שולחן ערוך כפשוטו

מלאכות שבת

בעקבות
הבית יוסף
והדרכי משה

שולחן ערוך כפשוטו

מלאכות שבת

סימנים ש"א–שמ"ד

מאת הרב שאול דוד בוצ'קו

עורכים: הרב בנימין הולצמן
הרב נסים פרידמן

כוכב יעקב תשפ"א

המוציא לאור:
הוצאת **ספריית עץ חיים**

עימוד ועיצוב: **אדרת מורגנשטרן**

ניתן להשיג את הספר **בישיבת היכל אליהו**
כוכב יעקב 90622, טל׳ 02-6550500 פקס׳ 02-9972115

© כל הזכויות שמורות למחבר תשפ״א – 2021

חל איסור גמור לצלם מן הספר למטרות מסחריות.
מותר לצלם חלקים מן הספר לצורך לימוד אישי בלבד.

תוכן העניינים – מלאכות שבת

תוכן העניינים – מלאכות שבת 7
הקדשה 9
הסכמות וברכות 11
מלאכות שבת 21
סימן ש"א **באיזה כלים מותר לצאת בשבת ואיזה מהם אסורים** 21
סימן ש"ב **ניקוי וקיפול בגדים בשבת** 65
סימן ש"ג **דיני תכשיטי אשה** 77
סימן ש"ד **דיני שביתת עבדו** 99
סימן ש"ה **במה בהמה יוצאת בשבת** 104
סימן ש"ו **איסור עיסוק בחפציו בשבת** 124
סימן ש"ז **דיני שבת התלויים בדבור** 138
סימן ש"ח **דברים המותרים והאסורים לטלטל בשבת** 160
סימן ש"ט **טלטול על ידי דבר אחר** 200
סימן ש"י **דיני מוקצה בשבת** 207
סימן שי"א **דיני מת בשבת, ושאר טלטול מן הצד** 217
סימן שי"ב **הנצרך לנקביו במה מקנח בשבת** 229
סימן שי"ג **מוקצה ובונה בדלתות וחלונות** 236
סימן שי"ד **דברים האסורים משום בנין וסתירה בשבת** 249
סימן שט"ו **דברים האסורים משום אהל בשבת** 262
סימן שט"ז **הצידה האסורה והמותרת בשבת** 275
סימן שי"ז **דין קשירה ועניבה בשבת** 286
סימן שי"ח **דין המכשל בשבת** 296
סימן שי"ט **דין הבורר בשבת** 323
סימן ש"כ **דיני סחיטה בשבת** 340

סימן שכ״א **הכנת מאכלים בשבת** 355
סימן שכ״ב **דין נולד בשבת** 378
סימן שכ״ג **דיני השאלה וקנין צרכי שבת והדחת הכלים ותיקונן וטבילתן בשבת** 384
סימן שכ״ד **דיני הכנת מאכל לבהמה בשבת** 393
סימן שכ״ה **אינו יהודי שעשה מלאכה בעד ישראל** 404
סימן שכ״ו **דיני רחיצה בשבת** 421
סימן שכ״ז **דיני סיכה בשבת** 431
סימן שכ״ח **דין חולה בשבת** 435
סימן שכ״ט **על מי מחללין שבת** 473
סימן ש״ל **דיני יולדת בשבת** 482
סימן של״א **דין מילה בשבת** 490
סימן של״ב **שלא לילד הבהמה בשבת** 501
סימן של״ג **שלא לפנות אוצר בשבת** 504
סימן של״ד **דיני דליקה בשבת** 507
סימן של״ה **דין חבית שנשברה** 530
סימן של״ו **אם מותר לילך על גבי העשבים, וכן באילן** 538
סימן של״ז **דין כיבוד הבית ודבר שאינו מתכוין** 549
סימן של״ח **דברים האסורים בשבת משום השמעת קול** 553
סימן של״ט **כמה דינים פרטיים הנוהגים בשבת** 561
סימן ש״מ **איסורי תולדות מעין האבות** 570
סימן שמ״א **היתר נדרים בשבת** 579
סימן שמ״ב **בין השמשות מותר לעשות דברים שאסרו חז״ל משום גזירה** 581
סימן שמ״ג **דיני קטן בשבת** 584
סימן שמ״ד **דין החולך במדבר בשבת** 587
קיצור ההלכות המעשיות שבשו״ע וברמ״א 589
מפתח נושאים 631
נספח – שימוש בחשמל בשבת 659

הקדשה

לעילוי נשמות סבינו היקרים
שושנה (סוזן) בת רפאל בלוך ז"ל
ויעקב (ז'ק) בן אברהם הלוי ז"ל
איש יקר מאוד שציווה יום לפני פטירתו
לשלוח את צאצאיו לישיבת עץ חיים

ולעילוי נשמות הורינו היקרים
שמעון (פייר) בן אשר–צבי שווד ז"ל
ופערל (מרגו) בת יעקב הלוי ז"ל
אשר מימשו את בקשת סבנו

בזכותם כל המשפחה חיה כיום בארץ
וממשיכה בדרכה של הישיבה
דרך של אהבה לזולת, לתורה ולמדינה
זכותם תגן עלינו ועל כל עם ישראל

הסכמות וברכות

מכתב שכתב לי אבא מרי
הרב משה בוצ'קו זצ"ל
כמה חודשים לפני הסתלקותו,
כשהבאתי לו את העלים של ספרי
"בעקבות המחבר"

בס"ד כח אדר תש"ע

לבני אהובי והיקר הגאון הרב שאול דוד שליט"א

הנני שולח לך ברכה מרובה ואלפי תודות על שהעברת לידי קונטרס של כ־240 עמודים מודפסים של דברי תורה והלכה ברורה שהכנת בעצמך.
דברי הלכה, זו תורה, על עניינים העומדים על הפרק היום יומי, זו תורה זו הלכה.
כמובן שאין לי האפשרות להגות בהם וללמוד אותם בעומק כפי הנדרש. אמנם, בקריאה במקצת, אין לי ספק שהוספת נדבך חשוב מאד לאוצר התורה וההלכה הן בביאור והן בהלכה למעשה.
אתה עומד בראש הישיבה – ישיבת הסדר עם 200 תלמידים "היכל אליהו" ונותן בה שיעורים יומיים, וכן אתה רבה של היישוב, שיש בו כעשרה בתי כנסת הנוהגים מנהגים שונים, עם בעיות רבות שלכולן אתה צריך לתת אוזן קשבת ולדאוג להביא שלום למעונם.
וכן ביחד עם אשתך הרבנית הדרה, העמדת דורות שכולם אהובים כולם ברורים כולם הולכים בדרך התורה והיראה. עד שאני תוהה ושואל לעצמי, מתי מצאת הזמן לעסוק בכתיבת הספר הזה, שכל כולו בקיאות ועמקות נפלאה, הרי אין לך לא יום ולא לילה פנויים.
זוהי ברכת ד' יוצאת מן הכלל, ואני מודה לד', שיחד עם אשתי זכינו לחיות בצילכם, כן יזכנו ד' עוד רבות בשנים ליהנות מאהבתכם ותורתכם ומדרככם, וליהנות ולראות את צאצאיכם ומשפחותיהם שב"ה כולם ממשיכים ללכת בדרך שהראת להם, עמו"ש.
וכן אני מסיים מכתב זה בברכה עמוקה, שיחד עם אשתי הלן עלקא נמשיך עוד שנים רבות ליהנות מצל תורתכם ואהבתכם.

משה

שלמה משה עמאר
ראשון לציון הרב הראשי לישראל
נשיא בית הדין הרבני הגדול

Shlomo Mosha Amar
Rishon Lezion Chief Rabbi Of Israel
President of the Great Rabbinical Court

בס"ד, כ' טבת, תשע"ב
ב"ע/254-18-1

ל ב ר י ב ר כ ה

הובא לפני הספר **"שלחן ערוך כמשורר"** על הלכות יו"ט מעשה ידי אימן, נעים נאמן, הרה"ג ר' **שאול דוד ברצ'קו** שליט"א, ראש ישיבת תיכל אליהו, ורב בישוב בוכב יעקב, אשר שם לו למטרה לבאר דברי מרן ז"ל בשלחנו הטהור, בדרך תמציתית, בשפה ברורה ונעימה, מסודר בחלקתו בטושו"ע, דבר דבור על אופניו, והלומד פונא לפניו שלחן ערוך ומסודר.

והנני לברך את הרב **המחבר** שליט"א, שיזכה לברך על המוגמר, וימשיך במלאכתו היקרה, לתועלת לומדי תורה ושוחרי הוראה, ועוד יפרצו מעיינות חוכמתו חוצה ברחובות פלגי מים. מתוך אושר נחת ושלוה וחיים עד העולם.

בברכת התורה,

שלמה משה עמאר
ראשון לציון הרב הראשי לישראל

שלמה משה עמאר SHLOMO MOSHE AMAR

ITZCHAK YOSEF
ROSH YESHIVA "HAZON OVADYA"
AOTHER "YALKUT YOSSEF"

יצחק יוסף
ראש הישיבה הגדולה "חזון עובדיה"
מחבר "ילקוט יוסף"

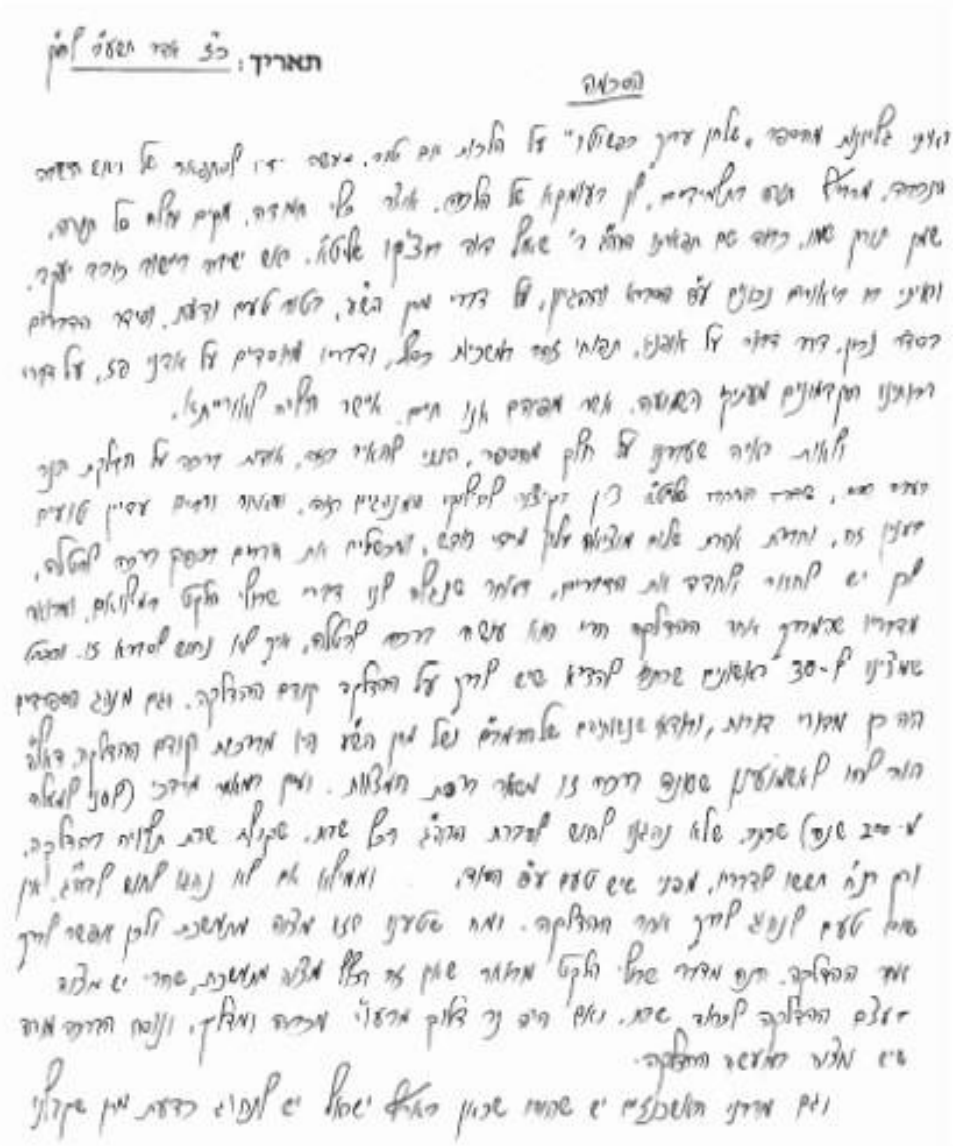

הלשכה: רח' הרקמה 7 רוממה ירושלים, 94468 טלפון: 02-5378010 פקס: 02-5377748

David Lau
Chief Rabbi of Israel
President of the Chief Rabbinic Council

דוד לאו
הרב הראשי לישראל
נשיא מועצת הרבנות הראשית

בס"ד, י"א אדר א, תשע"ד
11 פברואר 2014

לכבוד
הרב שאול דוד בוצ'קו שליט"א
ראש ישיבת ההסדר "היכל אליהו"
ורב היישוב כוכב יעקב

מכתב ברכה

הגיעוני עלים מספרך **"שולחן ערוך כפשוטו"**, ספר זה הולך סובב עם הלכות אורח חיים דיני השכמת בוקר, ציצית, תפילין וברכות של שחר. והוא המשך לספרך על הלכות יו"ט.

עברתי בין בתריו וחזיתי כיצד במילים קצרות הוספת נופך על דברי מרן המחבר בשו"ע. הדברים נעימים ונחמדים ועולים על לב. הסברים נפלאים לעניינים הנוגעים לקיום יום יומי ובהם נקודות מבט להבין טעמה של הלכה ולרדת לשורשיה.

בין הדברים שהעלת בספרך, טעם, מה יסוד המחלוקת שבין תפילין של רש"י לבין תפילין של ר"ת ומדוע כתבו רש"י ומדוע נהגו כרש"י ומדוע ירא שמים יוצא ידי שניהם, ובספרי "משכיל לדוד" דנתי בארוכה בסוגיה זו והוכחתי על סמך ספר אמונת חכמים, שתפילין של רש"י ניתנו לכ כלל ישראל ואילו תפילין של ר"ת הם במדרגה גבוהה יותר ולא ניתנו אלא ליחידי סגולה, ועיי"ש בארוכה.

ואמנם בדבריך שתפילין של ר"ת מקדימים את מידת הדין למידת האהבה, ביארת הכוונה שהאדם יחיה את חייו במידת הדין והדברים עולים בקנה אחד כי לחיות באופן הזה לא ניתן אלא ליחידי סגולה.

יתן ה' ותמשיך בפעלך למען הפצת תורה והאדרתה וספר זה יישם את ייעודיו ויאהיב את תורת ה'.

מברכך בכל לב
בברכת התורה

דוד לאו
הרב הראשי לישראל

בית יהב ירמיהו 80, ירושלים ת"ד 7525, מיקוד 91360 טל': 02-5313191 פקס: 02-5377872
Beit Yahav 80 Yirmiyahu At. Jerusalem P.O.B. 7525 Tel: 02-5313191 Fax: 02-5377872
Email: rabbia@rabbinate.gov.il

Rabbi Eliyahu Abergel
Rabbinical Av Beit Din
& Rabbi Of Bak'ah Neighbourhood in Jerusalem
& Chief Rabbi of "Tzoof Devash" Yeshiva

הרב אליהו אבירז'ל
אב בית הדין הרבני
רב שכונת בקעה, וראש ישיבת צוף דב"ש
מחבר שו"ת דברות אליהו ז"ח

ב"ה בחמה תשעה

הסכמה.

עיינתי בספר. הנמן אמרי שפר. שלמן עורק בפשוטו
מעשה ידיו להתפאר של הוא גברא רבה ויקירא ויעיד
החפש דעסיק באורייתא תדירא. לילה כיום יאיר
בחשיכה כאורה. הרב שאול דוד בוצקו שליטא.
רב ומוצ קק רוכב יעקב. וראש ישיבת הכל אליהו. תו
אשר עשה מוצנים להקל על לומדי השרע. כאשר פרש
רשמלה הלכה הלכה. במקורה בלשון קלה ורהיטה.
ומין ספרק שחמפי ידיו לתועלת גדולת ותרדה.
הזלה. ישר חיליה לאורייתא. והי רצון שתפוץ ה'
בידו יצלח ויברך על המוגמר בקרב ומיסר בדרייתא
טובה ונהורא מעליא אביר

ביקרא דאורייתא.
עב אליהו אבירז

הרב אליהו אבירז'ל
אב בית הדין הרבני
רב ומוצ"ב שכונת בקעה
יר. שלים

Address: 21 Dan Street, Jerusalem
Tel: 02-6724822 Fax: 02-6727369 Israel

מעונו: רח' דן 21 שכונת בקעה, ירושלים
טל: 02-6724822 פקס: 02-6727369 ישראל

מכתב ברכה
מאת הרה"ג שלמה אבינר הכהן שליט"א
ראש ישיבת "עטרת כהנים" – ירושלים העתיקה
רב היישוב בית אל

בס"ד תמוז תשע"ב

יישר כוחו של ידידי הרב הגאון הרב שאול דוד בוצ'קו על ספרו החשוב "שולחן ערוך כפשוטו" שבא למלא חלל במפרשי הספר הקדוש והיסודי הזה. אכן זה רצונו של הקב"ה שהתורה תהיה מונחת לפנינו בלי שנצטרך לטרוח יתר על המידה. לכן נאמר ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם ורש"י מסביר כשולחן ערוך ומוכן לאכול לפני האדם. ואכן רבי יוסף קארו מאור העולם סיכם בצורה ברורה את ספרו בית יוסף עליו טרח ארבעים ושתים שנה והגיש לנו שולחן ערוך מלא טוב וברכה. אבל כטבע העולם רבו המפרשים רבו השיטות והחולקים כך שהלומד נמצא נבוך מול השולחן ערוך "הרי שולחן והרי בשר והרי סכין לפנינו ואין לנו פה לאכול" (קידושין מו ע"א).

לכן עבודה גדולה עשה המחבר שליט"א כאשר פירש את השולחן ערוך בצורה ברורה ומובנת השווה לכל נפש. מעתה יוכל כל אדם מישראל ללמוד את ההלכה ולדעת אותה וגם הלמדנים והרבנים ימצאו בו תועלת גדולה שלפעמים הם ממהרים וחייבים להבין בדרך קצרה.

לכן יישר כוחו של המחבר ויזכה להשלים את מלאכת הקודש עד תום.

בברכת התורה,

שלמה אבינר

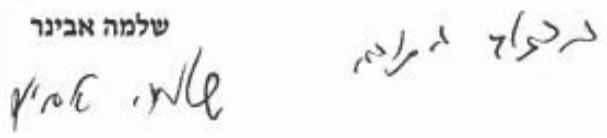

Aryeh Stern
Chief Rabbi Of Jerusalem

אריה שטרן
הרב הראשי לירושלים

בס"ד טבת תשע"ח

לכבוד
ידידי מכובדי הרב שאול דוד בוצ'קו שליט"א

שלום רב,

נהניתי בראותי את הכרך הבא שכתבתם בסדרה של "השולחן ערוך כפשוטו", ניכרת בו העבודה הגדולה והעמל הרב המושקעים בלימוד של כל ההלכות עם הביאור הקצר וההערות המחכימות והכל לפי פשוטם של דברים.

אכן זו היתה מגמה של דורות קודמים לכתוב קיצורים של שו"ע למען יהיו נגישים לכל אדם וגם לתלמידים צעירים וכבודו של כל מחבר במקומו מונח. אבל אתם הפלאתם לעשות בכתיבה של ההערות מבלי לבטל את הסדר המקורי של השו"ע ויפה עשיתם.

עם זאת נראה לי כי שיטתכם מתאימה באמת לנו בדור הזה כי אפשר להכניס את הכל במסגרת "אינטרנטית" כי אז יהא השימוש בספרים באמת מצוי לכל מי שדורש הלכה כפשוטה, שלא יצטרך להחזיק עשרות ספרים שאין להם כבר מקום על המדף.

לגופם של דברים מצאתי בספר הערה מעניינת על ההלכה (סי' קפב, ז) שאין מברכים על מים אחרונים ואתם מביאים את הטעם לכך שאין מברכים על הסרת סכנה.

בענין זה כדאי לציין את התוספות במסכת שבת (כה, ב, בדיבור המתחיל חובה) שם יש דיון בשאלה זו האם מברכים על נר של שבת שנחשב לדבר שבחובה ומובא החילוק בין נר של שבת לבין מים אחרונים בין דבר שבא לחזק את המצוה לבין דבר שענינו רק לצורך הצלה.

ממילא באמת קשה מדוע תיקנו ברכה על המעקה?

אולי צ"ל שהמעקה בא למנוע סכנה בעוד שהמים האחרונים באים לסלק את הסכנה שכבר ישנה דהיינו להסיר את המלח שנמצא על הידים לאחר הסעודה.

לסיום אחזור על ברכתי והערכתי למפעליכם בדברי התורה ובהרבצתה בישיבתכם המפוארת ויישר כחכם.

בידידות

אריה שטרן
הרב הראשי לירושלים

ARYEH STERN
Chief Rabbi of Jerusalem

מלאכות שבת

סימנים ש״א – שמ״ד

סימן ש״א – באיזה כלים מותר לצאת בשבת ואיזה מהם אסורים, ובו נ״א סעיפים.

סימן ארוך זה פותח את הסימנים העוסקים במלאכות שבת, ועוסק באדם היוצא מביתו בשבת[1]. תחילתו בהערות הלכתיות על הליכה בחוץ בשבת, ובהמשך רובו עוסק באיסור הוצאה מרשות לרשות.

אחד מאבות המלאכות האסורים בשבת הוא האיסור להוציא חפץ מרשות היחיד לרשות הרבים, או לטלטל חפץ ברשות הרבים עצמה[2]. רשות הרבים היא מקום פתוח הראוי להילוך לרבים, כמו רחובות וכיכרות העיר; רשות היחיד היא מקום סגור במחיצות, כבית או כחצר. מקום פתוח שאינו מקיים את תנאי רשות הרבים נקרא ״כרמלית״, ואסרו חכמים להוציא מרשות היחיד אליו ולהפך, וכן לטלטל בו חפצים[3].

כשאדם יוצא מרשות היחיד אסור לו להוציא עמו אף חפץ, אך מותר כמובן לצאת בבגדים שעליו. סימן זה דן באריכות מה נחשב בגד שמותר לצאת עמו. הכלל העולה הוא שדבר שהוא לצורך האדם וצמוד לגופו - נחשב כבגד או כתכשיט, ואין בו איסור הוצאה מהתורה; ובדברים שיש בהם גם חששות

---

1. הטור הסביר את הסדר שנקט בו: ״ואתחיל בהילוך, על סדר הפסוק ׳אם תשיב משבת רגליך [... וכבדתו מעשות דרכיך]׳, היאך יהא הלוכו בשבת, ובמה האיש יוצא ותקון בגדיו, ובמה האשה יוצאה״...

2. פרטי האיסור והגדרת הרשויות נדונים בהרחבה החל מסימן שמ״ה והלאה.

3. לדעת חלק מהפוסקים, אחד התנאים להגדרת מקום כרשות הרבים מהתורה הוא שעוברים בו 60 ריבוא (600,000) איש ביום. לשיטה זו מציאות רשות הרבים נדירה מאוד, ואנו עוסקים למעשה רק באיסור חכמים של הוצאה לכרמלית. בעזרת ה׳ נסביר שיטות אלו במקומן. סימן זה מתייחס לאיסור ההוצאה כאל איסור מהתורה, ובסימן ש״ג סעיף יח נדון בהבדלים בדין לדברי האומרים שאיסור ההוצאה הרגיל הוא למעשה מדברי חכמים.

שונים לעתים גזרו בהם חכמים. אולם חפץ שהאדם לוקח כדי להעבירו ממקום למקום נחשב כמשא, ואסור לצאת בו במקום שאין עירוב, אף אם לוקחו דרך לבוש; אולם אם מוציאו שלא כדרכו האיסור אינו מהתורה, אלא מדברי חכמים.

תוכן הסימן:

סעיפים א–ו : דיני הליכה בשבת.

ז–מא: במה מותר לצאת בשבת.

מב–מג: טלטול שהותר משום כבוד חפצי קודש.

מד: טלטול לצורך הצלה מדליקה.

מה–מט: טלטול בגדים רטובים.

נ–נא: טלטול תחבושות המונחות על המכה.

סעיף א

(א) [א]**אין לרוץ בשבת,** [ב]**אלא אם כן הוא לדבר מצוה, כגון לבית הכנסת או כיוצא בו (ב). הגה: ואסור לפסוע יותר מאמה (ג) בפסיעה אחת, אם אפשר לו בפחות (ד)** (או"ז, והגהות אשרי עירובין פ"ד).

[א]שבת קי"ג ע"א. [ב]ברכות ו' ע"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) הקדמה לסעיף - ישנם איסורי דרבנן בשבת הנלמדים מהפסוק בספר ישעיהו (נ"ח, יג): "אִם תָּשִׁיב מִשַּׁבָּת רַגְלֶךָ עֲשׂוֹת חֲפָצֶיךָ בְּיוֹם קָדְשִׁי, וְקָרָאתָ לַשַּׁבָּת עֹנֶג לִקְדוֹשׁ יְיָ מְכֻבָּד, וְכִבַּדְתּוֹ מֵעֲשׂוֹת דְּרָכֶיךָ מִמְּצוֹא חֶפְצְךָ וְדַבֵּר דָּבָר", ועיקרם שהתנהגותנו בשבת צריכה להיות שונה מהתנהגותנו ביום חול, כפי שדרשו חז"ל: "מעשות דרכיך – שלא יהא הילוכך של שבת כהילוכך של חול". פרטי דין זה מבוארים בסעיפים הבאים.

(ב) או כיוצא בו - כיוון שזריזות למצוות אינה פוגעת בכבוד השבת.

(ג) מאמה - כחמישים סנטימטר בממוצע, אולם השיעור משתנה בכל אדם לפי אמתו.

(ד) בפחות - כדי שבשבת ילך במתינות. וכתב הרמ"א "אם אפשר לו", כיוון שמי שפסיעות קטנות אינן נוחות לו, מותר לו ללכת כפי שנוח לו.

סעיף ב

[ג]בחורים המתענגים בקפיצתם ומרוצתם – מותר **(ה)**. וכן לראות כל דבר שמתענגים בו **(ו)**. הגה: וכן מותר לטייל **(ז)** (ב"י).

[ג]טור בשם סמ"ק.

סעיף ג

[ד]היה הולך והגיע לאמת המים – יכול לדלגו ולקפוץ עליה, אפילו אם היא רחבה שאינו יכול להניח רגלו ראשונה קודם שיעקור שנייה **(ח)**; ומוטב שידלג ממה שיקיפנה מפני שמרבה בהלוך **(ט)**. ואסור לעבור בה **(י)**, שלא יבא לידי סחיטה **(יא)**.

[ד]שבת קי"ג ע"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(ה) מותר – כיוון שהבהילות נאסרה בשבת, וכאן אין זה אלא תענוג.

(ו) שמתענגים בו – כיוון שאז הוא רץ בשמחה לראות את מה שחפץ.

(ז) לטייל – והרי זה בכלל עונג שבת.

(ח) קודם שיעקור השניה – אף שזו קפיצה ממש, אין הדבר בכלל האיסור, כיוון שאינו עושה זאת בדרך בהילות, אלא כדי לעבור את המכשול.

(ט) שמרבה בהילוך – כלומר: אין טעם שיימנע מן הקפיצה בשבת, ולשם כך יגדיל את טורח הדרך.

(י) לעבור בה – בתוך אמת המים, אף בהליכה רגילה.

(יא) סחיטה – אחת ממלאכות שבת היא 'המלבן', כלומר: המכבס את הבגד. ובכלל זה האיסור לסחוט בד. מהחשש שמא יסחוט אסרו חכמים להיכנס לאמת מים בבגדים, ולכן יש לדלג מעל האמה[4].

4. מפורש על פי הריטב"א שמדובר כאן בסחיטה שהיא תולדה של מלאכת מלבן, וכך גם פירוש דברי הרמ"א בסעיף מ"ו, והביטוי שם "מקפיד על מימיו" פירושו שמקפיד שהבגד לא יהיה רטוב.

סעיף ד

[ח]היה הולך לדבר מצוה, כגון להקביל פני רבו או פני מי שגדול ממנו בחכמה **(יב)** – יכול לעבור בה **(יג)**, ובלבד שיעשה שינוי, כגון שלא יוציא ידו מתחת שפת חלוקו, [ט]כדי שיזכור ולא יבא לידי סחיטה **(יד)**. (ועיין לקמן סי׳ תרי״ג סעיף ה׳ **(טו)** ובסעיף ח׳ בהג״ה) **(טז)**. [י]ואסור לעבור בסנדלו **(יז)**, דכיון דאינו יכול להדקו ולקשרו יפה חיישינן דלמא נפל ואתי לאתויי **(יח)**; אבל במנעלו מותר.

[ח]יומא ע״ז ע״ב. [ט]לפירוש הרא״ש והר״ן. [י]יומא ע״ח ע״א.

סעיף ה

[ח]ההולך לדבר מצוה מותר לעבור במים אף בחזרה **(יט)**, כדי שלא

[ח]יומא ע״ז ע״ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(יב) בחכמה - וכן אם הולך למצוות נוספות, כגון לבית הכנסת, לסעודת שבת, לבקר חולה, לשמח חתן וללמוד או ללמד תורה.

(יג) יכול לעבור בה - באמת המים, אף שבגדיו יירטבו.

(יד) לידי סחיטה - כאשר הולך לדבר מצווה לא גזרו חכמים שמא יבוא לסחוט, אולם עליו לעשות שינוי כדי שיזכור שאסור לסחוט.

(טו) תרי״ג סעיף ה׳ - שם כותב המחבר שהיתר זה קיים גם ביום הכיפורים, שבו ישנו גם איסור רחיצה.

(טז) סעיף ח׳ בהג״ה - שם כותב הרמ״א שבמקרים שהדבר הותר, עדיף להיכנס במים ולקצר את הדרך מאשר להרבות בהליכה.

(יז) בסנדלו - מדובר כאן בסנדל שעלול ליפול מהרגל במים, כמו כפכפים שלנו.

(יח) ואתי לאתויי - תרגום המשפט: כיוון שאינו יכול להדקו ולקשרו יפה, חוששים שמא ייפול, ויבוא לטלטלו.

(יט) אף בחזרה - אף על פי שעכשיו אינו הולך לקראת מצווה, אלא חוזר לביתו.

תהא מכשילו לעתיד לבא **(כ)**.

סעיף ו

[ט]ההולך לשמור פירותיו **(כא)** – מותר לו לעבור במים בהליכה **(כב)**, [י]אבל לא בחזרה **(כג)**.

[ט]יומא ע"ז ע"ב. [י]טור בסי' תרי"ג.

סעיף ז

(כד) [כ]כל היוצא בדבר שאינו תכשיט ואינו דרך מלבוש **(כה)**,

[כ]לשון הרמב"ם בפי"ט מהל' שבת ה"ה, מתוך דברי הגמרא פרק ו' דשבת.

שולחן ערוך כפשוטו

(כ) לעתיד לבוא - כדי שבפעם הבאה לא יימנע מלעשות את המצווה מפני האיסור להיכנס למים בחזרתו.

(כא) לשמור פירותיו - מגנבים. ומדובר כאן במקרה שאינו צריך לעשות דבר, ועצם נוכחותו מרחיקה את הגנבים. ואף שאין להתעסק בעסקיו בשבת, שמירה פסיבית כזו התירו חכמים כדי למנוע הפסד, שהלא אם לא נפגין נוכחות במטע בשבת כל עבודת השבוע תרד לטמיון.

(כב) בהליכה - כדי למנוע הפסד. ויעשה היכר שיזכיר לו שלא לסחוט, כגון שלא יוציא ידיו מבגדו.

(כג) לא בחזרה - כיוון שאין כאן חשש שמא יימנע מללכת בעתיד, שהלא הולך עבור צרכיו.

(כד) הקדמה לסעיף - כפי שציינו בהקדמה לסימן, מותר להוציא בגדים ותכשיטים בשבת מרשות לרשות, וכן לטלטלם ברשות הרבים. בכלל בגד כל פרטי הלבוש הנלבשים כרגיל, ובכלל תכשיט כל פריט רגיל שגבר או אישה עונדים לנוי. החל מסעיף זה מביא המחבר דיונים סביב השאלה מה נחשב כבגד או כתכשיט.

(כה) דרך מלבוש - בכלל "דרך מלבוש" כל דבר הנמצא על גופו כבגד, ו"אינו דרך מלבוש" הוא דבר שנמצא על האדם אך אינו נלבש כבגד.

והוציאו כדרך שרגילין להוציא אותו דבר (כו) – חייב (כז). וכל תכשיט שהוא רפוי שאפשר לו בקל ליפול – אסור לצאת בו (כח), ואם יצא פטור (כט). ואשה לא תצא בתכשיטים שדרכה לשלפם (פירוש: להסירם מעליה) **ולהראותם (ל). הגה: ועיין לקמן סימן ש"ג סעיף י"ח אם אסור אפילו בחצר או בבית. הלכך** [ל]**לא יצא איש לא בסייף ולא בקשת ולא בתרים** (פירוש: מגן) **ולא** [*]**באלה ולא ברומח (לא); ולא בכלים שאינם תכשיט (לב), ואם יצא חייב חטאת (לג);** [מ]**ולא**

[ל]שבת ס"ג ע"א במשנה. [*])פירוש: כמו מקל של ברזל באורך אמה וחצי ובראשו כדור. ערוך. [מ]שבת ס' ע"א במשנה.

שולחן ערוך כפשוטו

(כו) להוציא אותו דבר - אם הוציא דבר שלא כדרכו (כגון תיק שדרך לשאתו על גבו, והוא מחזיקו באצבע) - אין בכך איסור מהתורה, כי כלל גדול בכל מלאכות שבת שהחיוב מהתורה הוא רק על עשיית המלאכה בדרך הרגילה.

(כז) חייב - כגון המוציא נשק, ושאר דוגמאות המובאות בהמשך הסעיף.

(כח) אסור לצאת בו - גזרה שמא התכשיט ייפול, וירימנו ויטלטלו ברשות הרבים.

(כט) פטור - בהלכות שבת המילה "פטור" פירושה בדרך כלל שאין בכך איסור תורה, אולם יש בכך איסור מדברי חכמים.

(ל) לשלפם ולהראותם - כשם שגזרו על תכשיט שעשוי ליפול, כך גזרו גם על תכשיט שרגילים להסירו מסיבות שונות, שמא תסירו ותבוא להעבירו ברשות הרבים. ובסימן ש"ג סעיף יח נראה שלא נהגו כיום להחמיר בגזרה זו, כיוון שאנו פוסקים שאין לנו רשות הרבים מן התורה.

(לא) ולא ברומח - כל אלו הם סוגי כלי נשק.

(לב) בכלים שאינם תכשיט - כלומר: לא יצא בשום דבר שאינו בגד ואינו תכשיט.

(לג) חייב חטאת - בביטוי זה משתמשים כדי להדגיש שמדובר באיסור מהתורה. העובר על מלאכה האסורה בשבת מהתורה בשוגג בזמן המקדש חייב להביא קרבן חטאת.

בשריון (לד) ולא בקסדא (פירוש: כובע של ברזל) **ולא במגפים (לה)** (פירוש: אנפלאות של ברזל), **ואם יצא פטור שהם דרך מלבוש (לו). ולא יצא בתפילין (לז), מפני שצריך להסירם כשיכנס לבית הכסא (לח).** [נ]**ולא יצא קטן (לט) במנעל גדול, דלמא נפל ואתי לאתויי (מ), אבל יוצא הוא בחלוק גדול (מא).** [ס]**ולא יצא במנעל אחד אם אין לו מכה ברגלו, דלמא מחייכי עליה ואתי לאתויי (מב), אבל אם יש לו מכה ברגלו** [ע]**יוצא באותו שאין בו מכה (מג).**

[נ]שבת קמ"א ע"ב. [ס]שבת ס' ע"א במשנה. [ע]שבת ס"א ע"א וכחייא בר רב, הרי"ף והרא"ש והרמב"ם בפרק י"ט הט"ו.

שולחן ערוך כפשוטו

(לד) בשריון – מברזל, שמונח על הגוף לצורך הגנה.

(לה) במגפיים – אין אלו המגפיים שלנו, אלא נעלי ברזל לצורך קרב.

(לו) דרך מלבוש – שכיוון שאינם בגדים נוחים אלא צרכי מלחמה, אסרו אותם חכמים. אולם אין בהוצאתם איסור תורה, כיוון שהם מונחים על הגוף כלבוש.

(לז) בתפילין – התפילין נחשבים כבגד, כיוון שלובשים אותם על הגוף. ויש לזכור שבעבר הם נלבשו כל העת. ובכל זאת תיקנו חכמים שלא לצאת בתפילין.

(לח) לבית הכסא – בו אסור להניח תפילין. השירותים שלהם היו בחוץ, ויש חשש שיטלטל את התפלין ביציאתו.

(לט) קטן – הכוונה כאן לאדם הקטן בגופו.

(מ) ואתי לאתויי – תרגום: שמא ייפול ויבוא לשאתו.

(מא) בחלוק גדול – כיוון שאין חשש שהחלוק ייפול מגופו ויבוא להרימו.

(מב) ואתי לאתויי – תרגום: שמא יצחקו עליו, ויבוא לשאת את הנעל.

(מג) שאין בו מכה – כיוון שאין חשש שיצחקו עליו אם יוצא כך מסיבה טובה.

סעיף ח

(מד) [פ]**לא יצא במחט התחובה לו בבגדו, בין נקובה בין שאינה נקובה (מה).** [צ]**ואם יצא – בנקובה חייב (מו), ובשאינה נקובה פטור (מז);** [ק]**ויש אומרים בהפך (מח).**

[פ]שבת י"א ע"ב. [צ]ב"י בשם הרי"ף והרמב"ם שם. [ק]ב"י בשם רש"י.

שולחן ערוך כפשוטו

(מד) הקדמה לסעיף - שלושת הסעיפים הבאים עוסקים ביציאה במחט ובטבעת, ולהבנתם נזכיר כמה יסודות מהלכות הוצאה שראינו בסימן זה: א. אדם המוציא חפץ בצורה שאינה מקובלת ("בשינוי"), אינו עובר על איסור תורה אלא על איסור מדברי חכמים. ב. מותר להוציא כל דבר שנחשב בגד או תכשיט. ג. תכשיטים שיש חשש שמא יסירם, גזרו חכמים שלא להוציאם. ד. כדי שדבר מה ייחשב לבגד או לתכשיט לעניין זה, על האדם לשאתו על בגדיו או על גופו לצורך עצם הדבר. אבל אם נושאו כדי להביאו למקום אחר, הרי הוא כמשא, ואסור להוציאו בשבת ללא עירוב.

(מה) שאינה נקובה - המחט אינה לא בגד ולא תכשיט. מחט נקובה משמשת לתפירה, ומחט שאינה נקובה היא מחט תפירה שעדיין אין לה נקב.

(מו) בנקובה חייב - משום שדרכם הייתה להוציא מחט תפירה בצורה כזו.

(מז) פטור - לדעה זו הוצאת מחט כשהיא תחובה בבגד היא הוצאה כדרכה רק במחט שאפשר לתפור בה, אבל במחט שאי אפשר לתפור בה זו הוצאה שאינה כדרכה, ולכן פטור.

(מח) בהפך - דעה זו מסכימה עם העקרונות של הדעה הראשונה, אלא שנחלקה במציאות, ולדעתם היו רגילים לתחוב בבגד רק מחטים שאינן נקובות[5].

---

5. נאמרו בסעיף זה פירושים ודעות רבים. יש המחלקים בין איש לאישה בהוצאה זו, ויש המסבירים שמחט שאינה נקובה היא תכשיט. והסברנו לפי הבנתנו את שיטת הרב המגיד בבית יוסף.

סעיף ט

[ר]**לא יצא בטבעת שאין עליה חותם (מט), ואם יצא חייב (נ). ואם יש עליה חותם (נא)** – לרש"י פטור, ולרבנו תם ולהרמב"ם מותר [ש]**דאינו תכשיט אלא לאיש (נב), אבל דבר שהוא תכשיט לאיש**

[ר]שבת ס"ב ע"א וכעולא. [ש]הירושלמי לדעת הרז"ה והרא"ש ושאר פוסקים.

שולחן ערוך כפשוטו

(מט) שאין עליה חותם - טבעת כזו (שהיא כטבעות הרגילות כיום) היא תכשיט לאישה ולא לאיש, וודאי שאינה לבוש. לכן האיש חייב על הוצאתה.
סעיף זה דן באיש. ולעניין אישה, טבעת שאין עליה חותם נחשבת כתכשיט לה, ולכן אין איסור תורה להוציאה. ואמנם ראינו בסעיף ז' שגזרו על כך חכמים, אולם כיום גזירה זו אינה נוהגת.
(נ) חייב - מהתורה[6]. וכיום במקום שגברים נוהגים ללכת עם טבעת, אין בטבעת כזו איסור הוצאה, אלא דינה כטבעת עם חותם.
(נא) חותם - טבעת עם חותם משמשת גם כחותמת, והיו הגברים רגילים ללכת עם טבעות אלו כתכשיט. לכן אין בה איסור הוצאה לאיש.
(נב) אלא לאיש - כלומר: לדעת הכול אין בכך איסור מהתורה, כיוון שהוא תכשיט. אלא שלשיטת רש"י אסרו חכמים שמא יוציאו להראות לחבריו, ולדעת רבנו תם והרמב"ם לא אסרו זאת חכמים, וגזרה זו נאמרה רק בתכשיטי נשים ולא בתכשיטי גברים, מפני שאין דרך הגברים להראות את תכשיטיהם.

---

6. לכאורה זו הוצאה שאינה כדרכה. אלא שמסבירה הגמרא שלעתים מבקשת האישה מבעלה לקחת את הטבעת לתיקון, והדרך לשאת אותה היא על אצבעו, ועל כן זו נשיאה כדרכה. והטבעת נחשבת כמשא, כיוון שמטרת ענידתה היא רק להביאה למקום אחר, שהלא אין דרך לגבר לענוד טבעת ללא חותם.

ולאשה – אסור גם לאיש **(נג)** (ועיין לקמן סימן ש"ג סעיף יח) **(נד)**.

סעיף י

[ת]טבעת שקבוע בה אבן, וכן אם כתובים בה אותיות **(נה)** – 'אין עליה חותם' מיקרי **(נו)**, שלא נקרא חותם אלא אם כן חקוקים בה אותיות או צורות **(נז)**.

[ת]כל בו.

סעיף יא

[א]דבר העשוי לתכשיט ולהשתמש בו **(נח)**, כגון מפתחות נאות של כסף כמין תכשיט – אסור, שהרואה אומר שלצורך תשמיש

[א]טור לדעת יש מפרשים הירושלמי כך, והביאו הרא"ש שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(נג) אסור גם לאיש - זהו המשך שיטת רבנו תם והרמב"ם. ולשיטתם, אף על פי שלא גזרו חכמים בתכשיטים המיוחדים לאיש, גזרו בגברים העונדים תכשיטים המיועדים גם לנשים, משום שלא חילקו חכמים בדבריהם.

(נד) ש"ג סעיף יח - כאמור, שם יתבאר שלמעשה נוהגים להקל בענידת תכשיטים הן לגברים והן לנשים, בגלל הדעות שסוברות שאין לנו רשות הרבים מן התורה.

(נה) כתובים בה אותיות - בצבע או בחומר שונה, והכתב אינו חקוק בה.

(נו) מיקרי - ונחשב כתכשיט לאישה וכמשא לאיש, כפי שהתבאר בסעיף הקודם.

(נז) אותיות או צורות - הואיל ורק כך אפשר לחתום בה.

(נח) לתכשיט ולהשתמש בו - ראינו שמותר לצאת עם תכשיט, ואסור לצאת עם חפצים שנועדו לשימוש. סעיף זה עוסק בדבר נאה שעונדים אותו כתכשיט, אולם יש לו גם שימוש.

מוציא (נט); [ב]**ויש מתירים אם הוא של כסף (ס).** הגה: **ומכל מקום אסור לצאת בתיק של בתי עינים שקורין בריליי״ן (סא) אף על פי שהתיק הוא של כסף, דהבתי עינים בעצמם הם משוי (סב)** (ב״י). **ואם המפתח של נחושת וברזל, אפילו מחובר וקבוע בחגורה (סג) - אסור (סד)** (מרדכי שבת רמז ש״נ, וב״י בשם תשובת הרשב״א). **ויש שכתבו שנוהגין בזה להתיר (סה)** (ב״י בשם תשובה אשכנזית,

[ב]טור שם בשם המהר״ם, וכן כתב הרא״ש וסמ״ג וסמ״ק ושאר פוסקים.

שולחן ערוך כפשוטו

(נט) שלצורך תשמיש מוציא - כלומר: משום שהמפתח משמש גם כתכשיט, אין בו איסור תורה; אולם אסרו חכמים לצאת אתו משום מראית העין, שמא הרואים יחשבו שמותר להוציא מפתח שאינו לנוי.

(ס) של כסף - כיוון שבמקרה זה ברור לכל שמדובר בתכשיט.

(סא) שקוראין בריליי״ן - הם משקפיים, הנקראים כך בלע״ז[7], ובעברית כונו בזמנם ״בתי עיניים״. את המשקפיים לא הרכיבו כל העת, אלא נשאו אותם בנרתיק, והוציאו כשהיה צורך לקרוא. תיק המשקפיים בדרך כלל היה עשוי בהידור, ולעיתים גם מחובר לבגד בשרשרת.

(סב) הם משוי - כלומר: אף אם נרתיק המשקפיים מהודר ונחשב לתכשיט, המשקפיים שבתוכו נחשבים למשא, ואסור לצאת כך. ומותר לצאת במשקפיים על העיניים, שהם נחשבים כבגד; וכן מותר לצאת בשעון–יד[8].

(סג) וקבוע בחגורה - כעת חוזר הרמ״א לדין המפתח. המחבר כתב שהמפתח אסור בהוצאה, ויש מתירים אם הוא כתכשיט כסף. הרמ״א דן במפתח ברזל המחובר לחגורה.

(סד) אסור - לדעה זו אף שהמפתח מחובר לבגד, הוא אינו בטל לבגד, ואסור לצאת בו. ואין בכך הוצאה מהתורה, כי אינו נושא המפתח כדרכו.

(סה) להתיר - היות והוא מחובר לחגורה הוא בטל לחגורה. ואף שמשתמש בו כמפתח, אין בכך כדי לבטל את היותו חלק מהחגורה. ואם המפתח נעשה

---

7. בגרמנית brille.

8. כיוון שאין עונדים את השעון כדי להביאו למקום אחר, אלא עונדים אותו צמוד לגוף ולצורך האדם, לכן הדבר מותר אף אם אין זה שעון יפה כתכשיט.

ר' פרץ והאגודה, וכן משמע באו"ז).

סעיף יב

[י]**לא יצא החייט במחט התחובה לו בבגדו (סו); ולא נגר בקיסם שבאזנו (סז); ולא סורק במשיחה שבצווארו (סח); ואם יצא – פטור (סט).**

[י]שבת י"א ע"ב וכר' מאיר, רמב"ם פרק י"ט הכ"א.

סעיף יג

[יא]**לא יצא הזב (ע) בכים שעושה להצילו מזיבתו שלא יטנף בה (עא), וכן אשה נדה שקושרת בגד לפניה שלא תתלכלך בדם**

[יא]שבת י"א ע"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

כחלק הכרחי לחגורה, כגון שהחגורה עשויה משני חלקים המחוברים על ידי המפתח – נחשב המפתח לחלק מהחגורה, ומותר לצאת בו לכל הדעות.

(סו) בבגדו – דרך החייטים לצאת כל השבוע כאשר המחט שבה עובדים תחובה בבגדיהם.

(סז) בקיסם שבאוזנו – מעין סרגל, שדרך הנגרים לשאת כל העת מאחורי אוזנם.

(סח) במשיחה שבצווארו – סורק צמר משתמש למלאכתו בחוט מיוחד, שאותו רגילים הסורקים לשאת על צווארם.

(סט) פטור – כיוון שאין זו הוצאה כדרכה. ואף שזו דרך בעלי אותה מלאכה, אין זו דרך שאר בני האדם[9].

(ע) הזב – גבר החולה בכך יוצאת לו הפרשה מאיברו.

(עא) שלא יטנף בה – כלומר: אם מדובר רק בכיס סביב האיבר, אין דרך אנשים ללכת עם כיס כזה, ולכן הדבר אינו נחשב כבגד.

---

9. אמנם ראינו בסעיף ט' שאיש שהוציא טבעת כדרך שמוציאות אותה נשים – חייב. כיוון שאם זו דרך קבוצה גדולה מאוד, כנשים – הדבר מחייב את כולם. אולם החייטים או הנגרים אינם קבוצה גדולה, ואינם מגדירים מהי דרך הוצאה.

נדותה – [ח]אסורה לצאת בו (עב), אם לא יהא סינר עשוי כעין מלבוש (עג). אבל אם קושרתו כדי שלא יכאב לה הדם ולא תצטער – מותר לצאת בו (עד).

[ח]שבת ס"ד ע"ב לפי' התוס' שם.

סעיף יד

[ו]**דבר שהוא דרך מלבוש, אפילו אם אינו לובשו אלא משום אצולי טינוף (עה) – מותר לצאת בו בשבת (עו).** הגה: **ולכן מותר ללבוש בגד מפני הגשמים (עז) או כובע על ראשו** (ב"י); **אבל אסור לאשה ליתן בגד** [ו]טור.

שולחן ערוך כפשוטו

(עב) אסורה לצאת בו - אם מדובר רק על אביזר הקשור בחוט, שאין דרך שאר נשים לצאת בו.

(עג) כעין מלבוש - כלומר: אם מדובר על חפץ העשוי כעין בגד, שחוטיו רחבים ודומה לתחתון - הרי הוא נחשב כבגד, ואין בכך איסור. והוא הדין לזב, שיכול לצאת בבגד כזה.

(עד) מותר לצאת בו - תחבושות הבאות לרפואה נחשבות לרוב כבגד, כפי שיתבאר בסעיף כ"ב. לכן מה שהאישה קושרת כנגד דם נידותה, אם בא רק כדי שלא יתלכלכו הבגדים - אינו אלא משא לצורך הבגדים, ואסור לצאת בו בשבת לרשות הרבים. ואם בא לצורך רפואה - נחשב לצורך גוף האדם כבגד. כיום אביזרים אלו קיימים לרוב לצורכי היגיינה, ונחשבים לצורך הגוף, ומותר לצאת בהם במקום שאין בו עירוב. ואפילו אם יש ספק לגבי הצורך בדבר, כיוון שאין לנו רשות הרבים מן התורה - מותר.

(עה) אצולי טינוף - בגד עליון הנלבש על הבגדים, כדי שבגדיו לא יתלכלכו.

(עו) בשבת - ואינו נחשב כמשא לצורך הבגד, אלא כבגד בפני עצמו.

(עז) מפני הגשמים - ובכלל זה מעיל גשם שלובשו כדי שבגדיו לא יירטבו. שכפי שראינו בסעיף הקודם, בגד שנלבש כדרך לבוש מותר גם להגנה על בגדיו.

על צעיפה מפני הגשמים, דאין זה דרך מלבוש (עח) (הגהות מרדכי).

סעיף טו

[ז]**אין הקיטע יוצא בקב שלו (עט), דהיינו שעושה כמין דפום של רגל וחוקק בו מעט לשום ראש שוקו בתוכו (פ),** [ח]**ואינו עושה זה להלך בו, שעל כל פנים צריך הוא למקלו, אלא כוונתו כדי שלא יראה חסר רגל אלא נכה רגל – כיון דאינו צורך הילוכו, אסור (פא).**

[ז]שבת ס"ה ע"ב במשנה וכרבי יוסי. [ח]כן ביארו רבינו ירוחם בחלק ה'.

סעיף טז

קיטע שאינו יכול לילך כלל על שוקיו **אלא יושב על** [ט]**כסא, וכשנעקר ממקומו נסמך על ידיו ועל שוקיו ונדחף לפניו, ועושה**

[ט]משנה דף ס"ו ע"א וכפי פירוש רש"י.

שולחן ערוך כפשוטו

(עח) דרך מלבוש – הכלל הוא שכל מה שלובשים אותו כבגד – מותר, אף אם תכליתו רק הגנת שאר בגדיו. אולם דברים ששמים על הבגדים שלא כדרך מלבוש – אסורים. לכן מותר לצאת בבגד נוסף שלובש על בגדיו, ואסור בבד או ביניילון שרק מונח עליהם. וניילון שעשוי על פי מידות הכובע, נחלקו הפוסקים אם נחשב לבגד או למשא; והלכה למעשה אפשר להקל בכך, כיוון שאין לנו רשות הרבים מן התורה.

(עט) בקב שלו – זו לשון המשנה. ומבאר המחבר את האיסור בהמשך המשפט.

(פ) בתוכו – אין זה מה שקרוי אצלנו 'קב', אלא חפץ הדומה יותר לרגל תותבת שלא נועדה להליכה.

(פא) אסור – בסעיף הבא יתבאר שאם הקב נועד לצורך הילוכו, מותר לצאת בו. האיסור במשנה הוא על תותב שאינו מסייע להליכה, אלא נעשה כדי שנכותו לא תצרום בעיני הרואים. וצורך זה אינו נחשב לא כבגד ולא כתכשיט, אלא כמשא.

סמוכות של עור או עץ לראשי שוקיו או רגליו התלוים, וכשהוא נשען על ידיו ועוקר עצמו נשען גם על רגליו קצת (פב) – אין יוצאים בהם בשבת, דאיידי דתלוים ולא מנחי אארעא זמנין דמשתלפי (פג); [1]**אבל בכסא וספסלים הקטנים שבידיו מותר לצאת (פד).** וקטע בשתי רגליו ומהלך על שוקיו ועל ארכובותיו ועושה [2]**סמוכות של עור לשוקיו (פה), יוצא בהם בשבת (פו).** הגה: **וכן מותר לצאת במנעל של עץ שהרגל נכנס בו וליכא למיחש שיפול (פז)** (ר' ירוחם ח"ה); **;**

[1]תוספות והרא"ש ור' ירוחם, וכן משמע מדברי רש"י שם. [2]דף ס"ו ע"א במשנה וכפי פירוש רש"י.

שולחן ערוך כפשוטו

(פב) קצת – מדובר כאן על מתקן הדומה מעט להליכון של היום, אלא שיש לו גם מושב. בנוסף יש לאותו קיטע מתקן מיוחד על הרגליים, שנקרא "סמוכות".

(פג) זמנין דמשתלפי – תרגום: מכיוון שהם תלויים ואינם מונחים על הארץ, לעתים הם נשלפים. הן הכיסא והן הסמוכות נצרכים להליכתו של הקיטע, ולכן נחשבים כרגליו, ומעיקר הדין מותר לצאת בהם. אלא שאם הסמוכות אינן מחוברות יפה לגופו, אלא רק תלויות, אסרו חכמים לצאת בהם, שמא ייפלו ויישא אותם. והלכה למעשה, שכפי שאמרנו לגבי התכשיטים, כיוון שאין לנו רשות הרבים מהתורה לא חששו לגזרה זו.

(פד) מותר לצאת – כיוון שנצרכים להליכתו. והדבר דומה למקל החיגר, שהותר לצאת בו בסעיף הבא.

(פה) לשוקיו – כעין רגליים תותבות.

(פו) יוצא בהם בשבת – ואין בהם חשש שייפלו, לכן לא גזרו בהם חכמים.

(פז) וליכא למיחש שיפול – תרגום "וליכא למיחש": ואין לחשוש. הרמ"א מעיר שלאדם בריא נעלי עץ דומות לסמוכות, ואף שאינן כנעליים רגילות, אם הרגל נכנסת בהן כמו בנעל רגילה הן נחשבות כבגד, ומותר לצאת איתן כל עוד אין חשש שמא ייפלו.

וכן בפנטני"ש (פח) דמשתלפי במהרה וממילא (פט) (רשב"א ח"א סימן תר"ז) **; ויש מחמירים ואוסרים (צ)** (אגור). **ולא ילך אדם יחף בשבת במקום שאין דרך לילך יחף (צא), ולא יצא אדם בשבת כמו שהוא יוצא בחול בלתי דבר אחר שיזכור על ידו שהוא שבת ולא יבא לחללו (צב)** (כל בו).

סעיף יז

[ל]**חיגר שאינו יכול לילך בלא מקל – מותר לילך בו, אפילו אינו קשור בו (צג); אבל אם אפשר לו לילך זולתו, ואינו נוטלו אלא**

[ל]תוספות שם, וכ"כ הרא"ש והר"ן והמרדכי ושאר פוסקים.

שולחן ערוך כפשוטו

(פח) פנטני"ש - נעלי בית[10].

(פט) וממילא - תרגום: שנשלפות במהירות ומעצמן. לכן היה מקום לחשוש שמא ישלפם ויישאם, ובכל זאת לדעה זו מותר לצאת בהן, כיוון שאין זה נוח ללכת יחפים.

(צ) מחמירים ואוסרים - שמא הנעליים ייפלו, ויישאן בידיו. הלכה למעשה, כיוון שאין לנו רשות הרבים מהתורה אפשר להקל ולסמוך על הדעה הראשונה. לכן מותר לצאת גם בנעליים פתוחות שנשלפות בקלות, כגון קרוקס.

(צא) לילך יחף - תיקנו רבותינו הראשונים לא ללכת יחפים בשבת, ויש בכך כדי לזכור שהיום שבת, וכן משום כבוד ועונג שבת. וכותב הרמ"א שבמקום שרגילים ללכת יחפים - מותר.

(צב) ולא יבוא לחללו - כגון בגד המיוחד לשבת. ונראה שגם למחבר יש בכך משום כבוד שבת, אף על פי שלא פסק שיש חובה ללבוש בגדי שבת כדי להזכיר לו שלא לעשות מלאכה.

(צג) אינו קשור בו - כי המקל נחשב כמו נעל שלו או כרגלו. והטעם כפי שראינו למעלה, שהמטרה אינה לקחת את המקל למקום אחר, אלא המקל עצמו הוא צורך גופו.

---

10. מגרמנית Pantoffeln.

להחזיק עצמו – אסור **(צד)**. הגה: וחולה שעמד מחליו דינו כחיגר **(צה)** (רוקח).

סעיף יח

[מ]סומא, אסור לו לצאת במקל **(צו)**.

[מ]ביצה כ"ה ע"ב.

סעיף יט

מי שהוא אסור וכבלים ברגליו **(צז)** (פירוש: כעין טבעות גדולים שסוגרים בהם הרגלים), [נ]מותר לצאת בהם **(צח)**.

[נ]טור והמרדכי וסמ"ג ושאר פוסקים.

שולחן ערוך כפשוטו

(צד) אסור – אם נעזר במקל הליכה, אבל יכול ללכת גם בלעדיו – המקל אינו נחשב לא כרגלו ולא כמנעלו, ואסור לצאת בו לרשות הרבים. וכתבו הפוסקים שאדם שתמיד הולך עם מקל – יכול לצאת בו, במיוחד שאין לנו רשות הרבים מן התורה.

(צה) דינו כחיגר – שאם אינו יכול ללכת בלי מקל מותר לצאת בו, ואם יכול בלי מקל אלא שנעזר בו לעתים – אסור, כיוון שכאשר אינו נעזר במקל נמצא שנושאו כמשא.

(צו) במקל – משום שיכול ללכת גם ללא מקל, וכפי הכלל שהתבאר בסעיף הקודם. וכתב ערוך השולחן שהאיסור הוא דווקא כשהעיוור נמצא במקום שמכיר, כך שיכול ללכת ממקום למקום ללא מקל, אבל במקום שזר לו ואינו יכול ללכת בלי מקל – יכול לצאת מחוץ לעירוב במקלו. והלכה למעשה, כיוון שאין לנו רשות הרבים מהתורה אפשר לסמוך על דבריו ולהקל.

(צז) וכבלים ברגליו – שאזוק באזיקי רגליים.

(צח) מותר לצאת בהם – האזיקים נחשבים כמלבוש, כיוון שצמודים לרגליו כל הזמן ואין רצונו להביאם למקום אחר. וגם אין חשש שייפלו ויישאם בידיו.

סעיף כ

אין יוצאים [ס]באנקטמין, [ע]והוא כמין חמור שעושים הליצנים ונראה כרוכב עליו והוא נושאו והולך ברגליו (צט); [פ]ולא בקשרי, והם עצים גבוהים שיש בהם מושב לכף הרגל והולכים בהם בטיט (ק); [צ]ולא בפרמי (קא), והם כמין צורת פרצוף שנותנים על הפנים להפחיד התינוקות (קב).

[ס]שבת ס"ו ע"א במשנה. [ע]לפירוש ר' אבהו שם בגמרא. [פ]לפירוש רב פפא שם וכפירוש רש"י. [צ]לפירוש רבא בר רב הונא שם.

סעיף כא

[ק]אין יוצאים בתיבה וקופה ומחצלת (קג), אבל יוצאים בשק ויריעה

[ק]תוספתא, כתבוה הרי"ף והרא"ש שם והרמב"ם בפרק י"ט הי"ז.

שולחן ערוך כפשוטו

(צט) והולך ברגליו - שאין זה לא בגד ולא תכשיט. אולם אין בכך איסור מהתורה, כי אין זו דרך רגילה לשאת דברים. וברכיבה על אופניים חוץ לעירוב עובר על איסור הוצאה כדרכה ועובר מן התורה, כי נחשב שנושא את האופניים כדרכם[11].

(ק) בטיט - כדי שלא יתלכלך מהטיט. וכיוון שההליכה בהם אינה נוחה כלל, אינם נחשבים כמנעל אלא כמשא. ואין בכך איסור מהתורה, כי אינו נושא אותם בדרך הרגילה.

(קא) בפרמי - מסכה.

(קב) להפחיד התינוקות - ואינו לא בגד ולא תכשיט, אלא נחשב כמשא.

(קג) ומחצלת - שמניחם על ראשו מפני הגשמים. ואף שעושה זאת למטרת הגנה על גופו, הם אינם בכלל בגד, ואסור. האיסור הוא מדרבנן, כיוון שאין זו דרך הוצאה.

---

11. וגם במקום שאין איסור הוצאה, אסרו פוסקים רבים לרכוב על אופניים בשבת משום "עובדין דחול", או משום חשש שיבוא לתקן את האופניים בשבת. ורכיבה על בהמה חוץ לעירוב אין בה איסור הוצאה, אולם יש בה איסור שביתת בהמה.

וחמילה (פירוש: בגדים גסים) **(קד).**

סעיף כב

[1]יוצאים במוך וספוג שעל המכה, לפי שהם מרפאים הילכך הוי כמו תכשיט **(קה)**, וכן בקליפת שום ובצל **(קו)**, או באספלנית ומלוגמא ורטייה שעליה **(קז)**; ואם נפלו מעליה לא יחזירנה, וכל שכן שלא יתנם בתחלה **(קח)**; אבל אסור לכרוך חוט או משיחה על המכה לצאת בו, דכיון שאינם מרפאים הוו משוי **(קט)**; אבל באגוד שכורך על הרטייה שלא תפול מעליו יכול לילך בו, וקושרו

[1]שם בתוספתא ושם בראשונים.

שולחן ערוך כפשוטו

(קד) בגדים גסים - הכוונה כאן לבדים גסים. אף על פי שאין אלו בגדים ממש, יש שמתעטפים בהם מפני הגשמים. וכיוון שהם מבד, נחשבים כבגד לעניין יציאה בהם דרך לבוש.

(קה) כמו תכשיט - חפצים הצמודים לגוף האדם ורגילים ללכת בהם אינם נחשבים למשא.

(קו) קליפת שום ובצל - שמניח על המכה דרך רפואה.

(קז) ורטייה שעליה - אלו כולם מיני תחבושות ורפואות שמניחים על המכה.

(קח) שלא יתנם בתחילה - בסימן שכ"ח מבואר שאסרו חכמים דברי רפואה רבים בשבת, שמא יבוא להכין תרופות ולשחוק עבורן סממנים, כפי שנהגו בזמנם. גזרה זו אינה חלה על חולה, אפילו אם אין בו סכנה, ולכן האיסור לשים רטיה הוא רק בפציעה שטחית; אולם בפציעה שנחשבת כחולי, וכן בחשש זיהום - לא אסרו חכמים, ומותר לכתחילה לחבוש את הפצע[12].

(קט) הוו משוי - שכיוון שאינם מרפאים את המכה אינם נחשבים לבגד או לתכשיט, ואסור לצאת איתם כשאין עירוב. ואין בהוצאתם איסור תורה, שאינו נושא אותם כמי שדרכו להביאם למקום אחר.

---

12. ועיין סימן שכח סעיפים כג עד כז ועיין שם שיש להבחין בין תחבושת שמרפאה ובית תחבושת שמגינה ועיין בדברינו שם

ומתירו **(קי)**.

סעיף כג

ש**הבנים יוצאים בזגין** (פירוש: כמין פעמונים קטנים) ת**הארוגים להם בכסותם (קיא), אבל אם אינם ארוגים – לא (קיב).** הגה: ולא מהני הא דמחובר לַכְּסות **(קיג)**, רק בדבר שדרכו להיות מחובר שם, אבל אם חיבר שם דבר שאין דרכו בכך - אסור **(קיד)** (הגהות מיימוני פי"ט, וב"י בשם תשובת רשב"א, ומרדכי רמז ש"נ). ואותן עגולים ירוקים שגזרה המלכות שכל יהודי ישא אחד מהן בכסותו, מותר לצאת בהן אפילו אינו תפור בכסותו רק מחובר שם קצת **(קטו)** (או"ז).

ששבת ס"ו ע"א במשנה. תשבת ס"ז ע"א כרבא.

שולחן ערוך כפשוטו

(קי) וקושרו ומתירו - ואף שהאגד דומה לחוט, הרי הוא בטל לרטייה, ומותר לצאת בו בשבת.

(קיא) בכסותם - פעמונים התפורים בשולי הבגד, והם נחשבים לחלק מן הבגד.

(קיב) לא - אמנם גם אם הפעמונים מחוברים בצורה רופפת, הם עדיין נחשבים לחלק מהבגד; אולם אסרו חכמים לצאת בהם, שמא ישלפם מהבגד להראות לחבריו. וכשהם ארוגים אין לחשוש לכך.

(קיג) דמחובר לכסות - תרגום: ולא מועיל שמחובר לבגד.

(קיד) אסור - כלומר: החיבור מועיל רק לדבר שרגילים לחבר לבגד, ואז הוא נחשב לחלק מהבגד. אבל אם אינו רגיל לחברו - נראה כמשא, ואסור מדרבנן[13].

(קטו) מחובר שם קצת - ונחשב לחלק מהבגד.

---

13. ראו שבת דף נח ע"א, בתוספות ד"ה "הב"ע דמחי". ואין זה דומה לטבעת של אישה לאיש, כיוון שהטבעת אינה תפורה, ולא שייך לומר שהטבעת בטלה לגוף. ויש סוברים שהאיסור כאן הוא מהתורה, ודבר שאין דרכו להיות מחובר לבגד וגם אינו לנוי אינו נחשב לחלק מהבגד, והריהו כמשא (בדומה לציציות פסולות, שמבואר בסעיף ל"ח שהן כמשא. והמקלים סוברים שהחמירו בציציות כיוון שהן קשורות לבגד, ואינן תפורות). ונראה לי שאם הדבר שארוג לבגד נועד להביאו ממקום למקום, יש בכך איסור תורה; ואם לאו איסורו מדרבנן.

וכן מותר לצאת במטפחת שמקנחין בו האף שקורין פצולי"ט, [*]אם מחובר לכסות (קטז). והא דמותר לצאת בזגין הארוגין, דוקא שאין בהם ענבל ואין משמיעין קול (קיז) (הגהות אלפסי שבת ל').

[*]שם בשלטי גבורים כתב: "והוא שתפרה במלבוש שתי תכיפות, דהוי כאלו ארגו", וכתב טעם ע"ז, עיין שם.

סעיף כד

יוצאים במיני עשבים [א]שקושרים אותם בקשרים ותולין אותם לרפואה (קיח).

[א]שבת ס"ו ע"ב במשנה.

שולחן ערוך כפשוטו

(קטז) מחובר לכסות - ואף שראינו שחפץ שאין דרכו להיות מחובר נראה כמשא ואסור לטלטלו עם הבגד, במטפחת שהיא עצמה צורך האדם היכן שהוא נמצא לא גזרו[14]. ומותר לצאת בבגדים שתפור בהם כפתור עתודי (רזרבי) כיוון שהדרך הוא לתפרם לבגד, וראינו שהכלל הוא שדבר שרגילים לתפרו - בטל לבגד.

(קיז) משמיעין קול - משום שאסור להשמיע קול של כלי בשבת, כמבואר בסימן של"ח.

(קיח) לרפואה - ברפואה זו מתקיימים תנאי ההיתר: דבר שהוא לצורך האדם, ונישא צמוד לגופו ובדרך מלבוש.

---

14. יש אומרים שדרכם הייתה לתפור מטפחת לבגד, ועל כן כיום שאין זה רווח הדבר אסור. ונראה שאפשר לסמוך על המקלים, כיוון שאין לנו רשות הרבים מהתורה.

סעיף כה

(קיט) [2]**אין יוצאין בקמיע שאינו מומחה (קכ), ואם הוא מומחה (קכא) – יוצאין בו (קכב). לא שנא** [3]**אתמחי גברא ולא קמיע (קכג),**

[2]שבת ס׳ ע״א במשנה. [3]שבת ס״א ע״ב כרב פפא.

שולחן ערוך כפשוטו

(קיט) הקדמה לסעיף - קמיע הוא קלף שכתובים בו שמות או פסוקים, ונועד לרפא את האדם שעונד אותו. כתב על כך הרמב״ם במורה נבוכים (חלק א׳ פרק סא, תרגום אבן תבון): ״ולא יעלה במחשבתך שגעון כותבי הקמיעות, ומה שתשמעהו מהם או תמצאהו בספריהם המשונים, ומשמות חברום, לא יורו על ענין בשום פנים, ויקראו אותן שמות, ויחשבו שהם צריכים קדושה וטהרה, ושהם יעשו נפלאות. כל אלה הדברים לא יאות לאדם שלם לשמעם, כל שכן שיאמינם״. מאידך גיסא במשנה נזכר ״קמע מן המומחה״ שמותר לצאת בו בשבת משום שמרפא, ומתקיימים בו תנאי ההוצאה, שהרי הוא לצורך האדם ודרך מלבוש. דינים אלו הובאו ברמב״ם להלכה, אף שהוא בעצמו כתב שאינם מועילים. ונראה שנאמנים דברי המשנה, שעיניהם ראו שיש בכך תועלת; וכל דבר שהמציאות מעידה שיש בו תועלת לרפואה נחשב כתרופה לצורך הוצאה בשבת, ואין זה משנה מהם דרכי פעולתה, אם רפואית, אם פסיכולוגית ואם סגולית. וגם אם אפשר שבאמת אין בו ממש, כל עוד נחשב על ידי הציבור כקמע של מומחה, כלומר קמע שהוכח כמועיל - אין בהוצאתו איסור מהתורה. כיום מציאות כזו אינה שכיחה, לכן סעיף זה אינו נוהג הלכה למעשה, ולא באנו אלא לבאר בו את דברי המחבר.

(קכ) שאינו מומחה - כלומר שיעילותו לא הוכחה. והאיסור הוא מדרבנן, שקמע שאין יעילותו מוכחת חוששים שמא ישלפנו, ויבוא לטלטלו ברשות הרבים.

(קכא) מומחה - שהוכחה יעילותו. והוכחה היא על ידי חזקה של שלוש פעמים, כמבואר בהמשך.

(קכב) יוצאין בו - כמו שראינו למעלה לעניין התחבושות: שכיוון שהן צורך האדם, צמודות לגוף ודרך לבוש, הרי הן נחשבות כבגד.

כגון שכתב לחש אחד בשלש אגרות ורפאו שלשתם שלשה בני אדם שאיתמחי גברא לאותו לחש בכל פעם שיכתבנו אבל לא לשאר לחשים (קכד), וגם אין הקמיע מומחה אם יכתבנו אחר (קכה); [ד]**לא שנא אתמחי קמיע ולא גברא (קכו), כגון שכתב לחש אחד באגרת אחת וריפא בו שלש פעמים (קכז) שאותה אגרת מומחה לכל אדם (קכח); וכל שכן (קכט) אי איתמחי גברא וקמיע (קל),** [ה]**כגון שכתב לחש אחד בשלש אגרות וכל אחת הועילה**

[ד]שם בתוספות והרא"ש והר"ן. [ה]שבת סא ע"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(קכג) ולא קמיע – תרגום: לא משנה אם האיש מוכח כעוזר ולא הקמע. כלומר: אם הקמע נחשב כעוזר בגלל מומחיות האיש שהכין אותו, אף שהקמע המסוים הזה טרם עזר לְאיש.

(קכד) לא לשאר לחשים – זו דוגמא לקמע שנכתב על ידי כותב מוכח, והקמע עצמו אינו מוכח עדיין: כותב הקמעות כבר ריפא ממחלה זו שלושה בני אדם בשלוש קמעות.

(קכה) אם יכתבנו אחר – כלומר: קמע עם אותם שמות שבקמע שכבר ריפא, אלא שקמע זה נכתב על ידי אדם אחר – אסור לצאת בו, שאינו נחשב כקמע מומחה.

(קכו) ולא גברא – כלומר שהוכחה תועלת קמיע זה, אולם לא הוכח שמועילים קמעותיו של האדם שכתב אותו, כפי שממשיך המחבר ומדגים.

(קכז) שלש פעמים – כלומר שהקמע המדובר ריפא כבר שלושה אנשים.

(קכח) לכל אדם – אותו קמע שריפא נחשב "קמע מומחה", וחולה אחר יכול לצאת בו בשבת.

(קכט) וכל שכן – שמותר לצאת בשבת.

(קל) אתמחי גברא וקמע – שהוכח גם שאדם זה קמעותיו מרפאים, וגם שהקמע המסוים הזה ריפא שלושה בני אדם.

לשלשה אנשים או לאדם אחד שלש פעמים (קלא), איתמחי גברא ללחש זה בכל אגרת שיכתבנו ואתמחו אגרות הללו לכל אדם (קלב). הגה: ודוקא שבאו שתי המחאות ביחד **(קלג)**, אבל אם איתמחי גברא תחלה ואחר כך עשה קמיע וריפא שלש פעמים - לא תלינן בהמחאת הקמיע, רק בהמחאת הגברא שכבר איתחזק **(קלד)** (הגהות אשרי, וכן משמע מתוספות ומהביאור שכתב ב"י). [1]**אבל אם כתב שלשה קמיעים לאדם אחד ורפאו שלש פעמים (קלה) – לא איתמחי לא גברא ולא קמיע (קלו).** ומותר

[1]שם בעיא דרב פפא ולא אפשיטא.

שולחן ערוך כפשוטו

(קלא) שלוש פעמים - אותו כותב כתב שלושה קמעות (זהים), וכל אחד מן הקמעות ריפא שלוש פעמים.

(קלב) לכל אדם – במקרה כזה כל אדם יכול לצאת בקמעות חדשים מסוג זה שיכתוב אותו כותב, וכן אפשר לצאת בקמעות הישנים שכבר ריפאו[15].

(קלג) שתי המחאות יחד - הרמ"א מצמצם מאוד את המציאות שבה גם הקמע מוחזק וגם הכותב. לשיטה זו דין זה אפשרי רק אם הכותב נתמחה בשני קמעות, שכל אחד מהם ריפא אדם שלוש פעמים, וקמע שלישי ריפא את אותם שני אנשים, כל אחד פעם אחת. כך שעד כה התמחה בשלושה קמעות לשני בני אדם, ועדיין אינו מומחה. וכשהקמע השלישי מרפא אדם שלישי, באותו ריפוי מתמחים הן הקמע והן האדם.

(קלד) שכבר איתחזק - ואז אם בינתיים אבדה מומחיות אותו כותב, הקמע לבדו אינו נחשב כמומחה.

(קלה) שלש פעמים - הכותב כתב שלושה קמעות מאותו הסוג, וכולם לאותו חולה, וכל קמע ריפא אותו פעם אחת.

(קלו) ולא קמיע - הכותב ריפא רק אדם אחד, ומומחיות היא רק אם ריפא שלושה אנשים. כל קמע ריפא אדם אחד, וקמע נחשב כמועיל רק אם ריפא

---

15. החידוש במקרה זה הוא שהקמע נחשב כמוחזק אף אם בינתיים אבדה מומחיות הכותב, כגון שכתב שלוש קמעות שלא הועילו.

לצאת בקמיע מומחה, [1]**לא שנא הוא של כתב (קלז) או של עיקרים (קלח), בין בחולה שיש בו סכנה בין בחולה שאין בו סכנה (קלט). ולא שנכפה כבר ותולהו לרפואה (קמ), אלא אפילו לא אחזו החולי אלא שהוא ממשפחת נכפין ותולהו שלא יאחזנו – שרי (קמא). וקושרו ומתירו ברשות הרבים (קמב), ובלבד שלא יקשרנו בשיר (קמג) או בטבעת (קמד) ויצא בו לרשות הרבים, שאז יאמרו שיוצא בו לשם תכשיט וזה אסור, דלאו תכשיט הוא (קמה).**

[1] שבת סא ע״א.

שולחן ערוך כפשוטו

שלושה. לכן במקרה זה אף אחד מהקמעות אינו נחשב כמוחזק, גם בקמע חדש של אותו כותב יהיה אסור לצאת בשבת.

(קלז) של כתב - קמע שהוא קלף כתוב.

(קלח) של עיקרים - 'עיקרים' היינו שורשים. כלומר שקית ובה צמחים שונים.

(קלט) שאין בו סכנה - לא רק בחולה שיש בו סכנה, שהותר משום פיקוח נפש, אלא אף בחולה שאין בו סכנה, שקמע מומחה אינו נחשב משא.

(קמ) ותולהו לרפואה - ההיתר אינו תלוי בכך שהמחלה בשיאה. ולשון "נכפה" הוא התקף הדומה למחלת הנפילה.

(קמא) שרי - מותר לצאת בקמיע מומחה בשבת גם אם אינו חולה, אלא לצורך מניעת מחלה.

(קמב) ברשות הרבים - אפילו ברשות הרבים.

(קמג) בשיר - תכשיט לצוואר, מעין שרשרת.

(קמד) בטבעת - שלא יחבר את הקמיע לתכשיט, אלא יענדנו ישירות על גופו.

(קמה) דלאו תכשיט הוא - החיבור לרביד ולטבעת מעיד שהקמע לא נלבש לרפואה, אלא לנוי, ואז נראה כמשא, ואסרו זאת חכמים.

סעיף כו

[ח]נאמן לומר הרופא על עצמו שהוא מומחה (קמו).

[ח]ירושלמי שם, וכתבוהו הרא"ש והר"ן והמרדכי.

סעיף כז

(קמז)[ט]יוצאין בביצת החרגול (קמח) ובשן של שועל (קמט) ובממר

[ט]שבת ס"ז ע"א וכר' מאיר, לגירסא שגורסין ברישא 'ר' מאיר'.

שולחן ערוך כפשוטו

(קמו) שהוא מומחה - ואין צורך לחקור ולדרוש בדבר, אלא נאמן כותב הקמע לומר שהוא ריפא שלושה אנשים, או שקמע זה ריפא שלושה אנשים.

(קמז) הקדמה לסעיף - התורה אסרה ללכת בחוקות הגויים[16]. איסור זה כולל גם מעשי כישוף ואמונות טפלות שונות, בהם האמינו עובדי העבודה הזרה, והם קרויים "דרכי האמורי"[17]. נחלקו חכמים ברפואות ולחשים שאין הסבר טבעי לתועלת שבהם, האם הם אסורים משום דרכי האמורי. להלכה, כל שנעשה בכוונה לרפא ואינו קשור לשום עבודה זרה - מותר, אף אם לא הוכחה תועלתו. ולעניין יציאה עמו בשבת, דינו כקמע שראינו בסעיף כ"ה, שמותר רק אם הוכח כוח הרפואה שבדבר. ההיתר בימות החול נוגע גם לימינו, שבנוסף לרפואה הרגילה המוכחת מדעית, ישנם טיפולים מסוגים רבים, וחלקם מועילים לחלק מהאנשים. בסעיף זה מבואר דין טיפולים אלו בחול, וכן מתי מותר לצאת בהם בשבת במקום שאין בו עירוב.

(קמח) בביצת החרגול - בה השתמשו בעבר לטיפול בכאבי אוזניים.

(קמט) ובשן של שועל - בו האמינו שאפשר להקל על נדודי שינה.

---

16. "וּבְחֻקֹּתֵיהֶם לֹא תֵלֵכוּ" (ויקרא י"ח, ג). האיסור מפורט ברמב"ם הלכות עבודה זרה פרק י"א.

17. ראו ספרא אחרי מות פרשה ח, פרק יג אות ט, שם על הפסוק שהבאנו בהערה הקודמת אומר ר' מאיר: "אלו דרכי האמורי שמנו חכמים". פירוטם נמצא בתוספתא שבת פרק ז'.

הצלוב (קנ), בין בחול (קנא) בין בשבת (קנב), ואין בו משום דרכי האמורי. [ו]**וכן בכל דבר שהוא משום רפואה. אבל אם עושה מעשה ואין ניכר בו שהוא משום רפואה – אסור משום דרכי האמורי (קנג). אבל** [כ]**כל לחש – מותר (קנד);** [ל]**ולא אסרו אלא באותם שבדקן ואינם מועילים (קנה).** [מ]**ויש מי שחשש בכל קמיע שאינו מומחה, משום דרכי האמורי (קנו).**

[ו]שם כאביי ורנא. [כ]הרא"ש. [ל]ר"ן שם והרשב"א שכן נראה מהתוספות. [מ]ר"ן בשם רבינו יונה.

שולחן ערוך כפשוטו

(קנ) הצלוב - מסמר ששימש את הרשויות לצלוב אדם שהתחייב מיתה. האמונה הייתה שמסמר כזה מקל על נפיחות כתוצאה ממכה.

(קנא) בין בחול - שדברים אלו נעשים לרפואה, ואין בהם משום דרכי האמורי.

(קנב) בין בשבת - אף במקום שאין בו עירוב. כדין קמע מומחה, שהתבאר בסעיף כ"ה.

(קנג) משום דרכי האמורי - כפי שהסברנו בהקדמה לסעיף.

(קנד) כל לחש מותר - כל לחש שבדקוהו ונמצא מועיל, אין בו משום דרכי האמורי.

(קנה) ואינם מועילים - ואלו אסורים משום דרכי האמורי, ואף אסור לצאת בהם בשבת.

(קנו) משום דרכי האמורי - גם בחול. ונוסיף שכתבו הגאונים שאף סגולות המבוארות בתלמוד אין לסמוך עליהן היום, כי הן נכתבו על פי הידע שהיה בידיהם[18].

---

18. וכתב כאן ערוך השולחן (סעיף פ'): "והדבר הברור בזה: 'תמים תהיה עם ה' אלקיך', ואין להשתמש רק ברופאים מומחים ובתפלה לה' ובצדקה, שזה וודאי מועיל".

סעיף כח

[נ]מי שיש לו מכה בפיסת רגלו **(קנז)** וקושר עליה מטבע להגין שלא ינגף ברגלו, וגם הוא מרפא, מותר לצאת בו **(קנח)**.

[נ]שבת ס"ה ע"א.

סעיף כט

[ס]היוצא בטלית **(קנט)** מקופלת על כתפיו, דהיינו שלאחר שנתנה על ראשו מגביה שוליה על כתפיו – חייב חטאת **(קס)**. אבל אם אינה מקופלת על כתפיו, אלא משולשלת ברחבה למטה מכתפיו – שרי **(קסא)**, [ע]שמאחר שהוא מתעטף בטליתו **(קסב)** ומתכסה בה כתפו וגופו, אף על פי שמתקצר קצת מלמטה, מותר **(קסג)**. [פ]ועל

[ס]שבת קמ"ז ע"א. [ע]שבלי הלקט בשם ר"ת. [פ]רוקח.

שולחן ערוך כפשוטו

(קנז) בפיסת רגלו - היא כף הרגל.

(קנח) מותר לצאת בו - כיוון שהמטבע הוא צורך גופו, ואין זה על מנת להביאו למקום אחר.

(קנט) טלית - בגד בלשון חז"ל. בדרך כלל בגד עליון.

(קס) חייב חטאת - אף שמדובר בבגד, ההיתר לצאת בו לרשות הרבים הוא רק אם לובשו דרך מלבוש. ובצורה המתוארת כאן זו דרך לשאת את הטלית ממקום למקום, ולא דרך מלבוש. והוא הדין בסוודר או מעיל שהאדם אינו לובש, אלא מניח בדרך אחרת על גופו כדי לשאתם - אסור לצאת בהם אם אין עירוב. אם נושאם כפי שהדרך לשאתם ממקום למקום (כגון קשירה סביב מותניו) - יש בכך איסור תורה; ואם לאו - יש בכך איסור מדרבנן.

(קסא) שרי - מותר לצאת בה בשבת לרשות הרבים.

(קסב) מתעטף בטליתו - על ראשו.

(קסג) מותר - אף שהבגד העליון אינו מכסה את כל גופו, אלא משתלשל מכתפיו כלפי מטה, הרי זה נחשב לדרך לבוש. ומותר גם אם הבגד משתלשל מכתפיו ואינו מכסה את ראשו.

פי זה מותר להתעטף בטליתו תחת הגלימא להביאו לבית הכנסת*) **(קסד).**

*)ונלע"ד שכאן שייך הגה של אחר סעיף זה, וכן הוא בבית יוסף.

סעיף ל

צמותר לצאת ברשות הרבים בטלית סביב הצואר **(קסה).** הגה: אף על פי שמניח צד ימין על כתפו של שמאל, דדרך ללבשו כך, ולא הוי אלא להתנאות, ושרי **(קסו)** (ב"י).

צתשובת הרשב"א.

סעיף לא

קהיוצא מעוטף בטליתו וקיפלה מכאן ומכאן בידו או על כתפו **(קסז),** אם נתכוין לקבץ כנפיו כדי שלא יקרעו או כדי שלא יתלכלכו – אסור **(קסח).** ואם קבצם להתנאות בה כמנהג אנשי

קשבת קמ"ז ע"א לפירוש רמב"ם בפי"ט הי"ח.

שולחן ערוך כפשוטו

(קסד) לבית הכנסת - וכן בטליתות התפילה שלנו, מותר במקומות שאין בהם עירוב להתעטף בטלית בביתו וללכת עמה תחת המעיל. ומותר גם אם מרים את שוליה שלא ייראו, אם מפני הגשמים ואם מחשש הגויים, ונחשב הדבר לדרך לבוש.

(קסה) בטלית סביב הצוואר - צעיף. והוא הדין לטלית התפילה, אם לובשה כשהיא מעוטפת סביב צווארו. בשונה מתחילת הסעיף הקודם, שבו אסר המחבר לצאת בה כשהיא מונחת על עורפו ועל כתפיו, ולא סביב צווארו.

(קסו) ושרי - ומותר, ואף אם הבגד לא סביב צווארו ממש. שכל עוד הדבר נעשה לנוי - כך היא דרך לבושו.

(קסז) או על כתפו - כלומר שהטלית על ערפו ומשתלשלת קדימה מכתפיו, אלא שאת ארבע כנפותיה אוחז בידו או שמניחן על כתפו.

(קסח) אסור - ואין זה נחשב לדרך מלבוש.

המקום במלבושן – מותר **(קסט)**. [1]והני מילי **(קע)** בטליתות שלהם שהיו יריעה אחת מרובעת **(קעא)**, אבל מלבושים דידן כשהוא לבוש בהם ומוציא ידיו מתוכה **(קעב)** – מותר לתפום קצתם בידו ולהגביה כדי שלא יתלכלכו שוליו בטיט או כדי שלא יעכבוהו ללכת **(קעג)**.

[1]כן פירש הב"י לדעת כל הפירושים שהביא.

סעיף לב

[ש]היוצא במעות הצרורים לו בסדינו **(קעד)** – חייב **(קעה)**. הגה: אבל

[ש]שבת קמ"ז ע"א.

שולחן ערוך כפשוטו

(קסט) מותר - שכך הדרך ללבוש בגד זה.

(קע) והני מילי - תרגום: "ודברים אלו". כלומר האיסור במקרה שהתכוון לשמור על הבגד.

(קעא) מרובעת - בדומה לטלית התפילה שלנו, ללא פתח לראש וללא שרוולים.

(קעב) מתוכה - שיש בהם פתח לראש, ושרוולים או לפחות פתח לזרועות.

(קעג) שלא יעכבוהו ללכת - ואם הכניס ראשו וזרועותיו בפתחי הבגד הרי זה דרך מלבוש, ומותר לצאת כך גם אם מרים את שולי הבגד כדי שלא יקרע או יתלכלך.

(קעד) בסדינו - שעל ידי קשירת חלק מבד הבגד עושה כעין כיס, ומכניס בתוכו את הכסף.

(קעה) חייב - מהתורה, משום שזו הייתה דרכם לשאת מעות. ובבגדים שלנו חייב המוציא כסף בכיסי בגדיו.

בבית מותר אם צריך לו (קעו), ואפילו אינן צרורים רק שהם מנוקבים (קעז) (מהרי"ל).

סעיף לג

[ת]**אסור לצאת בשבת במעות או בכסף וזהב התפורים בבגדו (קעח). הגה: ויש מתירים במקום פסידא, שירא שיגזלנו ממנו אם יניחם בבית וילך מהם (קעט)** (אגור ואיסור והיתר הארוך). **וכן נוהגין להקל אם צריך לצאת (קפ), אבל אם יוכל להיות יושב בבית ולא לצאת - לא יצא** (איסור והיתר הארוך); **ובמקום שאין צריך לו ויוכל להניחם בבית, יש להחמיר (קפא).**

[ת]ב"י, וכן מצא אח"כ בתשובות מהר"ם.

שולחן ערוך כפשוטו

(קעו) אם צריך לו - אם חושש שהמעות ייגנבו. הרמ"א אינו דן כאן באיסור הוצאה, שאינו קיים בבית, אלא באיסור מוקצה. שהיות שאינו מטלטל את המעות בצורה ישירה - התירו.

(קעז) מנוקבים - מעות שיש בהם חור, ואפשר לשאתם כשרשרת על הצוואר. בכך ודאי שיש הוצאה, אלא שמחדש הרמ"א שמדין מוקצה הרי הם כדין המעות הצרורים בסדינו, ומתירים לשאתם אם חושש שייגנבו.

(קעח) התפורים בבגדו - הכוונה לתפירת הכסף עצמו לבגדים. ואסור כיוון שהמעות אינן בטלות לבגד בגלל חשיבותן, ואינם צורך גוף האדם, ולכן נחשבות כמשא. האיסור הוא מדרבנן, מפני שמוציאם שלא כדרכם.

(קעט) וילך מהם - כלומר בלעדיהם. וטעם המתירים, שכאמור מדובר על איסור דרבנן כיוון שאין זו דרך הוצאה, ובנוסף אין לנו רשות הרבים דאורייתא, ולכן התירו במקום הפסד[19].

(קפ) אם צריך לצאת - אף על פי שטוב להחמיר, המנהג להקל במקום הצורך.

(קפא) יש להחמיר - ונראה שהליכה להתפלל במניין נחשבת מקום צורך.

---

19. יש שהסבירו היתר זה בכלל הדברים שהתירו משום "אדם בהול על ממונו", כלומר שאם לא נתיר איסור דרבנן קל במקום הפסד, עלול האדם לעבור על איסור הוצאה ממש.

סעיף לד

[א]יוצא אדם בסודר המקופל על כתפיו (קפב), אף על פי שאין נימא כרוכה לו על אצבעו (קפג). [ב]ואם אין הסודר חופה ראשו ורובו – אסור לצאת בו, אלא אם כן קשר שני ראשיו למטה מכתפיו זה עם זה (קפד).

[א]שבת קמ"ז ע"א וכחכמים. [ב]רמב"ם בפי"ט הי"ט, מדין הבלנים, כר' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן שם.

סעיף לה

[ג]לבדים הקשים (קפה), אסור להביאם ברשות הרבים או בכרמלית כשהוא מעוטף בהם (קפו). ואם אינם קשים הרבה (קפז) –

[ג]מהא דבי סדיא בעובדא דרב, שבת קמ"ו ע"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(קפב) המקופל על כתפיו – מעין צעיף, שהדרך לצאת בו היא כשהוא מונח על הכתפיים, ולא סביב הצוואר.

(קפג) על אצבעו – נימא היא חוט היוצא מהסודר, והדרך הייתה להחזיק חוט זה על מנת שהסודר לא ייפול מכתפיו. בגמרא ישנה דעה שסודר הכרוך רק סביב הכתפיים נחשב לדרך לבוש רק אם אותה נימא מהסודר כרוכה על אצבעו, ואין הלכה כדעה זו.

(קפד) זה עם זה – אם מדובר בסודר קצר, שאין לו שיעור כדי שיכסה את ראשו ורובו – אין דרך ללובשו כשהוא מונח על כתפיו, ואסור לשאתו כך. אולם מותר אם קשר את ראשיו, שכך הדרך ללבוש סודר קצר.

(קפה) לבדים הקשים – לֶבֶד הוא בד עבה, שאינו מתאים לבגד.

(קפו) כשהוא מעוטף בהם – אף על פי שעטוף באותו לבד בדרך שהותרה בסעיפים הקודמים בבגד, בלֶבֶד אסרו חכמים לצאת מעוטף, משום שאינו נראה כבגד.

(קפז) אינם קשים הרבה – אפילו בינוניים. והוא הדין לכל בד שאינו קשה אף שאינו בגד, כגון מגבת.

מותר (קפח).

סעיף לו

[ד]מותר לצאת בשבת בשני מלבושים זה על גבי זה **(קפט)**, [ה]בין לצרכו בין לצורך חבירו, [ו]בין שהם שני חלוקים [ז]בין שהם שני סרבלים (פירוש סרבל: כסות העליון), [ח]בין שהם שתי חגורות זו על גבי זו, ואפילו אין מלבוש מפסיק ביניהם **(קצ)**. הגה: ויש אוסרים שתי חגורות זה על זה אלא אם כן מלבוש מפסיק ביניהם **(קצא)** (או"ז ותוספות ומרדכי רמז שמ"ז), וכן ראוי לנהוג **(קצב)**. ומותר ללבוש שני כובעים זה על זה **(קצג)**

[ד]טור. [ה]רוקח. [ו]ב"י, ממה שכתבו התוספות והרא"ש גבי סבינתא בדף קמ"ז ע"ב. [ז]טור בשם ספר המצות ושאר פוסקים. [ח]ב"י לדעת הרי"ף והרמב"ם.

שולחן ערוך כפשוטו

(קפח) מותר - לצאת עטוף בו בדרך לבוש.

(קפט) זה על גבי זה - כשלובש כל אחד מהם בדרך לבוש רגילה.

(קצ) מפסיק ביניהם - לדעה זו אפילו אם ברור שתוספת הבגד אינה לצרכו, מותר לצאת כך, כיוון שכל דרך לבוש מותרת, ודעת הלובש אינה משנה.

(קצא) מפסיק ביניהם - לדעה זו בבגדים שלפעמים לובשים בכמה שכבות מפאת הקור, הרי זו דרך מלבוש אף אם אין כוונתו להתגונן מן הקור, ומותר. אבל בגד שלא נלבש בשתי שכבות, כגון חגורה - השני נחשב למשא.

(קצב) וכן ראוי לנהוג - לכן בחגורה שיש בה מפתח (כפי שראינו למעלה בס"ק ס"ה), לשיטת הרמ"א צריך להקפיד שזו תהיה החגורה היחידה, ולשיטת המחבר מותר לצאת בחגורה זו גם בנוסף לחגורה הרגילה. ונראה שכיוון שאין לנו רשות הרבים דאורייתא, במקום הצורך אפשר לסמוך בכך על דברי המחבר.

(קצג) זה על זה - מדובר כאן כשחובש כובע גדול על פני כובע קטן, שכך היא דרך לבושם[20]. לכן גם לשיטת הרמ"א מותר לצאת בכיפה ועליה כובע. אולם לא בשני כובעים גדולים המונחים זה על זה, ואף לשיטת המחבר אפשר

---

20. ועיין דברינו בסעיף מ"א ס"ק רי"ג.

(או״ז), **וכן שני אנפילאות (קצד)** (אגור).

סעיף לז

ט**מותר לצאת בשבת בבתי ידים הנקראים גואנטי״ש (קצה).** י**ויש מי שמחמיר להצריך שיתפרם מערב שבת בבתי ידים של מלבושיו או שיקשרם בהם בקשר של קיימא יפה (קצו), וראוי לחוש לדבריו (קצז).**

ט שבלי הלקט בתחילתו. י שם בסופו ומחמיר, וכ״כ האגור.

סעיף לח

כ**היוצא בשבת בטלית שאינה מצוייצת כהלכתה (קצח) – חייב (קצט),** ל**מפני שאותם החוטים חשובים הם אצלו, ודעתו עליהם עד**

כ שבת קל״ט ע״ב. ל לפירוש התוספות והרמב״ם פי״ט ה״כ.

שולחן ערוך כפשוטו

להתיר זאת רק אם הכובע העליון מונח כדרך לבושו.

(קצד) אנפילאות - גרביים. לעתים גורבים אותן זו על זו מפני הקור, ועל כן זו דרך לבוש.

(קצה) גואנטי״ש - כפפות[21].

(קצו) יפה - כשאר דברים שגזרו בהם חכמים, שמא ישלפם מידו ויטלטלם ארבע אמות ברשות הרבים.

(קצז) לחוש לדבריו - כתבו הפוסקים שכיוון שאין לנו רשות הרבים דאורייתא, נהגו להקל בגזרה זו.

(קצח) כהלכתה - כלומר בגד שחייב בציצית, שציציותיו קשורות שלא כהלכה; כגון שקשורות רק בחלק מהכנפות, או שחלק מהחוטים פסולים.

(קצט) חייב - על ההוצאה, מלבד האיסור ללכת בבגד זה בלא ציציות כהלכתן.

---

21. מספרדית Guantes.

שישלים ויעשהו ציצית **(ר)**. [ח]ואם היא מצוייצת כהלכתה, אף על פי שאין בה תכלת – מותר לצאת בשבת **(רא)** (ועיין לעייל סימן י"ג) **(רב)**.

[ח]ציינתיו לעיל בסימן י"ג אות ג'.

סעיף לט

[י]כילה (פירוש: יריעה כעין אהל) שיש בה רצועות שמותחין אותה בהם **(רג)** – מותר להתעטף בה ולצאת לרשות הרבים, ואין הרצועות חשובות כמשאוי שמבוטלות אגבה **(רד)**; [יא]הילכך מותר לצאת ברצועות התלויות באבנט, אף על פי שאין המנעלים קשורים

[י]שבת קל"ט ע"ב. [יא]שם בתוספות והרא"ש.

שולחן ערוך כפשוטו

(ר) ויעשהו ציצית - חוטי ציצית שאינם כהלכתם אינם נחשבים לחלק מהבגד, כיוון שאין בהם צורך, וגם אינם בטלים לבגד היות שיש להם חשיבות, ועתיד להשתמש בהם כשיכשיר את טליתו על ידי הוספת החוטים החסרים.

(רא) מותר לצאת בשבת - כיוון שהחוטים הכשרים נחשבים לחלק מהבגד. ומותר גם בלילה, אף על פי שאינו זמן ציצית.

(רב) סימן י"ג - בהלכות ציצית, שם גם מופיע דין זה. בסעיף ב' שם מוסיף הרמ"א שבשבת אינו חייב לבדוק ציציותיו, ומותר לסמוך על חזקת כשרותם; ובסעיף ג' מובא שם דינו של מי שגילה בשבת שציציותיו פסולות, אולם הוא מתבייש ללכת ברבים בלא הבגד.

(רג) שמותחין אותה בהם - הכילה נועדה לפריסה כסככה, ולא ללבוש. אולם הבד אינו קשה, ואפשר גם להתעטף בו. והרצועות אינן מסייעות לעיטוף.

(רד) שמבוטלות אגבה - כלומר: מותר לצאת בכילה אם מתעטף בה דרך לבוש. רצועות הכילה אין בהן ערך בפני עצמן (בניגוד לחוטי ציצית), ולכן הן בטלות לכילה.

בהם (רה), דלא חשיבי ובטלי אגב האבנט (רו). ע**אבל אם הם של משי (רז) – חשיבי ולא בטלי, ואסור אם אין המנעלים קשורים בהם (רח). והוא הדין** פ**לכל דבר שנפסק מן הבגד וראשו אחד מחובר, כגון לולאות, ואינו חשוב – מותר לצאת בו. ואם חשוב הוא – אסור לצאת בו (רט).**

עהרא"ש שם, ור' ירוחם בח"ה. פטור בשם ספר המצות.

סעיף מ

(רי) צ**כובע*) שהוא מתפשט להלן מראשו טפח – אסור להניחו**

צשבת קל"ח ע"ב ועירובין ק"ב ע"ב לגי' ר"ת, וכן כתבו התוספות בשם ר"ח, והרמב"ם בפכ"ב הל"א, וכ"כ הרב המגיד שכן עיקר. *)ופירשו בתוספות בשם ר"ח בכובע חזק שאינו נכפף.

שולחן ערוך כפשוטו

(רה) קשורים בהם - האבנט הוא חגורה. בזמנם השתלשלו מן החגורות רצועות, שירדו ונקשרו סביב לנעליים גבוהות. וכשהרצועות לא נקשרו לנעליים הן היו תלויות בחגורה.

(רו) אגב האבנט - בדומה לרצועות הכילה, גם רצועות אלו בטלות לחגורה, ואינן נחשבות למשא.

(רז) של משי - ואז הרצועות יקרות, וחשובות בפני עצמן.

(רח) קשורים בהם - אולם כשהרצועות קשורות לנעליים הן נחשבות לבגד.

(רט) אסור לצאת בו - מדרבנן[22].

(רי) הקדמה לסעיף - הגמרא בשבת (דף קלח ע"ב) דנה אם מותר לחבוש בשבת בכובע לֶבֶד רחב שוליים ("סיאנא"). הגמרא מביאה שם אמורא אחד שמתיר ואמורא אחד שאוסר, ומביאה שם שני תירוצים ליישוב שיטותיהם: הראשון עוסק בדיני אוהל, והשני בדיני הוצאה. בסעיף זה מבאר המחבר את הנלמד

22. אף שראינו שבחוטי הציצית הפסולים האיסור הוא מהתורה. ההבדל ביניהם הוא שחוטי הציצית קשורים בבד, ואילו כאן הרצועות תפורות לבגד, ועל כן הן נחשבות למשא בפני עצמן רק מדרבנן.

בראשו אפילו בבית, משום אהל (ריא).

סעיף מא

[ק]**לצאת בשבת בכובע שבראשו העשוי להגן מפני החמה (ריב) – יש מי שאוסר, משום דחיישינן שיגביהנו הרוח מראשו ואתי לאתויי ארבע אמות ברשות הרבים (ריג), אלא אם כן הוא מהודק בראשו, [ר]או שהוא עמוק שראשו נכנס לתוכו ואין הרוח יכול להפרידו מראשו, [ש]או שהוא קשור ברצועה תחת גרונו, דבהכי**

[ק]שם בשבת ועירובין לגירסת רש"י, וכן כתב הר"ן. [ר]הגהות מיימוניות פכ"ב אות ת' בשם או"ז. [ש]תוספות בעירובין שם.

שולחן ערוך כפשוטו

מהסוגיה בעניין אוהל, ובסעיף הבא את הנלמד בעניין הוצאה. עיקר דיני עשיית אוהל בשבת יתבארו בע"ה בסימן שט"ו. להבנת סעיף זה נקדים ונבאר שמן התורה העושה גג ומחיצות חייב משום מלאכת הבונה, ואם עושה גג בלבד אסור מדברי חכמים ("אוהל ארעי"). האיסור הוא בכל גג שרחב טפח (כשמונה ס"מ) ועשוי להגן על מה שתחתיו, אף אם אינו מחובר לקרקע.

(ריא) משום אוהל - האיסור קיים דווקא אם שולי הכובע נועדו להגן מפני השמש או הגשם, ולא אם נועדו ליופי. עוד כתבו הפוסקים שהאיסור הוא רק בכובע מבד קשיח; ורק אם שוליו ישרים, אבל אם שוליים מוטים (כמו בקסקט) הם אינם דומים לגג, ואינם בכלל האיסור.

(ריב) מפני החמה - בבית יוסף ובפוסקים מבואר שבכיסוי ראש בכל מקרה מותר לצאת, והדיון בסעיף זה הוא בכובע שנועד להגן מפני החמה, ונוסף על כיסוי הראש הרגיל[23].

(ריג) ברשות הרבים - ולשיטתם גם כובע עליון נמנה בכלל הלבושים שאסרו חכמים ללבוש שמא ייפלו ויבוא להרימם ולטלטלם.

23. ועיין מה שכתבנו בסעיף ל"ו.

ליכא למיחש למידי (ריד).

סעיף מב

(רטו) [ת]המוצא תפילין בשבת בבזיון, במקום שאין משתמרין, אם יש סכנה שגזרו שלא להניח תפילין – מְכסן והולך לו **(רטז)**. ואם [ת]ערובין צ"ה.

שולחן ערוך כפשוטו

(ריד) דבהכי ליכא למיחש מידי - תרגום: שבכך אין לחשוש כלל. וכן ראינו בשאר לבושים שנאסרו שמא ייפלו, שאם מהודקים - מותר. השולחן ערוך הביא הלכה זו בשם "יש מי שאוסר", כיוון שיש חולקים וסוברים שאין שום איסור לצאת בכובע עליון, אפילו אם אינו מהודק[24]. הלכה למעשה, במקומות שבהם מקובל לחבוש כובע בנוסף לכיפה, כתבו הפוסקים שמותר לצאת בהם בשבת אף כשהכובע אינו מהודק. וכיוון שאין לנו רשות הרבים מהתורה, אין חשש שמא יעבור על איסור תורה, ואפשר להקל באיסור זה שהביאו המחבר בשם "יש מי שאוסר".

(רטו) הקדמה לסעיף - סעיף זה דן בשאלה מה יעשה המוצא תפילין בשבת. נקדים לסעיף שהתפילין הן חפץ שבקדושה, מפני שמות ה' הכתובים בפרשיות התפילין. מהתורה אסור לאבד את שמות ה' (כנלמד מהפסוק: "לא תעשון כן לה' א־להיכם"), וחכמים חייבו את הרואה חפצי קדושה בביזיון להצילם. לכן כל הרואה תפילין במקום שאינו מכובד חייב לדאוג להביאן למקום משתמר. אולם בשבת עלולים להיות בכך שני קשיים: א. התפילין מוקצות, כיוון שאין להניחן בשבת. ב. משום איסור טלטול אין להעבירן ברשות הרבים, ואף לא ולהכניסן לרשות היחיד. מפני קשיים אלו דן המחבר בסעיף זה כיצד נכון לנהוג אם מוצא בשבת תפילין במקום שאינו מכובד.

(רטז) והולך לו - כיוון שאינו צריך לסכן נפשו כדי להגן על התפילין, ובמקרה כזה די בכיסויין.

---

24. וכאמור בסעיף הקודם, הם סוברים שהאיסור הוא מדיני אוהל בלבד.

אין סכנה – [א]אם יש בהם רצועות שבכך ניכר שהם תפילין ולא קמיעות (ריז) והן קשורות שיכול ללבשן, מכניסן זוג זוג דרך לבישה עד שיכניסן כולם **(ריח).** [ב]**ואם היו רבים, שלא יספיק ללבשן ולהכניסן זוג זוג, יחשיך עליהם עד הלילה ויביאם (ריט). ואם ירא להחשיך מפני לסטים, מוליכם פחות פחות מארבע אמות (רכ), או נותנם לחבירו וחבירו לחבירו עד שמגיע לחצר החיצונה (רכא).**

[א]שם צ"ז ע"א וכר' יהודה כאוקימתא דרבא ותני אבוה דשמואל, הרי"ף והרא"ש והרמב"ם בפרק י"ט הכ"ד. [ב]שס צ"ה ע"א במשנה, ובגמרא צ"ז ע"א וכר"ש.

שולחן ערוך כפשוטו

(ריז) ולא קמיעות - בעבר היו שעשו קמיעות שנראו מבחוץ כבתי התפילין, ובפנים לא היו בהם פרשיות תפילין אלא שמות אחרים. הבדילו ביניהם על פי הרצועות, ולכן אם אין להם רצועות – חושש שאינם תפילין, ולא ייטלם בשבת.

(ריח) כולם - כאשר קושר עליו את התפילין הן נחשבות מהתורה כבגד ואין בהן איסור הוצאה וטלטול ברשות הרבים (כפי שראינו בסעיף ז'). כמו כן, הצלת חפצי הקדושה הנמצאים בביזיון דוחה את איסור טלטול המוקצה. ואם ישנם כמה זוגות תפילין - ילבש כל פעם זוג אחד[25]. וילך ויחזור.

(ריט) ויביאם - כלומר: יישאר על יד זוגות התפילין כדי לשמור עליהם, עד צאת השבת. ואם הדבר אינו מתאפשר, במיוחד אם יש עוד זמן רב עד צאת השבת, נחשב כאנוס - ופטור; אך יחזור במוצאי שבת כדי לשמור על כבוד התפילין. מהלכה זו אפשר ללמוד עד כמה אנו חייבים בכבודם של חפצים שיש בהם קדושה.

(רכ) מארבע אמות - וכך אינו עובר על איסור מהתורה, כפי שיתבאר בהלכות הוצאה.

(רכא) לחצר החיצונה - גם בכך יש איסור, אולם מדרבנן בלבד.

---

25. כיוון שאין להניח יותר מזוג תפילין אחד יחד, משום "בל תוסיף".

סעיף מג

[ג]המוצא ספר תורה בשדה **(רכב)**, אם אינו שעת סכנה יושב ומשמרו ומחשיך עליו **(רכג)** (לשון הרמב"ם: ובסכנה מניחו והולך לו) **(רכד)**. ואם היו גשמים יורדים – מתעטף בעור **(רכה)** וחוזר ומכסה אותו, ונכנס בו **(רכו)**.

[ג]הרמב"ם סוף פי"ט הכ"ה, וכ"כ הרב המגיד שהוא מהתוספתא עירובין פ"ח.

סעיף מד

[ד]הבא להציל כליו מפני הדליקה **(רכז)** – לובש כל מה שיכול ללבוש, ועוטף כל מה שיכול לעטוף; ופושט, וחוזר ולובש ומוציא **(רכח)**.

[ד]שבת ק"כ ע"א במשנה וכת"ק, הרי"ף וראש"ש ורמנ"ס פכ"ג ה"כ.

שולחן ערוך כפשוטו

(רכב) ספר תורה בשדה - הקשיים במקרה זה דומים למוצא תפילין שבסעיף הקודם, שכאשר ספר התורה בשדה יש בכך חוסר כבוד כלפיו.

(רכג) ומחשיך עליו - כי בניגוד לתפילין, אי אפשר ללבשו ולטלטלו בהיתר.

(רכד) מניחו והולך לו - ואינו צריך להסתכן כדי להציל את ספר התורה.

(רכה) מתעטף בעור - חוזר לביתו, ויוצא עטוף בדרך לבוש בבד העמיד למים, כגון עור.

(רכו) ונכנס בו - מתעטף בספר התורה כעין בגד, ומתכסה מעל ספר התורה בבגד העור, כדי להגן על הספר מן הגשמים[26].

(רכז) מפני הדליקה - "כליו" הם בגדיו. מדובר במי שפרצה דליקה בביתו בשבת, והוא רוצה להציל את הבגדים שבביתו, אולם מחוץ לבית נמצאת רשות הרבים.

(רכח) ומוציא - על פי הכלל שראינו בסעיף ל"ז, שמותר ללבוש כמה בגדים

---

26. במקור בתוספתא נאמר: "הרי זה מתעטף בעור וחוזר ומכסה אותו", בלי המילים "ונכנס בו". ונראה שכוונת הדברים היא להביא את העור דרך עיטוף, ולכסות את ספר התורה במקומו. אלא שהרמב"ם כתב "ונכנס בו", ומסתבר שכך פירש או גרס בתוספתא, וכן הלכה.

סעיף מה

(רכט) [ח]מי שנִשרו כליו במים **(רל)** – הולך בהם, ואינו חושש שמא יבא לידי סחיטה **(רלא)**. ולא ישטחם לנגבם, מפני מראית העין, שלא יחשדוהו שכבסן בשבת **(רלב)**. [ט]ואפילו בחדרי חדרים, שאין שם רואים, אסור **(רלג)**. [י]ולא אסרו אלא לשטחן בשבת, אבל אם שטח מערב שבת כלים המכובסים – אינו חייב לסלקן

[ח]שבת קמ"ו ע"ב במשנה. [ט]שם כר' אלעזר ור' שמעון בברייתא, הרי"ף והרא"ש והרמב"ם פרק כ"ב ה"כ וש"פ. [י]הרשב"א בתשובה.

שולחן ערוך כפשוטו

זה על גבי זה.

(רכט) הקדמה לסעיף - מכאן עד סעיף מ"ז מבוארות הלכות העוסקות בהקשרים שונים בבגדים רטובים בשבת[27].

(רל) נִשרו כליו במים - כלומר שנרטבו בגדיו.

(רלא) לידי סחיטה - אף שראינו בסעיף ג' שלכתחילה אין להיכנס בבגדיו למים שמא יבוא לידי סחיטה, אם נרטבו בגדיו אין אוסרים לו ללבשם, היות שאין גוזרים גזירה שאי אפשר לקיימה; שהלא מה יעשה אדם שבגדיו נרטבו בדרך?[28]

(רלב) שכבסן בשבת - כיוון שעל פי רוב תליית בגדים לייבוש נעשית לאחר הכביסה.

(רלג) אסור - על פי הכלל "כל מקום שאסרו חכמים מפני מראית העין – אפילו בחדרי חדרים אסור". כלומר: גם אם טעם האיסור הוא משום מחשבת הרואים, האיסור הוא כללי וקבוע, ואין להתיר גם כשאין איש רואה. כלל זה נאמר לגבי מעשים שנאסרו משום חשש שהרואים אותו יחשבו שעובר על

---

27. הקשר לסימן זה הוא שהסימן עוסק בענייני הליכה בשבת בחוץ, ובעיית רטיבות הבגדים מתעוררת כשאדם צריך לעבוד בנהר, או שהולך בגשם המרטיב את בגדיו.

28. על פי ביאור הר"ן להיתר הניגוב במגבת (דף סב ע"ב מדפי הרי"ף, הובא בב"י על סעיף מ"ח).

בשבת **(רלד)**.

סעיף מו

[ח]**בגדים השרוים במים, אסור לנגבם כנגד סמוך לאש (רלה) הגה: ואסור לטלטלם, שמא יבא לידי סחיטה, והוא שמקפיד על מימיו (רלו)** (מרדכי רמז תמ"א). **ואסור לילך בשבת במקום שיוכל להחליק וליפול במים, שמא ישרו כליו ויבא לידי סחיטה (רלז)** (ר' ירוחם).

[ח]מרדכי רמז תל"ד.

סעיף מז

[ט]**לא ישטח אדם את כליו בשבת, אפילו מן הזיעה (רלח).**

[ט]תוספתא פי"ז.

שולחן ערוך כפשוטו

איסור מהתורה[29].

(רלד) לסלקן בשבת - הגזרה היא שלא לתלות בגדים בשבת, אבל חכמים לא חששו שהרואים כביסה התלויה מערב שבת יטעו לחשוב שתלה אותה בשבת.

(רלה) סמוך לאש - משום שחוששים לאיסור חימום המים.

(רלו) שמקפיד על מימיו - כלומר: אדם המקפיד שבגדו לא יהיה רטוב, אסור לו לטלטל אותו, שמא יבוא לסחטו ויעבור על איסור מלבן[30]. המחבר אינו מביא להלכה איסור זה, ואינו אוסר לטלטל בגדים רטובים[31]. והספרדים יכולים להקל כדברי המחבר[32].

(רלז) ויבוא לידי סחיטה - גם חשש זה אינו מוסכם על המחבר.

(רלח) מן הזיעה - כדי שלא ייחשד שכיבס בשבת, כפי שראינו בסעיף מ"ה.

---

29. ראו בהרחבה בספרי "בעקבות המחבר", מעמוד קל"ג.

30. אסור לסחוט בגד בשבת, כיוון שהסחיטה היא חלק מהכביסה (ראו רמב"ם שבת פרק ט' הלכה יא).

31. כך עולה גם מדבריו בסימן ש"ח סעיף טז.

32. ויש פוסקים ספרדים שקיבלו חומרה זו של הרמ"א.

סעיף מח

[ז]**מסתפג אדם באלונטית (רלט)** (פירוש: בגד שמסתפגין בו לאחר שרוחצין) **ומביאה בידו, ולא חיישינן שמא יבא לסחוט (רמ).** [כ]**ולא ימסור לבלנים (רמא) שהם חשודים על הסחיטה (רמב).**

[ז]שבת קמ"ז ע"ב כרבי חייא בר אבא א"ר יוחנן, הרי"ף והרא"ש והרמב"ם. [כ]שם בברייתא.

סעיף מט

[ל]**מותר לרחוץ ידיו בנהר בשבת, ובלבד שלא יוציאם עם המים שעליהם חוץ לנהר ארבע אמות (רמג).**

[ל]ר' ירוחם בחלק י"ז.

שולחן ערוך כפשוטו

(רלט) מסתפג אדם באלונטית - אלונטית היא מגבת, ולהסתפג פירושו להתנגב.

(רמ) שמא יבוא לסחוט - מפני שחכמים לא גזרו בדברים הנצרכים.

(רמא) לבלנים - האחראים על המרחץ.

(רמב) חשודים על הסחיטה - מציאות זו אינה קיימת כיום. כל ענייני המרחץ בשבת יבוארו בע"ה בסימן שכ"ו.

(רמג) ארבע אמות - כיוון שנראה שנושא את המים. לכן ימתין שיתייבשו ידיו לפני שימשיך בדרכו[33].

---

33. נראה לומר שאין כאן איסור הוצאה ממש, ומכמה טעמים: אין כאן הוצאה כדרך המוציאים; הוא אינו רוצה להביא את המים למקום אחר; זהו פסיק רישיה דלא ניחא ליה באיסור דרבנן, שמותר. וישנן סיבות נוספות להתיר. לכן נראה לי שהאיסור הוא משום שנראה כנושא את המים. וראה עוד מה שבע"ה נכתוב על כך בסימן שכו סעיף ז.

סעיף נ

[מ]**יוצאים בפשתן סרוק וצמר מנופץ שבראשי בעלי חטטין (רמד)** (פירוש: בעלי נגעים). **אימתי, בזמן שצבען[*] וכרכן (רמה), או שיצא בהם שעה אחת מבעוד יום (רמו).**

[מ]שבת נ' ע"א. [*]פירוש: בשמן. רש"י, וכן כתב הטור, העתיק הבית יוסף.

סעיף נא

[נ]**מותר לצאת במצנפת שתולים בצואר למי שיש לו מכה בידו או בזרועו (רמז), וכן בסמרטוטין** (פירוש: חתיכות בגד בלוי) **הכרוכים על היד או על האצבע שיש בו מכה (רמח).**

[נ]כל בו בשם הראב"ד, וכתב: "ובלבד שיצא בה שעה אחת מבע"י".

שולחן ערוך כפשוטו

(רמד) בעלי חטטין - אנשים שיש להם פצעים בראשיהם, ולכן מכסים את ראשם במעין פאה נכרית העשויה פשתן סרוק או צמר מנופץ. פאה זו נראית כשיער, ונחשבת ללבוש.

(רמה) שצבען וכרכן - וכך נראית הפאה כשיער.

(רמו) מבעוד יום - אפילו אם לא צבעם, אם לבש פאה זו בחול לפחות שעה לפני כניסת השבת, הרי היא נחשבת ללבוש. ואם הפאה אינה נראית כשיער ולא לבשה קודם שבת, אסור ללבשה גם במקום שיש עירוב, משום שהיא מוקצית מחמת גופה, שנחשבת כחומר גלם שנועד בהמשך להיות פאה.

(רמז) או בזרועו - מדובר כאן במתלה היורד מן הצוואר וכרוך סביב היד הפצועה, ונחשב כבגד ולא כמשא, בדומה לתחבושות שנזכרו בסעיף כ"ב.

(רמח) שיש בו מכה - שכיוון שבאים לצורך האדם, ומונחים על הגוף בדרך לבוש - נחשבים לבגד, כפי שראינו לאורך הסימן.

סימן ש״ב
ניקוי וקיפול בגדים בשבת, ובו י״ג סעיפים.

הסימן הקודם עסק בעיקרו בהגדרת בגד לעניין יציאה בשבת. סימן זה ממשיך לעסוק בטיפול בבגדים מזוויות שונות. במהלך הסימן מוזכרות כמה מלאכות שבת שטרם למדנו, ונביא כאן ביאור קצר של העיקריות שבהן:

א. ליבון - אב המלאכה הוא ניקוי הצמר הגולמי, ותולדת מלאכה זו היא הכיבוס. שריית בגד מלוכלך במים או סחיטתו גם כן אסורות מן התורה. בסימן זה מובאות פעולות שנאסרו משום כיבוס, או משום חשש שמא יבוא לכבס.

ב. מכה בפטיש - עניינו גמר מלאכה או תיקון כלי. זהו אב מלאכה שפירושו הדבר האחרון שעושים בסיום יצירה של כלי או בגד, וכלול בו גם האיסור לתקנו. בהכנת בגדים עלולים לעבור גם על מלאכה זו.

ג. ממחק - אב המלאכה הוא החלקת העור. כאשר מנקים נעליים עשויות עור עלולים לעתים לעבור על מלאכה זו.

ד. טוחן - אב המלאכה הוא טחינת גרעיני חיטה והפיכתם לקמח. מלאכה זו הוזכרה בעניין בגדים משום שבבגד המלוכלך בבוץ יבש, יש האוסרים את פירור הבוץ משום טוחן.

ה. חורש - תולדת החורש הוא האיסור להשוות גומות, כלומר ליישר את הקרקע.

סעיף א

[א]המנער טלית (א) חדשה, שחורה, [ב]מן הטל שעליה - חייב,

[א]שבת קמ״ז ע״א. [ב]לפירוש התוס׳ והרא״ש והר״ן ושאר פוסקים, בשם ר״ח.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) טלית - בגד.

שהניעור יפה לה כמו כיבום **(ב)**. והוא שמקפיד עליה שלא ללבשו בלא ניעור **(ג)**. הגה: וכל שכן שאסור לנער בגד שנשר **(ד)** במים או שירדו עליו גשמים. ודוקא בבגד חדש שמקפיד עליו **(ה)** (כל בו). יש אומרים דאסור לנער בגד מן האבק שעליו אם מקפיד עליו **(ו)**, וטוב לחוש לדבריו **(ז)** (רש"י ואו"ז). אבל מותר להסיר הנוצות מן הבגד בשבת **(ח)** (או"ז). ועיין לקמן סימן של"ז **(ט)**.

סעיף ב

[ג]הלוקט יבולות שעל גבי בגדים **(י)**, [ד]כגון אלו היבולות שבכלי

[ג]שבת ע"ה ע"ב. [ד]לשון הרמב"ם בפרק י' הי"ח.

שולחן ערוך כפשוטו

(ב) כמו כיבוס - נראה שבזמנם טל שהיה על בגד שחור חדש היה נראה כעין לכלוך, והיו שהקפידו שלא ללבוש את הבגד עד לניעורו מן הטל. וכיוון שהבגד מתנקה על ידי מי הטל, יש בכך משום כיבוס.

(ג) בלא ניעור - ורק אם מקפיד נחשב הניעור ככיבוס. ונראה שכיום אין נמנעים ללבוש בגד משום טל שעליו.

(ד) שנשר - שנשרה.

(ה) שמקפיד עליו - ואז יבוא לסחטו.

(ו) אם מקפיד עליו - שלנער את הבגד מן האבק זה כמו לכבס אותו כי על ידי הניעור הוא חוזר ליופיו. והחולקים על דעה זו סוברים שאין כיבוס בלי מים. והמחבר לא פסק חומרא זו.

(ז) לחוש לדבריו - לדעת הרמ"א אין בכך איסור, אלא חומרה שראוי ללכת בה. ולמחבר אין לחוש לכך כלל.

(ח) בשבת - כיוון שאינן אלא מונחות על הבגד, ויורדות בקלות.

(ט) סימן של"ז - סוף סעיף ב', שם דן הרמ"א בניקוי בגד במברשת העלולה להישבר.

(י) יבולות שעל גבי בגדים - מסלק פגמים המצויים בחוטים או בבד.

הצמר הנשארים בהם מן האריגה – חייב משום מכה בפטיש (יא). והוא שיקפיד עליהם (יב), [ה]**אבל אם הסירם דרך עסק (יג) – פטור (יד).**

[ה] שם ברמב"ם לפירושו בגמרא.

סעיף ג

(טו) [ו]**מקפלים כלים (טז) בשבת לצורך שבת ללבשם בו ביום (יז). ודוקא באדם** [אחד] **(יח), ובחדשים שעדיין לא נתכבסו (יט),**

[ו] שבת קי"ג ע"א, משנה וגמרא.

שולחן ערוך כפשוטו

(יא) מכה בפטיש - כיוון שהסרת הפגמים היא גמר יצירת הבגד, וזו אחת ממלאכות שבת.

(יב) שיקפיד עליהם - כיוון שאם אינו מקפיד, הבגד מוכן גם ללא הסרת הפגמים.

(יג) דרך עסק - שידיו התעסקו מאליהן בפגמי הבגד, ולא התכוון ליפותו.

(יד) פטור - אין כאן חיוב, כיוון שלא התכוון ליפות את הבגד[1].

(טו) הקדמה לסעיף - סעיף זה עוסק בקיפול בגדים בשבת. בקיפול בגדים בשבת עלולים לעבור על שני איסורים מדברי חכמים: 1. קיפול נאה גורם לבגדים שלא יתקמטו, וזה נראה כתיקון. 2. אם מקפל את הבגד לצורך מחר יש בכך משום הכנה משבת לחול.

(טז) כלים - בגדים.

(יז) ללבשם בו ביום - דווקא, כי אסור להכין משבת לחול.

(יח) באדם אחד - כיוון שקיפול בשניים הוא קיפול טוב במיוחד, וגורם לבגד שלא יתקמט.

(יט) לא נתכבסו - בגדים חדשים הם קשיחים יותר, וקיפולם אינו מתקנם.

---

1. כל זה לשון הרמב"ם. בדרך כלל אין דרכו של המחבר לציין מה הדין כשהעברה כבר נעשית, אולם כאן הביא את לשון הרמב"ם כדי ללמדנו שיש להשתדל שידיו לא יתעסקו בפגמי הבגד.

ולבנים **(כ)**, ואין לו להחליף **(כא)**; ואם חסר אחד מאלו התנאים – אסור **(כב)**. [ז]ויש מי שאומר דלקפלו שלא כסדר קיפולו הראשון מותר בכל ענין **(כג)**, ונראין דבריו **(כד)**.

[ז]מרדכי שם. ועוד כתב הב"י בשם הכל בו טעם למקום שנהגו היתר.

סעיף ד

[ח]מכבש **(כה)** (הוא כלי שכובשין בו בגדים אחר הכביסה, והם שתי לוחות זה על זה והבגדים ביניהם) – של בעל הבית מתירין אותו ליטול ממנו בגדים לצורך השבת **(כו)**; ושל אומן אסור, מפני שהוא תחוב בחזקה והתרתו

[ח]שבת קמ"א ע"א במשנה וכת"ק.

שולחן ערוך כפשוטו

(כ) ולבנים - בזמנם היה הבדל בין בגד לבן לבגד צבוע, ובבגד צבוע הקיפול היה מועיל אפילו בבגד חדש. ולכן התירו לקפל דווקא בגדים לבנים.

(כא) ואין לו להחליף - אולם אם יש לו בגד אחר, עדיף שישתמש באחר מאשר שיעשה פעולה הנראית כתיקון.

(כב) אסור - למעשה הקיפול כמעט תמיד אסור, וההיתר הוא רק כאשר האדם עלול להתגנות בשבת בלעדיו.

יש פוסקים שמורים שהקיפול האסור היה בימיהם, אבל הקיפול שלנו אינו מושלם, ואינו נחשב לתיקון. ומי שאין לו בכך מנהג להתיר - ינהג כהכרעת השולחן ערוך, שהקיפול אסור בשבת.

(כג) מותר בכל עניין - כיוון שכך אינו מתקן את הבגד.

(כד) ונראין דבריו - ועל זה סומכים רבים, ומקפלים את הטלית בשבת לאחר התפילה שלא על גבי הקיפול הראשון, והדבר מותר אפילו לצורך שבת הבאה. ומותר לתלות בשבת בגד על קולב, אם אין מדקדקים לקפלו לפני כן קיפול טוב.

(כה) מכבש - כלי ששימש בימיהם במקום מגהץ, ופעל על לחץ, ולא על חום.

(כו) לצורך השבת - ואין שום איסור בהוצאת הבגדים מהמכשיר.

דומה לסתירה **(כז)**.

סעיף ה

[ט]חלוק לאחר כביסה הוא מתקשה ומשפשפים אותו בידים (לרככו) – מותר לעשותו בשבת, שאינו מתכוין אלא לרככו **(כח)**. אבל סודר אסור, מפני שמתכוין לצחצחו **(כט)** והוי כמלבן **(ל)**. הגה: וכובעים ושאר כלי פשתן דינן כסודר **(לא)** (ב"י בשם שבולי הלקט).

[ט]שבת ק"מ ע"א.

שולחן ערוך כפשוטו

(כז) דומה לסתירה - כדי לפתוח מכבש כזה יש צורך במיומנות מיוחדת, ופתיחתו נראית כסתירה, ואסרו זאת חכמים.

(כח) לרככו - ומלאכת מלבן היא ניקוי הבגד, ולא ריכוכו, ואין כאן אפילו איסור דרבנן.

(כט) לצחצחו - כלומר שייראה בהיר יותר.

(ל) כמלבן - אין זה ליבון מהתורה, כיוון שאין כאן שימוש במים; אבל כיוון שעושה כך לצורך ניקוי הבגד אסרו זאת חכמים, כי הדבר דומה לליבון. ועוד, שדרך המכבסים לשפשף את הבגד לאחר הכיבוס, ואסרו חכמים את השפשוף משום שהוא מדרכי הכיבוס[2].

(לא) דינן כסודר - כיוון שהדרך הייתה לשפשף את בדי הפשתן שלהם לאחר הכביסה. ונראה שבימינו אין כלל דרך לשפשף בגדים אחר הכביסה, ואין בכך איסור.

---

2. ולכן אסור אף לדעת המחבר, שהתיר לנער בגד מן האבק שעליו. ועיין ביאור הלכה סעיף א ד"ה "י"א דאסור לנער".

סעיף ו

(לב) [1]טיט שעל רגלו, הגה: או על מנעליו **(לג)** (ב"י ור' ירוחם חי"ג), מקנחו בכותל **(לד)** אבל לא בקרקע, דלמא אתי לאשוויי גומות **(לה)**. [2]ויש מי שאוסר אף בכותל **(לו)**. הגה: ויש מי שמתיר בשניהם **(לז)** (הרא"ש). והוא הדין דמותר להסירו במעט חרס הראוי לטלטל **(לח)** (רבי ירוחם חי"ג).

[1]שבת קמ"א ע"א וכרבא, הרי"ף בשם בה"ג והרמב"ם בפרק כ"א ה"ב. [2]הרי"ף בשם י"א.

שולחן ערוך כפשוטו

(לב) הקדמה לסעיף - סעיף זה עוסק בניקוי רגליים ונעליים העלול להביא ל"השוואת גומות". איסור זה הוא האיסור ליישר את הקרקע, והוא תולדה של מלאכת החורש. ישנן כמה פעולות שאסרו חכמים שמא יבוא להשוות גומות[3], וסעיף זה מביא פרט אחד הנובע מחשש זה, וקשור בניקוי הנעליים.

(לג) מנעליו - בעיקר תחת הסוליה.

(לד) בכותל - שבו אין חשש להשוואת גומות.

(לה) לאשווי גומות - פעולת ניקוי הנעליים היא החלקתם בקרקע, מעשה שמביא גם ליישור הקרקע.

(לו) אף בכותל - לשיטה זו החלקת הקיר דומה לבניין. ואין הלכה כדעה זו.

(לז) שמתיר בשניהם - כיוון שאינו מתכוון להשוות גומות, ובדבר שאינו מתכוון מותר כשאינו "פסיק רישיה", כלומר שאין ודאות שהדבר יתרחש. וכן מכריע הרמ"א. וגם לדברי המחבר שאוסר לקנח בקרקע, מותר לעשות כן במקום מרוצף, שהרי אין בו השוואת גומות.

(לח) חרס הראוי לטלטל - בפעולה זו ודאי שאין חשש של השוואת גומות, אלא שמלמדנו הרמ"א שאין חוששים שבכך נראה כמעבד או כמחליק את עור הנעל. ודווקא בחרס "הראוי לטלטל", כלומר חרס שיש לו שימוש בשבת, שאם לא כן החרס הוא מוקצה.

---

3. פעולות אלו מבוארות בסימן של"ו.

סעיף ז

[ל]טיט שעל בגדו – משפשפו מבפנים (לט), דלא מוכחא מלתא לאתחזויי כמלבן (מ), אבל לא בחוץ דדמי למלבן (מא), ומגררו בצפורן (מב). [מ]ויש מפרשים דהני מילי לח (מג), אבל יבש אסור דהוי טוחן (מד).

[ל]שבת קמ"א ע"א. [מ]טור בשם ר' פרץ שהביא תוספתא.

סעיף ח

[נ]אין מגרדין הגה: בסכין או בצפורן מנעל, בין חדש בין ישן, מפני

[נ]שבת קמ"א ע"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(לט) משפשפו מבפנים – כלומר: אין לשפשף בצד הכתם, ואם רוצה להסיר את הכתם מותר לשפשף רק בצד הפנימי. וגם בשפשוף הכתם עצמו אין איסור תורה, כיוון שמשפשף בלי מים.

(מ) כמלבן – תרגום: שלא ברור שנראה כמכבס.

(מא) דדמי למלבן – שפשוף הכתם עצמו אסור מדברי חכמים, משום שדומה למלאכת הכובסים.

(מב) ומגררו בציפורן – שהגזרה היא דווקא על שפשוף, שכך דרך הכובסים; אבל על גרור לא גזרו. ומותר לגרר גם על ידי סכין[4].

(מג) דהני מילי לח – כלומר: שההיתר לגרד את הטיט הוא רק בטיט לח.

(מד) דהוי טוחן – מדרבנן, שאסרו לגרד טיט כיוון שדומה לטוחן. גם לשיטה זו אין בכך איסור מהתורה, שהלא אינו מעוניין בגרגרי הטיט, וגם אין דרך טחינה בציפורן או בסכין. הלכה למעשה אפשר להקל בכך בשעת הצורך, כי המחבר הביא איסור קל זה בשם "יש מפרשים", ולא הכריע להחמיר.

---

4. לדעת המשנה ברורה מותר לגרר בגלל שכך הבגד לא מתנקה לגמרי, ולדעתו אם מצליחים להסיר לחלוטין את הכתם – אסור. ולפי פירושנו בסעיף ה' אין צורך לחדש החומרה הזאת. הסברנו בפנים לפי דברי הט"ז, ועיין בהסבר מקיף בספרנו "בעקבות המחבר" עמוד ק"מ.

שקולף העור והוי ממחק **(מה)**.

סעיף ט

(מו) [ס]מותר ליתן מים על גבי מנעל לשכשכו **(מז)**; אבל לכבסו, דהיינו שמשפשף צדו זה על זה, אסור **(מח)**. [ע]אבל בגד שיש עליו לכלוך – אסור אפילו לשכשכו, דזהו כבוסו **(מט)**, אלא מקנחו

[ס]זבחים צ"ד, וכתבוהו הרי"ף ורא"ש שבת ס"פ כ'. [ע]שבת קמ"ב ע"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(מה) והוי ממחק - מחיקת העור והחלקתו היא מל"ט אבות מלאכה. אולם בעורות שלנו אין שום רווח בהחלקת העור, ואינו מתכוון לקלפו, לכן נראה שבימינו אין בכך איסור.

(מו) הקדמה לסעיפים ט–יב - אמרו חז"ל: "בגד – שרייתו זהו כיבוסו" (זבחים צד ע"א). כדי לכבס בגד ביד יש לשרותו במים ולסחוט אותו, ולכן השרייה היא חלק מתהליך הכיבוס, ואסורה בשבת מן התורה. בעניין זה נחלקו ראשונים אם איסור השרייה קיים רק בבגד מלוכלך, או שאף בבגד נקי. גם הסחיטה היא חלק מתהליך הכיבוס, וגם היא אסורה מן התורה במצבים מסוימים. הסעיפים הבאים עוסקים בפרטי איסורים אלו.

(מז) לשכשכו - שכשכוך הוא שפשוף במים. ומותר לשכשך נעלו בשבת כיוון שהנעל עשויה עור קשה וחלק, והלכלוך נחשב כמונח עליו בלבד, ולא כבלוע בו כמו בבגדים. וכפי שמותר לשטוף צלחת.

(מח) אסור - אין איסור מהתורה לכבס עור, אולם אם משפשפו כדי להסיר הכתם הרי הוא עושה מעשה הכובסים, ואסרו הוחכמים[5].

(מט) דזהו כיבוסו - כיוון שבבד כל שימוש במים להוריד כתם אסור מהתורה, כחלק מהכלל "שרייתו זהו כיבוסו".

---

5. המחבר נקט כאן את לשון הרמב"ם, שהקפיד לכתוב "אסור" באיסורי דרבנן (ו"חייב" באיסור תורה). ועל מנת ליישב את הסוגיה בזבחים צ"ד יש שביארו שהאיסור הוא מהתורה. יעויין במשנ"ב ס"ק מ"ב ובה"ל ד"ה "אסור".

בסמרטוט, [9]**בקל ולא בדוחק, פן יסחוט (נ). הגה: ובגד שאין עליו לכלוך, מותר לתת עליו מים מועטים (נא) ולא מרובים, שמא יסחוט (נב)** (ב"י בשם סמ"ג וסמ"ק וסה"ת והרא"ש פ"ח דיומא). **ויש אוסרים בכל ענין (נג)** (ב"י בשם הטור סי' של"ד וסי' שי"ט, ותוספות שבת ק"כ, והגה"מ פ' כ"ב).

[9]הגה"מ פרק כ"ב הי"ח בשם סמ"ק.

שולחן ערוך כפשוטו

(נ) פן יסחוט - מדובר על ניקוי ללא מים, ולכן יש להבין מהי הסחיטה המדוברת כאן. ונראה שמדובר על לכלוך שנגרם ממשקה (כגון יין), וחששו חכמים שאם ינקה חזק ייסחט קצת מהנוזל שלכלך את הבגד.

(נא) מים מועטים - לדעה זו איסור "שרייתו זהו כיבוסו" נאמר רק בבגד מלוכלך, אולם בגד נקי אין איסור להרטיבו במעט מים. ונראה שזו גם דעת המחבר, כיוון שנקט לגבי האיסור לשון "בגד שיש עליו לכלוך". לפי זה מותר להרטיב בד נקי במעט מים, למשל כדי לתת את הבד על מצח חם לשם התרעננות, אולם בכמות שאין בה כדי לסחוט[6].

(נב) שמא יסחוט - כיוון שסחיטת בגד נקי היא מדרכי הכיבוס גם לשיטה זו. והמחבר מסכים לכך. לכן אין לשחק בימים טובים במשחק של שפיכת מים על בגדי חברו.

(נג) אוסרים בכל עניין - לשיטה זו העיקרון ששרייתו זהו כיבוסו נאמר מדרבנן גם בבגד נקי, כיוון שעצם השרייה היא מדרכי הכיבוס. והלכה כשיטה

6. א. אמנם כתב הרב בן-ציון אבא-שאול (אור לציון פרק ל"ו אות יד) שאין להקל בהרטבת בגד שלא לצורך, כי הוא חושש לדעת ה"יש מחמירים". והמיקל יכול לסמוך על דברי המחבר.

ב. בסימן של"ד סעיף כד הכריע המחבר שאסור לשפוך מים על טלית כדי להצילה מהדליקה, משום כיבוס. וקשה, שלא נאמר שם שמדובר דווקא בטלית מלוכלכת. וביאר בה"ל (ד"ה "שיש", וכן פוסקים נוספים) שלדעת המחבר אסור להרטיב גם בגד נקי, ואין לדייק מהלשון כאן "שיש עליו לכלוך", משום "דמתניתין נקט, ומשום סיפא דמקנחו". ונראה שגם לשיטה זו האיסור הוא מדרבנן, ואין איסור כובס מהתורה כשאין בהרטבת הבגד משום ניקיון. ובשעת הצורך אפשר לסמוך על המקלים.

סעיף י

צהרוחץ ידיו, טוב לנגבם בכח זו בזו ולהסיר מהם המים כפי יכלתו קודם שיקנחם במפה **(נד)**. הגה: **ויש שכתבו דאין לחוש לזה, דלא אמרינן שריית בגד זהו כבוסו בכי האי גוונא (נה), דאין זה רק דרך לכלוך (נו),** וכן **נוהגין** (טור וב"י ואגור). **ולכן מותר לנגב ידיו בבגד שהטיל בו תינוק מי רגלים, כדי לבטלם, שאין זה רק דרך לכלוך בעלמא (נז)** (טור). **אבל אסור ליתן מים ממש על המי רגלים כדי לבטלם (נח)** (הגהות מיימוני פכ"ב ותוס' שבת קי"א).

צמרדכי פט"ו דשבת בשם הר"מ, ושבלי הלקט בשם ספר יראים.

שולחן ערוך כפשוטו

המתירה שריית בגד נקי במים מועטים[7].

(נד) קודם שיקנחם במפה - מעיקר הדין מותר להרטיב מגבת נקייה במעט מים, כפי שראינו בסעיף הקודם. ובכל זאת לכתחילה יש להימנע מכך כשאפשר, ולכן נקט המחבר בלשון "טוב לנגבם".

(נה) בכי האי גוונא - תרגום: בצורה כזאת.

(נו) דרך לכלוך - כלומר: אין כוונה בפעולה זו לכבס את המגבת, אלא להפך - היא מתלכלכת על ידי ניגוב הידיים.

(נז) דרך לכלוך בעלמא - הרטבת הבגד מעט תמנע מהבגד להסריח, אבל היא אינה מנקה אותו, ולא זו הדרך לנקות בגד.

(נח) כדי לבטלם - כיוון שעושה זאת כדי לנקותו. ואף שאינו מכבס את הבגד ממש, אנו אומרים כאן "שרייתו זהו כיבוסו". ואף על פי שכוונתו רק למנוע את הסירחון, עצם שפיכת המים מנקה קצת את הבגד, והדבר אסור מן התורה.

---

7. כך עולה גם מסימן ש"א סעיף ג', שם אסר המחבר ללכת עם הבגדים במים "שלא יבא לידי סחיטה", ולא חשש לעצם שרייתם במים. ולפי זה שתי אפשרויות להסביר את האיסור בסימן של"ד לשפוך מים על טלית כדי להצילה מהדליקה (איסור שראינו בהערה הקודמת): אפשר שחוששים שיש בו לכלוך, ואפשר שאף שאין בו לכלוך אסור כיוון מדובר במים מרובים, ואסור שמא יגיע לידי סחיטה (וכך משמע בדברי הבית יוסף כאן).

סעיף יא

[ק]מי שנתלכלכה ידו בטיט, מקנחה בזנב הסום ובזנב הפרה **(נט)**, ובמפה הקשה העשויה לאחוז בה קוצים **(ס)**; אבל לא במפה שמקנחים בה ידים, שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול ויבא לכבם המפה **(סא)**.

[ק]רמב"ם בפרק כ"ב הי"ט, וכתב הרב המגיד שהוא תוספתא.

סעיף יב

[ו]אסור לנגב כום שהיה בו מים או יין, במפה, משום דאתי לידי סחיטה **(סב)**.

[ו]תשב"ץ קטן בשם הר"מ, ור' ירוחם בחי"ג.

סעיף יג

[ש]אין מסתכלין בשבת במראה של מתכת שהיא חריפה כאיזמל

[ש]שבת קמ"ט ע"א וכת"ק, הרי"ף והרא"ש והרמב"ם בפ' כ"ב הי"ד ושאר פוסקים.

שולחן ערוך כפשוטו

(נט) ובזנב הפרה - כך נהגו בזמנם. וכיום הדבר אינו מצוי כלל.

(ס) לאחוז בה קוצים - וכן בכל דבר שלא מקפיד אם יתלכלך[8].

(סא) ויבוא לכבס המפה - זו גזרה שמא כשיראה שהטיט לכלך את המגבת יבוא לשרות את המגבת במים, כדי שהלכלוך לא יוטבע בה.

(סב) דאתי לידי סחיטה - סתם מפה היא חפץ שמקפידים על ניקיונו, ולכן יש בסחיטתה משום ליבון, ואסורה מהתורה. חכמים הוסיפו וגזרו על ניגוב כוס, שמא יבוא לידי סחיטה. אבל במגבת שאין מקפידים על ניקיונה - מותר[9].

אסור לנקות שולחן עם סמרטוט רטוב, משום שבעת הניקוי נסחטים מים מן הסמרטוט.

---

8. על פי מ"ב ס"ק נז.

9. מג"א ס"ק כז.

(פירוש: כעין סכין קטן חד וחריף), **דחיישינן שמא ישיר בה נימין המדולדלין (סג); ואפילו אם היא** קבועה בכותל **(סד).** [ת]**אבל מותר להסתכל במראה שאין בה חשש זה, אפילו אינה** קבועה **(סה).**

[ת]שם בפוסקים הנ"ל.

שולחן ערוך כפשוטו

(סג) נימין המדולדלין - כלומר: אסרו חכמים להסתכל בשבת במראה, משום שהמראות שבזמנם היו עשויות מתכת חדה, ויכלו לשמש גם כמראה וגם כסכין. וחששו חכמים שמא יראה שיער המגונה בעיניו ויבוא להסירו בעזרת המראה, ובכך יעבור על איסור קציצת שיער, שהוא תולדה של גוזז[10].

(סד) קבועה בכותל - אף על פי שבמראה קבועה אין חשש שיסיר בעזרתה את השיער, אסרו חכמים את השימוש בה כיוון שלא רצו להבדיל בין גזירותיהם.

(סה) אינה קבועה - כיום אין מראות המשמשות גם כסכין, ולכן אין איסור להביט במראה בשבת.

---

10. איני יודע מדוע הביאו הטור והשו"ע סעיף זה כאן. אולי משום שמראָה קשורה למראֶה הגוף, ולכן הדבר קשור להלכות ניקיון הבגדים. ואולי יש קשר בין גזירת השימוש במראה לגזירה שהובאה בסעיף הקודם.

סימן ש"ג
דיני תכשיטי אשה, ובו כ"ז סעיפים.

סימן זה ממשיך את רצף הסימנים העוסקים בבגדים בשבת, והוא מעין המשך לסימן ש"א. למדנו שמותר לצאת בשבת לרשות הרבים בבגדים ובתכשיטים. סימן ש"א דן מה נחשב לבגד, וסימן זה דן מה נחשב לתכשיט. כאמור, מעיקר הדין מותר לצאת בתכשיטים בשבת, אלא שיש לדון מה נחשב לתכשיט. לעתים גזרו חכמים שלא לצאת בתכשיטים, בעיקר מחשש שהאישה תסיר את התכשיט כדי להראותו לחברתה, ותבוא לשאתו ארבע אמות ברשות הרבים. בסעיף י"ח מביא המחבר שכיוון שאין לנו רשות הרבים מהתורה, יש שמקלים בגזירה זו; והמנהג הרווח הוא לסמוך על שיטה זו, לכן רוב האיסורים המובאים בסימן זה אינם נוהגים למעשה. בפירושנו נעיר על ההלכות שנוהגות גם כיום.

סעיף א

(א) [א]**לא תצא אשה בחוטי צמר ולא בחוטי פשתן ולא ברצועות שבראשה (ב), מפני שצריכה להסירם בשעת טבילה חיישינן שמא תוליכם ארבע אמות ברשות הרבים (ג).** [ב]**ואם הם קלועות בשערה**

[א]שבת נ"ז ע"א במשנה ובגמרא. [ב]טור בשם ר"ת, והרא"ש והר"ן שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) הקדמה לסעיף - סעיף זה ותחילת הסעיף הבא עוסקים בעניין יציאה בחוטים שהנשים מניחות בראשן לנוי, שגזרו עליהם חכמים משום נשים המסירות אותם לפני טבילתן. להבנת הסעיף נקדים ונזכיר שנשים נשואות טובלות פעם בחודש להיטהר מטומאת נדתן. מדיני הטבילה - שלא יהיה דבר החוצץ בין המים לבין הגוף.

(ב) ברצועות שבראשה - כל אלו הם מיני חוטים שנשים שמות בשערן לנוי.

(ג) ברשות הרבים - וחוששים שמא תישאם בידיה בהליכתה לבית הטבילה או בחזרתה ממנו. ולא חילקו חכמים בגזרתם, ואסרו זאת על כל הנשים.

– מותר **(ד)**; [ג]**ויש מי שאוסר (ה)**. [ד]**ואם הם מעשה אריגה (ו) – מותר, שאין צריך להסירם בשעת טבילה (ז). הגה: ובלבד שלא יהיו מטונפות (ח), או מוזהבים, דאז מסירן כדי שלא יתטנפו במים (ט)** (טור והרא"ש וסמ"ג).

[ג]רש"י שם. [ד]שם בגמרא.

שולחן ערוך כפשוטו

(ד) מותר – אמנם אין לטבול עם החוטים הקלועים כעין צמות, אולם כיוון שאסור מדרבנן לקלוע ולהתיר את השיער בשבת, אין חוששים שמא תתיר חוטים אלו ותישאם.

(ה) מי שאוסר – כיוון שחושש שעל אף האיסור תבוא להתיר קליעתה[1].

(ו) מעשה אריגה – כלומר שהחוטים אינם קלועים בשיער (כבצמה), אלא ארוגים בו. בחוטים ארוגים בדרך כלל המים נכנסים, והם אינם מהווים חציצה.

(ז) בשעת טבילה – הכלל בחוטי שיער הוא שאם הם מעכבים את המים מלהגיע לכל השיער – הם מהווים חציצה, ויש להסירם לפני הטבילה. ואם הם רפויים והמים עוברים דרכם – מותר לטבול בהם[2].

(ח) מטונפות – כיוון שאין דרך לטבול עם חוטים מטונפים, מחשש שהטובלת עצמה תתלכלך מהחוטים בעת שתטבול.

(ט) שלא יתטנפו במים – אף אם אינם חוצצים[3]. ונראה שכל החששות בסעיף זה הם מכיוון שבזמנם טבלו בנהרות ובאגמים, אך היום שיש לנו מלתחות – אין מקום לחשוש לכך. זאת בנוסף לדברינו בהקדמה לסימן, שחששות אלו אינם חלים כיום.

---

1. עולת שבת (כאן ס"ק ג) הציע שלשיטת רש"י מותר לעבור על שבות זה משום טבילת מצווה.

2. דיני אלו מבוארים בשו"ע יו"ד סימן קצ"ח, סעיפים ב–ד.

3. דין חוטים מטונפים ומוזהבים הובא ברמ"א ביו"ד שם סעיף ד'. ויש להעיר שכיום מנהגנו שלא לטבול עם חוטים כלל, וכשאין צורך מיוחד טוב להסיר מהשיער גם חוטים שאינם מהודקים.

סעיף ב

[ח]מותר לצאת בחוטין שבצוארה, שהם רפוים ואין צריך להסירם בשעת טבילה **(י)**; [ט]אבל בקטלא שבצוארה **(יא)** – אסור, מפני שצריכה להסירם בשעת הטבילה לפי שהיא מהדקת אותה כדי שתראה בעלת בשר **(יב)**, וחיישינן דלמא אתי לאתויי **(יג)** ארבע אמות ברשות הרבים **(יד)**. [י]ולא תצא בטוטפת, והוא כמין ציץ ומגיע מאוזן לאוזן; ולא בשרביטין, והוא גם כן ציץ ואינו מגיע אלא עד לחיים שכורכתו על ראשה ותולה לה על לחייה מכאן ומכאן **(טו)**, והוא שאינם תפורים בשבכה **(טז)**, דחיישינן דלמא שלפא לאחוויי ואתי לאתויי ארבע אמות ברשות הרבים **(יז)**;

[ח]שבת נ"ז ע"א כרב יוסף אליבא דרב הונא. [ט]שם במשנה, וכמפרש לה רבינא שם. [י]שם במשנה, וכמפרש לה רבי אבהו שם ע"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(י) בשעת טבילה – מותר לצאת בחוטים משום שהם תכשיט. וכיוון שאין צורך להסירם בטבילה, החשש שתסירם כדי לטבול אינו קיים.

(יא) בקטלא שבצוואר – מין תכשיט שהיה בימיהם ומוזכר במשנה, והיה מהודק לצוואר.

(יב) בעלת בשר – וכיוון שהוא מהודק אין נכנסים דרכו מים, ויש להסירו לפני הטבילה.

(יג) לאתויי – תרגום: וחוששים שמא תבוא להעבירו.

(יד) ברשות הרבים – לפי הכלל שראינו בסעיף הקודם, שתכשיט המהווה חציצה היה אסור בזמנם לצאת עמו בשבת לרשות הרבים.

(טו) מכאן ומכאן – כל אלו הם תכשיטים שנזכרו במשנה ובראשונים.

(טז) בשבכה – השבכה (או הסבכה) היא מעין כובע.

(יז) ברשות הרבים – על פי הכלל שלמדנו, שגזרו חכמים בתכשיט שאפשר שתסירו, שמא תבוא לטלטלו.

[ח]**אבל אם תפורים ליכא למיחש להכי (יח), ומותר (יט). הגה: ויש אומרים דבתולה שאינה חוששת לגילוי ראשה - אפילו תפורה בשבכה אסור, דחיישינן שמא תסירה עם השבכה, ואתי לאתויי (כ)** (או"ז).

[ח]שבת ס"ד ע"ב במשנה.

סעיף ג

[ט]**לא תצא בכיפה של צמר, דהיינו חוטי דעמרא [א]דגדילן ועבידי כי הוצא (כא)** (פירוש: ככלים העשוים מעלי לולבי הדקלים, שהם באריגה; מה שאין כן איצטמא העשויה כמין לבד, כדאיתא בגמרא שם)**, ורחבים כשתי אצבעות כשיעור ציץ (כב); [כ]ולא באיצטמא, דהיינו מטלית שתולין בו חוטין של צבעונין,**

[ט]שבת נ"ז ע"א במשנה כבול וכמפרש לה רבי אבהו. [א]הרי"ף שם. [כ]שבת נ"ז ע"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(יח) ליכא למיחש להכי - תרגום: אין לחשוש לכך.

(יט) ומותר - ואין חוששים שתסיר את התכשיט יחד עם הסבכה, כיוון שהאישה אינה מגלה שיערה ברשות הרבים.

(כ) ואתי לאתויי - לדעה זו ההיתר הוא רק לאישה שאינה מורידה את כיסוי הראש מפאת האיסור ההלכתי; ולרווקה, שמותרת בגילוי הראש, חוששים שמא תסיר אותו יחד עם התכשיט. הלכה למעשה, כיום מותר לצאת בכל התכשיטים לרשות הרבים, כפי שכבר כתבנו לעיל.

(כא) ועבידי כי הוצא - תרגום: דהיינו חוטי צמר שקלועים ועשויים כעלי דקל[4].

(כב) כשיעור ציץ - וטעם האיסור שמא תשלפם ותוציאם. ואינו כסבכה שבסעיף הקודם, כיוון שאפשר להוריד כיפה זו שתחת הכובע ללא גילוי השיער.

---

4. האיסור לצאת בכיפה של צמר מופיע בגמרא, והפירוש לקוח מלשון הרי"ף. פירוש באר הגולה המובא בסוגריים אין כוונתו שהכיפה עשויה מעלי לולב, אלא שהצמר קלוע בצורה המזכיר עלי לולב. ולשון רש"י: "ככובע שתחת השבכה".

ותולין אותו לכלה להפריח ממנה הזבובים **(כג)**.

סעיף ד

[ל]**לא תצא בעיר של זהב, ופירש רש"י שהוא תכשיט עגול ומציירין בו כמין עיר, ויש באמצע לשון שמחברים אותו למלבוש,** [מ]**ורבינו תם פירש שהוא כעין עטרה לראש (כד).**

[ל]שבת נ"ז ע"א במשנה. [מ]שבת נ"ט ע"א תוד"ה ולא.

סעיף ה

[נ]**כלילא, והוא תכשיט שמניחתו על פדחתה מאוזן לאוזן וקושרתו ברצועות התלויות – מותרת לצאת בו, בין שהיא עשויה מחתיכות של זהב חרוזות בחוט, בין שאותן חתיכות קבועות במטלית (כה).**

[נ]שבת נ"ט ע"ב כשמואל וכרב אשי דמתני לקולא.

סעיף ו

[ס]**דסוקיא, דהיינו חתיכת מעיל רחבה (כו) – אם יש בה רצועות**

[ס]שבת נ"ט ע"ב בגמרא וכפירוש רש"י.

שולחן ערוך כפשוטו

(כג) הזבובים - וגם תכשיט זה נאסר לצאת בו שמא תורידו להראות לחברתה, ותבוא לטלטלו ברשות הרבים.

(כד) עטרה לראש - זהו תכשיט שאינו מוכר לנו היום. וגם בו נאסר לצאת, שמא תורידו להראות לחברתה.

(כה) קבועות במטלית - זהו תכשיט יקר הנענד רק על ידי נשים מכובדות, ונשים כאלה אין דרכן להוריד תכשיטיהן להראותם לחברותיהן. ומדין זה למדנו טעם נוסף לכך שכיום אנו מקלים בגזרה זו, שכיום אין דרך הנשים להוריד את תכשיטיהן כדי להראותם.

(כו) מעיל רחבה - מעין חגורה רחבה המשמשת כבגד עליון לנוי.

קצרות תלויות בה לקושרן בהם ולהדקן סביבותיה דמהדק **(כז)**, שרי **(כח)**; ואם אין לו רצועות, אסור **(כט)**.

סעיף ז

עלא תצא בקטלא, דהיינו בגד שיש לו שנצים כעין מכנסים **(ל)**, ומכנסים בו רצועה רחבה וקושרה סביב צוארה והבגד תלוי על לבה, והוא חשוב ומצוייר בזהב **(לא)**.

עבמשנה נ"ז ע"א ובגמרא נ"ט ע"ב וכלשון ראשון שבפירוש רש"י.

סעיף ח

פלא תצא בנזמי האף, צאבל יוצאה בנזמי האוזן **(לב)**. הגה: מפני שאזניה מכוסות **(לג)**. ובמקום שנוהגין לגלות האזנים, אסור לצאת בנזמים

פבמשנה נ"ז ע"א ובגמרא נ"ט ע"ב. צרש"י שם והתוספות והרא"ש ושאר פוסקים.

שולחן ערוך כפשוטו

(כז) דמהדק - לבגד זה היו רצועות קצרות שנועדו להדק אותו היטב לגוף.

(כח) שרי - מותר לצאת בו, שנחשב לבגד, כי אין דרך הנשים להוריד חגורות אלו.

(כט) אסור - שכיוון שאינו מהודק היטב עלול ליפול, ואז יש חשש שתבוא לשאתו ברשות הרבים.

(ל) שנצים כעין מכנסיים – השנצים הם כעין חוטים המחוברים לבגד. הקטלא היא שרשרת (כפי שראינו בסעיף ב) התלויה על הצוואר, והבגד הוא מעין תליון לה[5].

(לא) ומצוייר בזהב - גם כאן האיסור הוא שמא תשלוף אותו להראותו לחברתה.

(לב) בנזמי האוזן - וההבדל ביניהם מתבאר בדברי הרמ"א.

(לג) שאזניה מכוסות - ואין חוששים שתבוא ותסיר את עגילי האוזן, משום

5. כתבה הגמרא (שבת נט ע"ב): "מאי קטלא? מנקטא פארי". וביאר בערוך ערך פא"ר: "שרשרת הלוקט ומחבר הנימין שבראש או של סבכה או של חלוק".

שבאוזן היכא דדרך להוציאם משם (לד) (או"ז).

סעיף ט

[ק]לא תצא במחט נקובה (לה), ואם יצאה – חייבת (לו). ושאינה נקובה (לז), [ר]אם מעמדת בה קישוריה (לח) – מותר לצאת בו (לט), ואם אינה מעמדת בה קישוריה – אסור (מ).

[ק]שבת ס"ב ע"א. [ר]הרא"ש וכרב אדא שבת ס' ע"א.

שולחן ערוך כפשוטו

שטירחה להסירם מתחת לכיסויי הראש[6].

(לד) דדרך להוציאם משם - מכאן למדנו שאיסורים אלו תלויים בזמן ובמקום.

(ה) במחט נקובה - מחט נקובה משמשת לתפירה, ואינה נחשבת לא בגד ולא תכשיט.

(לו) חייבת - אף אם שמה מחט זו בשערה כדי להחזיק אותו. וכיוון שיש הנושאות מחטים בשיער, הדבר נחשב להוצאה כדרכה, ואסור מהתורה. מכאן נלמד הלכה למעשה שאם רוצים לחבר את חלקיו של בגד קרוע לפני שבת ולצאת בהם בשבת במקום שאין בו עירוב, אין להשתמש לשם כך במחט המיועדת לתפירה, אלא בסיכות העשויות לכך.

(לז) ושאינה נקובה - זו מחט שנועדה לקישוט, ונחשבת לתכשיט.

(לח) קישוריה - משמשת לחיבור בין חלקי בגדיה, כמו שני צדי חגורה או צעיף.

(לט) לצאת בו - משום שהוא תכשיט. ולא חששו שמא תסירו כדי להראותו, כיוון שאינה רוצה לפתוח את הקישורים.

(מ) אסור - כשאר תכשיטים שחוששים שמא תסירם.

---

6. לשון רש"י (שבת דף נט ע"ב ד"ה "נזמי האף"): "מפני שאזניה מכוסות בקישורין". ונראה שאלו קישורי שיער מסובכים, ואולי הם קשורים גם לסבכה שנזכרה למעלה, כדברי רש"י בשיר השירים ד' א על הפסוק "מבעד לצמתך": ""לשון דבר המצמצם השער שלא יפריח לצאת, וזו היא השבכה והקישורים".

סעיף י

[ש]לא תצא בטבעת שיש עליה חותם **(מא)**, ואם יצאה – חייבת **(מב)**. [ת]וכשאין עליה חותם לא תצא **(מב)**, ואם יצאה – פטורה **(מג)**.

[ש]שבת ס"ב ע"א. [ת]שם נ"ז ע"א.

סעיף יא

[א]לא תצא בכולייאר, והוא תכשיט שקושרת בו מפתחי חלוקה. ולא בכובלת, והוא קשר שקשור בה בושם שריחו טוב **(מה)**.

[א]שבת ס"ב ע"א.

סעיף יב

[ב]אם חסר אחת משיניה ומשימה אחר במקומו; אם הוא של זהב – לא תצא, בו דכיון שמשונה במראה משאר שינים דלמא מבזו לה ושקלה ליה וממטיא **(מו)**; [ג]אבל של כסף, שדומה לשאר שינים –

[ב]שבת ס"ה ע"א וכחכמים. [ג]שם בגמרא.

שולחן ערוך כפשוטו

(מא) חותם - טבעת שיש עליה חותם נחשבת כתכשיט לגבר, אך לאישה אין זה תכשיט[7].

(מב) חייבת - טבעת של חותם נחשבת למשא, ודרך טבעות חותם לענדן על האצבע. לכן זו הוצאה כדרכה, וברשות הרבים דאורייתא החיוב הוא מהתורה.

(מג) לא תצא - כשאר תכשיטים שגזרו בהם חכמים שמא תסירם.

(מד) פטורה - כיוון שהאיסור הוא מדברי חכמים.

(מה) שריחו טוב - כל אלו הם תכשיטים שאיננו מכירים כיום, וגזרו בהם חכמים איסור שמא תסירם כדי להראות לחברותיה, ותבוא לטלטלם.

(מו) וממטיא - תרגום: אולי יבזו אותה ותסירנה מפיה ותביאנה. כלומר שגזרו בכך כשאר תכשיטים שעלולים להסירם.

---

7. כפי שראינו בסימן ש"א סעיף ט.

מותר (מז); [ד]**וכל שכן שן דאדם (מח).**

[ד]הרא"ש שם.

סעיף יג

[ה]**לא תצא במנעל הקרוע למעלה, דמחכו עלה ואתיא לאתויי (מט); ולא במנעל חדש, שמא לא יבא למדתה (נ), אלא אם כן נסתה ללכת בו מאתמול שהוא למדתה (נא). אבל איש מותר, שאין מקפיד כל כך (נב).** הגה: **ובשאר מלבושים אין לחוש (נג), אפילו באשה** (כל בו)**.**

[ה]שבת קמ"א ע"ב בברייתא.

סעיף יד

[ו]**יוצאת בחוטי שער, בין שהם עשויים משערה או משער חברתה, ואפילו משער בהמה (נד);** [ד]**ובלבד שלא תצא זקנה בשל ילדה, ולא**

[ו]שבת ס"ד ע"ב במשנה. [ד]שם בברייתא.

שולחן ערוך כפשוטו

(מז) מותר – ולא חששו שמא תסיר את שן הכסף.

(מח) שן אדם – או שן הזהה לשיניה, כיוון ששן זו נחשבת לחלק מגופה. וכן הדין בשיניים תותבות של ימינו, ושאר אביזרים דנטליים.

(מט) ואתיא לאתויי – תרגום: שילגלגו עליה, ותבוא לשאתו.

(נ) יבוא למידתה – ומפאת חוסר הנוחות תחלוץ נעליה ותישאם בידה.

(נא) שהוא למידתה – ואז הנעל החדשה נחשבת ככל נעל, ומותרת כשאר בגדיה.

(נב) שאין מקפיד כל כך – לא על קרעים בנעלו ולא על נעל במידה מדוייקת.

(נג) אין לחוש – כיוון שבשאר בגדים אין חשש שמא תסירם. ורק בנעליים חששו לכך, מפני שאפשר גם ללכת יחפים, בעיקר בזמנם.

(נד) משיער בהמה – לא מדובר כאן על פאה נכרית (הנדונה בסעיף יח), אלא על החוטים שבשערה, בדומה לנדון בסעיף א. שם התבאר שאסור לצאת

ילדה בשל זקנה **(נה)**.

סעיף טו

[ח]**יוצאת בקשר שעושין לרפואת קיטוף עין הרע שלא ישלוט (נו);** [ט]**ובמוך (נז) הקשור ומהודק באזנה (נח); ובמוך שבסנדלה (נט) הקשור בסנדלה (ס);** [י]**ובסנדל ומנעל הסתומים מכל צד, אפילו אינו**

[ח]שבת נ"ז ע"ב וכאביי. [ט]שבת ס"ד ע"ב במשנה, ובגמ' ס"ה ע"ב. [י]טור בשם סמ"ג ושאר פוסקים לפי' הב"י שם.

בחוטים החוצצים בטבילה, ועל פי כלל זה מותר לצאת בחוטי שיער אלו, שהם עבים ואינם מהווים חציצה.

(נה) בשל זקנה - שמשום חוסר ההתאמה יש חשש שתסיר חוטים אלו, ותבוא לטלטלם.

(נו) שלא ישלוט - בזמנם נהגו לעשות קשר מיוחד נגד עין הרע והיו תולים אותו על הצוואר, ובגלל האמונה בתועלתו הוא לא נחשב למשא. ואף שאנו יודעים שהדבר אינו מועיל כלל, כיוון שאנשים מאמינים ביעילותו[8] הוא נחשב בעבורם לצורך הגוף, ואינו משא.

(נז) ובמוך - פיסת בד רכה.

(נח) באזנה - שאותו מניחה האישה אם יש לה ליחה היוצאת מאוזנה.

(נט) שבסנדלה - שאותו מניחה לצורך נוחות, אם הסנדל אינו נוח.

(ס) הקשור בסנדלה - אך אם אינו קשור אסור, כיוון שחוששים שהמוך ייפול ותבוא לשאתו. ובמוך שבאזנה לא חששו לכך, שהיות שהוא מאוס לא תבוא לשאת אותו אם ייפול, כמבואר בהמשך.

---

8. ראו מאירי שם (שבת דף סז ע"א), ד"ה "כל מיני הלחשים וההשבעות".

קשור (סא), מותר (סב). כ**ובמוך שהתקינה לנדתה (סג), הגה: שלא יפול דם עליה ויצערה (סד)** (ב"י בשם הפוסקים), ל**אפילו אינו קשור, דכיון שהוא מאום לא חיישינן דלמא שקלה ליה (סה), אפילו יש לו בית יד (סו).** מ**ובפלפל ובגרגיר מלח ובכל בושם שתתן לתוך פיה (סז), ובלבד שלא תתנם לכתחלה בשבת (סח); ואם נפל לא**

כשבת ס"ד ע"ב במשנה. לשם בגמרא ס"ה ע"א. משם ס"ד ע"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(סא) אינו קשור – היינו נעל סגורה שאין לה שרוכים, או ששרוכיה אינם קשורים.

(סב) מותר – כי אין חשש שמא ייפלו. ובמנעלים שיש חשש שייפלו קיימת הגזרה שמא אם ייפלו יישאם בידו. וכבר אמרנו שגזרה זו אינה שייכת כשאין רשות הרבים מהתורה[9].

(סג) לנדתה – כדי שהדם לא ילכלך את גופה.

(סד) ויצערה – הרמ"א מדגיש שהמוך נועד כדי שלא יתלכלך גופה, כיוון שאם הוא נועד שלא יתלכלכו בגדיה – אסור, כפי שראינו בסימן ש"א סעיף יג. והמחבר מסכים לדין זה.

(סה) שקלה ליה – תרגום: אין חוששים שמא תוציא אותו.

(סו) בית יד – ידית, או מקום אחיזה. ואפילו עם בית יד אין חוששים שתרימו אם ייפול.

(סז) לתוך פיה – הפלפל נועד למנוע ריחות לא נעימים, והמלח נועד למנוע כאבי שיניים. אלו הם צרכי הגוף, ולכן אינם נחשבים משא. ואף אין חשש שתוציאם, כיוון שהיא זקוקה להם בתוך פיה.

(סח) לכתחילה בשבת – זה נאמר על גרגיר המלח, שאין להניחו בפיו בשבת משום שאסרו חכמים בתנאים מסוימים רפואה בשבת.

---

9. ראו דברינו בסימן ש"א סעיף טז, בעיקר בס"ק צ'.

תחזיר (סט). [נ]**ובבתי שוקיים (ע) שקושרים במשיחה סביב שוקיה, אף על פי שאין המשיחה קשורה בהם (עא), ולא חיישינן שמא ישתלשלו למטה (עב).** [ס]**ויוצאה באצעדה (עג) שמניחין בזרוע או בשוק, והוא שתהא דבוקה לבשר ולא תשמט (עד);** [ע]**ויש מי שאוסר בשל זרוע (עה).**

[נ]טור בשם ר"י וש"פ. [ס]רמב"ם בפרק י"ט ה"ה, מהא דרב יוסף אליבא דרב יהודה בפירוש בירית, דף ס"ג ע"ב. [ע]הרב המגיד ממשמעות פירוש רש"י שם.

סעיף טז

[פ]**בכל מה שיכולה לצאת – יכולה להתירו ברשות הרבים (עו), ולא חיישינן דלמא מתיא ליה (עז).**

[פ]תוספות נ"ז ע"א והרא"ש והר"ן.

שולחן ערוך כפשוטו

(סט) לא תחזיר - כיוון שההחזרה נחשבת כהנחה בשבת עצמה.

(ע) ובבתי שוקיים - הם מין גרביים עבות המגיעות מעל הברך, ומחוזקות בחוט. בתי השוקיים הם בגד, והדיון כאן הוא רק על חשש נפילתם.

(עא) קשורה בהם - גם כאשר החוט שמחזיק את בתי השוקיים אינו תפור להם.

(עב) למטה - כיוון שהם מוחזקים על ידי החוט.

(עג) באצעדה – סוג של צמיד.

(עד) ולא תשמט - אך אסור אם עלולה האצעדה ליפול. ולא חששו שתוריד את האצעדה, הואיל וזהו תכשיט הצמוד לבשר, ואין דרך להסירו.

(עה) בשל זרוע - לשיטה זו רק את האצעדה שעל הרגל אין דרך להסיר, אבל לעניין האצעדה שעל היד קיים חשש שמא תסירה.

(עו) ברשות הרבים - אין בכך מלאכת מתיר, כיוון שהקשר אינו של קיימא.

(עז) דלמא מתיא לה - תרגום: ואין חוששים שמא תביאנו. שכיוון שהקשר נועד לקשירה ולהתרה אנו משערים שתקשור אותו בחזרה במקום, ולא גזרו בו שמא לא תסדר אותו ותבוא לטלטלו ברשות הרבים.

סעיף יז

[צ]יש אוסרים להביא מפתח אפילו בחצר הבית כי אם בידו, אבל לא בחגורתו, שמא ישכח ויוציאנה לרשות הרבים (עח).

[צ]ר' ירוחם בחלק ט"ז בשם הרמב"ן והרשב"א, והרב המגיד בפי"ט ה"ח בשם הרשב"א.

סעיף יח

(עט) [ק]כל שאסרו חכמים לצאת בו לרשות הרבים (פ) – אסור

[ק]שבת ס"ד ע"ב וכרב, הרי"ף והרמב"ם בפי"ט ה"ח.

שולחן ערוך כפשוטו

(עח) לרשות הרבים - כמובן שברשות הרבים המפתח נחשב למשא לכל דבר. אולם יש שהחמירו ואסרו להוציא מפתח התלוי בחגורתו גם לחצר (שהיא רשות היחיד), שמא ישכח ויצא עמו לרשות הרבים[10].

(עט) הקדמה לסעיף - להבנת סעיף זה נבאר בקצרה מונחים מהלכות עירובין, והם: א. רשות היחיד. ב. רשות הרבים. ג. כרמלית. ד. חצר שאינה מעורבת. ה. חצר מעורבת:

א. רשות היחיד - מקום המוקף מכל צדדיו בגדר בגובה עשרה טפחים. ברשות היחיד מותר לטלטל חפצים אף אם היא גדולה מאוד[11].

ב. רשות הרבים - מקום פתוח שנועד להליכת הרבים. המקום מוגדר כרשות הרבים מהתורה רק אם מתקיימים בו מספר תנאים, וביניהם שיהיה רוחבו כשמונה מטרים, ושלא יהיה מקורה. יש אומרים שתנאי נוסף הוא ששש-מאות אלף איש יעברו במקום מדי יום, ולפי שיטה זו כמעט ואין מציאות מעשית של רשות הרבים. ברשות הרבים אסור מהתורה לטלטל חפץ ארבע אמות.

ג. כרמלית - מקום שאינו רשות היחיד כי אינו גדור מכל צדדיו, אך לא מתקיימים בו תנאי רשות הרבים, כגון שלא מיועד להילוך לרבים, או שאינו רחב דיו. בכרמלית אסור מדרבנן לטלטל חפץ ארבע אמות.

---

10. דין מפתח כחלק מהחגורה הובא בסימן ש"א סעיף יא. יעויין שם.

11. אולם גזרו חכמים ואסרו במקום גדול מאוד שלא גודר לצורך דיור.

לצאת בו לחצר שאינה מעורבת (פא), חוץ מכבול (פב), ופאה נכרית דהיינו קליעת שער שקלעה בתוך שערה (פג). [ר]**ויש אומרים דכל שאסרו לצאת בו – אפילו להתקשט בו בבית אסור, וכל שכן לצאת בו לחצר המעורבת, חוץ מכבול ופאה נכרית (פד).** [ש]**ויש אומרים שהכל מותר לצאת בו בחצר, אפילו אינה מעורבת (פה).**

[ר]בית יוסף ממשמעות הרשב"א שהביא המגיד בפי"ט (והמרדכי בפ"ד דשבת בשם ר"י).
[ש]טור והתוספות בשם ר"ת בדף ס"ד ע"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

ד. חצר שאינה מעורבת - חצר היא מקום מגודר שנמצא בחזית הבתים, ומשותפת לכמה בתים. מהתורה החצר נחשבת לרשות היחיד, ומותר מהתורה לטלטל מן הבית לחצר. אולם אסרו חכמים לטלטל מהבית לחצר עד שהדרים בבתים השייכים לאותה חצר ישתתפו יחדיו ב"ערוב חצרות".

ה. חצר מעורבת - חצר המשותפת לכמה בתים, שהדרים בהם הניחו "ערוב חצרות", כלומר השתתפו יחד במאכל שנמצא באחד הבתים.

(פ) לרשות הרבים - הכוונה בעיקר לתכשיטים שראינו שאסרו חכמים לצאת בהם משום שדרך הנשים להסירם מסיבות שונות (כגון כדי להראות לחברתה, מפני חציצה במקווה, וכיוצא בזה).

(פא) לחצר שאינה מעורבת - אף שאיסור ההוצאה לחצר זו הוא מדרבנן, ודברים שמראש נאסר טלטולם רק מדרבנן, הרי בחצר זו הם בגדר גזרה לגזרה. בכל זאת לא הבדילו חכמים בין המקומות בגזרתם.

(פב) מכבול - זו כיפת הצמר שראינו בסעיף ג. והתירו חכמים איסור קל זה בכיפת האישה כדי שלא תתגנה על בעלה.

(פג) בתוך שערה - אין מדובר כאן על פאה נכרית המשמשת ככיסוי ראש, שבה מותר לצאת אף לרשות הרבים. מדובר כאן על תוספת שיער שנועדה ליופי, ובה יש חשש שתשלוף האישה להראות לחברותיה, כשאר תכשיטים.

(פד) מכבול ופאה נכרית - לדעה זו דבר שאסור לצאת בו לרשות הרבים, אסור לאישה ללבשו כלל בשבת, שמא לא תשים לב ותצא עמו.

(פה) אפילו אינה מעורבות - לדעה זו החשש מדברי חכמים שמא האישה

[ת]והאידנא נשי דידן נהגו לצאת בכל תכשיטין (פו); [א]ויש שאמרו דמדינא אסורות, אלא שכיון שלא ישמעו – מוטב שיהיו שוגגות ואל יהיו מזידות (פז); [ב]ויש שלימדו עליהם זכות לומר שהן נוהגות כן על פי סברא אחרונה שכתבתי, שלא אסרו לצאת בתכשיטין לחצר שאינה מעורבת, והשתא דלית לן רשות הרבים גמור (פח) – הוה ליה כל רשות הרבים שלנו כרמלית, ודינו כחצר שאינה מעורבת, ומותר (פט). הגה: ויש אומרים עוד טעם להיתר, דעכשיו שכיחי תכשיטין ויוצאין בהם אף בחול, וליכא למיחש דילמא שלפא ומחויא כמו

[ת]תוספות שם בשם רבינו שר שלום. [א]שם בתוספות, והרא"ש והר"ן שם. [ב]טור בשם בעל התרומות, וסמ"ג וסמ"ק, ושם בתוספות בשם רבינו ברוך.

שולחן ערוך כפשוטו

תסיר את התכשיט ותבוא לטלטלו ברשות הרבים לא נאמר אלא ברשות הרבים מהתורה, אבל במקום שאיסור הטלטול הוא מדרבנן, לא עשו חכמים גזרה לגזרה.

(פו) בכל תכשיטין – תרגום: ובזמן הזה נשים שלנו נהגו לצאת בכל התכשיטים. כלומר: גם לרשות הרבים נהגו לצאת, ואפילו עם תכשיטים שאסרו חכמים שמא תסירם.

(פז) ואל יהיו מזידות - זהו כלל גדול, האומר שבמקום שוודאי שהציבור לא ישמע להלכה, עדיף לפוסק להתעלם ולהניח לציבור להמשיך ולטעות בדבר בשוגג, מאשר להוכיחו על כך ולהפוך את העוברים למזידים.

(פח) רשות הרבים גמור - תרגום: ועכשיו שאין לנו רשות הרבים גמור. על פי הסוברים שתנאי להגדרת רשות הרבים הוא שיעברו בה שש מאות אלף איש מדי יום. דעה זו הובאה על ידי המחבר בסימן שמ"ה סעיף ז, ומשמע מלשונו כאן שאפשר לסמוך להלכה על שיטה זו.

(פט) ומותר - כלומר: ראינו שיש האומרים שגזרת חכמים על התכשיטים לא נאמרה אלא ברשות הרבים מהתורה; וכיוון שאין לנו רשות כזו - מותר לצאת בכל דבר המוגדר כתכשיט.

בימיהם שלא היו רגילים לצאת בהן רק בשבת ולא הוי שכיחי (צ) (תוס׳ דף סד ע״ב, והגהות אלפסי כ״ה ע״ב). [ג]**ומיהו טבעת שיש עליה חותם לאשה, ושאין עליה חותם לאיש, דתנן בה חייב חטאת (צא) – אף בכרמלית אסור אפילו לדידן (צב). והוא הדין לכל מאי דאתמר ביה חיוב חטאת.** [ד]**ויש מי שאומר שבזמן הזה שנהגו האנשים לצאת בטבעת שאין עליה חותם – הרי זה להם כתכשיט, ושרי (צג). ולפי זה אפשר דכיון שנהגו עכשיו הנשים לצאת בטבעת שיש עליה חותם – הרי הוא להן כתכשיט, ושרי.** [ה]**ומכל מקום צריך להזהיר לנשים שלא תצאנה אלא במחטים שהן צריכות להעמיד**

[ג]שם בבעל התרומות. [ד]הר״ן ע״פ סברת ר״ת, והביאו הב״י בסימן ש״א. [ה]מהר״י אבוהב.

שולחן ערוך כפשוטו

(צ) ולא הוי שכיחי - לפי דעה זו יש טעם נוסף להתיר: גזרת חכמים שמא האישה תסיר תכשיטיה כדי להראות לחברותיה נאמרה בימי חז״ל, שבהם התכשיטים היו מועטים. אולם מאז נעשו התכשיטים שכיחים יותר, ואין זה מצוי שעונדת התכשיטים מסירה אותם כדי להראותם.

מכאן למדנו שבכל מקום שטעם הגזרה השתנה, אפשר לשוב ולדון על תוקף הגזרה[12].

(צא) חייב חטאת - ראינו למעלה בסעיף י׳ שטבעת נחשבת כתכשיט עבור האיש רק אם יש בה חותם, ועבור האישה רק אם אין בה חותם, ואם לאו – איסור הוצאתה הוא מהתורה.

(צב) אפילו לדידן - שגזרת חכמים היא שלא לשאת בכרמלית חפצים שאסורים בטלטול.

(צג) ושרי - ומותר. שינוי מציאות הטבעת לתכשיט גברים משנה את דינה.

---

12. הרמב״ם הביא כלל שגזרה נשארת אפילו אם בטל טעמה. אולם כתבו ראשונים שכאשר טעם הגזירה מפורש יש מקום לדון בביטול הגזרה, כי נתינת הטעם נחשבת כהגבלת הגזרה. ראו רדב״ז על הרמב״ם בהלכות ממרים, פרק ב׳ הלכה ב.

קישוריהן **(צד)** ולא יותר **(צה)**, כי בזה שאין להן תועלת בו ישמעו לנו.

סעיף יט

(צו) [1]צריך להזהיר לנשים שלא יטלטלו מחט שניטל חודה או עוקצה לשום בצעיפיהם **(צז)**, אלא אם כן ניטל מערב שבת חודה ועוקצה (הגה: ויחדה) לשום כך **(צח)** (ועיין לקמן סימן ש"ח סעיף י"א) **(צט)**.

[1]מרדכי שבת רמז שכ"ו בשם ר"י.

שולחן ערוך כפשוטו

(צד) קישוריהן – והם חלק מהבגד, כמו שראינו למעלה בסעיף ט'.

(צה) ולא יותר – מחטים שאינן מחזיקות את הקישורים אינן נחשבות לחלק מהבגד, ולכל הפחות דינן כמשא מדרבנן.

(צו) הקדמה לסעיף – אגב דיני יציאה בבגדים, בתכשיטים ובמחטים, מביא המחבר אזהרה שמחט עלולה להיות גם "מוקצה". להבנת הסעיף צריך להקדים שדבר שאינו כלי (כגון אבנים) הוא "מוקצה מחמת גופו". מוקצה זה אין לטלטלו בשבת כלל, אפילו לצורך גופו ומקומו. לעומת זאת, כלי שמלאכתו לאיסור הוא מוקצה קל יותר, ומותר לטלטלו לצורך גופו (שימוש בגוף החפץ) ולצורך מקום החפץ. בעזרת ה' נבאר בהרחבה דינים אלו בסימן ש"ח.

(צז) בצעיפיהם – כיוון שהמחט השבורה אינה נחשבת לכלי, והיא מוקצית מחמת גופה ואסורה בטלטול.

(צח) לשום כך – שמפני ייעודה החדש להחזקת השערות נחשבת המחט לכלי, ומותר לטלטלה בשבת.

(צט) ש"ח סעיף י"א – שם מוסבר שמחט שלא ניטל חודה היא כלי שמלאכתו לאיסור, כי ייעודה לתפירה, וכלי שמלאכתו לאיסור מותר לטלטלו לצורך היתר, כגון להסיר קוץ בעזרת מחט זו. אולם מחט שניטל חודה אינה נחשבת לכלי, ואין לטלטלה אפילו לצורך שימוש בגופה לדבר היתר.

סעיף כ

[ז]הבנות קטנות שנוקבים אזניהם כדי לתת בהם נזמים כשיגדלו, וכדי שלא יסתמו הנקבים נותנים בהם קסמים – מותר לצאת בהם **(ק)**. והוא הדין אם נותנין חוטים באותם נקבים, שמותר לצאת בהם אם אינם צבועים; [ח]אבל אם צבועים – אסור **(קא)**.

[ז]שבת ס"ה ע"א במשנה ובפירוש רש"י. [ח]שם מהא דאבוה דשמואל.

סעיף כא

[ט]יוצאת אשה רעולה, והוא שמעטפת כל ראשה חוץ מהפנים* **(קב)**.

[ט]שבת ס"ה ע"א במשנה. *כן הוא בטור שלפנינו, אבל ברש"י ובערוך "חוץ מהעיניים".

סעיף כב

[י]פורפת (פירוש: קושרת) בשבת על האגוז ועל האבן [כ]שיחדתו לכך, ויוצאת בו **(קג)**; אבל על המטבע אסור לפרוף בשבת, דלאו בר טלטול הוא, ולא מהני בה יחוד **(קד)**. [ל]ואם פרפה עליו מערב

[י]שבת ס"ה ע"א במשנה. [כ]שם ע"ב בגמרא ובפי' רש"י. [ל]רמב"ם בפרק י"ט הי"ב לנוסח הטור, וב"י בשם ספרי הרמב"ם החדשים.

שולחן ערוך כפשוטו

(ק) מותר לצאת בהם – כיוון שקיסמים אלו הם צורך הגוף. ולא גזרו שמא יסירו אותם, כי כל תועלתם היא כשהם מושחלים בתוך הנקב.

(קא) אסור – כדין תכשיט, שאז חוששים שמא תסירם להראות לחברתה.

(קב) חוץ מהפנים – ואף שאין דרך הנשים להתלבש כך, מלמדנו סעיף זה שכל שהוא דרך מלבוש עבור לובשו, הרי שהדבר נחשב ללבוש, ולא למשא.

(קג) ויוצאת בו – בזמנם היו סוגרים לעתים את הבגד על ידי אגוז או אבן, ששימשו מעין כפתור. סתם אבן היא מוקצית מחמת גופה, ולכן השימוש בה מותר רק אם היא יועדה לפני שבת לסגירת הבגד.

(קד) ולא מהני בה יחוד – מטבע כסף הוא מוקצה מחמת גופו. ואין זה מועיל

שבת **(קה)** – מותר לצאת בו בשבת **(קו)**.

סעיף כג

[מ]**אם היתה צריכה להוציא אגוז לבנה, ופרפה עליו כדי להוציאו (קז) – אם לרשות הרבים, אסור (קח); ואם לכרמלית, מותר (קט).**

[מ]שבת ס"ה ע"ב בעיא ולא נפשטה, ותיקו דאורייתא לחומרא ודרבנן לקולא, הרי"ף והרא"ש.

סעיף כד

[נ]**יוצאה באבן תקומה** (פירש הערוך: אבן ידועה שכשהיא על אשה לא תפיל) **(קי),**

[נ]שבת ס"ו ע"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

ליעדו לכפתור, כי בני אדם אינם מבטלים את מטבעותיהם, ומשתמשים במטבע לקנייה גם לאחר שיועד לכפתור. לכן מטבע שיועד לבגד נשאר מוקצה.

(קה) מערב שבת - כלומר: אם המטבע לא רק שיועד לבגד, אלא כבר משמש בפועל את הבגד לפני השבת.

(קו) בשבת - משום שהמעשה בפועל הופך את המטבע לחלק מהבגד.

(קז) כדי להוציאו - מדובר בהערמה: האם רוצה להביא אגוז לבנה, והיות שאסור לשאתו בשבת היא משתמשת באגוז ככפתור כדי שתוכל להעבירו לבנה.

(קח) אסור - הואיל וחכמים אסרו להערים במקום שאסור מהתורה בטלטול[13].

(קט) מותר - שאין איסור להוציא אגוז ככפתור, ובכרמלית לא אסרו חכמים להערים. וכאמור אין לנו רשות הרבים מהתורה, ולכן הערמה כזו מותרת.

(קי) לא תפיל - אבן שהאמינו שיש בה סגולה למניעת הפלה.

---

13. אף שטלטול כזה אין איסורו מהתורה, שאינה נושאת את האגוז כדרך נשיאת משא, אלא נושאתו פרוף בבגדה.

ובמשקל ששקלו כנגדו כדי שלא תפיל **(קיא)**, ואפילו לא נתעברה עדיין **(קיב)**.

סעיף כה

(קיג) [ס]אסור לאשה שתעביר בשבת סרק על פניה, משום צובע; ומטעם זה אסורה [ע]לכחול בשבת **(קיד)**; ומטעם זה אסורה [פ]לטוח על פניה בצק, דכשנוטלתו מאדים הבשר **(קטו)**.

[ס]שבת צ"ה ע"א. [ע]שבת צ"ד ע"ב במשנה. [פ]רש"י בפירוש המשנה שם בשם יש מפרשים.

שולחן ערוך כפשוטו

(קיא) כדי שלא תפיל - אבן שהיא בדיוק במשקל של אותה אבן תקומה, וגם באבן זו האמינו שיש בה למנוע הפלה. ההיתר הוא משום שהנשיאה היא כדי למנוע הפלה, והדבר נחשב לצורך הגוף ולא כמשא, בדומה לבגד ולתכשיט. וכפי שראינו בסימן ש"א לעניין קמיעות.

(קיב) עדיין - והולכת עם האבן כדי שלא תפיל אם תתעבר בעתיד.

(קיג) הקדמה לסעיף - צביעה היא אחת מל"ט מלאכות שבת, והצביעה האסורה מן התורה היא צביעה המתקיימת. הצביעה על גוף האדם אינה מתקיימת זמן רב, אבל היא צביעה חשובה עבור האישה הצובעת את עצמה, ולכן אסרוה חכמים.

(קיד) לכחול בשבת - הכחילה היא צביעה סביב העיניים. וכן אסור בשבת להשתמש בשפתון או בלק, ובהם יש בנוסף לצביעה גם איסור ממרח[14].

(קטו) מאדים הבשר - באיסור זה יש חידוש, שאסור אף שאינה שמה צבע על פניה, והצבע בא מאדמומיות העור. מכאן יש שאסרו כל איפור שתכליתו לתת

14. ממרח היא תולדה של מלאכת ממחק, שהיא פעולת החלקת העור לאחר שהופשט מהבהמה. איסור ממרח קיים כאשר האדם רוצה ליצור שכבה מעל הגוף, ואין איסור מעיקר הדין במריחת קרם כשהכוונה בו היא להבליעו בגוף, ובשעת הצורך יוכל למרוח אלא שישתדל לעשות שינוי כמו למרוח ביד שמאל.

סעיף כו

(קטז) [צ]אסור לקלוע האשה שערה בשבת **(קיז)**, [ק]ולא להתיר קליעתה **(קיח)**; [ר]אבל יכולה לחלוק שערה **(קיט)**. הגה: ויש אוסרין לחלוק שערה **(קכ)**, דהיינו לעשות השייטי"ל (רש"י ואו"ז). וכן נהגו לאסור לעשות על ידי כלי **(קכא)**, אבל באצבע בעלמא נהגו להקל **(קכב)**.

[צ]שבת צד ע"ב במשנה. [ק]תוספות נ"ז ע"א והרא"ש שם. [ר]תוספות ס' ע"א והרא"ש והר"ן שם.

שולחן ערוך כפשוטו

צבע לעור, אפילו באבקה[15]. ויש מקלים באבקה, משום שהפודרה למינה אינה נדבקת היטב על עור הפנים, ואינה נחשבת לצביעה כלל[16]. והרוצה לסמוך על המקלים יכולה לעשות כן.

(קטז) הקדמה לסעיף - בונה הוא אחד מל"ט אבות המלאכה. חכמים ראו בקליעת שערה של אישה דמיון לבנייה, כי קליעת השיער דורשת מיומנות, וצריכה להחזיק יפה עד שתיסתר. סעיף זה עוסק בפרטי גזרה זו.

(קיז) בשבת - משום הדמיון למלאכת בונה. ובכלל זה איסור קליעת צמה.

(קיח) להתיר קליעתה - משום שהדבר דומה לסותר.

(קיט) לחלוק שערה - לסדר שיערה בצורה כזו שנחלק לשניים (כגון על ידי קוקיות), וביניהם "שביל" מסודר.

(קכ) לחלוק שערה - שמא תתלוש שערות, כמבואר בהקדמה לסעיף הבא.

(קכא) על ידי כלי - מסרק או מברשת שיער, שבהם יש יותר מקום לחשוש לתלישת שיער.

(קכב) נהגו להקל - שכך אין זה מצוי שייתלשו שערות.

---

15. ראו שמירת שבת כהלכתה (מהדורת תש"ע) פרק י"ד סעיף סה, שאסר בלשון "נכון שלא לתת פודרת איפור על הפנים".

16. ראו יחווה דעת ח"ד סימן כח.

סעיף כז

(קכג) ש**אסור לסרוק במסרק בשבת (קכד), ואפילו אותו שעושים משער חזיר (קכה), שאי אפשר שלא יעקרו שערות (קכו). אבל מותר לחוף ולפספס ביד (קכז)** (ב"י).

ש כל בו ותשובת הריב"ש.

שולחן ערוך כפשוטו

(קכג) הקדמה לסעיף - הגוזז הוא אחד מל"ט מלאכות שבת. עיקר המלאכה הוא גזיזת הצמר מהצאן, ומתולדות המלאכה - תלישת שער הגוף.

(קכד) בשבת - משום שהדבר מביא לתלישת שיער.

(קכה) משיער חזיר - זהו מסרק רך, ובכל זאת גם בו נתלשים שערות. וכיום ישנן מברשות שיער רכות במיוחד, שאינן תולשות שיער, ורבות משתמשות בהן בשבת.

(קכו) שלא יעקרו שערות - ואף שאינו מכוון לתלוש את השיער, כבר ביארנו בכמה מקומות שאם התוצאה ודאית ("פסיק רישיה"), הדבר אסור גם אם אינו מכוון לכך[17].

(קכז) ולפספס ביד - כלומר שמותר לסדר את השערות ללא כלי, עם היד.

---

17. הבית יוסף הביא מי שרצה להקל ולא למחות בנשים המסתרקות בשבת, משום "מוטב שיהיו שוגגים ואל יהיו מזידים", ודחה הבית יוסף את דבריו. ונראה לי שטעם הדחייה, שאנו פוסקים שסתם "פסיק רישיה" אסור מדרבנן, אולם "פסיק רישיה דניחא ליה" אסור מהתורה. וכאן נוח לאישה שייתלשו השערות המפריעות לה, ובחשש איסור תורה אין אומרים "מוטב שיהיו שוגגים".

סימן ש״ד
דיני שביתת עבדו, ובו ג׳ סעיפים.

אדם מישראל מצוּוה בשבת גם על שביתת עבדו ושפחתו הכנענים. הציווי על שביתת העבד והאמה נאמר בעשרת הדיברות: ״לֹא תַעֲשֶׂה כָל מְלָאכָה אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ עַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ וּבְהֶמְתֶּךָ״. סימן זה דן בפרטי האיסור, וכיוון שאין לנו עבדים ושפחות, סימן זה אינו מעשי כיום, ולכן הביא המחבר רק את עיקרי הדברים.

עבד כנעני הוא גוי שגופו קנוי ליהודי. הוא חייב במצוות כאישה (כלומר שחייב ברוב המצוות, ופטור ממצוות עשה שהזמן גרמן), ולכן קניינו הוא גם מעין גיור, ועליו למול ולטבול כחלק מהפיכתו לעבד. עבד כנעני שלא השלים את תהליך המילה והטבילה, יכול לקבל עליו שבע מצוות בני נח, ולעבוד אצל ישראל במעמד גר–תושב[1]. גם בשלב זה יש חיוב מסוים על שביתת עבדו, כמבואר בתחילת הסימן.

סעיף א

אאדם מצווה על שביתת עבדו שמל וטבל לשם עבדות וקבל עליו מצות הנוהגות בעבד (א). אבל אם לא מל וטבל, אלא קבל עליו שבע מצות בני נח – הרי הוא כגר תושב, ומותר לעשות מלאכה

אלשון הרמב״ם בסוף פרק כ׳ מהל׳ שבת.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) הנוהגות בעבד - בכך משלים העבד את התהליך, וחייב בשבת כיהודי.

---

1. רמב״ם הלכות מילה פ״א ה״ו.

בשבת לעצמו (ב), אבל לא לרבו (ג); [ב]**ואסור לכל ישראל לומר לו לעשות מלאכה בשבת לצורך ישראל, ואפילו מי שאינו רבו (ד).** [ג]**ואם לא קבל עליו שום מצוה, אלא עדיין הוא גוי גמור – דינו שוה לקיבל עליו שבע מצות (ה). ולפי זה (ו) צרכי חולה שאין בו סכנה, דקיימן לן אומר לגוי ועושה (ז), וכן מת ביום טוב ראשון דקיימא לן יתעסקו בו עממין (ח) – אסור לומר לעבד ישראל,**

[ב]הרב המגיד שם ומהר"י אבוהב בשם הרשב"א. [ג]המגיד שם בשם הרשב"א, וכן נראה מדברי הסמ"ג והתרומה והגהות מרדכי שבת רמז תנ"ד, וטור לדעת הבית יוסף.

שולחן ערוך כפשוטו

(ב) לעצמו - שבת אינה ממצוות נח, והוא עדיין אינו כעבד החייב במצוות כיהודי.

(ג) לא לרבו - מלאכה של כל גוי עבור יהודי בשבת אסורה מדברי חכמים. אך גוי זה כבר נחשב כרכוש רבו לעניין מלאכת שבת, ועל כן מלאכת שבת עבור יהודי אסורה עליו מהתורה.

(ד) שאינו רבו - מותר לו לעשות מלאכת עצמו, אולם אסור ליהודי להטיל עליו מלאכה, אפילו היהודי אינו רבו. ואיסור זה הוא מהתורה.

(ה) שבע מצוות - כאשר גוי נקנה לישראל ועדיין לא קיבל על עצמו אפילו שבע מצוות בני נח, מביא הבית יוסף מחלוקת ראשונים מה דינו. כעת מביא המחבר את הדעה שאין הבדל בינו לבין מי שקיבל עליו שבע מצוות, ואסור מהתורה על יהודי להטיל עליו מלאכה.

(ו) ולפי זה - לדעה שגם אם לא קיבל עליו אפילו מצוות בני נח איסורו מהתורה, אסור לומר לעבד זה דברים שהותרו בגוי, כפי שהולך המחבר ומבאר.

(ז) אומר לגוי ועושה - להלכה נקבע שמותר לומר לגוי שיעשה מלאכה עבור חולה שאין בו סכנה (הלכות אלו מבוארות בסימן שכ"ח מסעיף י"ז).

(ח) יתעסקו בו עממין - אם יהודי נפטר ביום טוב, מותר לבקש מגוי לקברו,

אפילו הוא עובד עבודת אלילים, דכיון דמלאכת העבד אסורה מן התורה, לא הותרה בדבר שאין בו פקוח נפש (ט). [ד]**ויש חולקים ומתירים בזה (י).** [ה]**ומכל מקום אם היה עושה מלאכת רבו שלא מדעתו, וניכר שאינו עושה לדעתו (יא)** – **מותר, ואינו צריך להפרישו (יב).** הגה: **אפילו קבל עליו שבע מצות (יג). ולישראל אחר שאינו רבו – אפילו עושה לדעת ישראל, מותר כל שאין שם**

[ד]הרמב"ם והרמב"ן והרב המגיד לדעת הבית יוסף. [ה]הרשב"א בתשובה.

שולחן ערוך כפשוטו

שלא גזרו חכמים ואסרו אמירה לנכרי במקום שיש בו פגיעה בכבוד המת[2].

(ט) פקוח נפש - מה שהותר משום פקוח נפש, כלומר במקום סכנת חיים - מותר תמיד. אולם מה שהותר על ידי גוי בשאר מקומות - אסור לדעה זו על ידי עבד גוי, אפילו אם לא קיבל על עצמו מצוות כלל.

(י) ומתירים בזה - לדעה זו עבד נכרי שלא קיבל עליו מצוות בני נח דינו כגוי רגיל, ולכן אסור רק מדרבנן לומר לו שיחלל עבורנו את השבת, ובכל מקום שהותרה גזרה זו - מותר גם על ידו.

(יא) שאינו עושה לדעתו - אם יחשבו הרואים שעושה לדעת רבו (כגון אם חורש שדהו) - אסור; אולם אם מבינים הרואים שהגוי עושה לדעת עצמו אין כאן איסור, כיוון שהאיסור הוא רק כשעושה מלאכה על דעת הרב.

(יב) להפרישו - שאינו צריך למנוע ממנו לעשות מעצמו. והדבר נכון גם לשיטה המחמירה יותר.

(יג) שבע מצוות - על עבד כזה ראינו שלכל הדעות אסור מהתורה שרבו יטיל עליו מלאכה. אלא שהאיסור על העבד אינו מצד עצמו, שהלא הוא אינו חייב לשמור שבת, אלא אסור לאדונו שיעשה העבד מלאכה עבורו. וכמובן שההיתר הוא במקום שמותר שגוי רגיל יעשה את מלאכת היהודי (כפי שראינו בסימן רמ"ד).

2. כתב המחבר "ביום טוב ראשון", משום שביום טוב שני של גלויות מותר אפילו לישראל לקברו, כמבואר בסימן תקכ"ו.

אמירת ישראל (יד). ובלבד שלא יהנה ישראל בשבת מאותה מלאכה (טו). [1]**ויש אומרים שכל שלא קבל עליו שבע מצות בני נח, כיון דגוי גמור הוא, אין רבו מוזהר עליו (טז). ולפי זה צרכי חולה שאין בו סכנה, וכן צרכי מת ביום טוב ראשון – מותר לומר להם לעשותם (יז).** הגה: **(יח) וכל עבד שמצווה על שביתתו - אסור לצאת בחותם שעשה לו רבו להראות בו שהוא עבדו (יט), ואם הוא של טיט מותר לצאת בו כשתלוי בצווארו (כ), אבל לא בכסותו (כא). ובשל מתכת בכל ענין**

[1] הרמב"ם והרמב"ן.

שולחן ערוך כפשוטו

(יד) אמירת ישראל - אמירת ישראל לגוי אסורה תמיד מדרבנן.

(טו) מאותה מלאכה - שמלבד איסור אמירה לגוי, אסרו חכמים גם ליהנות ממלאכה שעשה גוי עבור יהודי בשבת (כמבואר בסימן רע"ו ובסימן שכ"ה).

(טז) מוזהר עליו - לשיטה זו, מי שלא קיבל אפילו שבע מצוות בני נח לא נחשב כלל לעבד כנעני.

(יז) לעשותם - כפי שמותר לומר לכל גוי.

(יח) הקדמה לדברי הרמ"א - מנהגם היה שהעבדים עונדים את חותם רבם. ישנם כמה סוגי חותמות: יש חותם שנענד סביב הצוואר, ויש חותם שארוג לבגדו; יש חותם העשוי טיט ואין לו ערך, ויש חותם ברזל שיש לו ערך; יש חותם שהעבד עשה לעצמו כדי שיידעו מי רבו, ויש חותם שהאדון דרש מהעבד ללבוש. הרמ"א דן כאן מתי מותר לצאת בחותמות אלו. מהתורה חותם אינו משא, אלא נחשב כבגד וכתכשיט, אולם לעתים גזרו עליו חכמים כפי שגזרו על תכשיטים אחרים.

(יט) שהוא עבדו - שמא אם ייפול מצווארו יבוא העבד לשאתו בידו שמא יכעס עליו רבו, ונמצא נושא משא עבור רבו.

(כ) כשתלוי בצווארו - כי גם אם ייפול אין חשש שירימו, כיוון שאין ערך לחותם טיט.

(כא) בכסותו - במקרה זה חוששים שאם ייפול יחשוש ללכת בלי חותם, כדי שלא ייחשב כמורד, ויישא את הבגד או החותם שלא כדרך לבוש (כגון סביב

אסור (כב) (טור). **ואם העבד עושה החותם לעצמו, אפילו בשל טיט, בכל ענין אסור (כג)** (המגיד פי״ט הי״ח).

סעיף ב

[ז]**והיכא דמותר העבד לעשות מלאכה לעצמו (כד), אם אמר לו האדון שיעשה לעצמו ויזון עצמו ביום השבת (כה) – כיון שהתנה עמו מבעוד יום, עושה הוא לצרכי מזונותיו (כו), ובלבד בצנעה, שלא יהא בדבר חשש רואים (כז).**

[ז]נמוקי יוסף בשם הריטב״א והרא״ה בפרק ד׳ דיבמות.

סעיף ג

[ח]**גוי גמור שהוא שכיר, אין רבו מצווה על שביתתו (כח).**

[ח]ב״י מדברי מהר״י אבוהב ומדברי הגהות מרדכי רמז תס״ב.

שולחן ערוך כפשוטו

צווארו), באופן האסור בשבת.

(כב) אסור - אפילו חותם שבצווארו, כי אם ייפול אנו חוששים שיביאנו בידו.

(כג) אסור - שמא יביאנו בידו. ואף שאין ערך רב לחותם זה, כיוון שהעבד עשאו לעצמו יש לו ערך עבורו.

(כד) לעצמו - כגון שלא מל ולא טבל.

(כה) ביום השבת - בדרך כלל האדם זן את עבדו, והעבד עובד עבור האדון. אולם יכול אדם לפטור עבדו לתקופה מן העבודה, ובזמן זה לא להעלות לו מזונות.

(כו) לצרכי מזונותיו - ומפני התנאי נחשב הדבר כמלאכה לעצמו.

(כז) חשש רואים - ואם יש חשש שיחשבו שעושה מלאכת רבו, אסור משום מראית העין.

(כח) על שביתתו - על גוי שכיר שאינו עבד אין ציווי כלל בשבת. אולם למעסיק יהודי יש לעתים איסור להיעזר גם במלאכת גוי שכיר, כפי שראינו בסימן רע״ו.

סימן ש״ה
במה בהמה יוצאת בשבת, ובו כ״ג סעיפים.

בנוסף לל״ט המלאכות האסורות בשבת ישנו איסור נוסף, והוא שבעלי חיים של יהודי יעשו עבורו מלאכה בשבת[1]. איסור זה נלמד מהפסוק בעשרת הדברות: ״וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לַיְיָ אֱ־לֹהֶיךָ, לֹא תַעֲשֶׂה כָל מְלָאכָה אַתָּה... **וּבְהֶמְתֶּךָ**״. הוצאת משא על הבהמה לרשות הרבים כלולה באיסור זה, סימן זה דן בשאלה מה נחשב משא שאסור שבהמה תצא בו בשבת. באופן עקרוני, ודאי שאסור שבהמת ישראל תצא לרשות הרבים כשהיא נושאת משא ממש, והדיון הוא בבהמה שאינה נושאת משא, מה מותר שיהיה עליה כשהיא יוצאת. בדומה לבגדי האדם שמותר לצאת בהם, מותר שהבהמה תצא בדברים שהבעלים מניח עליה לצרכיה, כמו כלים שנועדו לשמירתה; וגזרו חכמים על שמירה יתרה ושמירה פחותה, והתירו לצאת רק עם כלים כדרך שומרי הבהמה[2]. בנוסף גם בבהמה, כמו באדם, ישנם דברים שמותר לצאת עימם מעיקר הדין, אלא שגזרו חכמים שמא ייפלו ויבוא בעליה לשאתם ביד.
אגב הלכות יציאת הבהמה, מובאים בסוף הסימן כמה היתרים שנאמרו בדיני בהמה בשבת משום צער בעלי חיים.

סעיף א
(א) א**בהמה יוצאת במה שמשתמרת בו, אבל אם אינה משתמרת**

א שבת נ״א ע״ב במשנה, ורש״י שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) הקדמה לסעיף - סעיפים א–ז עוסקים בַּכלל שכלים שנוהגים לשים על

---

1. איסור זה קל מאיסור עשיית מלאכה, ואין בו עונש סקילה במזיד וחטאת בשוגג.

2. כתבנו שזו גזרת חכמים, כיוון שבגמרא נחלקו תנאים ואמורים אם שמירה יתרה מותרת או אסורה, ונחלקו הפוסקים כיצד להכריע, ופסק השולחן ערוך לחומרא. וקשה לומר שהאוסרים אוסרים מהתורה והמתירים מתירים לגמרי, אלא כדי למעט המחלוקת סביר יותר לומר שהאוסרים אוסרים מדרבנן.

בו (אז) [ב][או] הוי נטירותא יתירתא **(ב)** ביותר – הוי משאוי **(ג)**. וכן כל דבר שהוא לנוי ולא לשימור – לא תצא בו **(ד)**. הילכך [ג]נאקה **(ה)** יוצאת בזממא דפרזלא, שהוא טבעת של ברזל ונוקב חוטמו ומכניסו בו **(ו)**; וחמרא לובא **(ז)** בפגא דפרזלא, דהיינו ברינ"א **(ח)**; והגמל באפסר **(ט)** שהוא קביסטר"ו; [ד]ופרד וחמור וסום יוצאים באפסר או ברסן **(י)** שהוא פרינ"ו, אבל לא בשניהם **(יא)**. [ה]ומותר

[ב]שם נ"ב ע"ב וכרב. [ג]שם במשנה, ובגמרא נ"א ע"ב. [ד]שם נ"ב ע"א. [ה]שם וכרב הונא.

שולחן ערוך כפשוטו

הבהמה כדי להקל על שמירתה אינם נחשבים כמשא.

(ב) הוי נטירותא יתירתא – תרגום: היא שמירה יתרה. כלומר: שמירה שאינה נצרכת.

(ג) הוי משאוי – ואסרו חכמים שבהמתו תצא בהם לרשות הרבים.

(ד) לא תצא בו – ראינו שתכשיטי אדם אינם נחשבים משא. אולם בהמה אין דרכה בתכשיטים, ואסור שתצא בשבת בדברים ששמו עליה לנוי.

(ה) נאקה – נקבת הגמל.

(ו) ומכניסו בו – בטבעת זו מכניסים את החבל הקושר את הנאקה, ולכן היא משתמרת בה.

(ז) וחמרא לובא – חמורים מלוב. זהו זן חמורים חזק במיוחד.

(ח) ברינ"א – רסן ברזל שרק בעזרתו אפשר להשתלט על חמור חזק זה.

(ט) באפסר – אפסר הוא רצועה (או כמה רצועות) הקשור על ראש הבהמה, ומאפשר להוביל אותה.

(י) ברסן – בדרך כלל האפסר נועד לשלוט על הבהמה בהובלתה ברצועה, והרסן נועד לשלוט עליה ברכיבה. וכתבו האחרונים שקולר ורצועת כלב הרי הם כאפסר, ומותר לצאת בהם.

(יא) לא בשניהם – הואיל וכדי לשמור על הבהמה אין צורך גם באפסר וגם ברסן.

לכרוך חבל האפסר סביב צוארה ותצא בו **(יב)**. [ו]ומותר לטלטל האפסר וליתנו על הבהמה **(יג)**, [ז]ובלבד שלא ישען עליה **(יד)**.

[ו]תוספות שם והרא"ש. [ז]הרא"ש שם.

סעיף ב

[ח]אם קשר חבל בפי הסום – הרי זה משאוי, לפי שאינו משתמר בו **(טו)**.

[ח]רמב"ם בפרק כ' מהלכות שבת ה"ח.

סעיף ג

[ט]לצאת חמור בפרומביא (פירוש: רסן של ברזל) – אסור **(טז)**.

[ט]סמ"ג והתרומה, וב"י לדעת כל הפוסקים.

סעיף ד

[י]כל בהמה שעסקיה רעים **(יז)**, אף על פי שאין בנות מינה צריכות

[י]הרב המגיד בפרק כ' הי"א, כאוקימתא דרבינא בדף נ"ב ע"א.

שולחן ערוך כפשוטו

(יב) ותצא בו - גם כשאינו נצרך לשמירה, שכיוון שבדרך כלל הוא נצרך מותר תמיד שתצא בו.

(יג) ולתנו על הבהמה - בשבת עצמה. וכלי הבהמה אינם מוקצים.

(יד) שלא ישען עליה - משום האיסור להשתמש בבעלי חיים, המבואר בסעיף ח'.

(טו) שאינו משתמר בו - וראינו שהכלל הוא שדבר שאינו מועיל לשמירת הבהמה נחשב כמשא, ואסור מן התורה לצאת בו.

(טז) אסור - מדרבנן, כיוון שזו שמירה יתרה, שראינו בסעיף א' שאסורה. ולא התירו רסן ברזל אלא לחמור לובי, שהוא פראי במיוחד.

(יז) שעסקיה רעים - שהיא פראית ומסוכנת, וצריכה שמירה חזקה.

לאותה שמירה והיא צריכה – מותר לצאת בה **(יח)**.

סעיף ה

[כ]בעלי השיר **(יט)**; כגון כלבים של ציידים, וחיות קטנות שיש להם כמין אצעדה סביב צוארן וטבעת קבועה בה ומכניסין בה רצועה ומושכין אותם בה **(כ)** – מותר שיצאו בשיר הכרוך על צוארן, ויכולים למשכם בהם **(כא)**.

[כ]שבת נ"א ע"ב במשנה, ובפירוש רש"י שם.

סעיף ו

[ל]אילים יוצאים לבובים, והוא עור שקושרים להם תחת זכרותם שלא יעלו על הנקבות **(כב)**; והרחלות יוצאות שחוזות, והוא שקושרין אליתן **(כג)** כלפי מעלה כדי שיעלו עליהן הזכרים **(כד)**; ויוצאות כבונות, והוא שקושרים בגד סביבן לשמור הצמר שיהיה

[ל]שבת נ"ב ע"ב במשנה, ובגמרא דף נ"ג ע"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(יח) מותר לצאת בה - ובדבר זה הכול לפי המציאות.

(יט) בעלי השיר - לשון שרשרת.

(כ) ומושכין אותה בה - קוֹלָר.

(כא) למשכם בהם - משום שמשתמרים בקולר זה. ויש להוסיף שאף שבעלי חיים הם מוקצים על פי רוב, מותר למשכם ברצועה.

(כב) על הנקבות - היתר זה הוא בכלל ההיתר לצאת במה שמשתמרות בו הבהמות, כי השמירה היא גם שלא יזיקו. ומכאן למדנו היתר בכל מה שנועד למנוע שבעל החיים יזיק, כמו זמם על פי הכלב.

(כג) שקושרין אליתן - האליה היא הזנב.

(כד) הזכרים - חכמים לא גזרו כאן, לא בדברים שלצורך מניעת הזיווג ואף לא בדברים שלצורך הקלה על הזיווג.

נקי (כה). והעזים צרורות, והוא שקושרים ראשי דדיהן (כו), [מ]**ודוקא כשקושרים אותם כדי שיצטמקו דדיהן ולא יחלבו, דאז מהדק שפיר (כז), אבל אם קשר כדי לשמור חלבן שלא יפול לארץ – אסור, דלא מהדק שפיר (כח), וחיישינן דלמא נפל ואתי לאתויי (כט).**

[מ]כרבי יהודה במשנה שם וכרב בדף נד ע"א, הרי"ף והרמב"ם.

סעיף ז

[נ]**חמור יוצא במרדעת (ל)** (פירוש: כמין אוכף קטן שמניחין על החמור כל היום כולו כדי שיתחמם)**, והוא שתהא קשורה לו מערב שבת (לא); ושאר כל**

[נ]שבת נ"ב ע"ב במשנה, ובגמרא דף נ"ג ע"א.

שולחן ערוך כפשוטו

(כה) שיהיה נקי – גם על שמירת הצמר נקי לא גזרו חכמים.

(כו) ראשי דדיהן – קשירת העטינים נעשית בדרכים שונות, לעתים על מנת לשמור את החלב, ולעיתים להפך, כדי למעט את החלב. וחכמים לא גזרו בדברים שנעשים לצורך.

(כז) דאז מהדק שפיר – קשור יפה. כיוון שהמעטת החלב נעשית על ידי לחץ הקשירה.

(כח) דלא מהדק שפיר – שאינו קושר יפה, כדי לא לפגוע בזרימת החלב.

(כט) ואתי לאתויי – תרגום: וחוששים שמא ייפול, ויבוא להביאו. מעיקר הדין גם קשר זה הוא לצורך הבהמה, והחשש הנזכר דומה לגזרת חכמים שראינו בתכשיטים, ואינו מהתורה.

(ל) במרדעת – המרדעת היא מעין כר שמניחים על גב הבהמה תחת משאה. מסקנת הגמרא היא שהמרדעת על החמור גם נועדה להגן עליו מהקור, וצורך זה נחשב לצורך גופו של החמור, ואינו דומה למשא כלל.

(לא) מערב שבת – ואין לקשור מרדעת בשבת, כמבואר בסעיף הבא.

הבהמות אסורות (לב). [ס]**ולא יצא באוכף (לג), אף על פי שקשור לו מערב שבת.**

[ס]שבת נ"ג ע"א בברייתא וכתנא קמא.

סעיף ח

[ע]**מותר ליתן מרדעת על החמור מפני הצנה (לד),** [פ]**ובלבד שלא יקשרנו בו, מפני שכשקושר צריך ליקרב אליו ונמצא משתמש**

[ע]שבת נ"ג ע"א לכולהו אמוראי. [פ]הרא"ש בשם הירושלמי.

שולחן ערוך כפשוטו

(לב) אסורות – משום ששאר בהמות אינן זקוקות לחימום, ועבורן המרדעת נועדה לשאת משא, ואסורה מדרבנן[3].

(לג) באוכף – האוכף נועד להקל על הישיבה ועל הרכיבה על הבהמה. אסור לרכוב על בהמה בשבת, והאוכף דומה למשא, ולכן אסרו חכמים על הוצאתו[4].

(לד) מפני הצינה – כפי שראינו בסעיף הקודם, המרדעת נועדה גם לחמם את הבהמה, ומותרת בחמור, שסובל במיוחד מהקור[5].

3. כתבו האחרונים שמרדעת מותרת גם בבהמות אחרות אם היא מונעת מהן סבל, כגון כשהקור גדול או משום הזבובים (ראו ט"ז ס"ק ו; ערוך השלחן סעיף ח).

4. אין בו איסור תורה, כי אין כוונתו לשאת את האוכף למקום אחר. ומכך שראינו שאנו אומרים את הכלל "חי נושא את עצמו" גם בשביתת בהמה, אף על פי שנשיאת אדם קשה לבהמה, למדנו שההגדרות ההלכתיות שנאמרו בהוצאה על ידי האדם נאמרו גם בהוצאה על ידי בהמה.

5. אפילו בקיץ, כדברי הגמרא (שבת נג ע"א): "והיינו דאמרי אינשי: חמרא, אפילו בתקופת תמוז קרירא לה".

בבעל חיים (לה); אבל על הסום, כיון דלית ליה צער צנה (לו) – אסור ליתן עליו מרדעת כלל (לז). [צ]**ולהסיר מרדעת בשבת, בין מן החמור ובין מן הסום – אסור (לח), כיון דלית ליה צער אם לא ירסינה (לט). ואוכף אסור, בין ליטול בין להניח, בין לחמור בין לסום (מ).**

[צ]בית יוסף ממשמעות הגמ' דף נ"ג ע"א וכדברי הסמ"ג שהביא הטור.

סעיף ט

[ק]**אוכף שעל גבי החמור שבא מן הדרך ונתיגע וצריך להסירו**

[ק]שבת נ"ג ע"א.

שולחן ערוך כפשוטו

(לה) משתמש בבעלי חיים - חכמים אסרו להשתמש בבעלי חיים בשבת ובחג. אחד השימושים העיקריים בבהמה הוא הרכיבה, ודרך הרוכבים לחתוך ענף כדי להנהיג בו את הבהמה, ומשום כך גזרו ואסרו להשתמש בבהמה בשבת ובחג, "שמא יחתוך זמורה". בגזרה זו כלולים כל השימושים בבעלי החיים[6].

(לו) צער צינה - והמרדעת אצלו לא נועדה לחממו.

(לז) כלל - ונחשבת כמשא מדרבנן.

(לח) אסור - ביארו האחרונים שאיסור זה הוא משום שאין לטרוח בשבת טרחה שלא לצורך.

(לט) אם לא ירסינה - ואם היה לבעל החיים צער, היו מתירים משום צער בעלי חיים.

(מ) בין לסוס - משום שהרכיבה אסורה, כפי שראינו בסוף הסעיף הקודם.

---

6. תוספות עירובין דף מג ע"א סוף ד"ה "הלכה": "אם בהמה מנהיג בקרון פשיטא דאסור להשתמש בבעלי חיים, שמא יחתוך זמורה". וראו ערוך השלחן כאן סעיף ט"ז, שהביא שבירושלמי משמע קצת שהוא מטעם שביתת בהמתו, וביאר שלמעשה מדובר בטעם אחד. וראו משנ"ב ס"ק ס"ב.

לצננו – לא יטלנו בידו (מא), אלא [ו]מתיר החבק מתחתיו ומוליכו ומביאו בחצר, והוא נופל מאליו (מב).

[ו]הגהות מיימוניות בפרק כ' ה"י בשם סמ"ג.

סעיף י

[ש]**אין תולין לחמור טרסקל** (פירוש: כלי של ערבה קלופה מכוסה בעור) **בצווארו ליתן מאכל בתוכו שיאכל משם (מג);** [ח]**אבל עגלים וסייחים שצווארן קטן ומצטערים לאכול על גבי קרקע – שרי בחצר (מד), אבל אין יוצאים בו (מה).**

[ש]שבת נג ע"א וכשמואל, תוספות והרי"ף ושאר פוסקים. [ח]שם בגמרא.

סעיף יא

[א]**לא יצא הסום בזנב שועל שתולין בין עיניו שלא תשלוט בו עין הרע (מו), ולא בזהורית שעושים לו לנוי (מז), ולא עזים בכים**

[א]שבת נ"ג ע"א בברייתא.

שולחן ערוך כפשוטו

(מא) לא יטלנו בידו - כיוון שאפשר לעשות זאת בדרך ללא טרחה, כמבואר בהמשך המשפט, אין לעשות זאת בשבת בדרך שיש בה טרחה.

(מב) והוא נופל מאליו - וכך נחסכת בשבת טרחת הסרת האוכף

(מג) שיאכל משם - גם זו טרחה בשבת שלא לצורך, כי החמור יכול בקלות להתכופף ולאכול.

(מד) שרי בחצר - כי כך הדרך להאכילם. ולא גזרו שמא יצאו בטרסקל לרשות הרבים.

(מה) אין יוצאים בו - כי הצורך בטרסקל הוא רק בזמן האכילה, ובשאר הזמן הוא נחשב למשא, ואסרוהו חכמים.

(מו) עין הרע - הדבר אינו נחשב כשמירת הבהמה, ולכן הרי הוא משא.

(מז) לנוי - ראינו בסעיף א' שנוי בבהמה נחשב כמשא.

שבדדיהם שקושרים אותם [2]שלא יסרטו דדיהם בקוצים (מח), ולא פרה בחסום שבפיה שחוסמים פיה שלא תרעה בשדות אחרים (מט), ולא כל בהמה בסנדל שנועלים ברגליה שלא תנגף (נ); אבל יוצאה באגד (נא) שעל גבי מכה (נב), ובקשקשים* שעל גבי השבר והם לוחות שקושרים להם סביב העצם הנשבר בהן (נג), ובשליא שיצאה מקצתה ותלויה בה (נד). [3]ופוקק זוג (נה) שבצוארה ומטייל בה בחצר, אבל לא תצא בו לרשות הרבים (נו) אף על פי שהוא פקוק, בין אם הוא בצוארה בין אם הוא בכסותה.

[2]כפירוש השני שברש"י שם. *גירסת הגמרא ורוב הפוסקים: קשישין. [3]שבת נ"ח ע"א.

שולחן ערוך כפשוטו

(מח) בקוצים – כיס זה הוא צורך הבהמה, ומותר מהתורה, אבל חששו חכמים שמא ייפול הכיס והבעלים יטלטלנו, בדומה לאיסור שראינו בסעיף ו'.

(מט) בשדות אחרים – אין זה צורך שמירת הבהמה ולא צורך גופה, ולכן המחסום נחשב כמשא.

(נ) שלא תנגף – גם הסנדל אינו נחשב כמשא, אלא חששו חכמים שמא ייפול והבעלים יטלטלנו.

(נא) באגד – תחבושת.

(נב) שעל גבי מכה – משום שהתחבושת היא צורך גוף הבהמה.

(נג) העצם הנשבר בהם – גם קיבוע זה הוא צורך הבהמה.

(נד) ותלויה בה – כיוון שהיא חלק מגוף הבהמה.

(נה) ופוקק זוג – הזוג הוא פעמון המחובר לאפסר הבהמה, ונחשב לחלק מהאפסר, שלגביו ראינו בסעיף א' שמותר לצאת בו. פקיקת הזוג היא הכנסת בד או משהו דומה לתוך הפעמון על מנת שלא ישמיע קול. אבל אם משמיע קול – אסור, משום שאין להשמיע קול חזק בשבת. זהו איסור מדרבנן, שנבאר בע"ה בסימן של"ח.

(נו) לרשות הרבים – זו גזרה שגזרו חכמים, כיוון שנראה כאילו מוליכה לשוק למכרה, כפי שהייתה דרך מוכרי הבהמות.

סעיף יב

[ד]לא תצא בחותם (נז), בין שהוא בצוארה בין שהוא בכסותה (נח).

[ד]שבת נ"ח ע"א.

סעיף יג

[ה]אין הגמל יוצא במטוטלת, והוא כמין כר קטן שנותנים תחת זנבו (נט), [ו]אפילו היא קשורה לו בזנבו (ס), אלא אם כן תהיה קשורה בזנבו ובחטוטרתו (סא) או בשליה (סב).

[ה]שבת נ"ד ע"א במשנה, וכפירוש רש"י. [ו]שם בגמרא.

שולחן ערוך כפשוטו

(נז) בחותם - הוא סימן למי שייכת הבהמה. החותם הוא צורך שמירת הבהמה, שלא תלך לאיבוד, ונאסר שמא ייפול והבעלים יבוא לטלטלו[7]. מכאן למדנו שמותר להוציא כלב בדיסקית מחוברת לרצועה ובה פרטי בעלי הכלב, כשאין חשש שמא תיפול[8].

(נח) בכסותה - מדובר כאן על כסות המותרת, שהיא צורך הבהמה, כגון להגן עליה מהקור. שאם לא כן גם הכסות עצמה אסורה.

(נט) תחת זנבו - להגן עליו מהרצועות הקושרות את המשא. ואסור שמא ייפול ויבוא הבעלים לטלטלו.

(ס) בזנבו - כך חשש הנפילה פחות, אך עדיין קיים.

(סא) ובחטוטרתו - היא הדבשת. וקשירה כפולה כזו סומכים עליה שלא תיפול.

(סב) בשליה - זו קשירה בדרך כזו שהתנועה שמפילה את הרצועות מכאיבה

---

7. כך ביארו ראשונים, ולפי זה חותם בבהמה כחותם בעבד. ויש בראשונים טעמים נוספים לאיסור: שבבהמה נחשב למשא (רי"ד, מאירי), או שנראה כמוליכה לשוק. ונראה שנטיית הפוסקים כטעם שכתבנו, וכל שאין חשש שייפול - מותר.

8. עיין בהרחבות לפניני הלכה שבת פרק כ' סעיף ב', ובאחרונים שהביא. מסקנתו שם שבדסקית אין חשש שמא תיפול, גם אינו נראה כמוליכה למכור, והיא גם טפלה לרצועה. ופסק: "ומזה מובן שמותר להוציא כלב שסימן ההיכר כדסקית ובה פרטי בעליו מחוברים לרצועה שצווארו".

סעיף יד

[ז]לא תצא שום בהמה לא עקוד ולא רגול. [ח]פירוש עקוד: שקושר ידה אחת עם רגלה; ורגול היינו שקושר אחת מרגליה כלפי מעלה שלא תלך אלא על שלש רגלים (סג).

[ז]שבת נ"ד ע"א במשנה. [ח]שם בגמרא.

סעיף טו

[ט]לא יקשור גמלים זה אחר זה והוא תופס באפסר הראשון וכולם נמשכים על ידו (סד); אבל [י]אם תופס כמה אפסרי גמלים בידו – מותר (סה); [כ]ויש מי שאוסר גם בזה, ולא התיר אלא להוציא בהמה אחת לבדו והוא מושכה בחבל (סו).

[ט]שבת נ"ד ע"א במשנה. [י]כן נראה מדברי הר"ן ורבינו ירוחם בחלק י' והרמב"ם בפרק כ' ה"ט. [כ]כן נראה מדברי הטור.

שולחן ערוך כפשוטו

לנאקה, ולכן היא נמנעת מכך והרצועות אינן נופלות.

(סג) שלוש רגליים - אלו קשירות שונות שתפקידן למנוע מן הבהמה לברוח. קשירות אלו נחשבות לשמירה יתרה שלא הותרה בשבת, כפי שראינו בסעיף א'.

(סד) נמשכים על ידו - כיוון שכך דרך מוכרי הגמלים להוליכם לשוק. ויש בכך זלזול בכבוד השבת.

(סה) מותר - שכך הדבר אינו נראה כשיירת גמלים.

(סו) והוא מושכה בחבל - לדעה זו אסור לצאת כלל עם בהמות הקשורות בשיירה. ולפי זה אסור לצאת לרשות הרבים עם כמה כלבים אף שאינם קשורים זה לזה, אלא אוחז כל כלב ברצועה נפרדת. אולם להלכה ברשות הרבים שלנו אפשר לסמוך על הדעה הראשונה בדברי המחבר, שמותר אם הכלבים אינם קשורים זה לזה בשיירה.

סעיף טז

המוציא בהמה והוא מושכה באפסר, [ל]צריך ליזהר שלא יצא ראש החבל מתחת ידו טפח למטה (סז), דדמי כמו שנושאה בידו ולא מתחזיא מאפסר הבהמה (סח), [מ]וגם לא יניח הרבה מן החבל בין ידו לבהמה כדי שלא יכביד עד שלא יגיע בטפח הסמוך לארץ (סט); [נ]ואם הוא ארוך – יכרוך אותו סביב צוארה (ע).

[ל]שבת נ"ד ע"א כשמואל. [מ]שם ע"ב בברייתא. [נ]טור מדין כריכת חבל האפסר בסעיף א', ושם אות ה' ציינתיו.

סעיף יז

[ס]אין חמור יוצא במרדעת בזמן שאינה קשורה לו מערב

[ס]שבת נ"ד ע"ב במשנה.

שולחן ערוך כפשוטו

(סז) טפח למטה - כדי שלא ייראה כאילו הוא נושא חבל.

(סח) מאפסר הבהמה - תרגום: שנראה כמי שנושא את החבל בידו, ולא נראה [שזהו חבל] מאפסר הבהמה.

(סט) הסמוך לארץ - משום שאם החבל סמוך לארץ אין זה ניכר שהבהמה נמשכת בו, ונראה שהוא נושא את החבל.

(ע) סביב צוארה - וכך יכול לצאת עם הבהמה קשורה בחבל בלי שייראה כאילו הוא נושא חבל.

שבת (עא); **ולא בזוג (עב) אף על פי שהוא פקוק (עג)**; **ולא בסולם שבצוארו, והן לוחות שקושרים סביב צוארו שלא יחכך מכתו**; **ולא ברצועה שברגלו, והוא כמין טבעת עבה שעושים מקש וקושרים ברגלי הבהמה שפסיעותיה קצרות ומכה רגליה זו בזו, ועושים לה זה להגין שלא תכה זו בזו (עד). ואין התרנגולים יוצאים בחוטים שקושרים ברגליהם לסימן (עה)**; **ולא ברצועה שקושרים ברגליהם כדי שלא ישברו הכלים (עו). ואין האילים יוצאים בעגלה שתחת אליותיהם, שעושים להם כן כדי שלא תהא האליה נגררת בארץ (עז). ואין העזים יוצאות בעץ ידוע שנותנים בחוטמיהם כדי**

שולחן ערוך כפשוטו

(עא) מערב שבת - כבר ראינו את דין המרדע בסעיפים ז–ח[9], ושם התבאר שאין לקשור מרדע לחמור בשבת משום שכאשר קושרים את המרדע נשענים על החמור, מעשה שנחשב לשימוש בבעל חיים.

(עב) בזוג - פעמון. וראינו בסוף סעיף י"א שנאסר משום שכך הייתה הדרך להוליך בהמות למכרן בשוק, ויש בכך זלזול בכבוד השבת.

(עג) שהוא פקוק - ואינו רועש. וראינו שם שאם אינו פקוק יש בנוסף איסור השמעת קול.

(עד) זו בזו - כל אלו הם דברים שלצורך גוף הבהמה, ולכן אינם משא מהתורה, אולם גזרו בהם חכמים משום שהם דברים שווי ערך, וחששו שמא ייפלו ויבוא הבעלים לטלטלם.

(עה) לסימן - אין בכך לא שמירה ולא צורך גוף התרנגול, ולכן נחשב כמשא, ואסרו זאת חכמים.

(עו) שלא ישברו הכלים - גם רצועה זו אינה לשמירה ואינה צורך הגוף.

(עז) נגררת בארץ - עגלה זו היא צורך גוף האיל ואינה משא, אולם חששו חכמים שמא תיפול ויבוא הבעלים לטלטלה.

---

9. ונראה שכעת הביא המחבר ברצף את ההלכות כסדר המשנה (בשבת דף נד ע"ב), ולכן שנה את הדברים.

שיתעטשו ויפלו תולעים שבראשיהם (עח). ולא העגל בעול קטן שנותנים על צווארו (עט); ולא בזמם שמניחים בחוטמו של עגל כדי שלא יינק (פ). ולא פרה בעור שנותנים על דדיה שלא יינקוה השרצים (פא); ולא ברצועה שבין קרניה, ע"בין אם היא לשמור (פב) בין אם היא לנוי (פג); ולא תצא פרה הגה: או שור בחבל שבצווארה, לפי שאינה צריכה שמירה (פד); פ"אבל עגלים מותרים, לפי שהם מורדים בקל (פה). הגה: הבהמה יוצאה בקמיע מומחה

ע"שבת נ"ב ע"א בגמרא כרב. פ[הגהות מיימוניות] מהא דעגלי בי רב הונא דף נ"ב ע"א.

שולחן ערוך כפשוטו

(עח) תולעים שבראשיהם – צורך זה אינו כל כך חשוב, לכן נחשב כמשא.

(עט) שנותנים על צווארו – כדי להרגילו לכוף ראשו, ויהיה נוח לחרישה כשיגדל. עול זה נועד להכשירו לעבודה, ונחשב כמשא, ואסרוהו חכמים.

(פ) שלא יינוק – גם זמם זה אינו צורך שמירת הבהמה ולא צורך גופה, ולכן דינו כמשא.

(פא) יינקוה השרצים – אין זה צורך הבהמה, אלא צורך הבעלים.

(פב) לשמור – ומדובר בשמירה יתרה, שראינו שאסור לצאת בה.

(פג) לנוי – וכל נוי בבהמה נחשב כמשא, ואסור מדרבנן.

(פד) שאינה צריכה שמירה – שסתם פרות ושוורים אינם בורחים.

(פה) מורדים בקל – לכן חבל הקושר את העגלים נחשב כצורך שמירה.

לבהמה (פו), אבל לא בשאינה מומחה אף על פי שהיא מומחה לאדם (פז)
(ב"י ור' ירוחם ח"י ורמב"ם פ"כ הי"ג).

סעיף יח

(פח) [צ]אין רוכבין על גבי בהמה (פט), [ק]ולא נתלים עליה (צ),

[צ]ביצה ל"ו ע"א במשנה. [ק]מהא דערובין ק' ע"א לענין אילן.

שולחן ערוך כפשוטו

(פו) מומחה לבהמה – הקמיע הוא קלף שכתובים עליו פסוקים ושמות שמטרתם לרפא את הנושא אותו. למדנו בסימן ש"א סעיף כה שקמיע מומחה הוא קמיע שיעילותו הוכחה בריפוי שלש פעמים. קמע כזה נחשב כמרפא, ולכן הוא לצורך הבהמה, ואינו נחשב כמשא. נראה שהמחבר מסכים עם דין זה[10].

(פז) מומחה לאדם – ואין אומרים שכיוון שמרפא אדם ירפא גם בהמה.

(פח) הקדמה לסעיף – בשלושת הסעיפים הבאים מוזכר המונח "צער בעלי חיים", ונבארו בקצרה: ישנן כמה מצוות שנועדו להקל על סבל בהמות, ובהן המצווה לסייע בחינם לבעל בהמה לפרוק את המשא שעליה, כדי לקצר את סבלה. מכאן נפסק להלכה שמצווה[11] להמעיט את סבל בעלי החיים ככל האפשר.

(פט) על גבי בהמה – מהתורה אין בכך הוצאה, מפני הכלל "החי נושא עצמו", כלומר שאדם אינו נחשב כמשא עבור הבהמה, כיוון שהוא יכול ללכת ברגליו. אולם גזרו חכמים שלא לרכוב על בהמה בשבת, שמא יבוא לחתוך זמורה כדי להכות על הבהמה, כדרך הרוכבים[12].

(צ) ולא נתלים עליה – גם זה אסור מדרבנן, וכלול באיסור לרכוב על הבהמה.

---

10. דין קמיע מפורש בגמרא, והבית יוסף הביאו ותמה על הטור שלא הביאו. והנה גם בשולחנו הערוך לא הביאו. וייתכן שבזמנם כבד אבדה חכמת הקמיעות, במיוחד לרפואת בהמות.

11. נחלקו בכך במסכת בבא מציעא דף לב ע"ב אם החיוב הוא מהתורה או מדרבנן, ופסקו רוב הפוסקים שהוא מדרבנן.

12. ישנה דעה שיש בכך גם איסור שביתת בהמה מדרבנן, כי הנשיאה היא טרחה לבהמה. אבל המחבר לא פסק כדעה זו, ומפורש בסעיף כ"ב שיש כאן פטור של "החי נושא את עצמו".

[ר]ואפילו בצדה אסור להשתמש (צא); אבל צדי צדדין, כגון שדבר אחד מונח על צדה והוא משתמש בו – מותר (צב). [ש]ואם עלה עליה, אפילו במזיד – ירד, משום צער בעלי חיים (צג). [ת]ומטעם זה פורקין משאוי שעליה (צד); כיצד עושה (צה), מכנים ראשו תחת המשאוי ומסלקו לצד אחר והוא נופל מאליו (צו). הגה: ואסור לישב על קרון שהגוי מנהיגו בשבת, משום שמשתמש בבהמה (צז); גם שלא יחתוך זמורה (צח) (תוס' והרא"ש עירובין דף מ"ג ומרדכי שבת רמז רנ"ז והגהות מרדכי עירובין וב"י בשם סמ"ג).

[ר]שבת קנ"ה ע"א. [ש]רמב"ם בפרק כ"א מהל' שבת ה"ט. [ת]שבת קנ"ד ע"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(צא) אסור להשתמש - שגם השימוש בצידה נחשב כשימוש בבעלי חיים.

(צב) מותר - שלא אסרו חכמים שימוש עקיף זה כחלק מאיסור השימוש בבעלי חיים.

(צג) צער בעלי חיים - בדומה לאיסור השימוש בבעלי חיים, ישנו איסור להשתמש באילנות. והעולה בשבת במזיד על אילן - אסור לו לרדת ממנו. אולם בבעלי חיים לא גזרו זאת חכמים, כדי למנוע את הסבל מהבהמה.

(צד) פורקין משוי שעליה - אפילו אם הוא מוקצה, כדי למעט בצער הבהמה. ומותר לפרקו בצורה המבוארת בהמשך המשפט.

(צה) כיצד עושה - אם המשא הוא מוקצה.

(צו) נופל מאליו - טלטול מוקצה בשינוי הותר על מנת למעט את סבלה של הבהמה.

(צז) שמשתמש בבהמה - איסור זה חמור מהאיסור לרכוב על בהמה, כיוון שבהמה המושכת קרון עושָה בכך מלאכה, וכפי שראינו הדבר אסור אפילו בבהמה שאינה שלו, שזהו איסור "מחמר".

(צח) שלא יחתוך זמורה - כוונת הרמ"א היא שגם כשאין בכך איסור תורה עדיין יש איסור מדרבנן, למשל כאשר העגלון הגוי הוא גם בעל הבהמה, ויש בקרון נוסעים גויים נוספים. במקרה זה הגוי נוהג בעגלה למען גויים, ואין בכך

סעיף יט

[א]בהמה שנפלה לאמת המים, אם המים עמוקים ומפני כך אינו יכול לפרנסם במקומם (צט) – מביא כרים וכסתות ונותן תחתיה (ק), משום צער בעלי חיים, אף על פי שמבטל כלי מהיכנו* (קא).

הגה: דין קירוד (קב) בהמה בשבת - כמו ביום טוב (מרדכי פ"ב דביצה)**. ועיין לקמן סי' תקכ"ג סעיף ב (קג).**

[א]שבת קכ"ח ע"ב. *שזהו מדרבנן, וצער בעלי חיים דאורייתא.

שולחן ערוך כפשוטו

איסור מחמר; ועדיין הדבר אסור מדרבנן משום איסור הרכיבה[13]. ונראה שלדעת המחבר אין בכך איסור, שכאמור אין בכך מחמר, ולדעתו חכמים לא גזרו שמא יחתוך זמורה כאשר גוי הוא המנהיג את הקרון[14].

(צט) לפרנסם במקומם - להביא לבהמה אוכל לאמת המים.

(ק) ונותן תחתיה - כדי שתצליח לצאת מהאמה.

(קא) מבטל כלי מהיכנו - "ביטול כלי מהיכנו" הוא איסור להפוך בשבת כלי למוקצה[15]. ואיסור זה נדחה משום צער בעלי חיים.

(קב) קירוד - הוא מין קירצוף הבהמה, בדומה לגירוד.

(קג) תקכ"ג סעיף ב - שם כתב המחבר: "אין מגרדין בהמה במגרדת ביום טוב, מפני שמשרת שיער".

---

13. בביאור הלכה ד"ה "גם" מביא שלשון התוספות (עירובין דף מג ע"א סוף ד"ה "הלכה"): "אם בהמה מנהיג בקרון פשיטא דאסור להשתמש בבעלי חיים, שמא יחתוך זמורה". לפי זה כוונת הרמ"א היא שהאיסור להשתמש בבהמה נובע מן החשש שמא יחתוך זמורה.

14. בשו"ת משפטי עוזיאל (ח"א סימן ט) התיר לנסוע בחו"ל לצורך מצווה באוטובוס או ברכבת הנהוגים על ידי גוי הנוהג בהם לצורך כלל הנוסעים, כיון שאין כאן איסור ליהנות ממלאכה שהגוי עושה, כי עושה זאת לצורך הגויים. ואין בכך את איסור הרמ"א לעלות על קרון, שהלא בכלי רכב ממונעים אין חשש שיחתוך זמורה. אולם שלא לצורך מצווה אסר משום "עובדין דחול". וכמובן ההיתר הוא רק כשהנסיעה אינה כרוכה באיסורים כגון תשלום, נשיאת כרטיס, יציאה מהתחום וכיו"ב.

15. כפי שמבואר בסימן ש"י סעיף ו. וכבר נתקלנו במושג בסימן רס"ה סעיפים ג–ד.

סעיף כ

[ב]מותר לומר לגוי לחלוב בהמתו בשבת **(קד)**, משום צער בעלי חיים שהחלב מצערה **(קה)**; [ג]והחלב אסור בו ביום **(קו)**. [ד]ויש אומרים שצריך לקנותו מן האינו יהודי בדבר מועט, שלא יהא נראה כחולב לצורך ישראל **(קז)**.

[ב]הרא"ש והמרדכי שם ושאר פוסקים. [ג]טור וכל בו בשם הגהות ה"ר פרץ. [ד]טור בשם רבי יונה ור"מ מרוטנבורג והגהות מרדכי דקידושין בשם התוספות.

סעיף כא

[ה]גבינות שעושות השפחות מעצמן מחלב של ישראל – מותר, כיון שאינו אומר להן שיעשו **(קח)**.

[ה]הגהות מיימוני בשם הר"מ, והוא הדין בחלב.

שולחן ערוך כפשוטו

(קד) לחלוב בהמתו בשבת - חליבה בידי יהודי היא תולדה של מלאכת דש, ואסורה מהתורה.

(קה) שהחלב מצערה - גם כאן, בדומה לסעיף הקודם, אנו דוחים איסור דרבנן משום שצער בעל חיים הוא איסור מהתורה. לכן כדי להקל על סבל הבהמה מותר לומר לגוי שיעשה מלאכה[16].

(קו) אסור בו ביום - בדומה לדין משקים שזבו, שיבואר בתחילת סימן ש"כ.

(קז) לצורך ישראל - לשיטה זו התירו חכמים רק אם יחמיר במראית העין, שיהיה ניכר שהגוי חולב לצורך עצמו ולא לצורך ישראל.

(קח) אומר להן שיעשו - הכנת הגבינה היא תולדה של מלאכת בונה, ואסורה בשבת מהתורה. בסימן רע"ו למדנו שאסור לבקש בשבת מגוי לעשות מלאכה; ואם הוא ביזמתו עושה מלאכה עבור ישראל, אסור אמנם לישראל

16. כשאין אפשרות לחלוב על ידי גוי, הציעו הפוסקים דרכי היתר. עיין לדוגמא משפטי עוזיאל או"ח חלק א סימן י. וכיום חולבים בעזרת מכונות אוטומטיות, הפועלות בשבת בדרכים מותרות, כגון מכונות של מכון "צומת" הפועלות בגרמא, או כאלו המבוססות על כך שהחלב הראשון נשפך לאיבוד.

סעיף כב

[1]מי שיש לו נער גוי ורוכב על הבהמה בשבת כשמוליכה להשקותה – **אין צריך למונעו, שהחי נושא את עצמו (קט); אבל צריך למונעו שלא יתן עליה בגדיו ולא שום דבר (קי).**

[1]טור, ומרדכי שבת רמז רמ"א.

סעיף כג

[1]מותר למסור סום או פרד או חמור לרועה גוי **(קיא); ואף על פי שהאינו יהודי משתמש בהם בשבת – אין בכך כלום, כיון דשלא מדעת ישראל הוא עושה (קיב) ואינו ממתין שכירות ממנו (קיג); ואם רואהו משתמש בה בשבת – מוחה בידו* (קיד).** הגה: וכל שכן

[1]שבלי הלקט בשם רב האי גאון. *דין רכיבה למי שחשכה לו חוץ לתחום – בסימן רס"ו. תשלום דיני הבהמה – בסימן של"ב. דיני מאכל הבהמה – בסימן שכ"ד.

שולחן ערוך כפשוטו

ליהנות ממנה בשבת, אבל מותר ליהנות ממנה לאחר השבת.

(קט) את עצמו – ראינו שאיסור רכיבה בשבת נובע מגזרה שמא יחתוך הרוכב זמורה, ולכן אין איסור שגוי ירכב על בהמה של יהודי. ואמנם על הבהמה לשבות ממלאכה, אולם ראינו למעלה (בס"ק פ"ט) שנשיאת אדם אינה מלאכה, משום ש"החי נושא את עצמו".

(קי) ולא שום דבר – שאסור שבהמתו תישא משא בשבת.

(קיא) לרועה גוי – הרעייה אינה עשיית מלאכה, ומותרת כל עוד אינו אומר לגוי להעביד את הבהמות בשבת.

(קיב) הוא עושה – ודין שביתת בהמה חל רק על מלאכות שמדעת הבעלים.

(קיג) ממתין שכירות ממנו – היהודי אינו מצפה לדמי שכירות עבור עבודת הבהמה, שהרי לא השכירה לו לעשות עבודתו.

(קיד) מוחה בידו – בעל הבהמה אחראי לדאוג לכך שבהמותיו לא יעשו מלאכה בשבת. ואם אינו מוחה, נראה הדבר כאילו הוא מסכים לעשיית המלאכה.

דאין לחוש שהרועה יוציא אותם חוץ לתחום (קטו), דהא תחומין דרבנן (קטז) (הגהות מרדכי דקדושין).

שולחן ערוך כפשוטו

(קטו) חוץ לתחום - חוץ לאלפיים אמה, שהם תחום שבת, כמבואר בסימן שצ"ז.

(קטז) תחומין דרבנן - ואם בעשיית מלאכה דאורייתא לא חששנו, אין מקום לחשוש שהגוי יעבור על איסור דרבנן זה[17].

17. אלפיים אמה תחום שבת הוא דין דרבנן לרוב הדעות, ואילו בתחום י"ב מיל נחלקו אם הוא מהתורה או מדרבנן, כפי שנבאר בע"ה בסימן שצ"ז.

סימן ש״ז

איסור עיסוק בחפציו בשבת, ובו י״ד סעיפים.

השביתה ממלאכה ביום השבת יש בה כדי להביא את האדם להקדיש את השבת לעבודה רוחנית, לעונג ולמנוחה. מחשש שעל אף השביתה יעסוק האדם בענייני ימות החול, אסרו חכמים גם עיסוק בענייני חולין שאין בהם עשיית מלאכה.

רעיון זה נמצא כבר בפיו של הנביא ישעיהו (נ״ח, יג–יד): אִם תָּשִׁיב מִשַּׁבָּת רַגְלֶךָ, עֲשׂוֹת חֲפָצֶיךָ בְּיוֹם קָדְשִׁי, וְקָרָאתָ לַשַּׁבָּת עֹנֶג לִקְדוֹשׁ ה׳ מְכֻבָּד, **וְכִבַּדְתּוֹ מֵעֲשׂוֹת דְּרָכֶיךָ מִמְּצוֹא חֶפְצְךָ וְדַבֵּר דָּבָר**. אָז תִּתְעַנַּג עַל ה׳, וְהִרְכַּבְתִּיךָ עַל בָּמֳתֵי אָרֶץ, וְהַאֲכַלְתִּיךָ נַחֲלַת יַעֲקֹב אָבִיךָ, כִּי פִּי ה׳ דִּבֵּר. המילים ״ממצוא חפצך״ פירושן עיסוק בצרכי היום–יום, ובאיסור זה עוסק הסימן שלנו. המילים ״ודבר דבר״ מכוונות לאיסור לדבר על מלאכות החול, ובו עוסק הסימן הבא.

סעיף א

[א]״ממצוא חפצך׳ – חפציך אסורים (א); [ב]אפילו בדבר שאינו עושה שום מלאכה, כגון: שמעיין נכסיו לראות מה צריך למחר (ב), או לילך לפתח המדינה כדי שימהר לצאת בלילה למרחץ (ג). [ג]וכן אין

[א]שבת ק״נ ע״א. [ב]עירובין ל״ח ע״ב ול״ט ע״א. [ג]שבת שם במשנה.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) חפציך אסורים - עיסוק בצרכי החול, כפי שביארנו בהקדמה לסימן.

(ב) למחר - שמסייר בשדותיו כדי לבדוק מה לעשות בהם בשבוע הבא. ואסור לעשות כן, כיוון שבשבת יש לשבות גם מתכנון המלאכה, ולא לעסוק בה בראשו כלל.

(ג) למרחץ - שהולך בשבת עד לקצה התחום המותר, כדי שבמוצאי שבת יהיה קרוב יותר לעסקי החולין שלו.

מחשיכים על התחום לשכור פועלים (ד). הגה: והוא הדין דאסור לטייל למצוא סוס או ספינה או קרון לצאת בו (ה). (מרדכי שבת רמז תמ"ט). [ד]**אבל מחשיך על התחום להביא בהמתו (ו);** [ה]**ויש אומרים שאם אין הבהמה יכולה לילך ברגלים, כגון שהוא טלה קטן – אינו רשאי להחשיך** (דאינו רשאי להביא, דאסור לטלטל בעלי חיים שהם מוקצים) **(ז).**

[ד]שם ברייתא בדף קנ"א ע"א לגירסת הספרים שהביאו התוספות שם. [ה]שם בתוספות ליישב גירסת התוספתא שאין מחשיכין.

שולחן ערוך כפשוטו

(ד) לשכור פועלים - "להחשיך על התחום" פירושו ללכת בשבת אחר הצהריים עד סוף תחום שבת, כדי שיוכל להמשיך את הליכתו מיד במוצאי שבת. אין בהליכה זו איסור מפורש, אולם כיוון שעושה זאת כדי להתקרב לעשיית המלאכה במוצאי שבת - אסרו זאת חכמים.

(ה) לצאת בו - לאחר השבת. ובדומה לכך, אסור בשבת לעיין בלוחות זמנים של אוטובוסים ורכבות כדי לבחור שעה או מסלול נסיעה לאחר השבת.

(ו) להביא בהמתו - אם בהמה התרחקה, מותר לבעליה ללכת בשבת עד לקצה התחום כדי שיוכל להשיבה בצאת השבת. אנו רואים כאן איזון בהלכה בין הצורך שיקדיש אדם את עיסוקיו לקדושת השבת, לבין צרכים חשובים אחרים, שהתירו בהם לעתים מעשים שאין בהם מלאכה[1].

(ז) שהם מוקצים - לדעה זו אם אין דרך להביא בשבת עצמה את מה שאבד לו, הרי זה מוגדר כ"חפציו", ועל כן אין להחשיך את התחום לשם החזרת

---

1. כתבו הראשונים שיש פגיעה גדולה יותר בכבוד השבת אם מחשיך על התחום לעשות במוצאי שבת דבר שאינו יכול לעשותו בשבת, מאשר אם מחשיך כדי לעשות במוצאי שבת דבר שמותר לעשות בשבת, ואפילו מותר על ידי הדחק. ומסבירים שאף שהבהמה נמצאת מחוץ לתחום, במציאות מסוימת היה אפשר להביא אותה בשבת עצמה, "שאם יש שם בורגנין הולך ומביאה". בורגנין הם מעין צריפים שלא נועדו למגורים, אלא לשמירה ואכסון וכיוצא בזה. אם יש מחוץ לעיר בורגנים הקרובים זה לזה פחות מ-70 אמה - מותר ללכת מצריף לצריף (הסבר זה מובא במחבר לעניין דיבור בשבת בסימן הבא סעיף ח). הסברנו בפנים שכוונת הראשונים לומר שהטעם הוא שאין בכך מלאכה (לכן מותר על ידי בורגנין), והואיל וכך - התירו חכמים בשעת הצורך.

סעיף ב

[1]היתה בהמתו עומדת חוץ לתחום, יכול לקרות לה כדי שתבא **(ח)**.

[1]שבת קנ"א ע"א בברייתא.

סעיף ג

(ט) [1]מחשיכין על התחום לעשות צרכי כלה **(י)**; או צרכי מת

[1]שבת קנ"א ע"א במשנה.

שולחן ערוך כפשוטו

בעלי חיים. והלכה כדעה זו, אף שהביאה המחבר בשם "יש אומרים"[2].

(ח) כדי שתבוא - מפני שחכמים התירו דיבור שאין בו מלאכה כדי למנוע הפסד מרובה.

(ט) הקדמה לסעיף - כחלק מגזרת חכמים המתבארת בסימן זה, ש"חפציך אסורים", ישנו איסור לעסוק בדיבור או במעשה בעניינים הקשורים למחר, כדי שיהיה האדם מרוכז בקדושת השבת. בסעיפים הקרובים דן המחבר בפרטי איסור זה, ובעיקר בהיתרים שונים שנאמרו בו. ההיתרים בסעיף זה מבוססים על הכלל המפורש בסעיף ו', שהאיסור קיים רק בחפציו של האדם, ומותר לדבר בעסקי מצווה, כדרשת חכמים על הפסוק "ממצוא חפציך" (שבת קנ ע"א): "חפציך אסורים, חפצי שמים מותרין".

(י) צרכי כלה - משום המצווה שבדבר.

---

2. אפשר להביא ראיה לכך שהמחבר אוסר מדבריו בסימן הבא סעיף ח', שם אסר להחשיך עד התחום כדי להביא פירות מוקצים. אחרונים תמהו על כך שדעה זו הובאה בשם "יש אומרים", למרות שהיא עיקר להלכה, וכתבו שלא מצאנו את הדעה החולקת, אלא בתוספות בשם "יש ספרים דגרסי" (ראו למשל במשנ"ב ס"ק ד'). ונראה לומר שהמחבר הביא את דעת האוסרים בשם "יש אומרים", כי הרמב"ם לא הביא את החילוק בין בהמה שיכולה להלך לבהמה שאינה יכולה להלך, ואף לא הביא את האיסור להחשיך בשביל פירות שהם מוקצים (אף שזו גמרא מפורשת בדף קנ ע"ב), ומכאן שלשיטתו אסור להחשיך רק עבור מעשה שעשייתו היא איסור מהתורה, כגון תלישת פירות מהמחובר; אבל מוקצה הוא איסור דרבנן, ואפשר להחשיך עבורו בשעת הצורך. וכן ברשב"א ובמאירי לא מצאנו את ההבחנה שמצאנו בתוספות. לכן כתב המחבר בלשון "יש אומרים", אף שכאמור פסק לאסור, כדברי התוספות.

להביא לו ארון ותכריכין (יא). [ח]ויכול לומר לחבירו שיחשיך כדי **שיביא לו (יב),** ויכול לומר לו: 'לך למקום פלוני למחר, ואם לא **מצאת במקום פלוני לך למקום פלוני' (יג);** 'לא מצאת במנה – קח **במאתים' (יד);** [ט]ובלבד שלא יזכיר לו סכום מקח, כלומר: 'שלא **יאמר לו סך ידוע שלא להוסיף עליו (טו);** [כ]וכן אם לקח ממנו **בשמונה, לא יאמר 'תן לי עוד בשנים, ואהיה חייב לך עשרה' (טז).**

הגה: ואם אי אפשר לו אלא אם כן יזכור לו סכום מקח - מותר בכל ענין,

[ח]שם בברייתא. [ט]שם וכרבי יוסי ברבי יהודה דלא פליגי. [י]דעת הרמב"ם לפירוש הרב המגיד בפרק כ"ז מהלכות שבת ה"ה. [כ]לפירוש הר"ן.

שולחן ערוך כפשוטו

(יא) ארון ותכריכין - הלוויית המת היא מצווה חשובה במיוחד, בדומה להכנסת כלה.

(יב) שיביא לו - צורכי כלה או מת, שעבורם מותר ללכת עד סוף תחום שבת בשבת עצמו כדי להיות קרוב במוצאי שבת לדאוג לצורכים של הכלה או חלילה של הנפטר.

(יג) למקום פלוני - ובמקום מצווה לא חששו לפירוט המרובה.

(יד) קח במאתיים - כלומר לומר לו שיביא בכל מחיר; ואף זה מותר לצורך המצווה.

(טו) שלא להוסיף עליו - כיוון שאמירה זו אינה לצורך מצווה, אלא כדי שלא יפסיד כסף. ובסעיף ו' יתבארו עוד מגבלות הכלל "חפצי שמים מותרים".

(טז) עשרה - כלומר: אם יודע את מחיר החפצים, לא יבקש שיקנה חפצים נוספים כדי לעגל את הסכום, אלא יאמר לו רק את המינימום הנצרך לצורך המצווה[3].

---

3. לכאורה דין זה פשוט, שהלא גם לצורך מצווה אסור להזכיר סכום מקח. ייתכן שהדברים נאמרו כיוון שיש דעה המתירה להזכיר סכום מקח לצורך מצווה, ומלמדנו המחבר שגם לדעה זו אסור לבקש שיקנה חפצים נוספים כדי לעגל את הסכום.

דהא צרכי מצוה הוא (יז) (הגהות מרדכי רמז תנ"ט). **ויש אוסרים בכל ענין (יח), וכן עיקר (יט)** (ב"י בשם הר"ן והמגיד).

סעיף ד

(כ) [ל]**השוכר את הפועל לשמור זרעים או דבר אחר – אינו נותן לו שכר שבת (כא), לפיכך אין אחריות שבת עליו (כב). היה שכיר שבת (כג), שכיר חודש (כד), שכיר שנה (כה), שכיר שבוע (כו) –**

[ל]בבא מציעא נ"ח ע"א.

שולחן ערוך כפשוטו

(יז) צרכי מצווה הוא – שבמקרה כזה גם הזכרת הסכום היא צורך מצווה.

(יח) אוסרים בכל עניין – לשיטה זו לא חילקו חכמים בין המקרים, והזכרת הסכום תמיד אסורה. וזו גם דעת המחבר.

(יט) וכן עיקר – מכאן למדנו שאפילו לצורך מצווה אין לוותר על כך שדעתו צריכה להיות מרוכזת בקדושת השבת, ואת העיסוק במצווה של מחר יצמצם למינימום הנצרך.

(כ) הקדמה לסעיף – אסרו חכמים "שכר שבת", כלומר להרוויח כסף בשבת, אף שאינו עושה שום מלאכה אסורה, כגון אם עובד במלצרות או בשמירה. סעיף זה והסעיף הבא עוסקים בהיקף האיסור ובפתחי היתר לכך.

(כא) שכר שבת – מדובר כאן בשוכר אדם לשמור עבורו לכמה ימים, ושכרו מחושב עבור כל יום. כשנותן לו שכרו – לא ייתן לו שכר עבור השמירה בשבת, משום "שכר שבת".

(כב) עליו – אותו שומר שמר גם בשבת, אולם לא קיבל שכר על עבודתו. לכן אם אירעה גניבה בשבת – פטור השומר.

(כג) שכיר שבת – שכיר שבוע. כלומר ששכר עבודתו אינו לפי מספר ימים, אלא הוסכם על השכר שיקבל עבור כל שבוע שמירה.

(כד) שכיר חודש – ששכרו נקבע לכל חודש (כמקובל היום בארץ).

(כה) שכיר שנה – ששכרו מחושב לשנת עבודה.

(כו) שכיר שבוע – שהוסכם שכרו מראש לשבע שנים.

נותן לו שכר שבת (כז), לפיכך אחריות שבת עליו (כח). [מ]**ולא יאמר: 'תן לי של שבת' (כט), אלא אומר: 'תן לי שכר השבוע או החודש (ל). הגה: ואם שכרו לחודש והתנה לשלם לו כל יום כך וכך (לא), מקרי שכיר יום (לב)** (ר"ן כתובות כ"ח ע"א)**. או יאמר לו: 'תן לי שכר עשרה**

[מ]הרי"ף והרא"ש בפרק כ"ג דשבת, והרמב"ם בסוף פרק ו', ושאר פוסקים.

שולחן ערוך כפשוטו

(כז) שכר שבת - כלומר שמשלם שכרו על התקופה כולה, כולל שבת. משום שאיסור "שכר שבת" חל דווקא אם התשלום הוא רק על העבודה בשבת, אבל אם התשלום הוא על תקופה שכלולים בה הן שבת והן חול - שכר השבת נחשב כמובלע בשכר הכולל, ואין בו איסור.

(כח) אחריות שבת עליו - השומר המקבל את שכר השבת בהבלעה נושא באחריות בשבת כבשאר ימי השבוע.

(כט) תן לי של שבת - שכיר התובע שכר לתקופה הכוללת בתוכה שכר שבת בהבלעה, לא יתבע את שכרו בלשון המזכירה במפורש את שכר השבת.

(ל) השבוע או החודש - אף שהם כוללים את יום השבת.

(לא) כך וכך - שהתחייב לשוכרו לחודש, אולם בסוף כל יום משלם לו שכר אותו היום.

(לב) מקרי שכיר יום - גם שכיר שבוע או חודש, אם מקבל כספו בסוף כל יום - לא יקבל שכר שבת; ואם מקבל את שכרו בסוף החודש - מותר[4]. דין זה מוסכם על המחבר. ובתלושי שכר של היום הניתנים בסוף כל חודש, גם אם מפורשים בהם מספר שעות העבודה והשכר לשעה (כיוון שכך מתבקש על פי

4. הסבר זה מובא בביאור הלכה ד"ה "והתנה", בשם אליהו רבה. והמשנה ברורה עצמו מסביר שהרמ"א אסר כאשר מתנה עם הפועל בלשון כפולה: מהו שכרו לחודש, וכמה יקבל בכל יום (כגון שאמר לו ששכרו 6,000 שקלים לחודש, ויקבל 200 שקלים בכל יום). לכאורה לפי זה, במקום שהמשכורות מחושבות לפי שכר לשעה יש לאסור. אולם העיון בדבריהם מעלה שהאוסרים החשיבו זאת כשכיר יום משום שהמעסיק יכול להפסיק את העבודה כשירצה, ולשלם רק על הימים שהשכיר כבר עבד בהם. אבל אם אינו יכול לסלקו לפני תום החודש, אף שחישב עמו תשלום יומי - אין בכך איסור.

ימים׳ (לג).

סעיף ה

[נ]אסור לשכור חזנים להתפלל בשבת (לד), [ס]ויש מי שמתיר (לה).

הגה: ואם שכרו לשנה או לחודש, לכולי עלמא שרי (לו) (דברי עצמו).

[נ]מרדכי כתובות רמז קפ״ט בשם רבי ברוך, והטור בסי׳ תקפ״ה. [ס]שם במרדכי בשם רבינו שמואל מטעם מצוה, והב״י מהא דפסחים נ׳ ע״ב דאין בו סימן ברכה הא איסורא ליכא.

החוק) – אינו נחשב שכיר יום, ואין בכך איסור שכר שבת.

(לג) עשרה ימים – גם כך הדבר מותר ונחשב להבלעה, אף שמונה את מספר הימים הכולל את השבת. וכן הדין בכל שכיר המקבל שכרו לתקופה הכוללת בתוכה את השבת, והיא ארוכה יותר מן השבת לבדה. לכן אם נשכר לעבודה הכוללת את יום שישי ואת השבת – יכול לבקש את שכר העבודה כולה, בלי לייחד בבקשתו את יום השבת.

(לד) בשבת – משום שהם מקבלים שכרם רק על יום השבת.

(לה) ויש מי שמתיר – לדעה זו לא נאסר שכר שבת לצורך מצווה. ועל כך סומכים בכל עבודה שיש בה מצווה, כגון עבודת אחים ואחיות המטפלים בחולים. ויש שהתירו מטעם זה גם עבודות שהן לצורך השבת, כגון מלצרים בסעודות שבת.

(לו) לכולי עלמא שרי – כיוון שכלול בזמן זה שכר חזנות שלא בשבת. ויש שהתירו אפילו מי שמתחזן רק בשבתות ובימים טובים, משום ששכרו גם על ההכנות שעושה בחול. ויש שהתירו משום שהשכר מחושב לחודש או לשנה, ולא מוזכרת בו עבודת השבת. למעשה הדבר מותר, היות שסומכים על השיטה המתירה שכר שבת לכל עבודה שיש בה צד מצווה.

סעיף ו

ע**חפצי שמים מותר לדבר בהם (לז), כגון: חשבונות של מצוה (לח), ולפסוק צדקה (לט), ולפקח על עסקי רבים (מ), ולשדך התינוק ליארס (מא), וללמדו ספר (מב) או אומנות (מג).** פ**ודוקא לדבר אם רוצה להשתכר, אבל לשכרו ולהזכיר לו סכום מעות – אסור (מד).**

הגה: יש אומרים דבמקום שנוהגין ליתן לקורא בתורה 'מי שבירך', ונודר לצדקה או לחזן, דאסור בשבת לפסוק כמה יתן (מה) (א"ז); **והמנהג להקל,**

ע שבת ק"נ ע"א וכתובות ה' ע"א. פ טור בשם הר"מ מרוטנבורג ושאר פוסקים.

שולחן ערוך כפשוטו

(לז) לדבר בהם - ראינו בסעיף ג' את מדרש חכמים: "חפציך אסורים, חפצי שמים מותרין", וכעת מתבארים פרטי דין זה. ההיתר הוא בדיבור בחפצי מצווה, אף אם הם נוגעים לענייני ממון, אולם דיבור שיש בו טיפול ממשי בעניינים הקשורים לממון, אסור אפילו לצורך מצווה.

(לח) חשבונות של מצווה - כגון לברר את עלותם של חפצים שרוצה לתרום לבית הכנסת.

(לט) ולפסוק צדקה - הן אדם שמתחייב סכום כלשהו לקופת הצדקה, והן גבאי הצדקה המחליטים כמה לתת לעני מסוים. בהמשך דן הרמ"א אם מותר לנקוב בסכום לצורך "מי שבירך".

(מ) על עסקי רבים - היינו להסתובב בעיר כדי לראות היכן יש מקום שעלול להיות מסוכן. ומותר, כיוון שגם צרכי רבים נחשבים לצרכי מצווה.

(מא) ליארס - המילה "תינוק" מכוונת לנער, שמותר להציע לו שידוך.

(מב) וללמדו ספר - לדבר עם מלמד כדי לשכרו שילמד תורה.

(מג) או אמנות – לדבר עם מלמד כדי לשכרו שילמד מקצוע. מכאן שהשולחן ערוך פסק להלכה שמצווה על האדם ללמד את בנו מקצוע.

(מד) אסור - כיוון שקציבת השכר היא מקח ממש, ולא התירו אפילו לצורך מצווה מקח וממכר בשבת, אלא רק דיבור בנושא חולין.

(מה) לפסוק כמה יתן - לשיטה זו הדבר נחשב כמקח, כיוון שקונה את העלייה בכסף.

דהא מותר לפסוק צדקה (מו).

סעיף ז

(מז) [ע]**מותר למדוד בשבת מדידה של מצוה, כגון למדוד אם יש במקוה ארבעים סאה (מח), ולמדוד אזור מי שהוא חולה וללחוש עליו כמו שנוהגים הנשים (מט)** – **מותר,** [ק]**דהוי מדידה של מצוה (נ).**

[ע]טור בשם אבי העזרי ומהר"מ מרוטנבורג. [ק]טור בשם מהר"מ.

שולחן ערוך כפשוטו

(מו) לפסוק צדקה – הדבר אינו נחשב לקניית עלייה, אלא למתן צדקה; מפני שהעלייה לתורה אינה תמורה לכסף, אלא אמצעי לעודד אנשים לתת צדקה. המנהג הנפוץ הוא להקל בכך, אולם לעתים מכירות העליות הופכות לאירוע ארוך שכולו ענייני חולין, והדבר מסיח את דעת המתפללים מכבוד השבת ומקריאת התורה, ולכן על האחראים לדאוג שמכירות אלו לא יארכו זמן רב.

(מז) הקדמה לסעיף – אסרו חכמים למדוד בשבת, משום "עובדין דחול"[5], הואיל והמדידה היא מהדברים הרגילים בימות החול, ומפריעה לאווירת השבת. סעיף זה מלמדנו שמדידה לצורך מצווה מותרת[6].

(מח) ארבעים סאה – זהו שיעורו המינימלי של מקווה כשר[7].

(מט) שנוהגים נשים – בזמנם נהגו בריפוי שכלל מדידה של האזור (החגורה) של החולה.

(נ) מדידה של מצווה – מכאן למדו הפוסקים להתיר מדידות הנצרכות לחולה, כמדידת חום למשל; אולם אין להשתמש לשם כך במדחום חשמלי. וכן מותר לשקול כזית מצה לאדם שאינו יכול לאכול הרבה.

---

5. ראו שבת קכו ע"ב, תוספות ד"ה "ומדבריהן".

6. נראה שהטור והשו"ע הביאו הלכה זאת כאן, משם שאף המדידה נאסרה משום אווירת שבת והותרה לצורך מצווה. לכן הדבר דומה לגזרת "ממצוא חפצך".

7. מעיקר הדין 332 ליטר. וכיום מקפידים על כמות גדולה בהרבה, מחשש לשיטות נוספות.

סעיף ח

ר**הרהור בעסקיו מותר (נא);** ש**ומכל מקום משום עונג שבת מצוה שלא יחשוב בהם כלל, ויהא בעיניו כאילו כל מלאכתו עשויה (נב).**

ר שבת ק"נ ע"א. ש טור ורבינו יונה באגרת התשובה ע"פ המכילתא.

סעיף ט

ת**אסור לומר לגוי שילך חוץ לתחום בשבת אחר קרובי המת שיבואו להספידו (נג), אבל חולה דתקיף ליה עלמא (נד) ואמר שישלחו בעד קרוביו – ודאי שרי (נה).**

ת מרדכי רמז שי"ד, ושאר פוסקים.

שולחן ערוך כפשוטו

(נא) מותר - איסור העיסוק בענייני החול בשבת, הנידון בסימן זה, נלמד מהפסוק "ממצוא חפציך". המשך הפסוק הוא "ודבר ודבר", ולמדו חכמים מסמיכות זו שישנו איסור רק כשמדבר על עסקיו, אבל אם הוא חושב ואינו מדבר על כך - אין בכך איסור.

(נב) כל מלאכתו עשויה - התורה אינה אוסרת על המחשבות בשבת, אבל כיוון שהמטרה היא שבשבת נקדיש את עצמנו לעיקרו של יום, אשרי מי שיכול שגם מחשבותיו בשבת יהיו רק בענייני קודש. מקור הדברים הוא במכילתא על עשרת הדיברות: "ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך. וכי אפשר לו לאדם לעשות כל מלאכתו בששת ימים? אלא שבות כאילו כל מלאכתך עשויה"[8].

(נג) שיבואו להספידו - אף שלוויה היא צורך מצווה. כיוון שאין זה דיבור בלבד, אלא טיפול ממשי בעסקי מחר.

(נד) דתקיף ליה עלמא - חולה "שתקף עליו עולמו" הוא חולה שהתגברה מחלתו והוא נוטה למות.

(נה) ודאי שרי - ודאי שמותר, משום שחוששים שצערו על כך שאינו נפרד מקרוביו יקרב את מיתתו. והיות שזהו חשש רחוק, לא התירו לעשות מלאכה

---

8. מכילתא דרבי ישמעאל יתרו, מסכתא דבחדש פרשה ז'. מובא ברש"י על הפסוק, שמות כ', ט.

סעיף י

[א]להחליף משכון לגוי בשבת **(נו)** – מותר אם הוא מלבוש, ויוציאנו הגוי דרך מלבושו **(נז)** הגה: ועיין לקמן סימן שכ"ה (סעיף ג) **(נח)**.

[א]רבינו ירוחם בחלק י"ב בשם המפרשים.

סעיף יא

[ב]מותר לקנות בית בארץ ישראל מן האינו יהודי בשבת, וחותם ומעלה בערכאות **(נט)**. הגה: שלהם, בכתב שלהם, דאינו אסור רק מדרבנן, ומשום ישוב ארץ ישראל לא גזרו **(ס)** (א"ז).

[ב]בבא קמא דף פ' ע"ב וגיטין ח' ע"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

ממש לצורך זה; אבל מותר לשלוח גוי לקרובים כדי שהם יזדרזו להגיע במוצאי שבת.

(נו) לגוי בשבת - מדובר כאן במקרה שיהודי חייב כסף לגוי, וביד הגוי ישנו משכון ששייך ליהודי. השאלה שעולה כאן היא מה עושים כאשר הגוי בא בשבת עם המשכון ומבקש להחליפו במשכון אחר.

(נז) דרך מלבושו - מותר להחליף רק בצורה כזו, כאשר הגוי יוצא לבוש בבגד. ואם לא כן הדבר נראה כמקח וממכר, ואסרו זאת חכמים.

(נח) שכ"ה סעיף ג - שם חזר המחבר על דין זה, והעיר שם הרמ"א שעדיף שהגוי יתעסק בכך בעצמו, ושהיהודי לא יגע בידיו במשכונות.

(נט) ומעלה בערכאות - ערכאות הם המערכת החוקית של רישומי הקרקעות. כיוון שהגוי חותם ולא היהודי יש כאן עשייה ממש, ולא רק דיבור, מה שלא הותר אפילו לצורך מצווה; אולם התירו זאת מפאת החשיבות הרבה שבמצוות יישוב הארץ. בסימן הבא נלמד שהמחבר מתיר לומר לגוי שיעשה איסור דרבנן כאשר זה לצורך מצווה. אולם כאן ההיתר הוא לומר לו לכתוב, דבר שיש בו איסור תורה, כיוון שאמירה לגוי הותרה מפני חשיבותה של מצוות ישוב ארץ ישראל.

(ס) לא גזרו - לדעת הרמ"א היתר זה נאמר רק בכתב שאינו עברית. יש

סעיף יב

[ג]מותר להכריז בשבת על אבידה, אפילו היא דבר שאסור לטלטלו **(סא). הגה: ומותר להתיר חרמי צבור (סב) בשבת, אף על פי שאינו לצורך שבת, הואיל והוא יום כנופיא לרבים (סג) הוי כעסקי רבים דשרי לדבר בם (סד)** (אגור) **; אבל אין מחרימין בשבת כי אם מדבר שהוא לצורך שבת (סה)** (מגיד משנה פרק כ"ג).

[ג]הרשב"א בתשובה.

סעיף יג

[ד]להכריז בשבת על קרקע הנמכר, שכל מי שיש לו זכות עליו יבוא

[ד]תשובת הריב"ש, והסכים הר"ן.

שולחן ערוך כפשוטו

הסוברים שהכתיבה האסורה מהתורה היא רק בעברית[9], ואמנם אין הלכה כמותם; אולם לדעת הרמ"א סומכים על שיטה זו לצורך מצוות יישוב הארץ, ומתירים אמירה לגוי שיכתוב בלעז[10].

(סא) שאסור לטלטלו - גם כאן העיסוק בצרכי החול הותר לצורך מצווה, היא מצוות השבת אבידה.

(סב) חרמי ציבור - ציבור שאסר על עצמו דבר מה, וגזר חרם על מי שיעבור על אותו איסור.

(סג) יום כנופיא לרבים - יום שבו הרבים מתכנסים יחד.

(סד) דשרי לדבר בם - כפי שראינו בסעיף ו', שמותר לדבר בשבת בענייני ימות החול בדברים הנוגעים לציבור.

(סה) לצורך שבת - גוזרים על הציבור שדבר מה אסור בחרם רק כאשר זה לצורך יום השבת. ואם לאו, הרי זה נכלל באיסור "ממצוא חפצך".

---

9. בספרי "בעקבות המחבר" חלק א (מעמוד רפ"ב) הסברתי שיטה זו, היא שיטת האור זרוע.

10. בסימן רע"ו סעיף ב הביא הרמ"א פוסקים האומרים שלצורך מצווה מותר לומר לנכרי שיעשה אפילו מלאכה מדאורייתא, ומכריע שאין לסמוך עליהם שלא במקום צורך גדול.

ויגיד ואם לא יאבד זכותו (סו) – אסור (סז). הגה: **וכן אסור להכריז יין בשבת, דהוי כמקח וממכר (סח)** (מהרי"ל).

סעיף יד

[ה]**מי ששלחו לו שהוציאו בתו מביתו בשבת להוציאה מכלל ישראל – מצוה לשים לדרך פעמיו להשתדל בהצלתה (סט); ויוצא אפילו חוץ לשלש פרסאות (ע), ואי לא בעי – כייפינן ליה (עא)** (ועיין לקמן סימן שכ"ח סעיף י') * **(עב).**

[ה]בית יוסף מדברי התוספות בשבת ד' ע"א ועירובין ל"ב ע"ב וגיטין מ"א ע"ב, ובשאר מקומות, לתירוצא קמא דמצוה רבה שאני. *תשלום דינים השייכים לענין זה – בסימן שאחר זה.

שולחן ערוך כפשוטו

(סו) יאבד זכותו – הראשונים מתארים מקומות שבהם ניצלו את כינוס הקהל בשבת, והכריזו על קרקעות העומדות להימכר, כדי לוודא שאינן משועבדות לאדם אחר.

(סז) אסור – ואף שיש בכך כדי למנוע הפסד מהציבור, לא התירו חכמים לטפל בענייני כספים בשבת, ובמיוחד לא בבית הכנסת.

(סח) כמקח וממכר – אין להכריז בשבת היכן אפשר לקנות יין, גם כשקשה להשיג יין כשר. וכתבו האחרונים שבמקום שאי אפשר להשיג יין לקידוש – אפשר להכריז בשבת היכן אפשר להשיג, אולם לא יכריזו מחירים.

(סט) להשתדל בהצלתה – משום שהצלה משמד נחשבת כפיקוח נפש. וכינו זאת האחרונים "פיקוח נפש רוחני".

(ע) חוץ לשלוש פרסאות – אף על פי שיציאה למרחק כזה יש בו איסור תורה. וההיתר הוא כדין כל פיקוח נפש.

(עא) כייפינן ליה – תרגום: ואם לא רוצה [אביה לחלל עליה את השבת] – כופים אותו.

(עב) שכ"ח סעיף י – שם כתב הרמ"א: "מי שרוצים לאנסו שיעבור עברה גדולה – אין מחללין עליו השבת כדי להצילו". כלומר שאם גויים אונסים יהודי שיעבור עברה, אין מחללים שבת כדי להצילו מהעברה, כי סוף סוף אין

זו עברה, היות והוא אנוס. ומותר לחלל שבת רק על מי שנלקח על ידי גויים ולא יוכל לקיים מצוות כלל. ואם אונסים אותו לעבור על אחת משלש עבירות שחייבים למסור את הנפש כדי לא לעבור עליהן - גילוי עריות, שפיכות דמים ועבודה זרה - מצווה לחלל שבת כדי להצילו[11].

11. עיין שם במשנה ברורה ס"ק ל"א המסתפק בדין זה, משום "אין אומרים לו לאדם חטא בשביל שיזכה חברך". ונראה שכאשר מדובר בעברה שחייבים למסור את הנפש עליה, הרי מצווה להצילו כמו כל פיקוח נפש, כמבואר כאן. ועיין תוספות שבת ד ע"א ד"ה "וכי".

סימן ש״ז
דיני שבת התלויים בדבור, ובו כ״ב סעיפים.

סימן זה ממשיך את הסימן הקודם שעסק באיסור ״ממצוא חפצך״, שממנו למדו חכמים שאין לעסוק בשבת בדברי ימי החול. הסימן הקודם התמקד באיסור עשיית מעשה לצורך עסקיו, אף כשאין בו מלאכה (כגון ללכת לשדהו לבדוק מה צריך לעשות בו מחר). סימן זה עוסק בעיקר באיסור לדבר בשבת על צרכי החולין. איסור זה נלמד מהמשך הפסוק (ישעיה נ״ח, יג): ״וְכִבַּדְתּוֹ מֵעֲשׂוֹת דְּרָכֶיךָ מִמְּצוֹא חֶפְצְךָ **וְדַבֵּר דָּבָר**״. איסור זה רחב יותר מאיסור ״ממצוא חפצך״, וכולל דיבורים האסורים אף שאינם הכנה לעיסוקי האדם. עוד מתבאר בסימן זה שנאסרה גם קריאה בשטרות ובכתבים העוסקים בענייני חולין, ואיסור זה רחב אף מאיסור הדיבור.

סעיף א

[א]״ודבר דבר׳ – שלא יהא דבורך של שבת כדבורך של חול (א). [ב]הלכך אסור לומר ׳דבר פלוני אעשה למחר׳, או ׳סחורה פלונית אקנה למחר׳ (ב), [ג]ואפילו בשיחת דברים בטלים אסור להרבות (ג).

הגה: ובני אדם שסיפור שמועות ודברי חדושים הוא עונג להם - מותר

[א]שבת קי״ג ע״א. [ב]טור. [ג]טור בשם הירושלמי ותוספות שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) של חול - כפי שביארנו בהקדמה לסימן.

(ב) אקנה למחר - אם באמירה זו יש תכנון וקביעה למחר, הרי שהדבר אסור גם מדין ״ממצוא חפצך״. אך גם אם לאו, ואין כאן אלא אמירה בעלמא - הדבר אסור מדין ״ודבר דבר״.

(ג) אסור להרבות - כפי שנראה בהמשך, דעת מרן היא שעיקר הדיבור בשבת צריך להיות בענייני השבת או בענייני התורה. אין כאן דרישה להימנע לגמרי מדברים בטלים, אלא שלא להרבות בהם, כדי שלא לפגוע באווירת השבת. אי אפשר לכמת דין זה, התלוי ברמה הרוחנית של המדברים, כיוון שמעט דברים

לספרם בשבת כמו בחול (ד); אבל מי שאינו מתענג, אסור לאומרם כדי שיתענג בהם חבירו (ה) (ת"ה סי' ס"א).

סעיף ב

(ו) [ד]אסור לשכור פועלים (ז), [ה]ולא לומר לגוי לשכור לו פועלים

[ד]שבת ק"נ ע"א במשנה. [ה]מהא דגוי שבא לכבות וכו', בדף קכ"א ע"א.

שולחן ערוך כפשוטו

בטלים עבור אחד ייחשבו הרבה עבור אדם אחר.

(ד) כמו בחול - הרמ"א מסייג את הדרישה של המחבר שלא להרבות בשיחה בשבת, מפני שזו דרישה קשה עבור רוב בני האדם. וסברתו, שישנם אנשים ששיחת החולין היא עבורם עונג שבת (כמובן כשאין בה רכילות ולשון הרע). לכל הדעות המצב העדיף הוא כדברי המחבר, אולם במציאות, הרוב נוהגים כדברי הרמ"א.

(ה) שיתענג בהם חברו - שאף על פי שחברו יש לו על מה שיסמוך, לא יפגע אדם באווירת השבת שלו בעבור חברו. אולם אב משפחה, גם אם היה מעדיף לדבר רק בדברי תורה, מצווה עליו ליצור אווירה חיובית ושמחה בשולחן השבת, ואף אם הדבר כרוך בשמיעת חוויות השבוע של הילדים, שהן דברי חולין.

(ו) הקדמה לסעיף - מסעיף זה עד סעיף ה' נעסוק באיסור אמירה לגוי בשבת. איסור זה כבר נדון בסימנים רמ"ג-רמ"ו, ושם עיקר העיסוק היה במלאכה שגוי עושה בשבת בלא שנתבקש לכך בשבת עצמה על ידי יהודי, והיהודי גם אינו נהנה מהמלאכה בשבת. שם ראינו שלעתים נחשב הגוי כשליחו של היהודי בעשיית המלאכה, ולכן הדבר אסור; וכן לעתים הדבר אסור משום שנראה שהגוי עובד בשבת עבור היהודי.

בסימן רע"ו ובסימן רכ"ה דן המחבר באיסור ליהנות בשבת עצמה ממלאכה שגוי עשה עבור ישראל (אפילו אם לא נתבקש לעשותה). טעמי האיסור הם שאם ישראל נהנה מכך, נראית המלאכה כנעשית בשליחותו, ויש פגיעה בשבת אם מלאכותינו ייעשו בה, ואפילו על ידי גויים.

סעיפים אלה דנים באיסור "ודבר דבר" בדיבורינו עם גוי. מטעם זה נאסר

בשבת, [ו]אף על פי שאין הישראל צריך לאותה מלאכה אלא לאחר השבת (ח), שכל מה שהוא אסור לעשותו – אסור לומר לגוי לעשותו (ט). [ז]ואפילו לומר לו קודם השבת לעשותו בשבת – אסור (י); [ח]אבל מותר לומר לו אחר השבת: 'למה לא עשית דבר פלוני בשבת שעבר', אף על פי שמבין מתוך דבריו שרצונו שיעשנה בשבת הבאה (יא).

[ו]רמב"ם שבת בפרק ו' ה"א. [ז]הרא"ש בפרק ז' דב"מ, והר"ן בשם רב סעדיה, ורמב"ם פרק ו' ה"א, ושאר פוסקים . [ח]סמ"ג וסמ"ק והגהות בפרק ו' אות א'.

לעתים לבקש בשבת מגוי שיעשה מלאכה (אפילו אם נעשית אחר השבת). תוך פירוט איסור זה ישנן גם חזרות על הלכות שראינו בסימנים הקודמים, כפי שנבאר.

(ז) לשכור פועלים - אסור לשכור פועלים בשבת, הן משום שבכך הוא עוסק בחפציו בשבת ("ממצוא חפצך"), והן משום דיבור האסור בשבת ("ודבר דבר"). דין זה הובא בסימן זה מהטעם השני.

(ח) אלא לאחר השבת - אם נהנה ממלאכת הגוי בשבת יש בכך איסור נוסף. אך אפילו אם לא נהנה מן המלאכה - עצם האמירה לגוי לחלל שבת אסורה מדין "ודבר דבר".

(ט) לעשותו - משום שיש בכך טיפול בחפציו על ידי דיבור בשבת.

(י) אסור - משום שאנו מייחסים פעולה זו לישראל, שהרי היא נעשית בשליחותו. ואף שאין כאן מלאכה ממש, ורק מבקש מהגוי לשכור פועלים, הכלל הוא שכל דבר שאסור לישראל לעשות בשבת אסור לבקש מגוי שיעשנו.

(יא) שיעשנה בשבת הבאה - בדרך זו, כשאין בקשה ישירה, אין הגוי נחשב כשלוחו. ההיתר הוא דווקא בדבר קל, כשרומז לו שרצונו שישכור פועלים בשבת הבאה; אבל אסור לרמוז לו שיעשה בשבת מלאכה ממש, כפי שהתבאר בסימנים רמ"ג–רמ"ז.

סעיף ג

[ט]אסור ליתן לגוי מעות מערב שבת לקנות לו בשבת (יב), [י]אבל יכול לומר לו: 'קנה לעצמך, ואם אצטרך אקנה ממך לאחר השבת' (יג).

[ט]ראש"ש שם ור' ירוחם בחלק י"ב, ושאר פוסקים. [י]הגהות מרדכי פרק קמא דשבת, והגהות מיימוניות פרק ו'.

סעיף ד

[כ]מותר לתת לגוי מעות מערב שבת לקנות לו, ובלבד שלא יאמר לו: 'קנה בשבת' (יד). הגה: וכן מותר ליתן לו בגדים למכור, ובלבד שלא יאמר לו למכרן בשבת (טו) (ב"י בשם סמ"ג). **מי ששכר גוי להוליך סחורתו, ובא הגוי ולקחה מבית ישראל בשבת - אסור (טז); וראוי לענוש העושה** (רבינו ירוחם חי"ב).

[כ]מרדכי פרק קמא דשבת בשם סמ"ג, וסמ"ק .

שולחן ערוך כפשוטו

(יב) בשבת - כיוון שאז הגוי הקונה דבר מה בשבת נחשב לשלוחו של היהודי.

(יג) לאחר השבת - כי כך הגוי אינו נחשב לשלוחו של היהודי בזמן הקנייה. ואף שיש בכך מעין הערמה, התירו את הדבר, כיוון שכל איסור האמירה בערב שבת הוא הרחקה גדולה[1].

(יד) קנה בשבת - משום שכל עוד הגוי אינו מחויב לקנות בשבת, נחשב הקניין בשבת לצרכו שלו, ולא כשליחות היהודי.

(טו) למכרן בשבת - גם כאן, הגוי יכול למכור מתי שירצה, ולכן אין זיקה בין היהודי לבין המכירה בשבת.

(טז) אסור - משום מראית העין, כיוון שנראה שמוכר בשליחות הבעלים

1. יש פוסקים המתירים זאת אפילו כשהיהודי מלווה לגוי את הכסף, אולם בסעיף כ"א נראה שהמחבר אוסר זאת.

סעיף ה

[ל]דבר שאינו מלאכה, ואינו אסור לעשות בשבת אלא משום שבות (יז) – מותר לישראל לומר לגוי לעשותו בשבת; והוא שיהיה שם מקצת חולי, או יהיה צריך לדבר צורך הרבה, או מפני מצוה (יח); כיצד: אומר ישראל לגוי בשבת לעלות באילן (יט) להביא שופר לתקוע תקיעת מצוה; או להביא מים דרך חצר שלא עירבו (כ), לרחוץ בו המצטער. [מ]ויש אוסרין (כא). הגה: ולקמן סי' תקפ"ו (סעיף כ"א)

[ל]טור בשם הרמב"ם בפרק ו' מהלכות שבת הל' ט-י, והרב המגיד שזה מוסכם מהגאונים, והגהת מרדכי בשם ראבי"ה. [מ]שם בשם התוספות בגיטין ח' ע"ב ובב"ק דף פ' ע"ב.

היהודי[2].

(יז) משום שבות - כינוי לאיסורי דרבנן בשבת.

(יח) מפני מצווה - לשם מצווה או צורך גדול מותר לבקש מגוי לעבור על איסור דרבנן. אמירה לגוי אינה איסור חמור, ולפיכך לא רצו חכמים למנוע את המצווה או את הצורך הגדול, והתירו אמירה כאשר מדובר באיסור מדרבנן. זהו כלל גדול, שנעזרים בו רבות במקום שיש בו גויים.

(יט) לעלות באילן - חכמים אסרו לעלות על עץ בשבת, שמא יחתוך ענף.

(כ) חצר שלא עירבו - חצר היא רשות היחיד. מדין תורה מותר לטלטל מהבית לחצר, אולם אסרו זאת חכמים עד שיניחו "עירוב חצירות". הלכות אלו יתבארו בעזרת השם בסימן שס"ו.

(כא) ויש אוסרין - לדעתם לא הותרה האמירה לגוי אפילו במקום איסור דרבנן וצורך גדול. ולשיטתם התירה הגמרא את הדבר רק לצורך מכשירי ברית

---

2. בדומה לדברים שראינו בסימן רמ"ד סעיף ב: "והוא שלא יאמר לו לעשות בשבת, וגם שיעשה הגוי המלאכה בביתו". ועיין גם בסימן רנ"ב סעיף ב.

פסק להתיר (כב), ועיין לעיל סי' רע"ו (סעיף ב) **דיש מקילין אפילו במלאכה דאורייתא (כג)** (**ועי"ש סעיף ג'**).

סעיף ו

[נ]**אסור לחשוב חשבונות אפילו אם עברו, כגון: כך וכך הוצאתי על דבר פלוני (כד); ודוקא שעדיין שכר הפועלים אצלו, אבל אם פרעם כבר – מותר (כה).**

[נ]שבת ק"נ.

סעיף ז

[ס]**מותר לומר לחבירו: 'הנראה בעיניך שתוכל לעמוד עמי לערב?',**

[ס]שבת ק"נ רב אשי בפירוש המשנה .

שולחן ערוך כפשוטו

מילה, שהיא עצמה דוחה את השבת. ולהלכה סומכים על הדעה הראשונה[3].

(כב) פסק להתיר - שם בהלכות שופר מפורש במחבר שלצורך מצווה לא גזרו חכמים איסור אמירה לנכרי, ולא הביא חולק.

(כג) במלאכה דאורייתא - בסימן רע"ו מדובר על אמירה לגוי שידליק נר לצורך מצווה, וסיכם שם הרמ"א: "ויש להחמיר במקום שאין צורך גדול, דהא רוב הפוסקים חולקים על סברא זו". ובמקום צורך גדול יש מקום לסמוך אף על שיטה זו.

(כד) על דבר פלוני - משום שזהו עיסוק בחפציו שיש בו דיבור חולין. ונזכיר שבסימן הקודם (סעיף ח) ראינו שהאסור הוא דווקא על הדיבור, אבל הרהור בלבו מותר.

(כה) מותר - חשבונות אלו מכונים בגמרא "חשבונות של מה בכך", כלומר חשבונות שאין בהם משמעות מעשית.

---

3. בבית יוסף הביא את דעת הרשב"א, שאין להשוות איסורי דרבנן זה לזה, ולכן אין להתיר אמירה לגוי אלא בדוגמאות שהובאו בתלמוד. ולא פסק המחבר כדעתו. ראו ש"ך יו"ד סוף סימן ק"י, דיני ספק ספקא, אות לו.

אף על פי שמתוך כך מבין שצריך לו לערב לשוכרו (כו); ע**אבל לא יאמר לו: 'היה נכון עמי לערב' (כז).**

ערמב"ם בפכ"ד הכ"ד.

סעיף ח

(כח) פ**יכול לומר לחבירו: 'לכרך פלוני אני הולך למחר',** צ**וכן מותר לומר לו: 'לך עמי לכרך פלוני למחר',** ק**כיון שהיום יכול לילך על ידי בורגנין (כט);** וכן כל כיוצא בזה שיש בו צד היתר לעשותו היום – יכול לומר לחבירו שיעשנו למחר, ר**ובלבד שלא יזכיר לו**

פשבת ק"נ ע"ב. צשם בתוספות ושאר פוסקים. קטור ורש"י שם. רטור והרא"ש שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(כו) לשוכרו - ואין בכך איסור "ודבר דבר", הואיל ואין כאן הזמנה ישירה לשוכרו, אלא רק שאלה האם הוא פנוי.

(כז) לערב - "היה נכון" פירושו היה מוכן למשימה, ואסור לומר כך מפני שהזמנתו היא עשיית חפציו על ידי דיבור.

(כח) הקדמה לסעיף - בנוסף לאיסור "ודבר דבר" שראינו בסעיפים הקודמים, שהוא איסור לדבר בשבת על עסקיו, אסרו חכמים גם דיבור שיש בו הכנה משבת לחול, ואף אם הדיבור אינו על עסקיו, אם מדובר במעשה האסור בשבת. וזו תוספת לאיסור של "ודבר דבר": אין לדבר בשבת על דבר שאסור לעשותו בשבת, אף אם מדבר על עשייתו מחר.

(כט) על ידי בורגנין - בורגנים הם מעין צריפים שלא נועדו למגורים, אלא לשמירה, אכסון וכיוצא בזה. ואם מחוץ לעיר ישנם בורגנים הקרובים זה לזה פחות משבעים אמה - מותר ללכת מבורגן לבורגן בשבת. איסור ההכנה למחר בדיבור הוא רק בדבר שאין שום אפשרות לעשותו בשבת עצמה; אבל דבר שאפשר לעשותו בשבת, אפילו בצורה רחוקה ותיאורטית - מותר לדבר עליו בשבת.

שכירות (ל). אבל בדבר שאין בו צד היתר לעשותו היום, אפילו אם אין בו אלא איסור דרבנן, כגון שיש לו חוץ לתחום פירות מוקצים, כיון שאי אפשר לו להביאם היום – אסור לומר לחבירו שיביאם לו למחר (לא). ש**וכן אסור לו להחשיך בסוף התחום כדי שימהר הלילה לילך שם להביאם (לב). הגה: וכן לא יאמר: 'אעשה דבר פלוני למחר' (לג)** (רא"ש פכ"ג סי' ו'. וע"ל ריש הסימן). **אבל יכול להחשיך בסוף התחום כדי למהר לילך שם לשמרם, שאפילו היום היה יכול לשמרם אם הם היו בתוך התחום (לד); ואם לא כוון להחשיך אלא לשמרם, יכול אף להביאם (לה).**

ש שבת ק"נ ע"א במשנה.

שולחן ערוך כפשוטו

(ל) שלא יזכיר לו שכירות - ואם מפרש ששוכר אותו לעבודה, אסור משום "ודבר דבר".

(לא) שיביאם לו למחר - וזהו איסור הדיבור משום הכנה למחר.

(לב) להביאם - ההחשכה על התחום היא הליכה בשבת אחר הצהריים עד סוף תחום שבת, כדי שיהיה אפשר להמשיך וללכת במוצאי שבת. ואיסורה התבאר בסימן ש"ו סעיפים א' וג'.

(לג) למחר - כוונת הרמ"א היא שאסור לספר בשבת על כוונתו לעשות במשך השבוע מעשה שאסור לעשותו בשבת עצמה. וכפי שכתב המחבר בסעיף א': "אסור לומר 'דבר פלוני אעשה למחר'".

(לד) בתוך התחום - כלומר: מותר להחשיך לשם מעשה שמותר לעשותו בשבת, כשם שמותר לדבר על מעשה שמותר לעשותו בשבת. והיות שמותר לשמור שדהו בשבת - מותר להחשיך עבור שמירה כזו לאחר שבת.

(לה) אף להביאם - אין היתר להחשיך כדי לתלשם, שהלא אסור לתלוש בשבת. אלא שאם מחשיך כדי לשמרם - מותר אחר השבת לתלשם ולהביאם.

סעיף ט

[ת]מותר להחשיך לתלוש פירות ועשבים מגנתו וחורבתו שבתוך התחום **(לו)**, ולא אסרו להחשיך אלא בסוף התחום, משום דמינכרא מילתא **(לז)**.

[ת]הרב המגיד בפרק כ"ד ה"ב בשם התוספות.

סעיף י

[א]מותר לומר לחבירו: 'שמור לי פירות שבתחומך, ואני אשמור פירותיך שבתחומי' **(לח)**.

[א]שבת קנ"א ע"א.

שולחן ערוך כפשוטו

(לו) שבתוך התחום - אף על פי שנאסר להחשיך על התחום, מותר ללכת בשבת לכיוון גינתו שבתוך התחום, גם אם כוונתו לעבוד בגינה במוצאי שבת. והדבר מותר על אף שעושה מעשה (הליכה לגינה) עבור פעולה האסורה בשבת, שלא אסרו חכמים אלא כשניכר שפעולתו נועדה לצורך מלאכה האסורה בשבת.

(לז) דמינכרא מילתא - תרגום: שהדבר ניכר. בכך שהולך לגינתו שבתוך התחום הוא נראה כמטייל, בעוד שכאשר הולך לקצה התחום ואין לו שם דבר, ניכר שרצונו הוא רק להתקרב לצורך מלאכתו במוצאי שבת.

(לח) פירותיך שבתחומי - אין איסור לשמור בשבת, ולכן מותר גם לדבר בכך ולבקש מחברו שישמור על הפירות בשבת.

סעיף יא

[ב]השואל דבר מחבירו **(לט)** לא יאמר לו 'הלויני' **(מ)**, דמשמע לזמן מרובה ואיכא למיחש שמא יכתוב; אלא יאמר לו 'השאילני' **(מא)**; [ג]ובלשון לעז שאין חילוק בין הלויני להשאילני, צריך שיאמר: 'תן לי' **(מב)**. הגה: וכשלוה בשבת ואינו רוצה להאמינו - יניח משכון אצלו **(מג)**; אבל לא יאמר לו 'הילך משכון', דהוי כעובדא דחול* **(מד)** (ב"י בשם

[ב]שבת קמ"ח ע"א במשנה. [ג]הר"ן בשם התוספות וסמ"ג. *דין הלוואת יום טוב ושבת אם ניתנה ליתבע, בסימן תקכ"ה.

שולחן ערוך כפשוטו

(לט) השואל דבר מחברו - שאילה היא בקשת חפץ מחברו, במקרה שהוא עתיד להחזיר לחבר את אותו החפץ לאחר השימוש. לעומתה הלוואה כוונתה בדרך כלל שהלווה משתמש במה שקיבל ומחזיר את תמורתו, כמו בבקשת כסף או מוצרי מזון.

(מ) הלויני - כלומר: בין אם שואל מחברו חפץ שעתיד להחזירו לו (כמו ספר), או שלווה ממנו דבר שעתיד להחזיר את תמורתו (כמו סוכר), כשמבקש מחברו בשבת ישתמש במילה "לשאול", ולא במילה "להלוות".

(מא) השאילני - בשימוש בלשון הלוואה אנו חוששים שמא המלווה ירשום את דבר העסקה. כיוון שבהלוואת כסף (שסתמה לשלושים יום) נוהגים המלווים לרשום בפנקסם את ההלוואה, חששו חכמים שגם בהשאלת חפצים, אם ישתמשו בלשון הלוואה יבואו לכתוב. איסור זה אינו משום גזרת "ודבר דבר", אולם כיוון שזו גזרת חכמים שלא לומר דברים מסוימים, הביאו הטור והשולחן ערוך גזרה זו כאן.

(מב) תן לי - מפני שמותר להשתמש רק במילה שאין במשמעה עניין עסקי.

(מג) יניח משכון אצלו - כלומר: כששואל חפץ בשבת, והמשאיל מבקש משכון (כגון להניח מעילו אצלו עד שיחזיר השואל את החפץ) - מותר להשאיר משכון בשבת.

(מד) כעובדא דחול - זהו איסור נוסף על איסור הגמרא שמא יכתוב. איסור זה מקורו בראשונים, וטעמו שהשימוש בביטוי "משכון" נראה כמעשה חולין.

ארחות חיים). **וכשם שאין לווין בשבת, כך אין פורעין בשבת (מה)** (ריב"ש סי' קנ"ו).

סעיף יב

(מו) [ד]זימן אורחים והכין להם מיני מגדים, וכתב בכתב כמה זימן וכמה מגדים הכין להם – אסור לקרותו בשבת (מז), [ה]אפילו אם

[ד]שבת קמ"ח ע"ב במשנה. [ה]שבת קמ"ט ע"א.

לכן מותר להשאיר חפץ אצל המשאיל עד שיחזיר לו את ההשאלה, אך לא יאמר במפורש שמשאירו כמשכון.

(מה) פורעין בשבת - כאשר בשבת מחזיר חפץ שאול, לא ישתמש בביטוי "פירעון", שמא המשאיל יבוא למחוק את דבר ההשאלה שרשם בפנקסו. וכן לא ישתמש במילה משכון כאשר מחזיר חפץ שאול בשבת.

(מו) הקדמה לסעיף - מכאן ועד סעיף ט"ז הנושא הוא כתבים שאסור לקראם בשבת, ובעיקר האיסור לקרוא בשטרי ממון (הקרויים "שטרי הדיוטות", ומבואר דינם בסעיף הבא). דין זה הוא הרחבה של דין "ממצוא חפצך ודבר דבר", האוסר עיסוק בענייני חולין בשבת. איסור הקריאה רחב יותר מהאיסור לעשות מעשה ומאיסורי הדיבורים שראינו, והוא כולל גם ענייני חולין שאינם לצורכי מחר. כל האיסורים האלה מטרה אחת להם - להשאיר את יום השבת כיום של התעלות רוחנית, של עונג באכילה ובשתייה, ושל יצירת אווירה משפחתית שיש בה קדושה.

(מז) אסור לקרותו בשבת - הכלל הוא שאסור לקרוא רשימות הקשורות למקח וממכר, ורשימת אורחים זו קשורה להזמנת המנות, לכן אסור לעיין בה בשבת. אולם רשימות אורחים שנועדו למשל לסידור מקומות ישיבה - מותר לעיין בהן בשבת. וכן נוהגים שלשמש בית הכנסת יש רשימה של חברי בית הכנסת, ומהרשימה הוא קורא להעלותם לתורה. וכן מותר למדריכים ולמורים לקרוא מתוך רשימות שמות תלמידים וחניכים, וכיוצא באלו. בבתי מלון יש לעתים רשימות של אורחים ומספרי החדרים שלהם, ונראה שגם בזה יש להקל לקרוא בהם בשבת, כדי שאדם לא ייכנס לחדרו של אדם אחר.

הוא כתוב על גבי כותל גבוה הרבה **(מח)**, משום גזירה שמא יקרא בשטרי הדיוטות, דהיינו שטרי חובות וחשבונות, הגה: דאפילו לעיין בהם בלא קריאה אסור **(מט)** (הרא"ש, ור"ן פ' שואל, וטור). [ו]**אבל אם חקק בכותל** חקיקה שוקעת – מותר **(נ)**; [ז]**אבל בטבלא ופנקס (נא), אפילו אם הוא** חקוק – אסור לקרותו **(נב)**.

[ו]רבינו ירוחם בחלק ז'. [ז]הרי"ף והרא"ש שם.

סעיף יג

[ח]שטרי הדיוטות, דהיינו שטרי חובות וחשבונות ואגרות של שאלת שלום – אסור לקרותם **(נג)**, ואפלו לעיין בהם בלא קריאה

[ח]שבת קמ"ט ע"א וקט"ז ע"ב ובפי' רש"י.

שולחן ערוך כפשוטו

(מח) גבוה הרבה - להלכה לא חילקו חכמים בין כתב רחוק לבין הכתוב בהישג יד[4].

(מט) אסור - כמבואר בסעיף הבא.

(נ) מותר - כיוון שאין בכך דמיון לשטרות.

(נא) טבלא ופנקס - הם לוחות עץ שנועדו בזמנם לכתיבה. הטבלא היא לוח גדול, והפנקס - קטן.

(נב) אסור לקרותו - משום דמיונם לשטרות.

(נג) אסור לקרותם - בגמרא מובא איסור לקרוא ב"שטרי הדיוטות"[5], ונחלקו הראשונים מהם השטרות שנאסרו. יש אומרים שהאיסור הוא דווקא בשטרות עסקיים, וקריאתם היא הרחבה של האיסור לדבר בעניינים אלו; ויש ראשונים שהבינו שחכמים גזרו על כל הכתבים שלא לקראם בשבת, ולשיטה זו אין

4. דין זה נזכר כיוון שיש דעה בגמרא שזו גזרה שמא ימחוק, אולם אין הלכה כמותה.

5. גם איסור זה אינו מובא במפורש, אולם בשני מקומות נזכרו דברים שנאסרו מחמתו, והם אחד הטעמים שלא לקרוא בכתבי הקודש (שבת קט"ז ע"ב. וטעם זה לא נפסק להלכה), ואחד הטעמים שלא לקרוא את רשימת האורחים (כפי שראינו בסעיף הקודם. מובא בשבת קמ"ט ע"א).

אסור (נד).

סעיף יד

[ט]לקרות באיגרת השלוחה לו, אם אינו יודע מה כתוב בה – מותר (נה), ולא יקרא בפיו אלא יעיין בה (נו); ואם הובאה בשבילו מחוץ לתחום, טוב ליזהר שלא יגע בה (נז).

[ט]תוספות קט"ז ע"ב ושכן משמע בירושלמי, והמרדכי שבת רמז רנ"ד, וסמ"ג, ושאר פוסקים.

שולחן ערוך כפשוטו

לקרוא בשבת אלא בדברי תורה בלבד. המחבר כאן הביא תחילה את האיסור בלשון הגמרא, לקרוא בשטרי הדיוטות, אחר פירט תחילה את השטרות העסקיים, שאיסורם מוסכם על הכול, ולבסוף הביא אף איגרות של שאלת שלום, שבו נחלקו הפוסקים והמחבר הכריע כאן להחמיר. הלכה למעשה רבים סומכים על המקלים, וכתב הרשב"א (מובא בבית יוסף) שאף שהוא סובר כמו האוסרים, אין בנו כוח למחות ביד המתירים, ויש להם על מי לסמוך. והוא הדין לקריאת עיתונים שיש בהם חדשות ודעות.

(נד) אסור - איסור זה הוא חומרא שהחמירו בקריאה, אולם בדיבור לא החמירו בענייני שאילת שלום.

(נה) מותר - אף לאוסרים לקרוא איגרות, שמא היא איגרת שמותר לקראה בשבת, כגון שיש בה עניין חשוב הגובל בפיקוח נפש. ובצירוף מה שראינו בסעיף הקודם, שיש פוסקים המתירים בכל מקרה לקרוא איגרות שלום בשבת, הרי שהקוראים מכתבים יש להם על מי לסמוך אפילו אם אין בהם חשש פיקוח נפש.

(נו) יעיין בה - שדי בכך לדעת אם כתוב בה דבר חשוב; ולקרוא בקול חמור מהקריאה בעיון בלבד.

(נז) שלא יגע בה - מעיקר הדין מותר לטלטל חפץ שבא מחוץ לתחום, כפי שנפסק בסימן תקט"ו סעיף ה, שם מבואר שמאכל המובא מחוץ לתחום אסור רק למי שהובא בשבילו, ואחרים יכולים לאוכלו, ולכן אינו מוקצה. לעומת זאת מכתבים מיועדים רק לנמען שלהם, והרי הנמען עצמו אסור לו ליהנות

סעיף טו

[ג]כותל או וילון שיש בו צורות חיות משונות, או דיוקנאות של בני אדם של מעשים כגון מלחמות דוד וגלית, וכותבים 'זו צורת פלוני' ו'זה דיוקן פלוני' – אסור לקרות בו בשבת (נח).

[ג]שבת קמ"ט ע"א ובפירוש רש"י.

סעיף טז

[ד]מליצות ומשלים של שיחת חולין ודברי חשק, כגון ספר עמנואל, וכן ספרי מלחמות – אסור לקרות בהם בשבת (נט); ואף בחול אסור משום מושב לצים (ס), ועובר משום 'אל תפנו אל האלילים

[ד]רא"ש שם בשם ר' יונה, ותוספות בשם רבינו יהודה סדף קט"ז ע"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

ממה שהובא עבורו מחוץ לתחום, ולכן יש מקום להחמיר ולומר שמכתבים שהגיעו בשבת הם מוקצה. וכיוון שמדובר בחומרא ולא באיסור מעיקר הדין, כתב המחבר בלשון "טוב להיזהר".

(נח) בשבת - משום הדמיון לשטרי הדיוטות, וזה לדעת האוסרים קריאה בדברי חולין. ולפי זה אסור גם לקרוא חוברות קומיקס בשבת; והמקלים סומכים על הדעה הסוברת שהגמרא אסרה דווקא תמונות הקשורות לעבודה זרה[6].

(נט) בשבת - כי שבת מיועדת ללימוד תורה, כפי שראינו בסעיף יג.

(ס) מושב לצים - המחבר רומז לפסוקים מתחילת ספר תהילים: "אַשְׁרֵי הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא הָלַךְ בַּעֲצַת רְשָׁעִים, וּבְדֶרֶךְ חַטָּאִים לֹא עָמָד, **וּבְמוֹשַׁב לֵצִים לֹא יָשָׁב**. כִּי אִם בְּתוֹרַת יְיָ חֶפְצוֹ, וּבְתוֹרָתוֹ יֶהְגֶּה יוֹמָם וָלָיְלָה". מכאן שצריך להתרחק ממושב לצים, ואסור לעיין בכל ספרות שערכיה מנוגדים לערכי התורה.

---

6. והמחבר פסק על פי פירוש רש"י. עיין בספרנו "בעקבות המחבר" חלק ב', בפרק "קריאת עיתונים וספרי חול בשבת".

– **לא תפנו אל מדעתכם' (סא); ובדברי חשק איכא תו (סב) משום מגרה יצר הרע (סג). ומי שחיברן ומי שהעתיקן, ואין צריך לומר המדפיסן, מחטיאים את הרבים.** הגה: **ונראה לדקדק הא דאסור לקרות בשיחת חולין וספורי מלחמות, היינו דוקא אם כתובים בלשון לעז, אבל בלשון הקודש שרי (סד). כן נראה לי מלשון שכתבו התוספות** (שבת קט"ז ע"ב), **וכן נהגו להקל בזה.**

סעיף יז

[ל]**אסור ללמוד בשבת ויום טוב זולת בדברי תורה, ואפילו בספרי**

[ל]רמב"ם בפירוש המשנה שבת פכ"ג מ"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(סא) לא תפנו א־ל מדעתכם - הפסוק בויקרא י"ט, ד; ודרשתו בשבת דף קמ"ח ע"א, לא לעסוק בדברים הגורמים להסיר את הא־ל מדעתנו, כלומר בכל מה שמרחיק אותנו מעבודת ה'.

(סב) איכא תו - תרגום: יש עוד.

(סג) יצר הרע - ולמדנו מכאן שכיום יש להתקין סינון על האינטרנט, בין במחשב ובין בטלפון, כדי להימנע מהיגררות אחר ראייה אסורה.

(סד) שרי - הרמ"א חוזר כאן לאיסור לקרוא בשבת. טעם ההיתר בעברית הוא שבעצם הקריאה בעברית יש לימוד לשון הקודש[7]. המחבר לא קיבל הבחנה זו, ובעיניו הספר נבחן לפי מהותו, ואין זה משנה באיזו שפה הוא כתוב.

7. כך פירשו הפוסקים את האיסור, ולפי זה אין האיסור שייך במי ששפת אמו היא עברית.

חכמות אסור (סה); [מ]**ויש מי שמתיר (סו),** [נ]**ועל פי סברתו מותר להביט באצטורל"ב (סז) בשבת. הגה: ולהפכה ולטלטלה (סח)** (רשב"א בתשובה ואגור)**, כדלקמן סי' ש"ח** (סעיף נ) **(סט).**

[מ]אגור בשם הרמב"ן והרשב"א. [נ]הרשב"א בתשובה.

שולחן ערוך כפשוטו

(סה) אסור - ספרי חכמות הם ספרי מדע. מותר ללמוד מדעים במשך השבוע, והרמב"ם אף ראה בלימודים אלו צד של מצווה: העולם נברא על ידי הקב"ה, ועיון מעמיק בעולם הוא עיון במעשי ה', והוא נצרך כדי לראות את גודלו של הבורא. ועוד, גם פיתוח עולם החומר הוא באחריות האדם, כפי שמעידה התורה: "לְעָבְדָהּ וּלְשָׁמְרָהּ". אולם כל זה בימי חול; בשבת הקב"ה שבת ממלאכת הבריאה, והיא מיועדת להתעלות רוחנית, ולשיטת המחבר ללימוד התורה בלבד. אמו"ר הסביר לי את ההבדל בין לימודי קודש ולימוד חול: לימודי קודש הם קודש מעצם היותם דבר ה', ואילו לימוד חול אינם קודש מצד עצמם, אך מתפקידנו לקדשם.

(סו) ויש מי שמתיר - לדעת המתירים, איסור הקריאה בשבת כולל רק דברים הקשורים לעסקיו של האדם, או לדברים שמתכוון לעשות למחרת, אבל לימוד חכמות מותר. ואף שנראה שהמחבר מצדד לאסור, בכל זאת הביא את דעת המקלים, כיוון שלא כולם יכולים להקדיש את כל השבת ללימוד תורה. והמקל יש לו על מי שיסמוך.

(סז) באצטרול"ב - מכשיר מכני, המשמש לקביעת זוויות גרמי השמים ביחס לאופק. שימש לניווט וללימוד גרמי השמים.

(סח) ולהפכה ולטלטלה - אם מותר להביט במכשיר, הרי הוא כלי שמלאכתו להיתר, ואינו מוקצה.

(סט) ש"ח סעיף נ - שם הביא המחבר שלדעת הרשב"א מותר לטלטל אצטרולב בשבת, ושהרמב"ם מסתפק בדבר.

סעיף יח

[ס]לשאול מן השד (ע), מה שמותר בחול מותר בשבת (עא).

[ס] ר' ירוחם בחלק ט' מהא דסנהדרין ק"א ע"א.

סעיף יט

(עב) [ע]סחורה הנפסדת בשבת על ידי גשמים או דבר אחר, או אתי בידקא דמיא (פירוש: נחל או אגם מים) **ומפסיד ממונו, או שנתרועעה חבית**

[ע] בה"ג, וכן היא הסכמת הרא"ש שבת פט"ז, וכן הסכים הבית יוסף כיוון דאיסורא דרבנן הוא.

שולחן ערוך כפשוטו

(ע) מן השד – בימי קדם היו שהאמינו ברפואות על ידי זימון כוחות רוחניים שונים.

(עא) מותר בשבת – הגמרא (סנהדרין קא ע"א) דנה איזו שאלה מותרת, ואיזו היא בכלל איסור הכשפים שבתורה. להלכה קבע השולחן ערוך (יו"ד קע"ט, טז): "מעשה שדים אסור", אך התיר במקום סכנת נפשות[8]. וטעם ההיתר, שהמאמין בכוחות אלה עלול להסתכן אם הדבר יימנע ממנו[9]. והיתר זה הוא גם בשבת, כדי שלא יתגבר חוליו המסוכן.

(עב) הקדמה לסעיף – ראינו למעלה שאסור לבקש מגוי שיעשה עבורנו מלאכה בשבת. בסעיף זה מובא שלעתים התירו חכמים איסור זה במקום הפסד ממון גדול, שמא אם נאסור לבקש סיוע מן הגוי, יעשה היהודי את המלאכה בעצמו, משום שקשה לראות את רכושו כלה מול עיניו (היתר זה מכונה "מתוך שאדם בהול על ממונו").

---

8. ראו שם בסעיף ח': "ואם יש בו סכנת נפשות – הכל מותר".

9. ראו למשל ברמב"ם הלכות עבודה זרה פרק י"א הל' יא: "מי שנשכו עקרב או נחש – מותר ללחוש על מקום הנשיכה, ואפילו בשבת, כדי ליישב דעתו ולחזק לבו. אף על פי שאין הדבר מועיל כלום, הואיל ומסוכן הוא – התירו לו, כדי שלא תטרף דעתו עליו".

של יין והולך לאיבוד – מותר לקרות גוי (עג), אף על פי שודאי יודע שהגוי יציל הממון (עד). (ולכסות סחורה או פירות או דבר אחר מפני הגשמים, עיין לקמן סי' של"ח סעיף ז') **(עה). וכן מותר לומר לגוי: 'כל המציל אינו מפסיד' (עו), כמו בדליקה שהתירו לומר 'כל המכבה אינו מפסיד' (עז);** [9]**ויש מי שאומר שלא התירו אלא בדליקה דוקא (עח).** הגה: ועיין לקמן סימן של"ה.

[9]הרשב"א בתשובה וסמ"ג והתרומה סי' רמ"ו.

שולחן ערוך כפשוטו

(עג) לקרות גוי – ולספר לו מה שאירע, בלי לבקש ממנו במפורש.

(עד) שהגוי יציל הממון – היינו שוודאי שהגוי יבין שכוונת היהודי לרמוז לו שיציל את ממונו. חכמים לא התירו לגמרי את איסור "ודבר דבר", אלא התירו רק לספר את המקרה, בתקוה שהגוי יבין מעצמו ויבוא להציל.

(עה) של"ח סעיף ז – שם מבואר מה התירו לעשות כדי להציל פירות מן הגשם, ללא קשר לאמירה לגוי.

(עו) המציל אינו מפסיד – שאם סיפור ההתרחשויות אינו מספיק, מותר להוסיף ולרמוז לגוי שיבוא על שכרו לאחר השבת. וגם אז לא התירו לבקש ממנו ישירות להציל.

(עז) המכבה אינו מפסיד – בסימן של"ד מבואר שדליקה שאין בה חשש לחיי אדם, אסור לכבותה בידיים אף במקום הפסד ממוני גדול, ואף שהכיבוי הוא רק איסור דרבנן[10]. אבל אף על פי שלא התירו לאדם לכבות בעצמו, התירו אופנים שונים שאינם כיבוי בידיים, וביניהם לומר לגוי "כל המכבה אינו מפסיד".

(עח) בדליקה דווקא – לדעת ראשונים אלו ההיתר נאמר דווקא בדליקה, שבה אמרו "אדם בהול על ממונו", וישנו חשש שאם לא נתיר לכבות באיסור קל,

---

10. וכפי שנבאר בע"ה במקומו, למעשה כיום כתבו הפוסקים לכבות דליקה בשבת, מפני שבדרך כלל ישנם חששות של סכנה אף לאחר פינוי האנשים, בגלל חומרים רעילים, חשש להתפוצצויות גז וכדומה.

סעיף כ

[צ]ישראל שאמר לגוי לעשות לו מלאכה בשבת (עט), מותר לו ליהנות בה לערב בכדי שיעשו (פ).

[צ]הרמב"ם בפרק ו' ה"ח.

סעיף כא

[ק]אסור לומר לגוי בשבת: 'הילך בשר זה ובשל אותו לצרכך' (פא), ואפילו אין מזונותיו עליו (פב). הגה: אבל מותר לומר לו לעשות מלאכה לעצמו (פג) (הגהות מרדכי רמז תנ"ט, ורמב"ן שמות י"ב, טז).

[ק]הרא"ש בפרק ז' דבבא מציעא.

יבואו לכבות באיסור חמור. אולם היתר זה נאמר לשיטתם דווקא בדליקה. הלכה למעשה כתב הבית יוסף שאפשר לסמוך על דעת המקלים.

(עט) בשבת - ועבר בכך על תקנת חכמים.

(פ) בכדי שיעשו - אין איסור מהתורה ליהנות ממלאכה שנעשתה בשבת, אך כדי שלא יזלזלו באיסור קנסו חכמים את העובר עליו שלא ייהנה מן המלאכה. ואסרו חכמים ליהנות ממלאכה זו לא רק בשבת עצמה, אלא אף במוצאי שבת עד שיעבור זמן עשיית אותה המלאכה; ואיסור זה נאמר הן ליהודי שהמלאכה נעשתה עבורו והן לאחרים[11].

(פא) לצרכך - גם איסור זה כלול באיסור "ודבר דבר", כי צירוף נתינת הבשר והאמירה גורמות לגוי לעשות מלאכה, שנחשבת כאילו נעשית בשליחותו של ישראל.

(פב) עליו - אם מזונות הגוי על היהודי הרי הוא נהנה מהבישול, שהלא הוא חוסך בכך שלא יצטרך לבשל לו בעצמו. אולם דיבור כזה אסור אפילו אם אין לו בכך שום הנאה.

(פג) לעצמו - שאם היהודי אינו נותן לגוי את הבשר הוא אינו קשור למלאכתו. ואף אם אמר לו לעשותה, לא גזרו בכך חכמים. הרמ"א רק פירש

11. דיני הנאה ממלאכה שיהודי עשה בשבת מבוארים בסימן שי"ח סעיף א.

סעיף כב

[ר]כל שבות דרבנן מותר בין השמשות לצורך מצוה **(פד)**, כגון [ש]לומר לגוי להדליק לו נר בין השמשות **(פה)**, [ת]או אם היה טרוד והוצרך לעשר בין השמשות* **(פו)**. הגה: כל דבר שאסור לומר לגוי לעשותו בשבת - אסור לרמוז לו לעשותו **(פז)**, אבל מותר לרמוז לו לעשות

[ר]טור בסי' שמ"ב מהא דעירובין ל"ב ע"ב, ורמב"ם בפ"ו מהלכות עירובין ה"ט. [ש]טור בשם רבינו יונה. [ת]שם ברמב"ס. *דין חליבת הבהמה על ידי גוי - בסימן ש"ה סעיף כ; דין אמירה לנכרי בשביל מת - בסי' ש"ו סעיף ט, ועוד לקמן בסי' שי"א סעיף ב בהגה; דין היתר נדרים והיתר חרמי הקהל - בסי' שמ"א. ודיני פיוס גדולה כנגד קטנה - בסי' שכ"ב סעיף ו; ודין לומר 'מלא לי כלי זה' - בסי' שכ"ג סעיף א.

שולחן ערוך כפשוטו

דין זה שכלול כבר בדברי המחבר.

(פד) לצורך מצווה - בין השמשות הוא הזמן שבין שקיעת השמש לצאת הכוכבים, והוא נתון בספק אם שייך ליום ששי או לשבת. ככל ספק של תורה יש להחמיר בו, ולכן אסור לעשות מלאכה החל מן השקיעה. אולם מותר בזמן זה לבקש מאינו יהודי שיעשה הוא מלאכה לצורך מצווה, וכן מותר גם לישראל עצמו לעשות איסורי דרבנן לצורך מצווה, כמבואר בסימן שמ"ב ובסימן רס"א סעיף א.

(פה) נר בין השמשות - אמירה לגוי לעשות מלאכה אסורה מדרבנן, וצורך הנר בשבת הוא מדין כבוד השבת או עונג שבת. לכן מותר איסור דרבנן זה לצורך מצווה, עד צאת הכוכבים.

(פו) לעשר בין השמשות - בעצמו. למדנו בתחילת סימן רס"א שבין השמשות "אין מעשרים את הוודאי". האיסור לעשר הוא איסור דרבנן, שדומה הדבר לתיקון, והותר בין השמשות לצורך סעודות השבת, שכפי שביארנו בבין השמשות הותרו מלאכות דרבנן לצורך מצווה.

(פז) לרמוז לו לעשותו - לא משום "ודבר דבר", אלא משום הגזרה שלא יעשה גוי מלאכה בשליחות יהודי. ובנוסף, גוי שעושה מלאכה עבור יהודי, אפילו אם

מלאכה אחר שבת (פח) (או"ז). **גוים המביאים תבואה בשבת לישראל שחייבים להם (פט), והישראל נותן לו מפתחו לאוצרו (צ) והגוי נותנו לשם ומודדים ומונים (צא) - יש מי שמתיר, משום דהגוי במלאכת עצמו עוסק, ואינו של ישראל עד אחר המדידה (צב), ושיחשוב עמו אחר כך (צג); וכן גוים העושים גבינות בשבת והישראל רואה (צד) ויקנה אותם ממנו (צה) - מכל מקום הגוי אדעתא דנפשיה קעביד (צו), ואף על פי שהישראל עומד בעדר חודש או**

שולחן ערוך כפשוטו

לא נרמז על כך – אסור ליהודי ליהנות בשבת ממלאכה זו[12].

(פח) אחר השבת – אין כאן גזירת "ודבר ודבר", משום שרומז בלבד; ואין כאן איסור מלאכה, משום שעושה זאת אחר השבת; ולכן מותר.

(פט) שחייבים להם – כלומר: גוי חייב ליהודי כסף או תבואה, ומשלם בהבאתם בשבת (כגון שיהודי שילם מראש, וכעת הגיעה התבואה).

(צ) מפתחו לאוצרו – וכך יוכל הגוי להכניס בעצמו את התבואה ולשלם את חובו.

(צא) ומודדים ומונים – בשבת, כדי לוודא שהכמות מתאימה למסוכם.

(צב) עד אחר המדידה – אמנם אסור למדוד, אולם בזמן המדידה התבואה עדיין בבעלות הגוי, והגוי נחשב כעושה מלאכת עצמו.

(צג) אחר כך – ואת החשבון המדויק יעשה עם הגוי לאחר השבת.

(צד) והישראל רואה – ראיית יהודי נצרכת כדי שלא יהיה בכך איסור חלב נכרי וגבינת נכרי.

(צה) ויקנה אותם ממנו – היהודי רואה בשבת את הכנת הגבינה, כדי שיוכל לקנות את הגבינה לאחר השבת.

(צו) אדעתא דנפשיה קעביד – תרגום: על דעת עצמו עושה. כלומר שהדבר מותר, כי הגוי לא עשה את הגבינה בשליחותו של היהודי, אלא למען עצמו, כדי למכור את הגבינה.

---

12. כפי שראינו בסימן רע"ו, וכפי שבע"ה נלמד בסימן שכ"ה.

חדשיים (צז), ואדעתא למכרם לישראל קא עביד - שרי (צח) (בית יוסף).

שולחן ערוך כפשוטו

(צז) חודש או חודשיים - על מנת שלא יהיה חלב נכרי.
(צח) שרי - תרגום: ועל דעת למכרם לישראל עושה - מותר. כלומר: אף על פי שנוכחותו הממושכת של היהודי מעידה על כך שהכול נעשה כדי למכור לו את הגבינה, מכל מקום הכנת הגבינה אינה נעשית בשליחות היהודי, מפני שהגוי עובד עבור עצמו ומתי שנוח לו.

סימן ש״ח

דברים המותרים והאסורים לטלטל בשבת, ובו נ״ב סעיפים.

מסימן זה ועד לסימן שי״א מביא המחבר את דיני מוקצה. ״מוקצה״ הוא כינוי לאיסור דרבנן לטלטל בשבת חפצים מסוימים. מצאנו בפוסקים כמה טעמים לגזרה זו, ונביא שלושה מהם:

א. חכמים רצו שנרגיש יותר את אווירת השבת ולכן גזרו שלא לטלטל חפצים אלו, בדומה לגזרות שראינו שלא יהיה הדיבור של שבת כדיבור החול, ולא המלבוש של שבת כמלבושי החול.

ב. צמצום החפצים המותרים בטלטול מונע מאתנו להתעסק בדברים שאינם קשורים לשבת.

ג. מניעת טלטול תכליתה לעתים סייג, שלא ייכשל בעשיית מלאכה.

ישנם כמה סוגי מוקצה:

1. מוקצה מחמת גופו - אין לטלטל דברים שאינם נחשבים לכלי, כגון אבנים ועשבים. לדברים אלו אין שימוש בחול בבית, ובשבת הם מוקצים ואסורים בטלטול.

2. כלי שמלאכתו לאיסור - אף על פי שהוא כלי אסרוהו בטלטול, כיוון שעיקר שימושו למלאכה האסורה בשבת (כגון פטיש, ששימושו הרגיל הוא לצורך בנייה). כיוון שמדובר בכלי, זהו מוקצה קל יותר מסוגי המוקצה האחרים, והתירו לטלטלו בשני מצבים. האחד הוא אם יש בכלי צורך למעשה המותר בשבת (כגון שיש צורך בפטיש להחזיק דלת פתוחה); היתר זה נקרא ״לצורך גופו״. היתר נוסף הוא אם רוצים להשתמש במקום בו מונח המוקצה, ולצורך כך יש להזיזו; היתר זה נקרא ״לצורך מקומו״. ואסור לטלטל את הכלי כדי לשמור עליו שלא יתקלקל או יוזק במקום שמונח בו - טלטול הנקרא ״מחמה לצל״, וכן אסור לטלטלו סתם.

3. מוקצה מחמת חסרון כיס - זהו כלי שמלאכתו לאיסור, שמקפידים גם בחול שלא להשתמש בו לשימוש אחר שמא יתקלקל.

בסוגי מוקצה אלו דן סימן זה. נזכיר כאן שני סוגים נוספים של מוקצה: ״בסיס לדבר האסור״, הנדון בסימנים ש״ט–ש״י, ו״מוקצה מחמת איסור״, שראינו

בסימן רע"ט.
סימן זה הוא סימן ארוך. להקל על הלומדים נחלק אותו לנושאים על פי סעיפיו:
סעיף א': מוקצה מחמת חסרון כיס.
ב'–י"ט: "כלי שמלאכתו להיתר", "כלי שמלאכתו לאיסור" וכלי שהיה מותר אך השתנה ונאסר.
כ'–כ"ו: מוקצה מחמת גופו והפיכתו לכלי.
כ"ז–ל"ג: הגדרת כלי (ומאכל) לעניין מוקצה מחמת גופו.
ל"ד–ל"ח: טלטול מוקצה מחמת גופו משום כבוד הבריות.
ל"ט–מ"א: דין מוקצה בבעלי חיים.
מ"ב–מ"ג: נגיעה ונפיחה במוקצה.
מ"ד–נ"א: פעולות שנאסרו בכלים שונים משום מוקצה.
סעיף נב: דין מוקצה לעשירים.

סעיף א

א**כל הכלים נטלים בשבת (א) חוץ ממוקצה מחמת חסרון כים (ב),**

אשבת קכ"ג ע"ב במשנה וגמרא.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) ניטלים בשבת - כלומר: דבר שאינו כלי אין לטלטלו בשבת (ונקרא "מוקצה מחמת גופו", כפי שהסברנו בהקדמה). דבר שהוא כלי מותר לטלטלו, מלבד במקרים שהולך המחבר ומבאר.
(ב) מחמת חסרון כיס - ההגדרה המילולית פירושה שזהו כלי שמחמת ערכו מקפידים שלא לעשות בו שימוש נוסף מלבד השימוש המקורי לו הוא נועד. אולם מהדוגמאות שמביא המחבר עולה שמדובר דווקא בכלי שמלאכתו לאיסור, ובנוסף לכך שימוש לדבר אחר אכן עלול לפגמו.

כגון [ב]סכין של שחיטה [ג]או של מילה (ג), ואיזמל של סַפרים (ד), וסכין של סופרים שמתקנים בהם הקולמוסים (ה) – כיון שמקפידים שלא לעשות בהם תשמיש אחר אסור לטלטלו בשבת, [ד]ואפילו לצורך מקומו או לצורך גופו (ו). הגה: ואפילו תחובים בנדן (ז) עם שאר סכינים, אסור לטלטולי (ח) (מהרי"ל). **והוא הדין לקורנס של בשמים (ט)**

[ב]לפירוש תוספות שם. [ג]הרא"ש שם. [ד]הרא"ש בתשובה, וכן נראה מדברי הטור ורמב"ם בפרק כ"ה ה"ט.

שולחן ערוך כפשוטו

(ג) או של מילה - מלאכתם של סכינים אלו (שחיטה או מילה) אסורה בשבת, ובנוסף מקפידים מאוד שיהיו מחודדים יפה, ולכן אין משתמשים בהם לצורך אחר.

(ד) ואיזמל של ספרים - מספריים מיוחדות לסַפָּרים, ומקפידים שלא להשתמש בהן לשימוש אחר. במספריים ביתיים שלנו אין הקפדה כזו, ולכן הן אינן מוקצות מחמת חסרון כיס, אלא איסורן הוא מדין "כלי שמלאכתו לאיסור" בלבד.

(ה) הקולמוסים - הסופרים כותבים בנוצה מחודדת, ויש להם סכין מיוחדת שנועדה רק לחידוד הקולמוס, והיא מוקצה מחמת חסרון כיס. וכתבו הפוסקים שהוא הדין גם לקולמוס עצמו.

(ו) או לצורך גופו - כלי שנאסר בטלטול בשבת משום שמלאכתו לאיסור, מותר לטלטלו בשבת לצורך גופו או מקומו, כמבואר בסעיף ג'. לכן מדגיש המחבר שכלי שמלאכתו לאיסור ומקפידים שלא לעשות בו שימוש אחר - אסור לטלטלו אף לצרכים הללו.

(ז) בנדן - הנדן הוא כלי לאחסון סכינים.

(ח) אסור לטלטולי - ואין אומרים שכיוון שאחסן סכין זה עם שאר הסכינים, גילה דעתו שאינו מקפיד עליו.

(ט) לקורנס של בשמים - פטיש קטן המשמש לטחינת צמחים שמפיקים מהם תבלינים.

שמקפידים עליו שלא יתלכלך (י). הגה: והוא הדין כלים המיוחדים לסחורה ומקפיד עליהם (יא) (ב״י בשם מיימוני פ״ה ה״ט והמגיד פכ״ו הי״ד).

סעיף ב

[ה]**כל כלי, אפילו הוא גדול וכבד הרבה, לא נתבטל שם כלי ממנו לא מפני גדלו ולא מפני כבדו (יב).**

[ה]עירובין ק״ב ע״א.

סעיף ג

[ו]**כלי שמלאכתו לאיסור – מותר לטלטלו (יג)** (**ואם נשתמש לאיסור בבין השמשות, כגון נר שהודלק, עיין לעיל סי׳ רע״ט) (יד), בין לצורך**

[ו]שבת קכ״ד ע״א במשנה כדמפרש לה רבא.

שולחן ערוך כפשוטו

(י) שלא יתלכלך - גם פטיש זה אסור בטלטול לצורך גופו או מקומו, כיוון שמקפידים שלא לעשות בו שימוש אחר, שמא יתלכלך ולא יהיה ראוי לטחינת הבשמים העדינים.

(יא) ומקפיד עליהם - גם דברים שמלאכתם להיתר (כגון כיסאות), אם הם חדשים ועומדים למכירה ולא לשימוש - אסור לטלטלם בשבת. ודומים לכלי שמלאכתו לאיסור שמקפידים שלא לעשות בו שימוש, משום שכל השבוע אין משתמשים בהם שמא ייפגמו ולא יוכל למכרם. איסור זה קיים בכלי העומד לסחורה ומקפיד עליו, וכן בכלי שמלאכתו לאיסור שמקפיד עליו. אבל כלי שמלאכתו להיתר שאינו עומד לסחורה, אף אם ערכו גדול ומקפידים על שימושו בימות החול - אינו מוקצה.

(יב) ולא מפני כובדו - כלומר: כלי שאין מטלטלים אותו בחול מפאת גודלו או משקלו אינו נעשה מוקצה בשל כך.

(יג) מותר לטלטלו - לצורך גופו או מקומו, כמבואר בהמשך המשפט.

(יד) סימן רע״ט - סעיף ב. שם ראינו את הגדרת ״מוקצה מחמת איסור״.

גופו (טו), כגון [ז]**קורנס של זהבים (טז) או נפחים (יז) לפצוע בו אגוזים (יח), קורדם (יט) לחתוך בו דבילה (כ); בין לצורך מקומו, דהיינו שצריך להשתמש במקום שהכלי מונח שם (כא),** [ח]**ומותר לו ליטול משם ולהניחו באיזה מקום שירצה (כב);** [ט]**אבל מחמה לצל, דהיינו שאינו צריך לטלטלו אלא מפני שירא שישבר או**

[ז]שבת קכ"ב ע"ב במשנה כזמפרש לה ר' חייא בר אבא א"ר יוחנן בדף קכ"ג ע"א. [ח]הרב המגיד בפרק כ"ה ה"ה בשם המפרשים. [ט]שבת קכ"ד ע"א.

שולחן ערוך כפשוטו

(טו) לצורך גופו – היינו פעולה מותרת בשבת הנעשית בעזרת גוף החפץ, כפי שמדגים מיד המחבר.

(טז) קורנס של זַהבים – פטיש המשמש את מעבדי הזהב, והשימוש הרגיל בו אסור בשבת.

(יז) או נפחים – מעבדי המתכות הכבדות, וכמובן שגם את מלאכתם אין לעשות השבת. פטיש זה גדול יותר מפטישם של הזַהבים.

(יח) לפצוע בו אגוזים – אין איסור בשבת לפצח אגוזים. פטיש הנפחים הוא כלי שמלאכתו לאיסור, לכן אין לטלטלו סתם, אבל מותר לטלטלו לצורך פעולת היתר בגופו, כגון פיצוח אגוזים.

(יט) קורדם – מעין גרזן קטן, והוא כלי שמלאכתו לאיסור.

(כ) דבילה – תאנה מיובשת, ואין איסור לחתכה בשבת.

(כא) שהכלי מונח שם – מותר לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור גם אם אין לו כלל צורך בכלי, אבל יש לו צורך במקום שעליו מונח כלי זה, ולכן רוצה לפנותו למקום אחר.

(כב) באיזה מקום שירצה – כלומר: לאחר שכבר נטל את הכלי, אין צריך להניחו במקום הקרוב ביותר, אלא יכול לקחתו להיכן שנוח לו.

יגנב שם (כג) – אסור (כד). הגה: כל מוקצה אינו אסור אלא בטלטולו, אבל בנגיעה בעלמא שאינו מנדנדו - שרי **(כה).** ולכן מותר ליגע במנורה שבבית הכנסת שנרות דולקות עליו **(כו),** או בתנור שדולק בו אש **(כז).** וכן מותר ליקח דבר היתר המונח על דבר מוקצה **(כח)** (מרדכי שבת רמז ת' וריש ביצה, ורבינו ירוחם חי"ג, והמגיד פכ"ה, ות"ה סי' ס"ז, וכל בו סוף דיני שבת). **וכן מותר לטלטל דבר מוקצה על ידי נפוח (כט),** דלא הוי טלטול אלא כלאחר יד, ולא מיקרי טלטול **(ל)** (תשובת מהרי"ל).

סעיף ד

כלי שמלאכתו להיתר **(לא),** מותר לטלטלו אפילו אינו אלא לצורך

שבת קכ"ד ע"א.

שולחן ערוך כפשוטו

(כג) או יגנב שם - "מחמה לצל" הוא כינוי לטלטול שנעשה כשאינו צריך להשתמש בחפץ, אלא רוצה להעביר את החפץ למקום שהוא משתמר בו יותר.

(כד) אסור - טלטול כזה הוא טלטול לצורך הכלי שמלאכתו לאיסור, ולכן נאסר.

(כה) שרי - מותר לגעת בו.

(כו) שנרות דולקות עליה - אף שהמנורה היא מוקצה.

(כז) שדולק בו אש - התנור נועד לאפייה, ומוגדר ככלי שמלאכתו לאיסור, ולכן אין לטלטלו; אך לגעת בו מותר.

(כח) על דבר מוקצה - ואף אם יגע במוקצה, הדבר מותר. ואפילו אם יזיז מעט בלא כוונה את המוקצה, אין בכך דבר.

(כט) ניפוח - נשיפה.

(ל) ולא מיקרי טלטול - "טלטול כלאחר יד" הוא טלטול בעזרת גופו אך לא בדרך הרגילה. טלטול זה נקרא גם "טלטול בגופו", ומבואר בסימן שי"א סעיף ח.

(לא) שמלאכתו להיתר - כגון כיסא או שולחן.

הכלי שלא ישבר או יגנב (לב); [כ]**אבל שלא לצורך כלל – אסור לטלטלו (לג).** [ל]**וכתבי הקודש ואוכלין, מותר לטלטלם אפילו שלא לצורך כלל (לד). הגה: ותפילין אין לטלטלם כי אם לצורך (לה)** (תה"ד, ועיין בב"י). **ושופר אסור לטלטלו כי אם לצורך גופו או מקומו (לו)** (הגהות אשרי סוף פרק במה מדליקין).

[כ]הרב המגיד לדעת הרמב"ם ובשם הרשב"א בפרק כ"ה ה"ג. [ל]הר"ן בפרק כל הכלים.

שולחן ערוך כפשוטו

(לב) או יגנב - כיוון שאינו מוקצה.

(לג) אסור לטלטלו - משום שבשבת יש לעשות רק פעולות שהן לצורך קדושת השבת[1].

(לד) שלא לצורך כלל - דברים אלו הם צרכי שבת יסודיים, ואין בהם שום איסור[2].

(לה) כי אם לצורך - אין מצווה להניח תפלין בשבת, כמבואר בסימן ל"א. ואף שאין להניח תפילין בשבת לשם מצווה, אין איסור בהנחתן; לכן אין התפילין מוקצות כלל[3], והן כלי שמלאכתו להיתר שאין לטלטלו אלא לצורך. המחבר מסכים בכך עם דברי הרמ"א[4].

(לו) גופו או מקומו - כדין כלי שמלאכתו לאיסור, שהרי אסור לתקוע בשופר בשבת.

---

1. פוסקים רבים מתירים הזזות סתמיות של חפצים, שהאדם עושה כדי להירגע.

2. יש שכוללים בהיתר האוכלין גם כלי אוכל; וטוב להימנע מלטלטלם סתם, כפשט דברי השולחן ערוך.

3. ובדבריו בבית יוסף כאן: "שאם ירצה אדם להניח תפלין בשבת אין איסור בדבר כלל ... דהיתר גמור הוא לטלטל תפילין אם יש שום צורך בדבר".

4. יש חולקים על המחבר והרמ"א, ולדעתם התפילין הן כלי שמלאכתו לאיסור. עיין משנ"ב ס"ק כ"ד בשם כמה אחרונים. וגם לשיטה זו בשעת הדחק אפשר לסמוך על המחבר והרמ"א, ולטלטל את התפילין שלא יוזקו.

סעיף ה

[מ]**יש מתירים לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור אפילו מחמה לצל על ידי ככר או תינוק (לז).**

[מ]הרא"ש בתשובה ושכן נראה לראב"ן.

סעיף ו

[נ]**כל הכלים שנשברו, אפילו בשבת, מותר לטלטל שבריהם, ובלבד שיהיו ראוים לשום מלאכה, כגון שברי עריבה (לח) לכסות בה החבית, ושברי זכוכית לכסות בה פי הפך (לט); אבל אם אינם ראוים לשום מלאכה – לא (מ).** הגה: **ואם נשברו במקום שיכולים להזיק, כגון זכוכית שנשברה על השלחן או במקום שהולכין - מותר לטלטל השברים כדי לפנותן שלא יוזקו בהם (מא)** (כל בו והגהות מרדכי וב"י בשם ארחות חיים).

[נ]שבת קכ"ד ע"ב במשנה וכת"ק.

שולחן ערוך כפשוטו

(לז) כיכר או תינוק – לדבריהם, אם כלי שמלאכתו לאיסור נמצא במקום שאינו משתמר ורוצה להעבירו למקום אחר, יכול להערים ולהניח על המוקצה דבר המותר בטלטול, ואז לטלטלו אגב הדבר המותר. להלכה אפשר לסמוך בשעת הצורך על שיטה זו, ושימת הדבר המותר מזכירה לנו שהמוקצה אסור בטלטול לכשעצמו[5].

(לח) עריבה – כלי גדול שנועד לנוזלים או ללישת בצק.

(לט) פי הפך – שברים אלו היו כלים בכניסת השבת, וכעת יש להם שימוש. לכן אף על פי שייעודם השתנה, הם אינם מוקצים מחמת גופם.

(מ) לא – אם אינם ראויים לדבר, משעת השבירה הם מוקצים מחמת גופם.

(מא) שלא יוזקו בהם – משום שחכמים לא גזרו על המוקצה כאשר יש בכך

---

5. טלטול אגב הובא בגמרא לגבי טלטול גופת מת. יש שפירשו שההיתר הוא רק במת משום כבודו, ויש שפירשו שהוא הדין בכל כלי שמלאכתו לאיסור, שהרי הוא קל יותר ממת, שהמת הוא מוקצה מחמת גופו.

סעיף ז

[ס]חתיכת חרם שנשברה [ע]בחול מכלי, וראויה לכסות בה כלי – מותר לטלטלה [פ]אפילו במקום שאין כלים מצויים שם לכסותם בה **(מב)**; [צ]ואם זרקה לאשפה מבעוד יום – אסור לטלטלה, כיון שבטלה מהיות עוד כלי **(מג)**. הגה: ואפילו חזי לעני, הואיל והקצוהו הבעלים שלו אף על פי שהם עשירים, דמוקצה לעשיר הוי מוקצה לעני, כמו שיתבאר סוף הסימן **(מד)** (ר"ן פרק כירה). ודוקא חתיכת חרם, משום דאתיא משברי כלי, [ק]אבל דבר שאין בו שייכות כלי **(מה)**, כגון צרורות או אבנים, אף על פי שראויים לכסות בהם כלי, אסור

[ס]שבת קכ"ד ע"ב. [ע]שם בתוספות. [פ]שם וכרבא. [צ]שבת קכ"ה ע"א. [ק]רמב"ם פרק כ"ה ה"ו והמרדכי ביצה רמז תרמ"ה, וכן נראה מדברי הטור.

חשש לנזק. והמחבר מודה בכך לרמ"א.

(מב) לכסותם בה - כלומר: די באפשרות מועטת זו לשימוש כדי שהשבר ימשיך וייחשב כראוי לשימוש, ואף שאין לאיש צורך כעת בשימוש זה. ודווקא אם נשברה החתיכה לפני שבת, שאז היא הוגדרה מחדש ככלי טרם כניסת השבת[6].

(מג) מהיות עוד כלי - כאשר זרק את שבר הכלי הפכו לאינו ראוי לשימוש, והרי הוא מוקצה מחמת גופו. ונעיר שדין זה הוא דווקא בשבר כלי, אבל כלי שלם שנזרק לאשפה אינו מאבד את מהותו ככלי ואינו מוקצה.

(מד) סוף הסימן - שבר כלי שנזרק על ידי בעלים עשיר, ואילו עני ישמח לעשות בו שימוש - הרי הוא מוקצה, ודי בזריקתו על ידי העשיר כדי להפוך את השבר למוקצה. ובסעיף נ"ב יבאר זאת המחבר.

(מה) שייכות כלי - דבר שלא היה כלי בעבר.

---

6. ועיין משנה ברורה ס"ק לב, שמביא פוסקים שלדעתם מותרת החתיכה גם אם נשברה בשבת עצמה.

לטלטלם (מו). הגה: וכל דבר שאינו כלי כלל - אסור לטלטלו אפילו לצורך גופו, כל שכן לצורך מקומו (מז) (מרדכי ביצה רמז תרמ"ה).

סעיף ח

[ר]כל הכלים הנטלים בשבת **(מח)**, דלתותיהן שנתפרקו מהם **(מט)** ניטלים **(נ)**, בין נתפרקו בחול בין נתפרקו בשבת **(נא)**.

[ר]שבת קכ"ב ע"ב במשנה ובגמרא.

סעיף ט

[ש]דלת של שידה תיבה ומגדל **(נב)** – יכולים ליטלה מהם **(נג)**; ואסור

[ש]שבת קכ"ב ע"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(מו) אסור לטלטלם - כי הם מוקצים מחמת גופם. ורק דבר שהיה כלי, נשאר שם כלי עליו כל עוד ראוי לשימוש.

(מז) לצורך מקומו - כפי שביארנו בהקדמה לסימן, ובס"ק א'.

(מח) הניטלים בשבת - כלומר: דבר המוגדר ככלי, ומלאכתו להיתר.

(מט) שנתפרקו מהם - כגון קופסה שיש לה מכסה עם צירים, והמכסה הוסר מהקופסה. סעיף זה אינו מחלק בין מקרה שהמכסה הוסר בשבת לבין מקרה שבחול.

(נ) ניטלים - דלתות כלים אינן מוקצות, כי הן נחשבות לחלק מהכלי. אולם בדלת שהתפרקה מהבית לא נאמר דין זה ואין היא בגדר כלי, אלא היא "מוקצה מחמת גופה".

(נא) בשבת - אם התפרקו בשבת הרי בכניסת השבת ובבין השמשות היו חלק מהכלי, ולכן אינם מוקצים בשבת. אולם אפילו אם התפרקו בחול וכבר בכניסת השבת לא היו חלק מהכלי, גם אז אינם מוקצים, כיוון שעתידים להתחבר לכלי בחזרה.

(נב) שידה תיבה ומגדל - סוגים שונים של ארונות עץ בגדלים שונים.

(נג) ליטלה מהם - ואין בכך איסור בונה וסותר, כיוון שאין איסור של בנייה או סתירה בכלים (בצורה זו), ואפילו בכלים גדולים.

להחזירה, גזירה שמא יתקע (נד). ושל לול של תרנגולים – אסור בין ליטול בין להחזיר, דכיון דמחובר לקרקע אית ביה בנין וסתירה (נה).

סעיף י

[ת]כסוי בור ודות (נו) – אין ניטלים (נז), אלא אם כן יש להם בית אחיזה (נח), דאז מוכח שהוא כלי (נט); ושל כלים – אפילו הם

[ת]שבת קכ"ו ע"ב במשנה ובגמרא וכת"ק לפירוש הר"ן לדעת הרי"ף והרמב"ם בפכ"ה הי"ג והרב המגיד שם בשם הרשב"א.

שולחן ערוך כפשוטו

(נד) שמא יתקע - בעצם החזרת הדלת אין איסור מלאכה, כיוון שאין איסור בנייה בכלים[7]. אבל אם מחזיר את הדלת ותוקעה היטב כך שלא תתפרק - חייב משום מכה בפטיש, שהיא המלאכה המציינת גמר מלאכה של כלים[8].

(נה) אית ביה בנין וסתירה - יש בה בניין וסתירה מהתורה, כיוון שאינה כלי אלא מבנה.

(נו) ודות - מין בור[9].

(נז) אין ניטלים - הכיסויים אינם נחשבים לכלים, והם בגדר של "מוקצה מחמת גופו".

(נח) בית אחיזה - ידית.

(נט) שהוא כלי - מכסה עם ידית אינו בטל לבור, אלא עומד להסרה ולהחזרה. לכן הוא נחשב לכלי בפני עצמו, ואין בהסרתו ובהחזרתו לא איסור

---

7. בכמה מקומות מבואר שאין בנייה וסתירה בכלים, אבל יצירת כלי חדש יש בה משום איסור בונה. ובהמשך בסעיף י"ז מבואר שהמחזיר רגל של ספסל חייב משום בונה. וטעם הדבר, שספסל ללא רגל אינו נחשב ספסל, ולכן החזרתו היא יצירת כלי; אולם שידה נחשבת לכלי גם ללא דלת, לכן אין בכך בהחזרת הדלת איסור בונה.

8. החיוב אינו על סיום יצירת הכלי, אלא על שום המלאכה המשמעותית שעשה. לכן גם אם השידה זקוקה לשתי דלתות, ותקע רק דלת אחת - עדיין חייב, שנחשב כמכה בפטיש על תקיעת הדלת.

9. בבא בתרא דף סד ע"א: "אחד הבור ואחד הדות בקרקע, אלא שהבור בחפירה והדות בבניין".

מחוברים בטיט (ס) יכולים ליטלם, אפילו אין להם בית אחיזה (סא); והוא שתקנם ועשה בהם מעשה והכינם לכך (סב), או שנשתמש בהם מבעוד יום (סג); וכסוי חביות הקבורות בקרקע לגמרי (סד), צריכים בית אחיזה (סה).

סעיף יא

[א]**מחט שלימה – מותר לטלטלה ליטול בה את הקוץ (סו);** [ב]**ניטל חודה או חור שלה – אסור (סז).** [ג]**וחדשה שלא ניקבה עדיין – מותר (סח).**

[א]שבת קכ"ב ע"ב במשנה. [ב]שם קכ"ג ע"א וכרבא. [ג]גמרא שם.

שולחן ערוך כפשוטו

מוקצה ולא איסור בונה.

(ס) מחוברים בטיט - כלומר: אפילו אם הכלים מחוברים לקרקע, כתנור הקבוע לקרקע בטיט.

(סא) בית אחיזה - בניגוד לכיסוי הבור. שכשם שהתנור כלי, כך גם כיסויו כלי.

(סב) והכינם לכך - אסור להשתמש ככיסוי כלי בסתם משטח עץ, שהוא מוקצה מחמת גופו, אלא אם עשה במשטח מעשה שמייעדו לשמש ככיסוי.

(סג) מבעוד יום - לפחות פעם אחת, ובכך הפך לכיסוי.

(סד) בקרקע לגמרי - ולכן דומות לבור.

(סה) בית אחיזה - ככיסוי בור. שמשום שהחביות נראות כקרקע, גזרו בהם חכמים שיהיה דינם כבור; ורק אם יש למכסים ידיות, הרי הם ככלים בפני עצמם ומותר לטלטלם ולכסות בהם .

(סו) את הקוץ - ככל כלי שמלאכתו לאיסור, שמותר לטלטלו לצורך מלאכת היתר הנעשית בגופו, כפי שראינו בסעיף ג'.

(סז) אסור - שאז המחט אינה ראויה לכלום, אלא עומדת לזריקה, והיא "מוקצה מחמת גופו", שאסור בטלטול גם לצורך גופו.

(סח) מותר - אף על פי שגם בה אין נקב. הואיל ומחט חדשה זו אינה עומדת

סעיף יב

[ד]שירי מחצלאות (סט) – מותר לטלטלם, דחזי לכסויי בהו טינופא (ע); [ה]ואם זרקן לאשפה מבעוד יום – אסור לטלטלם (עא).

[ד]שבת קכ"ה ע"א. [ה]הרב המגיד בפרק כ"ו ה"ו בשם הרמב"ן.

סעיף יג

[ו]שירי מטלניות שבלו (עב) – אם יש בהם שלש אצבעות על שלש (עג) אצבעות מותר לטלטלן (עד), ואם לא, אסור (עה); [ז]ויש מתירין אפילו אין להם שלש על שלש (עו), ובלבד שלא יהיו טליתות של

[ו]שבת קכ"ה ע"א לפירוש הרמב"ם בפכ"ו ה"ו. [ז]הרב המגיד שם בשם הראב"ד וקצת מפרשים, והר"ן בשם הראב"ד.

שולחן ערוך כפשוטו

לזריקה, הרי היא ככל כלי שמלאכתו לאיסור.

(סט) שירי מחצלאות - קרעי שטיחים.

(ע) דחזי לכסויי בהו טינופא - תרגום: שראויים לכסות בהם טינוף. כלומר שהקרעים אינם מוקצים, כיוון שראויים לשימוש של כיסוי הלכלוך.

(עא) אסור לטלטלם - כיוון שבכך נראה שהמחצלת אינה עומדת לכיסוי לכלוך, והיא נכנסת לגדר של "מוקצה מחמת גופו". אך אם המחצלת שלימה, וזרקה לאשפה משום שקנה מחצלת חדשה - אינה נעשית "מוקצה" בגלל הזריקה, כפי שבארנו בסעיף ז'.

(עב) שירי מטלניות שבלו - שאריות בגדים.

(עג) שלוש אצבעות על שלוש - כלומר שנותר בהן גודל של ששה ס"מ על ששה ס"מ.

(עד) מותר לטלטלן - שבגודל כזה נחשבות השאריות לסמרטוטים, ועומדות לשימושי נקיון.

(עה) אסור - שאין להן שימוש, והן מוקצות מחמת גופן.

(עו) שלוש על שלוש - לדעה זו אנשים משתמשים גם בשאריות בד קטנות.

מצוה **(עז)**.

סעיף יד

[ח]מנעל חדש – מותר לשמטו מעל הדפום **(עח)** אף על פי שמלאכתו לאיסור, כיון דשם כלי עליו [ט]מותר לטלטלו לצורך מקומו **(עט)**.

[ח]שבת קמ"א ע"ב וכרבנן. [ט]שם בגמרא.

סעיף טו

[י]סנדל שנפסקה רצועה הפנימית **(פ)** – עדיין תורת כלי עליו, ומותר לטלטלו **(פא)**; נפסקה החיצונה – בטל מתורת כלי, ואסור

[י]שבת קי"ב ע"ב בברייתא וכר' יהודה.

שולחן ערוך כפשוטו

(עז) טליתות של מצווה - שאותן אסור לטלטל אפילו אם הן יותר משלוש אצבעות על שלוש אצבעות, מפני שאין נוהגים להשתמש בהן כסמרטוטים משום כבודן, אלא כשהן מתבלות זורקים אותן.

(עח) מעל הדפוס - הדפוס הוא מתקן הנותן לנעל את צורתה. נתינת נעל חדשה בדפוס אסורה משום תיקון כלי, ולכן הדפוס הוא כלי שמלאכתו לאיסור.

(עט) לצורך מקומו - הוא אינו מזיז את הדפוס לצורך הדפוס, אלא לצורך הנעל, והזזה כזו נחשבת "לצורך מקומו", שהיא מותרת בכלי שמלאכתו לאיסור. החידוש בסעיף זה הוא שיש תנא האוסר טלטול הדפוס לצורך הנעל, כיוון שהוא אינו רואה בדפוס כלי, ולשיטתו הדפוס הוא מוקצה מחמת גופו; ומלמדנו המחבר שאין הלכה כדעה זו.

(פ) רצועה הפנימית - שנקרעה רצועתו בצד הפנימי של הסנדל (לכיוון הסנדל השני). צד זה ניכר פחות למסתכל.

(פא) ומותר לטלטלו - כי דרכם הייתה לתקן רצועה שנקרעה מהצד הפנימי, כיוון שמקום התיקון פחות ניכר, ועדיין אפשר ללכת עם הסנדל.

לטלטלו (פב); [כ]**ואם הוא בכרמלית (פג), מותר לכרוך עליו גמי לח (פד) שהוא מאכל בהמה (פה), לתקנו שלא יפול מרגלו;** [ל]**ובחצר שהוא נשמר שם, אסור (פו).**

[כ]שם. [ל]שם וכרב יוסף, הרי"ף והרא"ש.

סעיף טז

[מ]**חלוק שכבסו אותו ותחבו בו קנה (פז) לתלות בו לייבשו – יכול לשמטו מעל הקנה (פח); אבל ליקח הקנה מתוכו – אסור, לפי**

[מ]שבת ק"מ.

שולחן ערוך כפשוטו

(פב) ואסור לטלטלו - התיקון בצד החיצוני ניכר למסתכל, ואם נקרעה הרצועה מהצד החיצון הדרך הייתה לזרוק את הסנדל; וסנדל כזה שעתיד להיזרק הוא מוקצה מחמת גופו[10].

(פג) כרמלית - כלומר מחוץ לבית, מקום שמחד גיסא אסור לטלטל בו את הסנדל, אולם מאידך קשה ללכת בו יחף או שחושש להשאיר בו את הסנדל.

(פד) גמי לח - מין עלה ארוך.

(פה) מאכל בהמה - לכן אינו מוקצה. בכרמלית אינו יכול לשאת את הסנדל בידיו, ואם לא נמצא היתר לקשירת הסנדל הוא יאבד, ולכן התירו זאת אף על פי שהסנדל הוא מוקצה, ועל אף שקשירת הגמי דומה לתיקון.

(פו) אסור - אלא ישאיר שם את הסנדל, וייקחנו לאחר השבת.

(פז) קנה - הקנה הוא מוט שעומד להסקה, וכיוון שאינו כלי הוא מוקצה מחמת גופו. ואף אם לפני השבת נטלו אותו והשתמשו בו כקולב, עדיין הוא נשאר קנה כל עוד לא ייחדו אותו להיות קולב.

(פח) מעל הקנה - כיוון שהחלוק אינו מוקצה. ואין לחשוש לטלטול הקנה בזמן לקיחת הבגד, משום שאינו מכוון לטלטלו. ואין הדבר דומה לשמיטת המנעל שבסעיף י"ד, שם הדפוס מותר בטלטול לצורך גופו, כיוון שהדפוס הוא

10. אמנם עדיין אפשר להפוך את סנדל ימין לשמאל ואת שמאל לימין, ואז לתקנם. אולם כיוון שמדובר בתיקון גדול, הסנדל הקרוע אינו נחשב כלי כל עוד לא בוצע התיקון.

שאינו כלי (פט). ואם תחבו בו כלי, מותר ליטלו מתוכו אפילו הוא מלאכתו לאיסור (צ). [ג]**כירה שנשמטה אפילו אחת מירכותיה (צא) – אסור לטלטלה (צב).** הגה: **וכן ספסל ארוך שנשמט אחת מרגליה, כל שכן שתים, דאסור לטלטלה ולהניחה על ספסל אחרת ולישב עליה, אפילו נשברה מבעוד יום (צג)** (תרומת הדשן סי' ע"א), **אלא אם כן ישב עליה כך פעם אחת קודם השבת (צד)** (דברי עצמו). **גם אסור להכניס הרגל לשם, משום בנין (צה)** (ב"י ס"ס שי"ג).

[ג]שבת קל"ח ע"ב וכרב.

שולחן ערוך כפשוטו

כלי שמלאכתו לאיסור, ואילו הקנה מוקצה מחמת גופו.

(פט) שאינו כלי - הקנה, והוא מוקצה מחמת גופו.

(צ) לאיסור - כלומר: אם משתמש בכלי שמלאכתו לאיסור כקולב, מותר לטלטלו לצורך הבגד, ונחשב כטלטול לצורך מקומו.

(צא) אחת מירכותיה - כירת בישול העומדת על רגליים, ונשברה אחת מרגליה.

(צב) אסור לטלטלה - אף על פי שהכירה אינה מוקצית מחמת גופה כל עוד היא עומדת לתיקון, אסרו חכמים לטלטלה מחשש שיבואו לתקן את הכירה על ידי הכנסת הרגל בכוח, ובכך יעבור משום בונה או משום מכה בפטיש[11].

(צג) מבעוד יום - בדומה לכירה, שגזרו שמא המשתמש בספסל ירצה לשבת עליו בנוח, ויבוא לתקוע את רגל הספסל ולתקנו.

(צד) קודם השבת - ובמקרה כזה לא חששו שיבוא לתקן בשבת, כי כבר ישב על הספסל ולא תיקנו. גם הספרדים יכולים לסמוך על היתר זה (על פי כף החיים אות קכג).

(צה) משום בנין - איסור זה הובא בשו"ע סימן שי"ג סעיף ט. עיקרו הוא שתקיעת רגל עץ בחוזקה בנקב המיועד לה בספסל עץ, עד שהרגל הופכת להיות חלק מהספסל, אסורה מהתורה משום בונה. והאיסור שראינו להכניס

11. אם הכירה אינה ראויה לשימוש כפי שהיא יש בהחזרת הקנה משום בונה; ואם היא ראויה לשימוש – יש בכך משום מכה בפטיש.

סעיף יז

[ס]**לבנים (צו) שנשארו מהבנין – מותר לטלטלם, דמעתה לא קיימי לבנין אלא למזגא עלייהו (צז)** (פירוש: להסמך ולשבת עליהן)**. ואם סידרן זה על זה, גלי אדעתיה (צח) שהקצן לבנין, ואסור לטלטלם (צט).**

[ס]שבת קכ"ד ע"ב וביצה ל"א ע"ב.

סעיף יח

[ע]**קוץ (ק) המונח ברשות הרבים (קא) – מותר לטלטלו פחות פחות**

[ע]שבת מ"ב ע"א.

שולחן ערוך כפשוטו

את הרגל לספסל עניינו החשש שמא יבוא לתקוע אותה בחזקה.

(צו) לבנים - ללבנים יש שני ייעודים: להיקבע בבניין, ולשבת עליהן. לבנים המיועדות לבניין הן מוקצות מחמת גופן, ולבנים העומדות לישיבה הן ככל הכלים, ואינן מוקצות.

(צז) למזגא עלייהו - תרגם המשפט: שמעתה אינם עומדים לבניין, אלא לשבת עליהם.

(צח) גלי אדעתיה - גילה דעתו.

(צט) ואסור לטלטלם - כיוון שהראה שהן מוקצות מחמת גופן.

(ק) קוץ - קוצים אינם כלים, והם מוקצים מחמת גופם.

(קא) ברשות הרבים - מקום המיועד להילוך רבים ורחב לכל הפחות 16 אמות, ואסור לטלטל בו שום חפץ ארבע אמות.

מד' אמות (קב); ובכרמלית (קג) מותר לטלטלו להדיא (קד), משום דחיישינן (קה) שמא יוזקו בו רבים, ובמקום הזיקא דרבים לא גזור רבנן שבות* (קו).

*ודין גחלת ברשות הרבים בסי' של"ד סעיף כז.

סעיף יט

[9]**סולם של עלייה שהוא גדול ועשוי להטיח בו גגו – אסור**

[9]ביצה ט' ע"א במשנה ובגמרא.

שולחן ערוך כפשוטו

(קב) פחות מארבע אמות - אף שהדבר אסור גם משום איסור טלטול ברשות הרבים וגם משום איסור מוקצה, התירו חכמים להרחיק את הקוץ מרשות הרבים כדי שלא יזיק. איסור המוקצה, שהוא דרבנן, הותר לגמרי. אולם איסור טלטול הוא מהתורה ולכן התירו חכמים רק שיטלטלו כל פעם פחות מארבע אמות, מעשה שאסור מדרבנן בלבד[12].

(קג) ובכרמלית - מקום שאינו מגודר (לכן אינו רשות היחיד), אך לא מתקיימים בו תנאי רשות הרבים, כגון יער או גבעה. מהתורה מותר לטלטל חפצים בכרמלית, וחכמים אסרו זאת בגלל דמיונה לרשות הרבים. וכבר ראינו שיש אומרים שהרחובות שלנו אינם רשות הרבים[13], ולכן במציאות שלנו מותר לפנות את הקוץ.

(קד) להדיא - תרגום המילה: בגלוי. וכאן הכוונה: כרגיל.

(קה) דחיישינן - שחוששים.

(קו) שבות - "שבות" הוא כינוי לאיסורי חכמים בשבת. וחכמים לא גזרו במקום שהגזרה עלולה לגרום נזק לרבים.

---

12. ראו סימן שמ"ט סעיפים א', ה'.

13. כפי שביארנו בסימן ש"ג בהקדמה לסעיף יח, ובע"ה נרחיב בסימן שמ"ה.

לטלטלו (קז). אבל של שובך – [צ]מותר לנטותו ממקום למקום (קח), אבל לא יוליכנו משובך לשובך, כדי שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול ויבוא לצוד (קט).

[צ]כבית שמאי שם לענין יום טוב, ורמב"ם בפכ"ו ה"ז וטור.

סעיף כ

[ק]**חריות** (פירוש: ענפים) **של דקל (קי) שקצצם לשריפה – מוקצים הם,**

[ק]שבת נ' ע"א בברייתא כרשב"ג וכרב אסי, הרי"ף והרא"ש ורמב"ם בפכ"ה הכ"א.

שולחן ערוך כפשוטו

(קז) אסור לטלטלו – סולם ביתי נחשב לכלי, ואינו מוקצה כלל. סולם של עלייה הוא סולם גדול שנועד לטיוח הגג, ואינו נחשב לכלי, והוא מוקצה מחמת גופו[14].

(קח) ממקום למקום - בסולם של שובך משתמשים בעיקר כדי להוריד יונים מהשובך, מעשה האסור בשבת. אולם הוא אינו נחשב ככלי שמלאכתו לאיסור משום שהוא משמש גם לצרכים אחרים.

(קט) ויבוא לצוד - אף שסולם זה אינו מוקצה, תיקנו חכמים שלא להעבירו בשבת משובך לשובך, משום שזו פעולה המיוחדת לבאים לצוד את היונים.

(קי) חריות של דקל - לענפי דקל היו בזמנם שני שימושים: הראשון - כחומר בערה, ואז הענפים אינם נחשבים לכלים, והם מוקצים מחמת גופם. השני - לישיבה, ואז הם נחשבים לכלים, ואינם בגדר "מוקצה".

---

14. בביצה דף ט ע"ב: "אמר רבי יהודה: במה דברים אמורים – בסולם של שובך, אבל בסולם של עליה דברי הכל אסור". בטעם האיסור נחלקו ראשונים. רש"י ביאר שאסור משום שהרואים אותו סבורים שהוא מטלטלו כדי להטיח את גגו. הרמב"ם ביאר שאין כאן גזרה משום הרואים, אלא סולם זה מוקצה מחמת גופו. לשון הרמב"ם (שבת פרק כ"ו הלכה ז): "סולם של עליה אסור לטלטלו, שאין עליו תורת כלי". המשנ"ב פרש בהלכות יו"ט כרש"י (סימן תקי"ח סעיף ד' ס"ק כ"ח), וכך פרשתי גם אני בשו"ע כפשוטו בהלכות יו"ט שם. אבל כעת ראיתי שמג"א וכף החיים כאן ביארו כרמב"ם, שהסולם אינו כלי, וכך קצת נראה מקרבת לשון המחבר כאן ללשון הרמב"ם. וכן מסתבר, כיוון שסולם של עלייה אינו דומה לסולם ביתי, אלא הוא כעין מדרגות ניידות.

ואסור לטלטלם (קיא); ישב עליהם מעט מבעוד יום – מותר לישב עליהם בשבת (קיב), וכל שכן אם קשרן לישב עליהם (קיג), או [ר]אם חשב עליהם מבעוד יום לישב עליהם, אפילו בחול (קיד).

[ר]שם וכשמואל, ר"ן שם ובשם רב האי, ור' יונה, וכ"כ הרא"ש והרמב"ם בפכ"ה שם.

סעיף כא

[ש]אבל נדבך של אבנים (קטו), אף על פי שחשב עליו מבעוד יום –

[ש]הרמב"ם שם מעובדא דרבי וכר' אמי, שבת קכ"ה ע"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(קיא) ואסור לטלטלם - בין אם הם עומדים לשריפה לצורך בישול ובין אם עומדים לחימום הבית. כוונתו להבעירם מגדירה אותם כמוקצים.

(קיב) בשבת - גם אם קצצם לשריפה, מעשה הישיבה לפני שבת מראה שדעתו גם לשבת עליהם, ואינם מוקצים אף אם עדיין כוונתו לבסוף לשרפם.

(קיג) לישב עליהם - שאז עשה מעשה בגוף הענפים, וכך ודאי הפכם לכלי.

(קיד) אפילו בחול - לענפים אלו יכולים להיות שני ייעודים, ורק מחשבה הפכה אותם למיועדים לשריפה, ולכן די במחשבה שמייעדת אותם לישיבה כדי להפכם לכלי.

(קטו) של אבנים - ערימת אבנים העומדות לבניין, ולכן הן אינן מוגדרות ככלים, והן מוקצות מחמת גופן.

אסור לישב [עליהם] **(קטז) אלא אם כן למדום (קיז)** (פירוש: סדרום). **הגה: ויש אומרים דדין אבנים כדין חריות (קיח), וכן עיקר (קיט)** (מרדכי שבת רמז שכ"ד, והמגיד פרק כ"ה בשם הרי"ף, וכן יש לפרש הרא"ש).

סעיף כב

[ת]אסור לכסות פי חבית באבן או בבקעת (קכ), או לסגור בהן את

[ת]הרשב"א בתשובה, והביאו הר"ן בפרק ד' דשבת.

שולחן ערוך כפשוטו

(קטז) אסור לישב עליהם - אין די במחשבה כדי להפוך מוקצה מחמת גופו לכלי, אלא יש צורך במעשה. בסעיף הקודם ראינו שבחריות של דקל די במחשבה, משום שלענפים אלו יכולים להיות שני ייעודים, ורק מחשבה הפכה אותם למיועדים לשריפה; לכן די במחשבה שמייעדת אותם לישיבה כדי להפכם לכלי. אולם האבנים שבסעיף זה אינן עומדות כלל לישיבה, לכן לא די במחשבה כדי לשנות את ייעודן, ויש צורך במעשה.

האיסור האמור כאן הוא לטלטל את האבנים כדי לשבת עליהן, אולם מותר לשבת עליהן בלי להזיזן, הואיל ואיסור מוקצה אינו כולל נגיעה אלא טלטול בלבד[15].

(קיז) למדום - אם לפני השבת סידר את האבנים לישיבה הן אינן מוקצות, ומותר לטלטלן בשבת.

(קיח) כדין חריות - לדעה זו די שיחשוב לפני השבת שישב על האבנים כדי שלא יהיו מוקצה, היות שגם לאבנים ישנו ייעוד נוסף, לישיבה, ודינן כענפי הדקל.

(קיט) וכן עיקר - הלכה למעשה רבים מהפוסקים מסתייגים מדעה זו, לכן אין לסמוך עליה אלא בשעת הדחק.

(קכ) או בבקעת - בקעת היא עץ מבוקע. האיסור כאן הוא משום שהאבן והבקעת אינם כלים, והם מוקצים מחמת גופם.

---

15. כך הכריעו מג"א (ס"ק מ"א), משנ"ב (ס"ק פ"ח) וכף החיים (אות קמ"ה).

הדלת, או להכות בהן בברזא **(קכא)** (פירוש: הקנה שמשימים לחבית להוציא היין ממנו); אף על פי שחשב עליה מבעוד יום – אסור, אלא אם כן יחדה לכך לעולם; אבל יחדה לשבת זה בלבד – לא **(קכב)**. והני מילי **(קכג)** בדבר שאין דרכה לייחדה לכך, כגון הני דאמרן **(קכד)**; אבל בכל מידי דאורחיה בהכי **(קכה)**, כגון לפצוע בה אגוזים – ביחוד לשבת אחת סגי **(קכו)**. [א]ויש מי שאומר דלא שנא **(קכז)**. [ב]ויש אומרים שצריך שיעשה בה שום מעשה של תיקון מבעוד

[א]שבלי הלקט בשם הרי"ד. [ב]מרדכי שבת רמז תט"ז, ורבינו ירוחם.

שולחן ערוך כפשוטו

(קכא) בברזא – משום שכאמור הם מוקצים.

(קכב) לא – כלומר: אם מחליט להפוך אבן זו למכסה באופן קבוע, די במחשבה לפני שבת כדי להפכה לכלי; אבל אם מתכוון להשתמש בה כמכסה באופן חד–פעמי, לא די במחשבה – והאבן אסורה עד שישתמש בה כמכסה לפני שבת.

(קכג) והני מילי – תרגום: ודברים אלו.

(קכד) הני דאמרן – תרגום: אלו שאמרנו. כלומר: החובה לייחדם לעולם קיימת במקרים כגון אבן שרוצה לכסות בה חבית, שאין זה שימוש רגיל.

(קכה) דאורחיה בהכי – תרגום: בכל דבר שדרכו בכך. כלומר: כל דבר שאינו כלי שרגילים להשתמש בו למטרה מסוימת.

(קכו) סגי – די במחשבה לפני השבת להשתמש באבן בשבת זו בלבד כדי להתירה בטלטול, כי דרכם של אנשים להשתמש באבן לפיצוח אגוזים ולאחר מכן לזרוק את האבן.

(קכז) דלא שנא – לשיטה זו אין הבדל בין כיסוי החבית לפיצוח אגוזים, ובכל מקרה יש צורך בייחוד האבן לעולם.

יום (קכח). הגה: ועיין לעיל סימן רנ"ט דביחוד סגי **(קכט)**.

סעיף כג

[ג]מותר לחתוך ענף מן הדקל מבעוד יום, ומותר להניף בו על השלחן בשבת להבריח הזבובים **(קל)**, כיון דלצורך חתכו – עשאו כלי גמור **(קלא)**.

[ג]שם בשבלי הלקט.

סעיף כד

[ד]פשתן סרוק וצמר מנופץ שנותנים על המכה **(קלב)** – [ה]אם חשב עליהם מבעוד יום לתתם על המכה **(קלג)**, או [ו]שישב בהם שעה

[ד]שבת נ' ע"ב בברייתא. [ה]כשמואל שם. [ו]שם איתא יצא, אבל הב"י כתב דהוא הדין ישב.

שולחן ערוך כפשוטו

(קכח) מבעוד יום - זו הדעה המחמירה ביותר, ולשיטה זו לא די במחשבה לפני שבת, אלא בכל מקרה יש לעשות מעשה באבן לפני שבת כדי להתירה בטלטול בשבת.

(קכט) דביחוד סגי - בסימן רנ"ט דן המחבר בדברים שמותר להטמין בהם; ומסעיף א' שם עולה שצמר די בו ייחוד לשבת אחת כדי להטמין בו, ומסעיף ב' עולה שאבנים יש צורך לייחדן לעולם, כשיטה הראשונה שבסעיף זה.

(קל) להבריח הזבובים - אם חתך לפני שבת ענף דקל כדי לגרש בו זבובים, ענף זה אינו מוקצה[16].

(קלא) כלי גמור - היינו כלי שמלאכתו להיתר, שאינו מוקצה כלל.

(קלב) על המכה - שראויים לתת על מכה, אבל משמשים גם להכנת בגדים או לשבת עליהם כפי שהם.

(קלג) על המכה - ולשימוש זה הם מוכנים כפי שהם.

16. ההיתר הוא לגרש את הזבובים, אך לא להרוג אותם.

אחת מבעוד יום (קלד), או שצבען בשמן [ז]**דגלי דעתיה דלמכה קיימי (קלה), או שכרכן במשיחה** – [מותר] **ליתנם על המכה בשבת (קלו), דתו לית בהו משום מוקצה (קלז), ומשום רפואה נמי ליכא, שאינו אלא כמו מלבוש שלא יסרטו בגדיו** [*][במכה] **(קלח).** [ח]**ויש אומרים דלא סגי במחשבה לחוד (קלט).**

[ז]רש"י שם. [*]וכן הוא בטור. [ח]ר"ן ורבינו יונה שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(קלד) מבעוד יום – וכך גילה דעתו שנועדו לישיבה, וכעת הם מוכנים לישיבה ונחשבים ככלים.

(קלה) דלמכה קיימי – תרגום: שגילה דעתו שעומדים לצורך מכה. כלומר: טבילת הצמר בשמן מוכיחה שהוא נועד לחבישת מכה, ולצורך זה הוא נחשב כעת ככלי.

(קלו) בשבת – מפני שלצרכים אלו הצמר כבר נחשב ככלי, ולא כחומר גלם שעומד להכנת בגדים.

(קלז) משום מוקצה – תרגום: שכבר אין בהם משום מוקצה. אבל אם לא עשה בצמר אחת מפעולות אלו, הרי הוא כחומר גלם שאינו כלי, והוא מוקצה מחמת גופו.

(קלח) במכה – חכמים גזרו שלא לעשות רפואות למיניהן בשבת, כפי שנלמד בעזרת ה' בסימן שכ"ח. אגב הלכות מוקצה אומר המחבר שבפלסטרים לא חלה גזירה זו, משום שאינם באים לרפא, אלא להגן על המכה.

(קלט) במחשבה לחוד – לדעה זו הפשתן והצמר דינם כאבנים, שבהן ראינו בסעיף כ"א שלא די בייעודן במחשבה לצורך מותר כדי להתירן בשבת, אלא יש לעשות בהן מעשה שמכשירן לשימוש המותר. לדעה זו היתר המחשבה נאמר בענפי הדקל משום שהם עומדים באותה מידה הן לישיבה עליהם והן לשרפה, אך הפשתן והצמר הללו עומדים בעיקר להכנת בגדים, ולכן הם מוקצים כחומר גלם עד שיעשה בהם פעולה לפני שבת שמראה שמייעדם

סעיף כה

[ט]**עורות יבשים (קמ), בין של אומן (קמא) בין של בעל הבית – מותר לטלטלן (קמב). הגה: ויש אומרים דוקא עורות בהמה גסה (קמג) דחזי לישב עליהם, אבל מבהמה דקה (קמד) אסור** (רש"י שבת קט"ז ע"ב)**, אלא אם כן חשב לישב עליהם מבעוד יום (קמה).**

[ט]שבת במשנה מ"ט ע"א לפירוש ר"ת. וכ"כ יוסי שם.

סעיף כו

[כ]**נסרים (קמו) של בעל הבית – מותר לטלטלן (קמז); ושל אומן –**

[כ]שבת מ"ט ע"ב בברייתא.

שולחן ערוך כפשוטו

לשימוש מותר[17]. והלכה למעשה אפשר להקל ולסמוך על הדעה הראשונה.

(קמ) עורות יבשים - סתם עורות הם חומר גלם, ומוקצים מחמת גופם. אך עורות יבשים עומדים לשימוש כשטיח, ולכן אינם מוקצים.

(קמא) של אומן - שהם עורות העומדים למכירה.

(קמב) מותר לטלטלן - בדרך כלל דברים העומדים למכירה הם מוקצים מחמת חסרון כיס. אולם על עורות יבשים אין מקפידים שלא לדרוך, אף אם הם עומדים למכירה.

(קמג) בהמה גסה - בקר, משום שעור הבקר גס יותר, ומתאים יותר לישיבה ולשטיחים ופחות לבגדים.

(קמד) מבהמה דקה - צאן, שעורם בדרך כלל אינו משמש לשטיחים.

(קמה) מבעוד יום - ודי במחשבה, כיוון שהם קצת ראויים לשימוש כפי שהם.

(קמו) נסרים - קרשים.

(קמז) מותר לטלטלן - לקרשים יש גם שימושים ביתיים כפי שהם, לכן אינם מוקצים.

---

17. נראה שזו כוונת האליה רבה, שהביא את דברי שו"ת הרשב"א כדי לתרץ את קושיית המג"א על דברי המחבר.

אסור (קמח), אלא אם כן חשב עליהם מבעוד יום ליתן עליהם פת לאורחים או תשמיש אחר (קמט).

סעיף כז

[ל]**עצמות** [מ]**שראויים לכלבים, וקליפים שראוים למאכל בהמה (קנ), ופרורים שאין בהם כזית – מותר להעבירם מעל השלחן (קנא); אבל אם אין הקליפים ראוים למאכל בהמה (קנב) – אסור לטלטלם, אלא מנער את המטבלא (קנג) והם נופלים (קנד).** [נ]**ואם יש**

[ל]במשנה דף קמ"ג ע"א, וכרב נחמן שם בגמרא. [מ]לפירוש התוספות שם. [נ]הרא"ש בתשובה לפירוש הב"י.

שולחן ערוך כפשוטו

(קמח) אסור – כי הם עומדים לסחורה, ומקפיד שלא להשתמש בהם לצרכיו; והם מוקצים מחמת חסרון כיס.

(קמט) תשמיש אחר – ואם חשב להשתמש בהם הרי הם כשל בעל הבית.

(קנ) למאכל בהמה – כלומר שאריות אוכל הנותרות בסוף הסעודה, שבדרך כלל משליכים אותן, אך הן ראויות גם למאכל כלבים ולבהמה.

(קנא) מעל השולחן – הפירורים אינם מוקצים, שהרי הם ראויים למאכל בהמה.

(קנב) למאכל בהמה – ואז אין להם שימוש, והם מוקצים מחמת גופם.

(קנג) הטבלא – מעין מגש עץ שהיה משמש גם כשולחן; והוא הדין שכיום ניתן לנער את המפה.

(קנד) והם נופלים – אסור להרים את השולחן או את המפה כדרכם, משום שהדבר נחשב כטלטול העצמות והקליפות. אולם השולחן והמפה אינם מוקצים[18], ומותר לנענע אותם כדי לנקותם. וכן מותר לנקותם בכל דרך שבה אינו נוגע במוקצה, כגון על ידי סכין או מטלית. ואם הקליפות יוצרות לכלוך וחוסר נעימות, מותר אף לפנותן ביד משום כבוד הבריות, כדין "גרף של

18. ואינם "בסיס לדבר האסור", כיוון ש"בסיס" נאסר רק אם המוקצה היה עליו בכניסת השבת, כפי שנראה בסימן ש"י סעיף ז.

פת על השלחן, מותר להגביה הטבלה ולטלטלה עם הקליפים שאינם מאכל בהמה, שהם בטלים אגב הפת (קנה); [ס]**ואם היה צריך למקום השלחן – אפילו אין עליה אלא דברים שאינם ראוים למאכל בהמה, מותר להגביה ולטלטלם (קנו).**

[ס]ב"י ומבואר בסימן ש"ט סעיף ה.

סעיף כח

[ע]**חבילי עצים וקש שהתקינן למאכל בהמה (קנז), אפילו הם** [פ]**גדולים הרבה, מותר לטלטלן (קנח).**

[ע]במשנה דף קכ"ו ע"ב. [פ]שם בברייתא קכ"ח ע"א וכת"ק.

סעיף כט

[צ]**כל שהוא ראוי למאכל חיה ועוף המצויים (קנט) – מטלטלים**

[צ]במשנה דף קכ"ו ע"ב לפירוש הרמב"ם בפרק כ"ו הט"ז כמו שכתב הר"ן שם.

שולחן ערוך כפשוטו

רעי"[19].

(קנה) אגב הפת - מפני שעיקר טלטול השולחן או המפה הוא עבור הלחם.

(קנו) ולטלטלם - כי אז אינו מטלטל לצורך הקליפות, אלא לצורך השולחן, שהוא עצמו אינו מוקצה.

(קנז) למאכל בהמה - סתם חבילות עצים וקש עומדות בעיקר להבערה, אבל הן עשויות לשמש גם למאכל בהמה. לצורך הראשון הן מוקצות מחמת גופן, ולשני אינן מוקצה.

(קנח) מותר לטלטלן - ככל מאכל בהמה. וכתבו האחרונים שבמקומות שסתם קש עומד לצורך מאכל בהמה, הוא אינו מוקצה אף אם לא התקינו אותו לכך.

(קנט) המצויים - כגון לכלבים ולחתולים.

---

19. שני היתרים אלו מובאים בשם האחרונים במשנ"ב כאן ס"ק קט"ו.

אותו (קס); ואם אינו ראוי אלא למאכל חיה ועוף שאינן מצויים (קסא) – [קאם יש לו מאותו מין חיה או עוף, מותר לטלטל מאכל הראוי לאותו המין **(קסב)**; **ואם לא – אסור (קסג).** הגה: ולפי זה מותר לטלטל עצמות שנתפרקו מן הבשר מערב שבת אם ראויים לכלבים, דהא כלבים מצויים **(קסד)** (ב"י, דלא כהר"ן).

[קשם פשוט בגמרא קכ"ח ע"א.

סעיף ל

[רגרעיני תמרים, במקום שמאכילים אותם לבהמה – מותר לטלטלן **(קסה)**; ואדם חשוב צריך להחמיר על עצמו שלא לטלטלן אלא דרך שינוי **(קסו).**

[רשבת קמ"ג ע"א.

שולחן ערוך כפשוטו

(קס) מטלטלים אותו - אף אם אינו ראוי למאכל אדם, כיוון שנחשב למאכל בהמה.

(קסא) שאינן מצויים - כגון אדם המגדל סוס במקום שהדבר אינו מצוי.

(קסב) הראוי לאותו המין - כיוון שעבורו מדובר במאכל בהמה.

(קסג) אסור - משום שאותו דבר אינו נחשב למאכל, ולפיכך הוא מוקצה מחמת גופו. ואין אומרים שהדבר מותר בטלטול כיוון שהוא מזון לסוסים.

(קסד) כלבים מצויים - העצמות מותרות בטלטול לכל אדם, גם עבור מי שאין לו כלב.

(קסה) מותר לטלטלן - אף שגרעיני התמרים מצויים מאוד, ואת רובם המוחלט זורקים, אפשר לסמוך על העיקרון שראינו בסעיף הקודם, ולטלטל את הגרעינים משום שנחשבים גם כמאכל בהמה.

(קסו) דרך שינוי - ולא לסמוך על ההיתר, משום שהוא דחוק. ולמדנו כאן שכאשר ישנו היתר דחוק יש מקום שלא לסמוך עליו. אולם אפילו כאן לא כתב המחבר שלא לטלטל, אלא לטלטל בשינוי; שלא נאמר שאין לסמוך על הדעה שנפסקה להלכה, אלא רק שאם בקלות אפשר להתחשב בדעה

סעיף לא

[ש]בשר חי, **אפילו תפל שאינו מלוח כלל (קסז)** – **מותר לטלטלו, משום דחזי לאומצא (קסח);** [ת]**וכן אם הוא תפוח** (פירוש: מסריח. רש"י) – **מותר לטלטלו, משום דראוי לכלבים (קסט).**

[ש]שבת קכ"ח ע"א. [ת]בגמרא שם.

סעיף לב

[א]דג מלוח – **מותר לטלטלו (קע);** ושאינו מלוח – **אסור, מפני שאינו ראוי (קעא).**

[א]שבת קכ"ח ע"א.

שולחן ערוך כפשוטו

המחמירה – נכון לעשות כן.

(קסז) מלוח כלל – והיה עולה על הדעת שהוא מוקצה כי רוב בני אדם אינם אוכלים בשר חי.

(קסח) לאומצא – לאוכלו חי, על ידי אנשים שאינם רגישים לכך. ואף שהם מיעוט, די בכך כדי שהבשר החי לא ייחשב למוקצה.

(קסט) דראוי לכלבים – שכיוון שכלבים מצויים, אפשר לטלטל כל מאכל שראוי לאכילת כלב גם למי שאין לו כלבים, כפי שראינו בסעיף כ"ט. מכאן שגם בשר קפוא אינו מוקצה, ומותר לטלטלו אם מחפש דבר מה במקפיא.

(קע) מותר לטלטלו – דג שאינו מבושל שהומלח לצורך שימורו, הרי הוא ראוי לאכילה על ידי הדחק, ולכן אינו מוקצה.

(קעא) שאינו ראוי – דג נא, בניגוד לבשר, אינו ראוי לאכילה כלל כפי שהוא, ולכן נחשב כחומר גלם המוקצה מחמת גופו. ואמנם הוא ראוי לאכילת בעלי חיים, אולם הוא אינו מיועד לכך, אלא לאכילת בני אדם, ועל כן אינו יוצא מגדר מוקצה. וצריך לשים לב שהמקפיא מסודר כך שלא נצטרך לטלטל דגים קפואים בשבת.

סעיף לג

[ב]קמיע **(קעב) שאינו מומחה (קעג), אף על פי שאין יוצאים בו (קעד), מטלטלין אותו (קעה).**

[ב]טור בשם הרמב"ם בפרק כ"ו הי"ד, וכתב הרב המגיד שהוא תוספתא בפרק ה'.

סעיף לד

[ג]כל דבר מטונף, כגון: רעי וקיא וצואה **(קעו), בין של אדם בין של** תרנגולים וכיוצא בהם, **אם היו בחצר שיושבים בה – מותר להוציאם לאשפה או לבית הכסא, ואפילו בלא כלי (קעז); ואם היו בחצר שאינו דר שם (קעח) – אסור להוציאם (קעט); ואם ירא**

[ג]לשון הרמב"ם שם ממשנה וגמרא דשבת דף קכ"א כפי גירסת הרי"ף.

שולחן ערוך כפשוטו

(קעב) קמיע - הוא קלף שכתובים בו פסוקים או מילים אחרות, ונועד לסייע לרפוי נושאו.

(קעג) שאינו מומחה - שלא הוכחה יעילותו. כפי שמבואר בסימן ש"א סעיף כה.

(קעד) יוצאים בו - לרשות הרבים. שאין יוצאים אלא בקמיע מומחה, כמבואר בסימן ש"א.

(קעה) מטלטלין אותו - ככל דף כתוב, שהוא דבר ביתי ושימושי, ואינו מוקצה.

(קעו) וצואה - כל אלו אין בהם שימוש, והם מוקצים מחמת גופם; אלא שלעתים התירו הוצאתם משום כבוד הבריות, כמפורט בסעיף זה.

(קעז) בלא כלי - התירו חכמים לטלטלם אפילו ישירות, שבמקום כבוד הבריות לא גזרו על המוקצה[20].

(קעח) שאינו דר שם - לכן אין שם בעיה של כבוד הבריות.

(קעט) אסור להוציאם - שכאמור, הם מוקצים מחמת גופם.

---

20. בדומה לשברי זכוכית, שהיתרם התבאר למעלה בסעיף ו'.

מפני התינוק שלא יתלכלך בה, מותר לכפות עליה כלי (קפ).

סעיף לה

[ד]אף על פי שמותר להוציא גרף של רעי ועביט של מי רגלים (קפא), אסור להחזירם (קפב), אלא אם כן נתן לתוכם מים (קפג).

[ד]טור מהא דביצה ל״ו ע״ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(קפ) לכפות עליה כלי - אמנם יש דעה בהלכה שאין לטלטל כלי לצורך מוקצה (״אין כלי ניטל אלא לדבר הניטל״), אולם אין הלכה כדעה זו, ומותר לכסות מוקצה גם כשאין חשש שילדים יתלכלכו.

(קפא) מי רגלים - גרף של רעי הוא ״סיר לילה״, כלי חרס לצורך צואה; עביט של מי רגלים הוא כלי חרס לצורך שתן. כלים אלו מאוסים הרבה, ואין משתמשים בהם לשימוש אחר. אף שהם כלים, החשיבו אותם חכמים כעין מוקצים מחמת גופם, כי הם מיועדים רק לדברים המוקצים מחמת גופם[21]. ואף על פי שהם מוקצים, התירו חכמים להוציאם משום כבוד הבריות.

(קפב) אסור להחזירם - שאין בכך את ההיתר משום כבוד הבריות.

(קפג) נתן לתוכם מים - זו עצה שנתנו חכמים למי שרוצה להחזירם כדי להשתמש בהם שנית: ייתן בהם מים, ומותר לטלטלם אגב המים. וכתבו פוסקי זמננו שסירי לילה שלנו שהם מפלסטיק אינם מאוסים כל-כך, ומותר להחזירם אף בלי להוסיף עליהם מים[22].

---

21. רש״י קרא לגרף של רעי ״מוקצה מחמת מיאוס״; אולם הקשו עליו שהלכה בכך כרבי שמעון, שמוקצה מחמת מיאוס אינו נאסר. והסביר הב״ח שסתם דברים מאוסים ראויים לכסות בהם כלי, אולם גרף של רעי הוא מאוס הרבה, ואינו ראוי לכלום, וכוונת רש״י שמחמת מיאוסו הקיצוני הרי הוא למוקצה מחמת גופו. ובכל מקרה הוא כלי, לכן השם ״מוקצה מחמת גופו״ אינו מדויק, אלא הוא דין בפני עצמו, שקל מעט מסתם מוקצה מחמת גופו.

22. עיינו בחזון איש שבת סימן מ״ח ס״ק י.

סעיף לו

[ח]**אין עושים גרף של רעי לכתחלה, דהיינו להביא דבר שעתיד לימאס כדי להוציאו לכשימאס (קפד);** [ו]**ואם עבר ועשאו – מותר להוציאו (קפה).**

[ח]ביצה ל"ו ע"ב ובדף כ"א ע"ב. [ו]הרמב"ם בפרק כ"ה הכ"ד.

סעיף לז

[ז]**במקום דאיכא פסידא (קפו), מותר להכנים מטתו אצל גרף של רעי ולקבוע ישיבתו שם, כדי להוציאו (קפז).**

[ז]ביצה ל"ו ע"ב בעובדא דאביי וכרבה, וכפירוש התוספות והרב המגיד בפרק כ"ה שם.

סעיף לח

[ח]**מכנים אדם מבעוד יום מלא קופתו עפר (קפח) ומייחד לו קרן**

[ח]שבת נ' ע"א.

שולחן ערוך כפשוטו

(קפד) לכשימאס - כגון להביא כלב או חתול לחצר שיעשו שם צרכיהם, על מנת לנקות שם לאחר מכן.

(קפה) מותר להוציאו - כפי שהתבאר בסעיפים הקודמים.

(קפו) דאיכא פסידא - תרגום: במקום שיש הפסד.

(קפז) כדי להוציאו - הגמרא הדגימה זאת ברחיים (ניידים) שהגג מעליהם דולף. המים מזיקים לרחיים, וגם מתלכלכים מהטיט, אולם הרחיים הם כלי שמלאכתו לאיסור, ואסור לטלטלם לצורכו. במקרה זה אפשר להעביר את מקום הלינה לחדר שבו נמצאים הרחיים, ואז להוציאם משום שהם מפריעים לו, מדין "גרף של רעי". בניגוד לעשיית גרף של רעי, כאן אינו יוצר את הקלקול בעצמו, אלא ה"גרף" כבר קיים, והוא רק מביא את עצמו לשם; והתירו חכמים הערמה זו באיסור דרבנן כדי למנוע הפסד מרובה.

(קפח) עפר - סתם עפר הוא מוקצה מחמת גופו. אבל עפר שאדם ייחדו לשימושי הבית אינו מוקצה כלל.

זוית (קפט), ועושה בו כל צרכיו בשבת, כגון ליטול ממנו [ט]**לכסות צואה או רוק וכיוצא בזה; אבל אם לא ייחד לו קרן זוית – בטל אגב עפר הבית (קצ), ואסור לטלטלו (קצא).** הגה: **ולכן מותר ליקח פירות הטמונים בחול, כי אין אותו עפר מוקצה (קצב)** (ב"י סוף סי' שי"א בשם שבולי לקט).

[ט] שם ברש"י.

סעיף לט

[א]**אסור לטלטל בהמה, חיה ועוף (קצג); ואף על פי כן** [כ]**מותר לכפות את הסל (קצד) לפני האפרוחים (קצה) כדי שיעלו וירדו בו,** [ל]**ובעודם**

[א] הרב המגיד בפרק כ"ה הכ"ה, מהא דשבת קכ"ח ע"ב בברייתא. [כ] שבת קכ"ח ע"ב במשנה. [ל] שבת דף מג ע"א.

שולחן ערוך כפשוטו

(קפט) קרן זווית - כלומר שמניח את העפר בערימה בפינה מיוחדת בבית.
(קצ) אגב עפר הבית - מדובר כאן בבתים שלהם, שלא היו מרוצפים.
(קצא) ואסור לטלטלו - כיוון שאינו כלי, והוא מוקצה מחמת גופו.
(קצב) אין אותו עפר מוקצה - כאשר הוא משמש לשמור על טריות הפירות.
(קצג) חיה ועוף - בעלי חיים אינם נחשבים לכלים, והם מוקצים מחמת גופם. ואפילו כלבים ביתיים בכלל זה[23].
(קצד) לכפות את הסל - להפוך סל כך שפיו מונח על הרצפה.
(קצה) לפני האפרוחים - כדי לאפשר לאפרוחים לעלות ולרדת מהסל. לכאורה היה מקום לאסור זאת משום "ביטול כלי מהיכנו", שבכך שהוא גורם

23. כבר ראשונים נחלקו בשאלה אם חיות מחמד מוקצות מחמת גופן. מהר"ח אור זרוע (לעניין "עופות המצפצפים בקול נאה בכלובו") בסימן פ"א מקל, ובסימן פ"ב מביא את הרא"ש שמחמיר. בין האחרונים האגרות משה (חלק ה' או"ח סימן כ"ב אות כא) מקל, בתנאי שהוא מיוחד רק לשעשוע. וביביע אומר (ח"ה סימן כו) הכריע לחומרא. וכך דעתי נוטה, שבעלי חיים במהותם אינם כלים, ואף אם יש להם שימוש הם אינם נחשבים לכלים, ולפיכך הם מוקצים מחמת גופם. ונראה ששיטת הראשונים העיקרית להקל היא דברי מהר"ח אור זרוע, אך גם הוא אחרי שכתב דעתו הביא את דברי הרא"ש, ומכאן שקיבל את דבריו.

עליו אסור לטלטלו **(קצו)**.

סעיף מ

[מ]כל בהמה חיה ועוף מדדים אותם בחצר, דהיינו שאוחז בצווארן ובצדדים ומוליכן, **אם צריכין הבעלי חיים לכך (קצז)**, ובלבד שלא יגביהם בענין שיעקרו רגליהם מן הארץ, דמוקצין הם ואסור לטלטלו **(קצח)**; חוץ מתרנגולת שאין מדדין אותה, [נ]מפני שמגבהת עצמה מן הארץ ונמצא זה מטלטל **(קצט)**, [ס]אבל דוחים אותה מאחוריה בידים כדי שתכנס **(ר)**.

[מ]שבת קכ"ח ע"ב במשנה ובגמרא. [נ]כאביי שם וכפירוש רש"י. [ס]שם במשנה.

שולחן ערוך כפשוטו

למוקצה לעלות על הכלי בשבת הוא אוסר את הכלי בשימוש בשבת, והדבר דומה לסתירת הכלי. אולם לא אסרו זאת חכמים משום שהאפרוחים אינם נשארים על הסל זמן ממושך, והכלי אינו נאסר לאחר שהם יורדים.

(קצו) אסור לטלטלו - כיוון שכך מטלטל את האפרוחים, שהם מוקצים מחמת גופם.

(קצז) לכך - כפי שראינו בסעיף הקודם, בעלי חיים הם בגדר מוקצה. טלטול מהסוג המתואר כאן נקרא "טלטול במקצת", והוא אסור במוקצה, אולם התירו חכמים טלטול כזה בעת הצורך משום צער בעלי חיים.

(קצח) ואסור לטלטלו - שטלטול כזה הוא טלטול גמור, ומשום צער בעלי חיים התירו רק טלטול במקצת.

(קצט) מטלטל - כלומר: דרך תרנגולים להרים רגליהם כשאוחזים בצווארם, ולכן אי אפשר לדדות אותם, שזהו טלטול גמור.

(ר) כדי שתיכנס - כלומר: אם רוצה להזיז תרנגולת לצרכה יכול לדחוף אותה מאחוריה, והדבר כלול בהיתר של טלטול במקצת משום צער בעלי חיים.

סעיף מא

(רא) ע"האשה מדדה את בנה, פ"אפילו ברשות הרבים, צ"ובלבד שלא תגררהו, אלא יהא מגביה רגלו אחת ויניח השניה על הארץ וישען עליה עד שיחזור ויניח רגלו שהגביה, שנמצא לעולם הוא נשען על רגלו האחת (רב).

ע"שבת קכ"ח ע"ב במשנה. פ"שם בברייתא. צ"ר"ן שם, ורבנו ירוחם בנתיב א'.

שולחן ערוך כפשוטו

(רא) הקדמה לסעיף - סעיף זה אינו דן בהלכות מוקצה, אלא אגב דין טלטול בעלי חיים דן הסעיף בהליכה עם ילד ברשות הרבים. כאן הבעיה אינה מוקצה, אלא חשש מנשיאת הילד ארבע אמות ברשות הרבים. בגמרא נאמר ש"החי נושא את עצמו", כלומר שאדם מטבעו הולך ממקום למקום, ואינו שייך למקום שבו הוא נמצא כחפצים דוממים, ועל כן מן התורה אין איסור הוצאה או העברה באדם שיכול ללכת בעצמו. ומכל מקום אסרו חכמים לשאת אדם ברשות הרבים.

הלכה למעשה, אף על פי שאנו פוסקים שאין לנו רשות הרבים מהתורה, אין לשאת ילדים בידיים או להסיעם בעגלה, כי תקנת חכמים היא להחיל בכרמלית את דיני רשות הרבים. אך אם התחילו ללכת ברגל עם ילד, והוא התעייף מההליכה - אפשר להקל ולהחשיבו כחולה ולשאתו בידיים; וכן ילד שחלה וצריך להביאו לרופא מותר לשאתו[24]. ובמקרה זה מותר גם להביאו בעגלה, שהיא טפלה לילד[25].

(רב) על רגלו האחת - גרירה נחשבת כנשיאה, וכלולה באיסור חכמים. אולם לדדות, כלומר לעזור לו ללכת, לא החשיבו חכמים כנשיאה, ומותר. ולא גזרו חכמים שמא תישאהו, משום שגם הנשיאה איסורה מדרבנן, ואין גוזרים גזרה

24. במקרים אלו אנו מצרפים את דברי רבי עקיבא איגר (שו"ת סימן כ"ח) שמתיר אף שלא בשעת הדחק, משום שאין גוזרים גזרה לגזרה, ומדובר על גזרה שלא לשאת את החי, בכרמלית שאיסורה מדרבנן. והכרענו לאסור כדעת המג"א ופוסקים רבים, אבל בשעת הדחק אפשר לסמוך על רעק"א. ועיין גם באגרות משה או"ח חלק ד' סימן צא.

25. שמירת שבת כהלכתה, פרק י"ח סעיף נז.

סעיף מב

[ק]דבר שהוא מוקצה מותר ליגע בו, ובלבד שלא יהא מנענע אפילו מקצתו הגה: וכבר נתבאר (בסעיף ג) **(רג).**

[ק]הר"ן בסוף פרק כל כתבי בשם הרמב"ן.

סעיף מג

[ר]מותר לטלטל מוקצה על ידי נפיחה הגה: וכבר נתבאר ריש סימן זה (סעיף ג) **(רד).**

[ר]מהרי"ל בתשובה.

סעיף מד

[ש]כלי שנתרועע **(רה)**, לא יתלוש ממנו חרם לכסות בו או לסמוך בו **(רו).**

[ש]רמב"ם בפכ"ו ה"ג מהא דמגופת החבית שבת קכ"ד ע"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

לגזרה[26].

(רג) בסעיף ג' - ראה גם דברינו שם, על דברי הרמ"א בסעיף ג'.

(רד) סעיף ג' - כיוון שטלטול על ידי נשיפה הוא שינוי גדול, לא אסרוהו חכמים. וכבר התבאר בדברי הרמ"א בסוף סעיף ג'.

(רה) שנתרועע - שהתקלקל.

(רו) או לסמוך בו - משום ששבר זה כבר אינו כלי, והרי הוא מוקצה מחמת גופו[27].

---

26. ואף שכתבנו שהחילו חכמים בכרמלית דין רשות הרבים, הדבר נאמר לעיקרי הדינים, כגון לאיסורי טלטול דרבנן (כגון טלטול פחות פחות מארבע אמות, או טלטול בשינוי), שאסורים גם בכרמלית. אבל איסור שגם ברשות הרבים אינו אלא משום גזרה, ראו חכמים להקל בו בכרמלית (סברא זו הובאה בשו"ת רבי עקיבא איגר שהבאנו בהערה 24).

27. פירשנו על פי הרמב"ם המובא בבית יוסף. ויש שפירשו שהאיסור משום שהדבר דומה לתיקון כלי. ונראה שאין מחלוקת בדבר, אלא אם סתם חתך את הכלי לשימוש חד פעמי - אין כאן תיקון, כי היה ונשאר שבר כלי, ודומה למי שמשתמש באבן, שאין בכך לעשותה לכיסוי; אבל אם

סעיף מה

[ת]**אסור לשחוק בשבת ויום טוב בכדור (רז). הגה: ויש מתירין (רח), ונהגו להקל (רט)** (תוס׳ ביצה י״ג ע״ב).

[ת]אגור בשם שבלי הלקט.

סעיף מו

[א]**אסור לשאת תחת אציליו זרע התולעים שעושין המשי (רי), מפני שאסור בטלטול (ריא), ועוד שהוא מוליד בחומו (ריב).**

[א]תשובת הרשב״א.

שולחן ערוך כפשוטו

(רז) בכדור - כי צריך להקדיש את השבתות והחגים ללימוד תורה. ואף שלא נאסרו כל המשחקים בשבת[28], משחקי כדור הם ממש עובדין דחול, ולדעה זו הכדור הוא כלי שמלאכתו לאיסור.

(רח) ויש מתירין - לדעה זו אין איסור לשחק בשבת, ויש בכך אפילו קיום מצוות עונג שבת.

(רט) ונהגו להקל - ויעשה כל אחד לפי מדרגתו. ולפי שיש שמשחקים, הכדור אינו מוקצה.

(רי) התולעין שעושין המשי - המשי מופק מגולם של זחל בשם ׳טוואי המשי׳. את ביציו יש לשמור לאחר הטלתן, וכשרוצים שיבקעו יש לחממן. את החימום נהגו לעשות תחת הזרוע, והדבר אסור בשבת משתי סיבות, כפי שמבאר המחבר.

(ריא) שאסור בטלטול - שביצים אלו מוקצות מחמת גופן.

(ריב) מוליד בחומו - כיוון שחימום הביצים גורם להן לבקוע, הרי שיש כאן גם איסור דרבנן של מוליד דבר חדש.

מתקנו להסיר בליטותיו ועוקציו (כפי שמפרש רש״י), יש בכך תיקון, וייתכן שאפילו איסור תיקון מן התורה. בסימן ש״מ מובא שהחותך את החרס אסור מדרבנן משום תיקון כלי, ומדובר שם בחרס שאינו מכלי שבור, והאיסור אינו אלא מדרבנן כי אינו מתקן לתמיד, אלא לשימוש אחד.

28. כמפורש בשולחן ערוך סימן שלח סעיף ה.

סעיף מז

[ב]**יש אוסרים לטלטל בגד שעטנז (ריג), [ג]ויש מתירים (ריד).**

[ב]רבינו ירוחם בחלק י"ג, והמרדכי בשם אור זרוע. [ג]שם.

סעיף מח

[ד]**מותר לטלטל מניפה בשבת להבריח הזבובים (רטו).**

[ד]כל בו.

סעיף מט

[ה]**מכבדות (רטז) שמכבדים בהם הקרקע, מותר לטלטלם (ריז).**

[ה]רמב"ם פכ"ו ה"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(ריג) בגד שעטנז - לשיטתם מפאת האיסור ללבוש את הבגד הוא נחשב לכלי שמלאכתו לאיסור[29].

(ריד) ויש מתירים - משום שאפשר להשתמש בו לשימושים נוספים שאינם לבוש. הלכה למעשה, כדעה השנייה, המקלה[30].

(רטו) להבריח הזבובים - המניפה נחשבת כלי, ואין בהברחת הזבובים שום איסור.

(רטז) מכבדות - מטאטאים.

(ריז) מותר לטלטלם - בסימן של"ז סעיף ב מבואר שמותר לטאטא את הבית (לפחות בקרקע מרוצפת); לכן המטאטא הוא כלי שמלאכתו להיתר, ומותר לטלטלו.

---

29. כך פירש בים של שלמה (ביצה פרק א סימן מד, הובא במג"א כאן), ולפי זה מותר לטלטלו לצורך גופו ומקומו. ויש מפרשים שהוא אינו נחשב בגד כלל, והוא מוקצה מחמת גופו; אלא שקצת קשה לומר כך, שהלא מותר להשתמש בבגד שעטנז, רק אסור ללבשו.

30. על פי הכלל שב"יש ויש" הלכה כדעה שנייה. יש פוסקים שמחמירים כדעה ראשונה, ובהם כף החיים אות רס"ג, ומשנ"ב ס"ק קס"א. בין הפוסקים להקל "הליכות עולם" חלק ג' עמוד ר"ז, וכך משמע גם בבית יוסף. גם הרמ"א לא חלק על מסקנת המחבר, ובפשטות זהו איסור דרבנן, שספקו להקל.

סעיף נ

[ו]הרשב"א מתיר לטלטל האצטורל"ב* **(ריח)** בשבת, וכן ספרי החכמות **(ריט)**, [ז]ולדעת הרמב"ם יש להסתפק בדבר **(כ)**.

[ו]כן כתב בתשובה. *פירוש: כלי העשוי להבין מתוכו חכמת התכונה. [ז]ציינתיו בסימן ש"ז סעיף י"ז אות ל'.

סעיף נא

[ח]מה שמורה על השעות שקורין רילוג **(רכא)**, בין שהוא של חול **(רכב)** בין שהוא של מין אחר – יש להסתפק אם מותר

[ח]תשובת מהרי"ל בשם מהר"ר פייבש.

שולחן ערוך כפשוטו

(ריח) האצטורל"ב – מכשיר מכני המשמש לקביעת זוויות גרמי השמים ביחס לאופק. שימש לניווט וללימוד גרמי השמים.

(ריט) ספרי החכמות – לדעה זו מותר לעסוק בחכמות חיצוניות בשבת, ולכן אביזריהן אינם מוקצים, כפי שהתבאר בסימן ש"ז סעיף יז.

(רכ) להסתפק בדבר – שיטת הרמב"ם היא שיום השבת מיועד חציו ללימוד תורה וחציו לעונג אכילה[31], וכל לימוד אחר אסור. וספרי החכמות הואיל ואין להשתמש בהם בשבת, אפשר שהם ככלי שמלאכתו לאיסור[32].

(רכא) רילוג – כלומר שעון[33].

(רכב) של חול – שעון חול מורכב משתי שפופרות זכוכית המונחות זו על גבי זו, וביניהן נקב. אפשר בעזרתו למדוד זמן, לפי משך הזמן שבו החול עובר מהכלי העליון לתחתון.

---

31. על פי דבריו בהלכות שבת ל', י לפי ביאור המגיד משנה והמגדל עוז.

32. המחבר כתב שלרמב"ם יש להסתפק בדבר, כיוון שייתכן שגם לרמב"ם אין זו אלא חומרה בלבד, ולא מעיקר הדין. את איסורו כתב הרמב"ם בפירוש המשנה (שבת פכ"ג מ"ב: "שכל זולת ספרי הנבואה ופירושיהם אסור לקרותו לא בשבת ולא ביום טוב, ואפילו היה בו דברי חכמה ומדע"), ולא העתיקו במשנה תורה, ויתכן שגם לשיטתו אין זו אלא התנהגות ראויה, ולא איסור.

33. בספרדית reloj. ומאותו שורש המילה אורלוגין.

לטלטלו (רכג) הגה: וכבר פשט המנהג לאסור (רכד) (תשובת מהרי"ל).

סעיף נב

[ט]מוקצה לעשירים הוי מוקצה, ואפילו עניים אין מטלטלין* (רכה).

[ט]הר"ן מהא דקרטין בי רבי, שבת מ"ז ע"א. *דין ביצה שנולדה בשבת ופירות שנשרו מן האילן בשבת, ודין טלטול אוכלי בהמה ואם מותר לקטמן, ודין נטילת קיסם לחצות בו שיניו, ודין טלטול עצי בשמים והיתר קטימתם - הכל בסימן שכ"ב סעיפים א-ה. דין טלטול מעות ודברים המוקצים מפני השלטון או מפני הדליקה או מפני הליסטים - בסימן של"ד סעיף ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(רכג) לטלטלו - האוסרים סוברים שזהו כלי שנועד למדידה, וכיוון שאסור למדוד בשבת, יש לנהוג בו ככלי שמלאכתו לאיסור. לדעת המתירים אין כאן מדידה בידיים, ולכן הפעולה מותרת בשבת.

(רכד) לאסור - כיום התקבל למעשה שאין בכך איסור כלל, בעיקר משום שהשעונים נועדו לדעת מה השעה, ולא למדידת זמן (כשעוני החול)[34].

(רכה) אין מטלטלין - חפצים שבורים שאין בהם שימוש הם מוקצים מחמת גופם. חפץ כזה של אדם עשיר הרי הוא מוקצה, אף על פי שייתכן שאדם עני ישתמש בו; וכיוון שהוא מוקצה לעשיר הוא מוקצה לכול, אפילו לעניים.

---

34. בהערות "איש מצליח" על המשנה ברורה כותב לאסור בשבת שעונים המופעלים על ידי סוללה, כי הסוללה אינה כלי, והיא מוקצית מחמת גופה. ולא נהגו כחומרה זו, אלא כשדנים על כלי דנים עליו בשלמותו, ולא על חלקיו, והשעון הוא כלי שימושי ואינו מוקצה כלל.

סימן ש״ט
טלטול על ידי דבר אחר, ובו ה׳ סעיפים.

בסימן זה שני כללים בהלכות מוקצה:
א. כשאדם רוצה להעביר מוקצה למקום אחר, אסור לו לטלטל את המוקצה גם אם אינו נוגע בו ישירות, כגון שהמוקצה מונח על חפץ היתר, והוא מטלטל את החפץ המותר. טלטול זה נקרא ״טלטול מהצד לדבר האסור״. אבל אם אינו מעוניין לטלטל את המוקצה, וכוונתו לטלטל את ההיתר, ואגב כך נוטל את המוקצה - מקרה זה נקרא ״טלטול מהצד לדבר המותר״, ובדרך כלל הוא מותר. פרטי הלכות אלו מבוארים בסימן זה.
ב. ״בסיס לדבר האסור״: חפץ שאינו מוקצה, שבכניסת השבת מונח עליו בכוונה מוקצה - בתנאים מסוימים הוא עצמו נחשב למוקצה, ואסור בטלטול אפילו אם יוסר המוקצה שהיה מונח עליו. מוקצה זה נקרא ״בסיס לדבר האסור״. בסימן זה דן השולחן ערוך באלו תנאים החפץ שעליו מונח המוקצה נחשב למוקצה בעצמו, וכן ב״בסיס לדבר המותר והאסור״ - מקרה שמונחים על החפץ המותר גם מוקצה וגם דבר מה שאינו מוקצה.

סעיף א

(א) [א]**נוטל אדם את בנו והאבן בידו, ולא חשיב מטלטל לאבן (ב); והוא שיש לו גענוגין** (פירוש: בן שיש לו עצבון כשאינו עם אביו) **עליו, שאם לא**

[א]משנה שבת קמ״א ע״ב וגמרא שם וכפירוש רש״י שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) הקדמה לסעיף - מעיקר הדין אסור לטלטל חפץ שמונח עליו דבר מוקצה, אם בכוונתו לטלטל את המוקצה. שלושת הסעיפים הבאים עוסקים בדין זה, ובעיקר במקומות שבהם הדבר הותר.
(ב) מטלטל לאבן - אף על פי שכך האב מטלטל למעשה את האבן; ואפילו אם הוא מעוניין בכך, שרוצה שהאבן תשמח את בנו.

יטלנו, יחלה (ג); אבל אם אין לו געגועין עליו – לא (ד). ואפילו כשיש לו געגועין עליו – לא התירו אלא באבן, אבל אם דינר בידו, ואפילו לאחוז התינוק בידו והוא מהלך ברגליו – אסור, דחיישינן דילמא נפיל ואתי אבוה לאתויי (ה). [ב]**ויש אומרים שלא אסרו אלא כשהוא נושא התינוק עם דינר בידו; אבל לאחוז התינוק בידו, אף על פי שדינר ביד התינוק, אין בכך כלום (ו).**

[ב]הר"ן בשם הרמב"ן.

סעיף ב

[ג]**כלכלה (ז) שהיתה נקובה וסתמה באבן – מותר לטלטלה, שהרי נעשה כדופנה (ח);** [ד]**וכן דלעת שתולין בה אבן כדי להכבידה**

[ג]משנה קמ"א ע"ב וגמרא אוקימתא לרב שם קמ"ב ע"א. [ד]שם קכ"ה ע"א במשנה, ושם ע"ב בגמרא.

שולחן ערוך כפשוטו

(ג) יחלה – כלומר: חכמים התירו איסור קל זה כדי למנוע עצבות יתרה לילד.

(ד) לא – מדין "טלטול מן הצד לדבר האסור", שכאמור, אסור לטלטל מוקצה כאשר כוונתו לכך, אף אם אינו נוגע בו.

(ה) לאתויי – תרגום: שחוששים שמא [המטבע] יפול, ויבוא אביו להביאו. חכמים התירו להרים ילד שאוחז מוקצה, אבל לא התירו זאת במטבע משום החשש שהאב יבוא לטלטל בעצמו את המטבע.

(ו) אין בכך כלום – כי אין בכך אפילו טלטול מן הצד, שהרי בנו הוא שמטלטל את המטבע, ואין חיוב למנוע מקטנים לעשות איסור. ובמחלוקת זאת הלכה כמקל[1].

(ז) כלכלה – סלסלה.

(ח) כדופנה – כלומר: אף שכאשר מטלטל את הסלסלה נמצא מטלטל את

1. כמסקנת ביאור הלכה בשם אליהו רבה ורמב"ן, ולא כב"ח.

למלאת בה מים **(ט)**, אם הוא קשור יפה שאינו נופל – מותר למלאת בה, שהוא כמו הדלעת עצמה שהוא בטל אגבה **(י)**; ואם לאו – אסור **(יא)**.

סעיף ג

[ח]כלכלה מלאה פירות ואבן בתוכה **(יב)**, אם הם פירות רטובים, כגון תאנים וענבים **(יג)** – יטול אותה כמו שהיא, שאם ינער הפירות מתוכה, יפסדו **(יד)**. אבל אם הם פירות שאינם נפסדים – ינערם וינער גם האבן עמהם, ולא יטלנה עמהם **(טו)**. [ו]והני

[ח]שבת קמ"ג ע"א בגמרא אוקימתא דר' יוחנן, וכגרסת הרמב"ם בפרק כ"ה הט"ז והרב המגיד שם. [ו]בית יוסף ממשמעות הגמרא שבת קמ"ג.

האבן, אין בכך כלום, כיוון שהאבן נחשבת לחלק מהסל, ואינה מוקצית כלל.

(ט) למלאת בה מים - כשדלעת מתייבשת קליפתה מתקשה, ואפשר להשתמש בה כדלי כדי לשאוב מים מהבור. וכדי שתשקע במים היטב מניחים בה אבן.

(י) בטל אגבה - האבן הקשורה נחשבת לחלק מן הדלעת, והדלעת והאבן יחד נחשבות ככלי שאיבה, ואין כאן מוקצה כלל.

(יא) אסור - מפני שהדלעת נעשית בסיס לאבן, שהיא מוקצית מחמת גופה; ודווקא אם הניח את האבן בכוונה, כפי שיתבאר בסעיף ד.

(יב) ואבן בתוכה - שהונחה שם בכוונה. הפירות אינם מוקצים, והאבן מוקצית מחמת גופה. נמצא שהסלסלה היא בסיס לדבר האסור ולדבר המותר.

(יג) תאנים וענבים - אלו פירות טריים, ולא יבשים, ולכן נפסדים בנפילתם.

(יד) יפסדו - לכתחילה אמנם יש לנער את הסלסלה, ונסביר זאת להלן, אולם כאן כיוון שיש בכך הפסד אין צורך בכך.

(טו) ולא יטלנה עימהם - כאמור, הסלסלה היא בסיס לדבר האסור והמותר. בסימן הבא נלמד שבמקרה כזה אם המוקצה שווה יותר מהחפץ המותר - הבסיס נאסר, אולם אם החפצים המותרים שווים יותר - אין כאן בסיס לדבר

מילי (טז) כשאין צריך אלא לפירות או לכלכלה, אבל אם היה צריך למקום הכלכלה – מטלטלה כמות שהיא (יז).

סעיף ד

(יח) [ז]**שכח אבן על פי חבית, או מעות על הכר – מטה חבית על**

[ז]משנה שבת קמ"ב ע"ב וגמרא.

שולחן ערוך כפשוטו

האסור. אך גם כאשר אין איסור מדין "בסיס", כאשר אין בכך טרחה מרובה, יש לנער את המוקצה שהונח בכוונה. ועל כן בפירות שאינם מתקלקלים בנפילתם ינער את הסלסלה מהאבן ומהפירות, ולאחר מכן יאסוף את הפירות בחזרה[2].

(טז) והני מילי - ודברים אלו. כלומר: הצורך לנער את הסלסלה אם הדבר אפשרי.

(יז) מטלטלה כמות שהיא - כאמור, הסלסלה אינה נחשבת "בסיס", ומעיקר הדין מותר לטלטל את המוקצה על ידי דבר אחר כשאינו מטלטל לצורך המוקצה[3]; ואין מחמירים עליו לרוקן את הסלסלה כאשר אין לו צורך בתכולתה.

(יח) הקדמה לסעיף - סעיף זה מגדיר את דין "בסיס לדבר האסור". חפץ המותר בטלטול שבכניסת השבת מונח עליו מוקצה - בתנאים מסוימים הוא עצמו נחשב למוקצה, ואסור בטלטול אפילו אם יוסר המוקצה שהיה מונח עליו. בסעיף זה מודגש שה"בסיס" נאסר רק אם הניחו את המוקצה בכוונה שיהיה מונח עליו בשבת, אבל אם המוקצה נשכח על הבסיס - אין כאן דין של "בסיס לדבר האסור".

---

2. דין "בסיס לדבר המותר והאסור" מבואר בסימן הבא, בסעיפים ח–ט. והסברנו על פי ערוך השולחן כאן בסעיף ו, שכלכלה זו היא בסיס לדבר המותר והאסור.

3. מבואר על פי כף–החיים אות י"ח.

צדה והאבן נופלת, ומנער הכר והמעות נופלים **(יט)**; ואם היתה החבית בין החביות בענין שאינו יכול להטות אותה במקומה, יכול להגביה כמו שהיא עם האבן למקום אחר להטותה שם כדי שיפול מעליה **(כ)**. ואם הניחם עליה מדעתו, על דעת שישארו שם בכניסת השבת – [ח]אסור להטות ולנער **(כא)**. [ט]ויש אומרים דאפילו הניחם שם על דעת שישארו שם בכניסת השבת כדי שיטלם בשבת, מותר להטות ולנער בשבת, ולא אסרו אלא במניחם על דעת שישארו שם כל השבת **(כב)**. הגה: ואז אפילו נטל האיסור משם - אסור לטלטל הכלי, דמאחר שנעשה בסיס לדבר האסור למקצת השבת, אסור

[ח]בפירוש רש"י בשבת נ"א ע"א. [ט]שם בתוספות.

שולחן ערוך כפשוטו

(יט) והמעות נופלים - זו לשון המשנה. בשוכח מוסכם על הכול שהחבית או הכר אינם נעשים בסיס לדבר האסור.

(כ) כדי שיפול מעליה - גם כאשר החבית אינה נעשית בסיס, עדיף לא לטלטלה אלא להטותה על צידה. אך אם אי אפשר - מותר גם לטלטלה ממש, עד מקום שבו יוכל להפיל מעליה את האבן, כיוון שמטלטל לצורך החבית ולא לצורך האבן (הדבר נקרא "טלטול מן הצד לדבר המותר"). והוא הדין גם למי ששכח כסף בכיסו - המכנסיים אינם הופכים ל"בסיס", אך לא יסתובב עם כסף בכיסו, אלא ינער את המכנסיים מן הכסף היכן שהדבר אפשרי. ואם חושש שיאבד את הכסף, ימתין עד שיגיע לביתו וינער שם את הכיס.

(כא) להטות ולנער - במקרה זה החבית או הכר נחשבים "בסיס לדבר האסור", והם עצמם אסורים בטלטול כל השבת, אף אם הוסרה מהם האבן.

(כב) כל השבת - לדעה זו הבסיס נאסר רק אם קבעו להיות טפל למוקצה, אבל אם חשב להסיר את המוקצה במשך השבת (על ידי ניעור או על ידי גוי) - הבסיס אינו נאסר בטלטול.

כל השבת כולה **(כג)**; וכן בכל מוקצה **(כד)**, וכן לקמן סימן ש"י (סעיפים ג, ז). אם אדם הניח דבר מוקצה על של חבירו, לא אמרינן דנעשה בסיס לדבר האסור, דאין אדם אוסר של חבירו שלא מדעתו **(כה)** (או"ז).

סעיף ה

[1]הא דלא שרי אלא להטות ולנער **(כו)** – דוקא בצריך לגוף החבית והכר; אבל אם צריך למקום החבית והכר ולא הספיק לו הטייה והניעור – יכול לטלטלם עם האבן ועם המעות שעליהם לפנות מקומם **(כז)**. הגה: וכן הוא לקמן סימן ש"י (סעיף ח).

[1]שבת קמב ע"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(כג) כל השבת כולה - זהו כלל יסודי בהלכות "בסיס לדבר האסור", כפי שביארנו למעלה; והוא מוסכם גם על המחבר.

(כד) בכל מוקצה - אם דבר מה מוקצה בכניסת השבת - הוא אסור בטלטול בכל השבת. למשל, מוקצים שמספיק ייעוד במחשבה או במעשה לעשותם כלי, הייעוד מועיל רק אם נעשה לפני השבת, אך לא בשבת עצמה[4]. וכבר ראינו שאין אומרים את ההפך, ודבר שהיה מותר בטלטול בכניסת השבת יכול להיאסר במהלך השבת; כגון קליפות, שמותרות בטלטול כשהן חלק מהפרי, ולאחר קילופן הן מוקצות מחמת גופן.

(כה) שלא מדעתו - הסברה בכך היא שדין "בסיס לדבר האסור" אינו אובייקטיבי, כלומר אינו תלוי בחפץ עצמו, אלא בדעתו של האדם, והדעת הקובעת היא דעתו של בעל החפץ.

(כו) להטות ולנער - ההיתר שראינו בתחילת הסעיף הקודם, לנער את החבית או הכר מן האבן שנשכחה עליהם.

(כז) לפנות מקומם - כי בשוכח אין איסור "בסיס", וכשאינו מעוניין לטלטל את האבן או המעות הרי זה טלטול מן הצד לדבר המותר. ואף שבדרך כלל

---

4. כלל זה אינו נכון תמיד, ולמשל בהמה שהייתה מוקצית מחמת איסור בכניסת השבת, אם נתנבלה בשבת כבר אינה מוקצית. עיין מה שנכתוב בזה בע"ה בסימן שכ"ד סעיף ז.

צריך לנער את המוקצה ולא לטלטלו, כאן יש חשש שהמוקצה ייפול למקום שברצונו לפנות, ולכן אין צורך לנער[5].

5. על פי משנה ברורה ס"ק כט.

סימן ש"י
דיני מוקצה בשבת, ובו ט' סעיפים.

סימן זה דן ב"מוקצה מדעת". שלא כמו "מוקצה מחמת גופו", מוקצה מדעת הוא כלי או דבר מאכל, שדעת האדם בכניסת השבת היא שלא להשתמש בו במהלך השבת. במוקצה זה נחלקו רבי שמעון ורבי יהודה: לדעת רבי יהודה דברים שדעת האדם לא להשתמש בהם אסור לטלטלם בשבת, ולרבי שמעון הם מותרים. הכלל בכך הוא שהלכה כרבי שמעון, ומוקצה מדעת מותר. אלא שיש בכך שלושה יוצאים מהכלל:

א. "מוקצה מחמת חסרון כיס" - כפי שראינו בתחילת סימן ש"ח, זהו כלי שמלאכתו לאיסור, שבעליו מקפיד שלא לעשות בו שימוש אחר. מוקצה זה אסור בכל טלטול אף שהוא כלי.

ב. מוקצה "גרוגרות וצמוקים", כפי שיבואר בהמשך סימן זה.

ג. "בסיס לדבר האסור" - כפי שראינו בסימן הקודם, זהו חפץ שאינו מוקצה שנאסר בטלטול משום שבכניסת השבת מונח עליו מוקצה.

סימן זה בתחילתו מביא את הכלל ש"קיימא לן כרבי שמעון", שמותר לטלטל "מוקצה מדעת". ומביא לכך כמה דוגמאות.

מאמצע סעיף ב' עד סעיף ד' דן הסימן במוקצה "גרוגרות וצימוקים".

מסעיף ה' עד סוף הסימן ממשיך המחבר לדון ב"בסיס לדבר האסור" שאותו ראינו בסימן הקודם. כאמור, הלכות "בסיס לדבר האסור" מופיעות בחלקן כאן משום שמדובר בהן בכלי שאסור בטלטול.

סעיף א

[א]עץ שתולין בו דגים, אף על פי שהוא מאוס (א) – מותר לטלטלו,

[א]שבת ק"מ ע"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) שהוא מאוס - מדובר בקרש הניצב במטבח שנועד לתליית דגים, וריחו מאוס. רוב בני האדם לא ישתמשו בקרש זה עד שיינקו אותו ניקוי יסודי.

דקיימא לן במוקצה מחמת מיאום כרבי שמעון, דשרי **(ב)**.

סעיף ב

[ב]אין שום אוכל תלוש הראוי לאכילה מוקצה לשבת; דתמרים ושקדים ושאר פירות העומדים לסחורה – מותר לאכול מהם בשבת **(ג)**. [ג]ואפילו חטים שזרעם בקרקע ועדיין לא השרישו **(ד)**, וביצים שתחת התרנגולת – מותר לטלטלן **(ה)**. [ד]וכן תמרים הלקוטים קודם בישולן וכונסין אותם בסלים והם מתבשלים מאליהן – מותר לאכול מהם קודם בישולן **(ו)**. אבל גרוגרות **(ז)**

[ב]שבת מ"ה ע"א. [ג]שם בעיא ונפשטה. [ד]שם בעיא ונפשטה.

שולחן ערוך כפשוטו

(ב) דשרי – תרגום המשפט: שמקובל בידינו ב"מוקצה מחמת מיאוס" כרבי שמעון שמתיר. כלומר: אף שבני אדם בדרך כלל לא ישתמשו בעץ זה בשבת – הוא אינו נעשה "מוקצה", כי סוף סוף הוא כלי, ועומד לתליית דגים[1].

(ג) בשבת – בדרך כלל דברים העומדים לסחורה הם מוקצים, כיוון שבעליהם מקפיד שלא להשתמש בהם, שמא ייפגמו (ובכך הם דומים ל"מוקצה מחמת חסרון כיס"). אולם דברי מאכל, אף על פי שאין כוונה לאכלם בשבת, בשעת הצורך יכול בעליהם לשנות את דעתו ולאכול אותם, ולכן אינם מוקצים[2].

(ד) לא השרישו – גרעיני חיטה אלו אינם עומדים למאכל, שהלא זרעם. ובכל זאת כל דבר שראוי למאכל אינו מוקצה, שמא בעליו יחליט בשבת לאוכלו.

(ה) מותר לטלטלן – ביצים אלו יוחדו לדגירה, ובעליהן מצפה שיהיו לאפרוחים. ובכל זאת גם בהן הכלל הוא שדבר שראוי לאכילה אינו מוקצה.

(ו) קודם בישולם – אם ראויות קצת למאכל.

(ז) גרוגרות – הן תאנים מיובשות.

---

1. ואין זה כלי שמלאכתו לאיסור, כיוון שאין איסור לתלות דגים על כלי זה בשבת.

2. היינו לדעת רבי שמעון, שהלכה כמותו. ולדעת רבי יהודה הם מוקצים.

וצמוקים שמניחים אותם במוקצה לייבשן (ח) – אסורין בשבת משום מוקצה, שהן מסריחות קודם שיתייבשו, דכיון שיודע שיסריחו – הסיח דעתו מהם; [ח]וכיון דאיכא תרתי, דחינהו בידים ולא חזו (ט), הוי מוקצה (י). הגה: יש אומרים דאין הכנה שייך בשל גוי, ואפילו גרוגרות וצמוקים שבידו מותרים (יא) (כל בו סי' נ"ח, וכ"מ בר"ן שבת דף מו ע"ב, ובירושלמי).

[ח]כפירוש רש"י שם, וכן כתבו הרי"ף והרא"ש, והרמב"ם בפכ"ו הי"ד.

סעיף ג

[1]בין באיסור אכילה בין באיסור טלטול, כל דבר שהיה ראוי בין

[1]ביצה דף כ"ו ע"ב בעיא ונפשטא להיתר כלישנא בתרא, וכן פסקו הרא"ש והר"ן והרשב"א בתשובה.

שולחן ערוך כפשוטו

(ח) במוקצה לייבשן - המוקצה הוא מקום ייבוש הפירות, ומדובר כאן בתאנים וענבים שהונחו לייבוש, לעשותן גרוגרות וצימוקים.

(ט) ולא חזו - תרגום: כיוון שמתקיימים בהם שני תנאים: דחאם בידיים, ואינם ראויים.

(י) הוי מוקצה - הענבים והתאנים היו ראויים לאכילה, והם הפכו למוקצים בגלל שהתקיימו בהם שני תנאים: בעליהם עשה פעולה שמראה שהוא אינו רוצה לאוכלם בשבת (שהניחם במקום הייבוש); והם אינם ראויים כעת לאכילה, כיוון שענבים טריים אינם ראויים לאכילה מתחילת ייבושם עד שמתייבשים לגמרי.

(יא) מותרים - לדעה זו התנאי של "דחאם בידיים" שייך דווקא אם יהודי עשה בהם פעולה שמראה שאינו חפץ בהם השבת; אבל אם גוי עשה את המעשה אין כאן עניין של "דחאו בידיים", והגרוגרות והצימוקים שבמוקצה מותרים. והמחבר מסכים לדין זה[3].

3. למדנו זאת מכך שהבית יוסף מביא דעה זו בלי שום חולק, וכן כתב בביאור הלכה ד"ה "יש אומרים" בשם בית מאיר. אלא שנראה מלשון הרמ"א שהבין שיש חולקים על קולא זו. הלכה

השמשות, אם אירע בו דבר שנתקלקל בו ביום **(יב)** וחזר ונתקן בו ביום – חזר להיתרו **(יג)**; אבל דבר שהוקצה בין השמשות – אסור כל היום **(יד)**.

סעיף ד

[ד]גרוגרות וצמוקים שהיו מוקצים, וכשהגיע בין השמשות כבר נתייבשו והם ראויים לאכילה, אף על פי שלא ידעו הבעלים באותה שעה שנתייבשו ואחר כך נודע להם שבין השמשות כבר היו יבשים – מותר **(טו)**.

[ד]שם בביצה דף כ"ו.

שולחן ערוך כפשוטו

(יב) שנתקלקל בו ביום - ונעשה מוקצה. במקרה זה התקיימו שני התנאים שראינו בסעיף הקודם למוקצה: הוא אינו ראוי לשימוש, ומשום כך הושם בצד כדבר שאין משתמשים בו.

(יג) חזר להיתרו - כיוון שדבר שהיה ראוי לשימוש בכניסת השבת, אסור במהלך השבת רק בזמן שאינו ראוי.

(יד) אסור כל היום - כיוון שכל דבר שאינו ראוי לשימוש בין השמשות - אסור בטלטול כל השבת, אף אם סיבת המוקצה הוסרה[4].

(טו) מותר - אף על פי שהבעלים סברו בכניסת השבת שאותם פירות לא היו ראויים, אם הם כן היו ראויים הרי אינם מוקצים, שהרי לא נתקיים בהם התנאי שיהיו לא ראויים בכניסת השבת.

למעשה אפשר לסמוך על שיטה זו, והדברים נפסקו להלכה גם בערוך השולחן (הלכה ד). בכף החיים אות ט"ז הבין כך גם את דעת המחבר, ובאות י"ז מביא את החולקים, עיין שם.

4. דין זה קיים דווקא במוקצה שדחאו בידים, אבל דבר שהוקצה משום שרבץ עליו איסור בכניסת השבת, והאיסור התבטל מאליו במהלך השבת - הותר המוקצה. למשל, בהמה שנתנבלה בשבת מותר להאכילה לכלבים, כפי שנלמד בע"ה בסימן שכ"ד.

סעיף ה

[ח]**גרוגרות וצמוקים דחזו ולא חזו, דאיכא אינשי דאכלי ליה ואיכא דלא אכלי ליה (טז), אי אזמניה – נפיק ליה מתורת מוקצה (יז), ואי לא – לא. אבל אם אינם ראויים והזמינם, הזמנה לאו מלתא היא (יח).**

[ח]שם בביצה דף כ"ו.

סעיף ו

[ט]**כל דבר שאסור לטלטלו (יט) – אסור ליתן תחתיו כלי כדי שיפול לתוכו, מפני שאוסר הכלי בטלטול (כ), ונמצא מבטל כלי**

[ט]שבת מ"ב ע"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(טז) דלא אכלו ליה - תרגום: שראויים ואינם ראויים, שיש אנשים שאוכלים אותם ויש שאין אוכלים אותם.

(יז) מתורת מוקצה - תרגום: אם זמנם (כלומר: התכוון לאוכלם), הוציאם מתורת מוקצה.

(יח) לאו מלתא היא - אין משמעות לכוונתו לאוכלם אם אינם ראויים לאכילה.

(יט) לטלטלו - משום שהוא מוקצה.

(כ) שאוסר הכלי בטלטול - לאחר שהמוקצה ייפול לכלי ייאסר הכלי בטלטול, משום שאסור לטלטל דבר היתר כשיש בו מוקצה.

מהיכנו (כא); אבל מותר לכפות עליו כלי (כב), [1]ובלבד שלא יגע בו (כג).

[1]טור [ואף על גב דמותר ליגע במוקצה – הכא אביצה קאי, וכן הוא בירושלמי 'ובלבד שלא יגע בביצה', והביאו הראב"ד בהשגות בפרק כ"ה הכ"ג, והרא"ש בפ"ק דביצה. ועיין ב"י מ"ש בזה הרב המגיד ותה"ד סימן ס"ז].

סעיף ז

[2]מטה שיש עליה מעות (כד), או אפילו אין עליה עתה (כה) והיה עליה בין השמשות – אסור לטלטלה, דמגו דאתקצאי לבין

[2]שבת מ"ד ע"ב ודלא כרב, הרי"ף והרמב"ם פכ"ה ה"י, וכן כתב ר' ירוחם בחי"ג שכן עיקר.

שולחן ערוך כפשוטו

(כא) מבטל כלי מהיכנו – זו גזרת חכמים, האוסרת להפוך בשבת כלי מותר לכלי אסור, משום שהדבר דומה למלאכות בונה[5] או סותר[6]; בונה כי חיבר את הכלי הזה למקומו, וסותר כי אינו יכול כעת להשתמש בו וכביכול נשבר.

(כב) לכפות עליו כלי – בגמרא מופיעה דעה שאף אין לכפות כלי על מוקצה[7], ומלמדנו המחבר שאין הלכה כדעה זו.

(כג) שלא יגע בו – אף על פי שראינו (ברמ"א סימן ש"ח סעיף ג) שאין איסור לגעת במוקצה, כאן אסרו, משום שנוגע במוקצה לצורך המוקצה[8].

(כד) מעות – שהונחו בכוונה על מנת שיישארו על המיטה בשבת.

(כה) עתה – כיוון שנלקחו ממנה.

---

5. על פי רש"י, מב, ב ד"ה כלי. וכן כתב כאן הטור, ורבים מהאחרונים.

6. על פי רש"י קכח, ב ורמב"ם פרק כה הלכה כג. וראה כאן בכף החיים.

7. זו דעת רבי יצחק, וסברתו: "אין כלי ניטל אלא לדבר הניטל בשבת" (שבת דף מ"ב ע"ב). כלומר שאין להשתמש בכלי בשבת אלא עבור דבר היתר, ולא עבור מוקצה.

8. ויש בכך קבלה חלקית של שיטת רבי יצחק. הסברנו כאן על פי הבית יוסף, וכן עולה מהט"ז והמג"א. לעומת זאת המשנה ברורה הסביר שהאיסור הוא שמא ינענע את המוקצה, וכדרכנו הסברנו על פי הבית יוסף.

השמשות אתקצאי לכולי יומא (כו). הגה: **ואפילו לצורך גופו או לצורך מקומו (כז)** (ב״י). **והוא הדין לכל דבר היתר שמונח עליו איסור. אבל אם אין עליה עתה מעות, וגם לא היה עליה בין השמשות – מותר לטלטלה אפילו יחדה למעות והניחם עליה מבעוד יום, כיון שסילקן קודם בין השמשות (כח).** הגה: **ויש אוסרין בייחד לכך והניח בהם, אף על פי שסילקן מבעוד יום (כט)** (טור בשם ר״ת); **ולכן אסור לטלטל כיס של מעות (ל) אף על פי שהוציא המעות ממנו מבעוד יום, אלא אם כן עשה בו מעשה שפתחו מלמטה וסלקו מן היחוד, וכן נוהגין (לא)** (הגה״מ פכ״ה). **מיהו לצורך גופו או לצורך מקומו - מותר (לב)** (הגהות אשרי וב״י). **וכן בכיס התפור**

שולחן ערוך כפשוטו

(כו) לכולי יומא - תרגום: מתוך שהוקצתה לבין השמשות, הוקצתה לכל היום. דין זה קיים גם אם סיבת המוקצה נעלמה.

(כז) לצורך מקומו - דין המיטה כדין המעות, וכיוון שאסור לטלטל מעות לצורך גופן או מקומן, גם הבסיס נאסר בכך. והמחבר אינו חולק על דין זה. ואם מונח על הבסיס כלי שמלאכתו לאיסור, המותר בטלטול לצורך גופו ומקומו - גם הבסיס מותר בכך.

(כח) קודם בין השמשות - כדי שחפץ ייאסר מדין בסיס, המוקצה צריך להיות מונח עליו בין השמשות, וצריך להיות מונח בכוונה שיישאר שם.

(כט) מבעוד יום - לדעה זו מיטה שסילק ממנה את המעות לפני השבת מותרת בטלטול; אבל כלי שמיוחד כמקום להנחת המוקצה - נאסר בטלטול גם אם המוקצה הוסר ממנו לפני השבת. למשל שולחן המיוחד למחשב, שלדעה זו אסור בטלטול גם אם סילק ממנו את המחשב לפני השבת.

(ל) כיס של מעות - ארנק.

(לא) וכן נוהגין - לפוסקים כרמ״א. ולנוהגים כמחבר מותר הכלי בטלטול אם המוקצה לא היה עליו בכניסת השבת.

(לב) מותר - אף אם המוקצה עצמו אסור בטלטול לצורך גופו ומקומו. שהואיל ויש מתירים, הרמ״א אינו אוסר לגמרי את הכלי המיועד לדבר האסור, אלא אוסרו רק ככלי שמלאכתו לאיסור. לכן בדוגמה שהבאנו למעלה, של

בבגד, הואיל ועיקר הבגד עומד ללבוש, אם הוציא המעות משם - מותר ללבוש הבגד, דהכיס בטל אצלו (לג); אבל אם שכח בו מעות - מותר לטלטל הבגד, דלא אמרינן דכל הבגד נעשה בסיס למעות, הואיל ואין המעות על עיקר הבגד (לד); אבל אין ללובשו בשבת, דחיישינן שמא יצא בו (לה), כדלעיל סימן ש"א סעיף ל"ג (לו) (ב"י סוף סי' ש"ט). **ועיין לעיל סימן רס"ו** (סעיף י"ב) **אם שכח כיסו אצלו בשבת (לז), מה דינו.**

סעיף ח

[ל]**כלי שיש עליו דבר האסור ודבר המותר – מותר לטלטלו (לח), כגון מחתה שיש עליה מבעוד יום אפר שמותר לטלטלו לכסות בו רוק או צואה, ויש עליה גם כן שברי עצים שהם אסורים בטלטול**

[ל]שבת מ"ז ע"א.

שולחן ערוך כפשוטו

שולחן מחשב שסילק ממנו את המחשב קודם השבת - מותר לטלטלו אם צריך את גוף השולחן או את מקומו.

(לג) דהכיס בטל אצלו - אף על פי שהכיס מיוחד למעות, אין אוסרים את המכנסיים בעבורו, כיוון שהכיס בטל לבגד.

(לד) על עיקר הבגד - אף שאסור לטלטל כלי שנשכח עליו כסף[9], האיסור קיים רק אם המוקצה מונח על עיקר הכלי, ולא אסרו לטלטל מכנסיים משום מוקצה שבכיסם.

(לה) שמא יצא בו - מרשות היחיד לרשות הרבים.

(לו) ש"א סעיף לג - שם מבואר היתר כשהמעות תפורים בבגד, ואז אינו מוציא אותם דרך הוצאה. עיין בדברינו שם.

(לז) אצלו בשבת - כלומר מי שמגלה בשבת שבטעות יש עליו ארנק.

(לח) מותר לטלטלו - הדבר נקרא "בסיס לדבר המותר והאסור", ומותר בתנאים המפורטים בהמשך הסעיף.

---

9. חפץ כזה אינו נאסר משום "בסיס", שאין בסיס בשוכח אלא במניח. אולם ראינו שבכל זאת אסור לטלטלו, שאין לטלטל מוקצה גם כאשר אינו נוגע בו.

– מותר לטלטל מחתה כמו שהיא. [מ]וכגון שדבר המותר חשוב מדבר האסור **(לט)**, אבל אם דבר האסור חשוב יותר מדבר המותר – בטל אצלו, ואסור לטלטלו **(מ)**. [נ]וטעם היתר טלטול זה, משום דלא אפשר למינקט קיטמא לחודיה אפילו אי שדי ליה מהמחתה **(מא)**, (או אם צריך למקום המחתה **(מב)**, כמו שנתבאר לעיל סי׳ ש״ט). ואם אינו צריך אלא לגוף המחתה – לא יטלטלנה כמו שהיא, אלא ינער האפר ושברי העצים במקומם, ויטול המחתה **(מג)**. הגה: וכן אם יוכל לנער האיסור לחוד – ינערנו, ולא יטלטלנו עם

[מ]טור, מהא דאביי שם וכפירוש התוס׳ שם בשם ר״ת. [נ]הרא״ש בתשובה.

שולחן ערוך כפשוטו

(לט) חשוב מדבר האסור – ואז עיקר הטלטול הוא עבור דבר ההיתר[10].

(מ) ואסור לטלטלו – משום "בסיס לדבר האסור".

(מא) מהמחתה – תרגום: שאי אפשר לקחת את האפר (=דבר ההיתר) לבדו, אפילו אם מנערו מהמחתה. כלומר: ההיתר בבסיס לדבר המותר והאסור הוא דווקא כשאי אפשר לקחת את הדבר המותר בלי לטלטל את המוקצה; אך אם אפשר – לא יטלטל את הבסיס, כדי שלא יטלטל אגב כך את המוקצה.

(מב) למקום המחתה – כלומר: היתר הטלטול קיים גם כאשר הוא נעשה לצורך מקום המחתה. במקרה זה לא יעזור לקחת את ההיתר, ואז סומכים על כך שההיתר חשוב מהאיסור, ומטלטלים את הבסיס עם הדבר האסור שעליו, אך לא לצורך המוקצה אלא לצורך המקום.

(מג) וייטול המחתה – כלומר: אם צריך את הבסיס עצמו, ויכול לנער ממנו מה שעליו – אין סיבה לטלטל את האיסור. הנחיה זו קיימת כאשר ניתן לנער את הדברים שעל הבסיס בלי שייגרם להם הפסד.

---

10. לפי עיקרון זה כתבו הפוסקים שבמקום הצורך, מי שיודע שיהיה עליו לטלטל מוקצה בשבת – יכול להכין לפני שבת "בסיס לדבר המותר והאסור" שהדבר המותר חשוב בו יותר, ואגב כך יטלטל גם את המוקצה. למשל מגש פמוטים שמניחים עליו דבר חשוב (ויש אומרים דבר מאכל) לפני שבת כדי שיוכלו לטלטלו לאחר שהנרות כבים, או אישה שחוששת שבשבת תיסע ללדת, ויכולה להכין מראש תיק שיש בו דברים מותרים החשובים יותר מהדברים האסורים.

ההיתר (מד) (ב"י בשם תשובת הרא"ש). **וכל זה לא מיירי אלא שהיה ההיתר עם האיסור מבעוד יום, אבל אם היה האיסור עליו לבד - לא מהני מה שהניח אצלו ההיתר בשבת (מה)** (ב"י בשם תשובת הרשב"א).

סעיף ט

[ט]תיבה שיש בה דבר המותר לטלטל ומעות, אם המעות אינם עיקר – מותר לטלטלה כמו שהיא, על פי התנאים שנתבארו במחתה* (מו).

[ט]הגהות פרק כ"ו בשם המהר"מ, מהא דשבת מ"ז ע"א. *אם מותר לכסות פירות או לבנים מפני הדלף, או ליתן כלי תחת הדלף - עיין לקמן סימן של"ח סעיפים ו-ז ותקכ"א סעיפים ב-ג.

שולחן ערוך כפשוטו

(מד) עם ההיתר - אם צריך לבסיס או לדבר ההיתר. הערה זו מוסכמת על המחבר.

(מה) ההיתר בשבת - כאמור הזמן הקובע הוא בין השמשות, וכאשר בבין השמשות חפץ נעשה בסיס לדבר האסור, הוא נאסר לכל השבת.

(מו) שנתבארו במחתה - הכלל הוא שאם המעות חשובות פחות מהדבר המותר, המגירה אינה נאסרת מדין "בסיס", ומותר לטלטלה.

סימן שי"א
דיני מת בשבת, ושאר טלטול מן הצד, ובו ט' סעיפים.

גופת מת היא בגדר "מוקצה מחמת גופו", ואסור לטלטלה בשבת. אם בכל זאת מתעורר צורך לטלטל את הגופה, כגון שהיא נמצאת במקום שבו היא עלולה להסריח או במקום שפרצה בו שרפה, התירו לעתים את טלטולה משום כבוד המת, ובמקרים אלו דינה קל יותר ממוקצים אחרים. ההיתר הוא בעיקר בטלטול לא ישיר, בעיקר "טלטול אגב" - כלומר טלטולו אגב דבר היתר שהניחו עליו, ו"טלטול מן הצד" - טלטולו בלי לגעת בו ישירות. טלטול מן הצד אסור אם נעשה לצורך המוקצה, ומותר לצורך אחר (כגון לצורך דבר היתר שצמוד למוקצה, או לצורך מקומו). ובמת בשעת הצורך מתירים טלטול מן הצד לצורכו. אגב היתרים אלו במת, דן המחבר בסימן זה גם בהיתרים אלו במקרים אחרים.

סעיף א

[א]מת שמוטל במקום שירא עליו מפני הדליקה (א), אם יש ככר או תינוק – מטלטלו על ידיהם (ב); ואם אין לו ככר או תינוק – [ב]אם

[א]שבת מ"ג ע"ב. [ב]שם וכדרבי יהודה בן לקיש.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) מפני הדליקה - מדובר כאן בדליקה שאינה מסכנת חיים, ולכן אין לכבותה בשבת.

(ב) מטלטלו על ידיהם - כלומר שמניח על הגופה חפץ המותר בטלטול, כגון תינוק או לחם, ומטלטל יחד עמם את המת. בהמשך הסעיף יתבאר שמותר לטלטל את הגופה אפילו ללא דבר מותר כדי להצילה מדלקה. היתר זה הוא משום ש"אדם בהול על מתו", כלומר שאם לא נתיר לאדם לטלטל את המת, מתוך חשיבות הגופה הוא ישכח ששבת היום, ויבוא לכבות את השרפה. אלא שאף שהדבר הותר, עדיף לטלטל אם אפשר אגב דבר המותר בטלטול.

יש לו שתי מטות, מטלטלו על ידי שיהפכנו ממטה למטה (ג), דהוי טלטול מן הצד (ד); [ג]**ואם אין לו לא זה ולא זה – מטלטלו טלטול גמור (ה). וכל זה באותו רשות (ו).** [ד]**מת המוטל**

[ג]נראה מדברי רש"י שם, ומדברי רמב"ם פכ"ו הכ"א והר"ן והרא"ש. [ד]בגמרא שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(ג) ממיטה למיטה - שמצמיד מיטה אחרת למיטה שהמת עליה, והופך את המת ממיטתו למיטה השנייה. אחר כך מעביר את המיטה הריקה לצד השני, והופך שוב את המת עליה, וחוזר חלילה עד שמגיע למקום שבו המת משתמר.
(ד) טלטול מן הצד - גם טלטול המת בלי לגעת בו, על ידי הפיכת המיטה, נחשב לטלטול (משום שהוא טלטול מהצד לצורך המוקצה). אולם הוא קל יותר מסתם טלטול, והדבר עדיף על פני טלטולו כרגיל. וכל זה דווקא כשהופכו ממיטה למיטה, אולם לא התירו לטלטל את המת על ידי נשיאת המיטה כדרכה, כדי לשנות כמה שאפשר.
(ה) טלטול גמור - חכמים התירו את האיסור הקל יחסית של מוקצה, כדי שלא יבוא לעבור על איסור חמור יותר של כיבוי השרפה[1].
(ו) באותו רשות - אסור לטלטל את המת מרשות היחיד לרשות הרבים, ולהיפך. שהלא כל ההיתר הוא שיעבור האדם על איסור מוקצה הקל ולא על איסור כיבוי החמור; ואיסור הוצאה אף הוא חמור[2].
מדברי המחבר עולה שאסור להוציא את המת לא רק מרשות היחיד לרשות הרבים, אלא אף לכרמלית, אף על פי שהוצאה לכרמלית איסורה מדרבנן. ורבים מקשים על כך, מדוע לא להתיר איסור דרבנן של הוצאה משום כבוד הבריות? אולם דעת המחבר היא לאסור, ואפשר שלדעת המחבר כבוד הבריות בעטיו התירו איסורי דרבנן הוא כבוד החיים בלבד[3]. ועוד אפשר שלדעת

1. אף על פי ששניהם איסורי דרבנן, איסור מוקצה נחשב איסור קל, כי אינו קשור לאיסורי מלאכה.

2. לא מדובר כאן על איסורי דאורייתא ודרבנן, אלא אף שאנו עוסקים באיסורי דרבנן, איסור מוקצה קל יותר, כי אינו קשור לאיסורי מלאכה.

3. כך פירשו המג"א, מחצית השקל ופרי מגדים.

בחמה (ז) – מטלטלו מחמה לצל באותו רשות על ידי ככר או תינוק (ח); ואם אין לו ככר או תינוק [ח]לא יטלטלנו כלל, אפילו להפכו ממטה למטה, [ו]דטלטול מן הצד שמיה טלטול* (ט). (ועיין לקמן בסימן זה סעיף ו' מאי תקנתיה).

[ח]שם וכרב. [ו]תוספות והרי"ף והרא"ש. *(ועיין לקמן סעיף ח').

סעיף ב

[ז]מת שהסריח בבית, ונמצא מתבזה בין החיים והם מתבזים

[ז]רמב"ם פכ"ו הכ"ג.

שולחן ערוך כפשוטו

המחבר אין ביזוי גדול של כבוד המת בשרפתו. אמנם רבים חולקים על פסיקה זו של המחבר, או מסבירים את דבריו אחרת[4]. הלכה למעשה יש על מי לסמוך להקל, ולראות גם במניעת שרפת גופה כבוד הבריות הדוחה איסורי דרבנן.

(ז) מת המוטל בחמה - במקרה זה אין היתר של "אדם בהול על מתו", ובכל זאת התירו חכמים דברים האסורים במוקצה רגיל, משום כבוד המת.

(ח) כיכר או תינוק - אף ש"טלטול אגב" בדרך כלל אסור, כאן התירו משום כבוד המת.

(ט) שמיה טלטול - ולא הותר אלא במקרה של שרפה, משום "אדם בהול על מתו", אבל לא כדי למנוע סירחון. טעם הדבר, שלדעת המחבר ההיתרים משום כבוד הבריות נאמרו דווקא לאנשים חיים, ובנוסף הסירחון הוא תהליך טבעי, ואין בו פגיעה גדולה בכבוד המת. אדרבה, חילול שבת עבור המת יש בה פגיעה בכבודו. ובסעיף הבא דן המחבר במקרה שבו הסירחון מפריע לאנשים חיים.

---

4. כגון הט"ז, הכותב שיש כאן טעות סופר, ומציע שאפילו לפי הגרסה שלפנינו אין לדייק מהמילים "באותו רשות" שלכרמלית אסור.

ממנו (י). הגה: **ויש אומרים דאפילו לא הסריח עדיין, אלא שקרוב להסריח (יא)** (ב"י בשם טור ורש"י ור"ן) – **מותר להוציאו לכרמלית (יב); ואם היה להם מקום לצאת בו – אין מוציאין אותו, אלא מניחים אותו במקומו ויוצאים הם (יג).** [ח]**ויש אומרים שלא התירו להוציאו לכרמלית אלא על ידי כבר או תינוק (יד).** [ט]**ויש מי שאומר שכל שמוציאו לכרמלית מוטב להוציא שלא בכבר ותינוק, כדי למעט בהוצאה (טו).** [י]**ויש מי שמתיר להוציאו אף לרשות הרבים (טז) על**

[ח]טור, וכ"כ רש"י דף צד. [ט]טור בשם הרמב"ן, וכתב בספר תורת האדם שכן נראה מדברי הרמב"ם פכ"ו הכ"ג. [י]שם בשם הרמב"ן.

שולחן ערוך כפשוטו

(י) מתבזים ממנו – וסירחון של מת הוא בזיון גדול, שעליו אמרו שגדול כבוד הבריות שדוחה איסורי דרבנן.

(יא) שקרוב להסריח – הרמ"א מרחיב את ההיתר שמתבאר בהמשך, גם למניעת פגיעה עתידית בכבוד הבריות. לשיטת המחבר מותר להוציא את המת רק אם כבר הסריח.

(יב) לכרמלית – שזהו איסור דרבנן[5].

(יג) ויוצאים הם – ההיתר לדחות איסור דרבנן משום כבוד הבריות אינו קיים אלא כשאין אפשרות לדאוג לכבוד הבריות בדרך מותרת.

(יד) כיכר או תינוק – לדעה זו כבוד הבריות דוחה את איסור ההוצאה, ואילו איסור המוקצה לא נדחה לגמרי אלא הותר בטלטול אגב דבר המותר, כפי שהתבאר בסעיף הקודם.

(טו) למעט בהוצאה – שהרי אם מניח על המת דבר היתר כדי לטלטלו עמו, הוא אמנם מטלטל מוקצה אגב דבר היתר, אך בכך הוא גם מוציא מרשות היחיד לכרמלית את דבר ההיתר, ולא את המת לבדו.

(טז) לרשות הרבים – אמנם הוצאה מרשות היחיד לרשות הרבים היא מלאכה

---

5. כפי שהסברנו בקצרה בסימן ש"ח סעיף י"ח ס"ק קג.

ידי תינוק, אבל לא על ידי ככר (יז). [3]**והוא הדין אם הוא בבזיון אחר, כגון שהיה בספינה והיו הגוים מתאספים שם (יח), וכן כל כיוצא בזה. הגה: והוא הדין דמותרים לומר לגוי לטלטלו, כמו על ידי ככר ותינוק (יט)** (מרדכי וב״י בשם שבולי לקט). **ואסור לטלטל מת על ידי ככר ותינוק לצורך כהנים (כ) או דבר אחר, אבל על ידי גוים יש מתירין (כא)** (טור יו״ד סי׳

[3]מרדכי בפ״ג לשבת.

שולחן ערוך כפשוטו

מהתורה, אולם האיסור מהתורה הוא רק כשרוצה להשתמש שמה שהוא מוציא. ואם מוציאו בגלל שמפריע במקומו הרי זו ״מלאכה שאינה צריכה לגופה״, ואיסורה מדרבנן[6].

(יז) ולא על ידי כיכר - בכיכר עובר המוציאו על איסור הוצאה מהתורה. בתינוק אנו אומרים ״החי נושא את עצמו״, ואין איסור מהתורה בהוצאתו לרשות הרבים.

(יח) הגוי מתאספים שם - כשהיו ישראל בין הגויים, נפילת גופת יהודי לידי הגויים היתה לעיתים כרוכה בחילול מכוון של הגופה, ובביזוי גדול למת[7].

(יט) כיכר ותינוק - בכל מקום שהתירו טלטול אגב, התירו גם איסור דרבנן של אמירה לגוי. אמירה לגוי באיסור דרבנן לצורך מצווה מותרת לכל הדעות, וטיפול במת הוא מצווה.

(כ) לצורך כהנים - כדי שיוכלו כהנים להיכנס לחדר.

(כא) יש מתירין - אפילו רק כדי להקל על הכהנים; ואף על פי שאין זו ממש

---

6. יש ראשונים שסוברים שמשום כבוד הבריות מתירים רק איסורים קלים שאין שורשם באיסורי תורה. כאן המחבר מביא דעה מקלה יותר, המתירה כל איסור דרבנן. ובשעת הצורך אפשר לסמוך על דעה זו משום כבוד הבריות.

7. אמנם ראינו בסעיף הקודם שלדעת המחבר היתר ״כבוד הבריות״ נאמר על כבוד החי ולא על כבוד המת, אולם שם דובר על כילוי טבעי של הגופה, ואין בכך בזיון גדול, שהלא זהו סופו של כל גוף. אולם כאן מדובר על ביזוי גדול של הגופה בידי אדם, וזהו דבר חמור יותר, ואז מותר הטלטול גם לכבודו של המת.

שע"ב ותשו' מהרי"ל סי' ס"ה). **וכן ראיתי נוהגים לצורך מצוה או חתונה (כב).**

סעיף ג

[l]**יש מי שאומר שאם נתן על המת אחד מכלים שהוא לבוש, חשוב כנותן בכר או תינוק (כג).**

[l]רמב"ן שם.

סעיף ד

[m]**יש מי שאומר שלא הצריכו בכר או תינוק אלא למת ערום, אבל אם הוא בכסותו אין צריך בכר או תינוק (כד).**

[m]מרדכי בפ"ג דשבת בשם רב אביגדור.

מצווה, מכל מקום צורך גדול נחשב כמצווה[8].

(כב) או חתונה - לשמח חתן וכלה זו מצווה, ולכן מותר לבקש מגוי להוציא את המת לחדר אחר, אם חדר זה נצרך לחתן ולכלה.

(כג) כנותן כיכר או תינוק - החידוש בכך הוא שהבגדים שמניחים על המת אינם בטלים לגופה, ונחשבים כדבר היתר בפני עצמם.

כבר ביארנו בעבר שלפעמים הלשון "יש מי שאומר" היא הלכה שנאמרה על ידי אחד הראשונים, ואין מי שחולק על כך.

(כד) כיכר או תינוק - זהו חידוש גדול, לומר שהבגדים שעליו אינם טפלים לו. בהלכה זו, אף שהובאה בשם "יש מי שאומר", מובא בבית יוסף שנחלקו עליה[9]. ואפשר לסמוך על הלכה זו בשעת הדחק, היות שהמחבר הביא דעה זו, ואיסור מוקצה הוא מדרבנן בלבד.

---

8. על פי משנה ברורה ס"ק יד.

9. הבית יוסף מביא דברים אלו בשם המרדכי, שהביא בשם הרב אביגדור, וכתב עליהם: "ומשמע לי שאין כן דעת רש"י והפוסקים".

סעיף ה

[נ]אם צריך למקום המת או לדבר שהמת מונח עליו – מותר לטלטלו מן הצד, דהיינו שהופכו ממטה למטה, כיון דלצורך דבר המותר הוא (כה). [ס]לא התירו לטלטל על ידי ככר או תינוק אלא במת בלבד, אבל לא בשאר דברים האסורים לטלטל (כו).

[נ]רבינו ירוחם בנתיב כ"ח ח"א. [ס]שבת קמ"ב ע"ב וכדרב אשי.

סעיף ו

[ע]מת המוטל בחמה [פ]ואין להם מקום לטלטלו, או שלא רצו להזיזו

[ע]שבת מ"ג ע"ב. [פ]לשון הרמב"ם בפרק כ"ו הכ"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(כה) דלצורך דבר המותר הוא - זהו כלל גדול בטלטול מן הצד: יש להבחין בן טלטול מהצד לצורך דבר המותר, לבין טלטול כזה לצורך דבר האסור. טלטול לצורך דבר המותר היינו שמטלטל את המוקצה לא לצורך המוקצה, אלא לצורך דבר אחר שאינו מוקצה; וטלטולו לצורך דבר האסור הוא כשהטלטול נעשה לצורך המוקצה עצמו. אם מטלטל את הגופה ממיטה למיטה לצורך המת עצמו, כגון לשומרו - הרי זה טלטול מהצד לצורך דבר האסור. אבל אם צריך את מקום הגופה הרי שהדבר נעשה לצורך המקום ולא לצורך המת, לכן נחשב כטלטול מהצד לצורך דבר המותר, ומותר גם ללא ההיתרים שהבאנו למעלה.

כאן הביא המחבר דין זה לצורך המת, ובסעיפים ח'–ט' ירחיב בכך בשאר הלכות מוקצה.

(כו) דברים האסורים לטלטל - טלטול אגב דבר היתר שהונח באותו מקום רק לצורך הטלטול הוא הערמה. הערמה כזו אסורה, ולא הותרה אלא לכבוד המת[10].

---

10. אפשר היה להתיר במת גם בלי הערמה, והאיסור לטלטל בהדיא בלי הערמה מטרתו להזכירנו שאנו מטלטלים מוקצה, ועל אף שבדרך כלל הדבר אסור - הוא הותר כאן בגלל הצורך הגדול. בזכות ההלכה שדרשה את הנחת הכיכר או התינוק, נזכור שאין לטלטל מוקצה בשאר המקרים.

ממקומו (כז) – באין שני בני אדם ויושבים משני צדדיו (כח); חם להם מלמטה – זה מביא מטתו ויושב עליה וזה מביא מטתו ויושב עליה (כט), חם להם מלמעלה – זה מביא מחצלת ופורס על גביו (ל) וזה מביא מחצלת ופורס על גביו (לא), זה זוקף מטתו ונשמט והולך לו וזה זוקף מטתו ונשמט והולך לו (לב), נמצאת מחיצה עשויה מאליה, שהרי מחצלת זה ומחצלת זה גביהן סמוכות זו

(כז) להזיזו ממקומו - באחת מהאפשרויות שראינו להזיזו בהיתר. קשה להבין את המציאות בסעיף זה, ונשתדל להסביר עד היכן שידינו מגעת.

(כח) משני צדדיו - אסור לעשות איסור בשביל המת, ואפילו איסור דרבנן. אולם משום כבוד המת התירו כאן להערים באיסור דרבנן, כמו שמפרט המשך הסעיף[11].

(כט) ויושב עליה - לצורך נוחות הישיבה של החיים, שמפריע להם חום הקרקע.

(ל) ופורס על גביו - על גופו. ולא שמאהיל מעליו. מחצלת זו היא כעין שמיכה קשוחה, שרחבה יותר מהמיטה.

(לא) על גביו - גם השני מביא מחצלת ופורסה על עצמו, והכול כדי ששתי המחצלות ישמשו אחר כך להצל על המת.

(לב) והולך לו - כלומר: לבסוף לוקחים את המיטה, ואז צד אחד מכל מחצלת נופלת על הריצפה ובאמצע המחצלות מחוברות, ונעשות אוהל למת[12].

---

11. הלכה זו מובאת כאן אף שאינה דנה באיסור מוקצה, כהשלמה לדיני טיפול במת המונח בשמש.

12. בסימן שט"ו מבואר שאין איסור לעשות אוהל ארעי אם אין בגג טפח. לכן יש לומר שמדובר כאן ששיפוע האוהל הוא מתון, ונחשב גג (ראה שם בסעיף ח'). ואולי ההיתר כאן אינו לגג, אלא למחיצה בלבד. ואמנם מחיצה לבדה מותרת (כשאינה "מחיצה המתרת"), אבל זהו היתר לצורך החי בלבד, ולצורך המת התירו רק אם נעשה מאליו.

לזו **(לג)**, ושני קצותיהן על הקרקע משני צדי המת **(לד)**.

סעיף ז

צמותר לסוך את המת, ולהדיחו **(לה)**, ולשמוט הכר מתחתיו כדי שלא יסריח **(לו)**, ובלבד שלא יזיז בו שום אבר **(לז)**. ואם היה פיו נפתח והולך – קושר את הלחי בענין שלא יוסיף להפתח **(לח)**, אבל לא כדי שיסגר מה שנפתח או קצתו, שאם כן היה מזיז

צשבת דף קנ"א במשנה.

שולחן ערוך כפשוטו

(לג) סמוכות זו לזו – והותר להערים כך כדי להגן על המת.

(לד) משני צידי המת – והמחצלות הקשיחות עומדות באלכסון ונוגעות זו בזו מעל המת. ואף שיש כאן אוהל, הוא לא נעשית בצורה הרגילה, אלא נעשה מאליו, והתירו הערמה זו כדי שהמת לא יסריח[13].

(לה) ולהדיחו – הסיכה היא בשמן, וההדחה במים. כל אלו, וגם הפעולות המתוארות בהמשך הסעיף, הן פעולות שנהוג לעשות למת.

(לו) שלא יסריח – הכר מחמם, ולכן שמיטתו מועילה לצינון המת.

(לז) שום אבר – שהרי למדנו שאין איסור נגיעה במוקצה, אלא איסור טלטול בלבד. ופעולות אלו מותרות אף אם יש בהן חשש לתזוזה קלה של המת.

(לח) שלא יוסיף להיפתח – שכך אינו מטלטל אבר במת.

---

13. יש ראשונים שהבינו על פי רש"י את מקור הלכה זו (שבת מג ע"ב) אחרת, ופירשו שהמיטות עצמן נעשות מחיצות, וכך יש כאן אהל ממש, הכולל גג ומחיצות, וההיתר הוא כמובא בסימן שט"ו סעיף ג', שמותר לעשות אהל ארעי בשינוי מלמעלה למטה. לכן לשניים היושבים בצדדים מותר לשים מעליהם מחצלת ללא מחיצות. לפי הסבר זה יש מקום להתיר גג ללא מחיצות, כמו מטריה, וכן כובע קשיח טפח. ומכאן למדנו שלרש"י אין בהם איסור (ורש"י מפרש שאיסור הכובע הוא שמא יפול ויטלטנו ברשות הרבים). אולם המחבר פסק שיש איסור בכובע קשיח (ש"א, מ), אף שאין בו מחיצות. ובמיטה וחביות התירו בשינוי כי אין בהם אהל ממש, אלא הם נאסרו משום שהם מעין אוהל, אך בהם התירו בשינוי. ולכן לשיטתו יש להסביר סעיף זה בשיטת הרמב"ם, שההגנה על המת נעשית מאליה, על ידי סילוק האנשים עם המיטות.

אבר (לט); ומטעם זה אין מעצימין עיניו של מת בשבת (מ).

סעיף ח

[ק]**טלטול מן הצד (מא) לצורך דבר המותר (מב) – מותר. הלכך** [ר]**צנון שטמן בארץ ומקצת עליו מגולים (מג),** [ש]**ולא השריש (מד), וגם לא נתכוין לזריעה (מה) – נוטלו,** [ת]**אף על פי שבנטילתו מזיז עפר ממקומו (מו),** [א]**ואף על פי שהוסיף מחמת לחות הקרקע, מותר (מז). הגה: ואפילו הניחו שם מבעוד יום להיות שם כל**

[ק]תוספות שבת מ"ג ע"ב ורי"ף ורא"ש שם. [ר]כלאים פרק א' משנה ט. [ש]תוס' בשבת בדף נ' ע"ב. [ת]שבת דף נ' ע"ב, ודלא כהנך רבנן דאסרי שם. [א]שם בתוספות.

שולחן ערוך כפשוטו

(לט) מזיז אבר - ואין לעשות זאת ישירות, שהלא המת הוא מוקצה מחמת גופו.

(מ) בשבת - סגירת העיניים היא אחת הפעולות שעושים במי שמת ועיניו פקוחות. ואם מת בשבת, עוצמים עיניו לאחר השבת.

(מא) מן הצד - טלטול על ידי דבר אחר, בלא לגעת ישירות במוקצה.

(מב) לצורך דבר המותר - שאינו צריך את המוקצה, אלא מטלטל לצורך דבר המותר, כפי שביארנו למעלה בס"ק כ"ד.

(מג) מגולים - וכך אפשר לתפוס את העלים בלי להזיז את העפר שהצנון טמון בו.

(מד) ולא השריש - שאם השריש שוב בעפר, יש בנטילתו איסור תולש.

(מה) לזריעה - כלומר שהצנון נלקח לשם אכילה, ולא לזריעה. אמנם צנון לזריעה אינו מוקצה כל עוד הוא ראוי לאכילה, כפי שראינו בסימן הקודם, אולם כאן מטלטל גם את העפר ב"טלטול מהצד", וטלטול זה הותר רק כשצריך את הצנון בשבת עצמה.

(מו) מזיז עפר ממקומו - העפר הוא מוקצה, אולם טלטולו מן הצד לצורך הצנון מותר.

(מז) מותר - כלומר: אם הצנון גדל קצת בעפר בלי להשריש, אין בהוצאתו משום תלישה וגם אינו הופך בכך למוקצה.

השבת, דאין באוכלין משום בסיס לדבר האסור (מח) (כל בו). [2]**וטלטול בגופו (מט), אפילו לצורך דבר האסור – מותר; הילכך** [3]**קש שעל המטה, דסתמו מוקצה להסקה (נ) – מנענעו בגופו (נא); ואם הניח עליו מבעוד יום כר או כסת (נב) – מנענעו אפילו בידו, שהרי הכינו מבעוד יום לשכב עליו. הגה: וכן אם חשב לשכב עליו (נג)** (ר"ן שבת דף כ"ג ע"א).

[2]הרא"ש שם. [3]שבת קמ"א ע"א במשנה ובפי' רש"י.

סעיף ט

[1]**פירות הטמונין בתבן או בקש המוקצים – יכול לתחוב בהם מחט**

[1]שבת קכ"ג ע"א.

שולחן ערוך כפשוטו

(מח) בסיס לדבר האסור - ראינו בסימנים הקודמים שחפץ שהושאר בכוונה בשבת תחת מוקצה, נעשה החפץ בסיס למוקצה, ונאסר בטלטול. כאן היה מקום לומר שהצנון הוא בסיס לעפר שעליו, ולכן אסור לטלטלו. ואומר הרמ"א שאין לחשוש לכך, אלא הכלל הוא שדבר שראוי לאכילה אינו נעשה מוקצה גם כאשר הוא בסיס לדבר האסור. ונראה שהמחבר לא חשש לכך לא מטעם זה, אלא משום שבסיס נאסר דווקא כשההיתר משמש את האיסור; אולם כאן העפר משמש את הצנון, ולכן אינו נאסר בטלטול מדין בסיס.

(מט) וטלטול בגופו - זהו טלטול בלי לגעת במוקצה בידיים, אלא בעזרת אבר אחר בגוף שאין רגילים לטלטל בו. טלטול כזה נחשב לשינוי גדול, וקל יותר מטלטול מהצד.

(נ) מוקצה להסקה - ודבר שעומד להסקה אינו נחשב לכלי, והוא מוקצה מחמת גופו.

(נא) בגופו - לסדרו על גבי המיטה כדי לישון עליו.

(נב) כר או כסת - ובכך גילה דעתו שהקש נועד לשינה, ולכן אינו מוקצה.

(נג) חשב לשכב עליו - ראינו בסימן ש"ח סעיפים כ–כא שדבר שיש לו שני יעודים אפשריים, די במחשבה לפני שבת כדי לייעדו לשימוש המותר. לכן קש

או כוש ונוטלם, והקש ננער מאליו (נד). הגה: **ואם טמונים בחול ובעפר, עיין לעיל סימן ש"ח סעיף ל"ח (נה).**

שולחן ערוך כפשוטו

זה, שנועד להסקה או לשימושיים ביתיים, די במחשבה לפני שבת שלא נועד להסקה כדי שלא יהיה מוקצה.

(נד) ננער מאליו - על פי הכלל שלמדנו, שמותר לטלטל מן הצד לצורך הדבר המותר. כאן צריך את הפירות המותרים, ולצורך כך מותר לטלטל את התבן בלי לגעת בו.

(נה) ש"ח סעיף לח - שם מבואר ברמ"א שאם החול נועד שיטמנו בו פירות, הוא אינו מוקצה כלל.

סימן שי״ב
הנצרך לנקביו במה מקנח בשבת, ובו י׳ סעיפים.

סימן זה דן במציאות שונה מאוד מזו של ימינו. בזמן התלמוד לא היו חדרי שירותים בבתים, ולא היה נייר טואלט נוח לשימוש. סימן זה עוסק בהיתרי חכמים באיסורי מוקצה והוצאה לצורך זה, משום ש״גדול כבוד הבריות שדוחה לא תעשה שבתורה״[1]. רוב הלכות סימן זה אינן למעשה לימינו, אולם למדנו מהן כלל חשוב, שכבוד הבריות דוחה איסורי דרבנן. בהלכות אלו נבאר את דברי המחבר, ונרחיב למציאויות של ימינו.

סעיף א

[א]משום כבוד הבריות התירו לטלטל אבנים לקנח **(א)**; [ב]ואפילו להעלותם לגג עמו **(ב)**, דהוי טרחא יתירה **(ג)** – מותר. [ג]ומי שיש לו מקום מיוחד לבית הכסא **(ד)**, יכול להכנים עמו אבנים לקנח מלא היד **(ה)**; ואם אין לו מקום קבוע, מכנים עמו כשיעור בוכנא

[א]שבת דף פ״א. [ב]שם בעיא ונפשטא. [ג]שם כר׳ ינאי.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) לטלטל אבנים לקנח - אף שאבנים הן מוקצות מחמת גופן.

(ב) להעלותם לגג עמו - אם הגג הוא המקום המיועד לעשיית הצרכים.

(ג) טרחא יתרה - להעלות אבנים לגג. ואף שיכול להעלותן לפני השבת, בכל זאת אם שכח התירו טרחה זו משום כבוד הבריות.

(ד) לבית הכסא - מחוץ לחצרו.

(ה) מלא היד - ככל שיכול להביא בידו. ודווקא במקום קבוע, שאם יביא יותר מכפי הצורך - יישארו שם האבנים לפעם הבאה.

---

1. ברכות דף יט ע״ב, ועוד.

קטנה (ו); [ד]**ואם ניכר באבן שקנחו בו – מותר להכניסו אפילו הוא גדול הרבה, או אפילו הם הרבה ממלא היד, מותר ליטול כולן, דכיון שקנחו בהן הוכנו לכך (ז). הגה: יש אומרים דוקא בחצר מותר לטלטל אבנים (ח)** (רש"י שבת פא ע"א, ור' ירוחם ני"ב חי"ג, ור"ן). **ויש אומרים דאפילו מכרמלית לרשות היחיד נמי שרי (ט), דהא נמי אינו רק איסור דרבנן, ומשום כבוד הבריות התירוהו** (תוספות סוכה לו ע"ב, והגהות מרדכי שבת פא).

[ד]שם כרב ששת, וכמו שפירשו התוספות והרי"ף והרא"ש.

שולחן ערוך כפשוטו

(ו) בוכנא קטנה – והוא שיעור של קינוח אחד.

(ז) הוכנו לכך – ואינן מוקצה.

(ח) לטלטל אבנים – מלבד איסור המוקצה, יש לדון באיסור הוצאת האבנים מרשות היחיד. מקום מוקף מחיצות נחשב מהתורה לרשות היחיד, ולכן חצרות הבתים הן כרשות היחיד, ומותר מהתורה לטלטל אליהן. אולם תקנו חכמים לא לטלטל אל החצר אלא אם הניחו יושביה "עירוב חצרות". לשיטה זו שמביא הרמ"א, הותר הטלטול רק לחצר שאינה מעורבת, שזהו איסור קל; ולא מהבית לכרמלית, שהוא איסור דרבנן חמור יותר.

(ט) נמי שרי – גם מותר. לשיטה זו התירו משום כבוד הבריות גם טלטול מרשות היחיד לכרמלית, שהוא איסור דרבנן חמור יותר. ובשעת הדחק אפשר לסמוך על שיטה זו[2]. לכן מי שנמצא בשבת בשטח יכול לטלטל נייר טואלט לכרמלית, וכן מי שנזקק מאוד לנייר במקום שאין עירוב, וישתדל לטלטלם בשינוי. ומכאן אף למדנו שאם אין לאדם נייר טואלט חתוך, יכול לחתכו בשבת בשינוי.

---

2. כף החיים אות ט"ו. וכן ראינו בסימן הקודם (שי"א, ב) לעניין מת, שהמחבר מתיר איסור דרבנן חמור משום כבוד הבריות.

סעיף ב

אם ירדו גשמים על האבנים [ח]ונטבעו (י), אם רישומן ניכר (יא) – מותר ליטלן כדי לקנח, [ו]ואין בזה משום סותר (יב) ולא משום טוחן (יג).

[ח]שבת פא ע"א בעיא ונפשטא וכפירוש הרי"ף, וכן כתב הרמב"ם בפכ"ו ה"ד. [ו]הרי"ף שם.

סעיף ג

[ז]צרור (יד) שעלו בו עשבים (טו) – מותר לקנח בו, ולא חיישינן שמא יתלשו, [ח]דאף אם יתלשו ליכא איסורא, דדבר שאין מתכוין הוא (טז).

[ז]שבת פא ע"ב כריש לקיש. [ח]רש"י שם דהלכה כר' שמעון.

שולחן ערוך כפשוטו

(י) ונטבעו - האבנים שקעו בקרקע רצפת החצר.

(יא) רישומן ניכר - כל עוד ניכר שזו אבן נפרדת, ולא נטבעה לגמרי בקרקע.

(יב) סותר - שבכך שלוקח אבן ניכרת אינו עובר משום סותר, שהוא אב מלאכה.

(יג) טוחן - אינו נחשב כטוחן את האדמה שסביב האבן.

(יד) צרור - אבן קטנה.

(טו) עשבים - ויש איסור בתלישתם.

(טז) שאין מתכוון הוא - הכלל בהלכות שבת הוא שכאשר אדם מתכוון לפעולה אחת, ואגב פעולה זו אפשר שתתרחש פעולה אחרת - מותר לעשות את הפעולה אליה מתכוון, והפעולה האסורה נחשבת "דבר שאינו מתכוון", ומותרת. וכך גם כאן כשכוונתו לקנח, ואגב כך נתלשים עשבים[3].

3. ואף אם ודאי יתלשו עשבים, ונחשב הדבר "פסיק רישא" (שנחלקו הפוסקים האם בדרך כלל מותר, כפי שיתבאר בע"ה בסימן ש"כ), כאן לכל הדעות אין בו אלא איסור דרבנן, ומותר משום כבוד הבריות.

סעיף ד

[ט]**לא יטלטל רגב אדמה לקנח בו, מפני שאינה ראויה לקינוח לפי שהיא נפרכת (יז).** [י]**אסור לקנח בחרס, אפילו בחול, משום סכנה שלא ינתק שיני הכרכשתא (יח)** (פירוש: המעיים התלויים בפי טבעת).

[ט]שבת פא ע"א וכרב יהודה. [י]שם ע"ב.

סעיף ה

[כ]**היו לפניו בשבת צרור ואזני חרם חלקים, דכיון דחלקים הם ליכא משום סכנה, מקנח באוזן החרם שהוא ראוי לכסות בו פי הכלי (יט).** [ל]**צרור ועשבים, יקנח בעשבים אם הם לחים (כ), אבל ביבשים אין מקנחין, מפני שהם חדים ומחתכין את הבשר (כא).**

[כ]שבת פ"ב ע"א וכרב הונא, הרי"ף והרא"ש והרמב"ם בפרק כ"ו ה"ה. [ל]שם פלוגתא דאמוראי, ופסק הרא"ש כמאן דאמר בעשבים, וכן פסק הרמב"ם שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(יז) נפרכת – וכיוון שאין כאן קינוח ראוי, לא הותר הדבר, וחזר איסור מוקצה למקומו.

(יח) שיני הכרכשתא – כלומר שעלול להיגרם מכך נזק רפואי. ואף שאין אנו יודעים מהי בדיוק סכנה זו[4], נלמד מכאן את החשיבות בשמירה על הבריאות, שאינה פחותה מחשש הלכתי.

(יט) פי הכלי – לחתיכות החרס יש שימוש כמכסה לכלים, ולכן אינן מוקצה. היתר טלטול מוקצה לא נאמר אלא כשאין אפשרות אחרת, על פי הכלל שגם אם הותר איסור משום כבוד הבריות, יש לעשותו באופן הקל ביותר מבחינה הלכתית.

(כ) לחים – הצרור הוא מוקצה, ועשבים אינם מוקצה, כיוון שראויים למאכל בהמה.

(כא) ומחתכין את הבשר – ולכן אין מקנחים בהם גם בחול, כפי שראינו

4. שיני הכרכשתא נזכרו בסימן ג' סעיף ט, וראה דברינו שם בס"ק י"ב.

סעיף ו

[מ]מקנחין בשבת בעשבים לחים, אפילו הם מחוברים, ובלבד שלא יזיזם **(כב)**; ומשום משתמש במחובר ליכא **(כג)**, [נ]דלא אמרו אלא באילן אבל לא בירק **(כד)**.

[מ]בית יוסף ממשמעות פירוש רש"י שם, וכ' ירוחם ני"ב חי"ג. [נ]עירובין ל"ד ע"ב.

סעיף ז

[ס]היה צריך לנקביו ואינו יכול לפנות **(כה)**, שרפואתו למשמש בפי הטבעת שממשמש שם בצרור והנקב נפתח **(כו)** – לא ימשמש בשבת כדרך שממשמש בחול, דהיינו שאוחז הצרור בכל היד, משום השרת נימין **(כז)**; אלא ממשמש כלאחר יד, [ע]דהיינו שיאחז

[ס]שבת פ"א ע"א מימרא דרבא. [ע]שם בפירוש רש"י.

שולחן ערוך כפשוטו

בסעיף הקודם לגבי חרס. ויש לעבור על איסור מוקצה ולקנח באבן אף אם יש לו עשבים יבשים, שמשום הסכנה נחשב כמי שאין לו במה לקנח.

(כב) שלא יזיזם - כלומר שלא יתלשם.

(כג) ליכא - אין איסור. כוונת המחבר לאיסור חכמים להשתמש באילן שמא יתלוש, המתבאר בסימן של"ו.

(כד) אבל לא בירק - האיסור להשתמש הוא דווקא באילן, הראוי לשימושים שונים; אולם לעשבים מחוברים אין כמעט שימוש, ולא גזרו חכמים בדברים שאינם שכיחים.

(כה) ואינו יכול לפנות - שסובל מעצירות.

(כו) והנקב נפתח - זו עצה שהייתה בזמנם לסובלים מעצירות.

(כז) השרת הנימים - משום שבוודאות הוא תולש שערות של אותו מקום,

הצרור בשתי אצבעותיו, וממשמש **(כח)**.

סעיף ח

[פ]למשמש בברזא בפי הטבעת **(כט)** דינה כצרור, שלא יאחזנה אלא בשתי אצבעותיו **(ל)**. [צ]ואסור לצאת בברזא **(לא)**, אפילו תחובה כולה בגוף **(לב)**.

[פ]טור בשם תשובת הר"מ מרוטנבורג. [צ]שם.

שולחן ערוך כפשוטו

והדבר אסור בשבת[5].

(כח) וממשמש - עשיית המלאכה שלא כדרכה אסורה מדרבנן; וכאן הותר איסור דרבנן זה כדי שלא לפגוע בבריאות.

(כט) בפי הטבעת - כלומר למשמש בכפיס עץ שהושם בפי הטבעת כרפואה לעצירות[6].

(ל) אלא בשתי אצבעותיו - האיסור כאן הוא משום תלישת שערות, ומותר לעשותו שלא כדרכו, כפי שהתבאר בסעיף הקודם.

(לא) לצאת בברזא - אם כפיס העץ מונח כעת בגופו, אסור לצאת בו מרשות היחיד.

(לב) תחובה כולה בגוף - דבר שבלוע לגמרי בגוף, כגון מרגלית שהאדם בלע - נחשבת כחלק מהגוף, ומותר לצאת בה. אולם כאן כתבו הפוסקים שכפיס זה נועד שיכניסו ויוציאו אותו לעתים תכופות, ולכן אינו נחשב לחלק מהגוף.

---

5. המשנה ברורה כאן כתב שהאיסור הוא משום תולש. אולם לפי דברי הרמב"ם בהלכות שבת פרק ט' הלכה ח נראה שזו תולדה של מלאכת גוזז, שהלא מוציא שערות בכלי. וזו דרך המלאכה, כי הוצאת נימים מאותו מקום נעשית בצרור.

6. ודומה לפתילה שהביא המחבר בדיני חולה בשבת, סימן שכ"ח סעיף מט.

סעיף ט

[ק]אסור לפנות בשדה ניר בשבת **(לג)**, שמא יבא לאשוויי גומות **(לד)**; [ר]ואם היה שדה חבירו – אפילו בחול אסור, מפני שדש נירו ומקלקל **(לה)**.

[ק]שבת פא ע"ב מימרא דרב הונא. [ר]שם.

סעיף י

[ש]אבנים גדולות שמצדדין אותן כמין מושב חלול **(לו)** ויושבים עליהם בשדות במקום המיוחד לבית הכסא – מותר לצדדן; ואף על גב דבנין עראי הוא **(לז)** – לא גזרו ביה רבנן, משום כבוד הבריות **(לח)**.

[ש]ביצה ל"ב ע"ב מימרא דרב נחמן. ובבית יוסף שט"ו, ו.

שולחן ערוך כפשוטו

(לג) בשדה ניר בשבת - שדה חרוש שטרם זרעו בו.
(לד) לאשוויי גומות - שמא יקלקל את החרישה, ויבוא לתקן אותה. ותיקון זה נקרא "השוואת גומות", כלומר יישור הקרקע, ואסור משום מלאכת חורש[7].
(לה) ומקלקל - את החריש שהוכן לזריעה בשדה חברו.
(לו) כמין מושב חלול - שמסדרים את האבנים בצורה נוחה לעשיית צרכים.
(לז) דבנין עראי הוא - ובדרך כלל אסרו חכמים לסדר אבנים בשבת, משום שהדבר דומה למלאכת בונה.
(לח) משום כבוד הבריות - כשאר ההיתרים שראינו בסעיף זה.

7. בשדה. ובבית (שאינו מרוצף) השוואת גומות אסורה משום תולדת בונה.

סימן שי״ג
מוקצה ובונה בדלתות וחלונות, ובו י׳ סעיפים.

זהו האחרון בסדרת הסימנים הדנים בהלכות מוקצה. הסימן עוסק בעיקר במוקצה בחלקי חלונות ודלתות, ובכך מתקשר גם לסימנים הבאים, העוסקים במלאכת הבונה.
במבנה המחובר לקרקע, כל תיקון קבוע אסור מהתורה משום בונה. שיעור מלאכה זו:״כלשהו״, לכן חייב גם על בניה מזערית. בתיקון כלי אין איסור בונה, אולם בעשיית כלי (ולא בתיקונו) יש איסור תורה של בונה, ובהשלמת עשיית כלי או בתיקונו יש איסור מהתורה של גמר כלי, מלאכה שנקראת מכה בפטיש.

סעיף א
(א) [א]פקק החלון, כגון לוח, או שאר כל דבר שסותמין בו החלון **(ב)**

[א]שבת קכ״ה ע״ב במשנה וכחכמים, וכמפרש לה ר׳ אבא שם קכ״ו ע״א.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) הקדמה לסעיף - סעיף זה דן בסגירת חלון ודלת בשבת. לא מדובר בחלונות ודלתות שלנו, שסובבים סביב צירם, ועשויים תדיר ובקלות להיפתח ולהיסגר, ואין בהם ובמפתחות שלנו שום חשש, לא של בונה ולא של מוקצה. המציאות שלהם הייתה שאת חלל החלון או הדלת היו סותמים בלוחות שונים, ויש לדון בהם האם הלוח הוא מוקצה, והאם הסתימה דומה לבונה. אין כאן בניה מהתורה, כי לא מדובר בתוספת קבועה למבנה קיים, אלא בתוספת ארעית וזמנית, ויש לדון האם במקרים מסוימים ישנו איסור דרבנן של דימיון לבניה, וכן האם החפץ המשמש לסתימת המבנה הוא כלי המיועד לכך, או שיש לאסור טלטולו משום מוקצה
(ב) שסותמין בו החלון - מדובר על לוח שנועד להנחה בחלל החלון, מבפנים או מבחוץ, לסתום את החלל.

– יכולים לסתמו אפילו אם אינו קשור (ג), ולא אמרינן דהוי כמוסיף על הבנין (ד); [ב]**והוא שיחשוב עליו מערב שבת לסתמו בו (ה).** [ג]**וקנה (ו) שהתקינו להיות נועל בו (ז) – אין צריך שיקשרנו בדלת (ח),** [ד]**ומכל מקום דמי לבנין יותר מפקק החלון (ט), ולא סגי**

[ב]תוספות שם והרב המגיד בסוף פרק כ"ב. [ג]שם בברייתא וכרשב"ג. [ד]שם וכר' יוחנן.

שולחן ערוך כפשוטו

(ג) אם אינו קשור – ואם הוא קשור – תמיד אינו מוקצה.

(ד) על הבנין – כיוון שרגילים לפתוח ולסתום את החלון אין בכך הוספה קבועה, לכן אין כאן בנין. וכיון שהלוח עשוי גם לסתום את החלל, אם ייעד אותו לכך גם אין כאן איסור מוקצה.

(ה) לסתמו בו – אחד השימושים של לוח עץ הוא סתימת חלון, אבל יש לו ייעודים נוספים, כמו להשתמש בו לבניין ממש. לכן צריך מחשבה להשתמש בו לסתימת החלון כדי לבטל ממנו שם מוקצה.

(ו) וקנה – כלומר: מקל או חתיכת עץ, שהוא מוקצה מחמת גופו אם לא הותקן לייעוד מסוים.

(ז) נועל בו – וכיוון שהתקינו לכך הנעילה בו אינה דומה לבניין. אבל קנה שלא מיועד לנעילה, השימוש בו לסגירת הדלת דומה לבונה, ואסור בשבת.

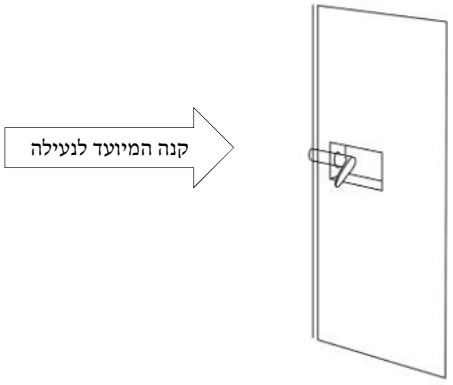

(ח) שיקשרנו בדלת – ואינו מוקצה אף אם אינו קשור. בניגוד לנגר המובא בהמשך. וכאמור, היות והותקן לכך אין בכך דמיון למלאכה הבונה.

(ט) יותר מפקק חלון – לוח החלון נועד לסתום את החלל בעת הצורך

במחשבה שיחשוב עליו מאתמול, וצריך שיתקננו לכך (י); [ה]**לרש"י היינו שיתקננו לשם כלי, שיהא ראוי לשום תשמיש, שיהא ראוי להפך בו זיתים או לפצוע בו אגוזים (יא);** [ו]**ולרבנו תם אין צריך שיהא ראוי לדבר אחר, אלא כיון שתקנו ועשה בו מעשה והכינו לכך סגי (יב).** הגה: **ומיקרי על ידי כך כלי שמלאכתו להיתר, ומותר לטלטלו (יג), כמו שנתבאר לעיל סימן ש"ח סע' ד** (ב"י והרמב"ם). [ז]**ונגר, שהוא יתד שנועלים בו ותוחבין אותו באסקופה למטה (יד),** ודומה טפי

[ה]שם בפירוש רש"י. [ו]שם בתוספות. [ז]עירובין ק"א ע"ב במשנה כר' יוסי, וכמפרש שם בגמרא ק"ב ע"א, הרי"ף וכמ"ש הרא"ש שם.

שולחן ערוך כפשוטו

ולהסירו משם כשאין בו צורך, ואינו דומה לבונה כלל. הקנה אינו מיועד לכתחילה לשמש כמנעול, לכן בשימוש בו יש דמיון קל לבניה.

(י) שיתקננו לכך – וכנועד לכך גם אינו מוקצה, וגם אין בו חשש בניה.

(יא) אגוזים – לשיטת רש"י לא חוששים למוקצה ולבניה בקנה רק אם הוא כלי גמור, שנועד לשימוש ממש.

(יב) סגי – לשיטת רבנו תם די בקנה שנועד לנעילת הדלת. וכן הלכה.

(יג) ומותר לטלטלו – אפילו לצורך הכלי, למשל להביאו למקומו. וההיתר אינו מוגבל לשימוש לנעילה.

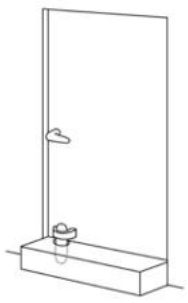

(יד) באסקופה למטה – הנגר משמש כבריח לדלת, והוא חתיכת עץ המתחברת לדלת וננעצת בקרקע שבסף הבית (עיין ציור). נעילה כזו קבועה יותר, ודומה לבניין יותר מאשר קנה, לכן להתירה צריך שהנגר יהיה כלי, ואז ברור שאין כוונתו להשאירו שם, כמו שהולך המחבר ומפרש[1].

1. פקק החלון נידון במשנה בשבת דף קעה ע"ב. הקנה נידון בברייתא שם. דין הנגר מובא במשנה בעירובין דף ק"א ע"ב. היחס בניהם נידון בהרחבה בפוסקים. הסברנו על פי הנראה מדברי הבית יוסף כאן.

לבנין – לא סגי בהכי (טו), ואין נועלים בו אלא אם כן יהא קשור (טז). וכיצד יהא קשור, אם יש בראשו גלוסטרא, דהיינו שהוא עב באחד מהראשים וראוי לכתוש בו שדומה לכלי (יז) – סגי אפילו אם קשור בחבל דק שאינו ראוי להיות ניטל בו (יח), [ח]ואפילו אם אינו קשור בדלת עצמו אלא בבריח הדלת (יט), [ט]ואפילו אם החבל ארוך ואינו תלוי כלל באויר אלא כולו מונח בארץ (כ); ואם אין בראשו גלוסטרא (כא) – אם הוא קשור בדלת עצמה (כב), סגי

[ח]שם בתוספות. [ט]טור.

שולחן ערוך כפשוטו

(טו) לא סגי בהכי – תרגום המשפט: ודומה לבניין יותר [מהקנה], לא די בכך. כלומר: לא די בהכנתו לנעילה, כיוון שגם כשעומד לנעילת הדלת עדיין נעילתו נראית קצת כבניין.

(טז) יהא קשור – והקשירה מראה שהבריח קבוע, ומוכח שנועד לפתיחה וסגירה, ואינו כבניין. ומסביר מיד המחבר כיצד צריכה להיות קשירה זו.

(יז) שדומה לכלי – אם הנגר דומה לעלי שכותשים בו תבלינים, לכן דומה יותר לכלי.

(יח) ניטל בו – עצם הקשירה של הנגר לדלת מראה את הקשר ביניהם, ודי בה. אף אם זהו קשר סימלי, והחבל אינו חזק מספיק כדי לשאת את הנגר.

(יט) בבריח הדלת – קורת עץ לרוחב הדלת המשמשת לנעילתה. והוא הדין אם החבל קשור למזוזת הבית.

(כ) מונח בארץ – כששומטו מהדלת, כך שלמעשה החבל חסר משמעות. די בחבל זה להתיר לנעול בנגר.

(כא) אין בראשו גלוסטרא – לכן אינו נראה ככלי ביתי.

(כב) בדלת עצמה – קשירה בדלת עצמה מעידה שהנגר משמש לנעילה ופתיחה לפי הצורך.

אפילו בחבל דק שאינו ראוי לינטל בו ואפילו כולו מונח בארץ (כג); [1]**ואם אינו קשור בדלת אלא בבריח, צריך שיהא הקשר אמיץ שיהא ראוי לינטל בו (כד), ואפילו הכי אין צריך שיהא תלוי (כה), אלא אפילו כולו מונח בארץ – מותר (כו), שאין אסור אלא כששומטו ומניחו בקרן זוית (כז).**

[1]עירובין קב ע"א במשנה וכר' יהודה, וכדמפרש לה רבא שם.

סעיף ב

[2]**כל נֶגֶר שאמרנו, מיירי שהאסקופה גבוהה, וכשנועץ אותו במפתן אינו נוקב בארץ; אבל אם נפחתה האסקופה, בענין שכשמכנים הנגר בחור נוקב תחתיו בארץ (כח) – הוי בנין, ואסור לנעול בו (כט).**

[2]עירובין ק"ב ע"א בברייתא וכר' יהודה וכפירוש רש"י.

שולחן ערוך כפשוטו

(כג) מונח בארץ – כי הקשירה בדלת עצמה די בה שלא יהיה לא מוקצה ולא בונה.

(כד) ראוי לינטל בו – וכשקשור בחבל ראוי, מוכח שהוא חלק מהדלת, אף אם קשור בבריח או במזוזה, ולא בדלת עצמה.

(כה) שיהא תלוי – באוויר, כפי שמקובל בכלי הדלת.

(כו) מותר – בזכות החבל והקשר האמיץ.

(כז) ומניחו בקרן זוית – כלומר: כשאינו קשור כלל, אז הנעילה נראית כבונה, ואסור בכל נגר, אפילו אם יש לו ראש עב (גלוסטרא).

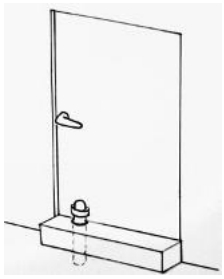

(כח) נוקב תחתיו בארץ – וכשהנגר מחובר לקרקע עצמה, הקביעה נראית יותר כבניין.

(כט) ואסור לנעול בו – מדרבנן, כיוון שדומה לבניין. אבל כיוון שהדלת נועדה להיפתח, אין בה בניין מהתורה.

סעיף ג

[ל]רחבה שאחורי הבתים, שאין נכנסים ויוצאים בה תדיר **(ל)**, אם עשה דלת לפתחה או שתולה בה מחצלת של קנים, וכן פרצה שגדרה בקוצים כעין דלת – אם יש להם ציר **(לא)** (פירוש ציר: נוקבין הדלת וקובעים בו עץ חד כדי להכניסו באדן לחזור לכאן ולכאן), [מ]או אפילו אין להם עתה ציר אלא שהיה להם ציר – נועלים בהם **(לב)**, אפילו הם נגררים בארץ **(לג)**, רק שקשרם ותלאם לנעול בהם **(לד)**; ולא חשיב כבונה **(לה)**, שניכר בהם שהוא דלת כיון שהיה להם ציר. הגה: וכל שכן אם יש להם ציר עדיין; ובלבד שלא יחזיר הציר למקומו **(לו)**, כדרך

[ל]עירובין קא ע"א במשנה וכפירוש רש"י. [מ]שם בגמרא וכרבא.

שולחן ערוך כפשוטו

(ל) תדיר - מדובר על מעין חצר אחורית, שיש לה פתח מהבית עצמו. בניגוד לדלת קדמית, בדלת זו לא משתמשים הרבה. סגירה על ידי לוח שסותמת – דומה לבניין, כיוון שנעשה שיונח שם לאורך זמן. אלא אם יש ללוח ציר, כפי שמוסבר בהמשך הסעיף.

(לא) יש להם ציר - הציר מעיד שהלוח משמש לפתיחה ולסגירה, ולא כסתימת הפתח.

(לב) נועלים בהם - מותר לסגור דלת זו בשבת.

(לג) נגררים בארץ - והציר אינו מספיק חזק וגבוה להחזיק את הדלת בפתיחתה, או שכבר אין ציר.

(לד) ותלאם לנעול בהם - ודי בקשירה בצירוף מקום הציר להעיד שזו דלת שנועדה לפתיחה ולסגירה, גם אם לעיתים רחוקות.

(לה) כבונה - אפילו מדרבנן, לפי שאינו נראה כבונה. ואין בכך איסור מהתורה, כיוון שנועדה לפתיחה ולסגירה.

(לו) הציר למקומו - הכנסת הדלת לצירה היא קיבוע הדלת במבנה, ויש בה בונה מהתורה.

שיתבאר לקמן סימן תקי"ט (ב"י). [נ]**אבל אם אין להם ציר ולא היה להם ציר – אין נועלים בהם (לז) אלא אם כן היו גבוהים מן הארץ (לח).** [ס]**ופתח העשוי לכניסה ויציאה תדיר (לט) – נועלים בו, אפילו לא היה לו ציר מעולם והוא נגרר (מ).**

[נ]שם כדמפרש ליה רבא. [ס]טור מדברי הרא"ש שם בשם הראב"ד.

סעיף ד

[ע]**דלת העשוי מלוח אחד (מא) או שאין לה אסקופה התחתונה (מב),**

[ע]עירובין קא ע"א 'דלת אלמנה', ואיכא תרי לישני בפירושו, ופסק הטור כשניהם להחמיר. וצורת הדלת - מהרי"ף שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(לז) אין נועלים בהם - כי נראה כבונה סתימה קבועה לפתח.

(לח) גבוהים מן הארץ - אם הלוח אינו מגיע לארץ, ניכר שהוא אומר להנחה ולהסרה, אף אם אין לו ציר.

(לט) תדיר - ולא לכניסה האחורית.

(מ) והוא נגרר - שבדלת הכניסה הראשית בבית אינו נראה כבונה סתימה קבועה[2].

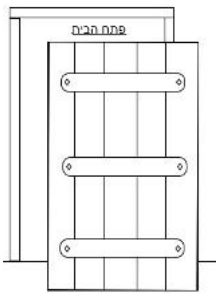

(מא) מלוח אחד - שמתאים בגודלו לסתום את הפתח. בזמנם בדרך כלל דלת הייתה עשויה מכמה קרשים מחוברים (עיין ציור), ואילו לוח אחד לא נראה כדלת, אלא כקרש המיועד לבנין.

(מב) אסקופה תחתונה - זהו החלק התחתון של הדלת, שנעשית רחבה

2. יש שדייקו מלשון המחבר שאין צורך בציר וברווח, אבל יש צורך שהדלת תהיה קשורה. ויש שדייקו מהרמ"א בסעיף הבא שאין צורך אף בקשר. ראו משנ"ב כאן ס"ק כ"ט.

וכשפותחים שומטין אותה ועוקרים אותה (מג) – אין נועלים בה, [פ]אפילו יש לה ציר* (מד). הגה: אבל דלת העשויה מקרשים הרבה – שרי, אף על פי ששומטים אותה כשפותחה, אם יש לה אסקופה. והוא הדין במקום שנועלים בקרשים הרבה ויש חקיקה למעלה (מה) ולמטה (מו) שמכניס בהם הקרשים, שדינם כדלת, הואיל ואינן לוח אחד בכל הדלת (מז) (ב"י).

[פ]תוספות שס והטור. *אם מותר לסלק תריסי החנויות, לקמן בסימן תקי"ט.

שולחן ערוך כפשוטו

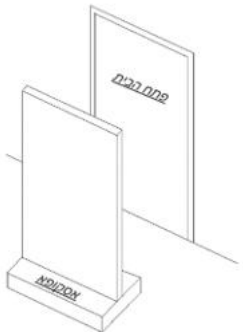

למטה. ואם יש אסקופה תחתונה, ניכר שזו דלת אף אם היא עשויה מלוח אחד (עיין ציור).

(מג) ועוקרים אותה – ואינה מחוברת למבנה הבית.

(מד) אפילו יש לה ציר – עדיין נראית שעשויה לסתימה קבועה של הפתח.

(מה) למעלה – בתקרה.

(מו) ולמטה – ברצפה. חקיקה זו היא הכנה לקרש, וכך מוכח שקרש זה משמש כדלת, ואף עשוי לפתיחה ולסגירה, כך שסגירתו אינה דומה לבניין.

(מז) בכל הדלת – וניכר שהקרשים עשויים להכנסה ולהסרה, ואין כאן נראות של בניין.

הלכות אלו אינן שייכות בזמננו, שהדלתות והחלונות קבועים, ונפתחים בקלות, ואין בפתיחתם לא מוקצה ולא דמיון לבניין. אולם אם יצאו מצירם החזרתם היא תוספת למבנה הקבע, והדבר אסור בשבת מהתורה.

סעיף ה

(מח) [צ]שידה תיבה ומגדל **(מט)** שפתחיהן מן הצד, ויש להם שני צירים אחד למעלה ואחד למטה – **אם יצא התחתון כולו ממקומו (נ), אסור להחזירו שמא יתקע (נא); אבל אם יצא מקצתו, דוחקו** עד שמחזירו למקומו, כיון שהעליון נשאר במקומו בקל יכול להחזיר התחתון **(נב);** [ק]**אבל כשיצא העליון, אסור אפילו לדוחקו**

[צ]עירובין ק"ב ע"ב בברייתא. [ק]הרא"ש נסתפק בזה, והטור פסק לחומרא, וכתב הרב המגיד בפרק כ"ב הל' כ"ה שכן נראה מדברי הרמב"ם.

שולחן ערוך כפשוטו

(מח) הקדמה לסעיף - לאחר שראינו שהחזרת דלת של בית למקומה אסורה מהתורה משום בונה, סעיף זה עוסק בהחזרת דלת של ארון המחוברת בציר. ארון, אף אם הוא גדול, אינו מחובר לקרקע, ונחשב ככלי. החזרת הדלת לצירה אינה לא בונה[3] ולא מתקן[4]. סעיף זה עוסק כשהציר עצמו יוצא ממקומו. תקיעת הציר לארון היא מלאכה, כי נעשית על מנת שהציר יישאר שם באופן קבוע, ואסורה בשבת מהתורה[5].

(מט) שידה תיבה ומגדל - שלושתם ארונות עץ. השידה היא עם גלגלים, התיבה היא קופסת עץ גדולה לאחסון, ומגדל הוא כעין ארון שלנו.

(נ) ממקומו - הציר התחתון (ולא שהדלת יצאה מהציר).

(נא) שמא יתקע - כלומר: התקיעה בחוזק אסורה מהתורה, ואסרן חכמים גם על החזרתו שלא בחוזקה, שמא יתקעו בחוזקה.

(נב) להחזיר התחתון - כלומר: אם התחתון יצא מקצתו והעליון נשאר במקומו, די בהחזרה קלה של הציר התחתון, לכן לא גזרו כאן שמא יתקע.

---

3. כי כאמור אין בנייה בתיקון כלי.

4. כי דלתות אלו יוצאות ונכנסות לצירן בקלות, ואינו דומה ל"תוקע", שנעשה במאמץ, ובו עובר על מלאכת "מכה בפטיש".

5. בניה ממש בכלים, כלומר עשיית כלי, פסק המחבר בסעיף ט' שהיא תולדה של מלאכת בונה.

ולהחזירו למקומו **(נג)**.

סעיף ו

ו**(נד) מטה של פרקים (נה) – אסור להחזירה ולהדקה (נו), ואם תקע חייב חטאת (נז);** ש**ואם היא** דרכה להיות **רפויה (נח), מותר**

ו שבת מ"ז ע"א. ש שם ע"ב וכרשב"ג בברייתא.

שולחן ערוך כפשוטו

(נג) ולהחזירו למקומו – כיוון שהדלת מוחזקת בעיקר על ידי הציר העליון, לכן בו חוששים שמא יתקע גם כשיצא מקצתו.

(נד) הקדמה לסעיף – סעיף זה עוסק בחפצים מודולריים, הניתנים לפירוק והרכבה. הסעיף מבחין בין שלוש רמות של חיבור חלקי חפץ:

1. תקיעה בחוזק. זהו חיבור קבוע, שמצריך מיומנות וכוח הן בחיבורו והן בפירוקו.
2. הידוק. זהו חיבור שמאפשר להשתמש בחפץ בצורה יציבה, ועדיין ניתן בנקל לחברו ולפרקו.
3. הידוק רפוי. זהו חיבור שקל לעשותו, נעשה באופן זמני, והחפץ אינו יציב.

(נה) מיטה של פרקים – מיטה שאפשר לפרקה לחלקים, בעיקר את רגליה כדי לנושאה ממקום למקום.

(נו) להחזירה ולהדקה – זהו הידוק המהווה חיבור טוב, אף שאינו קבוע, והוא אסור מדרבנן שמא יתקע ויתחייב.

(נז) חייב חטאת – אם תקע בחזקה עבר על איסור תורה. ואף שכוונתו לפרק את המיטה בעתיד, בכל זאת התקיעה והפירוק הן מלאכה הדורשת מיומנות וכוח, וכוונת הפירוק בעתיד אינה מבטלת את המלאכה.

(נח) רפויה – המחבר מדבר על החזרת המיטה בצורה רפויה, ומתיר אפילו אם יש אפשרות לתקוע. הרמ"א שהוסיף את המילים "דרכה להיות" מחמיר בהידוק רפוי של מיטה שדרכה להיות מהודקת יפה, ומקל רק במיטה שלא רגילים כלל לתקוע אותה.

לכתחלה **(נט)**, הגה: ובלבד שלא יהדק **(ס)**. [ת]וכום של פרקים **(סא)** – מותר לפרקו ולהחזירו בשבת **(סב)**; [א]ויש מי שאומר שדין הכום כדין המטה **(סג)**. הגה: ואם דרכו להיות מהודק, אף על גב דעכשיו רפוי - אסור **(סד)** (מיימוני פכ"ב והגהות אשיר"י וכל בו, וכן נראה מדברי הטור).

[ת]טור לדעתו, ורבי ירוחם בשם רבינו פרץ בחלק ד' ני"ב. [א]טור בשם הר"מ מרוטנבורג, והכל בו בסוף הלכות שבת.

סעיף ז

[ב]קורה שנשברה **(סה)** – מותר לסמכה בארוכות המטה **(סו)** שהם

[ב]שבת קנ"א ע"ב במשנה.

שולחן ערוך כפשוטו

(נט) מותר לכתחילה - למחבר להרכיב כל מיטה בצורה רפויה, ולרמ"א להרכיב מיטה שדרכה להיות רפויה.

(ס) שלא יהדק - גם לרמ"א לא גזרו במיטה זו שמה יהדק, כי אין דרכה בהידוק.

(סא) וכוס של פרקים - כוס מודולרית, העשויה חלקים שיש להרכיבם. למשל גביע לשתיה שהרגל שלו מתפרקת.

(סב) לפרקו ולהחזירו בשבת - כי אין דרכו בתקיעה, ודינו כמיטה רפויה.

(סג) כדין המיטה - לשיטה זו גם בכוס יש שתוקעים, וכל דבר שיש בו תקיעה אסור גם ההידוק.

(סד) אסור - הרמ"א ממשיך את שיטתו שנאמרה גם במיטה: ההיתר ברפוי הוא רק בדבר שדרכו להיות רפוי.

המיטות המתקפלות שלנו היום, שנועדות לפירוק ולהרכבה תדיר, אין בהן תקיעה כלל, ומותר בשבת להרכיבן ולפרקן. וכן מותר לשנות בשבת את גובהו של הסטנדר או של קביים, וכיוצא בזה.

(סה) קורה שנשברה - קורה המשמשת כתקרת הבית, שנשברה בשבת ועלולה ליפול.

(סו) בארוכות המיטה - הם לוחות העץ שבצד המיטה. כלומר: מותר להעמיד מיטה גבוהה תחת הקורה שנשברה, ולהשעינה על ארוכות המיטה.

כלי (סז), לא כדי שתעלה (סח), דאם כן הוי ליה בונה (סט), אלא כדי שלא תרד יותר (ע); [ג]**והוא שיהיו רפויים, שיכול ליטלם כשירצה, אבל אם מהדקם שם – אסור (עא).**

[ג]שבת מ"ג ע"א כדמפרש לה רב הונא, ורמב"ם בפכ"ה הכ"ה.

סעיף ח

[ד]**ספסל שנשמט אחד מרגליו – אסור להחזירו למקומו (עב); ולהניח אותו צד השמוט על ספסל אחר,** [ה]**יש מי שמחמיר לאסור (עג).**

[ד]ב"י מדברי תרומת הדשן סימן ע"א. [ה]שם בתרומת הדשן.

שולחן ערוך כפשוטו

(סז) שהם כלי – ואסור בסתם קרשים, משום מוקצה.

(סח) לא כדי שתעלה – כלומר: לא כדי להחזיר את הקורה למקומה.

(סט) בונה – את תקרת הבית.

(ע) תרד יותר – ואין איסור למנוע את המשך שבירת הקורה ונפילתה.

(עא) אסור – משום שאינו יכול יותר להשתמש במיטה, ואסור משום "ביטול כלי מהיכנו"[6].

(עב) אסור להחזירו למקומו – אף בהידוק. ראינו למעלה שמיטה של פרקים אסורה מהתורה בתקיעה, ובהידוק לעיתים אסרו שמא יתקע. אולם זה רק במיטה מתפרקת. בספסל שאינו מתפרק, אף ההידוק עצמו יכול להיות תיקון קבוע, שאסור מהתורה.

(עג) לאסור – בכך ודאי שאין איסור בונה, אולם כשפועל לפתרון תיקון הספסל, חוששים שמא יחזיר את רגל הספסל. ונראה שהמחבר פסק כשיטה זו. ואם הרגל נשברה כך שאי אפשר להחזירה – מותר לסמוך את הספסל על כלי אחר[7].

---

6. מושג זה התבאר בסימן ש"י סעיף ו.

7. על פי כף החיים סימן ש"ח אות קכ"ב.

הגה: ועיין לעיל סי׳ ש״ח סעיף ט״ז **(עד).**

סעיף ט

[ו]התוקע עץ בעץ **(עה)**, בין שתקע במסמר בין שתקע בעץ עצמו עד שנתאחד, הרי זה תולדת בונה **(עו)**.

[ו]רמב״ם בפ״י מהל׳ שבת הי״ג, מהא דגבי מלבנות המטה בשבת מ״ז.

סעיף י

[ז]חצר שנתקלקלה במימי גשמים **(עז)** – יכול לזרות בה תבן, ולא חשיב כמוסיף על הבנין **(עח)**, ובלבד שישנה, שלא יזרה לא בסל ולא בקופה **(עט)** אלא בשולי הקופה, [ח]שיהפכנה ויביא תבן על שוליה, דהיינו על ידי שינוי; אבל ביד, אסור **(פ)**.

[ז]עירובין ק״ד ע״א. [ח]כפירוש התוספות שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(עד) ש״ח סעיף ט״ז – שם מתיר הרמ״א אם ישב כך לפני כניסת השבת. ונראה שגם הספרדים יכולים לסמוך על היתר זה.

(עה) עץ בעץ – לצורך חיבור קבוע.

(עו) תולדת בונה – אף שבתיקון כלי אין איסור בונה, בעשיית כלי חדש יש מלאכת בונה. לכן כאשר ידית הדלת התפרקה, אסור לחברה בצורה שמשאירה את הידית מחוברת בצורה קבועה.

(עז) במימי הגשמים – כלומר: הגשם קלקל את קרקע החצר, שנמלאה מהמורות.

(עח) כמוסיף על הבנין – כיוון שהתבן אינו מהודק לקרקע, ומונח באופן זמני עד לתיקון החצר. אבל עפר וחול אסור מהתורה, כי בהם מוסיף על הבניין ואסור מן התורה.

(עט) בסל או בקופה – כיוון שהזרייה נראית כדרך מקצועית לתיקון הקרקע.

(פ) אסור – כיוון שהעבודה ביד מדוייקת יותר, ונראה כמתקן את הקרקע.

סימן שי״ד

דברים האסורים משום בנין וסתירה בשבת, ובו י״ב סעיפים.

סימן זה דן בתיקונים שונים בכלים בשבת, שעלולים לעבור בהם על שלוש מלאכות: בונה, סותר ומכה בפטיש.

אב מלאכת הבונה הוא רק במחובר לקרקע, והבונה או מוסיף על מבנה המחובר לקרקע חייב. שיעור המלאכה במשהו, כלומר שאפילו אם בנה או הוסיף מעט – חייב. תולדה של מלאכה זו היא עשיית כלי, ובכך אינו חייב במשהו, אלא רק אם עשה כלי בשלמותו.

מלאכת סותר מהתורה היא דווקא סתירה על מנת לבנות, כגון סתירת מבנה רעוע כדי לתקנו. כשאין הסתירה לצורך בניין היא אסורה מדרבנן בלבד. כך הוא גם בסתירת כלי, שמהתורה תולדת הסותר הוא דווקא סתירתו על מנת לבנותו מחדש בצורה טובה יותר; אך תוספת או גריעה חלקית בכלי אין בה לא איסור בונה ולא איסור סותר.

מלאכת מכה בפטיש עניינה האיסור לתקן כלים. על איסור זה עוברים כאשר מסיימים לתקן כלי, אף אם אין מדובר בתיקון משמעותי; וכן כשבונים בכלי חלק משמעותי. בסימן הקודם ראינו דוגמה לאב זה: קביעת ציר בקורה של ארון, שאינה סוף עשיית הכלי, אבל סיים לקבוע ציר שהוא קבוע יש בכך איסור מכה בפטיש.

סעיף א

[א]אין בנין וסתירה בכלים (א). [ב]והני מילי שאינו בנין ממש (ב),

[א]שבת קכ״ב ע״ב וכרבא. [ב]הרא״ש בעירובין אהא דרב ושמואל בדף ל״ה ע״א.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) בכלים – זו לשון הגמרא. והמחבר הולך ומבארה.

(ב) בנין ממש – הכלל שאין בניין וסתירה בכלים קיים כאשר אין מדובר בבניית כלי שלם או בסתירתו.

[ג]**כגון חבית הגה: שאינה מחזקת ארבעים סאה (ג)** (ת"ה סי' ס"ה) [ד]**שנשברה, ודיבק שבריה בזפת, יכול לשברה ליקח מה שבתוכה (ד), ובלבד שלא יכוין לנקבה נקב יפה שיהיה לה לפתח, דאם כן הוה ליה מתקן מנא (ה). אבל אם היא שלמה – אסור לשברה (ו) אפילו**

[ג]שבת קמ"ו ע"א במשנה. [ד]הכי מוקי לה בביצה ל"ג ע"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(ג) ארבעים סאה - כלי גדול כזה[1] נחשב לדעת הרמ"א כמבנה, ויש בו איסור בנייה במשהו. המחבר לא קיבל חומרה זו להלכה.

(ד) מה שתוכה - ואין בכך משום מלאכת בונה. לכן התירו הפוסקים לשבור או לקרוע אריזות מזון, כגון שקיות או קופסאות שימורים, שהרי הן אינן כלים חשובים, ובכך הם דומים לחבית שדיבק שבריה בזפת[2]. ואם אינו סותר, אלא עושה כעין פתח להוציא את התכולה - על כך נדון בסעיף קטן הבא.

(ה) מתקן מנא - תרגום: שאם כן יש כאן מלאכת תיקון כלי. פתיחת פתח בכלי, אפילו אם הוא כלי גרוע כחבית שנשברה ודיבק שבריה – יש בה איסור תורה של מכה בפטיש, משום שעשיית נקב היא עשייה משמעותית בכלי. אולם האיסור הוא רק אם זהו פתח גמור, העשוי להוציא ולהכניס; ובפתיחת פתח שנועד להוצאה בלבד אין אפילו איסור מדרבנן. לכן כתבו פוסקים רבים שאין איסור בפתיחת כלים שעומדים להיזרק לאחר השימוש בהם. ולכן מותר בשבת לפתוח קופסאות שימורים, שקיות חלב, שקיות שתיה וכיוצא בזה, כיוון שהפתח שבהם נועד להוצאה בלבד[3].

(ו) אסור לשוברה - כפי שיש איסור בנייה מהתורה כאשר בונה כלי שלם, כך יש איסור סותר כשסותרו. מהתורה חייב רק אם סותר כדי לבנותו מחדש בצורה טובה יותר, ואם לאו – האיסור הוא מדרבנן.

---

1. כ–332 ליטר. כגון ארון באורך וברוחב של 45 ס"מ, ובגובה של 175 ס"מ.

2. בצירוף שיטת הראשונים שאין סתירה גם בכלי שלם.

3. על פי חזון עובדיה שבת ה' עמוד שס"ה, ועיין שם רשימת הפוסקים המקלים שהוא מביא.

בענין שאינו עושה כלי (ז); [ח]**ואפילו נקב בעלמא אסור לנקוב בה מחדש (ח);** [ו]**ואפילו יש בה נקב חדש, אם להרחיבו – אסור (ט). הגה: ובלבד שיתכוין לכך (י)** (מרדכי רמז ת״מ). [ז]**ואם היה סכין תקוע מערב שבת בחבית – מותר להוציאו ולהכניסו, שהרי אינו מתכוין להוסיף (יא). הגה: ודוקא שהוציאו גם פעם אחת מבעוד יום, אבל אם לא הוציאו מבעוד יום — אסור, דהוי פסיק רישא דעושה נקב ופתח לחבית (יב)**

[ח]שבת שם במשנה וכפירש״י. [ו]שם בברייתא כיש אומרים. [ז]מרדכי שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(ז) שאינו עושה כלי - כלומר: אף על פי שאינו עושה נקב שחייב עליו משום תיקון כלי.

(ח) לנקוב בה מחדש - האיסור מהתורה הוא לעשות בכלי פתח יפה העשוי להכניס ולהוציא. ובכלי שלם וקבוע גזרו חכמים ואסרו עשיית כל פתח, אפילו נועד רק להוציא, שמא יעשה פתח יפה.

(ט) אסור - גם הרחבת הפתח הקיים והפיכתו לנוח יותר כלולה באיסור חכמים של תיקון הכלי. אולם כל עוד אינו עושה פתח חדש שנועד להכניס ולהוציא, אין בכך איסור מהתורה.

(י) שיתכוון לכך - כלומר שיש לו צורך בהרחבת הפתח, כפי שמבאר המחבר בהמשך[4].

(יא) אינו מתכוון להוסיף - ואף שמרחיב בכך את הפתח, כל עוד אינו עושה את הפעולה לשם מטרה זו - מותר[5].

(יב) ופתח לחבית - מדובר כאן בפסיק רישיה דניחא ליה באיסור דרבנן,

---

4. כי אם אין לו צורך - אין כאן תיקון כלל (וכפי שמוכרח בסעיף ו'). ויש מבארים (ראו מ״ב וכף החיים) שכוונת הרמ״א להסביר את דברי המחבר, הסובר שפסיק רישיה דלא ניחא באיסור דרבנן מותר, אולם הרמ״א עצמו אוסר זאת, כפי שמפרש בהמשך הסעיף. אך כדי לא להידחק כך בדברי הרמ״א הסברתי שכאן מדובר שאינו מעוניין בהרחבת הפתח, ולכן אין בכך תיקון. וה' יצילני משגיאות.

5. ואפילו אם נאמר שיש כאן תיקון מדרבנן, הרי זה ״פסיק רישיה״ באיסור דרבנן שאינו מעונין בתוצאה, שמותר לדעת המחבר.

(תה"ד סי' ס"ד). **כלי שנתרועעה אם מותר ליטול ממנו חרס, עיין לעיל סימן ש"ח סעיף מ"ד.**

סעיף ב

[ח]**היה בה נקב ונסתם (יג), אם הוא למטה מן השמרים (יד) – אסור לפתחו, דכיון שהוא למטה וכל כובד היין עליו, צריך סתימה מעליא (טו) וחשיב כפותח מחדש (טז); למעלה מן השמרים – מותר לפתחו (יז).**

[ח]שבת קמ"ו ע"א בברייתא, וכמפרש לה רבה.

כלומר שאף שאינו מתכוון לעשות פתח, הפתח נעשה ממילא והדבר נוח לו, ועל כן אסור. וייתכן שהמחבר מודה לרמ"א בדין זה, מפני שאף הוא התיר דווקא את הרחבת הפתח ולא את פתיחתו[6].

(יג) ונסתם – בחביות שלהם היו לעתים מנקבים את החבית כדי להוציא את היין, וכשסיימו להשתמש בנקב היו סותמים אותו. סעיף זה עוסק בנקב שנסתם, מתי מותר לחזור ולפתחו בשבת.

(יד) למטה מן השמרים – השמרים (שהם הפטריות המתסיסות את היין), מצויים בתחתית חביות של יין שאינו מסונן.

(טו) סתימה מעליא – סתימה טובה. שמשום הכובד יש לסתום שם היטב.

(טז) כפותח מחדש – פתיחת סתימה טובה שכזו שקולה לפתיחת נקב חדש. האיסור הוא מהתורה אם הנקב נועד גם להכניס, ומדרבנן אם נועד להוצאה בלבד.

(יז) מותר לפותחו – כיוון שאין מקפידים לעשות סתימה חזקה במקום שבו לחץ היין אינו גדול, וסתימה כזו אין בפתיחתה מחדש איסור תיקון כלי.

---

6. יש הסוברים שהמחבר מתיר פסיק רישיה דניחא ליה באיסור דרבנן. עיין יביע אומר חלק ד סימן לד, ודברינו בספר 'בעקבות המחבר' בעמוד רכ.

סעיף ג

(יח) [ט]**במקום נקב ישן נוקבין אפילו במקדח** (פירוש: כלי מיוחד לנקוב), **כגון שנשברה הברזא (יט).** [י]**ויש אומרים דלא שרי לנקוב נקב ישן אלא בחבית של חרס, שאין הסתימה מהודקת יפה (כ), אבל בחבית של עץ, שמהדקים מאד העץ שסותמים בה הנקב וחותכים ראשו (כא) על דעת שלא להוציאו – ודאי נראה שזה נקב חדש, ואסור (כב).**

[ט]מרדכי שם. [י]כל בו בשם יש אומרים.

סעיף ד

[כ]**ברזא שבחבית ואין אדם יכול להוציאה (כג) – מותר ליקח ברזא**

[כ]תשובת המהר"ם בשם ר' אביגדור.

שולחן ערוך כפשוטו

(יח) הקדמה לסעיף – סעיף זה ממשיך לדון בנקב חבית. את העיקרון ראינו בסעיף הקודם: אסור לפתוח מחדש נקב שנסתם היטב, ומותר אם לא נסתם היטב. גם כאן הדוגמאות אינן שייכות למציאות ימינו, ונסביר מתוכן את עקרונות ההלכה.

(יט) הברזא – ברז החבית הוא מן צינור דק, בדרך כלל עשוי עץ, שמניחים בנקב. אם הצינור נשבר, ונשאר ממנו חלק בתוך החבית כך שהנקב נסתם – מותר לנקוב שם שנית, כיוון שאין זו סתימה איכותית.

(כ) מהודקת יפה – וכאמור, כאשר הסתימה אינה איכותית אין איסור סותר בנקיבתה.

(כא) ראשו – של צינור העץ, וכך הוא הופך לחלק מהחבית, ולסתימה איכותית.

(כב) ואסור – לנקוב מחדש במקום הסתימה הטובה. ולדעה הראשונה, גם בחבית עץ הברז הנשאר בחבית נחשב כסתימה שאינה איכותית, ומותר לנקבו.

(כג) יכול להוציאה – כלומר שהברז שבור וקשה להזיזו, ולכן אי אפשר להוציא יין מהחבית.

אחרת ולהכות באותה ברזא **(כד)** לצורך לשתות יין בשבת. הגה: ובלבד שלא יהיה הברזא הראשון נגד השמרים **(כה)** כמו שכתוב בסעיף ב׳[7] (ב״י בשם שבולי לקט).

סעיף ה

[ל]מותר ליתן קנה חלול הגה: בחבית* **(כו)** או שאר ברזא **(כז)** להוציא יין, ואף על פי שלא היה בו מעולם **(כח)**; [מ]אבל ליתן עלה של הדם בנקב שבחבית, שהעלה עשוי כמרזב והיין זב דרך שם **(כט)** – לא, דגזרינן שלא יתקן מרזב ליינו שיפול היין לתוכו וילך למרחוק, דכשלוקח העלה ומקפלו כעין מרזב נראה כעושה מרזב, ולא דמי לברזא או קנה שאינו עושה בו שום מעשה **(ל)**. הגה: ויש מתירים

[ל]שבולי הלקט בשם הרב יוסף. *כן הוא בב״י. [מ]שבת קמ״ו ע״ב מימרא דשמואל.

שולחן ערוך כפשוטו

(כד) ולהכות באותה ברזא - וכך לדחוף את הישן פנימה, ולהשתמש בחדש.

(כה) נגד השמרים - כפי שראינו למעלה, שכנגד השמרים יש צורך בסתימה איכותית, ואז בהוצאת הברז יש איסור עשיית נקב.

(כו) בחבית - כלומר בנקב שבחבית.

(כז) שאר ברזא - כלומר: בנקב שעשו בברז לצורך הוצאת היין (אם היה קשה להוציא את הברז עצמו).

(כח) מעולם - מדובר בחבית שיש בה נקב, וברצונו שהיין לא יישפך ישירות מהנקב, אלא דרך צינור; וכיוון שאינו מתקן את החבית עצמה, וחיבור הקנה הוא זמני, אין בכך שום איסור.

(כט) דרך שם - כנראה שנהגו להשתמש להוצאת יין מחבית בעלי הדס גדולים, שאותם קיפלו לצורך כך.

(ל) שום מעשה - ההיתר בקנה הוא דווקא בכלי שאינו מחוסר שום מעשה, אלא מניחו כפי שהוא בנקב החבית. אבל העלה דורש קיפול מיוחד, וחששו חכמים שאם יתירו קיפולים כאלו, יבוא לעשות צינור קבוע, שהוא אסור מהתורה.

---

7. הערה זו אינה מדברי הרמ״א, אלא נוספה מאוחר יותר.

אפילו בעלה של הדס במקום שיש לו הרבה קטומים ואין לחוש שמא יקטום **(לא)** (הרא"ש סוף פרק חבית, וטור).

סעיף ו

[ג]מותר להתיז ראש החבית בסייף, דלאו לפתח מכוין, כיון שמסיר ראשה **(לב)**; אבל לנקבה בצדה, בין של חבית בין של מגופה **(לג)** – אסור, [ד]אפילו ברומח שעושה נקב גדול ואינו דומה לפתח **(לד)**, דכיון דהוי מצדה ודאי לפתח מכוין **(לה)**. [ה]וליקוב המגופה למעלה – מותר, דלאו לפתח מכוין, שאין דרך לעשות פתח למעלה אלא נוטל כל המגופה **(לו)**.

[ג]שבת קמ"ו ע"א בברייתא. [ד]שם וכר' ששת וכפירוש רש"י שם. [ה]שם במשנה וכמפרש לה רב הונא. הרי"ף והרא"ש.

שולחן ערוך כפשוטו

(לא) שמא יקטום – היו שהסבירו את האיסור בגמרא להשתמש בעלה להוצאת היין לא כחשש שמא יעשה צינור קבוע, אלא כחשש שמא יתלוש עלה לצורך כך. ולשיטה זו הדבר מותר כאשר יש לפניו עלים תלושים רבים.

(לב) שמסיר ראשה – כיוון שכוונתו רק לרוקן את החבית, ולא לעשות לה פתח. ואין בכך איסור סותר, כי עדיין אפשר להשתמש בה על ידי כיסוי חדש[8].

(לג) מגופה – מגופה היא כיסוי של חבית, הדבוק לה בטיט.

(לד) ואינו דומה לפתח – בכל זאת אסור, משום עשיית פתח נוח בצד החבית. והאיסור הוא מדרבנן, ומהתורה אסור רק אם עושה נקב גדול ונוח, ואז חייב משום גמר עשייתו.

(לה) לפתח מכוון – הכלל הוא שפתח שתכליתו לרוקן את החבית לחלוטין – מותר. ופתח שנעשה על מנת לשמש מעין ברז, להוצאת כמות מדודה של יין – אסור מדרבנן.

(לו) כל המגופה – מפני שאין הדבר נוח להוציא יין במידה דרך נקב מלמעלה,

8. ויש המפרשים שמדובר בחבית רעועה, ובחבית שלימה אסור משום סותר לדעת המחבר. ונציין שראשונים רבים סוברים שאין איסור סותר בסתירת כלי.

סעיף ז

[פ]חותמות **(לז)** שבכלים, כגון שידה, תיבה ומגדל, שהכיסוי שלהם קשור בהם בחבל – יכול להתירו **(לח)** או להתכו בסכין **(לט)**, או להתיר קליעתו **(מ)**; [צ]ודוקא כעין קשירת חבל וכיוצא בו **(מא)**, אבל פותחת **(מב)** של עץ ושל מתכת **(מג)** – אסור להפקיע ולשבר **(מד)**,

[פ]ביצה ל"א ע"ב ול"ב ע"א מימרא דשמואל. [צ]טור בשם אביו הרא"ש שם בעירובין אמתניתין דנתנו במגדל ובגמרא ל"ה ע"א, וכן כתבו התוס' שם ושאר פוסקים.

שולחן ערוך כפשוטו

ובמיוחד שיכול במקום לנקוב את המגופה להסיר אותה לחלוטין.

(לז) חותמות - הם חבלים המשמשים לסגירה ולנעילה. סעיף זה עוסק בחותמות שבכלים, שהם חבלים המונעים פתיחת כלים או ארונות.

(לח) יכולים להתירו - הלכות קושר ומתיר מבוארות בסימן שי"ז. לענייננו נאמר שקשר שנעשה מראש על מנת להתירו לאחר זמן לא ארוך, ואינו קשר של אומן - מותר לכתחילה להתירו.

(לט) לחתכו בסכין - ואין בכך סתירה של החבל. והוא הדין לחבל או אזיקון וכיוצא בזה שסוגרים אריזה, שמותר לקרעם בשבת.

(מ) להתיר קליעתו - לפרום את החבל מהחוטים הדקים שמהם הוא עשוי[9].

(מא) חבל וכיוצא בו - דברים שאינם כלים חשובים, ואין איסור סתירה בשבירתם.

(מב) פותחת - בדרך כלל הכוונה למפתח; וכאן פירוש המילה - מנעול.

(מג) ושל מתכת - כלומר כלים שסגורים לא בחבל, אלא במנעול של ממש.

(מד) להפקיע ולשבר - איסור זה הוא מדרבנן, כי אינו סותר על מנת לבנות.

---

9. יש מקשים (עיין ביאור הלכה בתחילת הסעיף הבא, ד"ה "חותלות") מדברי הרמב"ם (הלכות שבת פרק י' הלכה ח') שפסק שהמתיר שזירה של חבל חייב משום מתיר. ונראה שהאיסור הוא דווקא כשהופך את החבל בחזרה לחוטים דקים, אבל לא בחבל קשור שפורמו במקום אחד כדי לקרעו.

דבכלים נמי שייך בנין גמור וסתירה גמורה (מה). [ק]**ומטעם זה אסור להסיר הצירים שקורים גונזי"ש שאחורי התיבות אם נאבד המפתח (מו),** [ר]**ויש מתירים בזו (מז). ושבירת פותחות של תיבות – [ש]יש מתיר (מח)** [ת]**ויש אוסר (מט),** [א]**ויש להתיר על ידי גוי (נ).**

[ק]מרדכי בעירובין שם בשם ר' פרץ. [ר]מרדכי שם בשם ה"ר יעקב מקינון. [ש]טור בשם סמ"ק בשם ה"ר אליעזר. [ת]שם בשם הר"י. [א]טור שם.

סעיף ח

[ב]**חותלות (נא)** (פירוש: מיני כלים) **של תמרים וגרוגרות, אם הכיסוי קשור בחבל – מתיר וסותר שרשרות החבל וחותך אפילו בסכין,** [ג]**ואפילו**

[ב]שבת קמ"ו ע"א כפי' רש"י. [ג]כל בו.

שולחן ערוך כפשוטו

(מה) וסתירה גמורה - כפי שראינו למעלה, אף ש"אין בניין וסתירה בכלים", עשיית כלי גמור אסורה, וכן הדין בסתירת כלי גמור.

(מו) נאבד המפתח - כיוון שהסרת הצירים נחשבת לסתירה של התיבה.

(מז) ויש מתירים בזו - כיוון שאין זו סתירה גמורה, אלא רק פירוק המכסה. וכשהסתירה אינה גמורה אנו אומרים שאין בניין וסתירה בכלים[10].

(מח) יש מתיר - זו הדעה שאין כלל סתירה בכלים. ואף שהשולחן ערוך לא פסק כמותה, הביא כאן דעה זו כדי להתיר בסוף המשפט על ידי גוי.

(מט) ויש אוסר - וכמותו פסק השולחן ערוך למעלה בסעיף, לגבי פותחת של עץ.

(נ) על ידי גוי - אף שאסרו חכמים לבקש מגוי לעשות מלאכה בשבת, כאן הדבר מותר, משום שמצרפים לשיקולים את הסוברים שאין כלל סתירה בכלים, ושהדבר מותר אפילו על ידי יהודי.

(נא) חותלות - כלים העשויים מקליעת עלים. אלו כלים המתפרקים בקלות, ודומים קצת לכלים חד פעמיים שלנו.

---

10. ואף שראינו בסימן הקודם שתקיעה של הציר נחשבת למלאכה, שם לא מדובר על מלאכת בונה, אלא על מלאכת תיקון (שהיא תולדה של מכה בפטיש).

גופן של חותלות, שכל זה כמו ששובר אגוזים או שקדים כדי ליטול האוכל שבהם **(נב)**.

סעיף ט

[ד]מותר להפקיע ולחתוך קשרי השפוד שקושרים בטלה או בעוף הצלויים **(נג)**.

[ד]מרדכי ביצה פרק ד' רמז תרצ"א בשם אבי העזרי, ושכן ראה שעשה כן הר"מ וחמיו ר' יואל מפריז.

סעיף י

(נד) [ה]חותמות שבקרקע, כגון דלת של בור שקשור בו חבל – יכול להתירו, דלאו קשר של קיימא הוא, שהרי עומד להתיר **(נה)**; אבל

[ה]ביצה ל"א-ל"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(נב) ליטול האוכל שבהם - אין מלאכת סתירה בקריעת כיסוי הכלים הללו, ואף לא בקריעת הכלי עצמו, כיוון שאין אלו כלים של ממש. ואין בהם אף איסור עשיית פתח. וכפי שכבר ראינו, מכאן עולה שמותר לקרוע אריזות מזון חד פעמיות כדי להוציא את האוכל שבתוכן.

(נג) בעוף הצלויים - אם בצלייה בשיפוד קושרים קשר בקצה השיפוד - יתבאר בסימן שי"ז שאין בהתרתו איסור מתיר, משום שהקשר זמני. כאן מלמדנו המחבר שאף מותר לחתוך את החוטים או החבלים הללו, משום שאינם נחשבים לכלים, ואין סתירה בחיתוכם.

(נד) הקדמה לסעיף - לאחר שראינו את דיני התרת החותמות בכלים, סעיף זה עוסק בהתרת חותמות המחוברות לקרקע. להבנת הסעיף יש להקדים שאיסורי קושר ומתיר קיימים רק בקשר שעתיד להתקיים לפחות שבוע, וכן בקשר של אומן, שצריך מיומנות לקושרו ולהתירו. וכך יתבאר להלן בסימן שי"ז.

(נה) עומד להתיר - בתוך שבוע, לכן אין זה קשר של קיימא, ואין איסור בהתרתו. העובדה שבהתרת הקשר אפשר לפתוח את הדלת היא עדות שאין

לא מפקיע וחותך, משום סתירה (נו). [1]**ודוקא כשעשוי לקיים על מנת שלא להסירו בשבת (נז), אבל אם אינו עשוי לקיים כלל, מותר (נח). ומטעם זה מותר להתיר דף שמשימין אותו לפני התנור ושורקין אותו בטיט (נט), שאינו עשוי לקיום (ס).** הגה: **ועיין לעיל סי׳ רנ״ט** סעיף ז׳ **(סא).**

[1] מרדכי שבת רמז תל״ח, ות״ה סי׳ ס״ה.

סעיף יא

(סב) [2]**אסור ליתן שעוה** [3]**או שמן עב בנקב החבית לסתמו, מפני**

[2] שבת קמ״ו ע״א במשנה. [3] שם ע״ב כרב דאסר, הרי״ף והרא״ש.

שולחן ערוך כפשוטו

כאן בניין אלא סגירה זמנית, ועל כן אין בהתרת הקשר משום מלאכת סותר.

(נו) משום סתירה - מותר להתיר את הקשר, הואיל ואינו קשר של קיימא. אבל החבל והקשר נראים מחוברים לגמרי, ולכן כשחותכם נראה הדבר כפירוק של חיבור שהיה אמור להתקיים לאורך זמן, ונראה הדבר כסתירה, ואסרו זאת חכמים.

(נז) שלא להסירו בשבת - האיסור לחתוך את החבל הקושר את דלת הבור קיים רק אם הקשר נועד להתקיים לאורך השבת, כלומר יום שלם. במקרה כזה הפקעתו נראית כסתירה, ואסורה מדרבנן.

(נח) מותר - לחתוך את החבל, משום שאינו סותר דבר שהיה אמור להתקיים, ועל כן אינו נראה כסותר.

(נט) בטיט - מדף שבזמנם היו מניחים לפני התנור בערב שבת, כדי לשמור את חום התנור בליל שבת.

(ס) שאינו עשוי לקיום - ולכן הדבר אף אינו נראה כסתירה.

(סא) רנ״ט סעיף ז׳ - שם מובא דין זה, ומעיר שם הרמ״א שעדיף לסתור את סתימת התנור על ידי גוי, ואם אין גוי - לעשות זאת בשינוי.

(סב) הקדמה לסעיף - סעיף זה עוסק בסתימת נקב שבחבית. להבנת הסעיף יש להקדים שאחת המלאכות האסורות בשבת היא מלאכת ממחק. מלאכה זו

שהוא ממרח (סג) (פירוש הערוך: סיכה, משיחה, טיחה, מריחה, שיעה - ענין אחד הוא), **אבל בשאר דברים, דלית בה משום מירוח (סד) הגה: הואיל ואין היין יוצא אז** (ב"י) – **מותר (סה).** [ט]**ואם היה היין יוצא דרך הנקב – אסור לסתמו (סו), ואפילו** [י]**ליתן בו שום דרך הערמה, לומר שאינו מכוין**

[ט] ב"י מדברי רש"י בפירוש סתימה בשום לקמן. [י] שבת קל"ט ע"ב בעובדא דצורבא דרבנן ורב הונא שמיה.

שולחן ערוך כפשוטו

במקורה היא החלקת עור של חיה שניצודה, על ידי גירוד שערותיו. מריחת שכבה עבה של חומר היוצרת משטח חלק, כשעווה למשל, היא תולדה של ממחק, ונקראת "ממרח".

(סג) ממרח - בנתינת שעווה בנקב מקבלת השעווה את צורת הנקב ויושבת בו יפה, ויש בכך איסור ממרח מן התורה. בשמן עב הצורה אינה יפה וקבועה, ואין בכך איסור מהתורה, אלא שאסרו זאת חכמים משום הדמיון לשעווה.

מכאן למדנו גם שאסור להדביק נרות שעווה ביום טוב, כי חימומם באש ואחר כך לחיצתם לצורך ההדבקה מישרות את תחתית השעווה שבנר[11]. עוד למדנו מכאן שבמריחת משחה על הגוף עצמו אין איסור ממרח, כי אינו רוצה ליצור שכבה, אלא להספיג את המשחה בגופו[12].

(סד) משום מרוח - כגון להכניס בד בנקב.

(סה) מותר - ואין בכך תיקון כלי, כי זו סתימה זמנית שאינה מתקנת את החבית.

(סו) אסור לסתמו - בנקב שיוצא ממנו יין הדרך היא לסתום אותו היטב, ולכן אסרו זאת חכמים.

---

11. על פי כף החיים כאן, אות ע"ט.

12. כך נראה מסעיף זה, שמפרש שהאיסור בשמן עב כאשר הוא ממלא את הנקב. וכך כתב בפירוש המג"א סימן שטז ס"ק כ"ד, וכך פסק המשנה ברורה שם ס"ק מ"ט. וכך נראה ששורת הדין, כי ממרח רטייה היא תולדה של ממחק, שמהותה להחליק, דבר המתקיים כממרח רטייה. אמנם יש אחרונים שמחמירים בזה (כך פוסק השמירת שבת כהלכתה פרק ל"ג סעיף יג, אלא שבהערה (ס"ד בהוצאה החדשה, ונ"ח בהוצאה ישנה) הביא את דעת הרב שלמה זלמן אויערבך שמתיר). ועיין ביביע אומר ח"ד או"ח סימן כ"ז אות ב, וסימן כ"ח אות יד, שמחזק מאוד ההיתר.

אלא להצניעו שם **(סז)**; ואם הוא תלמיד חכם, מותר לו להערים בכך **(סח)**.

סעיף יב

[כ]סכין שהוא תחוב בכותל של עץ מבעוד יום – אסור להוציאו בשבת, כיון שהוא דבר מחובר **(סט)**; אבל אם הוא תחוב בספסל, וכן בכל דבר תלוש – מותר להוציאו **(ע)**. הגה: ואם דצה ושלפה מבעוד יום **(עא)**, אפילו בכותל - שרי **(עב)** (ב"י).

[כ]תרומת הדשן סימן ס"ד.

שולחן ערוך כפשוטו

(סז) להצניעו שם - אסרו זאת חכמים שמא יעשה כן ללא הערמה.

(סח) להערים בכך - ולשים בנקב דבר שדרך להצניעו, משום שלא חששו חז"ל שתלמידי חכמים יתירו ללא הערמה.

(סט) דבר מחובר - ובהוצאתו מרחיב את הנקב. אם הנקב מסייע לבנייה עתידית, כגון שבנקב הסכין אפשר להכניס מסמר לתלייה, הדבר אסור מהתורה; ואם לא - האיסור הוא מדרבנן.

(ע) מותר להוציאו - שאין בניין בכלים. וגם אין בכך איסור משום מכה בפטיש, כי אין זה גמר עשיית הנקב.

(עא) מבעוד יום - וחזר ותחב את הסכין לפני השבת.

(עב) שרי - מותר, כיוון שהנקב כבר נעשה.

סימן שט״ו
דברים האסורים משום אהל בשבת, ובו י״ג סעיפים.

אחת ממלאכות שבת היא מלאכת בונה, וכל המוסיף בבניין קבע אפילו משהו חייב. עיקר האיסור בשבת הוא לבנות ולקדם את העולם מבחינה חומרית, כדי להקדיש את השבת למנוחה ולרוחניות, ולכן הבניין החומרי הוא ההפך מעיקרה של השבת. כאמור החמירו במלאכה זו שגם הבונה משהו חייב, וכן החמירו במלאכה זו לאסור מדרבנן כל מה שדומה לבנייה.

בכלל מלאכת הבונה גם הבונה אוהל קבע, אם יש בו גג ומחיצות. וחכמים אסרו גם אוהל ארעי, שהוא אוהל לזמן מוגבל שאפשר לפרקו בקלות, כגון פריסת יריעה לצל על ארבעה מקלות התקועים בקרקע. ואף שאפשר לנתק את הגג בקלות מהמקלות, אסרו חכמים את הדבר משום דמיונו לאוהל קבע. סימן זה דן באיסור אוהל ארעי, מתי גזרו בו חכמים ומתי לא גזרו. יש בכך כמה כללים התלויים זה בזה, ובעזרת ה׳ נבארם במהלך הסימן. נקדים כאן שכללי איסור אוהל ארעי תלויים בארבע שאלות עיקריות:

א. האם יש לאוהל גג ברוחב טפח? ב. האם האוהל מגן על מה שתחתיו? ג. האם יש לאוהל מחיצות? ד. האם גג האוהל שטוח או בשיפוע? שאלות אלו יעמדו במוקד הסימן, להלן.

סעיף א

[א]**אסור לעשות אהל בשבת ויום טוב, אפילו הוא עראי (א).** [ב]ודוקא

[א]שבת קכ״ה ע״ב מימרא דרבי יוחנן. [ב]בפירוש רש״י שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) אפילו הוא ארעי – כפי שראינו בהקדמה.

גג (ב), אבל מחיצות מותר (ג). ואין מחיצה אסורה [ג]אלא אם כן נעשית להתיר סוכה או להתיר טלטול (ד). הגה: אבל מחיצה הנעשית לצניעות בעלמא (ה) - שרי (ו) (טור) **; ולכן מותר לתלות וילון לפני הפתח (ז),**

[ג]שם בתוספות בשם ר"ת, והרא"ש והר"ן ושאר פוסקים.

שולחן ערוך כפשוטו

(ב) גג - כגון פריסת בד על ארבעה עמודים. אולם פריסת בד כחופה לשם כבוד, כפי שנוהגים בשמחת תורה, אינה נחשבת אוהל ארעי.

(ג) מותר - כגון לפרוס מחיצות סביב. וההיתר גם אם מחיצות אלו חזקות, כגון שיש להן גם מוט למטה, כל עוד אין כאן מחיצה קבועה שאינה מיועדת לפירוק. מחיצה קבועה צריך מיומנות מיוחדת הן לתלותה והן לנתקה, ואז מדובר באוהל קבע שאסור אפילו בבניית מחיצה[1].

(ד) להתיר טלטול - כלומר: באוהל ארעי, הקמת מחיצה בלבד אסורה רק אם יש לה תפקיד הלכתי ("מחיצה המתרת"). ושתי דוגמאות מביא המחבר למחיצה כזו; הראשונה היא מחיצה שמתירה סוכה, כלומר שישנה סוכה פסולה, ובזכות המחיצה הזו הסוכה נעשית כשרה[2]. והדוגמה השנייה היא מקום שמוגדר ככרמלית, ואם יוקף מחיצות כדין ייחשב לרשות היחיד, ויהיה מותר לטלטל בו.

(ה) לצניעות בעלמא - וילון שנועד רק להסתיר את מה שאחוריו, ואין לו משמעות הלכתית.

(ו) שרי - מותר, כי אין למחיצה זו חשיבות הלכתית.

(ז) לפני הפתח - שנועד להסתיר את הנעשה בבית מהמסתכל מבחוץ.

---

1. הסברנו שמחיצת ארעי היא מחיצה שאפשר לחברה או לנתקה בקלות, ושאינה מיועדת לפירוק. יש פוסקים שתלו את העניין בזמן המיועד לכך שהמחיצה תעמוד: הפרי מגדים כתב שמחיצת קבע היא אם מתכוון להשאירה מעל שבעה ימים (אשל אברהם ס"ק א), ויש אומרים שהוא כמה ימים (משנה ברורה ס"ק לה, וראה שמירת שבת כהלכתה תחילת פרק כ"ד). אולם שיעורים אלו אינם מפורשים בראשונים ובשולחן ערוך (כמפורש בדין קושר), על כן פירשנו על פי המגן אברהם ס"ק א, שהעיקר אם יכול לפרקה בקלות.

2. בהלכות סוכה מבואר שסוכה צריכה להיות בת שלוש דפנות לפחות, כאשר שתיים מהדפנות מלאות, ובשלישית ישנן הקלות.

אף על פי שקבוע שם (ח) (או״ז וב״י) **; וכן פרוכת לפני ארון הקודש (ט), ובלבד שלא יעשה אהל בגג טפח (י)** (ב״י וכל בו) **; וכן מותר לעשות מחיצה לפני החמה (יא) או הצנה (יב), או בפני הנרות שלא יכבה אותן הרוח (יג)** (מרדכי רמז שי״א). **אבל אסור לעשות מחיצה בפני אור הנר כדי שישמש מטתו (יד)** (ד״מ), **וכן לפני ספרים כדי לשמש או לעשות צרכיו (טו), אם לא שהיה מבעוד יום טפח שאז מותר להוסיף עליה בשבת (טז)** (מרדכי שם).

שולחן ערוך כפשוטו

(ח) שקבוע שם - ובכל זאת אינו נחשב כאוהל קבע, כיון שכולו נע ונד ברוח מצויה, וגם אינו מפריע למעבר דרכו[3].

(ט) לפני ארון הקודש - אין לה חשיבות הלכתית, אלא עשויה לנוי.

(י) טפח - כיוון שכפי שראינו, עשיית גג וגם מחיצה אסורה גם באוהל ארעי.

(יא) לפני החמה - להצל, כדי שהשמש לא תפריע.

(יב) הצינה - להגן על המקום מהרוח הקרה.

(יג) אותן הרוח - בכל אלו הווילון הוא לעזר, אך אינו "מחיצה המתרת", ואין איסור לעשותו.

(יד) כדי שישמש מיטתו - למדנו בסימן ר"מ (סעיף יא) שאסור לשמש לאור הנר. וילון המסתיר את האור ממיטתו מתיר לקיים יחסי אישות, והוא וילון בעל חשיבות הלכתית, ולכן אסור לעשותו גם כשהוא מחיצה בלבד.

(טו) או לעשות צרכיו - גם האיסור לקיים יחסי אישות בחדר שיש בו ספרי קודש התבאר בסימן ר"מ (סעיף ו')[4]. לכן זו "מחיצה המתרת", ואסור להעמידה בשבת[5].

(טז) להוסיף עליה בשבת - בסעיף הבא מבואר שאמנם אסור לעשות בשבת אוהל ארעי, אולם מותר להוסיף על אוהל ארעי שכבר קיים. לכן בכל מקום שיש בו מחיצה שאורכה לפחות טפח (כשמונה ס"מ) - מותר להוסיף עליה,

---

3. מבואר על פי הבית יוסף.

4. ודין עשיית צרכים לעניינים אלו כדין תשמיש המיטה. ראו משנ"ב סימן מ' ס"ק ה.

5. אולם מותר לכסות את הספרים, כיוון שאינו עושה בכך מחיצה, ואין איסור להפוך את החדר למותר.

סעיף ב

(יז) [ד]עצים שתוקעין ראשן האחד בדופן הספינה, וכופפין ראשן השני בדופן השני של הספינה, ופורסין מחצלת עליהם לצל – אם יש ברחבן טפח **(יח)**, או אפילו אין ברחבן טפח אם אין בין זה לזה שלשה טפחים **(יט)** – חשיבי כאוהל, ומותר לפרום עליהם בשבת מחצלת, דהוי ליה תוספת אהל עראי, ושרי. ומטעם זה [ה]מחצלת פרוסה כדי טפח, מותר לפרום שאר המחצלת בשבת **(כ)**. [ו]וטפח שאמרו, חוץ מן הכריכה **(כא)**.

[ד]עירובין ק"ב ע"א משמיה דרב אסי, וכתבו הרי"ף בפרק י"ז דשבת. [ה]שם גם משמיה דרב. [ו]הריטב"א בשם התוספות שדקדקו מלשון רש"י.

שולחן ערוך כפשוטו

אף אם מדובר במחיצה המתרת.

(יז) הקדמה לסעיף - אף על פי שאסור להקים אוהל ארעי בשבת, מותר להוסיף על אוהל קיים. סעיף זה עוסק בספינה מקורה שהדרך לפרוס ולקפל את גגה, ודן מתי הדבר נחשב לתוספת אוהל בלבד, ומותר.

(יח) ברחבן טפח - של העצים. כלומר: השלד שעליו נפרסת המחיצה נחשב בעצמו לגג אם יש ברחבו שמונה ס"מ, והמחצלת נחשבת לתוספת על הקיים, ומותר לפרסה בשבת.

(יט) שלשה טפחים - זהו דין "לבוד", האומר שרווח הקטן מ-24 ס"מ נחשב כסגור. לכן אם העצים קרובים זה לזה - הם נחשבים כמחוברים, ואפילו אם אין באחד מהם טפח - הם נספרים כאחד.

(כ) שאר המחצלת בשבת - כלומר: גם אם אין שלד עצים שמכשיר את הגג, אפשר לפני שבת לפתוח את המחצלת לפחות שמונה ס"מ, וכך כביכול כבר יש גג, ובשבת אפשר להוסיף ולפתחו לגמרי.

(כא) חוץ מן הכריכה - אפילו אם המחצלת המגולגלת יש ברוחבה טפח - הדבר אינו נחשב לגג, וצריך לפתחה טפח לפני השבת. עיקרון זה קיים בכל פריסת גג בשבת, כגון במרפסת, שאם יש כבר טפח קיים - מותר להוסיף לו, ואם לאו - אסור. ויכול לפתוח מעט לפני שבת, ואת השאר לפתוח בשבת.

סעיף ג

[ז]מיטה, כשמעמידים אותה **(כב)**, אסור להניח הרגלים תחלה **(כג)** ולהניח עליהם הקרשים **(כד)**; אלא ישים הקרשים תחלה באויר, אחר כך הרגלים תחתיהם **(כה)**. [ח]והני מילי כשהרגלים הם דפים מחוברים, כמו דפני התיבה **(כו)**, אבל רגלים של מטות שלנו, וכן רגלי השלחן – מותר בכל גוונא **(כז)**.

[ז]על פי שבת קל"ח ע"א בברייתות דאנקיט אביי מהא דגוד. [ח]טור בשם התוספות שם.

סעיף ד

[ט]מיטה שהיא מסורגת (פירוש: נארגת) בחבלים, אם יש בין חבל לחבל שלושה טפחים **(כח)** – אסור לפרום עליהן סדין, משום דעביד

[ט]הר"ן והרב המגיד פכ"ב הכ"ח בשם הרשב"א.

שולחן ערוך כפשוטו

(כב) כשמעמידים אותה - היינו שמרכיבים אותה. מדובר כאן על מיטה שצריך להרכיבה, בדרך המבוארת בהמשך הסעיף.

(כג) הרגלים תחילה - בהמשך הסעיף מבואר שמדובר ברגליים שהן מחיצות שלמות.

(כד) הקרשים - כי כך נראה כאילו הוא בונה אוהל (תחת המיטה), שמקים מחיצות ואחר כך פורס עליהן גג.

(כה) תחתיהם - וכך אין הדבר נראה כבונה אוהל, כי דרך הבונים לשים קודם את המחיצות ורק אז לפרוס עליהן גג.

(כו) כמו דפני תיבה - כלומר שיש איסור רק במיטה שרגליה הן מחיצות שלימות.

(כז) בכל גוונא - במיטה שיש לה רגליים נפרדות, כמו של שולחן, מותר לשים גם את הרגליים קודם, כי אין כאן מחיצות, והמקום תחת המיטה אינו נראה כאוהל. וכן מותר להרכיב בשבת שולחן נפתח, על ידי הנחה של קרש על ארבע רגליים.

(כח) שלושה טפחים - עד שלושה טפחים נחשבים החבלים כמחוברים

אהלא (כט); וכן אסור לסלק בגד התחתון מעליה, משום דקא סתר אהלא (ל). ואם היה עליה כר או כסת או בגד פרום מערב שבת, כשיעור טפח – מותר לפרום בשבת על כל המטה (לא).

סעיף ה

[ז]כסא העשוי פרקים, וכשרוצים לישב עליו פותחין אותו והעור נפתח, וכשמסירים אותו סוגרים אותו והעור נכפל – מותר לפתחו לכתחלה **(לב).**

[ז]שבת קל"ח ע"א מהא דטרסקל.

סעיף ו

[ח]כשמסדרים חביות זו על גבי זו, אחת על גבי שתים – אוחז בידו העליונה ויסדר התחתונות תחתיה, אבל לא יסדר התחתונות תחלה ויניח העליונה עליהן **(לג).**

[ח]ביצה ל"ג ע"א.

שולחן ערוך כפשוטו

("לבוד"), ורק מעל שלושה טפחים נחשב הדבר שאין כאן אוהל מערב שבת.

(כט) דעביד אהלא - שעושה אוהל. מדובר במיטה שרגליה מהוות מחיצות, כפי שראינו בסעיף הקודם, וכשמכסה את המיטה בכיסוי גדול נמצא בונה אוהל ארעי.

(ל) דקא סתר אהלא - שסותר את אותו אוהל.

(לא) על כל המיטה - שכפי שראינו, מותר להוסיף על אוהל ארעי.

(לב) מותר לפתחו לכתחילה - ואין אוסרים משום אוהל ארעי, אף שהכיסא מאהיל על מה שתחתיו, כיוון שמדובר על כלי העשוי לכך וכבר קיים, אלא שכעת רק פותחו. נוסף על כך תכליתו אינה להאהיל אלא לשבת עליו - ועל כן הדבר אינו דומה לבניית אוהל, ולא אסרו זאת בשבת.

(לג) עליהן - אם מסדרן מלמטה, כפי שמקובל, אם משתמש במקום שעליו

סעיף ז

[ל]**מותר להניח ספר אחד מכאן ואחד מכאן ואחד על גביהן (לד).**

הגה: הואיל ואינו צריך לאויר שתחתיהן (לה) (טור, ור"ן שבת נו ע"ב, והמגיד פכ"ב).

[ל]טור בשם הרשב"א בשם התוספות, והר"ן בשמם שם בביצה.

סעיף ח

[מ]**כל אהל משופע שאין בגגו טפח (לו) ולא בפחות משלשה סמוך**

[מ]שבת קל"ח ע"א, רמב"ם בפ' כ"ב הכ"ט.

שולחן ערוך כפשוטו

מאהילה החבית העליונה הרי זה נראה כבניין[6]. ובשינוי שעושה מראה שאינו מתכוון לבניין.

(לד) על גביהן - ואף על פי שיש כאן גג ומחיצות – לא אסרו זאת, מהטעם שמביא הרמ"א.

(לה) לאוויר שתחתיהן - ולכן לא אסרו בספרים, בניגוד לאיסור החביות שבסעיף הקודם.

לסיכום סעיפים ג'–ז': מותר ליצור משטח כדי להשתמש עליו, גם אם נוצר כך מעין גג שאפשר להשתמש תחתיו[7]. אולם גג שכזה שתחתיו יש גם מחיצות, כגון מיטה המונחת על קרשים המהווים מחיצות, אסרו חכמים להעמידו בשבת, אלא אם כן עושה זאת בשינוי, כלומר שיעמיד את הגג לפני המחיצות.

(לו) שאין בגגו טפח - אף שראינו בהקדמה שיצירת אוהל עם גג ומחיצות נחשבת לבניין קבע אף אם אינו עשוי לזמן רב, ואף אם אפשר לפרקו בקלות - כל זה בתנאי שיש לו גג, אבל אם האוהל משופע ואין לו גג טפח (8 ס"מ), אין בו אלא איסור דרבנן. בסעיף זה עוסק המחבר באוהל המשופע עד

---

6. השולחן ערוך לא הביא במפורש תנאי זה, כיוון שבזמנם היה צורך באוויר שבין החביות, כדי שהחביות לא יתעפשו (כמבואר במשנ"ב ס"ק כט). ובזמננו, שהחומרים אינם זקוקים לאוורור, האיסור קיים רק אם משתמש במקום שעליו מאהילה החבית העליונה.

7. זו דעת התוספות, וכך פסק שו"ע. והרשב"א מחמיר אם צריך לאוויר. וכתב בה"ל (סעיף ג' ד"ה "מטות שלנו"): "לכתחלה נראה שטוב לחוש לדברי הרשב"א וסיעתו להחמיר, אם לא בשעת הדחק".

לגגו רוחב טפח (לז), הרי זה אהל עראי, והעושה אותו לכתחלה בשבת – פטור (לח).

סעיף ט

[ג]משמרת (לט), שתולין אותה (מ) לתת בה שמרים לסננן, ומותחין פיה לכל צד (מא) – חשוב עשיית אהל, ואסור לנטותה (מב).

[ג]שבת קל"ז ע"ב במשנה, אפילו לר' אליעזר.

שולחן ערוך כפשוטו

למעלה, ואין לו גג שטוח ברוחב של לפחות שמונה ס"מ.

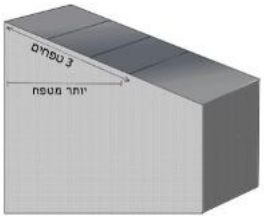

(לז) רוחב טפח - גג עם שיפוע קל נחשב כגג שטוח אם שלושת הטפחים העליונים של השיפוע מגיעים יחד לרוחב של טפח. ראה ציור.

(לח) פטור - רק אוהל בעל גג שטוח נחשב כאוהל קבע, וגג משופע הרי הוא אוהל ארעי, ואסור מדרבנן.

(לט) משמרת - מעין מסננת המורכבת מבד הנמתח על גבי כלי, לשם סינון היין משמריו.

(מ) שתולין אותה - כלומר שמותחים את הבד על הכלי.

(מא) לכל צד - מהדקים היטב את הבד על הכלי מכל צדדיו.

(מב) ואסור לנטותה - היה מקום לומר שאין כאן משום אוהל, שהלא המחיצות כבר קיימות. ועוד, שאינו עושה זאת לצורך מה שבתוך הכלי, אלא לצורך מה שמעל הבד, שם נאספים השמרים לאחר הסינון. ובכל זאת אסרו זאת חכמים משום אוהל ארעי, משום שאסור לסנן את היין בשבת, ולכן מתיחת הבד היא "עובדין דחול", ויש מקום להחשיבה כעשיית אוהל ארעי. לכן בדברים שהם לצורך השבת, כמו כיסוי סירים, אין איסור[8].

---

8. בתחילת סוגיית הגמרא (שבת דף קלז ע"ב) משמע שהאיסור הוא משום אוהל, ובמסקנתה מובא שהאיסור הוא משום "עובדין דחול". יש שפירשו שהאיסור הוא ממש משום אוהל (ראו ט"ז ס"ק ט), אולם קשה מדוע נחמיר יותר משני ספרים, שבהם ראינו (בסעיף ז) שמותר כיוון שאין צריך לאוויר שתחתם, וגם כאן אינו מתכוון להאהיל. ועוד קשה כאמור ממסקנת הסוגייה. לכן

סעיף י

[ט]טלית כפולה **(מג)** שהיו עליה חוטין שהיתה תלויה בהם מערב שבת **(מד)** – מותר לנטותה ומותר לפרקה **(מה)**, וכן הפרוכת **(מו)**.

[ט]שבת קל"ח ע"א, והרמב"ם פכ"ב הכ"ט, וכפירוש הרי"ף.

שולחן ערוך כפשוטו

(מג) טלית כפולה - מדובר במקרה שפורסים טלית על מוטות או קרשים, וקפלי הטלית יורדים מהצדדים אל הקרקע, ונוצר מעין אוהל משופע. בסעיף ח' ראינו שפריסתו נחשבת לאוהל ארעי, ואסורה מדרבנן.

(מד) מערב שבת - כלומר שהטלית מקופלת על המוט מערב שבת, ואף שאינה פתוחה טפח, יש בה חוט מוכן שנועד לפריסת הטלית כלפי מטה.

(מה) ומותר לפרקה - בזכות החוט פריסת הטלית אינה נחשבת אלא כהוספה על אוהל ארעי[9], וכבר ראינו שהדבר מותר. ואם אין שם חוט מערב שבת - אסור לפרוס את הטלית משום עשיית אוהל ארעי.

(מו) וכן הפרוכת - בהיתר זה כלול גם ההיתר לתלות וילון, כפי שראינו בסעיף א'[10].

פירשנו בדומה למגן אברהם, אלא ששם כתב שהעובדין דחול הוא שמא יבוא לסנן (בדומה ללשון הרמב"ם), אך בשולחן ערוך כתוב שהוא "חשוב עשיית אוהל"; לכן הסברנו שבגלל העובדין דחול החשיבו חכמים את המשמרת כעשיית אוהל ארעי. וה' יצילני משגיאות.

9. אין כאן אוהל קבע אפילו אם הטלית קבועה היטב ויכולה להישאר כך לאורך ימים, משום שאין ברוחב הגג טפח (8 ס"מ).

10. לכאורה יש להקשות שהלשון "וכן הפרוכת" פירושה שדין הפרוכת כדין הטלית, ומותר רק לשלשלה למטה אם הייתה תלויה מערב שבת. אולם לא ייתכן לפרש כך, כי המחבר פסק בסעיף א' שמותר לתלות וילון. לכן פירשו המפרשים שההיתר הוא אפילו לתלותה לכתחילה. ושמעתי מאמו"ר הרב משה בוצ'קו זצ"ל כלל שמסביר דין זה: בלשון הרמב"ם המילה "וכן" אין פירושה שיש להחיל על המקרה את אותן ההלכות, אלא שמדובר בהלכה נוספת שדינה היתר. סעיף זה הוא העתק לשון הרמב"ם, ואין כוונתו שדין הפרוכת כדין הטלית.

סעיף יא

ע**כילת חתנים (מז), שאין בגגה טפח (מח) ולא בפחות משלשה סמוך לגגה רוחב טפח (מט) – הואיל שהיא מתוקנת לכך, מותר לנטותה ומותר לפורקה (נ);** פ**והוא שלא תהא משולשלת מעל המטה טפח (נא).**

ע שבת קל"ח ע"ב, ובעירובין ק"ב ע"א, והרמב"ם פכ"ב ה"ל. פ הרמב"ם שם, ועיין במה שכתב הרב המגיד שם בשם הרשב"א והביאו הב"י.

שולחן ערוך כפשוטו

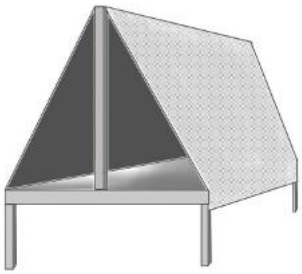

(מז) כילת חתנים – מיטה שעליה תלוי בגובה רב מוט לכל אורך המיטה, ובד פרוס לנוי משני הצדדים, באופן שהולך ומתרחב. ראה ציור. הלכות כילה זו מבוססות על העקרונות שראינו בסעיף הקודם.

(מח) שאין בגגה טפח – לכן אינה נחשבת כאוהל קבע, אפילו אם עומדת זמן מרובה.

(מט) רוחב טפח – כלומר: אם בפחות משלשה טפחים של הבד המשתלשל מלמעלה ישנו רוחב טפח, הדבר נחשב כגג טפח.

(נ) ומותר לפורקה – ואין בכך איסור עשיית אוהל ארעי. ומדובר על כילה המוכנה לכך מערב שבת, שאם לא כן הדבר נחשב כעשיית אוהל ארעי, כפי שראינו בסעיף ח'.

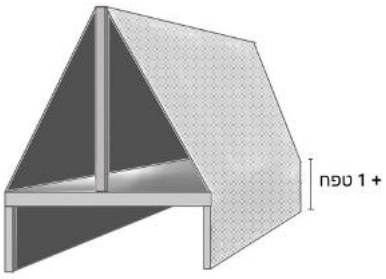

(נא) טפח – האיסור הוא כשהבד יורד לשני הצדדים מהמוט האמצעי, וכשמגיע לטפח מעל המיטה יורד במאונך, ונוצרת מחיצה זקופה שגובהה טפח. ראה ציור. במקרה זה אף שהגג בשיפוע – המיטה נראית כמבנה עם מחיצות וגג, שאסור לבנותו.

סעיף יב

צהנוטה פרוכת וכיוצא בה **(נב)**, צריך ליזהר שלא יעשה אהל בשעה שנוטה **(נג)**; לפיכך אם היא פרוכת גדולה – תולין אותה

צלשון הרמב"ם פכ"ב הל"ב לפי פירושו הא דגוד בשבת קלח ע"א.

שולחן ערוך כפשוטו

(נב) פרוכת וכיוצא בה - כלומר שתולה פרוכת או וילון.

(נג) בשעה שנוטה - אמנם בפרוכת בלבד אין גג, אולם החשש הוא שבעת שתולה לבדו את הפרוכת ייווצר גג של טפח לרגע. קשה להבין חשש זה, בעיקר משום שמדובר על גג שאולי קיים לכמה שניות, ולא נועד לאהיל על משהו. לכן נראה שגם בעצם העמדת המחיצה יש מעין בניית אוהל, אלא שחכמים לא גזרו עליה כל זמן שאין לה גג (כשאין זו "מחיצה מתרת"), אולם החמירו שלא תיווצר אפילו מראית עין של גג לרגע אחד[11].

נעיר כאן שפוסקים רבים אסרו להשתמש במטריה בשבת, ויש שדימו זאת לדין הפרוכת[12]. וכן אסור לפרוס סדין על עגלה של תינוק להגנה מפני השמש או הגשם, ואם היה פרוס טפח מערב שבת, או שיש גגון לעגלה - מותר.

11. ניסיתי להסביר דין קשה זה, ועדיין הדבר צריך עיון.

12. אף שהמטריה אינה עומדת מעצמה, מהפרוכת בסעיף זה אנו למדים שגם גג של רגע שאינו עומד מעצמו נחשב כגג, כל שכן במטריה, שייעודה הוא להגן על האדם, שדומה לאוהל ארעי. ויש פוסקים שהתירו (ראו "כלכלת השבת") מדין פריסת הטלית שראינו בסעיף י', שם למדנו שדבר שניכר שנועד לפתיחה נחשב כהוספה על אוהל ארעי אף כשייעודו להאהיל. ולכאורה כל שכן מטריה, שעניינה להיפתח ולהיסגר, והיא קבועה פחות מהטלית, וגם אינה עומדת מעצמה. מכוח זה כתב גם בשו"ת "מים חיים" ח"א סימן קמד להתיר, וגם אינו דומה לכובע הרחב והקשיח שאסר שו"ע בסימן ש"א סעיף מ', כי שם מדובר בדבר המחזיק את עצמו ללא חוטים. ונראה שלדעת המחמירים המטריה חמורה יותר מהטלית הכפולה, כיוון שהמטריה מלווה את האדם הנושאה ומגנה עליו בכל מקום שבו נמצא. וזה עיקר טעם איסור הכובע הנ"ל, שנאסר אף שגגו כבר קיים לפני שבת. ודעת הנודע ביהודה (תניינא או"ח סימן ל'), שפתיחתה אסורה משום אוהל, ואסר אף שימוש בה אם הייתה פתוחה, משום החשד. ואני בעוניי חושב ההפך, שהפתיחה מותרת כטלית כפולה, וההליכה עם המטריה היא האסורה, כפי שנאסר כובע רחב וקשיח שנועד להגנה.

שנים (נד), אבל אחד אסור. ואם היתה כילה שיש לה גג – אין מותחין אותה ואפילו עשרה (נה), שאי אפשר שלא תגבה מעט מעל הארץ ותעשה אהל עראי (נו).

סעיף יג

[ק]**בגד ששוטחין על פי החבית לכסות – לא ישטחנו על פני כולו, משום אהל (נז), אלא יניח קצת ממנו מגולה (נח);** [ר]**והני מילי**

[ק]שבת קל"ט ע"ב, והרמב"ם פכ"ב הל"ג. [ר]ר"ן שם, והרב המגיד בשם הרשב"א.

שולחן ערוך כפשוטו

ומותר לפתוח גגון של עגלה המחובר לעגלה[13].

(נד) שנים - וכך לא נוצר גג אפילו לרגע.

(נה) ואפילו עשרה - מדובר כאן בכילה שבדרך כלל משמשת כאוהל, ורוצים למתחה ולהשתמש בה כשטיח.

(נו) אהל עראי - כאשר מותחים את הכילה כדי לשטחה על הארץ, מגביהים אותה בזמן המתיחה מעט מעל הארץ. ואף שאין כאן שום כוונה לעשות אוהל, הרי זה אסור מדרבנן, היות שהכילה במהותה היא אוהל, וגם מתיחתה לרגע מעל הארץ נראית כעשיית אוהל[14].

(נז) משום אהל - שבכיסוי זה מאהיל על היין שנמצא בחבית. האיסור הוא דווקא בכיסוי בבגד, שאינו מיועד לכיסוי החבית, ולכן נראה כאוהל. אבל אין איסור לכסות את החבית במכסה המיועד לכך.

(נח) מגולה - ואז המכסה אינו מגן על היין, ואינו נראה כאוהל.

---

13. שמירת שבת כהלכתה פרק כד סעיף יג. וקשה להבין את ההבדל בין מטריה שאסרו הפוסקים, ובין הגגון שהתירו. ואולי משום שמטריה אינה עומדת בעצמה, לכן המחזיק נחשב למאהיל, אבל הגגון מחובר לעגלה ועשוי לפתוח ולסגור, ולכן אין בכך מלאכה.

14. הרבה התקשו המפרשים בהבנת משפט זה שמקורו ברמב"ם. הסברנו כאן על פי פירושו של הרב נחום רבינוביץ' בפירושו "יד פשוטה" על הרמב"ם. וראו פירוש נוסף בערוך השלחן סעיף י"ז, ובדומה לו בחזון–איש שבת סימן נ"ב אות ה.

כשהכובא (פירוש: כלי של יין) **חסרה טפח (נט), אבל אם אינה חסרה טפח – מותר, דאין כאן אהל (ס).**

שולחן ערוך כפשוטו

(נט) חסרה טפח - כלומר שהחבית אינה מלאה עד הסוף, וחסר ממנה לפחות טפח (כשמונה ס"מ), ורק אז הכיסוי דומה קצת לאהל. אבל בפחות מטפח אין שיעור של אהל, ומותר.

(ס) דאין כאן אוהל - והוסיף הבית יוסף, שהאיסור הוא דווקא בחבית גדולה, אבל לא בכיסוי כלים ביתיים. לסיכום, האיסור כאן קיים אם מתקיימים ארבעה תנאים: א. כלי גדול. ב. יש יותר מטפח בין הכיסוי ליין. ג. מכסים בבגד, ולא במכסה שנועד לכך. ד. מכסה את החבית לגמרי.

סימן שט"ז
הצידה האסורה והמותרת בשבת, ובו י"ב סעיפים.

סימן זה דן במלאכת הצידה. הגדרת המלאכה היא תפיסת בעלי חיים לצורך שימוש בהם. עיקר הסימן דן בחיובים מהתורה ובאיסורים מדרבנן שבמלאכה זו. אגב צידה, דן הסימן גם בדין חבלה בבעלי חיים, מפני שבעת הציד פעמים רבות גם חובלים בבעל החיים.

סעיף א

[א]הצד צפור [ב]דרור (א) למגדל (ב) שהוא ניצוד בו; ושאר צפרים (ג), וצבי, לבית או לביבר (ד) שהם נצודים בו (ה) – חייב, ואם אינו נצוד בו (ו) – פטור אבל אסור (ז).

[א]שבת ק"ו ע"א במשנה. [ב]שם ע"ב בגמרא.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) דרור - ציפור שקשה במיוחד לתפסה אף בבית.

(ב) למגדל - מין מבנה קטן, ובו קל לתפוס ביד את הציפור.

(ג) ושאר ציפורים - חופשיות, שקל לתפסן בתוך החדר. בניגוד לציפור ביתית, שאין בה איסור צידה כלל כי אינה בורחת מפני בעליה.

(ד) לביבר - מקום קטן מוקף גדר, שנועד לשמירת בעלי חיים.

(ה) שהם ניצודים בו - כלומר שבעל החיים נחשב ניצוד במקום זה משום שאינו יכול לברוח, וקל לתפסו שם ביד.

(ו) אינו ניצוד בו - שאף על פי שאינו יכול לברוח החוצה, עדיין קשה לתפוס אותו בתוך המקום הסגור.

(ז) אבל אסור - היות שהוא נמצא במקום שקשה לתפסו בו, הכנסתו לשם אינה אסורה מהתורה; אבל חכמים אסרו זאת, כיוון שלהכניסו ממקום שהיה חופשי בו לחלוטין למקום שבו הוא כלוא זוהי תחילת צידה.

סעיף ב

[ג]**צד צבי ישן או סומא – חייב (ח), חיגר או חולה או זקן – פטור (ט). הגה: המשסה כלב אחר חיה בשבת, הוי צידה (י)** (כלבו)**; ויש אומרים אף בחול אסור לצוד בכלבים, משום מושב לציים (יא)** (או"ז).

[ג]שבת קו ע"ב בברייתא.

סעיף ג

[ד]**כל שבמינו נצוד – חייב עליו (יב); אין במינו נצוד – פטור אבל אסור (יג). הלכך זבובים, אף על פי שאין במינו נצוד, אסור לצודן (יד). הגה*: ולכן יש ליזהר שלא לסגור תיבה קטנה, או לסתום כלים**

[ד]שבת קו ע"ב בברייתא וכחכמים, וכן כתב רמב"ם בפ"י הכ"ד. *נראה לענ"ד שמקום הגה זו שייך לאחר סעיף ד', כי מדין המחצלת וכו' למדו דין זה.

שולחן ערוך כפשוטו

(ח) חייב – קל יותר לתפוס בעלי חיים ישנים או עיוורים מאשר בעלי חיים רגילים, ובכל זאת יש איסור מהתורה בצידתם, כיוון שהישן יכול לברוח כשיתעורר, והעיוור יכול לרוץ גם אם אינו רואה.

(ט) פטור – כיוון שהם בקושי זזים, ועל כן הם אינם מחוסרי צידה, ואין איסור תורה בתפיסתם. אולם גזרו על כך חכמים.

(י) הוי צידה – אף שהכלב צד ולא האדם, הדבר אינו נחשב "גרמא", כיוון שדרך הציידים לצוד על ידי כלבים. אולם החיוב מהתורה הוא רק אם האדם השתתף גם הוא במרדף אחר החיה, אולם אם רק שיסה את הכלב, והכלב הסתער לבדו והביא את החיה – הדבר אסור מדרבנן.

(יא) מושב ליצים – ציד לשם הנאה הוא התנהגות ברברית, ובנוסף יש בו צער בעלי חיים, שלא הותר אלא עבור צורך אמיתי של בני אדם.

(יב) חייב עליו – האיסור מן התורה לצוד הוא רק בבעלי חיים שדרך בני אדם לצודם כדי לאוכלם או כדי להשתמש בהם, כמו צבי ואיל.

(יג) פטור אבל אסור – כי אין זו דרכה של מלאכת הציד.

(יד) אסור לצודן – מדרבנן. אם צדם כי הם מפריעים לו, הרי זו "מלאכה

שזבובים בו בשבת, דהוי פסיק רישיה שיצודו שם (טו) (בעל התרומה, ומרדכי רמז שי"ח, ואגור). **ויש מקילין במקום שאם יפתח הכלי ליטלם משם, יברחו (טז)** (טור).

סעיף ד

[ה]**פורסין מחצלת על גבי הכוורת** (מקום שמתכנסים בו הדבורים לעשות דבש), **ובלבד שלא יכוין לצוד (יז),** [ו]**וגם הוא בענין שאינו מוכרח שיהיו**

[ה]שבת מ"ג ע"א. [ו]מרדכי שם, והתוס' ביצה לו ע"ב, ובעל התרומה, והרב המגיד בפרק כ"ה הכ"ה.

שולחן ערוך כפשוטו

שאינה צריכה לגופה". אך גם אם הוא צדם לצרכו, כגון שצד זבוב כדי ללמוד על זבובים - אין זה כדרך הצדים, ואין בכך אלא איסור דרבנן.

(טו) שיצודו שם - אף שאינו מכוון לצודם. הרמ"א כאן לשיטתו בסוגיית "פסיק רישיה": כשאדם עושה מעשה מותר (כאן: סגירת התיבה), ואגב כך הוא עושה בהכרח מעשה שאסור בשבת (כאן: צידת הזבובים) - לדעת המחבר הדבר אסור במלאכות דאורייתא ומותר במלאכות דרבנן (אם אין לו צורך באותה מלאכה), ולדעת הרמ"א גם באיסורי דרבנן הדבר אסור. ראינו שצידת הזבובים אסורה מדרבנן, לכן סגירת תיבה שיש בה זבובים מותרת למחבר ואסורה לרמ"א. למעשה גם למנהג אשכנז יש מקום להקל בשעת הצורך, אבל לכתחילה טוב להימנע, ולהתרחק מכל דבר שנראה כמלאכה.

(טז) יברחו - שאם כך אין זה "פסיק רישיה", שכיוון שיש להם אפשרות כלשהי לצאת, אין כאן בהכרח מלאכת צידה. ואם רק ייתכן שיש זבובים בתיבה, מותר לסוגרה[1].

(יז) שלא יכוון לצוד - הדבורים ניצודות כדי ליהנות מהדבש שהן מייצרות, לכן יש בצידתן איסור תורה. אך לכסות את הכוורת שלא כדי לצוד את הדבורים, אלא מטעם אחר, כגון מפני החמה או הגשמים - מותר לכתחילה, ובתנאי שיש לדבורים מהיכן לצאת, כפי שממשיך המחבר ומפרש.

---

1. משום ספק פסיק רישיה. עיין ט"ז ס"ק ג.

נצודים, כי היכי דלא להוי פסיק רישיה (יח).

סעיף ה

[ז]צבי שנכנס לתוך הבית ונעל אחד בפניו – חייב **(יט)**, נעלו שנים – פטורים **(כ)**; אין אחד יכול לנעול, ונעלו שנים – חייבים **(כא)**

הגה: ואם הפתח כבר מגופף (כב), מותר לנעלה במנעול (כג) (ר"ן שבת לח ע"א).

[ז]שבת ק"ו ע"ב במשנה.

סעיף ו

[ח]ישב אחד על הפתח ומלאו **(כד)** – יכול השני לישב בצדו **(כה)**;

[ח]שבת ק"ו ע"ב במשנה.

שולחן ערוך כפשוטו

(יח) פסיק רישיה – תרגום: כדי שלא יהיה "פסיק רישיה". כלומר: אם על ידי הכיסוי הדבורים אינן יכולות לצאת כלל, הדבר נקרא "פסיק רישיה", ואסור. ואמנם אין כוונתו לצוד, אבל גם כשהאדם אינו מתכוון לעשות מלאכה, אם היא נעשית בהכרח הרי שחייב משום פסיק רישיה.

(יט) חייב – סגירת הדלת היא מעשה ציד, שהלא כעת הצבי אינו יכול לברוח.

(כ) פטורים – כאן אנו למדים את הכלל שנקרא "שניים שעשאוה": מלאכה שאדם יכול לבצעה לבדו, ובוצעה על ידי שניים – כל אחד מהם פטור מהתורה, כי המלאכה הייתה יכולה להיעשות גם בלעדיו. אולם הדבר אסור על שניהם מדרבנן.

(כא) חייבים – הפטור של "שניים שעשאוה" קיים רק כאשר כל אחד מהם יכול לעשות את המלאכה לבדו. אבל אם לאו – מלאכת שניהם מצטרפת, ושניהם חייבים מהתורה.

(כב) מגופף – סגור, אבל לא נעול.

(כג) במנעול – שהלא גם בלי נעילה הצבי אינו יכול לצאת, והנעילה אינה אלא כדי שבני אדם לא יפתחו את הדלת.

(כד) ומלאו – ובכך מנע מהצבי לצאת, ולכן התחייב במלאכת צידה.

(כה) לישב בצידו – כיוון שהצבי כבר ניצוד.

ואפילו אם עמד הראשון והלך לו (כו) – השני פטור [ט]ומותר (כז), והראשון חייב (כח).

[ט]שבת ק"ז ע"ב.

סעיף ז

[ז]הצד נחשים [ועקרבים] בשבת, או שאר רמשים המזיקים; אם לרפואה – חייב (כט); ואם בשביל שלא ישכנו – מותר (ל).

[ז]משנה ה' בפרק ב' דעדיות, וכדמפרש לה שמואל בשבת ק"ז ע"א.

שולחן ערוך כפשוטו

(כו) והלך לו - לאחר שהשני התיישב. נמצא שכעת השני גורם לכך שהצבי אינו יכול לברוח.

(כז) ומותר - לכתחילה. כיוון שבזמן שהתיישב לא צד, ובזמן שהראשון הולך השני אינו עושה דבר.

(כח) חייב - שכאמור, הוא שצד את הצבי.

(כט) חייב - נחש ניצוד לצורך הכנת תרופה מהארס שלו וכן לצורך עורו, לכן הוא נחשב לבעל חיים שבמינו ניצוד, וצידתו לצורך אסורה מהתורה.

(ל) מותר - כאשר צדים בעל חיים לא משום שזקוקים לו, אלא להפך, משום שרוצים להרחיקו מן הבית, הרי זו "מלאכה שאינה צריכה לגופה". בדרך כלל מלאכה כזו אסורה מדרבנן, אבל כאן משום הנזק שברמשים אלו לא גזרו חכמים. ולגבי בעל חיים ארסי המהווה סכנה - בהמשך יבואר שמותר לא רק לצודו, אלא גם להורגו.

סעיף ח

כשמונה שרצים האמורים בתורה (לא), הצדן – חייב (לב), והחובל בהם (לג), אף על פי שלא יצא מהם דם אלא נצרר תחת העור – חייב (לד). ושאר שרצים (לה), אינו חייב החובל בהם אלא אם כן יצא מהם דם (לו), והצדן לצורך – חייב (לז), שלא לצורך לאו

כשבת ק"ז ע"א במשנה. לשם בתוספות.

שולחן ערוך כפשוטו

(לא) האמורים בתורה - והם בלשון התורה: "הַחֹלֶד וְהָעַכְבָּר וְהַצָּב לְמִינֵהוּ. וְהָאַנָקָה וְהַכֹּחַ וְהַלְטָאָה וְהַחֹמֶט וְהַתְּנִשְׁמֶת"[2]. בתורה הם מוזכרים כבעלי חיים טמאים, והמיוחד בהם לענייננו הוא שיש להם עור, ואנו מניחים שמי שצד אותם עשה זאת עבור עורם.

(לב) חייב - אף אם הם קטנים, שכל ציד לצורך העור אסור מהתורה.

(לג) והחובל בהם - כלומר הפוצע אותם. איסור הריגת בעל חיים הוא תולדה של מלאכת השוחט, ולדעת רוב הפוסקים גם האיסור לחבול, כלומר להוציא דם מבעל חיים, היא מעין נטילת נשמה מאותו מקום ואיסורה משום מלאכת השוחט[3]. בעוד שבאיסור צידה חייב רק אם רוצה את בעל החיים ניצוד, החובל חייב אם מעוניין באותה חבלה, בין אם הדבר נועד להקל על הציד, ובין אם הוא זקוק לדם.

(לד) חייב - גם אם הדם לא יצא החוצה, בעל החיים נחלש כאשר הדם יוצא מווורידיו, והדבר נחשב כנטילת נשמה.

(לה) ושאר שרצים - שאין להם עור.

(לו) יצא מהם דם - שמכיוון שאין להם עור, אין מציאות של דם היוצא מהם ולא יוצא החוצה.

(לז) חייב - ככל צידה, ובתנאי שהוא שרץ "שבמינו ניצוד", כלומר שרגילים בני אדם לצודו, כפי שראינו בסעיף ג.

---

2. ויקרא י"א, כט–ל. ויש להעיר שזיהוי רובם אינו כמו בעברית המדוברת שלנו.

3. ראו בה"ל כאן, ד"ה "והחובל".

סתם (לח) – פטור אבל אסור, [ם]**ולהרמב"ם חייב (לט).**

[ם]בפ"י הכ"א, וכתב הר"ן דלטעמיה אזיל, דפסק בפ"א דמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב ודלא כר"ש.

סעיף ט

[נ]**פרעוש, הנקרא ברגו"ת בלשון ערב – אסור לצודו (מ),** [ס]**אלא אם כן הוא על בשרו ועוקצו (מא);** [ע]**ואסור להרגו (מב). הגה: ואף לא ימללנו בידו (מג), שמא יהרגנו, אלא יטלנו בידו ויזרקנו** (ר' יהוחם ני"ב ח"י) [פ]**אבל כינה – מותר להרגה (מד).** [צ]**והמפלה בגדיו מכינים – לא**

[נ]שבת ק"ז ע"ב בברייתא וכר' יהושע. [ס]שם בתוספות. [ע]טור מהא דרב אשי שם. [פ]שבת יב ע"א בברייתא וכבית הלל. [צ]שם בברייתא וכתנא קמא. .

שולחן ערוך כפשוטו

(לח) סתם - שצדם ללא מטרה. וכיוון שאינם נאכלים ואין להם עור, אנו מניחים שאין כאן כוונה שאוסרת מהתורה.

(לט) ולהרמב"ם חייב - משום שכפי שראינו למעלה, צידה כזו היא מלאכה שאינה צריכה לגופה. במלאכה כזו פסק הרמב"ם שאיסורה מהתורה, והמחבר פסק כרוב הראשונים, שאין איסורה אלא מדרבנן.

(מ) אסור לצודו - מדרבנן. כי אין במינו ניצוד, ובנוסף הרי אינו צריך לפרעוש, אלא רק רוצה שלא יפריע לו.

(מא) ועוקצו - ובמקום צער לא גזרו חכמים.

(מב) ואסור להורגו - משום נטילת נשמה, שכאמור זו תולדה של מלאכת השוחט. וכאן האיסור הוא מהתורה, שבנטילת נשמה אין פטור כמו בצידה, גם אם רק רוצה להיפטר מאותו בעל חיים[4].

(מג) לא ימללנו בידו - לא ימעכנו בין אצבעותיו, אף בלי להורגו.

(מד) מותר להורגה - הגמרא מסבירה את טעם הדבר, שכינה "אינה פרה ורבה" (שבת קז ע"ב). כיום אנו יודעים שגם כינים נולדות על ידי הפריית הנקבה

---

4. יש ראשונים הסוברים שגם מלאכת נטילת נשמה קיימת רק אם צריך את בעל החיים המת או את הדם, ולשיטתם גם הריגת חרק המזיק מותרת במקום צער.

יהרגם, אלא מוללן בידו וזורקן (מה); [ק]**אבל המפלה ראשו – מותר להרגם (מו).**

[ק]טור

סעיף י

כל חיה ורמש שהם נושכים וממיתים ודאי (מז) – [ר]**נהרגים בשבת, אפילו אין רצין אחריו (מח); ושאר מזיקין, כגון נחש ועקרב במקום שאינם ממיתין, אם רצין אחריו – מותר להרגם (מט), ואם לאו – אסור (נ).** [ש]**אבל מותר לדורסם לפי תומו, ואפילו במתכוין אלא שמראה עצמו כאילו אינו מכוין (נא).**

[ר]שבת קכ"א ע"ב וכרבי יהושע בן לוי, וכפי' התוס'. [ש]שם בגמרא.

שולחן ערוך כפשוטו

והטלת ביצים, ונראה שכוונת חז"ל היא שההלכה היא לפי הנראה לעיני האדם; ובעלי חיים קטנים מאוד, שאי אפשר לראות בעין שמזדווגים - אינם נחשבים כבעלי חיים לגבי איסור נטילת נשמה בשבת.

(מה) וזורקן - שבמפלה בגדיו גזרו על כינה משום הריגת פרעוש, שגדול יותר, והריגתו אסורה בשבת מהתורה.

(מו) מותר להורגם - כיוון שבראש אין מצויים פרעושים, ולכן לא גזרו.

(מז) וממיתים ודאי - כלומר שברור שהם מסוכנים[5], כגון נחש שהוא ארסי, או כלב הנגוע בכלבת.

(מח) אין רצין אחריו - והדבר נחשב לפיקוח נפש, שמחללים עליו את השבת.

(מט) מותר להורגם - כאשר אותם בעלי חיים רצים אחריו הם נחשבים למסוכנים, ומותר להרגם. למשל כלב שאין לו כלבת, שאם רץ אחריו הרי הוא מסוכן.

(נ) אסור - שאינם מסוכנים, ואין כאן פיקוח נפש.

(נא) כאילו אינו מכוון - כאמור, הריגתם אינה אסורה אלא מדרבנן, שזו

---

5. ואין צורך בוודאות שהם עומדים להרוג, כיוון שגם בספק סכנה מותר לחלל שבת.

סעיף יא

(נב) [ת]**לא ישפשף ברגליו רוק על גבי קרקע, משום דמשוה גומות (נג); אבל מותר לדרסו לפי תומו, שאינו מתכוין למרח ולהשוות גומות (נד), ואף על גב דממילא ממרח הוא (נה), כי לא מכוין שרי, משום מאיסותא (נו).**

[ת]שבת קכא ע"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

"מלאכה שאינה צריכה לגופה". ולא גזרו חכמים במקום כזה של צער לרבים, אף שאין כאן פיקוח נפש. אולם כדי שלא יבואו לזלזל בקדושת השבת, ישנה ויעשה כאילו אינו מתכוון לדרוך עליהם. ואם אינם מזיקים כלל, אלא רק מפריעים, כגון נמלים – אין להרגם[6].

(נב) הקדמה לסעיף – סעיף זה אינו קשור להלכות צידה, והוא הובא כאן אגב ההיתר לדרוס לפי תומו שבסוף הסעיף הקודם.

(נג) דמשווה גומות – אסור ליישר קרקע שאינה מרוצפת בבית. זו תולדה של מלאכת בונה, ואם נוח לו בכך האיסור מהתורה.

(נד) למרח ולהשוות גומות – למרוח את הרוק[7], ובכך לגרום להשוות גומות. כאן מותר רק כשאינו מכוון להשוות גומות, ולא כמו בסוף הסעיף הקודם, שם התירו חכמים גם כשמכוון לדרוס את המזיקים.

(נה) דממילא ממרח הוא – גם כשאינו מתכוון הוא ממילא ממרח קצת את הרוק, ויש בכך חשש של יישור קרקע[8].

(נו) משום מאיסותא – כלומר: מותר לדרוס על הרוק כשאינו מכוון למרחו, וגם אם יש כאן "פסיק רישיה" לא אסרו זאת חכמים, משום המאיסות שבהשארת הרוק על גבי הקרקע.

---

6. ואם אנשים מפחדים מהם מאוד – הם נחשבים למזיקים.

7. כלומר ללכת על הרוק בלי לשפשפו, אף שבכך מבליע את הרוק בקרקע.

8. אין כאן איסור מצד מלאכת ממרח, כיוון שכוונתו להבליע את הרוק בקרקע, ולא ליצור שכבה חלקה על הקרקע. על פי משנה ברורה ס"ק מט.

סעיף יב

[א]חיה ועוף שברשותו – [ב]מותר לצודן **(נז)**, [ג]והוא שלא ימרודו **(נח)**, אבל אם הם מורדים – אסור לתפסם, [ד]אפילו בחצר, אם החצר גדול **(נט)**, שאם לא גדלו בין בני אדם היו צריכים מצודה **(ס)**. הגה: ויש אומרים דאסור לצוד חיה ועוף שברשותו **(סא)**, ואם צדן פטור (הגהות אלפסי). אבל פרה וסוס, וכל שכן שאר חיה ועוף, שמרדו - אם צדן חייב חטאת **(סב)**, וכן עיקר (המגיד פ"י). חתול **(סג)** - דינה כשאר חיה, ואסור לתפשה

[א]שם ק"ז ע"א במשנה. [ב]בגמרא שם לעיל מיניה. [ג]הרב המגיד בפרק י' מהל' שבת הכ"ד בשם הירושלמי, וכן כתב הרשב"א. [ד]שם בהגהות מיימוניות בשם רבי ברוך.

שולחן ערוך כפשוטו

(נז) מותר לצודן - שהלא הם כבר ניצודים.

(נח) שלא ימרודו - חיה או עוף שהיו ברשותו ובורחים כבר אינם מוגדרים כניצודים.

(נט) אם החצר גדול - איסור צידה קיים בכל מקום שבעל החיים אינו מוגדר בו כניצוד, כפי שראינו בתחילת הסימן.

(ס) צריכים מצודה - מצודה היא רשת או מלכודת לבעלי חיים. כיוון שמדובר בבעלי חיים שגדלו בקרב בני אדם קל יותר לתפסם, ולכן אין בכך איסור תורה. אולם אסרו חכמים במקום שהיה צורך במצודה אם היו אלה בעלי חיים שאינם מבוייתים.

(סא) שברשותו - מדובר בבעלי חיים השייכים לאדם ויצאו ממקומם, ויש מעט קושי בהחזרתם. לדברי המחבר הם בכלל "חיה ועוף שברשותו", ואין בהם איסור צידה. והרמ"א מביא דעה חולקת, שיש בכך איסור דרבנן.

כלב הוא בכלל חיה ביתית, שאין בה איסור צידה. ואם ברח ואינו נכנע אלא לבעליו - אסור לאדם אחר לתפסו בשבת, משום ציד מדרבנן. אך אם יש חשש שינשוך - מותר משום הסכנה.

(סב) חייב חטאת - שבמרידתם הם כשאר בעלי חיים, ואם לא יתפסו אותם - יברחו.

(סג) חתול - הכוונה לחתול רחוב, ואפילו לחתול שנקשר למקום מסוים. אבל

בשבת* **(סד)** (הגהות אלפסי).

*עוד מדינים אלו נתבארו בסימן ש"ח סע' מ'.

שולחן ערוך כפשוטו

לא לחתול ביתי, שדינו כשאר חיות שברשותו.

(סד) לתפשה בשבת – משום ציד. ונזכיר שבעלי חיים הם מוקצים, כפי שראינו בסין ש"ח סעיף לט.

סימן שי״ז
דין קשירה ועניבה בשבת, ובו ז׳ סעיפים.

סימן זה דן בשתי מלאכות: הקושר והמתיר. בדרך כלל אנו מגדירים מלאכה בשבת כדבר שיש בו יצירה, אולם במלאכות אלו היצירה אינה מובהקת, כיוון שאפשר בנקל להתיר את הקשר ולהחזירו למצבו הקודם. לכן החיוב בהן תלוי בתנאים מסוימים. שתי הגדרות נאמרו בקשר שחייבים עליו בשבת מהתורה: א. קשר שנקשר על מנת להישאר קשור לעולם, ואין כוונה להתירו. ב. קשר שצריך אומנות מיוחדת לקושרו, והוא נקרא ״קשר של אומן״. תנאים אלה הופכים את הקשר למשמעותי. בסימן זה מתבאר מה מתנאים אלו הופך את הקשר לאסור מהתורה, וכן נדונים קשרים נוספים שאסרו אותם חכמים.
קשרים רבים שמופיעים בסימן זה אינם קיימים במציאות ימינו, אבל מהם נוכל ללמוד את עקרונות המלאכה, שהם שרירים וקיימים.

סעיף א

א**הקושר קשר של קיימא (א) והוא מעשה אומן (ב)** – **חייב (ג), כגון:**

א שבת קי״א ע״ב במשנה, ובגמרא קי״ב ע״ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) קשר של קיימא - כלומר קשר שנעשה על מנת שיישאר שם בקביעות, ואין כוונה להתירו.
(ב) מעשה אומן - קשר שנדרשת מיומנות לקשור אותו, ובדרך כלל הוא קשר חזק במיוחד.
(ג) חייב - מהתורה. כיון שקשירה כזו היא עשיית חיבור שמתקיים, ויש כאן מלאכה של ממש.

קשר הגַּמלים (ד), וקשר הספנים (ה), וקשרי רצועות מנעל וסנדל שקושרים הרצענים בשעת עשייתן (ו), וכן כל כיוצא בזה. אבל הקושר קשר של קיימא ואינו מעשה אומן – [2]פטור (ז). הגה: ויש חולקים שסבירא להו דכל קשר של קיימא, אפילו של הדיוט, חייבין עליו (ח) (רש״י והרא״ש ור׳ ירוחם וטור). **ויש אומרים שכל קשר שאינו עשוי להתיר באותו יום עצמו, מקרי של קיימא (ט)** (כל בו, והגה״מ פ״י). **ויש מקילין לומר דעד**

[2]הרי״ף שם, וכן כתב הרמב״ם ריש פרק י׳.

שולחן ערוך כפשוטו

(ד) קשר הגמלים - קשר שעושים מוליכי הגמלים, ומחברים בעזרתו טבעת לחוטמו של הגמל, והיא עשויה להישאר שם בקביעות. זהו קשר הדורש מיומנות ואף עומד להתקיים לזמן רב.

(ה) וקשר הספנים - קשר שנועד לחבר בקביעות טבעת לספינה, בדומה לקשר הגמלים.

(ו) בשעת עשייתן - כחלק מעשיית הנעל. וגם זה קשר שנעשה על מנת להישאר לעולם, והוא דורש מיומנות.

(ז) פטור - מהתורה, אף שנעשה להישאר לעולם, כיוון שאפשר להתירו בקלות יחסית. ואסור מדברי חכמים.

(ח) חייבין עליו - לשיטה זו די בתנאי אחד כדי לראות את הקשר כמלאכה: או שהוא קשר שאין כוונה להתירו, או שהוא קשר חזק הדורש מיומנת בעשייתו.

(ט) מקרי של קיימא - מדרבנן, שגזרו חכמים על כל קשר שאמור להתקיים

שבעה ימים לא מקרי של קיימא (י) (טור ומרדכי) **(ועיין לעיל סימן שי״ד סעיף י׳) (יא).** [1]**וקשר שאינו של קיימא ואינו מעשה אומן – מותר לקשרו לכתחלה (יב).** הגה: **וכן לענין התרתו, דינו כמו לענין קשירתו (יג)** (טור).

[1]שם בגמרא.

שולחן ערוך כפשוטו

יותר מיום אחד[1].

(י) של קיימא – זו דעת הטור. לשיטה זו קשר שנועד להתקיים עד שבעה ימים – מותר לקשרו לכתחילה; קשר שנועד לעולם – אסור מהתורה (אף אם הוא קשר של הדיוט); וחכמים אסרו קשר שאינו לעולם, ונועד להתקיים יותר משבעה ימים. להלכה אפשר לסמוך על שיטה זו[2].

(יא) שי״ד סעיף י – שם דן המחבר בדין מתיר בחותמות שבקרקע, שבהן הקשר אינו של קיימא.

(יב) לכתחילה – אם שני התנאים אינם מתקיימים בו. כגון קשר נעליים, אפילו אם הוא כפול. הדבר מוסכם גם על הרמ״א; אלא שלרמ״א קשר שנעשה על מנת שיתקיים יותר משבוע – אסור מדרבנן.

(יג) כמו לעניין קשירתו – לכן לשיטת המחבר המתיר קשר שנעשה לעולם והוא מעשה אומן – חייב מהתורה; ואם נתקיים בו רק אחד מהתנאים הללו –

---

1. להבנת הרמ״א יש לדעת שנחלקו הראשונים מתי חייב במלאכת קושר מהתורה ומתי מדרבנן. לדעת רש״י וסיעתו הקריטריון היחיד הוא שיעור הזמן שנועד לקשר: אם נעשה על מנת לעמוד לעולם – חייב מהתורה; אם נעשה לזמן מסוים – אסור מדרבנן (דעת הטור שזמן זה הוא שבעה ימים, והביאו הרמ״א במשפט הבא); ואם נעשה על מנת להתירו בו ביום – מותר לכתחילה. ולעומתם הרי״ף והרמב״ם הבינו שיש שני קריטריונים: קשר הקיים לעולם, וקשר של אומן. ישנו חיוב מהתורה אם מתקיימים שניהם, איסור דרבנן אם מתקיים אחד מהם, ומותר אם אינו של אומן ואינו לעולם. המחבר פסק כשיטת הרי״ף והרמב״ם, והרמ״א פסק להחמיר כשתי השיטות. לכן לרמ״א חייב מהתורה כל קשר שנעשה לעולם, אף של הדיוט; אסור מדרבנן קשר הדיוט לזמן מסוים, וכל קשר של אומן; ומותר קשר של הדיוט שנעשה לבו ביום.

2. הלכה למעשה גם האשכנזים יכולים לסמוך על שיטה זו ולקשור לכתחילה קשר שנועד להתקיים עד שבעה ימים, כי הרי זה ספק באיסור דרבנן, שפוסקים בו להקל. ובנוסף הרמ״א הביא כאן שתי דעות בשם ״יש אומרים״, ונוהגים בכך לפסוק כ״יש אומרים״ השני.

[ד]כיצד: נפסקה לו רצועה וקשרה, נפסק החבל וקשרו, או שקשר חבל בדלי, או שקשר רסן בהמה (יד) – הרי זה פטור, וכן כל כיוצא באלו הקשרים שהם מעשה הדיוט, וכל אדם קושר אותם לקיימא (טו). וכל קשר שאינו של קיימא, אם קשרו קשר אומן – הרי זה אסור (טז); [ה]ולצורך מצוה, כגון שקושר למדוד אחד משיעורי התורה – מותר לקשור [ו]קשר שאינו של קיימא (יז). הגה: ויש אומרים דיש ליזהר שלא להתיר שום קשר שהוא שני קשרים זה על זה, דאין אנו בקיאים איזה מקרי קשר של אומן (יח), דאפילו בשאינו של קיימא

[ד]לשון הרמב״ם שם ה״ב. [ה]שבת קנ״ז ע״א במשנה. [ו]שם בפירוש רש״י.

שולחן ערוך כפשוטו

אסור מדרבנן; וקשר שאינו של קיימא ואינו של אומן - מותר לכתחילה להתירו. ולדעת הרמ״א קשר שנעשה לעולם, המתירו חייב מהתורה (אף אם אינו של אומן); קשר שנעשה ליותר משבוע אסור מדרבנן להתירו; וקשר של הדיוט שהיה מיועד לפחות משבוע מותר להתירו לכתחילה.

(יד) רסן בהמה - כל אלו הן דוגמאות לקשר שאינו של אומן.

(טו) לקיימא - הכוונה שאין בהם איסור תורה כי אינם קשרי אומן, אבל יש בהם איסור דרבנן משום שהם נעשים לזמן, ולרמ״א יש בהם איסור תורה.

(טז) אסור - גם לשיטת הרמ״א, שלא בא להקל על דברי המחבר, אלא להחמיר.

(יז) שאינו של קיימא - אפילו הוא מעשה אומן, שלא גזרו חכמים לצורך מצווה[3].

(יח) של אומן - לדעת הרמ״א כל קשר אמיץ אנו חוששים שהוא כקשר אומן, ואסור מדרבנן לעשותו בשבת. לכן למשל חבילה הקשורה בחבל ובו קשר

3. כמובן, ההיתר עומד רק כאשר אי אפשר לקיים את המצווה בקשר אחר, שהלא חכמים לא הקלו אלא במקום הצורך.

אסור לקשרו, והוא הדין להתירו (יט), וכן נוהגין (כ) (של"ג שבת מא ע"ב); **ומכל מקום נראה דבמקום צערא אין לחוש ומותר להתירו, דאינו אלא איסור דרבנן ובמקום צער לא גזרו (כא). והא דבעינן שני קשרים זה על זה, היינו כשקושר שני דברים ביחד, אבל אם עשה קשר בראש אחד של חוט או משיחה - דינו כשני קשרים (כב)** (סמ"ג).

שולחן ערוך כפשוטו

כפול - לדעת הרמ"א אסור להתירו בשבת, ולדעת המחבר מותר[4]. וגם לרמ"א מותר לחתכו, והדבר נחשב לקלקול, ולא ליצירת שני חבלים מחבל אחד.

(יט) להתירו - וקשר כפול בנעליים, מותר אפילו לדעת הרמ"א. כי אין זה לא קשר שמתקיים, לא קשר של אומן, ולא קשר אמיץ[5].

(כ) וכן נוהגין - משום חומרה, כפי שהולך הרמ"א ומבאר.

(כא) לא גזרו - ובמקום צער אפשר לנהוג כעיקר הדין, ולא לחשוש לקשור או להתיר קשר אמיץ שאינו של אומן.

(כב) דינו כשני קשרים - כלומר: קשר אחד המחבר שני חבלים (או חבל אחד בשני קצותיו) -אין לו קיום, ולכן אינו נחשב לקשר. אולם קשר אחד שנעשה בקצה חוט הוא קשר אמיץ, שלשיטת הרמ"א נוהגים שלא לעשותו שלא במקום צער. לכן מי שהסתבך לו שרוך נעלו - לדעת המחבר מותר להתירו, ולדעת הרמ"א אסור. ואם הדבר מעקבו מלנעול את הנעל או מלהחליף שרוך - נחשב כמקום צער, ומותר אף לרמ"א.

---

4. ראו חזון עובדיה שבת ה' עמוד נז. וכותב שבמקום צער גם לאשכנזים מותר להתירו, כי במקום צער לא גזרו חכמים, כפי שכותה הרמ"א בהמשך.

5. וראו בשמירת שבת כהלכתה (פרק טו סוף סעיף נג) שמחמיר בזה, ומתיר רק עניבה על גב קשר. וראו בהרחבה בספרי 'בעקבות המחבר' חלק א' עמוד קצ"ג.

סעיף ב

[1]נשמטה לו רצועת מנעל וסנדל (כג), או שנשמט רוב הרגל (כד) – מותר להחזיר הרצועות למקומם, ובלבד שלא יקשור (כה). הגה: ודוקא שיוכל להחזירו בלא טורח (כו), אבל אם צריך טורח לזה – אסור, דחיישינן שמא יקשור (כז) (תוס' והרא"ש פ' במה טומנין).

[1]הרמב"ם בפ"י ה"ד, וכתב הרב המגיד שהוא מהתוספתא.

שולחן ערוך כפשוטו

(כג) מנעל וסנדל - מדובר כאן במקרה שהרצועה שנשמטה הייתה חלק מהנעל או הסנדל.

(כד) רוב הרגל - מהנעל, משום שרצועות הנעל או הסנדל נפתחו, אף שלא נשמטו לגמרי[6].

(כה) שלא יקשור - החזרת הרצועות בלבד היא תיקון זמני של הנעל או הסנדל, אך הקשירה היא קשר של קיימא, שאסור בשבת. וכיום מותר להשחיל בשבת שרוך בנעל, ואין בכך איסור של תיקון הנעל, כיוון שהשרוך אינו חלק מהנעל[7].

(כו) בלא טורח - ההיתר להחזיר את הרצועות קיים רק אם יכול להחזירם ללא טורח.

(כז) שמא יקשור - אם ההחזרה היא ללא טורח אין חוששים שמא יקשור, כיוון שאם יישמט שוב - יחזירנו שוב. אבל אם יש בהחזרה טורח חוששים שמא יקשור את הרצועה, כדי שלא יבוא לטרוח אם תישמט שוב.

---

6. הביטוי "נשמט רוב הרגל" קשה. שאם רק נשמטה הרגל - שיחזירה לנעל. ואם נשמטה רצועת הנעל - הרי זה המשפט הקודם. לכן יש שפירשו שמדובר בנעל שעשויה משני חלקים המחוברים ברצועה, ונפתחה הרצועה המחברת ביניהם. ויש ששינו את הגרסה; עיין כאן בט"ז ובמשנה ברורה.

7. במג"א ס"ק ז' כתב: "במנעל חדש אסור ליתן הרצועות בשבת, דמתקן מנא". משמע שאסור לשים שרוכים בנעליים חדשות, וכן פסק משנ"ב. אולם הרב עובדיה יוסף פסק שהכנסת שרוך אינה דומה לרצועות הנעל, כיוון שאינו חלק מהנעל. עיין יביע אומר חלק ט סימן קח אות קסב, וזו לשונו: "הנה בזמנינו שיש כמין לולאות סביב הנקב של הנעל ובנקל אפשר להשחיל שרוך - כיון שהכל נעשה בלי שום טורח וגם בלי חשש פן יקשור קשר של קיימא." ועיין בספרי 'בעקבות המחבר' חלק ב מעמוד 120.

סעיף ג

[ח]מתירין בית הצואר מקשר שקשרו כובם **(כח)**, שאינו קשר של קיימא **(כט)**; אבל אין פותחין אותו מחדש **(ל)**, דמתקן מנא הוא **(לא)**. הגה: אפילו כבר נפתח, רק שחזר האומן וקשרו או תפרו ביחד כדרך שהאומנים עושין **(לב)** (ר' יהוחם חי"ד); ולכן אסור לנתק או לחתוך זוג של מנעלים התפורים יחד כדרך שהאומנים עושין, אף על גב דהתפירה אינה של קיימא **(לג)**, דאין חילוק בתפירה בין של קיימא לאינה של קיימא **(לד)** (הגהות מרדכי רמז תנ"ז בשם ריב"א); ויש מתירין בתפירה שאינה של קיימא **(לה)** (שם בשם ר'

[ח]שבת מ"ח ע"א.

שולחן ערוך כפשוטו

(כח) שקשרו כובס - דרך הכובסים בזמנם הייתה לקשור את פתחי הצוואר שבבגדים לפני הכיבוס.

(כט) של קיימא - שהלא הכובס קשרו על מנת שיתירו אותו לאחר הכביסה.

(ל) מחדש - בזמנם גמר עשיית הבגד הייתה בפתיחת פתח להכנסת הראש והצוואר במרכז הבגד.

(לא) דמתקן מנא הוא - שעשיית הפתח היא תיקון כלי. אם כן, אגב דין קושר הובאה כאן הלכה שאמנם מותר לפתוח קשר בבית הצוואר בשבת, אבל אסור לפתוח את בית הצוואר לראשונה, משום איסור תורה של עשיית כלי בשבת.

(לב) שהאומנים עושין - הרמ"א מדגיש שההיתר הוא רק לפתוח קשר שקשרו הכובסים. אבל אם הם תפרו את בית הצוואר - אסור, משום גמר מלאכה, שהדבר מכשיר את הבגד ללבישה. אולם לדעת המחבר הדבר מותר, משום שבית הצוואר כבר היה פתוח, ותפירתו הזמנית אינה מבטלת את היותו בגד.

(לג) אינה של קיימא - התפירה היא זמנית, שהלא יש לנתקה לפני שנועלים את הנעליים. אך לדעת הרמ"א הניתוק נחשב לתיקון, כיוון שאי אפשר לנעול את הנעליים בלעדיו.

(לד) לאינה של קיימא - לדעה זו גם תפירה זמנית, אם היא מונעת את השימוש בבגד - ניתוקה הוא תיקון כלי.

(לה) של קיימא - משום שבתפירה זמנית אין ביטול שם כלי, כפי שהסברנו

יואל), **ואין להתיר בפני עם הארץ (לו) (ב״י).**

סעיף ד

[ט]קושרין דלי במשיחה או באבנט וכיוצא בו, אבל לא [י]בחבל (לז); והני מילי בדליים הקבועים בבור, [כ]אבל דליים שלנו, שאינם קבועים בבור – אינו קשר של קיימא (לח).

[ט]שבת ק״ג ע״א במשנה. [י]כלישנא בתרא דתוספות, וכן כתב רמב״ם בפרק י׳ ה״ג.
[כ]הרב המגיד שם בשם הרשב״א בשם התוספות.

שולחן ערוך כפשוטו

בדעת המחבר.

(לו) בפני עם הארץ - כלומר שמעיקר הדין אין לחשוש לחומרה זו, אבל למעשה אין לעשות זאת בפני עם הארץ, שמא לא יבין את ההבדל בין תפירה של קיימא לתפירה שאינה של קיימא[8].

(לז) לא בחבל - חבל מיועד לקשור דליים, וחששו שמא יקשור בשבת את החבל שם על מנת שיישאר[9]. אבל בחוט משיחה או בחגורה, שאין דרך לקשור בהם דליים, אין חשש שיקשור קשר של קיימא, ולא גזרו בכך חכמים.

(לח) של קיימא - בזמן המשנה והגמרא היה מקובל להשאיר דלי קשור באופן קבוע, לצורך שאיבת המים. אבל בתקופת הראשונים והשולחן ערוך לא היה מקובל להשאיר דלי קשור בבור, אלא כל שואב היה מביא דלי משלו, ולצורך השאיבה היה קושרו באופן זמני. ובמציאות כזו אין לאסור גם קשירה בחבל, כיוון שאין חשש שיקשור קשר קבוע.

---

8. מלאכת תופר דומה למלאכת קושר, ששתי המלאכות הן בחיבור שני דברים והפיכתם להיות אחד.

9. וכיוון שקשירתו אינה של אומן, ראינו למעלה שהדבר אסור למחבר מדרבנן, ולרמ״א מדאורייתא.

סעיף ה

[ל]**עניבה (לט) מותר, דלאו קשר הוא (מ). הגה: ואפילו אם עושה קשר אחד למטה, נוהגין בו היתר (מא)** (אגור).

[ל]שבת ק"ג ע"א בברייתא כחכמים, תוספות בעירובין צ"ז ע"א והרמב"ם בפ"י ה"ה ושאר פוסקים.

סעיף ו

[מ]**קושרים חבל בפני הפרה (מב) בשביל שלא תצא (מג),** [נ]**אפילו בשני ראשי הפתח (מד), ולא חיישינן שמא יתיר ראש האחד ויוציאנה דרך שם ויניח ראש השני קשור (מה).**

[מ]שבת קי"א ע"ב במשנה. [נ]שבת קי"ב ע"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(לט) עניבה - קשר רופף פשוט בלי הידוק, שקל לפתחו, כמו שרגילים לקשור בנעליים .

(מ) דלאו קשר הוא - אינו נחשב כקשר כלל, כיוון שאינו מתקיים.

(מא) היתר - כיוון שהוא קשר זמני, ואינו קשר אומן, ובנקל מתירים אותו.

(מב) בפני הפרה - מדובר כאן ברפת שיש לה פתח ללא דלת. וקושרים חבל בין שתי מזוזות הפתח כדי למנוע את יציאת הפרה.

(מג) שלא תצא - ומותר כיוון שזהו קשר זמני, שהלא צריך להתירו כשרוצה להוציא את הפרה.

(מד) ראשי הפתח - ההיתר קיים לא רק כשצד אחד קשור וצריך לקשור את הצד השני, אלא גם כשאין חבל כלל, וצריך לקשור לפתח את שני ראשי החבל בשני צדי הפתח.

(מה) ראש השני קשור - אם היה עושה כן, היה אסור לקשור בשבת את שני הראשים, משום שקשר אחד הוא קשר קבוע. אולם אין לחשוש לכך, כיוון שמקובל לפתוח בכל פעם צד אחר. אולם אם כוונתו להשאיר צד אחד תמיד קשור - אסור.

סעיף ז

[ס]**מטלטלין חבל של גרדי** (פירוש: אורג) **לקשרו באבום ובפרה (מו), ולא חיישינן שמא יתיר ראש האחד ויניח ראש השני קיים (מז), אבל חבל דעלמא – לא (מח). והני מילי לקשרו באבום ופרה (מט);** [ע]**אבל אם היה קשור באבום ורוצה לקשרו בפרה, או אם היה קשור בפרה ורוצה לקשרו באבום – מותר בכל חבל (נ).**

[ס]מימרא דר׳ יוחנן שם קי״ג ע״א וכפירוש הרמב״ם שם בפרק י׳ ה״ג. [ע]שם בגמרא.

שולחן ערוך כפשוטו

(מו) באבוס ובפרה - בסעיף הקודם הותר לקשור חבל בשני צדי פתח הרפת. כאן דנים בקשירת חבל מהפרה עצמה, בשני צדיו: צד הפרה וצד האבוס. והדבר אסור, אלא אם כן מדובר בחבל שנועד לאריגה, ובו ודאי זהו קשר זמני.

(מז) ראש השני קיים - אין חשש שאחד מהצדדים יישאר קשור, משום שהוא זקוק לחבל זה לאריגה.

(מח) לא - משום שחוששים שיתיר תמיד את הקשר בין הבהמה לחבל, כדי לשחרר לגמרי את הבהמה מהחבל; או שיתיר ויקשור תמיד את צד האבוס, כי קשה יותר לקשור ולהתיר את הצד הקשור לבהמה[10]. ואם כך יעשה, הרי זה קשר של קיימא שאסור לקשרו בשבת, למחבר מדרבנן ולרמ״א מהתורה.

(מט) באבוס ופרה - האיסור קיים אם אין כעת קשר כלל, וצריך לקשור בשבת את שני הצדדים.

(נ) מותר בכל חבל - שכיוון שצד אחד כבר היה קיים, אנו מניחים שהצד השני לא נקשר על מנת להיות שם באופן קבוע.

---

10. לא חששו לכך בסעיף הקודם, כי שם בשני צדי הפתח מדובר על קשר זהה, וסביר שיתיר לעתים צד זה ולעתים את הצד השני.

סימן שי״ח
דין המבשל בשבת, ובו י״ט סעיפים.

אחת מל״ט מלאכות שבת היא ״האופה״. בכלל אב זה מצויים גם איסור בישול, טיגון וצלייה. עניין מלאכה זו הוא הפיכת חומרי הגלם לאפויים, מבושלים, צלויים או מטוגנים, ולאו דווקא להכשירם לאכילה. לכן גם דבר שנאכל כשהוא חי - יש בו איסור בישול, כי הבישול משנה אותו משמעותית.
תהליך הבישול דורש מקור חום וזמן. בניגוד לרוב המלאכות, בהן האדם עושה את המלאכה בידיים, והיא מתבצעת מיד, בבישול המלאכה נעשית רק לאחר זמן.
להבנת הסימן נבאר כאן כמה מושגים שנשתמש בהם במהלכו. ראשית, הכלים שבהם מתבצע הבישול:
כלי ראשון על האש - זוהי דרך הבישול הרגילה: סיר המונח על מקור חום, או צלייה על רשת שתחתיה אש, וכן אפייה בתנור. וזהו איסור בישול הרגיל, האסור מהתורה.
כלי ראשון שאינו על האש - סיר רותח שהיה על האש אך כבר הורד ממנה. אף על פי שרוב הדברים לא יתבשלו אם יינתנו בתוך סיר שכבר הורד מן האש, מבואר בסעיף ט׳ שיש בכך איסור בישול.
עירוי מכלי ראשון - שפיכת מים רותחים מכלי ראשון על דבר שאינו מבושל. ומבואר בסעיף י׳ שהדבר אסור בשבת.
כלי שני - מים שהורתחו בכלי אחד והועברו לכלי אחר. נתינת דבר שאינו מבושל בכלי השני נקראת ״בישול בכלי שני״. כיוון שכוחם של מים אלו לבשל התמעט מאוד, אמרו חכמים שכלי שני אינו מבשל. אלא שלכלל זה ישנם יוצאים מהכלל, כפי שמבואר בסעיף ה׳.
עירוי מכלי שני - כשהמים הועברו מהכלי שבו הורתחו לכלי שני, וכעת מערים מהכלי השני על דבר שאינו מבושל, הנמצא בכלי שלישי.
עוד ידון הסימן בדרגות הבישול השונות. נבאר כאן דרגת בישול אחת במאכלים, ואחת במשקים:
מאכל בן דרוסאי – שלב בבישול שבו המאכל ראוי לאכילה על ידי הדחק.

שלב זה כבר נחשב כבישול שחייבים עליו מהתורה.
יד סולדת בו – דרגת חום בנוזלים, ששיעורה על פי הפוסקים בערך 45–40 מעלות צלסיוס. חכמים שיערו שבפחות מחום זה אין בישול כלל, לכן מטמפרטורה זו ולמעלה ייתכן שיהיה איסור. אולם כל זה מדרבנן, ומהתורה אין איסור אלא ברתיחה.
עוד מוזכרים בסימן המונחים **מצטמק ויפה לו,** והיפוכו **מצטמק ורע לו.** הכוונה לתבשיל המבושל כל צרכו, שממשיכים לבשלו. אם תוספת הבישול טובה לתבשיל, הדבר נקרא "מצטמק ויפה לו", ואם התוספת רעה לתבשיל הדבר נקרא "מצטמק ורע לו".

סעיף א

(א) א**המבשל בשבת,** הגה: **או שעשה אחת משאר מלאכות (ב)** (טור), **במזיד – אסור לו לעולם (ג), ולאחרים מותר למוצאי שבת (ד)**

אחולין ט"ו ע"א וכתובות ל"ד ע"א ובבא קמא ע"א ע"א וכרבי יהודה. הרי"ף והגאונים ורמב"ם בפרק ו' הכ"ג והרא"ש ושאר פוסקים.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) הקדמה לסעיף - התורה אסרה לעשות מלאכה בשבת, ואדם שעשה מלאכה בשבת במזיד חייב מיתה וכרת, ובשוגג חייב חטאת. איסור התורה הוא על האדם בלבד, ולא על הדבר שנעשה בשבת באיסור; אולם קנסו חכמים את העושה מלאכה בשבת ואסרו גם את הדבר שנעשתה בו מלאכה, כדי שלא יזלזלו באיסורי שבת. דיני הקנס מבוארים בסעיף זה[1].
(ב) משאר מלאכות - כלומר: סעיף זה עוסק בעשה אחת מכל המלאכות האסורות מהתורה בשבת, והמבשל הוא רק דוגמה. עיקרון זה מוסכם גם על המחבר.
(ג) לעולם - שקנסהו חכמים.
(ד) למוצאי שבת - אפילו אם האיסור נעשה בשבילם. שלא אסרו חכמים את

1. ומשום שנקטו חז"ל כדוגמה את המבשל, דן המחבר בנושא זה בהלכות בישול.

מיד (ה); ובשוגג – אסור בו ביום גם לאחרים, ולערב מותר גם לו מיד (ו). הגה: ואם אמר לגוי לעשות לו מלאכה בשבת, עיין לעיל סימן ש"ז סעיף כ' (ז).

שולחן ערוך כפשוטו

הדבר לעולם, אלא על המחלל בעצמו[2]. והכלים שבישלו בהם בשבת באיסור אינם נאסרים[3].

(ה) מיד - ואין צורך לחכות "בכדי שייעשו", כלומר שאין צריך להמתין במוצאי שבת עד לזמן שבו היו מספיקים לעשות מלאכה זו אם היו מתחילים אותה בצאת השבת, כפי שמבאר הרמ"א בהמשך הסעיף.

(ו) מיד - כלומר: בשוגג אסרו חכמים בשבת עצמה, כדי שלא יבואו לזלזל באיסורי שבת; אולם לא הבחינו בין השוגג עצמו לבין אחרים.

כל זה במלאכה מהתורה. ובמלאכה מדרבנן: במזיד היא נאסרת כמלאכה מהתורה, אולם אם שגג במלאכה דרבנן - מותר ליהנות ממנה גם בשבת עצמה[4].

(ז) ש"ז סעיף כ' - שם מבואר שבאיסור אמירה לגוי החמירו חכמים יותר, ואסרו את ההנאה ממלאכת השבת עד מוצאי שבת "בכדי שייעשו". וטעם הדבר, שהחמירו חכמים יותר באיסור הקל של אמירה לגוי, כיוון שחששו יותר שיבואו לזלזל בו.

---

2. ראו משנ"ב ס"ק ה', וכף החיים אות י"ב. וראו בכף החיים שם שהעלה לחלק בין בישול במקרה עבור מישהו, לבין בישול קבוע.

3. שהלא קשה לאסור את הכלי, כשהאוכל עצמו שנבלע בכלי מותר לכל העולם מלבד למבשל עצמו. אמנם המגן אברהם בס"ק א' אוסר (כך דייק מהרשב"א), והביאו משנ"ב ס"ק ד', וכף החיים אות ט' דן בכך, ומביא שיש מקלים והסיק לאסור. והרב עובדיה יוסף בלווית חן סימן שי"ח אות מ"ב פסק שהכלים אינם נאסרים. וראה בהרחבה כל העניין בספרי 'בעקבות המחבר' חלק א' מעמ' ר"א, שם הבאתי גם ראיה מהגמרא לשיטת המגן אברהם. ולהלכה אפשר בהחלט להקל ולסמוך על שיטת הרב עובדיה יוסף מהטעמים שהבאנו, ובדרבנן שומעים למקל.

4. הגר"א, משנ"ב ס"ק ג', וכף החיים אות ז'.

סעיף ב

[ב]השוחט בשבת לחולה **(ח)**, בין שחלה מאתמול בין שחלה היום **(ט)** – מותר הבריא לאכול ממנו חי **(י)** הגה: בשבת. אבל המבשל הגה: או עשה שאר מלאכה **(יא)** לחולה – אסור הגה: בשבת לבריא או לחולה שאין בו סכנה, דחיישינן שמא ירבה בשבילו **(יב)**. הגה: ואפילו בישל על ידי גוי - אסור בשבת **(יג)** (תוספות גיטין ח' ע"ב, ור"ן ע"ז ט' ע"א).

[ב]חולין ט"ו ע"ב וכרב דימי.

שולחן ערוך כפשוטו

(ח) השוחט בשבת לחולה - לאחר שבסעיף הקודם עסקנו בדין אוכל שבושל בשבת באיסור, סעיף זה דן באוכל שבושל בשבת בהיתר משום פיקוח נפש, כלומר לחולה שעלול למות אם לא יאכל בשר טרי גם בשבת.

(ט) בין שחלה היום - היה מקום לחשוב שכאשר יש חולה לפני השבת, אנו יודעים שמחר נצטרך לשחוט לו; אולם כאשר הוא חלה בשבת - לא ידענו זאת בכניסת השבת, ולכן הבשר הוא מוקצה. אולם להלכה, בהמה העומדת לשחיטה פוקע ממנה האיסור בעת שהיא נשחטת, ואינה מוקצית.

(י) לאכול ממנו חי - כיוון שלא נעשה כאן שום איסור. שמותר לשחוט עבור חולה מסוכן, ושחיטה זו מספיקה לאנשים רבים בלי להוסיף מלאכות אסורות.

(יא) שאר מלאכה - הרמ"א מעיר שלאו דווקא מבשל, אלא כך דינה של כל מלאכה הדומה לבישול ולא לשחיטה, בכך שהעושה אותה בעבור יותר מאדם אחד צריך להרבות בעשייתה.

(יב) שמא ירבה בשבילו - שמא ישים בסיר בכוונה יותר מאשר נצרך לחולה, על מנת שיוכלו גם הבריאים לאכול מהשאריות.

(יג) אסור בשבת - אם בישל הגוי עבור החולה אין מקום לחשש שמא ירבה, שהלא מותר לגוי לבשל, ואיסור הנאה מבישול הגוי אינו אלא מדרבנן. ובכל זאת לא חילקו חכמים בדבריהם, ואסרו אף אם הגוי מבשל. אבל במקרה כזה,

ואם קצץ פירות מן המחובר לחולה בשבת (יד), אפילו היה חולה מבעוד יום (טו) - אסור לבריא בשבת, משום שגדל והולך בשבת ויש בו משום מוקצה (טז) (ב"י בשם א"ח).

שולחן ערוך כפשוטו

במוצאי שבת מותר התבשיל מיד[5].

(יד) לחולה בשבת - פירות המחוברים לעץ בכניסת השבת הם "מוקצה מחמת איסור", כיוון שכדי להשתמש בהם בשבת עליו לעבור על איסור תולש, ואסורים בשבת משום מוקצה אפילו אם נתלשו בהיתר, כגון על ידי גוי[6].

(טו) חולה מבעוד יום - ואז לכאורה הפירות אינם מוקצים, כיוון שדעתו הייתה לתלשם בשבת אם החולה יצטרך להם.

(טז) ויש בו משום מוקצה - האחרונים הקשו על דברי רמ"א אלו: מדוע המעט שגדל בשבת אינו בטל לפרי עצמו? ונראה לפרש שמדובר בירקות שגדלים מהר, כגון דלועים[7], והתוספת שגדלה בשבת משמעותית, ולכן הפרי מוקצה. אולם פרי כמו תפוז, שנתלש בשבת עבור חולה שיש בו סכנה, ואכל החולה פלח ממנו - מותר לבריא לאכול את שאר הפרי.

---

5. משנ"ב ס"ק יד בשם הגר"א.

6. פירות מחוברים המחוסרים תלישה הם מוקצה חמור יותר מאשר בהמה המחוסרת שחיטה, משום שאת הפירות יכול בנקל לתלוש בערב שבת, ומשלא עשה זאת נחשב ש"דחאם בידיים", בעוד ששחיטת בהמה היא טרחה גדולה ומצריכה שוחט, ועל כן הבהמה אינה נחשבת כדחויה בידיים. ונראה לי להוסיף שהפירות המחוברים אינם רק מוקצה מחמת איסור, אלא גם נחשבים כחלק מהעץ, ואינם לא כלי ולא מאכל, ודומים למוקצה מחמת גופו; בעוד שהבהמה עומדת לדברים מסוימים גם קודם שחיטתה.

7. עיין חולין טו ע"ב, שם אומרת הגמרא שלפעמים הקוצץ בשבת לחולה אסור לבריא, "כגון שקצץ לו דלעת". ומסביר רש"י: "שקצץ דלעת מן המחובר ובשלה לו, דיש כאן אסור מוקצה". וכתב הבית יוסף (בסימן זה אות ב') בשם אורחות חיים: "הקוצץ פרי שלא נגמר בישולו לחולה בשבת - אסור לבריא משום מוקצה, ואפילו חלה מבעוד יום, שאין הכנה במחובר בכיוצא בזה שהוא גדל והולך". משמע מדבריו שדווקא בפרי שלא נגמר בישולו בערב שבת, ועד שבת בבוקר נגמר בישולו, שהתוספת משמעותית ולא בטלה. וכך משמע מלשון הרמ"א עצמו, שכתב "משום שגדל והולך בשבת", ומשמע שהאיסור דווקא במציאות זאת.

סעיף ג

(יז) [1]כשם שאסור לבשל באור **(יח)** כך אסור לבשל בתולדת

[1]שבת ל"ח ע"ב במשנה כתנא קמא דרבי יוסי, הרי"ף ורמב"ם פרק ט' ה"ג.

שולחן ערוך כפשוטו

(יז) הקדמה לסעיף - אין איסור בישול מהתורה אלא בחום האש. האיסור כולל הן בישול ישירות בחום האש, כמו צלייה או בישול על כיריים, והן בישול על דבר מה שהתחמם מהאש ועדיין חם (ונקרא "תולדות האור"), כגון חול שהייתה עליו מדורה. לעומת זאת, בישול בשמש לא אסרה התורה. בסעיף זה מתבאר שבישול ישירות בשמש מותר לכתחילה, אולם אסרו חכמים בישול בדבר שהתחמם על ידי השמש (הנקרא "תולדות החמה"), כגון לבשל על חול שהתחמם מאוד מהשמש, משום שהדבר דומה לבישול בתולדות האור. בישול בחמה עצמה מותר אפילו מדרבנן, אולם בתולדות חמה הוא אסור מדרבנן. בישול בחשמל, כמו תנור חשמלי או כיריים חשמליים, דינו כאש, ואסור מהתורה[8].

(יח) באור - בחום האש, ואיסורו מן התורה.

8. נחלקו האחרונים האם בישול בגלי מיקרו (מיקרוגל) נחשב כאש, ואסור בשבת מהתורה. הגרש"ז אוירבך פסק שהאיסור הוא מדרבנן (מנחת שלמה ח"א סימן יב הערות 4–3), וכך גם דעת הרב עובדיה יוסף (חזון עובדיה שבת חלק ד' עמוד ת"ה), וכן נראה שדעת רוב הפוסקים. ודעת הרב משה פיינשטיין (אגרות משה חלק ג' או"ח סימן נ"ב) שיש בכך איסור תורה, כי היום זוהי דרך בישול. וראו גם מאמרו של הרב פרופסור זאב לב בתחומין ח' (מעמוד 21). ונראה לי כדעת הרב משה פיינשטיין אולם לא מטעמו, אלא שאיסור התורה באש ולא בחמה הוא משום שהאש היא ממעשה האדם [וראיה לדבר בפסחים עה ע"א, שם אומרת הגמרא שאפשר לקיים עונש שריפה בבת כהן גם ב"אבר מעיקרו" (=עופרת שמוציאים מהקרקע כשהיא רותחת), וכתב שם רש"י: "שמוציאין מן הקרקע רותח, הוא לא תולדות האש", ומכאן הביאו הפוסקים ראיה שדבר שרותח מעיקרו אינו נחשב כאש]. על פי סברה זו היה מקום להחשיב גלי מיקרו כאש, כי זו מערכת שמייצרת חום על ידי מעשה האדם; אולם אין לי ראיות לסברה זו. וברור שיש בו לכל הפחות איסור דרבנן (מלבד האיסור להשתמש בחשמל), בדומה לכובש כבשים, בו אומר המחבר (שכ"א, ג): "אסור, מפני שהוא כמבשל", אף שאין בו מקור אש. ואין זה דומה לבישול בחמה, שבו האדם אינו מפעיל מקור החום.

האור **(יט)**, כגון ליתן ביצה בצד קדרה, או לשברה על סודר שהוחם באור כדי שתצלה **(כ)**. ואפילו בתולדת חמה **(כא)**, כגון בסודר שהוחם בחמה אסור, גזירה אטו תולדת האור **(כב)**, וכן אסור להטמינה בחול או באבק דרכים שהוחמו מכח חמה **(כג)**. אבל [ד]בחמה עצמה, כגון ליתן ביצה בחמה, או ליתן [ה]מים בחמה כדי שיוחמו – מותר **(כד)**.

[ד]שם ל"ט ע"א. [ה]שבת קמ"ו ע"ב במשנה.

שולחן ערוך כפשוטו

(יט) בתולדות האור - בדבר שהתחמם על ידי האש, ואף זהו איסור תורה.

(כ) כדי שתצלה - אלו דוגמאות לבישול על דבר שהתחמם מהאש, שאינו בישול על האש ישירות.

(כא) בתולדות חמה - בדבר שהתחמם מכוח השמש, ואסור גם בו לבשל.

(כב) אטו תולדות האור - כי סודר שחומם בשמש נראה כמו סודר שחומם באש (שאסור לבשל עליו מהתורה), לכן גזרו בו חכמים.

(כג) מכוח חמה - והאיסור הוא מדרבנן.

(כד) מותר - כי אין לחשוש שיתבלבלו בין חימום ישירות בשמש לבין חימום באש.

דין דוד שמש כדין מים שבושלו בחמה, שמותר להשתמש בהם בשבת[9]. ודוד שמש המשולב בדוד חשמל מותר רק אם לא הפעילו את החשמל בערב שבת[10].

9. הר צבי או"ח קפ"ח; יביע אור או"ח ד', לד.

10. יש אוסרים דוד שמש, כיוון שכאשר פותח את ברז המים החמים נכנסים מים קרים לדוד, ואם הדוד חם מאוד - המים החמים שבו מבשלים את המים הקרים. ולשיטת האוסרים בישול זה נחשב כבישול בתולדות החמה, ויש כאן פסיק רישיה דניחא ליה באיסור דרבנן. והמקלים סוברים שלא ודאי שזהו פסיק רישיה, וגם אם כן - יש המתירים פסיק רישיה באיסור דרבנן; ובנוסף אם אין מודעות להכנסת המים החמים, היא נחשבת כגרמא.

סעיף ד

תבשיל [1]שנתבשל כל צרכו (כה) – יש בו משום בישול אם נצטנן (כו). הגה: ויש אומרים דוקא אם מצטמק ויפה לו (כז) (רבינו ירוחם ח"ג); **ואם לא נתבשל כל צרכו, [2]אפילו נתבשל כמאכל בן דרוסאי (כח) –**

[1]טור ורא"ש מדברי רש"י בפירוש 'שמא ירתיח' בדף ל"ד ע"א. [2]לדעת הטור, וכן משמע מדברי הרמב"ם בפרק ט' ה"ג.

שולחן ערוך כפשוטו

(כה) כל צרכו - וסתם תבשיל יש בו רוטב, כמבואר בהמשך.

(כו) אם נצטנן - אף על פי שתבשיל זה כבר בושל. ההיתר שנראה בהמשך ש"אין בישול אחר בישול" קיים רק בדבר יבש, אבל נוזל שהצטנן - אסור לבשלו מהתורה. ו"נצטנן" הוא שהיד אינה סולדת בו, אך אם עדיין היד סולדת בו - מותר, אף אם התקרר מעט[11].

(כז) מצטמק ויפה לו - לשיטה זו איסור הבישול בתבשיל לח שנצטנן הוא רק אם מצטמק ויפה לו, אבל אם מצטמק ורע לו - אין בו בישול אחר בישול, אפילו אם נצטנן. לפי זה תבשיל שיש בו מעט רוטב, מן הסתם אינו מעונין שהרוטב יתאדה, ולכן נחשב למצטמק ורע לו ומותר לחממו על הפלטה. וכן כל כיוצא בו. והלכה למעשה אפשר לסמוך על שיטה זו[12].

(כח) כמאכל בן דרוסאי - כך נקרא מאכל הראוי לאכילה על ידי הדחק. ושיעורו, שבושל חצי מהזמן הצריך לבישול מלא[13]. שם זה הוא על שם שודד שאכל את תבשילו נא למחצה, משום שמיהר כדי לצאת לשדוד, וכן כדי

---

11. כף החיים כאן אות ד"ן, ראו ראיותיו. ויש מחמירים וסוברים שברגע שנח מרתיחתו - אסור להרתיחו, וסברתם שמהתורה אין בישול ללא רתיחה. עיין יחוה דעת חלק ד' סימן כב שמחמיר, ועיין בדברינו בסימן רנ"ג סעיף ד.

12. מפני שזו דעת הרמ"א כאן, ודעת המחבר בסעיף ח' (על הסתירה לכאורה בשיטת המחבר ראו מג"א ס"ק כ"ז, ומשנ"ב ס"ק ס"ב). ופסקו להקל כף החיים אות נ"ו, ויביע אומר חלק ז', סימן מ"ב אות ז. המשנה ברורה לא מקבל קולא זו של הרמ"א, ולדעתו גם מצטמק ורע לו אסור לחממו אם הצטנן. והמקל יש לו על מי לסמוך, בצירוף שיטת הרמב"ם שגם בנוזל אין בכלל בישול אחר בישול.

13. כך סתם המחבר בסימן רנ"ד סעיף ב. ויעויין שם במג"א ס"ק ח'; ומשנ"ב רנ"ד ס"ק ל"ח ומ"ג.

שייך בו בישול, אפילו בעודו רותח (כט). והני מילי שיש בו בישול אחר בישול, בתבשיל שיש בו מרק, [ח]אבל דבר שנתבשל כבר, והוא יבש – מותר לשרותו בחמין בשבת (ל). ואם הוא דבר יבש שלא נתבשל מלפני השבת – [ט]אין שורין אותו בחמין בשבת (לא),

[ח]שבת קמ"ה ע"ב במשנה, ומפרש לה בגמרא: 'כגון תרנגולתא דרבי אבא'. [ט]שם במשנה.

לברוח מהרודפים אחריו.

(כט) בעודו רותח - כי כל זמן שלא נגמר הבישול, תהליך הבישול ממשיך, ועובר על בישול מן התורה.

(ל) לשרותו בחמין בשבת - כיוון שאין בישול אחר בישול בדבר יבש, כי החימום אינו משנה מהותית את המאכל. בשונה מן הנוזל, שכל מהות בישולו היא חימומו.

היתר זה הוא מהתורה. אבל כבר ראינו בסימן רנ"ג סעיף ב' שאסרו חכמים לשים בשבת אפילו מאכל מבושל על מקור אש שנועד לבישול, משום שנראה כמבשל[14].

הגדרת אוכל יבש לעניין זה הוא כל מאכל מוצק שאינו טובע במרק או בשמן. ואפילו אם יש עליו מעט רוטב, מותר לחממו[15].

(לא) בחמין בשבת - כלומר: אין שמים אותו בתוך מים רותחים בכלי ראשון, אף אם הכלי הוסר מהאש. הדבר אסור מהתורה במאכלים המתבשלים בצורה כזו, כגון ביצה; ובמאכלים שאינם מתבשלים בצורה כזו, כגון תפוחי אדמה, האיסור הוא מדברי חכמים.

---

14. ועל פלטה של שבת ראה דברינו בסימן רנ"ג ס"ק ע"א, והסקנו שם להקל.

15. הרב עובדיה יוסף מתיר כל זמן שרוב המאכל הוא מוצק, ואפשר לסמוך על דבריו בצירוף שיטת הרמב"ם שאין בישול אחר בישול אפילו בנוזל. ואם בנוסף המאכל מצטמק ורע לו - ההיתר מרווח.

אבל מדיחים אותו בחמין בשבת (לב), חוץ מן המליח הישן (לג) ומן הדג שנקרא קוליים האספנין, שאינם צריכים בישול אלא מעט,

שולחן ערוך כפשוטו

(לב) מדיחין אותו בחמין בשבת - כלומר: מערים עליו מים מכלי ראשון, כי עירוי מכלי ראשון אינו מבשל. ודברי המחבר בסעיף י' שאסור לערות מכלי ראשון על תבלינים, מתייחסים דווקא לתבלינים דקים מאוד, שרק בהם יש חשש של בישול בעירוי. זוהי דעת המחבר ופירוש דבריו כאן, אבל למעשה הסכמת הפוסקים לאסור כל עירוי מכלי ראשון[16].

ישנם פוסקים (מ"א ומשנה ברורה ס"ק לה) שאוסרים כל שרייה בכלי שני, משום שהדבר נראה כמבשל, ואת דברי המחבר מסבירים שמדובר בהדחה מכלי שני[17] לכן רבים מפוסקי אשכנז אוסרים שרייה בכלי שני, חוץ מתבלינים שבאים לתת טעם ולא להתבשל[18]. והמקל כשיטה הראשונה יש לו על מי לסמוך.

(לג) המליח הישן - דג שהומלח כדי לשומרו, ואי אפשר לאוכלו כמות שהוא מחמת מליחותו.

16. מלשון המחבר כאן נראה שמותר לערות מים חמים מכלי ראשון, אולם בסעיף י' פסק המחבר במפורש שעירוי מכלי ראשון אסור. אפשר היה לפרש שכאן מתיר המחבר לערות מכלי ראשון כשהמאכל בידו, והמים החמים שוטפים אותו ונשפכים הלאה; ואילו בסעיף י' מדובר במפורש על אוכל שנמצא בקערה, והמערה גם שורהו במים החמים הנשפכים עליו. אולם הסכמת הפוסקים לאסור כל עירוי מכלי ראשון, ולכן הסברנו שההיתר הוא דווקא לשרות בכלי שני.

17. ראו מג"א ס"ק ט"ו, ומשנ"ב ס"ק ל"ה. וכך גם אפשר לתרץ את הסתירה לכאורה עם סעיף י', ולהסביר ששם אסרו עירוי מכלי ראשון.

18. קשה לקבל פירוש זה בדברי המחבר, כי בתחילת המשפט כתב שמותר לשרות בחמין דבר יבש, ולכל הדעות מדובר בכלי ראשון שהורד מן האש. וקשה, שבהמשך המשפט מדבר בכלי שני. ואין שום רמז בבית יוסף שקיבל את הדעה שחוששים בכלי שני לכך שנראה כמבשל. עיינו תוספות שבת לט ע"א ד"ה "כל", שהוא מקור ההסברים השונים, ועיינו חזון עובדיה שבת חלק ד' הלכות מבשל עמוד ש"ל, שמביא הרבה מפרשים שהסבירו כפי שכתבנו. ובדין דרבנן שומעים למקל, אלא שצריך לדעת שהמגן אברהם והמשנה ברורה אכן אוסרים.

והדחתן היא גמר מלאכתן (לד). הגה: והוא הדין כל דבר קשה (לה) שאינו ראוי לאכול כלל בלא שרייה, דאסור לשרותו בשבת, דהוי גמר מלאכה (לו) (הגהות מרדכי).

שולחן ערוך כפשוטו

(לד) גמר מלאכתן - הדחתן מכלי ראשון, וחייב בהם משום מבשל אף על עירוי מכלי ראשון[19]. הכלל הוא שכלי שני אינו מבשל, אלא בדברים מסוימים המתבשלים בקלות. ועינינו רואות שרוב רובם של המאכלים אינם מתבשלים אפילו בכלי ראשון שהורד מן האש, ולא ראינו מי שמבשל בכלי שני[20].

(לה) דבר קשה – שאינו מבושל[21].

(לו) גמר מלאכה - ואסור משום גמר מלאכת הבישול. ולגבי הכנת מאכלים הקרויים "מנה חמה", שהם מנות דוגמת פסטה או פירה, שנעשות מוכנות לאכילה בעירוי מים רותחים - יש לדעת שהרכיבים העיקריים במנות אלו כבר מבושלים, מלבד התבלינים שלעיתים אינם מבושלים, לכן מותר להכינם בשבת בכלי שני, שכלי שני אינו מבשל[22].

---

19. המחבר השתמש בביטוי "גמר מלאכה" משום שזו לשון המשנה, אולם רש"י והרמב"ם פירשוה שחייב משום איסור תורה של בישול, אבל אין איסור גמר מלאכה, שהוא בדרך כלל משום מלאכת "מכה בפטיש", בהכנת אוכל. וכן ביאר המשנה ברורה (בס"ק לז), והאריך בביאור הלכה (ד"ה "והדחתן"), שבו הביא את דעת הסוברים שיש איסור גמר מלאכה במאכלים, ודחה את דבריהם.

20. יש פוסקים (מקורם בדברי הסמ"ג לאוין סה יד, ומביאו המשנה ברורה) שסוברים שלא רק עירוי מכלי ראשון נאסר, אלא גם שריה בכלי שני. ובנוסף סוברים שאנו איננו בקיאים מה מתבשל בקלות ומה לא, ולכן בנוסף לחשש שנראה כמבשל, אסרו לשים כל דבר בכלי שני (חוץ ממים, חלב ושמן, שהיתרם בכלי שני מפורש בגמרא). אולם אפשר בהחלט לסמוך על הפוסקים המקבלים את הכלל שאין בישול בכלי שני, כפי שעינינו רואות. ועיין בחזון עובדיה שם, שהאריך לחזק את ההיתר. להלן בסעיף י נבאר כיצד להכין תה וקפה בהיתר בשבת.

21. על פי משנ"ב ס"ק לח.

22. דין זה מקורו במרדכי, ופשט לשונו שהאיסור הוא משום מכה בפטיש, ולכן אסור גם בשרייה במים קרים, אם השרייה מכשירה את הדבר למאכל. ולהלכה אין צריך לחשוש לשיטה זו, וגם האשכנזים אינם נוהגים על פיה, כפי שהביא המשנה ברורה בס"ק לט. והלשון "גמר מלאכה" באה ללמדנו שיש בכך איסור תורה (משנה ברורה ס"ק לח).

סעיף ה

[1]יש מי שאומר דדבר שנאפה או נצלה, אם בשלו אחר כך במשקה – יש בו משום בישול (לז), ואסור ליתן פת הגה: אפילו בכלי שני שהיד סולדת בו (לח), [2]ויש מתירין (לט) הגה: בכלי שני (מ) (טור). **ויש**

[1]טור והסמ"ג בשם ר' אליעזר ממיץ, מהא דקיימא לן כר' יוסי שאין יוצאין במבושל אחר אפייה בפסחים מ"א ע"א. [2]מרדכי שבת רמז ש"ב בשם ראבי"ה.

שולחן ערוך כפשוטו

(לז) משום בישול - ראינו לעיל את הכלל ש"אין בישול אחר בישול". ונחלקו הפוסקים אם דין זה נאמר דווקא בבישול מאכל שכבר נתבשל, או שנאמר גם במאכל שנאפה או נצלה, שהוא כבר ראוי לאכילה, אלא שהבישול מרכך אותו.

(לח) שהיד סולדת בו - לשיטה האוסרת בישול אחר אפייה, יש בישול בפת. ומוסיף המחבר שהדבר אסור אפילו בכלי שני, אף שראינו שאין בישול בכלי שני, משום שהפת ממהרת להתבשל, ועינינו רואות שהיא משנה את טיבה גם בחום של כלי שני.

(לט) ויש מתירין - אפילו בכלי ראשון, כי אין חוששים שיש בישול אחר אפייה. ודעת המחבר שמותר להקל בזה גם בכלי ראשון (שאינו על האש)[23].

(מ) בכלי שני - לשיטה זו יש בישול אחר אפייה וצלייה; אבל דווקא בכלי ראשון, כיוון שכלי שני אינו מבשל אפילו מה שלא בושל כבר, כל שכן שלא יהיה בו איסור בבישול מה שכבר נצלה או נאפה.

23. לפי המקובל בידינו הלכה כיש בתרא, ופירשתי את דברי המחבר על פי יביע אומר חלק ח', או"ח סימן ל"ה אות ב; אמנם כף החיים ומשנה ברורה (ס"ק מג) הסבירו שכוונת המחבר היא רק בכלי שני. אך כאמור הרב עובדיה יוסף ומחברים נוספים טוענים שאין זה פשט דברי המחבר, ובמיוחד שבבית יוסף סתם שאין לחשוש לבישול אחר אפייה.

מקילין אפילו בכלי ראשון (מא) (מרדכי בשם ראבי"ה) **; ונהגו ליזהר לכתחלה שלא ליתן פת אפילו בכלי שני כל זמן שהיד סולדת בו (מב).**

סעיף ו

[ל]**כלי שיש בו דבר חם שהיד סולדת בו – מותר להניחו בשבת על גבי קדירה הטמונה כדי שישמור חומו ולא יצטנן (מג), ויכול לטוח**

[ל]שנת נ"א ע"ב בברייתא, ורמב"ם בסוף פרק ד' מהל' שבת וכפי שפירשו הרב המגיד שם והביאו הב"י בסי' רנ"ח.

שולחן ערוך כפשוטו

(מא) אפילו בכלי ראשון - לתת פת, ולשיטתם אין בישול אף אחר אפייה וצלייה, ובישול הפת אינו הכשרת הפת לאכילה, אלא רק ריכוכה.

(מב) שהיד סולדת בו - כדי לחשוש לדעה האומרת שאמנם כלי שני אינו מבשל מה שאינו מבושל כלל, אך כן מבשל מה שנאפה ונצלה, כי צריך בו רק תוספת בישול מעטה. ונעיר שקערות המרק שעל השולחן הן כלי שלישי, כיוון שהמרק נמזג עליהן מהמצקת, שהיא כלי שני[24], ועל כן מותר לשים בהן לחם לכל הדעות.

לסיכום בישול אחר אפייה: שו"ע מקל בכך, ורמ"א מסכים לכך עקרונית, אלא שנהגו להחמיר אפילו בכלי שני. ובדיעבד אם הכניסו לחם אפילו לכלי ראשון - אין לאסור גם לאשכנזים. והמקל לכתחילה בכלי שני יש לו על מי לסמוך, כי הרמ"א כתב רק "ונהגו ליזהר לכתחילה".

(מג) ולא יצטנן - ראינו בסימן רנ"ז שהטמנה (כלומר כיסוי סיר חם מכל צדדיו) בערב שבת אסורה בדבר שמוסיף על החום, ובשבת עצמה אסורה גם בדבר שרק שומר על החום. ומלמדנו סעיף זה שהאיסור בשבת עצמה הוא רק

---

24. בס"ק מ"ה כתב המשנ"ב שהמצקת היא כלי שני, ובס"ק פ"ז מביא שיש חולקים על כך. והט"ז מביא ביו"ד סימן צ"ב ס"ק ל' שמהרי"ל מחשיב את המצקת ככלי שני, והט"ז עצמו חולק עליו. אמנם כאן אפשר לסמוך להקל, כיוון שכל דין בישול אחר אפייה הוא חומרה, וכן אפשר לצרף את הדעה שאפילו עירוי מכלי ראשון ממש אינו מבשל. עיינו בהערות איש מצליח על משנה ברורה ס"ק פ"ז הערה 4. ולמעשה אם אינו משהה את המצקת, אלא רק מכניסה להוציא את האוכל, דינה כאן ככלי שני; אבל אם משהה אותה בקדרה, דינה ככלי ראשון.

פיו בבצק (מד) אם יש לו בצק שנלוש מאתמול (מה). אבל אין מניחין כלי שיש בו דבר שאינו חם כל כך, על גבי קדירה שהיא חמה כל כך שהעליון יכול להתחמם מחומה עד שתהא היד סולדת בו (מו).

סעיף ז

[מ]**יש מפרשים דהא דשרי להניח כלי שיש בו דבר חם על גבי קדירה הטמונה (מז) – אפילו כלי התחתון על האש שרי (מח). ויש מפרשים שאם כלי התחתון על האש – לעולם אסור (מט).**

[מ]רבינו ירוחם בח"ג הביא לשני הדעות ולא הכריע.

שולחן ערוך כפשוטו

בהטמנה חדשה, אבל מותר להוסיף כלי חם לדבר שכבר מוטמן.

(מד) לטוח פיו בבצק - בלא קשר להטמנה. כלי חם שרוצה לשמור את חומו בשבת, מותר לסתום בבצק את פתחו, ואין בכך לא איסור בישול ולא איסור הטמנה. ומדובר כאן על הנחת בצק, ולא על מריחתו, שאסורה בשבת.

(מה) שנלוש מאתמול - כיוון שלישת בצק בשבת אסורה מהתורה.

(מו) היד סולדת בו - מדובר כאן בתבשיל נוזלי, שיש בו בישול אחר בישול אם היד כבר אינה סולדת מחומו. ובסעיף ט"ו יקל הרמ"א בבישול תבשיל לח שחומו ירד מיד סולדת, כל עוד לא הצטנן לגמרי.

(מז) קדרה הטמונה - זהו ההיתר שראינו בתחילת הסעיף הקודם.

(מח) שרי - לדעה זו אין בכך איסור בישול, שהלא מדובר בתבשיל מבושל חם, ואין בישול אחר בישול. גם אין כאן איסור של "נראה כמבשל", כי אין זו הדרך לבשל[25].

(מט) לעולם אסור - לשיטה זו כיוון שהקדרה התחתונה על האש - הנחה

---

25. בסימן רנ"ז סעיף ח כתב המחבר במפורש שקדרה שמכוסה בבגדים מכל צדדיה - אין לתת אותה אפילו בערב שבת על כירה שיש בה גחלים, משום ש"מחמת אש שתחתיהם מוסיף הבל". וביאר שם שמותר אם אין הבגדים נוגעים בקדרה. לכן יש לפרש גם כאן שאין מדובר בהטמנה גמורה, והקדרה אינה נוגעת בכיסוי מכל צדדיה, אלא רק מלמעלה.

סעיף ח

(נ) להניח דבר קר שנתבשל כל צרכו **(נא)** על גבי מיחם שעל האש, [נ]יש אומרים שדינו כמניחו כנגד המדורה **(נב)**, וכל דבר שמותר להניחו כנגד המדורה במקום שהיד סולדת בו, כגון שיבש **(נג)** – מותר להניחו על גבי מיחם שעל גבי האש **(נד)**. [ס]ויש אומרים דהוי כמניח על גבי כירה לכתחלה, ואסור אפילו אם נתבשל כל צרכו, ואפילו אם מצטמק ורע לו, ואפילו אם נותנו שם

[נ]רבינו ירוחם בשם הגדולים ושכן כתב הרא"ש. [ס]שם.

שולחן ערוך כפשוטו

עליה היא כנתינה בשבת על כירה, שאסורה אפילו אם הכירה גרופה וקטומה, משום שנראה כמבשל. וכתבו הפוסקים שהלכה כדעה ראשונה[26].

(נ) הקדמה לסעיף - גם סעיף זה, כסעיף הקודם, עוסק בהנחת מאכל על גבי קדרה שעל האש; אלא שהסעיף הקודם עוסק בהנחה על גבי קדרה טמונה, וכאן מדובר בהנחה על סיר שאינו טמון, הניצב על האש[27].

(נא) שנתבשל כל צרכו - ועל כן אין בו איסור בישול מהתורה.

(נב) כמניחו נגד המדורה - בסעיפים יד–טו להלן יתבאר שדבר יבש מותר להניחו כנגד המדורה, ואילו דבר לח אסור להניחו במקום שיכול להגיע לידי יד סולדת, אפילו אם מניחו שם לזמן קצר רק כדי להפיג צינתו.

(נג) כגון שיבש - ואז אין בו איסור בישול אחר בישול.

(נד) שעל גבי האש - ואין כאן חשש שנראה כמבשל, כי אין דרך לבשל על

---

26. בעיקר משום שסעיף ח' הוא מעין המשך של סעיף זה, ושם מפורש "וראשון נראה עיקר". אולם הסעיפים אינם זהים, שהלא שם מדובר שאין כלל כיסוי על הקדרה התחתונה, וכאן יש בו כיסוי (אם כי ביארנו שזהו כיסוי חלקי). ובכל זאת המפרשים פסקו כדעה הראשונה (משנ"ב ס"ק נ"ו, וכף החיים אות צ"ז).

27. כך נראה לנו לבאר. וראו במשנ"ב ס"ק נ"ז, המבאר שסעיף קודם עוסק בתבשיל לח, וסעיף זה בדבר יבש.

לשמור חומו (נה); וראשון נראה עיקר (נו). ע**ומכל מקום אם הוא תבשיל שיש בו רוטב (נז) ומצטמק ויפה לו (נח) – אסור לדברי הכל (נט).**

ע שם.

סעיף ט

פ**כלי ראשון** (פירוש: הכלי שמשתמשים בו על האש)**, אפילו לאחר שהעבירוהו**

פ שבת מ"ב ע"א במשנה, ובגמרא שם ע"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

גבי קדרה מליאה[28].

(נה) לשמור חומו - דעת ה"יש אומרים" היא שאף שהקדרה התחתונה אינה ריקה אלא מלאה מים, המניח קדרה על גבה נראה כמבשל[29].

(נו) וראשון נראה עיקר - להתיר להניח בשבת על גבי מיחם שעל האש. ובאיסור דרבנן שומעים למקל.

(נז) שיש בו רוטב - ונצטנן.

(נח) ומצטמק ויפה לו - כלומר שהתבשיל עם הרוטב הצטנן, ונוסף על כך המשך הבישול מיטיב עמו[30].

(נט) לדברי הכל - משום איסור בישול מהתורה.

---

28. ועיינו בסימן רנ"ג סעיפים ג' וה', ודברינו שם.

29. האחרונים דנים באריכות בדעת המחבר בהנחה על גבי קדרה, האם יש בכך "מחזי כמבשל". בסימן רנ"ג ג' נראה שאסור כמו על גבי כירה, ושם בסעיף ה' נראה שאין בכך "מחזי". והציעו כמה מפרשים שעל גבי קדרה ריקנית הדין הוא כמו על גבי כירה, ואילו על גבי כירה מלאה אין דרך לבשל (ראו בנושא זה בספרנו 'בעקבות המחבר', עמ' קכ"ח). ואולי הסעיף כאן, הדן במיחם, דינו כקדרה ריקנית, כי אולי דרך אנשים לבשל על גבי מיחם מלא מים, לכן מביא המחבר גם את הדעה שאוסרת. ועיינו ברבנו ירוחם (תולדות אדם וחוה נתיב יב ח"ג דף סט טור ג–ד) שמבחין בין קדרה לחמין. אמנם מעיון בדברי הבית יוסף בסוף סימן שנ"ח עולה שחילוק זה אינו מוכרח. ולהלכה נפסק כאן כדעה הראשונה, שדינו כהנחה כנגד המדורה.

30. נקט כאן המחבר כדעה שהאיסור הוא רק במצטמק ויפה לו, כפי שהביא הרמ"א למעלה בסעיף ד'. וראה דברינו שם בהערה 12.

מעל האש – מבשל כל זמן שהיד סולדת בו (ס). לפיכך אסור ליתן לתוכו תבלין (סא), [צ]**אבל מלח מותר ליתן לתוכו, כיון שהעבירו מעל האש, דצריכא מלחא בישולא כבשרא דתורא (סב).** [ק]**ויש מי שאוסר לתת לתוך כלי זה בשר מלוח, אפילו הוא של שור (סג). הגה: ונראה לי דבלא מלוח נמי אסור (סד), אלא דנקט מלוח דבלאו הכי**

[צ]שם בגמרא וכלישנא בתרא, הרי"ף וראי"ש והרמב"ם בפרק כ"ב ה"ו והתוספות. [ק]טור, והתוספות כתבו: 'המחמיר תבוא עליו ברכה'.

שולחן ערוך כפשוטו

(ס) שהיד סולדת בו - המציאות היא שרוב הדברים אינם מתבשלים כשמניחים אותם בכלי ראשון שהורד מן האש. אבל ישנם דברים המתבשלים במצב כזה, ודבר שמתבשל כך איסורו הוא מהתורה[31]. משום כך גזרו חכמים ואסרו להכניס בכלי ראשון שהורד מן האש כמעט כל מאכל שיש בו איסור בישול.

(סא) תבלין - אפילו תבלין (ואינו כמלח שבהמשך המשפט). ובסעיף י' נראה שאסור אפילו לערות על התבלין מכלי ראשון.

(סב) כבשרא דתורא - תרגום: שמלח צריך בישול כבשר שור. כלומר: מלח בוודאי שאינו מתבשל בקדרה שהורדה מן האש, ולכן מותר להוסיף מלח לקדרה לאחר שהורדה מן האש[32].

(סג) של שור - לשיטה זו כיוון שהמלח מרכך קצת את הבשר, עלול הבשר להתבשל קצת אפילו בכלי ראשון שאינו על האש.

(סד) נמי אסור - לדעת הרמ"א שיטת האוסרים אוסרת לתת בשר שור בכלי ראשון שעל האש אפילו אינו מלוח, כי הגזרה לאיסור כלי ראשון אין בה יוצאים מן הכלל.

---

31. זו דעת המחבר. עיין בערוך השולחן סעיף ל"ט שמביא שיש ראשונים שחולקים, אבל מסקנתו היא שלמחבר האיסור הוא מהתורה. ועיין דברינו, 'בעקבות המחבר' (חלק א) עמוד ר"ט.

32. ומכאן לומדים שגם בשר שור שאינו מבושל מותר לתנו בכלי ראשון שאינו על האש. ולהיתר זה אין תועלת.

אסור, משום דם שבו (סה). ויש אוסרים לתת מלח אפילו בכלי שני כל זמן שהיד סולדת בו (סו), והמחמיר תבוא עליו ברכה (סז) (תוספות ומרדכי פרק כירה). **ואם עבר ונתן מלח, אפילו בכלי ראשון, אפילו הוא על האש שעבד איסורא (סח) - מותר המאכל, דהמלח בטל על גבי המאכל (סט)** (ב"י בשם שבולי הלקט).

סעיף י

[1]אסור ליתן תבלין בקערה ולערות עליהם מכלי ראשון (ע).

[1]ר"ת, וכן נוטין דברי הרא"ש, וכן דעת הרב המגיד בפרק כ"ב ה"ו.

שולחן ערוך כפשוטו

(סה) משום דם שבו - כאמור, אפילו בשר שהומלח והוצא דמו אסור לתנו בכלי ראשון, משום שמבשלו בשבת; אבל בשר שלא הומלח אסור לתנו אפילו בחול, משום שהדם שבו נותן טעם בבשר.

(סו) שהיד סולדת בו - לשיטה זו יש לחשוש שמא המלח מתבשל בקלות[33].

(סז) תבוא עליו ברכה - כלומר: מעיקר הדין מותר לתת מלח בכלי שאינו על האש, אפילו אם הוא רותח, ולהלכה אפשר לסמוך על כך. אלא שיש מקום להחמיר.

(סח) שעבר איסורא - שעבר על איסור בישול מהתורה.

(סט) על גבי המאכל - אף על פי שמאכל שבושל בשבת אסור באכילה, כפי שראינו בתחילת הסימן, כאן המאכל עצמו כבר מבושל, ואפשר לאכלו גם ללא תוספת המלח; לכן בישול המלח אינו אוסר בדיעבד את המאכל עצמו.

(ע) מכלי ראשון - למדנו בסעיף ד' שעירוי מכלי ראשון אינו מבשל, חוץ ממליח הישן וקולייס האיספנים. מוסיף כאן המחבר שגם אסור לערות מכלי ראשון על תבלינים, שמתוך דקותם עלולים להתבשל גם בעירוי. למעשה הפוסקים מחמירים ואוסרים לערות מכלי ראשון על כל המאכלים שאינם מבושלים, ולכן אסור למזוג מים חמים מכלי ראשון על כל דבר שיש בו איסור בישול. אבל לתת תבלין בכלי שני מותר, כי כלי שני אינו מבשל. לכן מותר

---

33. לדעה זו יש מקום להחמיר בתה וקפה בעירוי מכלי ראשון (בניגוד לעולה מסעיף י', כפי שנכתוב שם). גם לרמ"א אין זו אלא חומרה, ומעיקר הדן אין בישול כלל בכלי שני, חוץ מדברים שהוכשרו לאכילה בכלי שני, כפי שראינו בסעיף ד'.

סעיף יא

(עא) [ש]**אמבטי** (פירוש: כלי שרוחץ בו) **של מרחץ שהיא מלאה מים**

[ש]שבת מ"ב ע"א בברייתא, וכתבו הרמב"ם בפרק כ"ב ה"ה.

לתת בכלי שני תה או קפה, אפילו אינם מבושלים. ויש נוהגים להתיר דווקא בכלי שלישי, והמקלים יש להם על מי לסמוך[34].

(עא) הקדמה לסעיף - כשמערבבים בשבת מים חמים עם מים קרים, יש חשש שהמים החמים יבשלו את הקרים. הדבר אסור בתנאים מסוימים, ויש להבחין בכך בין כלי ראשון לכלי שני, וגם בין אמבטיה שנועדה לרחצה, שעליה מדבר סעיף זה, לבין מיחם לשתייה, שעליו מדבר הסעיף הבא.

---

34. דעת המקלים הוסברה ביביע אומר ח"ז סימן מ אות ג, וכן פסק ב"מנוחת אהבה" חלק ב' פ"י סעיף יט, הביאם איש מצליח בהערותיו. אמנם יש אוסרים (עיין מ"ב ס"ק לט), ומתירים רק בכלי שלישי. ולעניות דעתי אין הבדל מהותי בין כלי שני וכלי שלישי, על כן המקל גם בכלי שני יש לו על מי לסמוך. המחמירים טוענים שייתכן והתה והקפה מתבשלים בקלות; ועונים על כך המקלים שאין הבדל מהותי בין תה וקפה לבין תבלינים, ומפורש שהתבלינים, אף שהם גרוסים – אין חוששים לבישולם בכלי שני, כך בתה וקפה שעניינם בעיקר לתת טעם במים החמים, ואין כוונה לאוכלם בעצמם. ובמשקאות נמסים, כגון קפה נמס, שכבר עברו תהליך של אידוי – ההיתר ברור עוד יותר. ואין זו מחלוקת המחבר והרמ"א, כי חומרת הרמ"א נאמרה דווקא בדבר קשה או בפת, לכן אין זה נכון לראותה כמחלוקת אשכנזים וספרדים, ויש גם פוסקים ספרדים שמחמירים. והמעיין יפה במשנה ברורה יראה נכוחה שלא ברור לו האיסור בכלי שני, והחמיר בעיקר לצאת ידי כל השיטות, ולא מעיקר הדין. ואנו סומכים על פשט דברי המחבר והרמ"א, שגם הרמ"א לא החמיר בתבלינים אלא בדברים קשים. שעינינו רואות שמתרככים בכלי שני ונעשים ראויים לאכילה, ומותר לסמוך על שני המאורות הגדולים שלאורם אנו הולכים. ואף שיש ראשונים שמחמירים וחוששים בכל דבר שמא הוא מקלי הבישול, ואוסרים אפילו לתנם בכלי שני. וראה דברינו בסעיף ד', שמרן המחבר החמיר בקלי בישול דווקא בעירוי מכלי ראשון, ולא בשרייה בכלי שני. ועוד יעויין באגרות משה אורח חיים ח"ד (סימן ע"ח, בישול אות טו ואות יח) שמקל בכלי שני בכל התבלינים ובקפה וקקאו, ומסתפק בעלי תה. ועוד יש להוסיף לדיון שאבקת הקפה השחור עשויה מפולי קפה שכבר נקלו, והרבה מעלי חליטות התה הם קלויים או מיובשים בחום.

חמין (עב) הגה: אף על פי שהיא כלי שני (עג) (תוספות ורא"ש וטור) **– אין נותנין לה מים צונן, שהרי מחממן הרבה (עד). אבל נותן הוא ממים חמין שבזה האמבטי לתוך אמבטי אחר של צונן (עה).**

סעיף יב

[ת]**מיחם שפינה ממנו מים חמין (עו) – מותר ליתן לתוכו מים צונן הגה: מרובים כדי להפשירן (עז). ומותר לצוק מים חמין לתוך מים**

[ת] שבת מ"א ע"א במשנה ובגמרא.

שולחן ערוך כפשוטו

(עב) מים חמים - לדעת המחבר מדובר רק באמבטיה שהיא כלי ראשון שאינו על האש, כגון אמבטיה ממתכת שהיה תחתיה אש או גחלים שכובו, והם עדיין חמים.

(עג) כלי שני - הרמ"א חולק על המחבר, ולדעתו יש חומרה מיוחדת באמבטיה, ואסרו לתת בה מים אפילו שהיא כלי שני. שהואיל והמים מיועדים לרחיצה הם חמים מאוד, וכן מפני שיש באמבטיה הרבה מים, ולכן הם שומרים את חומם זמן רב והאיסור הוא מדרבנן.

(עד) שהרי מחממן הרבה - כאמור, לדעת הרמ"א זו חומרה מיוחדת באמבטיה, שמבשלת מים גם בכלי שני. ולמחבר אין דין מיוחד לאמבטיה, אלא כבכל כלי ראשון.

(עה) של צונן - אף על פי שמחמם בכך את האמבטיה השנייה. לדעת הרמ"א הדבר מותר רק בעירוי מכלי שני, ולשיטתו לא החמירו אלא בנתינת מים לתוך הכלי השני. ולדעת המחבר הדבר מותר אפילו באמבטיה שהיא כלי ראשון, כיוון שעירוי מכלי ראשון אינו מבשל (מלבד במליח הישן, בקולייס האיספנים ובתבלינים). הלכה למעשה, כבר ראינו שהפוסקים אוסרים עירוי מכלי ראשון, ומסבירים כאן שההיתר הוא דווקא באמבטיה, מפני שיש בה מים מרובים[35].

(עו) מים חמין - והמיחם עצמו עדיין חם מאוד, כיוון שהיה מונח על האש.

(עז) להפשירן - להפיג צינתם. ואסור למזוג לתוכו מים אם הם יגיעו לחום

---

35. על פי כף החיים אות קכ"ב.

צונן (עח), או צונן לתוך חמין, והוא שלא יהיו [א]**בכלי ראשון מפני שמחממן הרבה (עט). הגה: ואם המים מרובים כל כך שאי אפשר שיתבשלו, רק שיפיגו צנתן - אפילו בכלי ראשון שרי, רק שלא יהיה על האש (פ)** (טור).

[א] שם בתוספות.

סעיף יג

[ב]**מותר ליתן קיתון של מים או של שאר משקים בכלי שני שיש בו**

[ב] שבת מ' ע"ב בעובדא דרבי יצחק בר אבדימי.

של יד סולדת, כגון אם מדובר במעט מים, וכפי שכותב הרמ"א בהמשך.

(עח) מים צונן - אפילו מכלי ראשון, שהרי למדנו שאין כוח בעירוי לבשל את המים, והעירוי אסור דווקא בתבלינים. אמנם ראינו בס"ק ע שהמנהג הוא לאסור עירוי מכלי ראשון גם לתוך מים צוננים, ולא רק בתבלינים[36].

(עט) מפני שמחממן הרבה - כלומר: אסור למזוג מים קרים לתוך מיחם המלא במים חמים שהורתחו בו, משום שהמים הצוננים מתבשלים במי המיחם, שהוא כלי ראשון שאינו על האש. ואם המים החמים לא חוממו במיחם אלא הועברו אליו - מותר להוסיף בו מים צוננים, משום שכלי שני אינו מבשל.

(פ) על האש - כלומר: אסור להוסיף לכלי ראשון שאינו על האש רק אם מוסיף מעט מים צוננים לתוך הרבה מים חמים; אבל להפך מותר, כיוון שבמציאות המים המרובים אינם מתבשלים. ונראה שהמחבר מסכים עם הערה זו של הרמ"א[37].

---

36. מ"ב ס"ק פב וביאור הלכה ד"ה והוא. אבל אין זו דעת המחבר והרמ"א שלא העיר על דבריו.

37. הואיל וכתב שהאיסור הוא "מפני שמתחממין הרבה".

מים חמין (פא), אבל בכלי ראשון – אסור (פב).

סעיף יד

[ג]מותר ליתן קיתון של מים או שאר משקים כנגד האש להפיג צנתן (פג), ובלבד שיתנם רחוק מהאש, בענין שאינו יכול להתחמם באותו מקום [ד]עד שתהא היד סולדת (פירוש: מתחממת ונכוית) בו, דהיינו מקום שכריסו של תינוק נכוית בו (פד). אבל אסור

[ג]שבת מ' ע"ב בברייתא. [ד]שם בגמרא.

שולחן ערוך כפשוטו

(פא) שיש בו מים חמים – סעיף זה עוסק בכלי המלא במים ("קיתון"), ושואל אם מותר לשים אותו בתוך מים חמים, כדי לחמם את המים שבו. הכלל בכך הוא שלתוך כלי שני מותר, ולכלי ראשון אסור.

מאכל הבא בגוש, כגון נתח של בשר, יש מחמירים וסוברים שהוא אוצר את החום בתוכו, וגם כשהוא בכלי שני יש לראותו ככלי ראשון כל עוד היד סולדת בו[38]. ורבים מקלים בכך[39]. ולהלכה, אם עינינו רואות שהוא אינו מבשל אין חובה להחמיר בכך, ומותר לתת תבלינים או קטשופ וכיוצא בזה על חתיכת בשר שהועברה מכלי ראשון לכלי שני, וגם בכך אנו אומרים שכלי שני אינו מבשל.

(פב) אסור – כיוון שכלי ראשון מבשל גם את המים שבקיתון.

נחלקו הפוסקים איך לראות את המרק שבתוך המצקת, אם ככלי ראשון או ככלי שני, ונראה להלכה שהיא כלי שני, אבל אם השהה אותה זמן מה בתוך הסיר הרי היא כלי ראשון, כסיר עצמו.

(פג) להפיג צינתן – כלומר שיפשירו. ואין איסור בישול עד שמגיעים לחום שהיד סולדת בו.

(פד) נכווית בו – כאן מגדיר המחבר מהו "יד סולדת בו". כאמור בהקדמה,

---

38. שמירת שבת כהלכתה א, סד.

39. ביניהם חזון עובדיה חלק ד' הלכות מבשל אות טז, וגם איגרות משה או"ח ח"ד עד בישול ה' נוטה להקל, על סמך דברי הרמ"א (יו"ד צ"ד, ז).

לקרבו אל האש למקום שיכול להתחמם שתהא היד סולדת בו,
[ח]ואפילו להניח בו שעה קטנה שתפיג צנתו – אסור **(פה)**, כיון שיכול להתבשל שם **(פו)**. הגה: והוא הדין בפירות, או שאר דברים הנאכלים כמות שהן חיין **(פז)** (מרדכי רמז ד"ש), ועיין לעיל סימן רנ"ד (סעיף ד) **(פח)**.

[ח]הר"ן שם בשם הירושלמי ובשם ר"י, ושאר פוסקים.

סעיף טו

[ו]דבר שנתבשל כל צרכו והוא יבש שאין בו מרק – מותר להניחו כנגד המדורה אפילו במקום שהיד סולדת בו **(פט)**. הגה: ואפילו

[ו]הסכמת כל הפוסקים, אפילו המחמירים בדבר שיש בו מרק.

שולחן ערוך כפשוטו

שיערו הפוסקים חום זה ב–40–45 מעלות צלזיוס.

(פה) אסור – חכמים גזרו שלא להפיג צינתם של מים במקום שהם יכולים להגיע לחום אסור, אפילו שבעצם ההפשרה אין איסור בישול.

(פו) להתבשל שם – שמא בטעות ישאיר שם את המים לשיעור זמן שהם מתבשלים בו. וגזרו בכך אף שזהו איסור מדרבנן, שמהתורה אין איסור אלא ברתיחה.

(פז) כמות שהן חיים – ושייך בהם בישול אף שראויים לאכילה גם ללא בישול, כיון שהבישול משנה אותם בצורה משמעותית. וכן במים, שראויים לשתייה גם ללא חימום. לכן גם פירות חיים אין לקרב לאש כדי להפיג צינתם במקום שהם יכולים להתבשל בו; ונראה שכך הדין בשאר מאכלים שאינם מבושלים.

(פח) רנ"ד סעיף ד – שם מבואר שהשהיית פרות חיים בערב שבת סמוך לקדירה קל יותר משאר מאכלים, שהואיל וראויים להיאכל חיים, הקלו בהם חכמים בגזירת "שמא יחתה".

(פט) שהיד סולדת בו – כיוון שהוא מבושל ויבש אין בו איסור בישול מהתורה. ואף שגזרו חכמים ואסרו להניחו על הכירה, לא אסרו להניחו כנגד

נצטנן כבר. אבל אם הוא רותח, אפילו בדבר שיש בו מרק - מותר (צ). ויש מקילין לומר דכל שאין נותנו על גבי האש או הכירה ממש רק סמוך לו (צא) - אפילו נצטנן מותר (צב) (המגיד פרק כ"ב). **ונהגו להקל בזה אם לא נצטנן לגמרי (צג), וכמו שכתבתי לעיל סוף סי' רנ"ג (צד).**

שולחן ערוך כפשוטו

המדורה, כיוון שאין בכך חשש שמא יחתה בגחלים, וגם היות שהנחה כנגד המדורה אינה דרך בישול, ולכן הדבר אינו נראה כמבשל. ואם יש בו מרק - אסור משום בישול.

(צ) מותר - שכל עוד התבשיל חם והיד סולדת בו, לדברי הכול אין בו בישול.

(צא) רק סמוך לו - ובמקרה כזה אין חשש של נראה כמבשל.

(צב) אפילו מצטנן מותר - הרמ"א מביא כאן את שיטת הראשונים שאין בישול אחר בישול כלל, גם לא בדבר נוזלי[40]. דעה זו מסתברת מאוד במרק, וכן בתבשיל שיש בו רוטב, כיוון שחימומו אינו משנה אותו מהותית; אולם במים, ההבחנה במים קרים בין מים שהתבשלו כבר לבין מים שאינם מבושלים היא מחודשת מאוד. ואולי צריך לומר שהרתחת המים מחטאת אותם וטובה לבריאות, ולכן גם במים יש מקום לחלק בין מים חיים למים מבושלים שהצטננו.

(צג) אם לא נצטנן לגמרי - כלומר: הרמ"א פוסק עקרונית כפוסקים המקלים, שמותר לחמם תבשיל אף אם יש בו רוטב, אולם משום חשיבות הפוסקים המחמירים הוא אוסר למעשה אם התבשיל נצטנן לגמרי. לכן תבשיל שיש בו רוטב והוא פושר ואין היד סולדת בו, לדעת הרמ"א אין בו איסור בישול, ולדברי המחבר אסור לבשלו, והאיסור מהתורה[41].

(צד) סימן רנ"ג - בסוף סעיף ה', שם כותב הרמ"א שמותר להחזיר קדרה

---

40. מפורש בסוגיות שאין בישול אחר בישול, אולם לא בואר בסוגיות במפורש שהיתר זה הוא דווקא ביבש. דין זה למד רש"י מכמה סוגיות (כפי שהביא הב"י), וכן פסקו הרא"ש והטור. לעומתם הרמב"ם, הרשב"א והר"ן מתירים גם בלח.

41. נחלקו האחרונים בדעת המחבר אם נצטנן ועדיין היד סולדת בו, כפי שהבאנו בסימן רנ"ג סעיף ד' ס"ק ע"ז.

סעיף טז

[1]מותר ליתן אינפאנדה **(צה)** כנגד האש במקום שהיד סולדת **(צו)**, ואף על פי שהשומן שבה שנקרש חוזר ונימוח **(צז)**. הגה: וכל שכן קדירה שיש בה רוטב שנקרש, שכשהשומן נימוח אינו בעין, דשרי **(צח)** (מרדכי רמז ש"ל) ויש מחמירין **(צט)** (ר"ן כ"ד ע"א). ונהגו להחמיר, מיהו במקום צורך יש לסמוך אסברא ראשונה **(ק)**.

[1]רמב"ן וסמ"ג וסמ"ק ורבי' ירוחם, וכן כתב הרב המגיד בפרק כ"א הי"ג לדעת הרשב"א.

שולחן ערוך כפשוטו

מבושלת לאש כל עוד היא חמה.

(צה) אינפאנדה - מעין בורקס שלנו, מאפה ממולא בשר או גבינה. והעיקר לסעיף זה שיש בו שומן.

(צו) במקום שהיד סולדת - וכך מחממו, כיוון שאין בישול אחר בישול. ואף שהשומן שבו הופך בכך לנוזלי, ובנוזל אנו אומרים שיש בישול אחר בישול - כיוון שבעת נתינתו על האש המאכל יבש, השומן שנימוח אחר כך אינו נחשב לנוזל.

(צז) חוזר ונימוח - וכבר ראינו שלא אסרו להניח כנגד המדורה, ולא חששו שנראה כמבשל. דעת המחבר היא שאין לחשוש ליצירת דבר חדש בכך שמפשיר את השומן והופכו לנוזלי, כיוון שהדבר נעשה מאליו. ולשיטתו אסור רק כאשר הדבר החדש נעשה בידיים ממש, כפי שאסר לרסק שלג וברד, אבל התיר להניח אותם כנגד המדורה (סימן ש"כ סעיף ט).

(צח) דשרי - שמותר. הרמ"א מתייחס לשיטת הראשונים האוסרת הפשרה משום שיש בכך בריאת דבר חדש, וכותב שגם לשיטתם מותר להפשיר שומן אם הוא נבלע מיד באוכל, ואין בכך יצירת דבר חדש.

(צט) ויש מחמירין - משום שמוליד את השומן.

(ק) אסברא ראשונה - הרמ"א מכריע שמעיקר הדין מותר, אולם טוב לכתחילה להחמיר כדעת האוסרים. והמחבר לא חשש כלל לחומרה זו.

סעיף יז

[ח]**אסור ליתן צונן הגה: על המיחם, אפילו להפשיר, כל שהמיחם חם כל כך שאילו היה מניחו שם הרבה היה בא לידי בישול, דהיינו שיהיה יד סולדת בו (קא), שדין מניח על גבי מיחם כדין מניח כנגד המדורה (קב); ואם אינו חם כל כך (קג) – מותר.**

[ח]תוספות בשבת מ"ח ע"א אעובדא דרבה ורבי זירא בבי ריש גלותא, והר"ן שם.

סעיף יח

(קד) [ט]**האלפס והקדירה שהעבירן מרותחין מעל גבי האור – אם לא נתבשל כל צורכו אין מוציאין בכף מהם, שנמצא מגים ואיכא משום מבשל (קה); ואם נתבשל כל צרכו – מותר (קו). אבל צמר**

[ט]הר"ן ו' ע"ב אאוקימתא ביורה עקורה וטוחה בדף י"ח ע"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(קא) יד סולדת בו - לכן אסור להניח מים קרים על הפלטה כדי שיפשירו, כי אם יישארו עליה זמן ממושך הם עלולים להגיע לחום שיד סולדת בו.

(קב) כנגד המדורה - בדומה לגזרה שראינו בסעיף י"ד.

(קג) אינו חם כל כך - המיחם, כך שאין חשש שהמים שעליו יגיעו לחום שיד סולדת בו.

(קד) הקדמה לסעיף - חלק מתהליך בישול האוכל הוא הערבוב, לכן בהגסת תבשיל שאינו מבושל הנמצא על האש יש איסור בישול מהתורה. וגזרו חכמים גם שלא להוציא את האוכל עם מצקת, שמא יגיס. בתבשיל המבושל כל צרכו אין איסור בישול, ולדעת המחבר מותר גם להגיסו, אלא שלשיטת הרמ"א אסרו זאת חכמים. ופרטי דיני מגיס מובאים בסעיף זה.

(קה) משום מבשל - כלומר: ערבוב האוכל מקרב את הבישול, ולכן אסור מהתורה.

(קו) מותר - כיוון שאין בישול אחר בישול. ואפילו אם "מצטמק ויפה לו", כלומר שתוספת הבישול משפרת את האוכל.

ליורה **(קז)** – אף על פי שקלט העין אסור להגים בו **(קח)** (פירוש: לנענע אותו בכף). הגה: ולכתחלה יש ליזהר אף בקדירה בכל ענין **(קט)** (פסקי מהרי"ו).

סעיף יט

אסור לטוח שמן ושום **(קי)** על הצלי בעודו כנגד המדורה **(קיא)**, אפילו נצלה הצלי מבעוד יום, דמכל מקום יתבשל השום והשמן **(קיב)**.

כל בו.

שולחן ערוך כפשוטו

(קז) צמר ליורה – כלומר: כשאין מדובר בסיר עם אוכל, אלא בסיר שמחממים בו צמר עם צבע כדי שהצמר ייצבע, ולעשות כן בשבת אסור מהתורה משום מלאכת צובע.

(קח) אסור להגיס בו – שבמלאכת צובע אין היתר של צביעה לאחר שהצבע נקלט, אלא כל עוד הצמר ביורה יש בערבובו משום צביעה. הלכה זו אינה שכיחה בימינו.

(קט) בכל עניין – אף שהתבשיל מבושל, כיוון שחוששים שמא המאכל לא נתבשל כל צורכו. בדעת הרמ"א יש לשאול כיצד אפשר להוציא את התבשיל, אם אסור להכניס לסיר מצקת גם כשהאוכל כבר מוכן. וכנראה כוונתו היא שיש להטות את הקדירה ולשפוך ממנה, בלי להכניס פנימה מצקת. והמשנה ברורה כתב שאין נוהגים כחומרה זו, וגם האשכנזים נוהגים כדברי המחבר; ואם כן האיסור להוציא במצקת כאשר הכלי אינו על האש קיים רק בתבשיל שאינו מבושל לגמרי[42].

(קי) שמן ושום – שאינם מבושלים.

(קיא) בעודו כנגד המדורה – ואז הוא חם מאוד.

(קיב) השום והשמן – מחום הצלי, על פי הכלל שראינו בתחילת הסימן, שתולדות האש הרי הן כאש.

---

42. וסיים משנ"ב שגם הרוצה להחמיר בתבשיל מבושל, יחמיר בהגסה ממש, ולא בהוצאה בכף.

סימן שי״ט
דין הבורר בשבת, ובו י״ז סעיפים.

ברשימת ל״ט אבות המלאכה ישנן שלש מלאכות שנעשות כדי להפריד את גרגירי החיטה מהמוץ, ומהותן היא לתקן מאכלים מפסולת. ואלו הן: הזורה, הבורר והמרקד. מלאכת הזורה עניינה השלכת החיטה מעלה (בדרך כלל בעזרת קלשון), כדי שהפסולת הקלה תעוף, והגרעין הכבד ייפול; המרקד עניינו סינון הפסולת בנפה; הבורר הוא הפרדת הגרעינים מהאבנים הקטנות, בדרך כלל ביד.

סימן זה עוסק בהפרדת אוכל מפסולת באופן כללי, בין אם הברירה נעשית על ידי כלי ובין אם היא נעשית ביד, כל עוד מתקן את מה שצריך לו (״אוכל״), על ידי הסרת מה שאינו רוצה (״פסולת״). התיקון במלאכת בורר הוא הכשרת האוכל לשימוש בצורה נוחה. בסימן זה מבוארים דיני מלאכה זו, מתי היא אסורה מהתורה, מתי מדרבנן, וכיצד בוררים בהיתר.

מלאכה זו קיימת גם בדברים שאינם מאכלים, כגון מסמרים המעורבים באבנים קטנות, כאשר הסרת האבנים מאפשרת להשתמש במסמרים[1]. לעומת זאת מיון וסידור אינם מלאכה, ולכן אין דין ברירה כשרוצה ספר אחד מתוך ערימה של ספרים, או כשצריך בגד אחד מתוך ערימה של בגדים, או בסידור של סכו״ם כל אחד במקומו[2].

---

1. זו אינה דוגמה מעשית, כי אין שימוש מותר בשבת למסמרים. וקשה למצוא דוגמה לתערובת דברים קטנים שאינה אוכל. עיין רש״י שבת עד, ב ד״ה ״שבע חטאות״, שהביא דוגמא של צרורות (אבנים קטנים) המעורבים ברגבי אדמה.

2. יש מחמירים בכך (ט״ז ס״ק יב, ומשנ״ב ס״ק טו), ודברינו על פי ערוך השולחן (הלכה ט), שמסביר שלדברים גדולים אין הגדרה של תערובת, וכאשר כל יחידה ניכרת בעצמה אין שייכות לאיסור בורר. ובחזון עובדיה ח״ד עמוד ר״י מסביר שרק בדברים ששייכת בהם בלילה יש איסור בורר. ועיין מאמרנו בספר 'בעקבות המחבר' חלק ב סימן יא, ״ברירה בכלים״. ואנו הסברנו בפנים שהדבר מותר משום שמיון אינה בכלל מלאכת בורר.

סעיף א

(א) [א]הבורר אוכל מתוך פסולת, או שהיו לפניו שני מיני אוכלים ובירר מין ממין אחר **(ב)**, בנפה ובכברה **(ג)** – חייב **(ד)**, בקנון ובתמחוי **(ה)** – פטור אבל אסור **(ו)**. ואם ביררם **(ז)** [ב]בידו כדי

[א]שבת ע"ד ע"א והרמב"ם בפרק ח' הי"ב. [ב]תוספות, וכן כתבו ר"ח והרמב"ם שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) הקדמה לסעיף – כשפסולת ואוכל מעורבים אפשר להפרידם על ידי הוצאת הפסולת, או על ידי הוצאת האוכל. סעיף זה דן בהוצאת האוכל, וסעיף ד' להלן דן בהוצאת הפסולת. בסעיף זה אנו למדים שהוצאת האוכל מתוך הפסולת כדי לאכלו מיד אינה נחשבת מלאכת בורר, אלא לדרך אכילה. הדבר מפתיע, משום שבמלאכות אחרות לא מצאנו הבחנה בין מלאכה לשימוש מידי לבין מלאכה לשימוש לאחר זמן. למשל: המבשל חייב באותה מידה בין אם מבשל כדי לאכול מיד ובין אם לאחר זמן. הסיבה של קולא זו בבורר היא שהברירה היא לכאורה מלאכה שאינה מתקיימת, שהלא לאחר שבירר יכול לערב חזרה את האוכל והפסולת. ולכן אין זו מלאכה ככל המלאכות, ויש בו מקום להקל שדווקא אם נוטל את הפסולת נראה שכל כוונתו לתקן את האוכל וודאי שלא יבוא לערבב אחרי שהפריד וכשלוקח את האוכל לא נראה כמלאכה אלא כלוקח מה שהוא צריך.

(ב) מין ממין אחר – כלומר: מונחים לפניו שני מיני אוכלים מעורבים, והוא רוצה לאכול רק אחד מהם. כגון שיש לפניו אורז המעורב בקטניות, והוא רוצה לאכול רק את האורז. במקרה כזה הדבר שאותו הוא רוצה נחשב כאוכל, והשני כפסולת.

(ג) בנפה ובכברה – סוגי מסננות.

(ד) חייב – הפרדה בכלי היא מלאכת מרקד, האסורה מהתורה.

(ה) בקנון ובתמחוי – מיני קערות.

(ו) פטור אבל אסור – אין איסור מהתורה לברור בכלים שלא נועדו לברירה, אף שהם מסייעים לה; אבל חכמים אסרו את הדבר.

(ז) ביררם – את האוכל מהפסולת.

לאכול לאלתר (ח) – מותר (ט). הגה: וכל מה שבירר לצורך אותה סעודה שמיסב בה מיד, מקרי לאלתר (י) (המגיד פ״ח, ור׳ ירוחם ני״ב ח״ח, וב״י וטור ורא״ש). **ואפילו אחרים אוכלים עמו - שרי (יא)** (תוספות שבת ע״ד). **ולכן מותר לברור הירק שקורין שלטי״ן (יב) מן העלין המעופשין שבו כל מה שצריך לאכול באותה סעודה (יג)** (ד״מ סי׳ תרי״א).

סעיף ב

[1]**הבורר אוכל מתוך הפסולת, בידו, להניחו (יד) אפילו לבו ביום –**

[1]שבת ע״ד ע״א אוקימתא דאביי.

שולחן ערוך כפשוטו

(ח) לאלתר - כדי לאכול מיד.

(ט) מותר - אם כן, ההיתר לכתחילה הוא כשבורר אוכל מפסולת, בידו, וסמוך לאכילה. טעם ההיתר הוא שלקיחת האוכל כך נחשבת כדרך אכילה, כפי שהסברנו בהקדמה לסעיף.

(י) מקרי לאלתר - והמחבר מקבל דין זה[3].

(יא) שרי - סמוך לסעודה נחשב ״לאלתר״, גם אם בורר לצורך הסועדים האחרים. ואפילו אינו אוכל בעצמו.

(יב) שלטי״ן -עלי חסה.

(יג) באותה סעודה - כלומר: כל מה שנצרך לאותה הסעודה. וכאמור, צריך להיזהר ולקחת את העלים הטובים מהמעופשים, ולא להוציא את העלים המעופשים מהטובים.

(יד) להניחו - אוכל מתוך פסולת וביד הם התנאים שראינו בסעיף הקודם שנצרכים להתיר ברירה בשבת. ותנאי שלישי הוא שיברור על מנת לאכול לאלתר, וכאן בורר להניח, ולכן חייב מהתורה.

---

3. לדברי הרב עובדיה יוסף (חזון עובדיה ח״ד עמוד קפ) בכלל הדבר הכנות בחצי השעה שלפני הסעודה, ולדעת כף החיים (אות יא) תוך שעה לפניה. והעיקר שיהיה סמוך לסעודה, ובסעודה גדולה ההכנות אורכות לעתים זמן ממושך יותר.

נעשה כבורר לאוצר, וחייב (טו).

סעיף ג

[ד]היו לפניו שני מיני אוכלים מעורבים (טז) – בורר אחד מאחד, ומניח (השני כדי) לאכול מיד (יז). הגה: ושני מיני דגים מיקרי שני מיני אוכלים, ואסור לברור אחת מחבירו אלא בידו כדי לאכלן מיד, אף על פי שהחתיכות גדולות וכל אחת ניכרת בפני עצמה (יח). אבל כל שהוא מין אחד, אף על פי שבורר חתיכות גדולות מתוך קטנות - לא מיקרי ברירה (יט). ואפילו היו שני מינים, ובורר משניהם ביחד הגדולות מתוך הקטנות או להיפך – שרי, הואיל ואינו בורר מין אחד מתוך חבירו (כ) (תרומת הדשן סי' נ"ז).

ואם בירר (כא) והניח לאחר זמן אפילו לבו ביום, כגון שבירר שחרית לאכול בין הערבים – חייב (כב).

[ד]רמב"ם פ"ח הי"ג.

שולחן ערוך כפשוטו

(טו) וחייב – ההיתר לאלתר הוא רק סמוך לסעודה, ומעבר לכך אין זו דרך אכילה, אלא תיקון המאכל, ויש בכך איסור תורה.

(טז) מעורבים – ורוצה לאכול רק אחד מהם.

(יז) כדי לאכול מיד – בסעיף א' ראינו שיש דין בורר גם בשני מיני מאכלים. כאן אנו למדים שהדבר מותר על פי תנאי הברירה שלמדנו: מותר כאשר עושה כן ביד ולאלתר, וכן בתנאי שמוציא את הדבר שרוצה לאוכל, שהוא נחשב כאוכל.

(יח) ניכרת בפני עצמה – מיני הדג נחשבים לשני סוגי מאכל שונים, ואם רוצה לאכול אחד מהם – זה שרוצה נחשב כאוכל, והשני נחשב כפסולת. ומותר על פי תנאי הברירה שראינו. הלכה זו מוסכמת על המחבר. ואם אינם מעורבים אלא מונחים זה לצד זה – אין בהם איסור ברירה.

(יט) לא מקרי ברירה – כי אין כאן תערובת של אוכל ופסולת.

(כ) מתוך חבירו – שגם כאן אין תערובת של אוכל ופסולת.

(כא) ואם בירר – מתוך שני מיני מאכלים את המין שרצה לאכול.

(כב) חייב – משום שאינו נחשב "דרך אכילה" אלא אם בורר סמוך לסעודה.

סעיף ד

[ה]**הבורר פסולת מתוך אוכל, אפילו בידו אחת – חייב (כג). הגה: ואפילו האוכל מרובה ויש יותר טורח בברירת האוכל, אפילו הכי לא יברר הפסולת, אפילו כדי לאכול לאלתר (כד)** (ב"י).

[ה]רמב"ם פ"ח מהלכות שבת הי"ג.

שולחן ערוך כפשוטו

ואם בורר זמן ארוך יותר לפני הסעודה, כגון כשעתיים – אסור מדרבנן.

(כג) חייב – בסעיף א' ראינו שברירת אוכל מפסולת מותרת בתנאים מסוימים. כאן מוסיף המחבר שלהוציא את הפסולת מתוך האוכל לעולם אסור, גם אם מתקיימים שאר התנאים – שבורר ביד וכדי לאכול מיד. אך כתבו הפוסקים שפעולות שעושה אדם בזמן האכילה ממש, כמו הוצאת העצמות מהאוכל, נחשבות כדרך אכילה, ואין בהן איסור בורר אפילו אם מוציא את הפסולת[4].

(כד) כדי לאכול לאלתר – היות שהוצאת הפסולת נחשבת לברירה, הרי שאין לעשות זאת אפילו במחיר של טורח מרובה. אולם ביום טוב, בו מותרת מלאכה בטרחה מועטת, בורר את הפסולת מתוך האוכל כדי למעט את הטרחה (כמבואר בסימן ק"י סעיף ב).

---

4. כף החיים אות מ"ד. גם בביאור הלכה ד"ה "הבורר פסולת" הביא דעה זו, ואף חיזקה מדברי ראשונים, אלא שבסוף דבריו הסתפק שמא אין זו דעת השולחן ערוך, כיוון שבסעיף ט"ז התיר לשתות ממים שיש בהם תולעים על ידי מפה רק משום ש"אם בשעת שתיה מעכב את הפסולת שלא יכנס לתוך פיו – אין זה מעין מלאכה, ומותר"; אך אם נאמר שבורר בזמן האכילה מותר – אין צורך לטעם זה. אולם נראה שאין בכך ראיה לסתור את סברת הביאור הלכה, כי שם מדובר על שימוש במפה כמסננת, שאין זו דרך אכילה ושתייה אלא דרך סינון, ולכן אסור לולי הטעם שהביא המחבר. והרב בנימין הולצמן מוסיף שכוונת המחבר בסעיף ט"ז היא שזו דרך שתייה של מים שיש בהם תולעים, ומותרת כדרך אכילה. ואם כן אפשר לסמוך על שיטה זו.

סעיף ה

[1]הבורר תורמוסין **(כה)** מתוך פסולת שלהם **(כו)** – חייב, מפני שהפסולת שלהם ממתקת אותם כשישלקו אותו עמהם **(כז)**, ונמצא כבורר פסולת מתוך אוכל, וחייב **(כח)**.

[1]שבת ע"ד ע"א מימרא דחזקיה וכפירוש הרמב"ם בפ"ח שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(כה) תורמוסין - מין קטנית, שנאמרה בה חומרה שאסורה בה ברירה גם באוכל מתוך פסולת. ומסבירה הגמרא שהתורמוסים מרים מאוד, וכדי שיהיו ראויים לאכילה צריך לבשל אותם שבע פעמים.

(כו) פסולת שלהם - התורמוס הוא הגרעין, והפסולת היא קליפתו, ולאחר הבישולים גם היא ראויה לאכילה. מדובר כאן על ברירת התורמוסים לפני הבישול, מתערובת המכילה את התורמוס וקליפותיו.

(כז) עמהם - הדרך הרגילה היא לבשל כמה פעמים את התורמוס עם קליפתו. אם בורר את הגרעין מתוך הפסולת לפני סיום תהליך הבישול, אף אם עושה זאת כדי לאכול את הגרעין, כיוון שאינו ראוי לאכילה אלא בדוחק, והקליפות מהן בורר אותו יהיו גם הן ראויות לאכילה - הבורר לא נחשב כבורר אוכל מפסולת.

(כח) וחייב - כי הגרעין אינו נחשב לאוכל ממש, מפני שאינו ראוי לאכילה אלא בדוחק. לעומתו הפסולת תהפוך בבישול לאוכל ממש. ועל כן הבורר את גרעין התורמוסין מקליפתו חייב, היות שבירר פסולת מתוך אוכל.

סעיף ו

(כט) [1]**אין מוללין מלילות (ל), אלא מולל בשינוי מעט בראשי אצבעותיו (לא).** הגה: ואף על פי שמפרק האוכל מתוך השבלים, הואיל ואינו מפרק רק כלאחר יד כדי לאכול - שרי **(לב).** ויש מחמירין **(לג)** (מרדכי ור״ן פ״ק דביצה), ולכן אסור לפרק האגוזים לוזים או אגוזים גדולים מתוך קליפתן הירוקה **(לד)** (מהרי״ל), וטוב להחמיר, מאחר דיכול לאכלן כך בלא פירוק **(לה).**

[1]ביצה י״ב ע״ב ושבת קכ״ח ע״א וכחכמים.

שולחן ערוך כפשוטו

(כט) הקדמה לסעיף - אחת ממלאכות שבת היא דישה. הדִּישׁ הוא הפרדת גרעיני התבואה מהגבעול, בעזרת לחץ או חבטות על ערימות התבואה. הדיש נעשה על ידי כלי (הנקרא מורג)[5]. מלאכה זו אוסרת רק הפרדה שדרכה להיעשות בפריטים רבים בבת אחת, ולכן אין איסור בקילוף פירות או אגוזים, וקילופם נחשב לדרך אכילתם.

(ל) מלילות - המלילות הן שיבולים בשלות, בהן הגרעין נפרד בקלות. למלול חיטים אלו פירושו להפריד אותן אחת אחת ביד, שלא כדרך מלאכת הדישה, שנעשית בכלי ובחיטים רבות יחד. במלילה אין איסור דש מהתורה, אולם היא אסורה מדברי חכמים[6].

(לא) בראשי אצבעותיו - שעל מלאכה מועטת כזו ובשינוי לא גזרו חכמים.

(לב) שרי - הרמ״א מבאר שלא גזרו חכמים במלילה בכמות קטנה, כיוון שהדבר הוא דרך אכילה. ואין כאן מחלוקת עם המחבר.

(לג) ויש מחמירין - ודעתם היא שאסרו חכמים גם מעט ובשינוי.

(לד) קליפתן הירוקה - מדרבנן, לדעת המחמירים.

(לה) בלא פירוק - הרמ״א אינו אוסר קילוף הנצרך לאכילה, כגון הסרת הקליפה הקשה של האגוז. אבל במקום שהדבר אינו נצרך לאכילה, כותב הרמ״א שטוב לנהוג כמחמירים.

---

5. הפרדות שונות בין חומרים הן תולדות של אב מלאכה זה, כדוגמת חליבה וסחיטת פירות.

6. בית יוסף על פי רש״י שבת קכח, א וכך דעת הרמב״ם בהלכות שבת פרק כ״א הלכה יד. ולא כדעת רבנו חננאל המובאת בשער הציון ס״ק יא.

סעיף ז

[ח]היו לו מלילות מערב שבת **(לו)** – **לא ינפה בקנון** (פירש רש"י: כלי שראשו אחד רחב והשני עשוי כמין מרזב, ונותנין הקטניות בראשו הרחב, ומנענע האוכל ומתגלגל דרך המרזב, והפסולת נשאר בכלי) **ותמחוי (לז)** (פירוש: קערה גדולה)**, ולא בשתי ידיו (לח), אלא מנפה בידו אחת בכל כחו (לט).**

[ח]ביצה י"ב ע"ב, ורמב"ם שם.

סעיף ח

[ט]**אין שורין את הכרשינין (מ),** [י]**דהיינו שמציף מים עליהם בכלי כדי להסיר הפסולת, ולא שפין אותן ביד כדי להסיר הפסולת (מא),**

[ט]שבת ק"מ ע"א במשנה. [י]שם בפירש"י.

שולחן ערוך כפשוטו

(לו) מערב שבת - כלומר שלפני השבת ניתק את המלילות מהגבעולים או מהקליפות, לכן אין בהן איסור דש, אולם עדיין הפסולת מעורבת עם האוכל.

(לז) בקנון ותמחוי - איסור בורר מהתורה הוא כשמנפה בכלי המיוחד לכך, כמו נפה או כברה. וגזרו חכמים גם שלא להיעזר בכלים שלא נועדו לברירה, למשל בקערות גדולות.

(לח) ולא בשתי ידיו - שמשתמש בידיו כעין נפה: מעביר את הגרעינים המעורבים בפסולת מיד ליד, עד שהפסולת נופלת ונשארים בידיו רק הגרעינים. גם זה דומה לברירה בכלי, ואסרו זאת חכמים.

(לט) בכל כוחו - ומשום שעושה זאת ביד אחת יש בכך שינוי, והתירו זאת חכמים, אפילו בכל כוחו. ולנפח בפיו נראה שוודאי שמותר[7].

(מ) הכרשינין - זן של קיטנית, והוא מאכל בהמה. הדרך לנקותו מהפסולת הוא לשרותו במים, ואז הפסולת הקלה יותר צפה למעלה.

(מא) כדי להסיר הפסולת - אסור לשפשף בידו את הכרשינים כדי להפריד את הגרעין מקליפותיו.

---

7. כך מסקנת ערוך השולחן סעיף כו, ראו שם את ביאורו על כל העניין.

דהוה ליה כבורר **(מב)**; אבל נותנן בכברה, אף על פי שנופל הפסולת דרך נקבי הכברה **(מג)**.

סעיף ט

[כ]משמרת **(מד)**, אפילו תלויה מערב שבת **(מה)** – אסור ליתן בה שמרים **(מו)**. [ל]אבל אם נתן בה שמרים מערב שבת – מותר ליתן

[כ]שבת קל"ז ע"ב במשנה. [ל]שם קל"ט ע"ב במשנה וכפירש"י שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(מב) כבורר - אולם אין מדובר כאן בבורר ממש, לא בהצפת המים, כיוון שכך הם נבררים מאליהם, ולא בשפשוף בידו, כי אין זו דרך הסרת הפסולת על ידי לקיחתה ביד. עולה מכאן שיש לנקות את העלים והירקות מהאדמה הדבוקה או המעורבת בהם לפני השבת. הרבה פוסקים מתירים לשטוף את הירקות והעלים בזרם מים, ולדעתם אין זו דרך ברירה[8]. ואין איסור לנקות מריסוס שאינו נראה.

(מג) דרך נקבי הכברה - ההיתר להשתמש בכברה הוא רק בדרך של "לתת בכברה", כלומר להניח את הכרשינים בכברה בלי כוונה לברור, וללא הזזתה על מנת לנפות. ואף שמעט מהפסולת ייפול ממילא, אין בכך איסור.

(מד) משמרת - מסננת עשויה בד שמותחים אותה על הכלי, ונועדה בעיקר לסינון יין משמריו.

(מה) תלויה מערב שבת - בשבת עצמה אסור למתוח את המשמרת על כלי, משום "עובדין דחול" ודמיון הדבר לאוהל ארעי, כפי שראינו בסימן שט"ו סעיף ט.

(מו) ליתן בה שמרים - כשכוונתו למזוג את המים דרך השמרים, על מנת שיקלטו קצת מטעם היין הבלוע בשמרים. ואסור כיוון שנתינת השמרים על המשמרת דומה למעשה של חול. עוד אפשר לפרש שכוונת המחבר היא

8. על פי שמירת שבת כהלכתה, פרק ג' הערה נב.

עליהם מים כדי שיחזרו צלולים לזוב **(מז).**

סעיף י

(מח) [מ]**יין או מים שהם צלולים (מט) – מותר לסננן במשמרת (נ). הגה: ואף על פי שיש בו קסמין דקין, הואיל וראוין לשתות בלאו הכי (נא)**

[מ]שבת קל"ט ע"ב מימרא לזעירי.

שולחן ערוך כפשוטו

שאסור לשים במשמרת יין שיש בו שמרים, ואם עשה כן חייב משום בורר[9]. ולהלכה שני הפירושים נכונים.

(מז) כדי שיחזרו צלולים לזוב - שאין כאן אלא הכנת המשקה, והדבר אינו נראה כמעשה חול, ולא גזרו בו חכמים.

(מח) הקדמה לסעיף - מסעיף זה ועד לסעיף י"ג אנו דנים בברירה במשקים. לנושא זה יש להקדים שגם במאכל יש להבחין בין תערובת אוכל ופסולת שאינה ניתנת לאכילה או לשימוש, כמו חיטה וסובין, לבין תערובת שניתנת לאכילה, והברירה באה רק לשפר אותה מעט. במשקה הבחנה זו מתחדדת, והסעיפים הבאים דנים בגבול המותר והאסור בברירה במשקים. עוד יש להעיר שבזמנם המיצים והיינות הגיעו עם שמרים או פסולת, אך כיום המשקאות שלנו נקיים, ורוב פרטי סעיפים אלו אינם נוהגים הלכה למעשה.

(מט) שהם צלולים - כלומר ראויים לשתייה גם ללא סינון.

(נ) במשמרת - היא הבד הפרוס על הכלי שראינו בסעיף הקודם. ומותר אף כאשר המשמרת היא כלי המיועד לסינון משקים, שכיוון שהמשקה ראוי לשתייה גם ללא סינון, אין כאן מלאכה.

(נא) בלאו הכי - מוסיף הרמ"א שאין צורך שהמשקה יהיה צלול לגמרי, אלא

---

9. לפי הפירוש הראשון, סעיף זה עוסק בנתינת שמרים במשמרת, והסעיף הבא עוסק בנתינת יין למשמרת. לפי הפירוש השני, סעיף זה עוסק בתחילתו ביין, וסופו בשמרים, והסעיף הבא חוזר לעסוק ביין. הפירוש השני הוא הפירוש המקובל על דברי הגמרא "שימר מאי", ומשמע מהבית יוסף שזה המקור לסעיף זה. אולם הפירוש הראשון מתאים יותר לדיוק לשון דברי המחבר כאן ("ליתן בה שמרים"), וכן ליחס בין הרישא והסיפא בסעיף זה, והיחס לדבריו בסעיף הבא. וכאמור, להלכה אין סתירה בין שני הפירושים, ולשניהם אם יש שמרים על המסננת מותר להעביר מים או יין כדי שיקלטו קצת טעם מהשמרים, אבל אם מעביר במשמרת יין עכור יש בכך בורר מהתורה.

(סמ"ג). **אבל בסודר (נב) – מים אסור** [ג]**משום ליבון (נג), ויין ושאר משקין, מותר (נד). ואם הם עכורים (נה) – בין מים בין יין, אסור לסננם (נו).** [ד]**ולהרמב"ם, במשמרת אסור ואפילו מים ויין צלולים (נז), ואפילו בסודרים (נח) לא התירו אלא בצלולין (נט) אבל לא**

[ג]טור וכדברי הרשב"ם שכתבו התוס' בשבת ק"כ. [ד]טור בשם הרמב"ם פרק ח' הי"ד.

שולחן ערוך כפשוטו

כל שראוי לשתייה רגילה בלא סינון. והמחבר מסכים עם תוספת זו.

(נב) בסודר - לסנן בבגד שאינו מיועד לסינון. כיוון שאין כאן ברירה כדרכה הדבר קל יותר מבחינת מלאכת בורר, אולם מבאר המחבר שיש לדון בדבר מבחינת כיבוס הסודר (כפי שראינו בסימן ש"ב).

(נג) משום ליבון - כל נתינת מים על בד אסורה משום מלאכת מלבן, ונחשבת ככיבוס.

(נד) מותר - שאין חשש לכיבוס הבגד בשפיכת שאר משקים עליו, ואדרבה, הבגד דווקא מתלכלך בכך.

(נה) עכורים - ואין זה נוח לשתותם ללא סינון.

(נו) אסור לסננם - משום בורר.

(נז) צלולים - הרמב"ם מחמיר במשמרת, משום שהיא כלי שנועד לסינון, וגזרו בה חכמים גם כשאין בדבר משום סינון. ועיקר להלכה כדעה הראשונה.

(נח) בסודרים - שאינם מיועדים לסינון.

(נט) בצלולין - כלומר: לרמב"ם לא התירו אלא כשמתקיימים שני תנאים: המשקה צלול, וממילא במציאות אין כאן ברירה; ומסנן בסודר, שבו הדבר לא נראה כברירה.

בעכורים (ס). [ע]יין מגתו (סא), כל זמן שהוא תוסס (סב), טורף חבית בשמריה (סג) ונותן לתוך [פ]הסודר (סד).

[ע]בגמרא שם אוקימתא דזעירי לברייתא דרשב"ג. [פ]רמב"ם שם, וכתב הב"י דסבירא ליה דמשמרת שאמרו שם לאו משמרת ממש, אלא מותר לשמרו קאמר.

סעיף יא

[צ]כשמסננין היין (סה) בסודר, צריך ליזהר שלא יעשה גומא [בסודר] לקבל היין, משום שינוי (סו).

[צ]שבת קל"ט ע"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(ס) בעכורים - שאי אפשר לשתותם ללא סינון, לכן יש מלאכה מדרבנן בסינון זה, אף שאינו בכלי המיועד לסינון. בפרט זה אין מחלוקת בין הרמב"ם והדעה הראשונה.

(סא) ויין מגיתו - הוא יין מיד לאחר סחיטתו.

(סב) שהוא תוסס - שלא נגמר תהליך התסיסה, הוא תהליך הפיכת הסוכר שבמיץ הענבים ליין.

(סג) טורף חבית בשמריה - כלומר מערבב את היין עם השמרים.

(סד) לתוך הסודר - יין מגתו נהגו לשתות אף עם השמרים, ולכן אין בסינונו משום בורר. וההיתר הוא דווקא בסודר, לא במשמרת המיועדת לסינון.

(סה) היין - הצלול, שראינו בסעיף הקודם שמותר לסננו בשבת.

(סו) משום שינוי - אף על פי שביין צלול אין איסור בורר, הצריכו חכמים לסננו בשינוי. מזיגת המשקה ללא עשיית גומה בסודר מצריכה למזוג אותו באיטיות, באופן שמזכיר בזמן הסינון שלא יעשה כמו שעושה בחול, וכך לא יבוא לסנן בכלי המיועד לכך[10], וגם לא יבוא לידי סחיטת הסודר[11].

---

10. על פי הרמב"ם, הלכות שבת פרק כ"א הלכה יז.

11. שיסחוט את הסודר להוציא ממנו היין הבלוע, דבר שאסור משום דרכי הכיבוס.

סעיף יב

כל מקום שמותר לסנן יין בסודר, [ק]מותר לסננו בכפיפה מצרית **(סז)** (פירוש: קופה שעושין מן הגומא וממיני ערבה), [ר]ויזהר שלא יגביה הכפיפה משולי הכלי טפח, משום שינוי **(סח)**.

[ק]שבת קל"ט ע"ב במשנה. [ר]שם בגמרא.

סעיף יג

[ש]כלי שמעריין (פירוש: שמריקין) בו יין מהחבית **(סט)**, לא יתן בפיו **(ע)** קשין וקסמין בחזקה **(עא)**, שאין לך מסננת גדולה מזה **(עב)**.

[ש]שבת קל"ט ע"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(סז) בכפיפה המצרית - מעין משמרת מאולתרת.

(סח) משום שינוי - בדומה לאיסור עשיית גומה בסודר, שהתבאר בסעיף הקודם.

(סט) מהחבית - מדובר כאן על כלי קטן, העשוי בדרך כלל מחרס, שנוח למלא בו יין מהחבית, וממנו מוזג את היין לכוסות.

(ע) בפיו - של אותו כלי.

(עא) בחזקה - כלומר קשים וקיסמים מהודקים, שנועדו לסנן את השמרים.

(עב) גדולה מזו - והרי זה כמו להעביר את היין במשמרת. וכיוון שראינו בסעיף י' שבמשמרת מותר לסנן יין צלול, גם כאן יש להסביר שמדובר ביין עכור[12].

12. והחידוש בדבר, שיכולנו לחשוב שהקיסמים אינם מסננים היטב את השמרים ולכן יהיו מותרים אף ביין עכור, קמ"ל שלא. ולשיטת הרמב"ם שראינו בשיטת י', הדבר אסור גם ביין צלול, כבמשמרת.

סעיף יד

[ת]מותר לערות בנחת מכלי לחבירו **(עג)**, ובלבד שיזהר שכשיפסוק הקילוח ומתחילים לירד נצוצות קטנות הנישופות באחרונה מתוך הפסולת, יפסיק ויניחם עם השמרים **(עד)**; שאם לא יעשה כן, הני ניצוצות מוכחי שהוא בורר **(עה)**. הגה: מותר להגביה החבית על איזה דבר כדי שיקלח ממנו היין היטב **(עו)** (רוקח הל' יום טוב, וב"י).

[ת]שבת קל"ט ע"ב.

סעיף טו

[א]מסננת שנתן בה חרדל לסננו **(עז)** – מותר ליתן בה ביצה, אף

[א]שבת קל"ט ע"ב במשנה, וכפירוש הראשון שברש"י.

שולחן ערוך כפשוטו

(עג) מכלי לחברו - ביין שאינו צלול, עם הזמן השמרים שוקעים למטה. כאשר מוזגים את היין בנחת לכלי אחר מוזגים את היין בלבד, והמשקע נשאר בכלי הראשון, ונמצא שמפריד את היין משמריו; ובכל זאת הדבר מותר.

(עד) ויניחם עם השמרים - כל עוד שמערה בנחת את היין הצלול יחסית שבכלי, הדבר אינו נראה כבורר, ומותר. אך כשמגיע לחלק התחתון, בו היין מעורב בשמרים - יפסיק את העירוי.

(עה) מוכחי שהוא בורר - תרגום - הניצוצות הללו מוכיחים שהוא בורר. כלומר: העירוי האיטי בסוף אינו נראה כמזיגה, אלא כהפרדת היין מהשמרים, ואסור.

(עו) היין היטב - ואין חוששים שייראה כביכול שהוא בא להקל על מזיגת היין כדי להפרידו משמריו.

(עז) לסננו - החרדל הוא זן של גרעינים הנאכלים, ויש בהם גם פסולת. הפרדתם נעשית על ידי מסננת, שבנענועה הפסולת הדקה יורדת, וגרעיני החרדל נשארים בה. פעולת הסינון עצמה אסורה בשבת משום בורר.

על פי שהחלמון יורד למטה עם החרדל, והחלבון נשאר למעלה **(עח)**.

סעיף טז

[ב]מים שיש בהם תולעים **(עט)** – מותר לשתותן על ידי מפה בשבת, דלא שייך בורר ומשמר אלא במתקן הענין קודם אכילה או שתיה, אבל אם בשעת שתיה מעכב את הפסולת שלא יכנס לתוך פיו – אין זה מעין מלאכה, ומותר **(פ)**.

[ב]הרא״ש בתשובה.

שולחן ערוך כפשוטו

(עח) והחלבון נשאר למעלה - בדרך זו אין מנענעים את המסננת, אלא עושים כמנהגם לשפוך עליה ביצה, כדי שהחלבון יישאר במסננת עם גרעיני החרדל, והחלבון יירד עם חלק מהפסולת. אמנם הדבר נראה כברירת החרדל, אולם מסבירה הגמרא שהדבר נעשה כדי שפסולת החרדל תתן גוון יפה לחרדל, ואין בכך משום ברירה[13].

(עט) תולעים - אי אפשר לשתותם בשבת, ולכן לסננם בכלי אסור. אולם המחבר יציע עצה כיצד לשתותם.

(פ) ומותר - כאשר המפה על פיו של השותה הוא אינו יוצר בכך מים ללא תולעים, והדבר נחשב לדרך שתייה, ולא לברירה. לפי היתר זה יש שפסקו שבשעת האכילה ממש אין איסור בורר, ואם יש עצם במאכל - מותר להוציאו בשעת האוכל. ויש חולקים, וסוברים שבשתייה דרך מפה לא נוצרים מים מסוננים מחוץ לפיו כלל, ואילו בהפרדת האוכל מן הפסולת הוא אינו מפרידם בתוך פיו ממש, ואסור. הלכה למעשה נראה שאם מסיר את הפסולת יחד עם מעט אוכל, ניתן לצרף זאת לדעת המקלים, ומותר. ואין למחות במי שמקל

13. יש להוסיף שאין איסור בורר בהפרדת החלמון מהחלבון, כיוון שהביצה אינה נחשבת כתערובת, אלא כשני חלקים נבדלים שהפרדתם מותרת כשם שמותר לחתוך תפוח לשנים.

סעיף יז

[1]**המחבץ (פא)** (פירוש: שמוציא חמאה מן החלב) **– תולדת בורר הוא (פב), לפיכך אף על פי שנותנים שומשמים ואגוזים לדבש, לא יחבצם בידו (פג)** (עיין לקמן סימן ש"מ סעיף י"א) **(פד). הגה: הרוקק ברוח בשבת והרוח מפזר הרוק - חייב משום זורה (פה)** (מהרי"ל בשם אור זרוע וירושלמי פרק כלל גדול).

[1]רמב"ם פרק ח' הי"א, וכתב הרב המגיד פכ"א הי"ז שהוא מהתוספתא.

שולחן ערוך כפשוטו

להפריד את העצמות תוך כדי האכילה, כי יש לו על מי לסמוך[14].

(פא) המחבץ – חיבוץ הוא ייצור חמאה, והוא נעשה על ידי ניעור ממושך של חלב באופן הגורם להפרדת השומן ממי החלב.

(פב) תולדת בורר הוא – כיוון שהפרדת החמאה ממי החלב יש בה ברירה.

(פג) לא יחבצם בידו – מדובר במקרה דומה, שבו מערבים שומשום ואגוזים עם דבש, וחלק מהדבש נעשה ליחידה אחת עם השומשום והאגוזים. העירוב דומה לחביצת חמאה[15].

(פד) ש"מ סעיף יא – באר הגולה מסמן שדין זה מובא גם בסימן ש"מ (שכותרתו: "כמה דינין מדברים האסורים בשבת כעין תולדות מאבות")[16].

(פה) חייב משום זורה – הזרייה היא זריקה החיטה לרוח, כפי שהבאנו בהקדמה לסימן. וכשם שזרייה אסור משום שהרוח מפרידה בין חלקי החיטה, כך הרקיקה לרוח אסורה משום שהרוח מפזרת את חלקי הרוק. דין זה קשה, והמפרשים הביאו כמה הבדלים בינו לבין הזורה, ומהם: א. ברוק אין הפרדה

---

14. על סינון המים כתב הבית יוסף שאם הם ראויים לשתייה על ידי הדחק – אין בהם איסור בורר. ולא זכיתי להבין דבריו, שהלוא יש איסור בורר אפילו בשני מיני מאכלים המעורבים זה בזה, אף על פי שאפשר לאכלם יחד. ונראה לי ליישב, שבמשקה שאפשר לשתותו כמות שהוא, אין בו שינוי מהותי אם בורר אותו; אבל בשני מיני אוכלים מעורבים, הפרדתם היא תיקון של ממש, כי אחרי הברירה יש לו מאכל שונה. בניגוד למים הראויים לשתייה, שאחר הסינון נשארים אותם מים, אלא שכעת איכותם גבוהה יותר.

15. ראו בטור השלם כאן הערה ס"א.

16. יתכן שדין זה מובא שם אחרי הלכות מעמר כדי לומר שאין בכך איסור מעמר.

בין אוכל לפסולת. ב. ברוק אין לו כוונה לזרות ולהפריד, אלא רק להיפטר מהרוק שבפיו. להלכה הסכמת הפוסקים שאין לחשוש לאיסור זה[17], ומכאן גם שמותר להשתמש במטהר אוויר המפזר את הנוזל בחלקיקים בחדר[18].

17. ראו למשל משנה ברורה ס״ק סז; יחווה דעת חלק ו׳ סימן כה.

18. יחווה דעת שם.

סימן ש״כ
דיני סחיטה בשבת, ובו כ׳ סעיפים.

אחת ממלאכות השבת היא מלאכת דש, והיא הכאה בתבואה כדי להפריד בין המוץ לגרעין החיטה. אחת מתולדות מלאכת הדש היא מלאכת הסוחט, שבהגדרתה היא סחיטת ענבים וזיתים לצורך הכנת יין ושמן. סימן זה דן במלאכת הסוחט: מתי איסורה מהתורה, מתי מדברי חכמים ומתי אין בדבר איסור כלל.

בסחיטת בגדים יש איסור אחר. דרכם של כובסי בגדים לסחוט את הבגד הן מהלכלוך הבלוע בו והן מהמים שבהם מנקים את הבגד, ועל כן סחיטת הבגדים היא תולדה של מלאכת המלבן, שהיא מלאכת הכיבוס.

בסחיטת פירות האיסור הוא יצירתו של המיץ הנסחט, ואילו בסחיטת בגדים העיקר הוא תיקונו של הבגד. עיקרו של סימן זה עוסק בסחיטת פירות, ובסופו סמך לו המחבר את סחיטת הבגדים, בגלל הדמיון החיצוני שבין הפעולות.

סעיף א

[א]זיתים וענבים, אסור לסחטן (א) (ועיין לעיל סי׳ רנ״ב ס״ה); **[ב]ואם יצאו מעצמן – אסורים (ב), אפילו לא היו עומדים [ג]אלא לאכילה (ג).**

[א]שבת קמ״ג ע״ב במשנה ובגמרא. [ב]משנה וגמרא שם. [ג]שם באוקימתא דשמואל, דמודה רבי יהודה בהא.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) אסור לסחטן – איסור הסחיטה מהתורה קיים רק בזיתים ובענבים, כיוון שבסחיטתם נוצרים יין ושמן, שהם מוצרים חשובים. חכמים הוסיפו וגזרו על כל הפירות שרגילים לסחטם, ודבר שאין דרך לסחטו – אין בו איסור כלל.

(ב) אסורים – בשתייה. והאיסור הוא מדברי חכמים, שמא יבוא לסחטם.

(ג) אלא לאכילה – ואז היה מקום לחשוב שאין חשש שמא יבוא לסחטם, ובכל זאת לא חילקו חכמים בדבר.

[ד]ותותים ורמונים (ד) אסור לסחטן (ה); ואם יצאו מעצמן, [ה]אם עומדים לאכילה – מותר (ו), ואם עומדים למשקים – אסור (ז). ושאר כל הפירות (ח) – מותר לסחטן. הגה: ובמקום שנהגו לסחוט איזה פירות לשתות מימיו מחמת צמא או תענוג, דינו כתותים ורמונים (ט); אבל אם נהגו לסחטו לרפואה לבדו, אין לחוש (י) (ב"י). **וכל זה דווקא לסחוט**

[ד]שם ברייתא כדברי הכל, וכן כתבו הרי"ף והרא"ש והרמב"ם בפ' כ"א הי"ב וסמ"ג.
[ה]שם וכר' יהודה, וכדמפרש לה בגמרא דף קמ"ד.

שולחן ערוך כפשוטו

(ד) ותותים ורימונים - אלו פירות שבזמן חז"ל נהגו לסחטם. והוא הדין לכל פרי שדרך לסחטו באותו המקום והזמן, כגון תפוזים ותפוחים כיום[1].

(ה) אסור לסחטן - מדרבנן, כי השינוי בסחיטתם אינו מהותי כמו בענבים ובזיתים.

(ו) מותר - שהחשש שיבוא לסחוט אותם אינו גדול, ובאיסור סחיטה מדרבנן לא גזרו בכך.

(ז) אסור - שהואיל והם עומדים לסחיטה, ישנו חשש שיסחט אותם אם נתיר את המשקה היוצא מעצמו[2].

(ח) ושאר כל הפירות - שאין נוהגים כלל לסחטם.

(ט) כתותים ורימונים - והכל לפי הזמן והמקום, כפי שביארנו למעלה. דין זה מוסכם על המחבר.

(י) אין לחוש - כיוון שאין זה משקה חשוב, ולא גזרו עליו.

1. כתב החיי אדם (חלק ב כלל יד סעיף ג) שהיום הדרך לסחוט כמעט את כל הפירות, "ולכן צריך ליזהר שלא לסחוט שום פרי".

2. יש להקשות, שאיסור הסחיטה בפירות אלו מקורו בגזרה שמא יסחט ענבים וזיתים, ואיסור שתיית המשקים שזבו מאליהם עניינו שמא יסחט את הפירות - הרי לכאורה יש כאן גזרה לגזרה. אלא שבכך נאמר "כולה חדא גזרה היא", כלומר: כיוון שבפירות אלו החשש לסחיטתם הוא גבוה, כאשר גזרו חכמים את איסור הסחיטה כללו בכך גם את שתיית המשקה הזב מאליו, שהוא קרוב לסחיטה.

אסור, אבל מותר למצוץ בפיו מן הענבים המשקה שבהן (יא) וכל שכן בשאר דברים (יב) (ב"י בשם שבה"ל). **ויש אוסרין למצוץ בפה מענבים וכיוצא בהם (יג)** (הגה"מ פכ"א).

סעיף ב

[1]**זיתים וענבים שנתרסקו מערב שבת (יד), משקים היוצאים מהם מותרין (טו); ואפילו אם לא נתרסקו מערב שבת (טז), [2]אם יש יין בגיגית שהענבים בתוכה, אף על פי שהענבים מתבקעים בשבת בגיגית – מותר לשתותו בשבת, שכל יין היוצא מהענבים – מתבטל ביין שבגיגית (יז).**

[1]ציינתיו לעיל בסי' רנ"ב סעיף ה' אות נ'. [2]טור בשם בעל התרומה, וכן כתבו הסמ"ג וסמ"ק שהאיסור שלא היה ניכר מעולם, כמו הכא, מתבטל אפילו בדבר שיש לו מתירין.

שולחן ערוך כפשוטו

(יא) המשקה שבהן – שהדבר נחשב כאכילת הפרי, ואין זו דרך סחיטה כלל.

(יב) בשאר דברים – שסחיטתם אסור הרק מדרבנן.

(יג) מענבים וכיוצא בהן – גזרה שמא יסחטם, ונמצא עובר על איסור תורה. המחבר לא הזכיר חשש זה, ונראה שגם הרמ"א מסיק להקל כדעה הראשונה.

(יד) שנתרסקו מערב שבת – והמשקה שבהם החל לזוב מאליו.

(טו) מותרין – מותר לעשות מלאכה בערב שבת, אף אם היא נמשכת בשבת מעצמה. הגזרה שראינו בסעיף הקודם לאסור משקים שזבו מאליהם קיימת רק בפירות שלא רוסקו מערב שבת, משום שבהם יש חשש שיבוא לסחטם בשבת.

(טז) מערב שבת – אלא התבקעו מעצמם בשבת.

(יז) מתבטל ביין שבגיגית – שמעט היין שזב בשבת מתבטל ביין הישן, והתערובת כולה מותרת בשבת.

סעיף ג

[ח]**חרצנים וזגים (יח) שנתן עליהם מים לעשות תֶּמֶד (יט) – מותר למשוך מהם ולשתותם (כ); ואפילו לא נתן מים, והיין מתמצה וזב מאליו (כא) – מותר לשתותו (כב).**

[ח]בעל התרומה, ושאר הראשונים שם.

סעיף ד

[ט]**מותר לסחוט אשכול ענבים לתוך קדירה שיש בה תבשיל כדי לתקן האוכל (כג), דהוה ליה משקה הבא לאוכל וכאוכל דמי; אבל אם אין בה תבשיל – אסור (כד).**

[ט]שבת קמ"ה ע"א כרב, הרי"ף ורמב"ם בפ"ח ה"י והתוספות שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(יח) חרצנים וזגים - החרצן הוא גרעין הענב, והזג הוא קליפתו, ויחד הם פסולת הענבים לאחר שדורכים אותם לשם יין.

(יט) תמד - משקה זול שמיוצר מהתססת מים עם פסולת היין, שנותר בה מעט מיץ.

(כ) ולשתותם - ולא גזרו בהם חכמים, כיוון שאין בכך חשש לסחיטה.

(כא) וזב מאליו - כלומר שהשאיר את פסולת היין כדי שיזובו ממנה שאריות היין.

(כב) מותר לשתותו - כיוון שהיין החל לזוב מערב שבת, כפי שראינו בסעיף הקודם.

(כג) לתקן האוכל - לתקן מלשון להתקין, כלומר להוסיף טעם באוכל. ההיתר הוא משום ש"משקה הבא לאוכל - אוכל הוא". כלומר שאיסור סחיטה קיים רק ביצירת משקה, אבל כאן לא נוצר משקה בפני עצמו, וסחיטה כזו מותרת.

(כד) אסור - כיוון שכך נוצר משקה בקערה. ואפילו אם מתכוון לתת תבשיל בקערה לאחר מכן אסור לסחוט לקערה הריקה, ומותר רק אם נתן בה תחילה את המאכל.

סעיף ה

[ו]יש מי שאומר דהוא הדין לבוסר **(כה)** שמותר לסחטו לתוך האוכל **(כו)**, [ז]ורבנו תם אוסר בבוסר. הגה: הואיל ואינו ראוי לאכול **(כז)** (טור).

[ו]טור בשם הר"ר יוסף. [ז]טור שם, וסמ"ק לא הביאו אלא לדרי ר"ת.

סעיף ו

[ל]מותר לסחוט לימוני"ש **(כח)**.

[ל]תשובת הרא"ש, ור' ירוחם בח"ח.

סעיף ז

[מ]לסחוט כבשים (פירוש: פירות ומיני ירקות המונחים בחומץ ובמלח כדי שלא ירקבו) **(כט)**

[מ]שבת קמ"ה ע"א.

שולחן ערוך כפשוטו

(כה) לבוסר - ענב שלא בשל כל צורכו.

(כו) לתוך האוכל - שכפי שראינו בסעיף הקודם, בדרך זו לא נוצר משקה על ידי הסחיטה.

(כז) ואינו ראוי לאכול - ענב הבוסר אינו ראוי לאכילה, אולם המשקה היוצא ממנו ראוי; אם כן הסוחטו מוציא אוכל מתוך פסולת, ואסור משום סחיטה גם אם עושה כן לתוך מאכל. ומשמע שדעת הרמ"א כרבנו תם, והספרדים יכולים להקל כדעה ראשונה.

(כח) לימוני"ש - לימונים. ואף על פי שרגילים לסחטם, וראינו בסעיף א' שאסרו חכמים לסחוט פרי שנוהגים לסחטו, שונה הלימון בכך שאין שותים את המיץ שלו בפני עצמו, אלא בעירוב מאכל או משקה. ועל כן אינו נחשב משקה בפני עצמו לעניין איסור הסחיטה[3].

(כט) שלא ירקבו - וגם לשבח טעמם, והם הנקראים "חמוצים". והעיקר

---

3. כיום מייצרים ומוכרים מיץ לימון, ולכן יש פוסקים המחמירים, ומתירים לסחוט לימון רק על סוכר (בהם משנה ברורה ס"ק כב, וכף החיים אות לו). אולם מכיוון שמוצר זה לא נועד לשתייה, נראה שאפשר לסמוך בכך על דברי המחבר.

ושלקות (ל); אם לגופם, שאין צריך למים (לא) ואינו סוחטן אלא לתקנם לאכילה, אפילו סוחט לתוך קערה שאין בה אוכל – מותר (לב). ואם צריך למימיהן – מותר לסחוט לתוך קדירה שיש בה אוכל (לג), אבל אם אין בה אוכל, [נ]אסור (לד). ולרבנו חננאל, [ס]כל שהוא צריך למימיהן – חייב חטאת, אפילו סחט לקדירה שיש בה אוכל (לה). הגה: ולדבריו, בסוחט אשכול לקדירה נמי אסור (טור).

[נ]שם כשמואל, הרי"ף ורמב"ם בפרק כ"א הי"ג. [ס]הרי"ף בשמו וכרבי יוחנן.

סעיף ח

[ע]**הסוחט דג לצירו (לו), דינו כסוחט כבשים ושלקות למימיהן (לז).**

[ע]בית יוסף ממשמעות הגמרא שם.

שולחן ערוך כפשוטו

לענייננו שהם קלטו חומץ.

(ל) ושלקות - ירקות מבושלים שבתהליך הבישול ספחו לתוכם מים.

(לא) למים - או לחומץ.

(לב) מותר - כיוון שאיסור סוחט עניינו רק יצירת משקה, וכאן אין יצירת משקה בעל חשיבות.

(לג) שיש בה אוכל - כבכל סחיטה, כיוון שאז אינו יוצר משקה, אלא הופך אוכל לאוכל.

(לד) אסור - מדרבנן, כסחיטת פירות שדרך לסחטם.

(לה) שיש בה אוכל - רבנו חננאל חולק בשתי נקודות על הדברים שראינו למעלה: ראשית, לדעתו יש איסור מהתורה בכל דבר שדרך לסחטו, ולא רק בזיתים ובענבים; ושנית: גם בסחיטה לאוכל יש איסור סוחט. ואין הלכה כדבריו.

(לו) לצירו - כך נקרא הנוזל היוצא מהדג.

(לז) למימיהן - שאסור מדרבנן לסחטם לכלי ריק, ומותר לתוך אוכל.

סעיף ט

[פ]השלג והברד – **אין מרסקין אותם, דהיינו לשברם לחתיכות דקות כדי שיזובו מימיו (לח), אבל נותן הוא לתוך כום של יין או מים והוא נימוח מאליו ואינו חושש (לט);** [צ]**וכן אם הניחם בחמה או כנגד המדורה ונפשרו – מותרים (מ).**

[פ]שבת נ"א ע"ב ברייתא. [צ]הר"ן שם ורוב הפוסקים.

סעיף י

[ק]**מותר לשבר הקרח כדי ליטול מים מתחתיו (מא).**

[ק]טור בשם אבי העזרי.

סעיף יא

[ר]**צריך ליזהר בחורף שלא יטול ידיו במים שיש בהם שלג או ברד (מב); ואם יטול (מג), יזהר שלא ידחקם בין ידיו, שלא יהא**

[ר]טור, וכן כתבו התוספות והרא"ש שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(לח) שיזובו מימיו - חכמים אסרו את הדבר משום הדמיון לסחיטת פירות[4].

(לט) ואינו חושש - כי רק כאשר מרסק בידיים הרי זה דומה לסחיטה.

(מ) מותרים - בשתייה. ואין זה דומה למשקה הזב מזיתים ומענבים, שאסרו חכמים לשתותו אף אם זב מאליו.

(מא) ליטול מים מתחתיו - משום ששבירת קרח, בניגוד לריסוקו, אינה דומה לסחיטה כלל.

(מב) שלג או ברד - שמא ירסק אותם; וכאמור אין לעשות כן משום איסור סוחט, כפי שראינו בסעיף ט'.

(מג) ואם יטול - במקום שאין לו מים, וצריך ליטול ידיו מהשלג.

---

4. זהו טעם המחבר. ויש אוסרים משום "נולד", כלומר שנראה שנעשה כאן דבר חדש.

מרסק **(מד).**

סעיף יב

ש**יש ליזהר שלא ישפשף ידיו במלח (מה).**

ש טור בשם בעל התרומה.

סעיף יג

ת**דורס שלג ברגליו ואינו חושש (מו).**

ת טור בשם הר"מ מרוטנבורג.

סעיף יד

א**הר"מ מרוטנבורג מתיר להטיל מי רגלים בשלג (מז),** ב**והרא"ש היה נזהר (מח).**

א טור בשמו. ב שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(מד) שלא יהא מרסק - אלא ייטול ידיו במים הזבים מאליהם מהשלג.

(מה) במלח - כיוון שהמלח נימוח, ועל ידי השפשוף מתהווים מים.

(מו) ואינו חושש - כיוון שאינו מתכוון להפוך את השלג למים[5].

(מז) בשלג - כיוון שאינו מתכוון להפשרת השלג. ועוד, שאינו כמרסק בידיו, אלא השלג נמס מחום השתן.

(מח) היה נזהר - אף על פי שאינו מתכוון ואינו מרסק בידיו, וזו חומרה בעלמא. ולהלכה הדבר מותר.

---

5. ואף שזה פסיק רישיה, בפסיק רישיה דלא ניחא באיסור דרבנן קל - לכל הדעות לא גזרו חכמים.

סעיף טו

(מט) [ג]אסור לפרום סודר **(נ)** על פי החבית וליתן על גב הכלי שדולים בו, שמא יבא לידי סחיטה **(נא)**; אבל בגד העשוי לפרום עליו – מותר, שאינו חושש עליו לסחטו **(נב)**.

[ג]שבת מ"ח ע"א בעובדא דבי ריש גלותא, וכפירוש רש"י, וכ"כ הרמב"ם בפרק כ"ג הט"ו.

סעיף טז

[ד]אסור להדק מוכין **(נג)** בפי פך שיש בו משקין, משום סחיטה **(נד)**.

[ד]שבת קמ"א ע"א.

שולחן ערוך כפשוטו

(מט) הקדמה לסעיף - מסעיף זה ואילך הסימן אינו עוסק בסחיטת פירות, שהיא תולדת מלאכת דש, אלא בסחיטת בגדים, שהיא תולדה של מלאכת ליבון. ליבון הוא ניקוי, והמלבן הוא מכבס הבגדים. סחיטת בגד היא חלק מתהליך הכיבוס, ואסורה בשבת מהתורה.

סעיף זה עוסק בסחיטת כיסוי חבית, דבר שאינו מצוי בזמננו.

(נ) סודר - כלומר בגד רגיל, שלא נועד לכיסוי החבית.

(נא) לידי סחיטה - נראה שהיו מכסים את החבית בבד שהיה מחוזק בצדיו לחבית, ולעתים היו מניחים על הכיסוי את הכלי שמוציאים בו את היין מהחבית (מעין מצקת). החשש כאן הוא שמכובד הכלי הסודר יירטב, ויבוא לסחטו.

(נב) לסחטו - שלא אכפת לו להשאיר את הכיסוי בלוע ביין.

(נג) מוכין - מין בד.

(נד) משום סחיטה - המוך רטוב מהמשקה, וכשמהדקים אותו בפי הכלי כדי

סעיף יז

[ה]ספוג (נה) – אין מקנחין בו (נו), אלא אם כן יש בו בית אחיזה, גזירה שמא יסחוט (נז).

[ה]שבת קמ"ג ע"א במשנה.

סעיף יח

(נח) חבית שפקקו בפקק של פשתן לסתום [*]נקב שבדפנה

[*]פירוש: הנקב שסביב הברזא.

שולחן ערוך כפשוטו

לסתמו היטב - נסחט המשקה לתוך המשקים שבכלי[6].

(נה) ספוג - מעין בד שעשוי לצורך ניקיון, וסופג משקים שנשפכו. דומה לספוג שלנו.

(נו) אין מקנחין בו - שמא בעת הקינוח יסחט את הספוג.

(נז) שמא יסחוט - כיוון שאם יש לו בית אחיזה אין זו דרך סחיטה, ולא חששו שאחרי הניקיון יסחט את הספוג כדי לנקותו.

גם היום יש להיזהר בכך. אך מותר להשתמש ולנקות במטליות שונות שאינן מספוג ומבד, אלא עשויות חומר פלסטיק או מתכתי, מפני שחומרים אלו אין בהם ספיגה, ומותרים לשימוש בשבת. וכן מותר להשתמש במטליות וספוגים חד פעמיים שאינו מעוניין כלל לנקותם.

(נח) הקדמה לסעיף - הסעיף דן בהוצאת פקק של חבית העשוי פשתן. אולם אגב דין זה עוסק הסעיף באחת השאלות המרכזיות של מלאכות שבת: "פסיק רישיה". כלל גדול בהלכות שבת ש"דבר שאינו מתכוון מותר", כלומר: מותר לעשות בשבת פעולה מותרת, גם אם אפשר שהיא תגרום לפעולה אסורה בדרך אגב. למשל: מותר ללכת ברחוב גם אם אפשר שבצעדיו ידרוס נמלים.

---

6. האיסור הוא משום סחיטה, שהיא תולדת דש. ודינו ממש כסחיטת פירות, כיוון שצריך את המשקה. ובשמן ויין יתכן שהאיסור הוא מהתורה (אלא שיש אומרים שגם בשמן ויין האיסור מדרבנן, והאיסור מהתורה הוא רק בענבים ובזיתים, ולא בסחיטת יין מבליעתו במוך). הרמב"ם סובר שאין כאן איסור דש כלל, אלא גזרה שמא יסחוט, כמו בסעיף הבא.

שמוציאין בו היין (נט) – [1]יש מי שמתיר [להסירו], אף על פי שאי אפשר שלא יסחוט (ס), והוא שלא יהא תחתיו כלי (סא); דכיון

[1]טור בשם הערוך, וכן הסכים ר' ירוחם בחי"ד אהא דשבת קי"א ע"א.

שולחן ערוך כפשוטו

אולם ההיתר הוא רק כשהפעולה האסורה אפשר שתתרחש ואפשר שלא, אך אם היא תיעשה בהכרח זהו דין אחר שדנים בו הפוסקים, שנקרא "פסיק רישיה"[7]. למשל, פתיחת דלת של מקרר הגורמת להדלקת האור במקרר היא בגדר של "פסיק רישיה". בדין "פסיק רישיה" אנו מבחינים בין פעולה שמועילה לאדם (למשל: אם צריך את אור המקרר), ואז נקראת "פסיק רישיה דניחא ליה", וחייב עליה כפעולה שהתכוון לעשותה; לבין פעולה שאינו מעוניין בה, הנקראת "פסיק רישיה דלא ניחא ליה", ובה נחלקו הפוסקים: יש אומרים שהיא ככל "דבר שאינו מתכוון", המותר; ויש אוסרים מדרבנן. להלכה נראה שהמחבר הכריע שיש בכך איסור דרבנן. ואם מדובר על מלאכה שכל איסורה הוא מדרבנן, המחבר מתיר, ואילו הרמ"א אוסר.

(נט) שמוציאין בו היין – והפשתן נספג ביין. מהמשך הסעיף עולה שהפשתן ניתן בנקב ששמים בו את ה"ברזא", שהוא מעין ברז – צינור המונח בנקב שבחבית, ומשמש להוצאת היין.

(ס) שלא יסחוט – כיוון שבדחיקת הפשתן בנקב הוא נסחט בהכרח. סחיטת היין מהפשתן אסורה, והיא תולדה של דש, כסחיטת פירות[8]. אלא שכאן אינו מכוון לסחיטה, אלא לפקוק את החבית.

(סא) תחתיו כלי – תחת הנקב, ואז היין שנסחט מהפשתן זב אל הכלי.

7. קיצור המשפט "פסיק רישיה ולא ימות", שתרגומו: "חתוך ראשו ולא ימות?!". באר הרמב"ם את המושג (הלכות שבת פ"א ה"ו): "הרי שצריך לראש עוף לשחק בו לקטן, וחתך ראשו בשבת, אף על פי שאין סוף מגמתו להריגת העוף בלבד – חייב, שהדבר ידוע שאי אפשר שיחתוך ראש החי ויחיה". וראה בהרחבה על עניין זה בספרנו בעקבות המחבר (ח"א), במאמר "פסיק רישיה דניחא ליה באיסור דרבנן", מעמוד ר"כ.

8. נחלקו הדעות האם הסחיטה כאן אסורה מהתורה, משום שמדובר ביין, או שאין סחיטה מהתורה אלא בענבים ובזיתים עצמם, וסחיטה כזו אסורה מדרבנן.

שאינו נהנה בסחיטה זו **(סב)**, הוי פסיק רישא (פירוש: איסור נמשך בהכרח מדבר מה, כמו המוות הנמשך בהכרח מהתזת הראש) דלא ניחא ליה **(סג)**, ומותר **(סד)**. [ז]וחלקו עליו, ואמרו דאף על גב דלא ניחא ליה, כיון דפסיק רישא הוא – אסור **(סה)**. והעולם נוהגים היתר בדבר **(סו)**, [ח]ויש ללמד עליהם זכות, דכיון שהברזא ארוכה חוץ לנעורת ואין יד מגעת לנעורת **(סז)** – מותר, מידי דהוי אספוג (פירש הערוך: ספוג הוא על ראש דג אחד גדול שבים, ובשעה שמרים ראשו להסתכל בעולם יורד אותו הספוג על עיניו ואינו רואה כלום, ולולי זה לא היתה ספינה נצולת מפניו) שיש לו בית אחיזה **(סח)**; ולפי שאין טענה זו

[ז]תוספות ק"ג ע"א וראי"ש שם והמרדכי בפרק כ' דשבת בשם ר"י וסמ"ג והתרומה.
[ח]בית יוסף ממשמעות דברי הכל בו.

שולחן ערוך כפשוטו

(סב) בסחיטה זו - שהלא היין הולך לאיבוד.

(סג) דלא ניחא ליה - וכפי שהבאנו בהקדמה לסעיף, יש הסוברים שדבר שאינו מתכוון מותר אם אין צורך במלאכה שנעשית.

(סד) ומותר - כאן מביא המחבר את הדעה שפסיק רישיה דלא ניחא ליה מותר לכתחילה. דעה זו היא פתח גדול להיתרים רבים בשבת. ואף שכתבנו בהקדמה שאין הלכה כדעה זו, סומכים עליה לפעמים בשעת הדחק.

(סה) אסור - לדעה זו העושה דבר שאינו מתכוון אליו, אם המלאכה בוודאי תיעשה ("פסיק רישיה") - הרי זה כאילו מכוון לה, ואסור.

(סו) נוהגים היתר בדבר - לפקוק את החבית בפשתן, אפילו כשיש כלי תחתיה. ויש ללמד זכות על מנהג זה, שמקל אף יותר מהדעה הראשונה, ומתיר אפילו בפסיק רישיה דניחא ליה. ולמדנו מכאן שמצווה ללמד זכות על ציבור, גם כאשר נראה לכאורה שנוהגים שלא כדין.

(סז) מגעת לנעורת - כעת אנו מבינים שמדובר על חבית שיש בה נקב, ובו "ברזא" - מין צינור המשמש להוצאת היין, שנאטם בפשתן סביבו. וסחיטת היין נעשית על ידי הברזא, ולא בידיים ממש.

(סח) בית אחיזה - וראינו בסעיף הקודם שבספוג עם בית אחיזה לא גזרו שמא יסחוט.

חזקה ויש לגמגם בה (סט), טוב להנהיגם שלא יהא כלי תחת החבית בשעה שפוקקים הנקב (ע) הגה: ועיין לעיל סי׳ ש״א (עא) עוד מדיני סחיטה (עב).

שולחן ערוך כפשוטו

(סט) לגמגם בה - כיוון שהספוג אינו דומה למקרה שלנו; שם מדובר על איסור סחיטה משום מלבן, וכאן משום דש. שם זהו רק חשש סחיטה, שבית היד מונע, ואילו כאן ודאי שהפקק ייסחט. ודעת המתירים אינה שהדבר זהה לספוג, אלא שגם בספוג בית היד יוצר שינוי, וכאן משום השינוי נתיר פסיק רישיה. אך להלכה פסיק רישיה שנוח לו מתוצאת מעשיו אסור גם באיסור דרבנן[9].

(ע) בשעה שפוקקים הנקב - ואז הסחיטה היא פסיק רישיה דלא ניחא ליה, שמותר לדעה הראשונה. וגם לדעת האוסרים יש לצרף שיש כאן בית יד, וכך סוחט בשינוי, לכן האיסור הוא מדרבנן, והמחבר מתיר פסיק רישיה באיסור דרבנן.

(עא) סימן ש״א - שם בסעיפים מ״ה–מ״ח דנים בסחיטה תולדת מלאכת ליבון, כדרך הכובסים.

(עב) עוד מדיני סחיטה - נעיר שמותר להשתמש במגבונים כדי לנקות תינוק, אף על פי שבזמן הקינוח עלולים להוציא מעט מים. אך אין לסחוט את המטלית בכוונה לפני הקינוח כדי ללחלח את עור התינוק[10].

9. בדברי המחבר כאן יש מעין ראיה שדעת המתירים בפסיק רישיה דניחא ליה באיסור דרבנן לא נדחתה לגמרי מהלכה. יעויין ביביע אומר ח״ד או״ח סימן ל״ד, שסובר להלכה שפסיק רישיה דניחא ליה באיסור דרבנן מותר; ובספרי 'בעקבות המחבר' מעמוד ר״כ והלאה ערכתי דיון בדבריו.

10. טעם ההיתר, שאין לחשוש משום איסור סחיטה שהוא תולדה דמלבן, כי אין בכך תיקון של המגבון (אלא להפך, המגבון הולך לאיבוד). ולא שייך סחיטה שהיא תולדה דדש, משום שלא ראינו איסור דש במים, ובמיוחד במים שאינם ראויים לשתייה, שלא הגיעו למטלית בצורה טבעית. ועיין חזון עובדיה חלק ד' עמוד קכ״ח אות כג. ובנספח לכרך זה הבאנו הרחבה להסבר התרת השימוש במגבונים בשבת.

סעיף יט

(עג) [ט]**ליתן כרכום (עד) בתבשיל – מותר, ואין לחוש לו משום צובע, דאין צביעה באוכלין (עה).**

[ט]שבלי הלקט בשם בעל יראים.

סעיף כ

[י]**יש מי שאומר שהאוכל תותים או שאר פירות הצובעים – צריך ליזהר שלא יגע בידיו צבועות בבגדיו או במפה, משום צובע (עו); אבל אם צובע פתו במשקה הפירות (עז) – לית לן בה, דאין**

[י]שבלי הלקט בשם בעל יראים.

שולחן ערוך כפשוטו

(עג) הקדמה לסעיף - צביעה היא אחת מל"ט מלאכות שבת. ואגב סחיטת הפירות הביא המחבר שני סעיפים המלמד שאיסור זה אינו שייך במאכל ובמשקה.

(עד) כרכום - תבלין הנותן טעם לאוכל, וגם צובע אותו בצהוב.

(עה) דאין צביעה באוכלין - וגם לא במשקין, משום שישנו איסור רק בצביעת דבר המתקיים.

מכאן למדנו שאין לאסור להוריד מים בשרותים שיש בהם מתקן המטהר את המים, אף על פי שנותנים בכך צבע למים, כיוון שאין זה צבע המתקיים.

(עו) משום צובע - הדברים מובאים בשם "יש מי שאומר" כיוון שיש החולקים[11], ולדעתם צביעה הנעשית בדרך לכלוך אין בה איסור. והלכה למעשה טוב להיזהר לכתחילה.

(עז) במקשה הפירות - אפילו אם עושה זאת על מנת לייפות את הפת. והדבר מוסיף על הנאמר בסעיף הקודם, כיון ששם תכלית נתינת הכרכום הייתה לתת טעם, ואגב כך היא צבעה את המאכל.

---

11. לעתים המחבר משתמש בלשון זו משום שמצא את הדין המדובר רק אצל מחבר אחד. כאן מכל מקום הוא רומז שיש החולקים על דין זה.

צביעה באוכלין (עח).

שולחן ערוך כפשוטו

(עח) דאין צביעה באוכלין - כפי שראינו בסעיף הקודם.

סימן שכ״א
הכנת מאכלים בשבת, ובו י״ט סעיפים.

סימן זה עוסק בהכנת המאכלים בשבת ובמלאכות השונות הקשורות בהכנתם. למרות שבמהלכו הובאו מספר מלאכות, לא נידונו בו גדרי המלאכות עצמם, אלא בעיקר איסורים שחכמים אסרו בנוגע למלאכות האלה.

המלאכות הנידונות בסימן זה המה בישול, טחינה, לישה, דישה, עיבוד עורות, נטיעה וקצירה. מלבדם, רואים בסימן זה גם מספר דיני מוקצה הקשורים במאכלים. בכל סעיף בו נידונה מלאכה שטרם למדנו אודותיה, הקדמנו ביאור קצר על הגדרים המאפיינים אותה.

סעיף א

[א]**חבילי פיאה אזוב וקורנית** (פירוש מין עשב) **(א), הכנסן לעצים (ב), אין מסתפקין (ג) מהם; הכנסן למאכל בהמה (ד), קוטם ואוכל ביד (ה),**

[א]שבת קכ״ח ע״א כחכמים, וביצה יב ע״ב. ראה עוד לעיל סימן שיט סעיף ו׳.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) מין עשב – שלושת סוגי העשבים הנזכרים כאן אינם ידועים לנו. בדרך כלל, אופן השימוש בעשבים אלו נעשה על ידי ייבושם והסקתם באש. מלבד זאת קיימת גם אפשרות להאכילם לבהמות. פעמים מועטות בני אדם אוכלים את הגרעינים שמצויים בחלקם.

(ב) הכניסן לעצים – כלומר ייעד עשבים אלו להסקה באש.

(ג) אין מסתפקין – בעשבים אלו, עקב היותם מוקצים מחמת גופם (פירוש המושג ״מוקצה מחמת גופו״ הוא, איסור טלטול חפץ שאינו נחשב כלי, כגון: אבנים ועשבים. להרחבה בעניני מוקצה, ראה לעיל בהקדמה לסימן ש״ח).

(ד) למאכל בהמה – כיון שבדעתו להשתמש בעשבים עבור הבהמות, אינם נעשים מוקצה.

(ה) ואוכל ביד – כלומר חותך העשב בידו ואוכל את הגרעין, ואף שמן הראוי

אבל לא בכלי (ו), ומולל בראשי אצבעותיו (ז).

סעיף ב

[ב]**(ח) אין עושין מי מלח (ט) הרבה ביחד לתת לתוך הכבשים (י),**

[ב] שבת ק"ח ע"א וע"ב במשנה וכתנא קמא וכמו דמפרש לה שמואל שם בגמרא.

שולחן ערוך כפשוטו

לאסרם מדין מוקצה כי אין זה מאכל אדם, אבל כיון שיש מיעוט אנשים שאוכלים אותו, הותרו העשבים בחיתוך ובאכילה.

(ו) לא בכלי – כלומר אין לחתכם בסכין לחתיכות דקות מאד, כי אז עובר על איסור טוחן, כפי שיתבאר בהמשך בסעיף י"ב. ושם בהקדמת הסעיף, יתבארו בעזרת השם מאפייניה של מלאכה זו.

(ז) ומולל בראשי אצבעותיו – מלילה פירושה הוצאת גרעינים מתוך התרמיל בו הם גדלים. לא נאסרה מלילה מן התורה בכלל מלאכת דש, כיון שמן התורה נאסרה דישה רק כאשר דש קטניות רבות יחדיו בצורה מקצועית. חכמים לעומת זאת אסרו לפרק אפילו זרעון אחד מתרמילו. אבל לא אסרו הדבר כאשר הפירוק נעשה בשינוי.

(ח) הקדמה לסעיף – עיקרם של הסעיפים להלן (מסעיף זה עד סעיף ו') יעסוק באיסורי שבת הקשורים להכנת שימורים, ובפרט לשימושי המלח המותרים והאסורים בהכנת המאכלים.

(ט) מי מלח – בימינו, תהליכי שימור מאכלים לטווח ארוך נעשה באמצעות מגוון רב של תהליכים. הנודע שבהם הוא קופסאות השימורים. אולם בימי קדם, האמצעי היחיד לשימור ירקות נעשה על ידי שרייתם במים מלוחים מאד. כי חוזקם של מי המלח חולל שינוי בבשר הירקות, ונתן להם כושר עמידות לזמן מרובה. הכנסת הירקות אל מי המלח קרויה בשם "עשיית כְּבָשִׁים", על שם כבישתם במים המלוחים. בימינו מכונה פעולה זו "עשיית שימורים"[1].

---

1. אמנם הרמב"ם (הל' שבת פכ"ב ה"י) הסביר שחכמים אסרו זאת עקב הדמיון לבישול כי ע"י הכנת מי מלח, יש בידו יכולת להכין שימורים והכנת השימורים דומה לבישול. אבל המחבר לא

משום דדמי לעיבוד (יא), אבל יכול לעשות ממנו מעט לתת לתוך התבשיל (יב); [1]**ואם נתן לתוכו שני שלישי מלח (יג), אסור לעשות ממנו אפילו מעט.**

[1] שם.

שולחן ערוך כפשוטו

יכולת המלח לחולל שינוי במאכל מדמה אותו למלאכת בישול במידת מה. זאת משום שלבישול יש תכונה להפוך מאכל חי למאכל מבושל הראוי לאכילה. וגם למלח יש תכונה דומה, שהופך מאכל העומד לריקבון בטווח קצר, ועושהו משומר וקיים לזמן רב.

(י) לתוך הכבשים - אף על פי שעירוב מלח במים איננה כבישת מאכל, אבל כיון שהכנת כמות מרובה של מי מלח, מהווה תמיד חלק בלתי נפרד מהליך שימור הירקות, לכן נאסרה הכנתם.

(יא) לעיבוד – הכנת מי המלח דומה מאד לעיבוד עורם של בעלי החיים שנאסרה מהתורה. דימוי זה נובע מחמת חוסר היכולת להכין חפצים מעורות בעלי החיים. כי רק אחר עיבודו, נעשה העור רך וראוי ליצירת חפצים. גם יצירת מי המלח משנה את המלח והמים, מסתם מים וסתם מלח לתרכיז חזק של מליחות, שבכוחו לשמר את המאכלים המוכנסים בתוכו לטווח ארוך. תכונה שוה זו הביאה את חכמינו לאסור את הכנת מי המלח לשימורים[2].

(יב) לתוך התבשיל – הכנסת מלח בכמות מועטה של מים, לשם טיבול פיתו במי מלח, או לשם נתינת טעם בתוך התבשיל, מותרת, כיון שתערובת זו אינה דומה לתרכיז המלוח הנועד להכנת השימורים, אלא מוגדרת כהכנת מאכל.

(יג) שני שלישי מלח – כמות מלח זו היא הכמות הנדרשת להכנת תרכיז מלוח, הנועד לעשיית שימורים, לכן נאסרה הכנתו אפילו בכמות קטנה.

פסק בזה כמו הרמב"ם, כי הדימיון לבישול נראה לו רחוק, ואולי דומה הכנתם לתיקון ועיבוד, כי במעשיו נוצר תרכיז מלוח שאתו יכולים להכין שימורים.

2. עשיית השימורים עצמה לא נאסרה מחמת עיבוד אלא מחמת דימויה לבישול כפי שנתבאר לעיל באות ט'. וראה עוד להלן באות טו.

סעיף ג

[ד]אסור למלוח חתיכות צנון, ארבע או חמש (יד) ביחד, [ה]מפני שנראה ככובש כבשים, והכובש אסור מפני שהוא כמבשל (טו); [ו]אלא מטבל כל אחת לבדה, ואוכלה. [ז]אבל ביצים (טז), מותר למולחן (יז).

[ד]שם ק"ח ע"ב. [ה]רמב"ם בפרק כב הלכה י. [ו]שם בגמרא. [ז]שם כחזקיה משמיה דאביי.

שולחן ערוך כפשוטו

(יד) ארבע או חמש – גם כמות ירקות כזו נראית כעשיית שימורים, לכן אסרוה חכמים במליחה. ואין כוונת המחבר לאסור דוקא חתיכות צנון, אלא כל הירקות שרגילים לעשותם שימורים, כגון מלפפונים וכדומה, גם נאסרו. אמנם כאשר מערב גם שמן בירקות, אין איסור למלחם, כי ברור הדבר שאינו עוסק בעשיית שימורים אלא רק בהכנת מאכל. לכן טוב להקדים נתינת השמן לפני מליחתם, שאז אין ספק שעוסק בהכנת מאכל.

מליחת חסה מותרת בזמן האכילה בלבד, אבל כשרוצים למלחה קודם האכילה, צריך לוודא שיחד עם המלח ניתנים על החסה גם שמן או מיץ לימון[3].

(טו) שהוא כמבשל – פעולת השימור דומה לבישול, מכיון שהבישול משנה את המאכל לעשותו ראוי לאכילה, וכך גם שימור הירקות משנה את טעמם ויכולת שרידותם לתקופה ממושכת. למרות זאת לא נאסר הדבר מן התורה במלאכת מבשל, כי אין פעולות השימור כרוכות בחום האש.

(טז) אבל ביצים – מבושלות.

(יז) מותר למולחן – מליחת הביצים איננה נראית כמעשה אסור כי לא עושים שימורים מביצים, לכן לא אסרו זאת חכמים.

3. כך כתבו הפוסקים, כי חששו שמלבד איסור הבישול שבמליחה, יש לאסור גם מטעם עיבוד, שעל ידי המלח יוצא הטעם הטמון במאכל. אבל לעניות דעתי, גם אם נחשוש משום עיבוד אין לאסור, כיון שמליחת הירקות אסורה מחמת הדמיון לעשיית שימורים, ולא כללו חכמים באיסור אלא ירקות הרגילים בשימור, אבל ירק החסה, שבימינו לא משמרים אותו, סבורני שיש להתיר את מליחתו. אלא שלא מלאני לבי לכתוב כן, כי ראיתי שמרבית האחרונים אוסרים.

סעיף ד

[ח]יש מי שכתב שמותר לטבול כמה חתיכות צנון אחת לאחת לבדה, ולהניחם יחד לפניו כדי לאכלם מיד זו אחר זו (יח).

[ח]תרומת הדשן סימן נה, ובשם אור זרוע (ח״ב סי׳ עג), וכן כתב משמו ההגהות (מיימוניות) בפרק כב אות י, והביא ראיה מירושלמי פ״ז ה״ב.

סעיף ה

[ט]אסור למלוח בשר מבושל או ביצה מבושלת, להניחה (יט).

[ט]שבלי הלקט (סי׳ פח) בשם הגאונים.

סעיף ו

[י]אין למלוח ביחד הרבה פולים ועדשים שנתבשלו בקליפתן (כ).

[י]טור בשם הרב רבינו שמשון.

שולחן ערוך כפשוטו

(יח) זו אחר זו – כיון שדרך עשיית שימורים היא בהכנסת כמות מרובה של ירקות למי מלח, אין לאסור מליחת ירק בודד בפני עצמו אפילו כמה ירקות זו אחר זו, כי אינו נראה כהכנת שימורים. אמנם בסעיף הקודם המחבר רק התיר למלוח ולאכול מיד כל חתיכה. ועל כן כתב דין זה בשם ״יש אומרים״ כי דין זה אינו מוסכם. ולהלכה טוב להימנע.

(יט) להניחה – מליחת מאכלים מבושלים [כגון בשר וביצה] משמרתם לזמן מרובה, כי המלח פועל למנוע את קלקולם, לכן אסרוה. אבל לצורך הסעודה הסמוכה, הותרה מליחתם. ולמרות שירקות רבים לא מבושלים נאסרו במליחה, עקב הדמיון לעשיית שימורים, עם כל זאת הותרה מליחת מאכלים מבושלים בסמוך לסעודה, כי בהם נראית המליחה כהכנת מאכל לסעודה ולא כשימור.

(כ) בקליפתן – תהליך שימור פולים ועדשים נעשה דוקא כשהם בקליפתם, וכיון שמליחתם בעודם בקליפתן דומה לפעולות השימור, אסרוה חכמים. אבל מליחתם ללא הקליפה מותרת, כיון שברור שלא נמלחו לשם שימור.

סעיף ז

[כ](כא) מותר לדוך פלפלין, אפילו הרבה יחד, והוא שידוכם בקתא של סכין (כב) ובקערה.

[כ]שבת קמא וכרבא, הרי"ף וראי"ש ורמב"ם בפרק כ"א מהלכות שבת.

שולחן ערוך כפשוטו

מאותו הטעם מותר למלוח גם איטריות ואורז מבושלים, כי ברור לכל שהמליחה נועדה לנתינת טעם בלבד ולא לשימור.

(כא) הקדמה לסעיפים ז' עד י' וי"ב – הסעיפים להלן יעסקו בשורה של פעולות הקשורות למלאכת טוחן, בו המאפיין העיקרי הוא, פירוק החיטים לחלקים קטנים מאד, בכלי שנועד דוקא לזה, כגון ריחיים, כדי שאחר כך יוכלו חלקי החיטה להתערב עם המים ולהתחבר לעיסה (שבהמשך תאפה ללחם).

להלן בסעיף י"ב הובאה פעולת חיתוך ירקות דק דק על ידי סכין האסורה מן התורה עקב היותה תולדת מלאכה, אבל שאר הסעיפים יעסקו בפעולות טחינה שנאסרו על ידי חכמים.

(כב) בקתא של סכין – אחת הדרכים לטחון פלפלים היא בהכאתן במכתשת על ידי עֲלִי, פעולה האסורה מן התורה. לעומת זאת הותרה דיכתן בקת סכין על גב צלחת רגילה, אפילו מדרבנן, כיון שדיכה כזו איננה דרך השימוש הרגילה. למרות ההיתר, אין לדוך כמות גדולה מן הדרוש לו לאותה שבת[4].

הלכה זו מלמדת שמאפייני האסור והמותר במלאכה אינם נתלים דוקא בתוצאת המעשה, אלא פעמים גם בצורת המעשה. שהרי כאן הותרה תוצאת המלאכה האסורה (פלפל דק) מכיון שצורת הפעולה שונתה בצורה משמעותית מן האופן רגיל[5].

---

4. מ"ב ס"ק כד.

5. ואע"פ שבדרך כלל הופך השינוי במלאכה את חומרת האיסור מאיסור תורה למלאכה מדרבנן, אבל כאן, שאין זו עיקר הטחינה, וגם יש שני שינויים, לא אסרו זאת חכמים.

סעיף ח

[ל]**אין כותתין מלח במדוך של עץ (כג), אבל מרסק הוא ביד של סכין ובעץ הפרור (כד) ואינו חושש (כה). הגה: ודוקא מלח הגס (כו), אבל מלח שהיה דק מתחלה ונתבשל ונעשה פתיתין, מותר לחתכו בסכין כמו שחותך הפת (כז)** (כל בו).

[ל]הרב המגיד שם בשם תוספתא.

שולחן ערוך כפשוטו

(כג) במדוך של עץ – זהו כלי המיוחד לכתישת מלח, וכיון שדרך כתישת המלח בימי חול נעשית במדוך, אסור לעשות כן כי דומה לטוחן[6]. ולא מדובר בסעיף זה אלא על המלח שהיה בימיהם, אבל בימינו שהמלח המצוי טחון זה מכבר, הותר לפוררו גם אם דבקו גרגיריו זה בזה מחמת לחות, ואין בו איסור טוחן כלל, כי אין טוחן אחר טוחן.

(כד) ובעץ הפרור – זוהי כף עץ גדולה.

(כה) ואינו חושש – כבר נתבאר לעיל באות כב, שדוקא פעולת מלאכה שמתבצעת באופן זה בימות החול נאסרה בשבת, אבל ריסוק מלח ביד הסכין או בכף עץ מותרת בשבת, כיון שבימי החול אין המלח נכתש בצורה זו.

(כו) מלח הגס – שמבקשים לכתשו ולפררו עד שיהיה דק דק, בזה נאמרו איסורי כתישה מדרבנן.

(כז) שחותך הפת – דימה השולחן ערוך בין חיתוך המלח הדק לחיתוך הפת כיון ששניהם הותרו מחמת שאין טוחן אחר טוחן. אמנם למרות ההיתר לחתכם, לא יבצע את החיתוך בכלים המיוחדים לטחינה, כדי שלא ייראה כטוחן.

---

6. ונראה שלא נאסרה טחינת המלח מן התורה, כי עיקר טוחן נאמר רק בגידולי קרקע (תרומת הדשן סימן נו). אמנם מצינו איסור תורה גם בדבר שאינו גידולי קרקע, שהשף לשון של מתכת חייב, כמו שכתב הרמב״ם (הלכות שבת פרק ח הלכה טו), כיון שזו תולדה של טוחן, אבל כבר כתבתי לבאר שתנאי החיוב באב אינם דומים לתנאי החיוב בתולדה, ואין כאן מקום להאריך.

סעיף ט

[מ]**מותר לחתוך בשר מבושל או צלי, דק דק בסכין (כח). הגה: אבל אסור לחתוך דק דק בשר חי לפני העופות, דהואיל ואינן יכולין לאכלו בלא חיתוך, קמשוי לה אוכל (כט)** (תה"ד סי' כ"ז /נ"ו/ ועיין לקמן סי' שכ"ד, ס"ז) **(ל).**

[מ]תוספות עד ע"ב ד"ה מאי.

סעיף י

[נ]**אסור לגרור הגבינה בשבת במורג חרוץ בעל פיפיות שקורין ראלי"ו (לא).**

[נ]הריב"ש בתשובתו (סי' קפ"ד).

שולחן ערוך כפשוטו

(כח) דק בסכין – להלן בסעיף י"ב יביא השולחן ערוך את איסור חיתוכם של ירקות דק דק הנאסר מן התורה. בסעיף זה מסייג המחבר ומבאר שלא נאסרה טחינה מן התורה אלא לגבי גידולי קרקע. אבל בשר מבושל או צלוי, לא נכללו באיסור מלאכת טוחן, כיון שאינם גדלים בקרקע.

(כט) קמשוי לה אוכל – בשר חי אינו ראוי לאכילה ולכן אינו נחשב אוכל. אמנם ניתן להאכיל בשר זה לעופות ובתנאי שהוא נחתך דק דק. ואין בפעולה זו איסור טוחן, כי לא אסרה תורה טחינה אלא בצמחים, אבל חכמים אסרוה משום שזה דומה לתיקון, כי הפך דבר שאינו ראוי לאכילה ועשאו ראוי למאכל. ונראה שגם המחבר יודה לדין זה, שהרי התיר דווקא בשר מבושל הראוי לאכילה[7].

(ל) לקמן סי' שכ"ד ס"ז – שם התיר המחבר חיתוכה של נבילה דווקא בחתיכות גדולות קצת ולא בחתיכות דק דק.

(לא) שקורין ראלי"ו – כלי גירור לגבינות קשות, ואמנם מן התורה לא נאסר חיתוך הגבינה כיון שאיננה גידולי קרקע, מה גם שניתן לאכול הגבינות בלי חיתוכן, אבל חכמים אסרו את החיתוך, כיון שמשתמש בכלי המיוחד לטחינה,

---

7. ובמשנה ברורה ס"ק לג הביא שיש מתירים כאשר חותך להאכיל מיד. אבל מדברי הרמ"א נראה לא כך, שהרי אסר משום שמתקן את הבשר החי והופכו לאוכל.

סעיף יא

[ס]מותר להשקות (לב) את התלוש, כדי שלא יכמוש (לג).

[ס]הרשב״א בתשובה (ח״ד סי׳ עג).

שולחן ערוך כפשוטו

וא״כ זה דומה לטוחן.

(לב) מותר להשקות – אחת ממלאכות שבת היא מלאכת הזורע, ובכללה נאסרה נטיעת אילנות (ראה שבת עג:). תולדת הנטיעה היא השקאת צמחים, כיון שפעולה זו מסייעת לגידול הצמח. בסעיף זה דן המחבר בהשקאת צמח שאינו מחובר לקרקע.

(לג) שלא יכמוש – כמישת ירק פירושה איבוד לחותו ומראהו הטרי. מניעתו של הליך זה נעשה באמצעות השקאת הצמח התלוש, אבל אין בפעולה זו תוספת כח צמיחה, וכיון שהשקאת התלוש אינה דומה לנטיעה לא אסרוה חכמים. שונה היא הנחת פרחים במים שנאסרה על ידי חכמים כמו שיתבאר להלן בסימן שלו סעיף יא, שתכלית הנחתם הוא לשם פתיחת הפרחים, ובזה נדמית הנחתם במים לנטיעה[8].

---

8. יש להעיר אודות מיקומה של הלכה זו בין איסורי טוחן שנדמית כבלי טעם!

אבל נראה שבדוקא נסדרה כאן על ידי המחבר, כי למרות שאיסור טוחן נאמר רק לגבי גידולי קרקע, בכל זאת נתבאר בסעיף הקודם שגבינה קשה, אפילו שאינה גידולי קרקע, נאסרה בגרירה וחיתוך, עקב דימוי פעולת החיתוך לטחינה האסורה מן התורה. היה אפשר לומר שגם השקאת צמח תלוש תיאסר מחמת דימויה להשקאה במחובר האסורה מן התורה.

לכן מיקם המחבר סעיף זה דוקא כאן, כדי ללמד שלא אסרו את ההשקיה, כי אין לדמותה להשקאת צמח מחובר שתכליתו תוספת כח לצומח, שהרי כל תכלית ההשקיה הוא רק מניעת ועיכוב הליך כמישתו.

סעיף יב

ע**המחתך הירק דק דק, חייב משום טוחן (לד). הגה: והוא הדין דאסור לחתוך גרוגרות וחרובים לפני זקנים (לה)** (ב"י בשם תוספתא). **ודוקא פירות**

ע שבת עד ע"ב וכפירוש הרשב"ם הביאו הגהות מיימוניות בפרק כא (אות ע') וסמ"ג לאוין סה והר"ן (לב.) ומרדכי שם (פ"ז סי' שס"ה).

שולחן ערוך כפשוטו

(לד) משום טוחן – מדובר בחיתוך דק מאד של ירק לצורך בישולו או בירק שקשה לאכלו בלי חיתוכו לחתיכות דקות מאד. לכן דומה חיתוכו למעשה טחינה, כמו שהטחינה מאפשרת ללוש את החיטים לעיסה, כך חיתוך הירק דק דק מיקל על בישולו או מאפשר את אכילתו. והאיסור הוא איסור תורה. מאכל שגם בלא חיתוך ניתן לאכילה, כגון סלט ירקות, אין בו איסור תורה, אבל נראה שיש בו איסור דרבנן לשיטת המחבר[9], לכן נדרשת זהירות בחיתוך סלטי ירקות וכדו' לחתכם דוקא חתיכות גדולות במקצת.

(לה) לפני זקנים – בניגוד לירקות שכדי לבשלם רגילים לחתכם דק דק, הפירות מוכנים לאכילה גם ללא חיתוך, שהרי רגילים לאכלם שלמים או בחתיכות גדולות, ובחיתוכם לחתיכות קטנות אינו משפר במאומה את אפשרויות אכילתם, לכן לא נאסר חיתוכם דק דק מן התורה, אבל חכמים אסרו זאת. לדעת הרמ"א, אסרו זאת חכמים רק בחיתוך הנועד לזקנים, כי החיתוך דק דק עבורם מהוה שיפור אפשרות האכילה. אבל עבור שאר בני האדם לא נאסר חיתוך הפירות[10]. ואילו למחבר אסרו זאת חכמים באופן

9. הסברנו שלמחבר האיסור לחתוך הירקות דק דק הוא דווקא כדי לאפשר לאוכלו או לבשלו על פי דבריו בבית יוסף שתמה (כאן סק"ט), מדוע נחשב חיתוך זה מלאכה, הרי לא נוצר כל שינוי מהותי, ועל כן צמצמו הראשונים את האיסור ונקטו שנאסר רק כשאינו יכול לאכול בלי חיתוך או כשחותך כדי לבשל. אמנם המחבר לא כתב שאין האיסור קיים כלל. לכן נראה שהוא סבור כי נשאר איסור דרבנן. וראה מה שכתבתי בנוגע לשיטתו של המחבר בענינים כגון אלה, בספרי בעקבות המחבר חלק א עמוד רמו.

10. כפי הבנת המגן אברהם ס"ק יד, ויש חולקים וסוברים שהמילים לפני זקנים הם לאו דווקא. עיין בביאור הלכה ד"ה לפני זקנים ואנו הסברנו על פי דברי הבית יוסף וכפי שמשמע מלשון הרמ"א וכהבנת המ"א.

וכדומה לזה, אסור (לו). אבל מותר לפרר לחם לפני התרנגולים, דהואיל וכבר נטחן אין לחוש, דאין טוחן אחר טוחן (לז) (הגהות מיימוני פרק כ״א ור״ן פרק כלל גדול וסמ״ג). **וכל זה לא מיירי אלא בחותך ומניח, אבל אם לאכלו מיד, הכל שרי מידי דהוי אבורר לאכול מיד, דשרי (לח)** (תשובת הרשב״א והר״ן פרק כלל גדול), **כדלעיל סי׳ שי״ט (לט).**

שולחן ערוך כפשוטו

גורף ללא יוצא מן הכלל. פירות אלה נאסרו רק בחיתוך דק מאד, אבל חתיכות גדולות קצת מותר לחתוך.

(לו) אסור – כוונתו למעט פירור הלחם, שלא נאסר, כפי שמסביר בהמשך.

(לז) טוחן אחר טוחן – הלחם נעשה מחיטים שכבר נטחנו, וכמו שכבר בארנו לעיל, לא נאסרה טחינת חלקים נפרדים כגון פירורים וכדומה אפילו ששבו ונתחברו לגוף אחד.

(לח) דשרי – תרגום: איסור החיתוך דק דק הוא בזמן שאינו קרוב לשעת הסעודה, אבל בסמוך לשעת הסעודה לא נחשב החיתוך כמלאכה אלא כדרך אכילה. והנה המחבר לא הביא היתר זה, וההסבר לזה נראה, שלדעתו אפילו סמוך לסעודה צריך לחתוך בחתיכות קצת גדולות. אמנם למעשה הסכמת הרבה פוסקים שגם הספרדים יכולים לסמוך על היתר הרמ״א[11]. מלבד האמור יש להוסיף, שסמוך לסעודה מותר לרסק בננה, לצורך האכלת ילד או קשיש, כיון שהריסוק אינו חיתוך גוף אחד לחתיכות דקות מאד, ואינו דומה לטוחן, וגם חיתוך ירק דק דק מותרת לרוב הפוסקים קרוב לשעת הסעודה[12].

(לט) לעיל סימן שי״ט – הדן בהלכות בורר, ובו נתבאר שאין איסור בהוצאת אוכל מתוך פסולת כשדעתו לאכלו מיד.

11. כך פסק הרב עובדיה יוסף בלויית חן (סימן שכא אות סב). והכף החיים באות עח, אלא שמביא שיש חולקים.

12. ועיין בלויית חן אות סד.

סעיף יג

[פ]**אסור לרדות (מ) חלות דבש מהכוורת** (פירוש: הקן שהדבורים עושים בו הדבש) **מפני שדומה לתולש (מא). הגה: ודוקא אם דבוקין בכוורת** (המגיד פרק כ״א), **אבל אם נתלשו מבעוד יום, או שנתרסקו מבעוד יום והדבש צף בכוורת, מותר לרדותו בשבת (מב)** (ב״י).

[פ]שם צה ע״א ברייתא וכחכמים.

שולחן ערוך כפשוטו

(מ) אסור לרדות – אחת ממלאכות שבת האסורה מן התורה היא הקצירה, בה נכלל גם איסור תלישת פירות מן האילנות. סעיף זה עוסק באיסור תלישה שחכמים חידשו, במקרה הדומה לתלישה שהתורה אסרה.

(מא) שדומה לתולש – לא נאסרה פעולה זו מן התורה, כיון שהדבש אינו גדל כמו צמח, אלא חכמים אסרוהו מחמת דימויו לפעולת התלישה האסורה מן התורה.

(מב) לרדותו בשבת – פעולה זו אינה דומה כלל לפעולת התלישה האסורה בתורה, לכן לא אסרו זאת חכמים. דברי הרמ״א בסעיף זה לא באו לחלוק על דברי המחבר אלא לפרשם.

סעיף יד

צ**(מג) אין מגבלין** (פירוש: נתינת מים בקמח נקרא גיבול) **(מד)** קמח קלי,

צשם קנה ע״ב ברייתא וכרבי יוסי ברבי יהודה הרי״ף ורא״ש פכ״ד ורמב״ם בפכ״א.

שולחן ערוך כפשוטו

(מג) הקדמה לסעיף – סעיף זה דן במלאכת לישה שהיא אחת ממלאכות שבת האסורה מן התורה. מאפייניה של מלאכה זו המה בעיקר ערבוב חלקיקי קמח עם מים והפיכתם לעיסה. גם ערבוב עפר ומים נאסר מן התורה אם תכליתו הכנת טיט לבנין. ומצינו בראשונים שתי שיטות עיקריות בהבנת גדרי מלאכה זו, ולשתיהם נמצא ביטוי בהלכה. השיטה העיקרית שהמחבר נקט להלכה היא, שלישה איננה מזיגת מים על גבי חלקיקים קטנים, אלא דווקא לישת החומר ויצירת גוף אחד מן התערובת. ולכן מן התורה נאסרה רק לישת חומרים שהם ״בר גיבול״, ובמילים אחרות, רק חומרים שערבובם במים מדביק את החלקים זה לזה לכדי עיסה. והוסיפו חכמים לאסור גם עירוב חומרים שאינם ״בר גיבול״, עקב הקירבה והדמיון ללישה, וכפי שיתבאר בהמשך.

השיטה השניה, המחמירה בהרבה, סוברת שהתורה אסרה גם דברים שאינם ״בר גיבול״, ולא זו בלבד אלא שכבר בשפיכת הנוזל בתוך החלקיקים עובר השופך על איסור לישה מן התורה. להלכה ננקטת הדעה הראשונה בעיקר, אבל כאמור גם הדעה השניה מקבלת ביטוי. חשוב להדגיש שלשתי השיטות לא נאסרה בלילה רכה, כלומר כאשר התוצר הסופי אחר ערבוב חלקיקי החומר עם הנוזלים הוא משקה נוזלי.

(מד) נקרא גיבול – תוספת זו אינה לא מדברי המחבר ולא מדברי הרמ״א. ונראה שהמוסיף רצה להסביר את המילה גיבול, ונתכוין שבקמח רגיל אסורה אפילו נתינת המים מדרבנן, אף שאיסור תורה ישנו רק אם לש ממש. אמנם

הרבה, שמא יבא ללוש קמח שאינו קלי (מה). ומותר לגבל את הקלי מעט מעט (מו). ק**אבל תבואה שלא הביאה שליש שקלו**

ק שם ברמב"ם לפי גרסתו.

שולחן ערוך כפשוטו

בקמח קלי, שאינו בר גיבול, אין בנתינת מים כל איסור להלכה[13].

(מה) שאינו קלי – קמח קלי נעשה מחיטים שבטרם טחינתם ייבשום בחום התנור. מתכונותיו של קמח זה שאינו "בר גיבול", לכן אין בעירובו עם מים חשש לאיסור תורה. למרות זאת, אסרו חכמים לערבב וללוש כמות גדולה שלו עם המים, עקב דמיון הפעולה ללישה האסורה. איסור זה נאמר הן לגבי בלילה קשה והן לגבי בלילה רכה. אמנם לא נתברר מהי כמות גדולה, ונראה שאם הוא משנה מהרגלו ולש קמח קלי בכמות מועטה מהרגלו בימי חול, הדבר מותר[14]. מלבד זאת, לא הותרה לישה זו אלא כשזו נצרכת לסעודות השבת. יש ללמוד מהאמור, שאסור מדרבנן לערבב קקאו וסוכר עם חלב לשם יצירת ממרח, וגם אין לערבב שביבי תפוחי אדמה עם מים לעשיית פירה.

(מו) מעט מעט – מיעוט קמח הקלי בלישה תכליתו יצירת שינוי כתזכורת על אודות איסור לישת הקמח רגיל, לכן אדם שנדרשת לו כמות מרובה מעיסת קמח הקלי, יוכל ללוש פעמים מרובות כמות מועטת מקמח קלי.

13. אפשר גם להסביר שהמגיה נתן כאן ביטוי לשיטה השניה, אודותיה הקדמנו בתחילת הסעיף, שהיא סבורה שבדבר שאינו בר גיבול, קיים איסור דאורייתא כבר מעת שפיכת המים. אבל המחבר אינו סבור כך, אלא כשיטה הראשונה, שנתינת מים בין בדבר בר גיבול ובין בדבר שאינו בר גיבול לא נאסרה כלל. וראה בסוף סעיף טז, בו הביא המחבר שיטה זו, ושם תתבאר ההכרעה ההלכתית בנידון.

14. מנוחת אהבה ח"ב פ"ט ס"ז הערה 28, מובא באיש מצליח.

אותה (מז) ואחר כך טחנו אותה טחינה גסה (מח), שהרי היא כחול והיא הנקראת שתיתא, מותר לגבל ממנה בחומץ וכיוצא בו הרבה בבת אחת (מט); והוא שיהיה רך (נ), אבל קשה, אסור מפני שנראה כלש (נא). (ואפילו ברך) **צריך לשנות. כיצד, נותן את השתיתא ואחר כך נותן את החומץ (נב).**

שולחן ערוך כפשוטו

(מז) שקלו אותה – מקילים בקמח זו יותר מקמח קלי, כי בשונה מקמח הקלי שמקורו בגרעיני תבואה שנשלמה הבשלתם בשדה, כאן מדובר על תבואה שכלל לא השלימה את הליך הבשלתה, ובנוסף על זאת גם ייבשום בחום התנור טרם טחינתם. תנאים אלו מקשים על חיבור חלקיקי הקמח, לכן מקילים יותר בלישתם, כי אינה דומה כל כך ללישה האסורה.

(מח) טחינה גסה – כלומר חלקיקי הקמח גדולים ועבים יותר מקמח שמקורו בגרעיני תבואה בשילה.

(מט) בבת אחת – בקמח זה הנקרא שתיתא מקילים הרבה, שהרי בעוד שבקמח קלי נאסר לערבב כמות גדולה בבת אחת בבלילה רכה, כאן הותר הדבר.

(נ) שיהיה רך – עיסה רכה מפחיתה מאד את הדמיון למלאכת לישה האסורה, בה הקמח הנילוש הופך לעיסה שהוא גוף עבה וקשה.

(נא) כלש – לא נאסרה הלישה אלא בכמות גדולה, אבל כמות קטנה הותרה בלישה, כמו שהותר בקמח קלי.

(נב) נותן את החומץ – הסיבה לשינוי זה, כיון שסוף כל סוף גם בבלילה רכה יש דמיון מועט ללישה, אמנם במקרה שנתקבלה תערובת נוזלית ממש, אין כל צורך בעשיית שינוי. לכן, הכנת משקה קקאו או קפה עם סוכר מותרת, כי אין בה כל דימוי ללישה.

סעיף טו

[ו]חרדל **(נג)** **שלשו מערב שבת (נד), למחר יכול לערבו הן ביד הן בכלי (נה) ונותן לתוכו דבש ולא יטרוף לערבו בכח (נו), אלא מערבו מעט מעט (נז).**

[ו]שם קמ ע"א מסקנא דגמרא.

שולחן ערוך כפשוטו

(נג) חרדל – החרדל הוא צמח בו גדלים זרעונים קטנים, ובערב שבת ערבבו זרעונים אלו עם משקה כלשהו או בשמן המופק מן הזרעים עצמם, עד שנתקבל סוג של ממרח, אשר בשבת נאסר מדרבנן בלישה[15]. והסעיף עוסק בשאלה, איזו פעולה ניתן לבצע בממרח זה בשבת, בלי לעבור על איסור לש.

(נד) מערב שבת – אבל בשבת נאסרה לישת תערובת זו מדרבנן, כפי שבארנו.

(נה) הן בכלי – ערבוב ממרח זה בשבת הותר (אחר שנילוש בערב שבת) כיון שחכמים לא אסרו אלא ערבוב הדומה ללישת קמח המחבר חלקיקים נפרדים זה לזה, אבל ערבוב ממרח זה שאינו מטיב את חיבור החלקיקים, רק מפזרם שוה בשוה בכל חלקי הממרח, אין לאסרו.

(נו) בכח – פעולת עירוב הנעשית בכח דומה ללישה, כי מכוחה מתקבלת תערובת איכותית הדומה לעיסה.

(נז) מעט מעט – כי פעולה כזו אינה דומה לפעולת לישה. וכמו כן גם טחינה גולמית, שלמעשה כבר נילושה בערב שבת, אין איסור לישה בתוספת מים וערבובם, אלא ישנה לערבב בנחת, וידאג שהתערובת תצא נוזלית ולא קשה[16].

---

15. על פי חזון איש (או"ח – מועד סימן נח, ס"ד) שנקט כי זרעוני החרדל אינם בר גיבול.

16. ילקוט יוסף (ח"ג עמוד תה). בשמירת שבת כהלכתה (ח, כא) אוסר זאת, כי בעת הוספת המים הטחינה מתקשה, והערבוב דומה ממש ללישה. אבל המקילים סוברים שהיות וכבר נילוש בערב שבת, ולבסוף הופכים את הטחינה לנוזלית, אין כאן איסור, כאשר הערבוב נעשה בשינוי.

סעיף טז

ש**שחלים** (פירוש: שחלים בערבי תכא לשא״ר ובלע״ז קרישין) **(נח) שדכן מערב שבת (נט), למחר נותן יין וחומץ ולא יטרוף (ס), אלא מְעָרֵב. וכן שום שדכו מערב שבת (סא), למחר נותן פול וגריסין ולא יטרוף, אלא מְעָרֵב (סב).** הגה: **ויש אומרים דלא יערב בכף, אלא ביד (סג)** (אור זרוע ומרדכי סוף פרק תולין). ת**ויש אומרים דהא דשרי לערב משקה בחרדל דוקא שנתנו מבעוד יום (סד), אבל בשבת אסור לתת משקה בחרדל או**

ש״שם. תוספות עד ע״ב ד״ה מאי. ת״טור בשם ספר התרומה.

שולחן ערוך כפשוטו

(נח) קרישין – Cresson בצרפתית, ובעברית נקרא שחליים, שהוא צמח ממשפחת המצליבים, המאופיין בפרחים זעירים ופרי מעוגל, בעל זרעים בודדים. יתכן גם שהכוונה לגרגירי נחל.

(נט) מערב שבת – בשבת עצמה נאסר לדוך בהן משום טוחן.

(ס) ולא יטרוף – השחלים דומים לחרדל במה שאינם בר גיבול, לכן כל זמן שאינו מערב בכח את הגרגירים עם הנוזלים, אין פעולתו דומה כלל ללישה, ואין לאסרו. פעולה זו קלה אף יותר מעירוב זרעוני החרדל בנוזלים, שכן אחר ערבוב החרדל מתקבלת תערובת הקרובה יותר ללישה מאשר התערובת הנוצרת אחר עירוב גרגרי שחלים בנוזלים. ומכאן יש להוכיח שאין לאסור ערבוב טונה או אפילו ירקות הקצוצות דק דק, יחד עם מיונז או כל נוזל אחר, כי אין כאן יצירה של גוש חדש, ואולם ישתדל שלא יערבנו בכח[17].

(סא) שדכו מערב שבת – אבל בשבת אסור לדוך את השום, משום טוחן.

(סב) אלא מערב – כי ערבוב בכח חזק דומה ללישה.

(סג) אלא ביד – העירוב הנעשה בכף, יוצר תערובת טובה יותר, ודומה במקצת ללישה. המחבר לעומת זאת מתיר לטרוף אפילו בכף, ובלבד שלא יעשה בכח ובחזקה.

(סד) מבעוד יום – תערובת שנמזג לתוכה משקה טרם השבת נחשבת

17. עיין חזון עובדיה ח״ד הלכות לש אות ד.

בשום, הכתושים, משום לש (סה). הגה: (סו) ואם נותן האוכל תחלה ואחר כך החומץ או היין ומערבו באצבעו, שרי דהוי שינוי כמו בשתיתא דלעיל. וכן נוהגין להתיר על ידי שינוי; ומקום שדרכו לעשות כך בחול (סז), יתן בשבת החומץ תחלה ואחר כך האוכל (סח).

סעיף יז

[א]מותר לעשות יינומלין, שהוא יין ישן דבש ופלפלין, מפני שהוא

[א]שבת קלט ע"ב משנה, ואם מותר לסנן עיין סוף סימן שי"ט סט"ז.

כנילושה.

(סה) משום לש – בהקדמה לסעיף י"ד הבאנו שיש דעה בראשונים, שמן התורה נאסרה גם לישת דברים שאינם בר גיבול, כלומר אין החלקיקים הקטנים מתחברים לגוף אחד, והיא חמורה מלישת דברים ברי גיבול, מחמת העובדה שגם נתינת המים נאסרה, שחכמים אסרוה אפילו בשינוי. דעה זו היא המובאת במחבר כאן בשם יש אומרים, ולשיטה זו גם נתינת מים בקמח קלי נאסרה מן התורה. לעומת זאת, עירוב נוזל בחרדל בשבת, נאסר גם לשיטה היותר מקילה, כמו שראינו בסעיף הקודם, אבל רק מדרבנן ולא מן התורה.

(סו) הגה - בפסיקה הסופית בדין זה נקט הרמ"א בדרך של פשרה, והכריע, שמעיקר הדין אין איסור לישה בדברים שאינם בר גיבול, אבל כדי לחוש לשיטת הראשונים שרואים בזה איסור תורה, אין להתיר לישה זאת אלא על ידי שינוי, כך שגם לשיטת המחמירים מתבטל האיסור מן התורה ונאסר מדרבנן, ובמקרה כזה ודאי אפשר לסמוך על רוב הפוסקים שנקטו בזה להיתר.

(סז) לעשות כך בחול – שבתחילה מניח את האוכל ואחר כך מוסיף משקה.

(סח) ואחר כך האוכל – הקדמת המאוחר בסדר נתינת המאכלים, מהוה שינוי במקומות אלה. ההכרעה למעשה בהלכה זו היא, שגם האשכנזים וגם הספרדים יכולים להקל בדבר שאינו בר גיבול, אבל צריכים לעשות איזה שינוי בצורת הלישה, ועל ידי זה יצאו מידי כל חשש. אבל ערבוב בכח חזק אסור בכל אופן.

לשתיה (סט); [ב]**ואין עושין אלונתית, שהוא יין ישן ומים צלולים ושמן אפרסמון, שהוא לרפואה (ע).**

[ב]שם קמ ע״א ברייתא.

סעיף יח

[ג]**אין שורין את החלתית (עא) לא בפושרין ולא בצוננין, שדרך לשרותו לרפואה (עב);** אבל נותנו לתוך החומץ ומטבל בו פתו **(עג).** היה שרוי מאתמול, מותר לשתותו **(עד)** בשבת. ואם שתה

[ג]שם ברייתא וכתנא קמא ומתניתין יחידאה היא רבי יוסי.

שולחן ערוך כפשוטו

(סט) לשתיה – סיבת ההיתר היא, כיון שאין במעשה זה שום דימיון ללישה כי התערובת נוזלית.

(ע) לרפואה – ערבוב זה, למרות שאין בו כל מלאכה, נאסר כחלק מגזירה כללית של חכמים לגבי הכנת ונטילת תרופות בשבת. כיון שבימיהם נעשתה הכנת התרופות בביתו של כל אדם, על ידי טחינת שרשי צמחים שונים, וחששו חכמים שאם תותר נטילת תרופות בשבת, יכשלו במלאכת טוחן, ובכלל גזירה זו נאסר גם לערבב ״אלונתית״, ואפילו לצרוך אותו. להלן בסימן שכ״ח נרחיב בפרטי איסור זה.

(עא) החלתית – זהו צמח חריף המשמש כמשקה רפואי וכחלק מהכנתו הוא נשרה במים.

(עב) לשרותו לרפואה – שרייתו במים איננה מלאכה אבל נאסר כחלק מגזירת חכמים שאסרו הכנת תרופות בשבת.

(עג) ומטבל בו פתו – שימוש זה אינו לשם רפואה אלא הבריאים אוכלים אותו ולא נאסר.

(עד) מותר לשתותו[18] – את הכנתו בשבת ראו חכמים לאסור כיון שיתכן להכשל בטחינה אסורה, אבל שתייתו בשבת לא נאסרה על ידם, כיון שגם

18. יש גורסים לשרותו, אבל אנו מסבירים לפי הגירסה לשתותו שהיא הגירסה המקובלת על המשנה ברורה.

ממנו יום חמישי ויום ששי וצריך לשתות גם בשבת, [ד]מותר **(עה)**, שכך הוא דרך רפואתו לשתותו שבעה ימים זה אחר זה, הילכך מותר לשרותו בצונן וליתן בחמה, מפני שהוא סכנה אם לא ישתה ממנו **(עו)**.

[ד]שם בגמרא.

סעיף יט

[ה]**(עז)** שום ובוסר ומלילות שריסקן מערב שבת, אם מחוסרים דיכה,

[ה]ציינתיו לעיל בסימן רנ"ב ס"ה.

שולחן ערוך כפשוטו

בריאים שותים אותו, ולא נראה בהכרח שהשותה עוסק בעניני רפואה.

(עה) מותר – אפילו שרייתו בשבת, כמו שכתב בהמשך.

(עו) לא ישתה ממנו - סכנה זו איננה סכנת חיים שלגבה הותר חילול שבת, אלא חשש סיכון ופגיעה בבריאות או האטת החלמת החולה. על בסיס הלכה זו הותרה בשבת גם נטילת תרופות הנלקחות מידי יום.

(עז) הקדמה לסעיף – בסעיף זה שב המחבר לעסוק באיסור סחיטה אודותיו למדנו בסימן ש"כ[19]. כדי להבין את הנאמר בו, נשוב בקצרה על חלק מפרטי המלאכה. מן התורה נאסרה דישתם של שיבולים וסחיטת ענבים (וזיתים) שעברו הבשלה מליאה. סחיטת השום, גם אם הוא בשל לחלוטין, לא נאסרה מן התורה.

חכמים גזרו לאסור את סחיטת השום, או העֵנב שלא נתבשל כל צרכו, או את דישת המלילות, שהם שבולים שלא נתבשלו כל צרכן, כדי שלא יכשלו

---

19. יש לשאול מדוע סעיף זה לא בא בסימן הקודם הדן באיסור סחיטה. ונראה שסיבת הדבר היא, כיון שהסימן הזה בא כהשלמה לקבוצת הסימנים הקודמת בה נידונו ענינים שונים לגבי הכנת מאכלים בשבת, כגון מלאכות בישול, ברירה וסחיטה, לכן, כהשלמת הסימנים הקודמים, גם הוא דן בפעולות שונות הקשורות להכנת המאכלים במטבח, בלי קישור למלאכה מסוימת, כגון הכנת סלטים, והיתר חיתוך האוכל וערבוב המאכלים. ומאותה סיבה, נסדר כאן גם ההיתר לסיים את שחיקת הריפות ע"י עץ פרור. כי סידור הסימנים בדרכו של הטור, שהוא מקור השולחן ערוך, לא נעשה לפי סדר המלאכות אלא לפי סדר החיים.

אסור לגמור דיכתן בשבת (עח); ואם אין מחוסרים אלא שחיקה (עט), מותר לגמור בשבת (פ). [1]**לפיכך מותר לגמור שחיקת הריפות (פא) בעין פרור בקדירה בשבת, אחר שמורידין אותה מעל האש.**

הגה: ומותר להחליק האוכל בשבת, ולא הוי בזה משום ממחק (פב), הואיל

[1] טור בשם הרמב״ם בפכ״א הי״ג מהלכות שבת וכן כתב בתשובה (סי׳ שה).

שולחן ערוך כפשוטו

בסחיטת זיתים וענבים או דישת חיטים האסורים מן התורה. בהמשך יתבאר, שלא אסרו חכמים כל סוג של הפעלת כח, שהרי שלשה שלבים יש לו להליך הסחיטה. הראשון הוא ריסוק המאכל באמצעות העמסת אבן כבידה. השלב השני, המכונה דיכה, הוא, לחיצה בכח חזק על האבן, ובשלב זה יוצא רוב המשקה. השלב השלישי והאחרון בסחיטה הוא שחיקת המאכל המרוסק. להלן יתבאר מה נאסר ומה לא נאסר.

(עח) דיכתן בשבת – שלב זה בסחיטת הנוזלים הוא השלב אותו אסרו חכמים.

(עט) שחיקה – הוא השלב השלישי והאחרון, שקדמה לו יציאת רוב הנוזלים מן המאכל. ולא נותרו בו אלא שאריות משקה.

(פ) לגמור בשבת – לא אסרו חכמים שלב זה, שאין בו חשיבות של ממש בהליך הסחיטה, שהרי תכליתו רק לסיים את ריקון המאכל מנוזליו, הלכך אין לחשוש שמא אדם יקל מחמתו גם בסחיטת זיתים וענבים.

(פא) שחיקת הריפות – הריפות הם גרגרי חיטה שנתבשלו קודם שבת ונעשו כעין דייסא, ולמחרת בשבת, אחר הורדת התבשיל מהאש, היו רגילים לערבבם באמצעות כף גדולה (הנקראת עץ פרור), עם בשר ומים. ערבוב זה נעשה בכח גדול, ולמרות הסרת קליפות החיטים באמצעותו, אין הדבר נחשב דישה אפילו מדרבנן, כמו שנתבאר, שזהו השלב האחרון אותו לא אסרו.

(פב) משום ממחק – איסור מלאכת ממחק נאמר לגבי פעולה ההופכת את עור הבהמה למוצר חלק נטול שערות וגבשושיות אחרות. גם החלקת שעוה נאסרה מן התורה, וכגון שמבקשים להדביק נר ביום טוב על מקום שטוח, ואם

ואפשר לאכלו בלא זה (פג); ומכל מקום המחמיר במאכל של תפוחים וכדומה שדרכו בכך, תבוא עליו ברכה (פד) (מרדכי ר"פ כלל גדול). **אסור לקלוף שומים ובצלים כשקולף להניח (פה), אבל לאכול לאלתר, שרי (פו)** (ועיין

שולחן ערוך כפשוטו

תחתית הנר איננה חלקה, אסור להחליקו. ולגבי החלקת אוכלים, מלמדנו הרמ"א שהדבר לא נאסר.

(פג) לאכלו בלא זה - כוונת הרמ"א בתוספת זו, להתיר את החלקת המאכלים גם לפי הדעה הסבורה כי בעקרון קיים איסור ממחק מדרבנן גם במאכלים, כל שמחליק לשם תועלת כלשהי (ולא רק ליופי). וכיון שאפשר לאכול בלי החלקה, גם דעה זו מתירה את החלקת המאכל.

(פד) תבא עליו ברכה – יש דעה לפיה חכמים אסרו את החלקת המאכל גם אם נעשה רק עבור יפוי מראהו. לכן אף שמִן הדין אין לחשוש לשיטה זו, המחמיר בזה תבוא עליו ברכה. המחבר לעומת זאת כלל לא הביא חשש זה.

(פה) כשקולף להניח - אסרו זאת חכמים כיון שנדמית פריקת הפרי מן הקליפה, למלאכת דישה. ומכיון שנזכר איסור זה דוקא לגבי קליפות הבצל והשום, דייקו הפוסקים שרק בקליפות דומות, שהקליפה נפרדת לשכבה שונה ואינה דבוקה במאכל, כגון תפוזים ואגוזים, לא התירו לקלפן אלא סמוך לאכילה. אבל קליפות הדבוקות במאכל וראויות לאכילה, כגון התפוח והגזר, מותר לקלפן גם שלא בסמוך לאכילה, ומותר אף להסתייע במקלף לצורך זה[20].

(פו) לאלתר שרי - כיון שפעולה זו איננה דישה ממש לכן גזרו רק שלא בסמוך לאכילה, שאז יש לו דמיון במידת מה למלאכה. הפסיקה וההכרעה למעשה היא, שבסמוך לסעודה מותר לקלף הכל, אבל שלא בסמוך לסעודה, מותר

20. עיין שער הציון ס"ק צז ושמירת שבת כהלכתה (מהד' תש"ע) פרק ג סעיף לד.

לעיל סימן שי״ט) (פז) (סמ״ג והגה״מ פרק כ״ב וב״י בשם סמ״ק ותה״ד ורבינו ירוחם).

שולחן ערוך כפשוטו

לקלף רק פרי שקליפתו נאכלת[21].

(פז) לעיל סימן שי״ט – כוונתו שכבר מצינו היתר דומה בדין בורר, כשנעשית הברירה סמוך לסעודה[22].

21. והנה יש סוברים שקשה לדמות את הקילוף למלאכת דישה, כי הדישה יש בה מיומנות מיוחדת של הסרת קליפות שיבולים רבים מאד בו זמנית, מה שאין כן בפעולת הקילוף, בה רק קליפה בודדת מוסרת בכל פעם. לעומת זאת פוסקים אחרים נקטו בשיטת הרמ״א שאין לדמותו למלאכת בורר, כיון שבמלאכת בורר הדברים מעורבים זה בזה, ואילו בקילוף, הפסולת ניכרת בפני עצמה, כמו גם המאכל.

וראה עוד באיש מצליח שהביא דברי המנוחת אהבה (ח״ב פ״ז סעיף יב), שפירות שקליפתן דבוקה בהן מאד, וכשקולפים אותן בסכין נקלף גם חלק מהפרי הדבוק בקליפה, מותר לקלפן אפילו אם דעתו לאכלן לאחר זמן ע״ש, ולפי זה מותר לקלף אפילו לפת וגזר שאין קליפתן נאכלת, וכל שכן תפוחים שרוב העולם אוכלים אותם עם קליפתן.

22. לכאורה קולא זו קשה לקבלו כי ראינו אותה בבורר דווקא בבורר אוכל מתוך פסולת ואילו כאן, תחילה מסיר את הפסולת ואחר כך לוקח האוכל, ומדוע השו״ע מדמה זאת לבורר. ופירשו הפוסקים שכיון שמן הנמנע להניח את היד על המאכל בלא הסרת הקליפה, לכן יש להחשיבו ברירת אוכל מתוך פסולת.

כמו כן יש שואלים למפרשים שסעיף זה עוסק באיסור דש, הלא רק במלאכת בורר מצינו היתר של ברירה לאלתר, ואולם במלאכת דש אין בנמצא כזה היתר. ויש להשיב על זה, שאכן במלאכת דש וסחיטה האסורה מן התורה, אין בנמצא היתר גם כשנעשית המלאכה עבור שימוש מיידי. אבל בסעיף שלנו מדובר על גזירת חכמים שאסרוהו מחמת דמיון רחוק לדש, לכן באיסור רבנן זה יש להתיר כשעושה זאת לאלתר, כפי שהתיר הרשב״א (לעיל סעיף יב ברמ״א) חיתוך דק דק שנאסר מדרבנן, כשדעתו לאכול מיד.

סימן שכ״ב
דין נולד בשבת, ובו ו׳ סעיפים.

סימן זה עוסק במאכלים שנאסרו לא מחמת מלאכה אסורה אלא מחמת שנתחדש בהם איזה דבר במהלך השבת, כגון ביצה שנולדה בשבת, פירות שנשרו מן האילן, הפיכת אוכל לקיסם, הוצאת ריח מענף, ובסופו נידון איסור הנוגע לחלוקת מאכלים בין הסועדים.

סעיף א

א**ביצה שנולדה (א) בשבת, אסור אפילו לטלטלה (ב); ואפילו**

א ביצה ג ע״ב ברייתא.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) ביצה שנולדה - הכנת מאכלי סעודות השבת מוכרחת שתהא קודם השבת, כמו שלמדו חכמים מן הפסוק שנאמר בפרשת המן (שמות ט״ז, ה): ״וְהָיָה **בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי וְהֵכִינוּ** אֵת אֲשֶׁר יָבִיאוּ״. ואולם כאשר יום השישי הוא יום טוב, אי אפשר להכינם בו, כי לא יתכן שיום קדוש, שגם עבורו נצרכת הכנה, יכין עבור השבת. מכאן למדו כי אוכל שהוכן ביום טוב שחל ביום ו׳ ואינו ראוי ליום טוב עצמו – אסור בשבת מן התורה[1]. וכן להפך: לו יצוייר שבשבת הוכן בהיתר מאכל עבור יום טוב שחל ביום א׳, ובשבת אינו ראוי לאכילה, – ביום טוב אסור לאכלו מן התורה. למעשה דין זה אינו שכיח, שהלא בשבת אסור להכין אוכל אפילו לשבת עצמה, ובודאי שלא עבור יום טוב, למרות זאת נתבאר בגמרא שקיימת מציאות מיוחדת בה יום טוב מכין לשבת או שבת מכינה ליום טוב: והיא ביצה שנולדה בשבת שאחר יום טוב או ביום טוב שאחר

---

1. רוב הפוסקים סבורים כי מן התורה מותר אמנם לבשל מיום טוב לשבת. אמנם לא הותר אלא בישול חומרים הקיימים ומצויים כאן, אבל חומר שביום טוב עצמו כלל אינו קיים, כגון ביצה שהוכנה במעי התרנגולת ביום טוב ונולדה בשבת, בזה כולם אוסרים. התהוות החומר ביום טוב ולידתו בשבת נחשבת כהכנה גמורה האסורה אפילו מיום טוב לשבת (עיין תוספות ביצה ב ע״ב ד״ה והיה).

נתערבה באלף, כולן אסורות (ג). ויכול לכוף עליה כלי, שלא

שולחן ערוך כפשוטו

שבת; זאת מכיון שהביצה מוכנה במעי התרנגולת כבר יום קודם הטלתה, אלא שעדיין אינה ראויה לאכילה (ביום טוב עצמו) שהרי טרם נולדה. לכן יחס התורה כלפיה הוא כאל דבר שהוכן מיום טוב לשבת, ואינו ראוי לאכילה ביום טוב, על כן היא אסורה.

דין זה מלמדנו על כבוד שבת ויום טוב, עד כמה חשוב להתכונן ולהכין כל צרכיהם מבעוד יום. מאיסור תורה זה למדו חכמים, וגזרו על הכנות נוספות ברוח דברי התורה. בין השאר, גזרו איסור על ביצה שנולדה בשבת רגילה, שלא קדם לה יום טוב, אלא יום שישי פשוט של חול, כדי שכאשר חלה שבת אחר יום טוב, לא יתירו אנשים ביצה שנולדה.

(ב) לטלטלה – ביצה זו, היות שנאסרה באכילה, אינה ראויה לדבר, לכן נאסרה בטלטול ככל מוקצה מחמת גופו.

(ג) כולן אסורות – להבנת דין זה יש להקדים הסבר לגבי מספר דינים השייכים להלכות ביטול איסור: מצינו שני סוגי תערובות של איסור בהיתר, הראשון - כשהאיסור וההיתר נעשים גוף אחד, כגון שני נוזלים שנתערבו או איסור והיתר שהתבשלו יחד. השני - נקרא "יבש ביבש", והוא כשהאיסור וההיתר נשארו נפרדים, אך לא ידוע לנו איזה חלק מהתערובת אסור ואיזה מותר (כמו ביצת איסור המעורבת בין שאר הביצים).

בסוג הראשון, נאסרה כל התערובת כאשר טעם האיסור מורגש; ושיערו חכמים שכל זמן שחלק האיסור הוא יותר מאחד משישים הרי הוא נותן טעם בהיתר, ואוסר מן התורה את התערובת. לכן אין האיסור בטל עד שיהיה ההיתר פי שישים מן האיסור.

הסוג השני של התערובות מותר כאשר האיסור מהוה מיעוט התערובת, שאז הוא בטל ברוב ההיתר; דין זה נלמד מהפסוק "אחרי רבים להטות". ואולם יש בו כמה יוצאים מן הכלל, וביניהם "דבר שיש לו מתירין" - כלומר כאשר האיסור חולף ופוקע לאחר זמן, שאז אין מתירים את האיסור באמצעות דין ביטול ברוב, אלא צריך להמתין עד הזמן בו פוקע האיסור.

תשבר (ד), [ב]**ובלבד שלא יגע בה (ה).**

[ב]צינתיו לעיל בסימן ש"י ועיין שם.

סעיף ב

[ג]**שבת שלאחר יום טוב, או לפניו, נולדה בזה, אסורה בזה (ו).**

[ג]ביצה ד ע"א מימרא.

סעיף ג

[ד]**פירות שנשרו מן האילן בשבת, אסורים בו ביום (ז) ולערב מותרים מיד (ח).**

[ד]שם ב ע"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(ד) שלא תשבר – כי אין איסור בהגנה על המוקצה[2].

(ה) שלא יגע בה – הכלל הוא שנגיעה במוקצה איננה אסורה, אלא שאת הנגיעה בביצה אסרו חכמים, כיון שהיא מתנועעת בקלות, ומן הסתם יטלטלנה בנגיעתו.

(ו) אסורה בזה – האיסור הוא מדרבנן: מחשיבים את אכילתה ביום המחרת כביכול יום טוב הכין לשבת או שבת הכינה ליום טוב.

(ז) בו ביום – זו גזירת חכמים לאסור אכילת פירות שנשרו בשבת, כדי למנוע את תלישתם בשבת.

(ח) מותרים מיד - דבר שהוכן בעבירה בשבת, אסרו חכמים את שימושו והנאתו לאחר השבת עד תום זמן משך עשייתו, כקנס על העבירה. לכן בפירות אלו, שבנפילתם לא נעשתה שום עבירה, לא קנסו שיצטרכו להמתין במוצאי שבת, אלא מותר לאכלם תיכף ביציאתה.

---

2. יש חידוש בהלכה זו, שהיא נוגדת את הדעה המובאת בגמרא ש'אין כלי ניטל אלא לדבר הניטל' (שבת מג, א), כלומר, אין להגן או לטפל בחפץ מוקצה אפילו כשאין מטלטלים אותו. ולהלכה נוקט המחבר שלא כדעה זו.

סעיף ד

[ה]אוכלי בהמה, אין בהם משום תיקון כלי; לפיכך מותר לקטום **(ט)**, אפילו בסכין, קש או תבן ולחצוץ בו שיניו **(י)**; אבל קיסם שאינו אוכל בהמה **(יא)**, אפילו ליטלו כדי לחצוץ בו שיניו, אסור.

[ה]שם ל״ג ע״ב מימרא דרב יהודה.

סעיף ה

[ו]מותר לטלטל עצי בשמים להריח בהם ולהניף בהם לחולה **(יב)**; ומוללו **(יג)** להריח בו **(יד)**, אחד [ז]קשים ואחד רכים.

[ו]שם ע״ב ברייתא. [ז]שם בגמ׳ אליבא דחכמים.

שולחן ערוך כפשוטו

(ט) לקטום – כלומר לחתוך.

(י) ולחצוץ בו שיניו – ואף שבמעשהו שינה את יעודו, שעד כה היה מאכל ועשאו כלי, אין בזה איסור, כי אוכל אינו מוקצה כלל, ומוכן לשימוש האדם בכל צרכיו.

(יא) אוכל בהמה – הקיסם שהוא פיסת עץ קטנה מאד, שניטלה והופרדה מעץ גדול, אינו נחשב כלי, לכן הוא מוגדר מוקצה מחמת גופו (להבנת מוקצה מחמת גופו ראה בהרחבה בהקדמה לסימן שח). ומי שנתקע לו אוכל בין שיניו ישתמש בקיסם ביתי שהכינו לכך מבעוד יום, או במברשת שיניים.

(יב) לחולה – כיון שעצי הבשמים עומדים לשימוש האדם, אין להחשיבם מוקצים.

(יג) ומוללו – מלילה הינה פעולת שפשוף ומעיכה בין האצבעות.

(יד) להריח בו – למרות שהריח היוצא על ידי המלילה דומה ליצירת דבר חדש, לא אסרו זאת חכמים, כי עצים אלה מיועדים להדפת ריחם, ולכן אין כאן הולדת דבר חדש.

סעיף ו

(טו) המחלק לבני ביתו מנות בשבת, [ח]יכול להטיל גורל לומר: למי שיצא גורל פלוני יהיה חלק פלוני שלו; [ט]והוא שיהיו החלקים שוים, ואינם עושים אלא כדי להשוותם שלא להטיל קנאה ביניהם **(טז)**, [י]אבל עם אחרים אסור כיון שמקפידין זה על זה יבואו לידי מדה ומשקל **(יז)**; אבל ליתן מנה גדולה כנגד מנה קטנה ולהטיל גורל

[ח]שבת קמח ע"ב משנה. [ט]הרי"ף סג: והרא"ש פכ"ג סי' יג ודלא כרב. [י]שם בגמ' קמט ע"א.

שולחן ערוך כפשוטו

(טו) הקדמה לסעיף – השתתפות ועריכת משחקי קוביה בהם מוגרלים סכומי כסף, נאסרה על ידי חכמים גם בימי החול, מחמת שמעורב בהם כעין איסור גזל[3], כי למרות האפשרות להרוויח, קיימת גם אפשרות להפסיד, וכיון שהמפסיד אינו מסכים לאיבוד כספו, דומה הדבר לגזל. בשבת ישנו טעם נוסף להימנע מעריכת גורלות, והוא, שהעיסוק בגודל החלקים ובשאילה מי יקבל חלק זה ומי את האחר דומה למסחר ולמדידה[4].

(טז) קנאה ביניהם – כאשר אחד מבני הבית מקבל ראשון ללא הגרלה, יתכן שבני הבית יקפידו, מדוע ילד זה עדיף על חברו. לעומת זאת, אם קיבל ראשון מחמת זכייתו בגורל, ולכולם ניתנים חלקים שווים, אין בני הבית מקפידים בכך. לכן הותרה הגרלה זו, ואינה דומה לקוביה שמחסרת ממונו של אחד מהם.

(יז) ומשקל – חכמים אסרו עריכת גורל בקרב אנשים זרים, אפילו על חתיכות שוות בגדלן, כי הם מייחסים חשיבות רבה לזוכה הראשון, ואז דומה הגורל

3. הרמב"ם בהלכות עדות (פרק י' הלכה ד') מכנה איסור חכמים זה בלשון אבק גזל.

4. ראה לעיל סימן שו סעיף ז ולקמן סימן שכג סעיף א לגבי איסור מדידה בשבת.

עליהם, אפילו בבני ביתו ובחול, אסור משום קוביא (יח). [כ]**ויש אומרים דעם בניו ובני ביתו מותר להטיל גורל אפילו על מנה גדולה כנגד מנה קטנה, מפני שאין מקפידים (יט). הגה: ואסור להטיל גורל בשבת, אפילו על ידי אינו יהודי (כ)** (מהרי״ל).

[כ]הרמב״ם בפכ״ג הי״ז וכן הכריע שם הרב המגיד.

שולחן ערוך כפשוטו

למסחר[5].

(יח) משום קוביא – כפי שנתבאר, יש בזה כעין איסור גזל.

(יט) שאין מקפידים – דעה זו סבורה שאין לאסור עריכת הגרלה בקרב בני משפחה, כיון שאיסור המִשחק בקוביה נאסר עקב הממון שאובד למשַחֵק, נגד רצונו. אבל כאן שהחלקים כולם שייכים לאב, והוא יכול לחלקם כרצונו, אין סיבה לאסור. גם אין לאסור בשבת מחמת הדמיון למדידה ומסחר, כיון שעריכתה בקרב בני משפחה מהוה שעשוע ומשחק ולא מדידה ומסחר. והלכה כדעה ראשונה.

(כ) אינו יהודי – כי גם הגרלה הנערכת על ידי גוי נדמית ונראית כמסחר.

---

5. כוונת המחבר באמרו ״ויבואו לידי מידה ומשקל״ היא, שכיון שפעולה זו דומה ונראית כפעולת מסחר, אזי חוששים שאם נתיר להם זאת, יבואו למדוד ולשקול בהזדמנויות אחרות. ואין לפרש שכוונתו לומר שבפעולתם העכשווית יבואו לשקול ולמדוד את המנות. אבל ראה במשנה ברורה שהסביר שיבואו לשקול ולמדוד כדי לבדוק שאכן כל המנות שוות.

סימן שכ״ג
דיני השאלה וקנין צרכי שבת והדחת הכלים ותיקונן וטבילתן בשבת, ובו י׳ סעיפים.

סימן זה דן בדברים שאסורים משום ״עובדין דחול״. עובדין דחול הן פעילויות שאין בהן מלאכה אסורה אבל פוגעות במנוחת וקדושת השבת. החלק הראשון שבו ידון על שימוש בכלֵי מדידה לצורך מכירה או השאלה. אחריו נידונה הבאת כלים גדולים ממקום למקום. ונוסף על זה דיון באפשרויות הדחת כלים, נקיונם וטבילתם במקוה. חלק מדיני סימן זה אינם מעשיים בימינו, עקב השינויים הטכנולוגיים שיצרו דפוסי צריכה שונים והעניקה אפשרות לאכסן מאכלים בקירור או בהקפאה ביתית, בשונה מבימים עברו, בהם נזקקו לפעמים לפנות אל המוכר כדי לרכוש מוצר ביום השבת.

סעיף א

(א) [א]מותר לומר לחבירו: מלא לי כלי זה, אפילו הוא מיוחד למדה **(ב);** [ב]והני מילי כשנוטל הלוקח מדה של מוכר ומוליכו לביתו, ואין צריך לומר אם מביא הלוקח מתוך ביתו ואומר לו: מלא לי כלי זה, אבל למדוד בכלי המיוחד למדה ולשפוך לתוך כליו של לוקח,

[א]ביצה כ״ט ע״א משנה וכתנא קמא וכדמפרש לה רבא שם. [ב]ר״ן שם (טז ע״א) ושכן נראין דברי רמב״ם בפרק ד׳ מהלכות יום טוב הכ״א.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) הקדמה לסעיף – חכמים אסרו למדוד בשבת מדידות שונות כיון שפעולות מסוג זה המה חלק משגרת ימי החול. בסעיף זה יובאו התנאים בהם הותר השימוש בכלי מדידה.

(ב) מיוחד למדה – אף שהכוונה לשלם אחר השבת לפי הכמות שהכלי מכיל, הדבר מותר כי אינו מבקש את מדידת הכמות אלא רק את מילוי הכלי. לכן אינו נראה כ״עובדין דחול״.

אסור (ג). הגה: ויש מקילין לומר דכל שאינו מכוין למדה לגמרי, שממעט או מוסיף מעט, שרי (ד) (הגהות אשירי ומרדכי פרק אין צדין). **וכן המנהג פשוט למדוד בכלי המיוחד למדה ולשפוך לכליו של לוקח (ה). ועוד יתבאר לך בסמוך טעם המקילין. דין הלואת שבת דינו כמו ביום טוב, ועיין לקמן סימן תקכ״ה ולעיל סימן ש״ז סעיף י״א.**

סעיף ב

[ג]**מותר לומר לחבירו: מלא לי כלי זה ולמחר נמדוד אותו (ו), (אבל לא יאמר: תן לי מדה פלוני) (ז)** (טור).

[ג]הרב המגיד בפרק ד׳ מהלכות יום טוב בשם הירושלמי ביצה פ״ג.

סעיף ג

[ד]**מותר לומר לחברו: תן לי ביצים ואגוזים במנין (ח).**

[ד]ביצה כ״ט ע״ב משנה

שולחן ערוך כפשוטו

(ג) אסור – כיון שהעברת הכמות מכלי המדידה לכלי אחר מגלה שהכנסת החומר אל כלי המדידה נעשתה לשם מדידתו.

(ד) שרי – הרמ״א מחדש שאם משנה ממנהג המוכרים ואינו מדייק במדידת הכמות אין זה נראה כ״עובדין דחול״, לכן מותרת גם העברת החומר מכלי המדידה של המוכר לכלי הלוקח.

(ה) לכליו של לוקח – מנהג זה הוא רק לבני אשכנז אבל הספרדים נהגו לאסור כדברי המחבר.

(ו) נמדוד אותו – לא אסרו חכמים את השימוש בכלי אלא למדידה. אבל התירו להשתמש בו לצורך מילויו, שאז כלל אינו מודד. גם לא אסרו זאת מחמת משא ומתן על גובה התשלום, כי גם הלוקח וגם חברו אינם מדברים על כסף, ומדידת הכמות תיעשה במוצאי שבת, וכך ידע הקונה כמה עליו לשלם.

(ז) מדה פלוני – אסור לבקש משקל או מידת נפח מדוייקים כגון תן לי ליטר או קילו כדרכו בחול.

(ח) במנין – כלומר תן לי ארבע או חמש ביצים. המחבר מלמדנו שיש

סעיף ד

(ט) [ה]מותר לומר לחנוני: תן לי ד׳ ביצים וה׳ רמונים, [ו]ובלבד שלא יזכיר לו שם דמים **(י)** ולא סכום מדה **(יא)** ולא סכום מנין, לומר: הרי שיש לך בידי חמשים אגוזים תן לי חמשים אחרים והרי יש לך בידי מאה **(יב)**. הגה: וכן בסכום דמים אינו אסור אלא בכהאי גוונא שאומר: תן לי בכך וכך דמים ויהיה לך בידי כך וכך, אבל בלאו הכי,

[ה]שם בברייתא. [ו]פלוגתא דתנא קמא ורבי שמעון בן אלעזר, ויש שם חילופי גירסאות. וכתב הרא״ש (ביצה פ״ג) שיש ליזהר בשניהם וכן כתב הרמב״ם שם הכ״ג.

שולחן ערוך כפשוטו

הבדל בין בקשת משקל מדויק או נפח מסויים - קילו או ליטר - שהיא צורת הבעה מסחרית ,לבקשת כמות, שאיננה בקשה בסגנון המסחרי אלא רק דרך לבטא את הכמות הנדרשת לו ולכן זה מותר.

(ט) הקדמה לסעיף – סעיף זה עוסק באיסור שגזרו חכמים על עיסוק במקח וממכר בשבת. אחת הסיבות לכך היא, שמא יעלו פרטים על הכתב. סיבה נוספת היא, מניעת פגיעה באוירת השבת. לכן נדרשת זהירות רבה מהקונה מוצר כלשהו בשבת ובכוונתו לשלם אחריה, שלא תיראה קנייתו כמקח וממכר.

(י) שם דמים – כלומר למרות ביצוע הקניה בשבת, לא יזכיר כמה יצטרך לשלם אחר השבת.

(יא) סכום מידה – כגון אם מציין שלקח קילו וחצי מן הכמות, כי הזכרת מידה מדויקת היא דרך מקח וממכר האסור בשבת.

(יב) בידי מאה – בתחילת הסעיף ראינו שבקשת מספר מסוים של מוצרים מותרת. עריכת חשבון לעומת זאת, לא הותרה. לכן במקרה שהקדים להעביר תשלום כסף למוכר, לא יאמר לו בשבת, המוצרים שנטלתי בערב שבת היו על חשבון חלק מהסכום, ועכשיו אשלים כנגד שאר הסכום, כי עריכת חשבון כזאת נראית כמקח וממכר.

שרי (יג). וכן בסכום מדה, דוקא בכהאי גוונא אסור (יד), אבל בלאו הכי, שרי (טו). ואף על גב דאסור להזכיר דמים כלל (טז), היינו בדבר שאין מקחו ידוע (יז) אבל בדבר שידוע רק שאומר לו כמה צריך (יח), שרי אם לא שמזכיר לו סכום (יט) (א"ז והג"א פ' אין צדין) **ואף על גב שיש מחמירין בדבר זה (כ), כבר פשט המנהג במדינות אלו להקל, וכסברא הנזכרת (כא).**

שולחן ערוך כפשוטו

(יג) שרי – הרמ"א מיקל ומתיר אפילו לבקש מן המוכר תן לי פירות בסכום של 20 ₪. כי לשיטתו, עשיית חשבון נאסרה, כגון שאומר אני חייב לך 20 ₪ על קניה קודמת, כעת תן לי מוצרים נוספים בשווי 30 ₪, ובסה"כ אתחייב לך 50 ₪. אבל בקשת כמות מסוימת של פירות לפי מחיר, אין להחשיבה כמקח וממכר אלא כדרך יעילה בהסברת כמות הפריטים הנדרשת ללקוח.

(יד) אסור – לערוך חשבון על הכמות, וכגון שאומר, אתמול לקחתי קילו, וביחד עם הקילו של היום אני חייב שני קילו, כי זהו דרך המסחר.

(טו) שרי – מותר לבקש כמות, כגון תן לי קילו פירות, כיון שבקשה זו איננה דרך מקח וממכר אלא רק דרך הסברת הכמות הנדרשת ללקוח.

(טז) להזכיר דמים כלל – כוונתו שבגמרא הובא דוקא האיסור של הזכרת סכום כסף.

(יז) שאין מקחו ידוע – דיבור לגבי מוצר שמחירו אינו ידוע, אינו נעשה לשם בדיקת הכמות הנדרשת עבור הלקוח, אלא לשם בירור גובה המחיר שהלקוח מוכן לשלם, לכן זה דומה למקח וממכר ונאסר.

(יח) כמה צריך – זה מותר כיון שהזכרת הסכום משמשת רק כדרך להביע את הכמות הנדרשת לו ולא כחלק מעשיית חשבון.

(יט) סכום – כוונתו לעריכת חישוב על סך התשלום, שאז זה נראה כמקח וממכר.

(כ) בדבר זה – כדעת המחבר.

(כא) כסברא הנזכרת – הפסיקה עבור האשכנזים היא להקל כדעת הרמ"א, אבל הספרדים צריכים להחמיר כדברי המחבר.

סעיף ה

[ז](כב) המביא כדי יין ממקום למקום לא יביאם בסל ובקופה (כג) כדרך חול, אלא יביאם לפניו או על כתפו וכיוצא בזה, שישנה מדרך חול (כד) אפילו אין בשינוי קלות במשא (כה); [ח]ואם אי אפשר לו לשנות, כגון שזימן אורחים הרבה וצריך למהר להביא לפניהם, מותר (כו). [ט]ויש אומרים דלמעט בהילוך עדיף, ויותר טוב להביאם בסל ובקופה בפעם אחת מלהביאם כל אחת ואחת בפני עצמה (כז).

[ז]שם במשנה. [ח]שם בגמרא ל ע"א. [ט]תוספות שם כט ע"ב ד"ה המביא.

שולחן ערוך כפשוטו

(כב) הקדמה לסעיף – יום שבת מיועד למנוחה, ולכן אסור לשאת משא כבד, כי זה נראה כמעשה חול. בסעיף זה נלמד מתי אפשר להקל באיסור זה.

(כג) בסל ובקופה – שבסיועם יתכן להביא כמות רבה של כדים בפעם אחת, אבל משא רב כזה נראה כעבודה של חול.

(כד) שישנה מדרך חול – הסיבה מחמתה אמרו חכמים לשנות מדרך נשיאת המשא היא, כדי שלא ייראה כמעשה של חול.

(כה) קלות במשא – די בשינוי קל ואין צריך לעשות שינוי גמור כגון שלא יביא בסל או שלא יביא הרבה בפעם אחת[1].

(כו) מותר – להביא אפילו כדרכו בחול, שנושא בסלו כמות רבה ובפעם אחת. כי סיפוק צרכי אורחיו לקיום מצות עונג וכבוד שבת דוחה את האיסור של נראות כמעשה חול.

(כז) בפני עצמה – לדעה זו, אם שינוי צורת הנשיאה מטריחו, אם משום שכך זה לא נוח, או משום שיצטרך להביא את המשא בכמה פעמים, עדיף לשאת כדרכו בחול, כיון שיום השבת ניתן לעונג, ועדיף שלא ירבה בטרחה. להלכה, נראה כדעה ראשונה, שלכתחילה טוב לשנות. ואולם בשעת הצורך, מותר לכל

1. מה שאין כן ביום טוב, שצריך לעשות שינוי גמור, כי ביום טוב יש חשש שיוציא למרחקים, כי אין איסור הוצאה, לכן גזרו חכמים יותר. ראה בשלחן ערוך הלכות יום טוב סימן תקי סעיף ח.

סעיף ו

[א]מדיחים כלים לצורך היום, כגון שנשאר לו עדיין סעודה לאכול; אבל לאחר סעודה שלישית אין מדיחין (כח); וכלי שתייה, מדיחין כל היום שכל היום ראוי לשתייה (כט).

[א]שבת קי״ח ע״א ברייתא.

סעיף ז

(ל) [ב]מותר להטביל כלי חדש הטעון טבילה, [ג]ויש אוסרים (לא).

[ב]כן הוכיח הרא״ש ביצה פכ״ג סי׳ י״ב מדברי הרי״ף שם י ע״א, וכן משמע מדברי הרמב״ם בפ״ד מהלכות יום טוב הל׳ י״ז וי״ח. [ג]רא״ש שם והרב המגיד שם הי״ח בשם הרשב״א.

שולחן ערוך כפשוטו

הדעות לשאת כדרכו. אבל ביום טוב אין לסמוך על שיטה זו, וחייבים למעט הן בכמות המשא והן בדרך הנשיאה[2].

(כח) אין מדיחין – למרות שהדחת כלים אינה מלאכה, אבל הדחתם לצורך המחרת היא טרחה שאינה לצורך שבת, לכן אין לעשות כן.

(כט) ראוי לשתיה – מותר גם לשטוף את כל סוגי הכלים, כאשר המטבח סמוך לחדר האוכל, ומצויים בו כלים מלוכלכים הפוגעים בכבוד ועונג השבת.

(ל) הקדמה לסעיף – יהודי הקונה כלי סעודה ממתכת מאינו יהודי, חייב לטובלו טרם השימוש, כדי להכניסו לקדושת ישראל[3]. סעיף זה עוסק בדין טבילת הכלים בשבת.

(לא) ויש אוסרים – לדעתם יש לאסור זאת כי הטבילה דומה לתיקון, שהרי הכלי אסור בשימוש קודם הטבלתו. סיבה נוספת להטלת האיסור הוא החשש מהעברת הכלי ברשות הרבים. החולקים לעומתם סבורים, שאין להחשיב את הטבלתו כתיקון, כיון שבכלי עצמו לא נוצר כל שינוי, וגם העובדה שמותר

---

2. סימן תקי סעי ח. והטעם לזה ראה בהערה הקודמת, ועיין שם בדעת הרמ״א, שגם ביום טוב אפשר להקל, כשאינו מטלטל אלא מזוית לזוית.

3. כמבואר בשלחן ערוך יורה דעה סימן קכ.

[מ]וירא שמים יצא את כולם ויתן הכלי לאינו יהודי במתנה ויחזור וישאלנו ממנו, ואין צריך טבילה (לב). הגה: ואם הוא כלי שראוי למלאות בו מים, ימלאנו מים מן המקוה ועלתה לו טבילה (לג) (המגיד פרק ד׳ מהלכות יום טוב והגהות מיימוני פרק כ״ג מהלכות שבת).

[מ] בית יוסף.

שולחן ערוך כפשוטו

להשתמש בו קודם הטבלתו לצרכים אחרים מוכיחה שאין זה נחשב תיקון. גם החשש מפני טלטול הכלי ברשות הרבים אינו סיבה לאיסור, כי דוקא על מגילה ושופר, השכיחים ביד הכל, עקב חיובם הגורף, מעורר חשש כזה ולכן אסרום בשבת. אבל כלי הזקוק לטבילה בשבת אינו דבר שכיח, ואין צורך לגזור עליו.

(לב) ואין צריך טבילה – כיון שכלי של אינו יהודי לא צריך טבילה. פתרון זה אינו מעשי כל כך בימינו, לכן לכתחילה ראוי שאדם יטבול את הכלי בטרם השבת. ובדיעבד, אם לא עלה בידו לטובלו ונזקק לו בשבת, יכול לסמוך על המקילים ולטובלו בשבת.

(לג) ועלתה לו טבילה – רעיון זה מבוסס על מנהגם בימי קדם לשאוב מים מן הבארות והמעיינות. וכדי שלא תיראה הטבלת הכלי במים כתיקונו הגו פתרון כזה, שהטבלתו במים נראית כמילוי הכלי ותו לא, וממילא הוא נתקן. אבל בימינו פתרון כזה אינו ישים, כי לא רגילים לשאוב מים מהמקוה.

סעיף ח

[נ]כום ששתה בו אינו יהודי **(לד)**, מותר להדיחו לדברי הכל **(לה)**.

[נ]רבינו ירוחם נתיב יב חלק ח.

סעיף ט

(לו) [ס]מותר לשפשף הכלים בכל דבר **(לז)**, חוץ מכלי כסף בגרתקן שהוא שמרי יין כשנתייבשו ונתקשו, [ע]מפני שהוא ממחק **(לח)** לכלי כסף שהוא רך.

[ס]שבת דף נ ע״א בברייתא. [ע]שם ופירש רש״י מפני שהוא פסיק רישא דמודה ביה רבי שמעון.

שולחן ערוך כפשוטו

(לד) אינו יהודי – כוס שנשתייר בו יין משתיית נכרי, נאסר בשימוש כשהיין בתוכו, כי חכמים אסרו את שתיית יין הנכרי עקב הקירבה הנוצרת בין היהודי לנכרי, שעלולה לגרום התבוללות[4].

(לה) לדברי הכל – כי לא מתקן את הכלי אלא מסיר מה שנמצא בתוכו.

(לו) הקדמה לסעיף – אחת ממלאכות שבת היא ממחק, ומהותה, החלקת עור הבהמה לאחר הפשטתו, על ידי שפשופו והורדת כל שערותיו, עד שנעשה חלק לחלוטין (וכבר פגשנו בו לעיל בסוף סימן שכא, סעיף קטן פב, ראה שם).

(לז) בכל דבר – כאשר תכלית השפשוף הוא לשם נקיונם, כי הנקיון אינו גורם שינוי בכלי עצמו, רק מסיר את הלכלוך הדבוק בו.

(לח) שהוא ממחק – השפשוף גורם להחלקת כלי הכסף. ומלשון המחבר 'שהוא ממחק' נראה, שלדעתו מדובר כאן באיסור תורה[5]. אמנם בימינו, מציאות כזו של כסף רך איננה מוכרת כלל.

---

4. ראה יורה דעה סימן קכג.

5. לפי הרמב״ם (הלכות שבת כג, ז) האיסור אינו משום ממחק אלא משום שפעולה זאת דומה לתיקון כלי ואיסורו מדרבנן.

סעיף י

(לט) [פ]**אין חופפין כלים במלח (מ), לפי שהמלח נמחה כשחופף בחזקה (מא).**

[פ]מרדכי פ"ד סי' שכ"ח בשם ספר המצות.

שולחן ערוך כפשוטו

(לט) הקדמה לסעיף – חכמים אסרו את ריסוק הקרח או השלג והפיכתם למים, ושני הסברים לכך, א. הפיכתם לנוזלים נראית כהולדת דבר חדש. ב. מחשש שמתוך כך יבוא לסחוט גם זיתים וענבים. דין זה הוא יסוד האיסור המובא בסעיף זה.

(מ) כלים במלח – החפיפה היא רחיצה בשפשוף, ובזמנם שימש המלח כחומר הניקוי.

(מא) כשחופף בחזקה – פעולה זו נאסרה כשם שריסוק השלג נאסר. ולא נאסרה אלא כשלוחץ את המלח בחזקה, אבל כאשר אינו לוחץ בחזקה רק שהמלח נמחה ממילא, אין איסור.

סימן שכ״ד
דיני הכנת מאכל לבהמה בשבת, ובו ט״ו סעיפים.

כותרתו של סימן זה מגדירה את עיסוקו המדויק, שכולו דן בהכנת מאכלי הבהמה בשבת. במהלכו אנו נפגשים במלאכות אודותם כבר למדנו, והם, ברירה, מדידה, לישה, השוואת קרקע (יישורה). מלבדם נפגוש גם בדיני מוקצה, ובעיקר בדיון על טרחה שלא לצורך. רוב הדינים שבו אינם מעשיים לרובנו, כי אין לנו רפתות, וגם הטיפול הנהוג בימינו ברפתות, שונה מאוד מדרך הטיפול בה נהגו בעבר.

סעיף א

(א) [א]אין כוברין התבן בכברה שיפול המוץ לארץ (ב), ולא יניחנו

[א]שבת קמ ע״א במשנה.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) הקדמה לסעיף – בסימן שי״ט למדנו אודות מלאכת בורר האסורה מן התורה. מלאכת אחות הדומה לה מאד, היא המרקד, שתכליתה ברירה בין דברים רצויים לשאינם, אלא שהיא נעשית בכלי מיוחד הקרוי כברה, והוא בעל נקבים גדולים, ובו מניחים את החומר הדרוש לניפוי. נקביו הרחבים מאפשרים לפיסות הדקות, אשר אינן רצויות, להשמט מטה, ואילו החתיכות העבות יותר, שהם הרצויות, אינם עוברים דרך הנקבים רק נשארים בכברה. גם מלאכה זו אסורה מהתורה בשבת. השולחן ערוך מביא את התנאים בהם השימוש בכברה מתאפשר.

הקדמה קטנה נוספת. גבעולי התבואה משמשים כמאכל לבהמות, אבל לא כל החלקים שבה ראויים למאכלם. לכן, כחלק מהכנתם, דשים וחותכים אותם, ואז נוצרת תערובת בה מצויים חלקים עבים יותר, שאינם חולפים בנקבי הכברה, והוא החלק הראוי למאכל בהמה, הנקרא תבן, יחד עם חלקים דקים יותר הקרויים מוץ שאינו ראוי לבהמות, והוא החלק הנשמט ונופל דרך הנקבים.

במקום גבוה (ג) כדי שירד המוץ (ד); אבל נוטל בכברה ונותן לתוך האבום, אף על פי שהמוץ נופל מאליו, מותר, כיון שאינו מכוין (ה).

סעיף ב

[ב]לא ימדוד אדם שעורים לתת לפני בהמתו (ו), [ג]אלא משער באומד דעתו.

[ב]ביצה כ"ט ע"א. [ג]כן פירש הרי"ף (שם טז.) קודר הנאמר שם, וכן כתב הרמב"ם בפרק ד מהלכות יום טוב הכ"ב.

סעיף ג

[ד]אין גובלין מורסן (ז) לבהמה או לתרנגולים; אבל נותנים בו מים

[ד]שבת קנ"ה ע"ב משנה שם, וכן פסקו הרי"ף והרא"ש פכ"ד והרמב"ם בפרק כ"א.

שולחן ערוך כפשוטו

(ב) המוץ לארץ – כי פעולה זו מוגדרת כעשיית מלאכת מרקד, האסורה מן התורה, שעל ידה בורר פסולת מתוך אוכל, בכלי המיוחד לכך.

(ג) במקום גבוה – ומשופע.

(ד) שירד המוץ – כי בנשוב הרוח, מתפזר המוץ ויורד, עקב משקלו הקל.

(ה) שאינו מכוין – השימוש בכברה ככלי להעברת תבן ממקום למקום מותר, כאשר אינו מכוין להפריד את המוץ מן התבן, ואפילו שקצת מוץ בהכרח נופל בנקבים, משני טעמים, האחד, שבתזוזת הכברה אינו מתכוין לבצע הפרדה. ועוד, שלא נתקבלה תוצאת המלאכה, שהרי רוב המוץ נותר בכברה. על פי האמור יש להתיר הוצאת מאכלים מן הקדירה באמצעות מצקת בעלת נקבים ובלבד שלא יכוין לברור.

(ו) לפני בהמתו – הסיבה שפעולה זו נאסרה היא כיון שהמדידה אסורה בשבת כמו שלמדנו בתחילת הסימן הקודם.

(ז) אין גובלין מורסן – המורסן הוא קליפת החיטים, שלישתם לא נאסרה מן

[ח]ומעביר בו תרווד (ח) או מקל שתי וערב, כיון שאינו ממרם בידו (ט) ולא מסבב התרווד או המקל, מותר (י). [ו]ומנערו מכלי אל כלי כדי שיתערב (יא); [ז]ומותר לערב המורסן כדרכו בכלי אחד, ומחלק אותו בכלים הרבה ונותן לפני כל בהמה ובהמה; ומערב בכלי אחד אפילו כור ואפילו כורים. [ח]ויש אוסרים ליתן מים על גבי מורסן בשבת (יב), ולא אמרו שמוליך בו שתי וערב אלא כשהיו המים נתונים עליו מבעוד יום (יג) (ועיין לעיל סי׳ שכ״א סי״ו גבי שום וחרדל כיצד נוהגין) (יד).

[ח]שם קנ״ו ע״א כאביי. [ו]שם כרבי יהודה. [ז]רמב״ם בפרק כא. [ח]סמ״ג וסמ״ק (ובעל התרומות) וספר התרומה סי׳ רכ וכרבי בברייתא שם קנה ע״ב.

שולחן ערוך כפשוטו

התורה[1], אלא שמדרבנן אסור לערבבם בכח עם משקה, כי ערבוב כזה דומה למלאכת לישה.

(ח) תרווד – מצקת או כף גדולה.

(ט) שאינו ממרס בידו – כלומר שאינו מערבב אותו בצורה מיטבית.

(י) מותר – כי ערבוב כזה אינו דומה לפעולת הלישה.

(יא) כדי שיתערב – ערבוב כזה אינו דומה לדרך הלישה הרגילה, לכן לא גזרו עליו חכמים.

(יב) על גבי מורסן בשבת – זוהי הדעה שהבאנו בהקדמה לסימן שכ״א סעיף יד, והיא סבורה, כי מן התורה נאסרה גם לישת חומר שאינו ״בר גיבול״ (חומר שערבובו עם מים אינו מדבק את חלקיו לכדי עיסה), ולשיטתם הוא חמור אף יותר מדבר בר גיבול, במה שהוא מתחייב כבר בעת מזיגת המים על החומר.

(יג) מבעוד יום – שאז מוגדר המורסן כנילוש כבר מערב שבת. להלכה, יכולים הספרדים לסמוך על שיטת המקילים.

(יד) כיצד נוהגין – שם הוסבר שגם האשכנזים מקילים, אלא שצריכים לשנות את סדר נתינת החומרים מאופן נתינתו ביום חול. ואם סדר נתינתו אינו ידוע,

---

1. כפי שלמדנו בסימן שכ״א סעיף י״ד שאין איסור לש בדבר שאינו בר גיבול.

סעיף ד

[ט]קשין של שבלים (טו) שקושרים בשנים או בשלשה מקומות (טז), מותר להתירן כדי שתאכל מהן הבהמה (יז). הגה: ויש אומרים דלא שרי להתיר רק בקשר שאינו של קיימא (יח) (הגהות אלפסי). **אבל אסור לשפשף בהם בידים כדרך שעושים באוכלי בהמה כדי שיהו נוחים לאכלם, דשוויי אוכל בדבר שאינו אוכל, מותר לעשותו אוכל (יט),**

[ט]שבת שם ע"א וכדמפרש לה רב הונא וכרב יהודה וכפי גרסת רש"י והרא"ש.

יתן תחילה את האוכל, ואחר כך את המשקה.

(טו) קש של שיבלים – זהו הגבעול היבש של הדגן (אחרי שתלשו ממנו את גרעיני החיטה) והוא ראוי למאכל בהמה.

(טז) בשלשה מקומות – הבאתם ממקום למקום נעשתה בעזרת אסיפתם וקשירתם יחד, ובמצב כזה אינם ראויים למאכל בהמה.

(יז) הבהמה – הטרחה הכרוכה בהתרת קשרים אלו מותרת, כדי לאפשר לבהמות לאכול את מאכלם. ואין לאסור את פתיחת הקשר מחמת מלאכת המתיר (היא מלאכת התרת הקשרים), כי הקשר בו נקשר הקש ודאי איננו של קיימא, ולא נאסרה מלאכת המתיר אלא בקשר של קיימא[2].

(יח) שאינו של קיימא – הרמ"א אסר את הדבר כי לשיטתו קשר שלא עומדים לפתחו בתוך שבעה ימים מוגדר קשר של קיימא, ולכן אסר פתיחת קשר זה. אבל המחבר מתיר פתיחתו של קשר זה, כי לדעתו קשר של קיימא הוא רק כזה שאין כל כוונה להתירו, ולכן אגודת שיבלים שאגדוה וקשרוה רק כסיוע בהבאתם ממקום למקום, אינו מוגדר קשר של קיימא.

(יט) לעשותו אוכל – כוונת המחבר להסביר מדוע חילק והתיר את פתיחת קשר הקשין בעוד שאת שפשופם בידים לא התיר, ולכן כתב שהותר לטרוח בתיקון מאכל שאינו ראוי לאכלו כמות שהוא, כגון קשי שיבולים המאוגדים יחד שטורח בהתרת איגודם, והיא טרחה הנצרכת, כי מחובתו של אדם

---

2. כפי שלמדנו בסימן שי"ז.

אבל מיטרח באוכלא בדבר שהוא ראוי לאכילה, לא טרחינן ביה להכשירו ולתקנו יותר (כ).

סעיף ה

[ז]**עצים שקצצן מן האילן (כא), ויש מאכילים אותם לבהמה בעודם לחים (כב), מתירין ומפספסין** (לשון שפשוף) **בהם** [ח]**להאכילם, שאינם ראויים בלא שפשוף (כג).**

[ז]שם בגמרא כרב יהודה. [ח]שם קנ"ו ע"ב.

סעיף ו

[ט]**מחתכין דלועין לפני בהמה (כד), והוא שנתלשו מאתמול (כה).**

[ט]רש"י שם והרא"ש.

שולחן ערוך כפשוטו

להאכיל את בהמותיו.

(כ) ולתקנו יותר – אבל שפשופם ביד הוא טרחה שאיננה נצרכת, כיון שהבהמות יכולות לאכלם גם ללא שפשוף זה, וכיון שהשבת ניתנה למנוחת האדם, אין לטרוח בשיפור נוחות האכילה עבור בהמותיו.

(כא) מן האילן – וקושר אתם יחד בחבילה.

(כב) בעודם לחים – ועל כן אינם מוקצים מחמת גופם (כמו שבארנו לעיל בסימן שכא" סעיף קטן ג').

(כג) בלא שפשוף – כמו שנתבאר לעיל בסעיף ד', שאם הבהמה איננה יכולה לאכול ללא טרחה זו, הרי טרחה זו מותרת.

(כד) לפני בהמה – הבהמה מתקשה לאכול דלועים שאינם חתוכים, לכן מותר לאדם לטרוח בחיתוכם, כי טרחה זו נעשית לצורך האכלת בהמותיו.

(כה) מאתמול – אבל כשנתלשו בשבת, בין על ידי יהודי ובין על ידי אינו יהודי, אסורים לבהמה, כי בזה שלא תלשם טרם שבת הראה שאינו מעוניין בהם. ומכנים מוקצה זה בשם 'גרוגרות וצמוקים', ראה לעיל סימן ש"י סעיף ב'.

סעיף ז

[מ]מחתכין נבילה לפני הכלבים (כו) אפילו נתנבלה היום (כז), בין שהיתה מסוכנת (כח) בין שהיתה בריאה (כט), [נ]והני מילי (ל) בנבילה הקשה שאי אפשר להם לאכלה בלא חתיכה, אבל אם היתה ראויה להם בלא חתיכה, לא, דמיטרח במה שהוא ראוי לא

[מ]שבת קנ"ו שם במשנה וכתנא קמא, הרי"ף והרא"ש וכפרוש הרמב"ם בפרק כא הי"ח שם. [נ]שם בגמ' קנה ע"ב אליבא דרב יהודה.

שולחן ערוך כפשוטו

(כו) הכלבים – אכילת הנבילה על ידי הכלבים נעשית רק באמצעות חיתוכה לחתיכות, לכן נחשב החיתוך כטרחה המותרת לצורך האכלת בהמותיו.

(כז) נתנבלה היום – היה מקום לומר שתאסר מחמת מוקצה, כי לא הייתה ראויה למאכל בהמה בכניסת השבת.

(כח) מסוכנת – כאשר הבהמה נוטה למות ברור שאין לאוסרה מחמת מוקצה, כיון שבעליה ציפה למיתתה ולא הסיח דעתו ממנה.

(כט) בריאה – היה אפשר לחשוב שבעלי בהמה בריאה אינו סבור להשתמש בה בשבת, כי אינו מצפה למיתתה, ולכן תאסר נבלתה בשבת כמו שנאסרים דילועים שנתלשו עקב היותם מוקצה, וכמו שבארנו בסעיף הקודם. אלא שלמרות כן, קיים חילוק בין הנבילה לדילועים, שהנמנע ואינו תולש דילועים קודם שבת מוכיח את חוסר רצונו לאכלם בשבת, כי הלוא באפשרותו לתולשם ודומה הדבר כאילו דחאם בידיו. אבל בבהמה, אין בהימנעות מהריגתה כל הוכחה שאין רצונו להשתמש בה אם תמות, כי לא כדאי לו להרוג בהמה חיה לתת בשרה לכלבים, אבל אם תמות הבהמה ודאי בכוונתו להשתמש בנבלתה להאכילה לכלביו[3].

(ל) והני מילי – ודינים אלה.

---

3. ויש דעות בפוסקים שאוסרים בבריאה, עיין מ"ב ס"ק כג.

טרחינן (לא) (ועיין לעיל סימן שכ״א **(לב)** אם מותר לחתכו דק דק לפני עופות) **(לג).**

סעיף ח

[ס]**אין חותכין שחת** (פירוש: ירק של תבואה שנקצר טרם נתבשלה התבואה) **וחרובין לפני הבהמה, בין דקה בין גסה,** [ע]**משום דבלא חיתוך נמי חזי לאכילה (לד).**

[ס]שם ע״א במשנה. [ע]שם בגמרא אליבא דרב יהודה.

סעיף ט

[פ]**אין אובסין את הגמל, דהיינו שמאכילה בידו כל כך עד שמרחיבין בני מעיה כאבום (לה); ולא דורסין, דהיינו שדורם לו מאכל בגרונו** [צ]**למקום שאינו יכול להחזירו (לו), אבל מלעיטין (לז).**

[פ]שם קנ״ה ע״ב במשנה ובגמרא. [צ]שם וכרב יהודה.

שולחן ערוך כפשוטו

(לא) לא טרחינן – כי אין לטרוח בהכנת מאכלים שראויים לאכילה גם בלי טרחה.

(לב) סימן שכ״א – סעיף ט׳.

(לג) לפני עופות – בסימן שכ״א כתב הרמ״א שחיתוך כזה אסור, כי זה דומה לתיקון שהופך דבר שאינו ראוי לאכילה לדבר הראוי לאכילה, וראה בפירושנו והערתנו שם.

(לד) חזי לאכילה - אף על פי שחיתוך השחת והחרובין מיקל על הבהמות לאכלם, אבל כבר ראינו בסעיף הקודם שאין לטרוח עבור נוחות הבהמה.

(לה) כאבוס – כמו שאיבוס הבהמות משמש לאגירת מזון, כך תוחבים מזון רב בגוף הגמל, לאגרו לזמן ממושך, לכן אין נחשבת טרחה זו לצורך השבת.

(לו) שאינו יכול להחזירו – הדריסה, אף על פי שטרחתה מועטה ופחותה מההאבסה, עדיין נחשבת טרחה שלא לצורך, שהרי לשם האכלת הגמל מספיק להניח את המאכל בתוך פיו.

(לז) מלעיטין – זוהי הנחת האוכל בתוך הפה, והיא מותרת כיון שזו הדרך

[ק]**אין מאמירים את העגלים, אבל מלעיטין; איזו המראה, למקום שאינה יכולה להחזיר; הלעטה, למקום שהיא יכולה להחזיר (לח).**

הגה: ודין תרנגולים ואווזים כדין עגלים (מהרי"ל).

[ק]משנה שם ובגמרא וכרב יהודה.

סעיף י

[ר]**מותר ליתן מאכל בפיהם של תרנגולים (לט).**

[ר]משנה שם ובגמרא וכרב יהודה.

סעיף יא

[ש]**אין נותנין מים ולא מזונות לפני דבורים, ולא לפני יוני שובך ויוני עליה (מ),** [ת]**ולא לפני חזיר (מא);** [א]**אבל נותנין לפני אווזין ותרנגולים**

[ש]שם במשנה. [ת]שם בברייתא. [א]שם במשנה.

שולחן ערוך כפשוטו

הרגילה בהאכלתם בימי החול.

(לח) יכולה להחזיר – כי בעוד שדחיפת האוכל למקום שאינו יכול להחזיר אסורה כי זו טרחה שלא לצורך, הנחת מאכל במקום שיכול להחזיר לעומת זאת הותרה, כיון שבדרך זו מפחית את הטרחה הכרוכה בהאכלה למינימום האפשרי. ואולם לא תחשב טרחה זו לצורך אלא כשבעלי החיים אינם יכולים לאכול בעצמם, ולכן כאשר אוכלים בכוחות עצמם, גם המינימום הזה נחשב טרחה שלא לצורך.

(לט) תרנגולים – כאשר אינם מסוגלים לאכול בעצמם מהמאכלים המונחים לפניהם.

(מ) ויוני עליה – תכונתם של חיות אלה למצוא את מאכליהם בכוחות עצמם, לכן נחשבת האכלתם טרחה שלא לצורך.

(מא) לפני חזיר – כי אסור לגדל חזירים בארץ ישראל ועל כן אינך אחראי להאכיל אותם.

ויוני בייתות [ב]וכן לפני כלב שמזונותיו עליך **(מב)**.

[ב]שם בברייתא.

סעיף יב

[ג]מותר להאכיל תולעת המשי **(מג)**.

[ג]תשובה בשם בעל העיטור ובשם רבי צמח ברבי שלמה.

סעיף יג

[ד]מעמיד אדם בהמתו על גבי עשבים מחוברים **(מד)**, ולא חיישינן שמא יתלוש מהם **(מה)**; אבל לא על גבי מוקצה **(מו)**, מפני שאיסורו קל וחיישינן שמא יתן לה ממנו בידים **(מז)**. ודוקא להעמידה על גביו ממש, [ה]אבל לעמוד בפניה בענין שלא תוכל

[ד]בשבת קכ״ב ע״א. [ה]שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(מב) שמזונותיו עליך – כי תכונתם של בעלי החיים אלה שאינם משיגים את מזונם בכוחות עצמם, אלא בכל יום בעליהם מזינים אותם, לכן ימשיכו לעשות כן גם בשבת.

(מג) תולעת המשי – זהו זחל שמגדלים אנשים לצורך הפקת חוטי משי המיוצרים על ידי גופו, ולצורך קיומו הוא ניזון מעלי תות. גידולו אינו מתבצע בטבע אלא בבתי בני אדם, לכן מותר להאכילו ככל שאר בעלי החיים הביתיים.

(מד) עשבים מחוברים – כשרוצה שהבהמה תתלשם בפיה ותאכלם.

(מה) יתלוש מהם – כיון שחומרת איסור התלישה ברורה וידועה לכל, לא חוששים לתלישת העשבים בידי בעלי הבהמה.

(מו) על גבי מוקצה – כגון עשבים שנתלשו בשבת.

(מז) בידים – איסור המוקצה נדמה לאנשים כאיסור קל, לכן קיים חשש רציני שכדי להקל על הבהמה ירים את המוקצה בידיו ויבקש להאכילה.

להטות אלא דרך שם, מותר **(מח)**.

סעיף יד

[ו]נוטלים מאכל מלפני חמור ונותנים לפני שור, אבל אין נוטלים מלפני שור ליתן לפני חמור מפני שנמאס ברירי השור ואינו ראוי עוד לחמור **(מט)**. הגה: ויש מחמירין גם כן בשאר מיני בהמות ליקח מלפני אחת וליתן לפני אחרת שאינה מינה **(נ)** (מרדכי פ׳ תולין וסמ״ג וסה״ת).

[ו]שם ק״מ משנה וכדמפרש לה אביי.

סעיף טו

[ז]אסור לגרוף **(נא)** האבום לפני שור של פטם **(נב)**, [ח]אפילו אבום של כלי **(נג)**, גזירה אטו של קרקע דאתי לאשווי גומות **(נד)**; [ט]ואסור גם

[ז]שם במשנה וכחכמים. [ח]שם בגמרא. [ט]שם במשנה וכחכמים.

שולחן ערוך כפשוטו

(מח) מותר – כלומר הבאתה אל העשב המוקצה נאסרה, אבל מניעת התרחקותה מהמוקצה מותרת.

(מט) ואינו ראוי עוד לחמור – שאז אין תועלת בטרחתו ולחנם היא נעשית.

(נ) שאינה מינה – מאותה סיבה, אבל הדבר תלוי במציאות של אותו מקום, שאם הבהמה בכל זאת אינה מואסת במאכלי בהמה אחרת, מותר.

(נא) לגרוף – נקיון מקום המאכל של השור נעשה באמצעות גריפת כל מה שאינו ראוי למאכל כגון עפר ואבנים.

(נב) שור של פטם – זהו שור המואכל בכמויות רבות כדי להשמינו, ומשתדלים להשאיר את סביבת האבוס שלו נקיה כאמצעי פיתוי, כי אז הוא נמשך לאכול יותר.

(נג) אבוס של כלי – אפילו שהגריפה בתוך הכלי איננה נחשבת כלל כמלאכה, עם כל זה היא אסורה כמו שהשולחן ערוך ממשיך להסביר שחכמים חששו שיבא לגרוף באבוס של קרקע.

(נד) לאשויי גומות – אחת ממלאכות שבת האסורות מן התורה היא החלקת פני הקרקע והיא המכונה כאן אשוויי גומות. מלאכה זו היא תולדת מלאכת

כן לסלק התבן מלפניו **(נה)** לצדדין **(נו)**.

שולחן ערוך כפשוטו

החורש, שהחורש מרפה את הקרקע ועושה ניר בשדה כדי להכשירו לזריעה. ואילו השוואת הקרקע היא החלקה הנעשית באמצעות הסרת תילי אדמה וגושים בולטים, ומילוי חורים וחריצים, ובסופה מוכשר הקרקע למקטע ישר ונוח להליכה. איסור חמור זה של השוואת גומות הביא את חכמים לאסור דברים רבים[4] שלא יבואו מתוכם לפעולה אסורה זו, ובינם גם גריפת לכלוך מקרקע לא מרוצפת, שבה קיים חשש מהותי וממשי שלא יסתפק בסילוק הלכלוכים מהקרקע, אלא גם ימלא גומות לשם החלקת פני הקרקע.

(נה) מלפניו – מלפני השור.

(נו) לצדדין – מחמת אותו חשש שמא מתוך פעולה זו יגרר להשוות ולהחליק את פני הקרקע[5].

4. שעיקרם נסדרו בסימן של״ז ובעוד הרבה מקומות.

5. כמו שפירש בכף החיים כאן אות סא, ודלא כהמ״ב.

סימן שכ״ה
אינו יהודי שעשה מלאכה בעד ישראל, ובו ט״ז סעיפים.

סימן זה דן ברובו[1] במלאכות שעשאן גוי בשבת ללא בקשת היהודי, ובו יובאו האופנים בהם מותרת או אסורה הנאתם. הכלל הגדול הוא, שמלאכה הנעשית לצורך הנכרי עצמו מותרת בהנאה, אבל מלאכה הנעשית לצורך היהודי אסורה בהנאה. עוד יוסברו בו ההבדלים בין מלאכת גוי שהתורה אסרה למלאכת גוי שחכמים אסרו. כמו כן, ישנם מקרים בהם גם מלאכה שעשאה אינו יהודי לעצמו אסורה, מחשש שיעשנה גם עבור הישראל.

מספר סיבות ישנן לאיסור זה: א. אם תותר הנאת מלאכת הנכרי, עלול הישראל לזלזל באיסור עשיית המלאכה, ויבוא לעשותם בעצמו[2]. ב. חכמים גזרו שמא יבקש מאינו יהודי לעשות עבורו מלאכה, ואז הדבר אסור, כיוון שהגוי נחשב שלוחו[3]. ג. הרצון לשמר את צביון השבת ויום טוב ״שלא יעשה אדם מלאכתו בשבת על ידי גוי, ונעשה השבת חול״[4].

שלושת הסעיפים הראשונים דנים בגוי שעושה מלאכה לעצמו ואין כוונה לישראל ליהנות ממנו אלא שיש מקום לאסור בגלל שנראה שעושה את המלאכה בשביל ישראל.

---

1. מסעיף ד עד סוף הסימן.
2. כמו שכתב הרמב״ם בפרק ו׳ ה״א מהלכות שבת.
3. תוספות שם ד״ה ״ולערב״, ובטור ובפוסקים בשם רבנו תם. וכן הרשב״א שבת קכב, א.
4. לשון הריטב״א שבת קכב ע״א ד״ה ״בשביל״.

סעיף א

(א) [א]**מותר לזמן אינו יהודי בשבת (ב),** [ב]**ומותר ליתן מזונות לפניו בחצר,** [ג]**לאכלן (ג), ואם נטלן ויצא (ד), אין נזקקין לו (ה). ודווקא שהאינו יהודי בחצר,** [ד]**אבל אם עומד בחוץ ופשט ידו לפנים שידוע הוא שיוציאנו (ו),** [ה]**או ליתן לו שאר חפצים שדרך להוציא, אסור,**

[א]ביצה כא ב, כמה אמוראי דסברי הכי וכן פסקו הרי״ף ורא״ש ורמב״ם בפרק ו מהלכות שבת. [ב]שבת יט [ג]רמב״ם שם, וכתב הרב המגיד שהוא מהירושלמי. [ד]תוספות והרא״ש והר״ן בריש שבת. [ה]תוספות שם י״ט ורא״ש והר״ן והמרדכי שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) הקדמה לסעיף – נתינת חפץ בשבת לנכרי, מפגישה אותנו עם שלש בעיות הלכתיות: הראשונה היא טרחה שלא לצורך. השניה והשלישית קשורות למלאכת הוצאה, שהיא הוצאת חפץ מרשות היחיד לרשות הרבים. חפץ הנמסר בידי נכרי, מעורר חשש כי הרואים יפרשו זאת כהוצאה שהנכרי מבצע עבור היהודי, ומשום מראית העין אסרו חכמים את הדבר. מלבד זאת, הרמת חפץ בידי יהודי ונתינתו לאינו יהודי טרם יציאתו לרשות הרבים, נחשבת תחילת הוצאה, לכן אסרוה.

(ב) אינו יהודי בשבת – מותר להזמינו לאכול יחד בשולחן, אף על פי שהזמנה זו מייצרת בהכרח טרחה, ומשום שמוטלת עלינו החובה ליצור יחסים טובים בינינו לבינם.

(ג) לאכלן – בתוך החצר. ולא הותר לתת לו אלא דברי מאכל שיאכלם בחצר פנימה, אבל נאסר לתת בידו חפץ שאינו מאכל, כי אז נראה כנותן על מנת שיוציא, כפי שהמחבר כותב בהמשך.

(ד) וְיָצָא – שאז יש מקום לחשוש שמא הרואים יפרשו זאת כאילו נתבקש להוציא חפץ לרשות אחרת.

(ה) אין נזקקין לו – לא צריך למנוע ממנו את ההוצאה, כי היות שאנו לא עשינו כלום, וגם לא ביקשנו ממנו דבר, אין לנו אחריות על מעשיו.

(ו) שיוציאנו – במקרה כזה אסור לתת לו, כי היהודי עושה את העקירה מרשות היחיד, שהיא השלב הראשון במלאכת ההוצאה.

אפילו אם עומד בפנים (ז), אפילו אם החפצים של אינו יהודי, שהרואה אינו יודע שהחפצים של אינו יהודי (ח). הגה: ואפילו בייחד לו מקום מבעוד יום, יש להחמיר (ט) (מרדכי פרק קמא דשבת).

סעיף ב

[1]**היכא דאיכא משום דרכי שלום (י), או באינו יהודי אַלְם, מותר לתת לו או לשלוח לו על ידי אינו יהודי. והוא הדין לצורך מצוה, כגון להוציא חמץ מביתו בפסח (יא)** (מרדכי).

[1]הגהות מימוני פרק ו בשם אור זרוע.

שולחן ערוך כפשוטו

(ז) עומד בפנים – שאז, להבדיל מן המקרה הקודם, לא מהוה הנתינה בידיו את תחילת מלאכת ההוצאה.

(ח) של אינו יהודי – והרואה את הנכרי מוציא אותם סבור שהוא עושה כן בשליחות הישראל, וזה אסור משום "מראית עין", כלומר המעשה מותר בעצם, אבל חכמים אסרוהו מחמת נראותו, שנראה כאיסור[5].

(ט) יש להחמיר – סיבת החומרה היא משום מראית עין, כלומר, בין אם יחד לו מקום ובין אם לאו, תמיד נראית הוצאת החפץ על ידי הנכרי כמעשה איסור. אמנם יש מקילים בדין זה (כמבואר בסימן רנב סעיף א), ובשעת הדחק גם אשכנזים וגם ספרדים יכולים לסמוך על דעתם.

(י) דרכי שלום – סעיף זה מלמדנו שהוצאת האוכל או איזה חפץ ממקומו של היהודי על ידי הנכרי אינו איסור חמור, ולכן כשנוצר צורך גדול, כגון כשמבקש להימנע מעימות, או לצורך מצוה, הוא מתבטל.

(יא) בפסח – כשערב פסח חל בשבת עיין פרטי דין זה בסימן תמ"ד.

---

5. עיין מ"ב ס"ק ז, ושער הציון ס"ק ז וס"ק ח, שהביא מחלוקת בהבנת דברי המחבר. ואנו הסברנו על פי הפירוש היותר מתאים ללשון המחבר, ועיין איש מצליח הערה 1.

סעיף ג

(יב) [ד]מותר להחליף משכון בשבת אם הוא מלבוש, ויוציאנו דרך מלבוש כי אין זה משא ומתן **(יג)**; וגם בישראל מותר בענין זה, אם הישראל צריך ללבשו **(יד)**. הגה: **וטוב שהאינו יהודי יקח המשכון עצמו ויניח אחר במקומו, ולא יגע בו הישראל, שלא יהא נראה כנושא ונותן (טו)** (אגודה). **ועיין לעיל סימן ש״ז בסופו, מדין אינו יהודי המביא בשבת איזה דבר, אם מותר לקבלו.**

[ד]רבנו ירוחם בנתיב יב חלק יב.

שולחן ערוך כפשוטו

(יב) הקדמה לסעיף – סעיף זה מדבר על נכרי שלקח הלואה מיהודי, והותיר בידיו משכון, כבטחון תמורת הכסף. ובשבת הופיע הנכרי עם משכון חילופי, וברצונו לקבל את המשכון חזרה לידיו, האם דומה הדבר למשא ומתן האסור בשבת, או לאו.

(יג) משא ומתן – מבאר השולחן ערוך שהחלפת המשכון לידיו אינה נחשבת כמשא ומתן. אבל ישנו חשש אחר: הוצאת חפץ בידי הנכרי נראית כמעשה איסור, שנדמה כשליחו של היהודי. למניעת חשש זה, ילבשנו הנכרי, וכך יוציאו. אבל כפי שהוסבר בסעיף הקודם, לא הותר הדבר אלא בשעת הדחק, כי לכתחילה רצוי להימנע מכל עסק בשבת.

(יד) ללבשו – גם יהודי הזקוק למשכון הנמצא בידי המלוה, רשאי ליטלו, ובהמשך הסכים הרמ״א שעל היהודי להניח משכון אחר תחתיו, או שהמלוה יוותר על משכונו.

(טו) כנושא ונותן – הימנעות מנגיעה במשכון מבטלת את נראותה של הפעולה כמשא ומתן.

סעיף ד

[ח]פת שאפה אינו יהודי לעצמו בשבת (טז), יש אוסרים (יז) [ט]ויש מתירים (יח); [י]ובשעת הדחק או לצורך מצוה, כגון סעודת ברית מילה או לצורך ברכת המוציא, יש לסמוך על המתירים (יט). הגה: אבל אסור ליתן לו מעות מערב שבת, ושיתן לו הפת בשבת, דאז אדעתא דישראל קא עביד (כ) (רבינו ירוחם נתיב יב ח"ח).

[ח]טור בשם רבנו תם ורשב"א בתשובה והגהות מימוני פרק ו שראבי"ה היה מלקה לשאכלו אותו בשבת, ושאר פוסקים. [ט] טור בשם אביו הרא"ש בפרק ג דביצה. [י] הגהות אשר"י שם וסמ"ק, וכן הכריע הבית יוסף.

שולחן ערוך כפשוטו

(טז) לעצמו בשבת – המחבר כתב שהגוי אפאה "לעצמו" כלומר לצורך גוים, כי במקרה שהפת נאפתה עבור איזה יהודי, היא אסורה לכל הדעות. מלבד זאת צריך, כמובן, לוודא, את כשרותו של הלחם[6].

(יז) יש אוסרים – לדעתם לחם כזה נחשב מוקצה, כי נעשה מקמח שבכניסת השבת לא היה ראוי לאכילה[7].

(יח) ויש מתירים – הם סבורים כי הלחם אינו מוקצה, מאחר וכל ייעודו של הקמח הנמצא אצל גוי הוא לשם יצירת הלחם.

(יט) לסמוך על המתירים – כיון שזו מחלוקת באיסור דרבנן, אפשר לסמוך, בעת הצורך, על המקילים. אולם, כאשר אין כל צורך, נמנעים מלהקל, כדי לכבד את דעת המחמירים.

(כ) אדעתא דישראל קא עביד – כוונת הדברים שאז הנכרי עושה עבור

---

6. ראה ביורה דעה סימן קיב סעיף ב שהתירו לחם של אופה גוי.

7. אף שיש להעיר לגבי הקמח, שהוא לכאורה דומה לנבילה, אשר מותר להאכילה לכלבים, כיון שבמיתתה פקע ממנה דין המוקצה, אף על פי שבכניסת השבת לא היתה ראויה לאכילה. ומדוע איפה לא תותר גם אכילת הקמח לאחר אפייתו.

אבל בכל זאת יש חילוק בין פת לנבילה, כי בעוד שבנבילה לא נשתנה דבר, מלבד סילוק רוח החיים, הפת לעומתה נחשבת יצירה חדשה לגמרי, שכן, קודם האפיה היתה קמח בלבד, אבל לאחריה נעשתה פת לחם. וכיון שהפת נוצרה מדבר מוקצה, אין להתירו.

סעיף ה

[כ]אינו יהודי שצד דגים או ליקט פירות לעצמו, אסורים לישראל (כא); [ל]ואפילו ספק אם לקטן או צדן היום, אסורים בו ביום (כב); אבל לערב מותרים מיד, אפילו אם ודאי לקטן וצדן היום (כג).

[כ]טור בשם ספר המצות שיש אוסרין, וכן פסקו הטור ורבנו תם ושאר פוסקים. [ל]שם.

סעיף ו

[מ]אם ליקט וצד בשביל ישראל, [נ]או בשביל ישראל ואינו יהודי, צריך להמתין לערב בכדי שיעשו (כד).

[מ]ביצה כד ועירובין. [נ]סמ״ג ותרומה.

שולחן ערוך כפשוטו

הישראל, והדבר אסור, כי נחשב כאילו הישראל שלחו לעשות כן.

(כא) אסורים לישראל – דגים ופירות אלו הם מוקצה בשבת, כי היהודי לא דאג לצודם וללקטם טרם השבת[8].

(כב) בו ביום – כי בדרך כלל הם ניצודים מהמים או נלקטים מן העץ באותו יום[9], אבל כאשר ידוע שצידתן או לקיטתן נעשתה בטרם שבת אכילתם מותרת, כי אז ודאי אינם מוקצה.

(כג) לקטן וצדן היום – כאשר הנכרי עושה עבור היהודי מלאכה האסורה מן התורה, אין ליהנות ממנה עד שימתין במוצאי השבת את משך הזמן הדרוש לעשייתה אחר השבת, וזהו פירוש הביטוי ״בכדי שיעשו״. אבל כאן שנאסרו הדגים והפירות מחמת מוקצה ולא מחמת מלאכה, מותר ליהנות מהם תיכף אחר צאת השבת.

(כד) בכדי שיעשו – אסרו חכמים ליהנות ממלאכה שאינו יהודי עשה

---

8. ואין זה דומה לנתבאר לעיל (סעיף ד׳), אשר לחם הנאפה מקמח של גוי אינו מוקצה, שכן נועד הוא לאפיה, וגם אינו דומה לנבילה, שהכנתה והכשרתה לאכילת כלב לא הצריכה כל התערבות גורם אנושי.

9. זו הסיבה שאיננו אומרים כאן ספק דרבנן לקולא, כי סביר מאד להניח שהצידה או הלקיטה ארעה במהלך השבת.

סעיף ז

[ס]ספק אם ליקטן בשביל ישראל, או שידוע שליקטן בשביל ישראל ואין ידוע אם נלקטו היום אם לאו, אסורים בו ביום (כה), [ע]ולערב בכדי שיעשו (כו); [פ]ויש אומרים דלערב מותר מיד (כז).

[ס]ביצה כד ברייתא וכרבי יהושע. [ע]הרי"ף. [פ]טור בשם סמ"ג.

סעיף ח

(כח) [צ]דבר שאין בו חשש צידה ומחובר, אלא שהובא מחוץ

[צ]מהא דביצה כ"ה ע"א ועירובין מ ע"א.

שולחן ערוך כפשוטו

לישראל, אפילו במוצאי שבת, עד חלוף הזמן הנדרש לעשייתה בהיתר, כדי שלא ייהנו ממלאכה הנעשית באיסור.

(כה) בו ביום – בספק זה היינו צריכים להקל לכאורה, כי יש כאן רק איסור דרבנן והכלל הנקוט בידינו, שבספק דרבנן מקילים. ועם כל זה מחמירים, כיון שבסוף היום ייעשו פירות אלו מותרים. ובהלכה יש כלל, שדבר האסור מספק, אין מקילים בו, כאשר לאחר המתנה מסוימת, האיסור יותר לחלוטין[10].

(כו) בכדי שיעשו – אם היה איסורם מחמת מוקצה, היו מותרים מיד כמו שראינו בסעיף ה, אבל כיון שהאיסור במקרה שלנו אינו רק בגלל מוקצה אלא בגלל איסור ההנאה ממלאכתו של אינו יהודי לכן יש להמתין פרק זמן זה של בכדי שיעשו כמו שנתבאר.

(כז) מותר מיד – דעה זו סבורה שיש להקל בזה כמו בכל ספק דרבנן. ובשעת הצורך אפשר לסמוך עליה.

(כח) הקדמה לסעיף – לצורך הבנת סעיף זה עלינו להרחיב מעט באיסור היציאה מתחום שבת. מלבד שלושים ותשע המלאכות, אסרו חכמים על האדם לצאת ממקומו, והסמיכו זאת על הפסוק אַל יֵצֵא אִישׁ מִמְּקֹמוֹ בַּיּוֹם

10. הביטוי ההלכתי של כלל זה הוא "דבר שיש לו מתירין אפילו באלף לא בטל", ופירושו, שאפילו כמות קטנה ביותר של איסור, המתערבת בהיתר, אינה בטילה, אם האיסור יסתלק מעצמו, לאחר זמן.

לתחום (כט), אם הביאו האינו יהודי לעצמו, מותר אפילו בו ביום (ל); [ק]**ואם הביאו בשביל ישראל, מותר לטלטל אפילו מי שהובא בשבילו (לא); אבל לאכול, אסור בו ביום למישהו בא בשבילו,** [ר]**ולערב בכדי שיעשו (לב).** הגה: ויש אומרים דאין הלילה עולה מן

[ק]שם. [ר]הרי״ף והר״ן וסמ״ג והמרדכי ושאר פוסקים.

שולחן ערוך כפשוטו

הַשְׁבִּיעִי[11]. איסור זה מגביל את היציאה מעבר לאלפים אמה[12], מרחק הקרוי ״מיל״ והוא בערך קילומטר[13]. לא רק האדם נכלל באיסור זה אלא גם חפצים. במקרה בו הוצאו חפצים מתחומם, הוגבלה הזזתם מעבר לארבע אמות, ואולם שטח פנימי של בית או חצר או עיר המוקפת במחיצות מסביב, מוגדר כארבע אמות. המחבר דן בסעיף זה אם להתיר הנאת פירות וחפצים שהובאו מחוץ לתחום על ידי נכרי, או שאין להתירם מכיון שהגוי עשה פעולה האסורה על היהודי.

(כט) מחוץ לתחום – שאיסורו מדרבנן.

(ל) אפילו בו ביום – כי אם מתירים הנאה ממלאכה הנעשית בידי גוי, כל שכן שנתיר הנאה מהוצאה חוץ לתחום, כי הוא איסור קל ממלאכה. ובכל זאת אין ליהנות מהם אלא במקום אליו הובאו, כמו שיוסבר בהמשך.

(לא) שהובא בשבילו – חפץ זה, שנאסר באכילה למי שהובא בשבילו, לא נעשה מוקצה, כיון שראוי לאנשים אחרים, שלא הובא עבורם.

(לב) בכדי שיעשו – כדי שלא יהנה מאיסור שנעשה עבורו בשבת. ולא אסרו חכמים הנאה זו על אנשים אחרים, כיון שאיסור תחומין קל יותר מאיסורי

11. שמות טז כט.

12. מובא במסכת ערובין נא ע״א.

13. יש אומרים שמן התורה קיים איסור להתרחק מעבר למרחק של שתים עשרה מיל. ואולם, כשם שהסוברים שתחומים נאסר מדרבנן ומקילים בהנאת חפץ שהובא בשבת עקב היותו איסור קל מאיסורי המלאכה, כמו כן, גם לשיטה זו הסוברת שתחומין אסור מדאורייתא, הוא עדיין נחשב קל יותר מאיסורי המלאכות, ולכן גם לדידם מקילים בזה.

החשבון, רק צריך להמתין ביום ראשון (לג) בכדי שיעשו (סמ"ק ומרדכי ס"פ כ"כ)**;** **ולאחרים, מותר בו ביום.** [ש]**ויש אומרים דלמי שהובא בשבילו מותר לערב מיד (לד),** [ת]**והא דשרי לישראל לטלטל, אפילו כשהביאו האינו יהודי לעצמו, דוקא בתוך ד' אמות (לה), או בתוך העיר אם היא מוקפת חומה (לו);** [א]**והוא שתהא מוקפת לדירה, דהיינו**

[ש]ר"י, וכן פסק הרא"ש. [ת]ר"ן. [א]רא"ש בפרק ד דעירובין.

מלאכה. וכן הדין בכל מלאכה דרבנן שהנכרי עושה עבור יהודי, שלא אסרוה[14] אלא על היהודי ובני ביתו[15], אבל אחרים מותרים ליהנות ממנה.

(לג) ביום ראשון – חומרה זו נובעת מהעובדה שבזמנם לא היו רגילים להביא דברים בלילה, הלכך הותנתה קבלת חפץ שלא הובא בשבת, בהמתנה לקבלתו במהלך יום הראשון. אמנם המחבר לא קיבל חומרה זו, ונראה שבימינו גם האשכנזים יכולים להקל כדעת המחבר, כיון שנשתנו הרגלי היציאה לדרך, שהרי הנסיעות מצויות בין ביום ובין בלילה[16].

(לד) לערב מיד – דעה זו סבורה כי מחמת קלות האיסור לא הגבילו חכמים את הנאתו אלא בשבת, ובמוצאי שבת אין צורך להמתין "בכדי שיעשו", והלכה כדעה ראשונה.

(לה) בתוך ד' אמות – כפי שהוסבר בהקדמת הסעיף, הוגבל טלטול חפץ שהוצא מחוץ לתחומו לארבע אמות בלבד.

(לו) מוקפת חומה – באופן כזה נחשבת העיר כולה כארבע אמות.

---

14. כמו שביאר המחבר בהלכות יום טוב, סימן תקטו סעיף ה.

15. יש מחמירים ומחשיבים גם את האורחים כבני ביתו, ויש מקילים בזה. ובשעת הצורך אפשר לסמוך עליהם.

16. ראה איש מצליח הערה 3.

שישבה ולבסוף הוקפה **(לז)**, וסתם עיירות מוקפות לדירה **(לח)**; וסתם מבצרים אינם מוקפים לדירה **(לט)** (ועיין לקמן סימן ת״א).

סעיף ט

[ב]אם הוא ספק אם הובא מחוץ לתחום, אסור **(מ)**; ודוקא באינו יהודי שאינו שרוי עמו בעיר, אבל אינו יהודי השרוי עמו בעיר, ופירות המצויים בעיר, אין לחוש מספק **(מא)**; ואפילו אם יש לאינו יהודי שני בתים, ואחד מהם בתוך התחום, תולין להקל ומותר

[ב]הרשב״א לשיטת הרי״ף והגאונים, וכן כתב הר״ן בפרק ב דביצה, ובפרק כב דשבת, והרב המגיד בפרק ב מהלכות יום טוב.

שולחן ערוך כפשוטו

(לז) ולבסוף הוקפה – חומה המוקמת סביב לבתים טרם בנייתם, הופכת את המתחם הפנימי כולו אסור בטלטול חפצים, כולל אלו שכבר מצויים בו.

(לח) מוקפות לדירה – ומותר לטלטל בתוך העיר.

(לט) אינם מוקפים לדירה – ענין זה קשור למציאות חייהם באותם ימים.

אם נדייק בעובדות נגלה כי מלבד איסור תחומין הכרוך בהבאת החפץ מחוץ לתחום עבור היהודי, כרוך בו איסור נוסף, והוא הוצאה והכנסה מרשות היחיד לרשות הרבים ומרשות הרבים לרשות היחיד. ואם יש יסוד סביר להניח כי במהלך הבאתו נעשתה מלאכה זו, יש לאסור את הנאתו ביום השבת לכל האנשים. אמנם מקובל היום שלא דנים דיני רשות הרבים מן התורה בזמננו.

(מ) אסור – אף שהוא ספק דרבנן לא הקילו בו חכמים, מכיון שבסוף היום הוא נעשה מותר, וכמו שהסברנו לעיל בסעיף קטן כ״ד, אמנם מותר במוצאי שבת מיד[17].

(מא) אין לחוש מספק – כי סביר להניח שלא לוקטו בשבת עצמה.

---

17. על פי דברי המ״א ס״ק כ. ואמנם יש חולקים ואוסרים בכדי שיעשו, אבל דעת המחבר להקל, שהרי הטור כבר הביא את המחלוקת בדין זה, ואם היה המחבר סבור שצריך להחמיר, היה כותב זאת להדיא, כמו שכתב בכל מקום. למעשה פסק המ״ב להקל, ראה כאן בס״ק מח, ועיין להלן בסוף הסימן הערה 19.

לאכול אפילו למי שהובא בשבילו **(מב)**.

סעיף י

(מג) [ג]אינו יהודי שמילא מים לבהמתו מבור שהוא רשות היחיד **(מד)**, לרשות הרבים **(מה)**, מותר לישראל להשקות מהם בהמתו **(מו)**; [ד]והוא שאין האינו יהודי מכירו, דליכא למיחש שמא ירבה בשבילו **(מז)**; ואם מילא לצורך בהמת ישראל, אסור [ה]בכל מיני

[ג]שבת קכ"ב משנה. [ד]שם ברייתא. [ה]הר"ן בפרק ג דביצה וכמסקנת התוס' והרא"ש.

שולחן ערוך כפשוטו

(מב) אפילו למי שהובא בשבילו – כי גם בזה סביר להניח שלא נלקטו היום.

(מג) הקדמה לסעיף – להבנת הסעיף נזכיר שאחת המלאכות האסורות בשבת היא הוצאת חפצים כלשהם או הכנסתם מרשות היחיד לרשות הרבים. הגדרת רשות היחיד היא כל מתחם המוקף מחיצות סביבו, ואילו רשות הרבים גְדָרָה, כל שטח פתוח המיועד להילוך הציבור. מתחם שאינו מסובב במחיצות אבל גם לא נועד להילוך הרבים או שאינו רחב 16 אמות (בערך שמונה מטר), נקרא כרמלית. ויש אומרים שאפילו שטחים המיועדים להילוך הרבים אינם מוגדרים רשות הרבים, כשאין שש מאות אלף איש עוברים בם, אלא מוגדרים כרמלית. בסעיף זה אנו למדים כי אין הבדל מהותי בין מלאכת הוצאה לשאר מלאכות, אלא שבכולם, כולל מלאכת הוצאה, אסורה הנאתם, כשנעשו בידי אינו יהודי, ופרטי הדינים השייכים לאיסור זה יתבררו בסעיף זה.

(מד) רשות היחיד – הבור נחשב רשות היחיד כיהוא מוקף מחיצות.

(מה) לרשות הרבים – ובכך עשה מלאכת הוצאה.

(מו) להשקות מהם בהמתו – כמו שכבר למדנו שמותר ליהנות ממלאכה שהגוי עושה לעצמו.

(מז) שמא ירבה בשבילו - תרגום: שאין לחשוש שירבה בשבילו. כלומר, נכרי השואב לעצמו ומבחין במכר יהודי, המשקה את בהמתו מן המים ששאב, קיים חשש שיוסיף מים עבור היהודי. אבל כשאין מכירו, החשש אינו קיים, ומותר להשתמש במים אלה.

תשמיש אפילו ישראל אחר (מח); [1]**אם מילא מבור רשות היחיד לכרמלית (מט), מותר לאחר שלא מילא בשבילו. הגה:** ויש מקילין ואומרים דאף אם הובא דרך רשות הרבים לצורך ישראל, מותר לאדם לשתות מהם הואיל ואפשר לילך שם ולשתות **(נ)** (טור בשם ר״ת); **ויש מתירין אף לכתחלה (נא)** (כלבו); **וכן נהגו היתר לומר אף לכתחלה לאינו יהודי להביא שֵׂכר, או שאר דברים, דרך כרמלית או בלא עירוב (נב), ואף על פי שיש להחמיר בדבר (נג) מכל מקום אין למחות ביד המקילין לצורך שבת ובשעת**

[1]תוספות שם וכן כתב המרדכי בפרק כב ושאר פוסקים.

שולחן ערוך כפשוטו

(מח) ישראל אחר – כמו בכל מלאכה דאורייתא שאינו יהודי עושה בשביל ישראל, שאסורה בהנאה בשבת.

(מט) לכרמלית – בו איסור ההוצאה הוא מדרבנן.

(נ) לילך שם ולשתות – כלומר השקאת הבהמה היא הנאה ממשית, שהרי אין בכוחה לרדת אל הבור ולשתות, לכן אסרוה. אבל הנאת האדם מן המים ששאב הגוי, אינה הנאה ממשית, כי ביכולתו לקבלם בלעדיו, בירידה אל הבור ושתיית המים שבו.

(נא) אף לכתחלה – הם סבורים, שלא אסרו חכמים הנאה כזו, כיון שהוצאה והכנסה אינם נחשבים ליצירת דבר חדש. לכן לא אסרו חכמים אלא אם בלעדם היתה ההנאה נמנעת. הספרדים לא קיבלו קולא זו.

(נב) בלא עירוב – חכמים אסרו לטלטל בחצר המשמשת מספר משפחות, אף שמחיצות מקיפות סביבה, ומן התורה נחשבת לרשות היחיד, משום שמתחם כזה דומה לרשות הרבים, בהיותו משותף בשימושיו לכמה משפחות, לכן אסור לטלטל בו מדרבנן כל זמן שלא עירב[18].

(נג) להחמיר בדבר – כי ההבחנה והחילוק בין מי שיכול ליהנות גם ללא מלאכת הגוי למי שאינו יכול ליהנות בהעדר סיועו של הנכרי לא נתפרש בגמרא, לכן לכתחילה אין לסמוך על חידוש זה.

---

18. ואמנם באמצעות עשיית ערוב חצרות התירו חכמים לטלטל בו.

הדחק, דהא יש להקל באמירה לאינו יהודי לצורך (נד), כמו שנתבאר סימן ש"ז וכל שכן בכהאי גוונא (נה).

סעיף יא

[ז]ליקט אינו יהודי עשבים לצורך בהמתו, אם אינו מכירו, מאכיל אחריו ישראל (נו), [ח]שעומד בפניה בענין שלא תוכל לנטות אלא דרך שם; דאילו להעמידם עליהן, אסור דחיישינן שמא יטול בידו ויאכילנה (נז), והם מוקצים. אבל אם מכירו, אסור (נח). וכן בכל דבר דאיכא למיחש שמא ירבה בשבילו (נט); [ט]אבל בדבר דליכא

[ז]שבת שם ברייתא. [ח]שם בגמרא. [ט]שם וכרבא.

שולחן ערוך כפשוטו

(נד) אמירה לאינו יהודי לצורך – ראינו בסימן ש"ז סעיף ה שמותר לבקש מאינו יהודי לעשות כל המלאכות שנאסרו מדרבנן, אם זה לצורך מצוה או לצורך גדול.

(נה) וכל שכן בכהאי גונא – כל שכן במלאכת הוצאה, שיש מקילים בה יותר משאר מלאכות, ולהרבה דעות אין בימינו רשות הרבים, ואין כאן אלא איסור דרבנן. וגם הספרדים יכולים להקל בזמן הזה, כאשר נעשה לצורך מצוה, שכן הכלל הוא, שלא נאסרה ההנאה בשבת ממלאכה דרבנן שאינו יהודי עושה בשביל יהודי, כשנעשית לצורך מצוה או לצורך גדול.

(נו) ישראל – כפי שכבר למדנו, שמותר ליהנות מכל מלאכה שהגוי עשה לעצמו.

(נז) ויאכילנה – עשבים אלה הם מוקצה, לכן אין היהודי רשאי להעמיד את הבהמה ישירות על מקומם, אלא רק להראות לה את הדרך (כמו שהוסבר לעיל בסימן שכ"ד סעיף י"ג).

(נח) אסור – כי חוששים שירבה בשביל היהודי הן בפעם הנוכחית, שיוסיף ויביא עוד, הן בפעם אחרת, שלכתחילה ילקוט ויביא עשבים גם עבור היהודי.

(נט) ירבה בשבילו – לדוגמא, גוי שחימם מים לעצמו, מותר להשתמש בהם, ובתנאי שאין היכרות מוקדמת ביניהם. אבל כאשר זו קיימת, הנאתם אסורה.

למיחש **(ס)** שמא ירבה בשבילו, כגון שהדליק נר לעצמו או עשה כבש לירד בו **(סא)**, שבנר אחד ובכבש אחד יספיק לכל, אפילו מכירו, מותר **(סב)**.

סעיף יב

[א] אף על פי שאינו מכירו, אם אומר בפירוש שלצורך ישראל הוא עושה, או אפילו אם אינו אומר כן, אם מעשיו מוכיחים שלצורך ישראל עושה, כגון שהדליק נר בבית שישראל בו והלך לו האינו יהודי, אסור **(סג)**.

[א] הגהות מרדכי פרק יד בשם רבנו תם.

סעיף יג

[ב] אם ליקט אינו יהודי והאכיל לבהמת ישראל, אין צריך למחות בידו, לפי שעה; אבל אם רגיל בכך, צריך למחות **(סד)**.

[ב] הרא״ש וכן כתבו הטור ושאר פוסקים.

שולחן ערוך כפשוטו

(ס) דליכא למיחש – תרגום: אבל בדבר שאין חשש שירבה בשבילו.

(סא) כבש לירד בו – גשר חיבור דרכו עוברים מן האנייה לנמל, ומשרת אנשים רבים, גם בלא להוסיף דבר בעשייתו.

(סב) מותר – כי החשש שירבה עבורו אינו קיים, שהרי אותו נר ואותו מעבר, מספיק לכמה אנשים.

(סג) אסור – על פי הכלל שבשבת אסור ליהנות ממלאכה שגוי עשה בה עבור יהודי.

(סד) צריך למחות – לפי הכללים שלמדנו, היינו צריכים לאסור במקרה זה, כיון שהאינו יהודי ליקט בשביל ישראל, ומה זה משנה אם ליקט עבורו ספציפית או עבור בהמתו, ואכן אם עושה זאת יותר מפעם אחת צריך

סעיף יד

[ל]עשה אינו יהודי בשבת ארון או קבר לעצמו, מותר לישראל ליקבר בו **(סה)**; ואם עשאו בשביל ישראל, לא יקבר בו עולמית **(סו)**. [מ]ודוקא שהקבר בפרהסיא, והארון על גביו, שהכל יודעים שנעשה לפלוני ישראל **(סז)**; אבל אם הוא בצנעה, מותר ליקבר בו לערב, בכדי שיעשו **(סח)**. [נ]ואפילו כשהוא בפרהסיא, אינו אסור אלא לאותו ישראל שנעשה בשבילו, אבל לישראל אחר, מותר **(סט)**; והוא שימתין בכדי שיעשו.

[ל]שבת קנ"א ע"א. [מ]שם וכפרוש הר"ן בשם הגאונים ורמב"ם בפרק ז. [נ]רמב"ם שם.

סעיף טו

[ס]אינו יהודי שהביא בשבת חלילין (פירוש: כלֵי נגון חלולים, שקולם מעורר הבכי)

[ס]שם משנה.

שולחן ערוך כפשוטו

למחות, אבל בפעם אחת הקילו חכמים, כי הנהנה הישיר הוא הבעל חי[19].

(סה) ליקבר בו – על פי הכלל שמותר ליהנות ממלאכה שגוי עשה לעצמו.

(סו) עולמית – למרות שהכלל הוא שאסור ליהנות "בכדי שיעשו", כאן נאסר הדבר לחלוטין, והטעם יוסבר בהמשך.

(סז) לפלוני ישראל – כי קבורתו בקבר שנחפר באיסור מהוה זלזול המת.

(סח) בכדי שיעשו – זהו משך הזמן הנדרש לחפירת הקבר בצאת השבת, והמתנה זו היא כלל ששייך כמעט בכל מקרה בו עשה אינו יהודי מלאכה בשבת עבור יהודי.

(סט) מותר – כי גם החומרה שננקטה כלפי הראשון תכליתה שלא יגידו כי נקבר בקבר שנחפר בשבילו באיסור. אבל לאחר זמן "בכדי שיעשו", שוב לא יגידו על השני שנעשתה עבורו חפירה אסורה.

---

19. וזה דומה במקצת לגוי שבא לכבות שריפה, שלא צריך למחות, כי אין הנאה ישירה מהכיבוי, כפי שנראה בסימן שלד סעיף כה בע"ה.

לספוד בהם ישראל, לא יספוד בהם לא הוא [ע]ולא אחרים, [פ]עד שימתין לערב בכדי שיבואו ממקום קרוב (ע); ואם ידע בודאי שממקום פלוני הביאם בשבת, ימתין לערב כדי שיבואו מאותו מקום (עא), ואחר כך מותרים בין לו ובין לאחרים; [צ]והני מילי שהביאם דרך רשות הרבים, אבל אם לא הביאם אלא דרך כרמלית, כיון שלא נעשה בהם איסור תורה אין צריך להמתין כדי שיבואו אלא מותרים לערב מיד (עב).

[ע]הסכמת רוב הפוסקים. [פ]טור כפרוש תוספות שם וכן דעת הרי״ף והרא״ש, וכן כתבו הרמב״ם בפרק ו ושאר פוסקים. [צ]טור והרמב״ם שם.

סעיף טז

[ק]**ספק אם הובאו מחוץ לתחום או מתוך התחום, חוששין שמא מחוץ לתחום הובאו (עג).**

[ק]הרי״ף והרמב״ם שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(ע) ממקום קרוב – היות ומדובר בספק דרבנן, שלא ידוע מהיכן הביאם, מקילין לתלות שהביאם ממקום קרוב.

(עא) מאותו מקום – כפי הכלל הנהוג במקרה שאינו יהודי עושה מלאכה בשבת עבור יהודי.

(עב) מותרים לערב מיד – ובימינו מקילים תמיד, כי סומכים על הדעות שמן התורה אין לנו רשות הרבים.

(עג) מחוץ לתחום הובאו – ואף על פי שהספק הוא מדרבנן והיינו צריכים להתירם, בכל אופן כבר הוסבר למעלה בסעיף ז׳, שאיננו מקילים באיסור הפוקע מאליו לאחר זמן. ובמוצאי שבת מותר מיד[20].

20. פסק זה, שלמוצאי שבת מותר מיד, מבוסס על פי המ״א ס״ק לה והאשל אברהם, וכך הוא פשט דברי המחבר שאין האיסור אלא בשבת בלבד ולא עד מוצאי שבת בכדי שיעשו, כי בכל מקום שאסור עד מוצאי שבת בכדי שיעשו, כתב זאת. ואמנם פוסקים רבים טוענים שבמת צריך

להחמיר בכדי שיעשו (ראה מ"ב ס"ק פ ושער הציון ס"ק פא וכף החיים אות קנו). ואין זה דומה לסעיף ז בו סתם המחבר בספק שזה אסור בכדי שיעשו, כי שם מדובר באיסור תורה.

סימן שכ״ו
דיני רחיצה בשבת, ובו י״ג סעיפים.

סימן זה דן בדיני רחיצה בשבת. מעיקר הדין אין ברחיצה שום מלאכה האסורה מן התורה, אלא שחכמים ראו שרחיצה בשבת גורמת למתרחצים או לבלני בית המרחץ להכשל באיסור ולהבעיר אש לחימום המים, לכן אסרו את הרחיצה, וקראוה בשם גזירת מרחצאות. להלן נלמד על פרטי האיסור, ואם מותרת הרחיצה כשברור שלא נעשתה מלאכה, כגון במים שהוחמו מערב שבת או בחמי טבריה, שהם מים חמים מן הטבע.

סעיף א

[א]אסור לרחוץ כל גופו, אפילו כל אבר ואבר לבד, אפילו במים שהוחמו מערב שבת (א), בין [ב]אם הם בכלי בין אם הם

[א]שבת לט ברייתא וכרבי יהודה. [ב]מימרא שם וכשמואל שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) מערב שבת – שוודאי הוחמו בהיתר, וכן הדין במים שהוחמו בשבת בדוד שמש[1]. ולא חל איסור זה על מי שמצטער, אלא מותר לו לרחוץ הן במים שהוחמו בערב שבת, והן במים שהוחמו מעצמם בדוד שמש, וגם ילדים קטנים מותר לרחוץ בהם[2].

1. פסיקה זו מיוסדת על פי חזון עובדיה (שבת ח״ו הלכות רחיצה אות ו). ואמנם יש חולקים עליו, ראה באור לציון (ח״ב פרק לה תשובה א). וראה עוד במה שכתבנו על דוד שמש בסימן שיח סעיף א.

2. מקור ההיתר לרחיצת המצטער, הוא מדברי רבי עקיבא איגר כאן, הובאו דבריו להלכה בביאור הלכה ד״ה במים, וכן הביא להלכה בחזון עובדיה (שבת ח״ו הלכות רחיצה אות ז). והסיבה לקולא זו היא, שאיסור הרחיצה הוא איסור קל, שהרי הוטל בעיקרו על בתי המרחץ הציבוריים (גזירת הבלנים), כפי שפירש רבי עקיבא איגר בהערותיו לשו״ע סימן שז אות ג.

בקרקע (ב); [ג]**ואפילו לשפוך המים על גופו ולהשתטף, אסור (ג);** [ד]**אבל מותר לרחוץ בהם פניו ידיו ורגליו (ד). הגה: או שאר איברים, כל שאינו רוחץ כל גופו (ה)** (ב"י בשם הרא"ש פרק תינוקת). **והני מילי בחמי האור (ו),** [ה]**אבל בחמי טבריא (ז) מותר לרחוץ אפילו כל גופו יחד (ח), ואין צריך לומר בצוננין (ט).** [ו]**והא דשרי בחמי טבריא, דוקא בקרקע, אבל בכלי, לא, דאתי לאיחלופי בחמי האור (י).**

[ג]שם. [ד]שם בברייתא. [ה]שם מ. [ו]טור בשם סמ"ג וכן כתב בספר התרומה.

שולחן ערוך כפשוטו

(ב) בקרקע – הסיבה שנאסר לרחוץ גם במים חמים שבקרקע, היא מכיון שהיה מקום להתיר את השימוש בהם, כפי שמוכח בסוף הסעיף, שם התיר רחיצה בחמי טבריא, המונחים בקרקע. ואם כן יתכן שחכמים לא גזרו על מים חמים שבקרקע, לכן הוסיף השולחן ערוך שגם מים שבקרקע אסורים ברחיצה, אף שהוחמו מערב שבת, כי סוף כל סוף מקור חומם בידי אדם, ובהם יש חשש שמא יבואו לחמם מים.

(ג) אסור – כלומר לא רק שטיפת הגוף באמבטית מים חמים מערב שבת נאסרה, אלא גם מקלחת אסורה.

(ד) ידיו ורגליו – זהו צורך בסיסי לכן לא גזרו חכמים על כך. וגם, לא נדרשת לפעולה זו כמות רבה של מים, לכן אין צורך לגזור.

(ה) שאינו רוחץ כל גופו – הכוונה לרוב גופו. וגם המחבר מסכים לדין זה.

(ו) בחמי האור – מים שהוחמו באש על ידי בני אדם.

(ז) בחמי טבריא – מים שהוחמו בבטן האדמה באופן טבעי.

(ח) כל גופו יחד – כלומר מותר להכניס את כל הגוף בתוך המים בכעין אמבטיה.

(ט) בצוננין – כלומר מותר להתקלח במים צוננים בשבת.

(י) בחמי האור – לא הותרה הרחיצה בחמי טבריה אלא כשהמים מכונסים בקרקע, אבל אם הועברו מן הקרקע אל תוך כלי, הרחיצה בהם אסורה, כי לא ניכר אם הם חמי טבריה או חמי האור .

סעיף ב

(יא) [ז]**יש אומרים דהא דשרי בחמי טבריא (יב) דוקא כשאין המקום מקורה, אבל אם המקום מקורה, אסור משום דאתי לידי זיעה ואסור (יג).** [ח]**יש אומרים דמותר להזיע (יד) בחמי טבריא.**

[ז]הרי״ף בפרק כב דשבת ורמב״ם בפרק כו והרב המגיד שם בשם הגאונים. [ח]ר״ן ור״י ורמב״ן ושאר פוסקים.

סעיף ג

[ט]**אמת המים שהיא חמה (טו), אסור להמשיך לתוכה אפילו מערב שבת סילון (טז)** (פירוש: צינור מרזב וסילון דבר אחד הם) **של צונן, ופי הסילון**

[ט]שבת לח משנה וכפרוש התוספות בשם ר״י והר״ן.

שולחן ערוך כפשוטו

(יא) הקדמה לסעיף – הזיעה שבסעיף זה קרויה בימינו ״סאונה״, ובדורות הקודמים היו בתי המרחץ משמשים גם לרחיצה וגם להזעה. ויש מרבותינו הראשונים שאסרו להזיע אפילו אם אין בדעתו להתקלח, מתוך חשש שלבסוף ישנה דעתו ויתרחץ. כי לשיטתם האיסור הבסיסי הוא איסור רחיצה. לעומתם יש מן הראשונים שראו באיסור זיעה איסור בפני עצמו, והטעם, כי אי אפשר להזיע בלי אש גדולה, שרק היא מחממת את אויר המרחץ לעשותו חם והביל כראוי, לכן חוששים שיבעיר אש.

(יב) בחמי טבריא – מים שהוחמו בצורה טבעית.

(יג) ואסור – דעה זו סוברת כי הזיעה יש בה איסור עצמי, שהרי המבקש להזיע נדרש להגביר את גובה החום, ועלול להבעיר אש. לכן אסרו את הרחיצה וההזעה בחמי טבריה שבמערה, כי אף על פי שמקור החום לא נובע ממעשה ידי אדם אבל הקירוי מגביר מאד את ההבל והחום.

(יד) דמותר להזיע – לדעה זו נאסרה ההזעה מחשש שיבוא לרחוץ, לכן במים חיים טבעיים בהם לא נאסרה הרחיצה, גם ההזעה מותרת.

(טו) שהיא חמה – וחום מימיה נובע מבטן האדמה ולא מידי אדם.

(טז) סילון – צינור שמים זורמים בתוכו.

יוצא חוץ לאמה (יז), ומימיו נשפכים לעוקא (פירוש גומא) **שבקרקע; ואם המשיכו, אסורים** [א]**אפילו המים שנכנסו לה מערב שבת ברחיצה ובשתיה, כאילו הוחמו בשבת (יח);** [ב]**ואם הביא סילון של מים מערב יום טוב ביום טוב, כחמין שהוחמו ביום טוב ואסורין ברחיצה ומותרין בשתיה (יט).**

[א]טור לפרוש התוספות וכמו שכתב הבית יוסף. [ב]שם בית יוסף.

סעיף ד

[ג]**לא ישתטף אדם בצונן כל גופו ויתחמם כנגד המדורה, מפני שמפשיר מים שעליו ונמצא כרוחץ כל גופו בחמין (כ); אבל מותר להשתטף בצונן אחר שנתחמם אצל האש (כא).**

[ג]שם מ ברייתא.

שולחן ערוך כפשוטו

(יז) חוץ לאמה – כך מתחממים מי הצינור ללא מגע יד אדם.

(יח) הוחמו בשבת – איסור זה הוא חלק מגזירת בית המרחץ, כי אם יתירו להתרחץ עם המים האלה יבואו להעביר מים קרים בצינור, בשבת עצמה, כדי לחממם. ובאיסור זה החמירו אף יותר ממים שהוחמו בערב שבת, כי אסרו להשתמש בהם אפילו לרחיצת פנים ידים ורגלים.

(יט) ומותרין בשתיה – כי לא אסרו חכמים לחמם ביום טוב אלא מים שנועדו לרחיצת הגוף, אבל לצורך בישול הותר לחממם.

(כ) כל גופו בחמין – אף שהותרה מקלחת קרה בכל אופן אין להתחמם אחריה בסמוך למדורה, כי למרות שהמים אינם מתבשלים בחום האש, אבל נראה הדבר כאילו רחץ במים חמים, לכן זה בכלל גזירתם.

(כא) אצל האש – כי זה ודאי לא נראה כמתרחץ במים חמים, ואין כל מקום לגזור על כך.

סעיף ה

[מ]יש אומרים שצריך ליזהר שלא לחמם ידיו אצל האש אחר נטילה, אם לא ינגבם תחלה יפה (כב).

[מ]טור, וכן כתבו שם הרא"ש והמרדכי.

סעיף ו

[נ]אסור ליתן על גבי בטנו כלי שיש בו מים חמין (כג), ואפילו בחול מפני הסכנה שפעמים שהם רותחים (אבל מותר להחם בגד וליתנו (כד) על בטנו) (טור).

[נ]שם בברייתא.

סעיף ז

[ס]הרוחץ בנהר, צריך שינגב גופו יפה כשעולה מהנהר, מפני שלא

[ס]שם קמא ע"א מימרא דרב יהודה.

שולחן ערוך כפשוטו

(כב) ינגבם תחלה יפה – בסעיף הקודם נאסר לרוחץ כל גופו בצונן להתקרב אל האש, כי הדבר נראה כרחיצה בחמין שהוחמו בשבת, אבל הרוחץ ידיו או פניו רשאי לעשות כן. אבל בסעיף זה מביא המחבר שיטה המחמירה גם ברחיצת ידיו, ואוסרת להתקרב למקור חום, כי גם זה נראה שחימם מים לרחיצה. אמנם למעשה, אפשר לסמוך על פסיקת המחבר בסעיף הקודם שאסר רק ברחיצת כל גופו[3]. גם נראה, שלא נאסרה אלא התקרבות למקור החום, אבל הותרה רחיצת פניו ידיו ורגליו במים שהוחמו בערב שבת או במים שהוחמו מעצמם בדוד שמש, כנתפרש לעיל בסעיף א.

(כג) מים חמין – חוששים שהמים ישפכו עליו ונמצא רוחץ בשבת. והיום יש כלים מיוחדים שסותמים אותם יפה, לכן אפשר להשתמש בהם בשבת, כי על כלים כאלה לא גזרו חכמים.

(כד) וליתנו על בטנו – כי אין חשש רחיצה.

---

3. פסיקה זו מבוססת על הכלל של "סתם ויש הלכה כסתם". אמנם המשנה ברורה חושש להלכה לשיטה זו.

ישארו המים עליו ויטלטלם ארבע אמות בכרמלית, [ע]**לפי שהעולה מן הרחיצה יש רבוי מים על גופו (כה); אבל ההולך ברשות הרבים ומטר סוחף על ראשו ועל לבושו, לא הקפידו בו (כו).**

[ע]הרא"ש שם.

סעיף ח

[פ]**אדם מותר לטבול מטומאתו בשבת (כז).**

[פ]ביצה יז משנה וכבית הלל.

שולחן ערוך כפשוטו

(כה) רבוי מים על גופו – אפילו שרוחץ זה ודאי לא מתכוין לטלטל את המים שעליו, בכל זאת אסרו חכמים מחמת נראות מעשה זה כהוצאה[4].

(כו) לא הקפידו בו – במעשהו אין כל איסור הוצאה שהרי אין כוונתו לטלטל את המים כלל. ואף על פי שגזרו חכמים על היוצא מן הנהר, זאת עשו מכיון שאפשר להמנע מרחיצה בנהר, ולא ראו לאסור יציאה בעת ירידת גשמים, כי זו גזירה שאי אפשר לעמוד בה.

(כז) בשבת – במים צוננים ואין הדבר נראה בהכרח כתיקון (תיקון גופו מטומאה לטהרה), שהרי אפשר לפרש את טבילתו כרצון להתקרר. נשים הטובלות בשבת מותרות לטבול במים שהוחמו בערב שבת, או בשבת בהיתר[5]. קשה להרחיב היתר מים חמים לגברים הטובלים בשבת, אבל יש מקילים גם בזה.

---

4. פירשנו שאיסור זה הוא גזירת חכמים, אפילו שיש מקום לפרש שאסרוהו מחמת הכלל של פסיק רישיה דלא ניחא ליה באיסור דרבנן [כלומר עשיית מעשה שבהכרח תיצור תוצאה של איסור שאינה רצויה עבורו] כיון שלרוב הפוסקים אינו איסור. ויש להוכיח שהיא גזירה דרבנן מכך שהתירו טלטול הגשמים שנספגו בבגדיו, ואם סיבת האיסור היתה מחמת פסיק רישא דלא ניחא ליה באיסור דרבנן, היו צריכים לאסור גם הוצאה זאת.

5. כגון מים שהוחמו בדוד שמש או שיש כעין רדיאטור בתוך המקוה.

סעיף ט

(כח) [צ]מותר לרחוץ פניו ידיו ורגליו בדברים שאינם משירים שער מעורבים עם דברים המשירים **(כט)**, ובלבד שלא יהיה הרוב מדבר המשיר **(ל)**.

[צ]שבת נ וכרב נחמיה.

סעיף י

[ק]מותר לרחוץ ידיו במורסן **(לא)**. הגה: דגיבול כלאחר יד, שרי **(לב)**;

[ק]מרדכי שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(כח) הקדמה לסעיף – אחת ממלאכות שבת היא הגוזז את הצמר, ואחת מתולדותיה היא גזיזת השיער לצורך שיפור המראה. בכלל איסור זה אסורה השרת שיער אדם כשתכליתה החלקת עור הגוף או יפויו, וזו סיבת איסור הרחיצה עם חומר הגורם לנשירת שיער.

(כט) דברים המשירים – כי אם רוב החומר אינו משיר שער אין זה הכרחי שיושרו שערות, והרי זה מותר לפי הכלל 'דבר שאינו מתכוין מותר'.

(ל) הרוב מדבר המשיר – כי בהכרח תיווצר נשירת שיער וזה אסור.

(לא) במורסן – המורסן הוא קליפת החיטים. וכבר למדנו[6] שאסור לערבבו בשבת במים, לצורך הכנת מאכל לבהמה, כי ערבוב זה דומה לאיסור לישה. בסעיף זה אנו נחשפים לשימוש נוסף שלו, והוא, נקיון הגוף במורסן כמו בסבון. שימוש זה הותר הגם שכך הוא מתגבל במים, כי גיבול כזה אינו דומה ללישה, מאחר ומאליו הוא נעשה, שלא כגיבול רגיל הנעשה בידים.

(לב) שרי – הרמ״א בא להסביר את ההיתר, ופירש כי מאחר וגיבול מורסן

---

6. לעיל בסימן שכ״ד ס״ג.

ואסור לרחוץ ידיו במלח (אגודה), **וכל שכן בבורית שקורין זיי"ף בלשון אשכנז (לג)** (בנימין זאב סימן ר"ו), **או בשאר חלב שנימוח על ידיו והוי נולד (לד)** (פרק במה אשה וסמ"ג והגה"מ פכ"א וטור סי' שכ"א).

סעיף יא

[1]**מרחץ שסתמו (לה) נקביו מערב שבת, למוצאי שבת רוחץ בו**

[1]שבת מ ע"א ברייתא.

שולחן ערוך כפשוטו

אסור רק מדרבנן, וכאן נעשה הערבוב בשינוי, לכן מותר[7].

(לג) זיי"ף בלשון אשכנז – ובעברית סבון.

(לד) והוי נולד – דעה זו סבורה כי ישנו איסור דרבנן להפוך חפץ ממצב מוצק למצב נוזלי. אבל המחבר לא תפס כשיטה זו להלכה, ולפיו אין איסור כזה. לכן על האשכנזים להקפיד להשתמש בסבון נוזלי. והנה יש אוסרים השימוש בסבון מטעם ממחק, שכן מחליק את פני הסבון. ואמנם מעיקר הדין אין בזה איסור, כי אינו מתכוין להחליק את הסבון[8], ובכל זאת הרבה נהגו להחמיר. לכן לכתחילה עדיף שגם הספרדים ישתמשו בסבון נוזלי, אבל מעיקר הדין אין איסור.

(לה) מרחץ שסתמו – בתי המרחץ שלהם היו עשויים אש גדולה שהייתה מחממת את הרצפה מתחת למרחץ. ובשבתות וימים טובים, בקשו למנוע את התקררות חום המרחץ, לכן היו סותמים את כל הנקבים שסביב האש,

---

7. ואף שהכלל הנקוט בידינו הוא שלא להתיר איסורי דרבנן בשינוי, כאן התירו זאת, הואיל וכל האיסור הוא עקב הדימיון ללישה, ולכן במקרה שלנו לא אסרו חכמים, כפי שהסברנו בדברי המחבר.

8. ומה שהסבון נמרח תוך כדי שימושו אין בזה תולדת ממחק, שכן המאפיין של ממחק הוא החלקת העור מכל סיג והכשרתו לשימוש, בעוד שהסבון לא נעשה מוכשר ומתוקן יותר משהיה קודם שנשתמשו בו, לכן אין להחשיב זאת לממרח שהוא תולדה של ממחק, כי אינו ממרח כלום. ונראה כי מטעם זה אסר הרמ"א רק משום נולד ולא משום ממחק או ממרח. וראה מש"כ בזה יביע אומר (חלק ד אורח חיים סימן כז), ועיין במשנה ברורה שנקט כי הדבר אסור משום ממרח, וגם האור לציון (ח"ב פל"ה תשובה ה') מן המחמירים. אבל אני בעניי, סבור כי אין להחמיר בזה, שכן הרמ"א לא אסר משום סרך מלאכה.

מיד (לו); [ש]**אבל אם לא סתמו נקביו אף על פי שמאליו הוחם בשבת, צריך להמתין לערב בכדי שיעשו לפי שאסור לעשות כן, גזירה שמא יחתה בגחלים.**

[ש]הר״ן שם י״ח ב ד״ה מרחץ.

סעיף יב

[ת]**אסור ליכנס למרחץ, אפילו להזיע (לז)** (**ויש אומרים דאפילו לעבור במרחץ במקום שיכול להזיע, אסור**) **(לח)** (רש״י וטור).

[ת]שם בגמרא.

סעיף יג

[א]**עיר שישראל ואינם יהודים דרים בה ויש בה מרחץ רוחצת בשבת, אם רוב אינם יהודים, מותר לרחוץ בה במוצאי שבת**

[א]משנה במסכת מכשירין פרק ב וכתנא קמא, רמב״ם פרק ו ושכן נראה דעת הרי״ף כמו שכתב הר״ן.

שולחן ערוך כפשוטו

והועילו בזה שגם אחרי כיבוי האש נותר חום גדול במרחץ לזמן ממושך.

(לו) רוחץ בו מיד – לא ראו חכמים צורך לאסור כניסת האדם למרחץ תיכף במוצאי השבת מחשש שיחמם את המרחץ בטרם צאת השבת.

(לז) אפילו להזיע – פעולת ההזעה היא מה שעושים בימינו בסאונה, שמטיבים לגוף באמצעות חימומו והוצאת זיעתו. ואפילו שאין בהזעה כל מלאכה אסורה, בכל זאת אסרו חכמים את הכניסה למרחץ לצורך הזעה, שמא יבעירו בו אש בשבת לריבוי החום וההבל.

(לח) אסור – לדעה זו החמירו חכמים ואסרו את הכניסה למקום המרחץ, אפילו שאין בכוונתו להזיע ורק מבקש לעבור דרכו, וזו הלכה לאשכנזים. בימינו, בונים את המרחצאות במקום נפרד ומובדל מן הסאונה, לכן הדיון בזה אינו מעשי.

מיד (לט), ואם רוב ישראל, או אפילו מחצה על מחצה, אסור למוצאי שבת עד כדי שיוחם (מ).

שולחן ערוך כפשוטו

(לט) במוצאי שבת מיד – כי המלאכה האסורה שהיא חימום המרחץ בשבת נעשית עבור הרוב, לכן אין לאסור הנאת מלאכה זו במוצאי שבת.

(מ) כדי שיוחם – כי אם רוב הדרים בה ישראל, מן הסתם נעשתה מלאכת החימום עבור הרוב, וכבר ראינו בסימן הקודם שאסור ליהנות ממלאכה שהגוי עשה בשבת בשביל יהודי.

סימן שכ״ז
דיני סיכה בשבת, ובו ד׳ סעיפים.

סימן זה דן בסיכת שמן על גוף האדם. הסיכה עצמה, למרות שאיננה מלאכה, בכל זאת יש בה כמה חששות. העיקרי שבהם הוא איסור נטילת תרופות בשבת, אשר נעסוק בו בהרחבה בסימן הבא, ונבארו כאן בקיצור. בזמנם היו אנשים פרטיים מכינים את התרופות בעצמם, על ידי טחינת או כתישת שרשים מסוימים. וכדי למנוע איסור, נאסרה נטילת תרופות. ובכלל איסור זה כללו גם עשיית פעולות לרפואה. אמנם רק הסובל מכאבים ומיחושים שאינו חולה ממש אסור בזה. טעם נוסף לאיסור הסיכה הוא, החשש ממלאכה הקשורה לעיבוד העור.

סעיף א

[א]**החושש במתניו, לא יסוך שמן וחומץ (א); אבל סך הוא שמן לבדו (ב), אבל לא בשמן ורד משום דמוכחא מלתא דלרפואה קא עביד (ג);** [ב]**ואם הוא מקום שמצוי בו שמן ורד ודרך בני אדם לסוכו אפילו בלא רפואה, מותר (ד).** הגה: ובמקום שאין נוהגין לסוך בשמן כי אם לרפואה, בכל שמן אסור (בית יוסף) **(ה).**

[א]שבת קי״א ע״א משנה. [ב]שם ע״ב מימרא דרב וכן פסקו הרי״ף וראש ורמב״ם בפרק כ״א.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) לא יסוך שמן וחומץ – כי סיכה כזאת נעשית רק למטרת רפואה.
(ב) שמן לבדו – כי גם הבריאים המבקשים להשיג תחושה נעימה עושים כן.
(ג) דלרפואה קא עביד – תרגום: כי הדבר ברור שעושה זאת לרפואה.
(ד) מותר – כי אז לא נראה שעושה זאת לרפואה.
(ה) בכל שמן אסור – בקיצור, הכל תלוי במציאות. ולכן מותר לסוך שמן לשם

סעיף ב

[ג]סכין וממשמשין (ו) להנאתו [ד]על ידי שינוי (ז), דהיינו שסך וממשמש ביחד, ולא ימשמש בכח אלא ברפיון ידים (ח).

[ג]שם קמז. במשנה. [ד]שם ע"ב בברייתא, וכדמפרש לה רבי יוחנן וכן פסקו הפוסקים.

סעיף ג

[ה]אין מגרדין בכלי העשוי לכך (ט), אלא אם כן היו ידיו או רגליו

[ה]שם בברייתא כרבי שמעון בן גמליאל וכן פסקו הפוסקים.

שולחן ערוך כפשוטו

הנאה, וכן לסוך בנוזל דאודורנט על הגוף[1]. אמנם משחות שכל תכליתם הוא לריפוי עור סדוק או שפתים יבשות, אין להשתמש בם אלא בעת צורך גדול[2].

(ו) וממשמשין – הכוונה לעיסוי הגוף (עשיית מסאז' – Massage).

(ז) על ידי שינוי – כיון שבדרך כלל משמש העיסוי לצרכי ריפוי, לכן יש לשנות בעשיית העיסוי הנעשה להנאה, שאז מוכח שאינו לרפואה.

(ח) ברפיון ידים – כי הממשמש (מעסה את חלקי הגוף) בכח, נראה כעוסק ברפואה ממש.

(ט) העשוי לכך – כלי המיוחד לעיסוי חלקי הגוף, ונאסר אף שאינו חולה ועושה כן להנאתו, כי הפעולה נראית כמעשה חול[3].

---

1. ורק בדאודורנט נוזלי, כי דאודורנט מוצק נאסר בשימוש.

2. כגון שהכאב גדול והוא יותר מסתם "חושש במותניו". בסימן הבא נראה שהרבה מקילים היום באיסור נטילת תרופות כי נשתנתה המציאות ואף אחד אינו מכין את התרופות בביתו על ידי טחינה.

3. המ"א ס"ק א הביא דעה מן הגמרא (שבת קמז, ב) לפיה כלי המיוחד לשבת מותר בשימוש, והובאו דבריו במשנה ברורה ס"ק י ובכף החיים. אמנם הרי"ף, הרמב"ם, הרא"ש, הבית יוסף, השולחן ערוך והרמ"א לא הביאו דעה זו בספריהם, ומשמע שלא פסקו כדעה זו, או שפירשו הגמרא בפנים אחרות (עיין פרי מגדים ומחצית השקל). ונראה לבאר בטעמם, שהפעולה היא שאיננה מתאימה לשבת, ולא הכלי שמשתמשים בו, לכן גם בכלי המיוחד לשבת עדיין מתבצעת פעולה של 'חול'.

מטונפות בטיט וצואה (י).

סעיף ד

(יא) [1]לא יסוך רגלו בשמן והוא בתוך המנעל או הסנדל (החדשים) (מיימוני פרק כ״ג), **מפני שהעור מתרכך ודמי לעיבוד (יב);** [2]**אבל סך רגלו ומניחו במנעל (יג), וסך כל גופו ומתעגל על גבי העור (יד),** [3]**והוא שלא יהא בשמן הנישוף בגופו שיעור כדי לעבדו (טו), אפילו יש**

[1]שם קמ״א ע״ב ברייתא. [2]רמב״ם בפרק כ״ג ה״י ושם כתב אף על פי שהם חדשים. [3]שם בגמרא.

שולחן ערוך כפשוטו

(י) בטיט וצואה – שאז רואים שעושה כן לצורך נקיון ולא לצורך עיסוי הגוף.

(יא) הקדמה לסעיף – סעיף זה עוסק בדברים לא מציאותיים בימינו כפי שנבאר. וכדי להבין את הסעיף צריך לדעת שאחת ממלאכות שבת היא עיבוד העור, באמצעותו משתנה והופך מעור קשה לרך.

(יב) ודמי לעיבוד – בתקופות הקדומות היה מנהגם לסוך את הרגל כשהיא מצויה בתוך הנעל, לכן נראית סיכה זו כעיבוד עור הנעל. אבל בימינו לא נוהגים לסוך את הרגלים בצורה זו, מה גם שעורות הנעליים מעובדים כל צרכם, ולא שייך בהם עיבוד.

(יג) ומניחו במנעל – כי סיכת רגל בטרם הכנסתה אל הנעל, לא נראית כעיבוד העור.

(יד) על גבי העור – מותר לסוך גופו בשמן ולהסתובב להנאתו על גבי משטח עור.

(טו) כדי לעבדו – ואז אין לחשוש שמא במעשיו הוא מעבד את העור.

בו כדי לצחצחו (טז) מותר, והוא שלא יכוין אפילו לצחצחו (יז).

שולחן ערוך כפשוטו

(טז) כדי לצחצחו – פעולת צחצוח העור מעניקה לו מראה מבריק. ולא הותר אלא צחצוח כזה הנעשה בשמן וללא כוונה. אבל אסור להעביר על נעלו כמין ספוג משומן לשם הברקתו. וכל שכן משיחת הנעליים בצבע, האסורה משני טעמים, האחד, שיש בזה איסור ממרח, והשני שיש בזה איסור צובע[4].

(יז) אפילו לצחצחו – כי פעולת הצחצוח נאסרה מדרבנן, והם אמרו שהמצחצח שאינו מכוון לזה, אינו בכלל האיסור.

4. על פי משנה ברורה ס"ק טז.

סימן שכ״ח
דין חולה בשבת, ובו מ״ט סעיפים.

סימן ארוך זה עוסק בדיני חולה בשבת, ולתועלת הלימוד נחלקו לכמה חלקים.

בסעיף א׳ מובא איסור ריפוי מיחוש בשבת.

מסעיף ב׳ עד סעיף ט״ז נידונו דיני חולה שיש בו סכנה ומי מוגדר ככזה.

סעיף י״ז עד כ״ב: דיני חולה שאין בו סכנה.

מסעיף כ״ג עד סעיף מ״ט נידון המותר והאסור במניעת צער.

עלינו להבחין בדרגות שונות של חולים:

א. אדם המרגיש ׳מיחוש׳, ומוגדר כחולה קל, המתפקד כרגיל.

ב. חולה ׳שאין בו סכנה׳ אבל סבלו וחולשתו משביתים את תפקודו הרגיל או חולה במחלה כרונית שלא מסכנת את חייו.

ג. חולה ׳שיש בו סכנה׳, כלומר ללא טיפול מתאים, נשקפת סכנה לחייו.

הגדרות אלו משליכות על הטיפול בחולה. חולה שיש בו סכנה מטופל בכל דרך, אפילו תוך כדי חילול שבת, כמו שאר איסורי תורה הנדחים מפני פיקוח נפש, כנלמד מהפסוק ״אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם הָאָדָם וָחַי בָּהֶם״ (ויקרא יח ה). אמנם בחולה שאין בו סכנה צומצם היתר זה, וצומצם עוד יותר בחולה הסובל ממיחוש בעלמא. ולהלן יגדיר המחבר חולאים השונים לפי הגדרות אלה.

מן הנקודות העיקריות שבסימן זה היא גזירת שחיקת סממנים, שהוא איסור דרבנן ליטול תרופות בשבת, אפילו אם הוכנה בערב שבת. סיבת הגזירה היא, שבימיהם טחנו שורשים או צמחים מסוימים, לקבלת אבקה בעלת סגולות רפואיות. וכהרחקה מטחינת התרופות בשבת, אסרו כליל את נטילתם.

בכלל גזירה זו אסרו גם טיפולים רפואיים למרות שאין בהם חשש לשחיקת הסממנים, ולהלן נלמד גם על גדרי איסור זה. אבל לא נאסרו הטיפולים אלא לסובל ממיחוש בעלמא, שאינו חולה ממש. בעוד שנטילת תרופות נאסרה גם עבור חולה שאין בו סכנה. אבל למעשה, התירו פוסקי זמנינו נטילת תרופות לחולה שאין בו סכנה, כיון ששחיקת הסממנים אינה מצויה בימינו.

קיימים טיפולים רפואיים בהם מתבצעות מלאכות נוספות כתלישה מגוף

האדם, שהיא תולדה של גוזז, וכן מריחת חומר מרפא (מִשחה), שהיא תולדה של ממחק.
חלק מהמחלות והטיפולים הנזכרים בסימן זה אינם שכיחים בימינו אבל בע"ה נתייחס מבחינה הלכתית לטיפולים הרלוונטיים לימינו, כל אחד במקומו הראוי.

סעיף א

[א]מי שיש לו מיחוש בעלמא והוא מתחזק והולך כבריא, אסור לעשות לו שום רפואה (א), ואפילו על ידי אינו יהודי (ב), גזירה משום שחיקת סמנים (ג).

[א]הרב המגיד בפרק ב' מהלכות שבת ושאר פוסקים וכן פירש הב"י דברי הטור.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) שום רפואה – לא רק נטילת תרופות אסורה, אלא כל פעולה שתכליתה הקלת סבל המיחוש.
(ב) אינו יהודי – אפילו שעבור חולה שאין בו סכנה רשאי אינו יהודי להעניק טיפול רפואי, בכל זאת בעל מיחוש בעלמא אינו רשאי לקבל טיפול כזה, אפילו מאינו יהודי.
(ג) שחיקת סמנים – גזירה שהוסברה בהקדמה. ולא נאסרו טיפולים רפואיים אלא לבעלי מיחוש. כי חולה, אפילו זה שאין בו סכנה, רשאי לקבלם. ורק נטילת תרופות אסורה עליו, לדברי השולחן ערוך. וכבר כתבנו בהקדמה, שנטילת תרופות לחולים שאין בהם סכנה הותרה בימינו, שהרי אין התרופות מוכנות על ידי מלאכה. עוד יש לציין, כי ההבדל בין הסובל ממיחוש בעלמא לחולה ממש לא נתברר דיו, ולכן המסתפק אם הוא מוגדר חולה שאין בו

סעיף ב

[ב]מי שיש לו חולי של סכנה, מצוה לחלל עליו את השבת (ד); והזריז (ה), הרי זה משובח (ו); [ג]והשואל (ז), הרי זה שופך דמים (ח).

[ב]שבת ק״ט ויומא פ״ד והרמב״ם בפרק ב׳. [ג]טור והרב המגיד שם בשם הירושלמי יומא פ״ח.

סעיף ג

(ט) [ד]כל מכה של חלל דהיינו מהשינים ולפנים, ושינים עצמם

[ד]עבודה זרה כ״ח ע״א.

שולחן ערוך כפשוטו

סכנה רשאי להקל, בצירוף שני טעמים, האחד, מדובר בספק דרבנן. השני, טעם האיסור אינו שייך בימינו.

(ד) מצוה לחלל עליו את השבת – כי בהלכה יש כלל גדול, שפיקוח נפש דוחה את כל איסורי התורה (לבד מעבודה זרה גילוי עריות ורציחה).

(ה) והזריז – בהצלת המצוי בסכנת חיים, ואינו מתייעץ עם רב.

(ו) הרי זה משובח – כי יש למהר מאד בהצלת אדם שחייו נתונים בסכנה.

(ז) והשואל – כלומר משתהה בחיפוש דמות רבנית שתתיר עבורו את חילול השבת. אבל כאשר יש ספק גדול אם מוכרחים לחלל את השבת, והחולה אינו מבקש שיטפלו בו, וגם ברור לחלוטין שלא ייגרם לו כל צער או סכנה, מותר לשאול.

(ח) שופך דמים – כי יתכן שההמתנה תסכן את החולה.

(ט) הקדמה לסעיף – בסעיף זה ובסעיפים הבאים מתוארות מחלות מְסַכנות חיים. דין זה משתנה כמובן בהתאם למדע הרפואי והבנתו במחלות, אבל העקרונות ההלכתיים נותרו כשהיו, ויש להם השלכות שונות, בכל מחלה, לפי האופי והמציאות הייחודית שלה. וגם אם בימינו נשתנו החולאים, עדיין יש בריבוי הדוגמאות דלהלן כדי להסביר כמה רחב הוא מושג ה׳סכנה׳.

בכלל, מחללין עליה את השבת (י); [ח]**ודוקא שנתקלקל אחד מהאברים הפנימים מחמת מכה או בועה וכיוצא בזה, אבל מיחושים אין נקראים מכה (יא). הגה: מיהו מי שחושש בשיניו ומצטער עליו להוציאו (יב), אומר לאינו יהודי להוציאו (יג)** (ב"י בשם אורחות חיים ואיסור והיתר הארוך).

[ח]הר"ן בפרק י"ד דשבת מ ע"א ד"ה מכה בשם רבינו יונה והרשב"א.

שולחן ערוך כפשוטו

(י) מחללין עליה את השבת – כל מחלה פנימית נחשבת מסוכנת. על כן רשאים חולי סוכרת לחלל שבת, ולמדוד את רמת הסוכר בדמם, כהרגלם בחול. והוא הדין לכל חולי הלב, חולי האסטמה, בעלי חום גבוה, או זיהום העלול להתפשט, התעלפויות, סחרחורות, כאבים חזקים מאד בלי סיבה ברורה, חולשה קיצונית וקשיי נשימה, בעלי מחלות כרוניות במערכת העיכול או במערכת הנשימה, כל אלה נחשבים מחלות שיש בהם סכנה.

(יא) אין נקראים מכה – כי המיחוש הוא כאב חולף שאינו מסכן חיים. המדד לבדוק זאת הוא השאילה הבאה: האם גם ביום חול היה ממהר לקרוא לרופא שיבוא בדחיפות.

(יב) ומצטער עליו להוציאו – כלומר רוצה להוציא את השן כדי להפסיק את הכאב.

(יג) לאינו יהודי להוציאו – כאב שיניים אינו מסכן חיים, אבל כיון שהכאב גדול, נחשב הסובל הזה ל"חולה שאין בו סכנה" עבורו רשאי האינו יהודי לעשות כל מלאכה המקילה את מכאוביו, כפי שנלמד בהמשך בסעיף יז. עם זאת יש לציין, כי בכאבי שיניים עזים, יש חשש לזיהום דלקתי, ובכך משתנה גדרו לחולה שיש בו סכנה.

סעיף ד

[1]מכה של חלל אינה צריכה אומד **(יד)**, [2]שאפילו אין שם בקיאים וחולה אינו אומר כלום **(טו)**, עושים לו כל שרגילים לעשות לו בחול **(טז)**; אבל כשיודעים ומכירים באותו חולי שממתין ואין צריך חילול, אסור לחלל עליו אף על פי שהיא מכה של חלל **(יז)**.

[1]שם בעבודה זרה. [2]רמב״ן בספר תורת האדם שער המיחוש ענין הסכנה.

סעיף ה

[ח]מכה שאינה של חלל **(יח)**, נשאלין בבקי ובחולה **(יט)**; ואין מחללין

[ח]שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(יד) אינה צריכה אומד – לא נדרשת הערכה מקצועית לגבי הסכנה, כי חילול שבת הותר בכל מקרה של פציעה פנימית, ועל כן מחללים שבת עבור שבר.

(טו) אינו אומר כלום – כי כשהחולה אומר שהוא צריך, מחללים שבת עבורו, אפילו אם כל הרופאים אומרים שאינו צריך[1].

(טז) שרגילים לעשות לו בחול – ואין צורך למעט בחילולי שבת ולדקדק שהטיפול ייעשה במינימום ההכרחי, אלא מעניקים לו טיפול רפואי כהרגלו[2].

(יז) מכה של חלל – כפי שכתבנו בסעיף ג, שההיתר לחלל שבת תלוי באופי המחלה.

(יח) שאינה של חלל – כלומר מכה חיצונית, שטחית.

(יט) בבקי ובחולה – מכה שטחית אינה מסוכנת לכאורה, אלא אם כן מרגיש החולה שהיא כזו, או שהמבין ברפואה טוען כך.

---

1. כמפורש בסימן תריח סעיף א.

2. ראה בביאור הלכה (ד״ה כל) שהביא דעות חולקים הסוברים, כי אין להתיר אלא טיפול שבמניעתו יסתכן. אמנם גם לשיטתו, מותר לתת לו לא רק טיפול שבהיעדרו חיי החולה בסכנה, אלא גם טיפול שהעדרו יכביד את החולי. והסומך על דברי המחבר הסובר כי במכה של חלל, הותרו כל הפעולות הנעשות בשגרה בימי החול, לא הפסיד. וכמובן שאין להגזים ולהתיר כל פעולה שלא ממש נצרכת.

עליו שבת, עד שיאמר אחד מהם שהוא צריך לחילול, או שיעשה אצל אחד מהם סכנת נפשות (כ) (ועיין לקמן סימן **(כא)** תרי"ח).

שולחן ערוך כפשוטו

(כ) סכנת נפשות – חסרה פה המילה **ספק** סכנת נפשות, כי בסכנה ודאית לחייו, כבר כתב המחבר שמחללים. אלא הכוונה **ספק** נפשות, והוא בהכבדת החולי, כפי שמסביר הרמ"א[3].

(כא) לקמן סימן תרי"ח – בהלכות יום כיפור, שם הרחיב המחבר את ענין הסכנה והתיר לחולה, שחוליו עלול להכביד, לאכול בצום, כמו שכתב בשולחן ערוך "שאם יש רופא שאומר שאם לא יאכילו אותו אפשר שיכבד עליו החולי ויסתכן, מאכילין אותו על פיו ואין צריך לומר שמא ימות", וכוונתו שנכלל בגדרי פיקוח נפש גם מי שחוליו יחמיר, ולא רק מי שימות ללא טיפול רפואי. ואם כן המחבר והרמ"א מתירים מלאכות דאורייתא בשבת לצורך חולה שחוליו וסבלו עלול להחמיר, כמו שמתירים לו אכילה ביום הכיפורים[4]. ועל פי זה מובנים כל הפסיקות של המחבר שהרחיב מאוד את מושג הפיקוח נפש, וגם כשהחשש רחוק מאוד, מחשיבים את החיים בסכנה, ומותר לחלל שבת, כפי שנראה בשלל הדוגמאות המובאות בסימן זה.

ונראה לסכם ארבע מציאויות הנחשבות כפיקוח נפש:

א. אדם בעל מחלה מסכנת חיים כמו סוכרת, מחלות לב, מחלות ריאות, שבזכות הטיפול יכול לחיות, אבל אם הטיפול ימנע ממנו יום אחד, אף שלא ימות, אבל החולי יכבד עליו, וזה נחשב פיקוח נפש, בגלל עצם המחלה המסכנת את חייו.

ב. מניעת טיפול בשבת [או ביוה"כ] לא תגרום את מותו בטווח המיידי, אבל בטווח הארוך, ייגרם לגופו נזק ממשי, העלול לקצר את חייו, ובמקום לחיות

3. מוסבר על פי המ"ב ס"ק יז, וכף החיים אות כח וכט, שהבינו כי הרמ"א בא להסביר את המחבר ולא לחלוק עליו.

4. שכן כתב בדרכי משה כאן "דלאו שיאמר שאם לא יעשו לו דברים אלו שימות, אלא כל שיודע החולה שהוא שבת ואומר שצריך, שאינו יכול לסבול מחמת החולי, מחללין, וכן משמע לקמן סימן תריח".

סעיף ו

[ט]מכה שעל גב היד וגב הרגל, וכן מי שבלע עלוקה, [י]וכן מי שנשכו כלב שוטה (כב) [כ]או אחד מזוחלי עפר הממיתים, אפילו ספק אם ממית אם לאו, הרי הם כמכה של חלל (כג).

[ט]שבת ק״ט ע״א ועבודה זרה כ״ח ע״א. [י]יומא פ״ד ע״א. [כ]שבת קכ״א ע״ב.

סעיף ז

[ל]מחללין שבת על כל מכה שנעשית מחמת [מ]ברזל (כד), ועל שחין

[ל]עבודה זרה כ״ח ע״א. [מ]כפירוש רש״י ד״ה פדעתא ור״ן שבת מ ע״א ד״ה מעלין.

שולחן ערוך כפשוטו

חמישים שנה נוספות, יחיה ארבעים ותשע שנים.

ג. נזק מתמשך וקבוע לבריאותו. ברוב המחלות, האדם נעשה חולה לזמן מסוים, ואחר שמתרפא וקם מחוליו, הרי הוא בריא כבתחילה. אבל בחולאים מסוימים, אם אינו מטופל בזמן המתאים, נוצרת פגיעה בלתי הפיכה בבריאותו, וכיון שחלק מבריאותו ניטלת, מוגדר הדבר פיקוח נפש, כי אף שלא מת, אבל חלק מחייו ניטל.

ד. הכאב, בהעדר טיפול, הינו בלתי נסבל[5]. והחולה חש כי טוב מיתתו מחייו, ויש להחשיב זאת פיקוח נפש.

(כב) שנשכו כלב שוטה – נראה שכוונתו למחלת כלבת.

(כג) כמכה של חלל – ומותר לחלל שבת לרפואתם. ועל כן במקרה של נשיכת כלב יש למהר ככל האפשר ולחסן את הנשוך מפני כלבת. כלל זה אמור גם לגבי הרגישים לעקיצות מסוימות, שגופם מפתח תסמיני אלרגיה, ונשקפת סכנה לחייהם.

(כד) מחמת ברזל – מגודל החשש לזיהום.

---

5. דבר זה נלמד מלשון ה'דרכי משה' שכתב וז״ל, אלא כל שיודע החולה שהוא שבת ואומר שצריך, **שאינו יכול לסבול מחמת החולי** וכו'.

הבא [נ]בפי הטבעת (כה), ועל [ס]סימטא (כו) והוא הנקרא פלונקר"ו בלע"ז, [ע]ועל מי שיש בו קדחת חם ביותר או עם סימור (כז).

[נ]כפירושם שם. [ס]שם הר"ן. [ע]פסחים כ"ה ע"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(כה) שחין בפי הטבעת – לא נראה שהכוונה לטחורים או פיסורה, כי אף שמחלות אלו גורמות לסבל רב, הן אינן מסכנות חיים. ורשאי הסובל מהם ליטול תרופות או למרוח משחה בשינוי, כדי להקל על סבלו הרב.

(כו) סימטא – מורסה המלווה בחום.

(כז) עם סימור – חום עם צמרמורת. יש שרצו לקבוע בזה כלל ברור, ולהגדיר מאלו מעלות חום רשאים לחלל שבת[6], אבל איני מביא את דבריהם, כי אי אפשר לתת בזה כלל שוה לכל. שכן הדבר תלוי בפרמטרים משתנים, כגון גיל החולה, מצב בריאותו הכללי, וסוג החולי. מה גם, שיש אנשים שוירוס רגיל מעלה את חום גופם לארבעים מעלות, ובהכירם את גופם יודעים המה כי זה רק ענין של זמן עד שהחולי יחלוף כלא היה. לעומת אנשים אחרים שדי בעליה זעירה בחום גופם, לשלושים ושמונה מעלות, כדי להעיד על התפתחות זיהום מסוכן בגוף. לכן נראה למעשה לקבוע כלל ברור אחר, והוא, 'מדד ימי החול'. כלומר, אם בימי חול היו ממהרים בדחיפות אל חדר המיון או לכל טיפול רפואי אחר, ודאי יש כאן פיקוח נפש. אבל אם בימי חול היו מבינים כי אין מה למהר, גם את קדושת השבת לא נחלל לצורך הקדמת הטיפול במספר שעות.

6. לדוגמא, האגרות משה (אורח חיים חלק א סימן קכט) כתב שמשלושים ושמונה מעלות ומעלה מותר לחלל שבת. וכגון הרב עובדיה יוסף ז"ל (הליכות עולם ח"ד עמוד קמט) החלוק עליו וסבור כי רק מארבעים מעלות ומעלה רשאים לחלל את השבת.

סעיף ח

[פ]מי שאחזו דם (כח), מקיזין אותו אפילו הולך על רגליו ואפילו ביום הראשון (כט).

[פ]ספר ארחות חיים סימן שמב וכן כתב הרב רבי שם טוב הו״ד בב״י ד״ה כתוב בארחות חיים.

סעיף ט

[צ]החושש בעיניו (ל) או בעינו (לא) ויש בו ציר (לב), או שהיו שותתות ממנו דמעות מחמת הכאב, או שהיה שותת דם, או שהיה בו רירא ותחלת אוכלא (פירוש: תחלת חולי)**, מחללין עליו את השבת (לג).**

[צ]עבודה זרה כ״ח ע״ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(כח) שאחזו דם – במחלה זו מתרבה הדם שבגוף, ורפואתו להוציא כמות דם מגופו. והנה מחלה זו אינה מוכרת בימינו, ובכל זאת למדים אנו ממנה כמה הקילו חכמים בעניין חילול שבת עבור חולים, בהרחיבם את מושג הסכנה גם לסכנה רחוקה. שכן מדובר כאן באדם שנראה בריא לחלוטין הצועד על רגליו, והמחלה רק בתחילתה, ובכל זאת, מחשש רחוק לסכנה, הורו לחלל את השבת[7].

(כט) ואפילו ביום הראשון – של המחלה, כי בטווח הרחוק יכולה היא לגרום לו סכנה.

(ל) החושש בעיניו – שכואבות לו מאד שתי עיניו.

(לא) בעינו – האחת, שאינה כואבת כל כך.

(לב) ציר – כעין זיהום.

(לג) מחללין עליו את השבת – הטעם לזה ביארה הגמרא, שיש חיבור הדוק

---

7. איסור הקזת דם בשבת קרוי 'החובל', ונחלקו הראשונים אם יש להחשיבו תולדה דשוחט (רש״י שבת קז ע״א ד״ה והחובל, ותוספות שבת עה ע״א ד״ה כי) או שיש להחשיבו תולדה דדש. (רמב״ם הלכות שבת פרק ח הלכה ז).

סעיף י

[ק]כל חולי שהרופאים אומרים שהוא סכנה, אף על פי שהוא על הבשר מבחוץ, מחללין עליו את השבת (לד); ואם רופא אחד אומר: צריך, ורופא אחד אומר: אינו צריך, מחללין (לה); [ר]ויש מי שאומר שאין צריך מומחה, דכל בני אדם חשובים מומחין קצת, וספק נפשות להקל (לו). הגה: ויש אומרים דוקא ישראלים, אבל סתם

[ק]יומא פ"ג ע"א ברייתא לענין להאכילו ביום הכיפורים ומשם למדו לענין שבת. [ר]טור בשם ר"י.

שולחן ערוך כפשוטו

ומוחלט בין העיניים אל שריר הלב, וכאשר העיניים אינן בריאות, נשקפת סכנה לחייו[8]. מלבד זאת, גם בחשש לעיורון, מחללים שבת, כי העיור שאינו רואה מצוי בסכנה תמידית[9].

(לד) מחללין עליו את השבת – כי הכלל שאין מחללים שבת עבור פגיעה חיצונית נאמר רק בהעדר אינדיקציה אחרת, ואולם כשסבורים הרופאים שיש כאן סכנה, עושים כן.

(לה) מחללין – כי גם בספק סכנה מחללים שבת.

(לו) וספק נפשות להקל – סומכים על אדם שמכיר מחלה ספציפית זו וטוען שהיא מסוכנת, כי מטיעונו עולה חשש סכנה, לכן חייבים לחלל את השבת.

---

8. הרפואה בימינו אינה רואה במחלות העיניים ענין של סכנה, ובכל זאת, אם קיים חשש, אפילו קל שבקלים, שמחלה זו תסכן חיים, מחללים את השבת. אמנם לפי פירושו של תוספות (עבודה זרה כח, ב ד"ה שוריני) על הגמרא האומרת 'שורייני דעיני באובנתא דליבא תליא' שכוונתה כי ראיית העין תלויה בהבנת הלב, אפשר להסביר שכוונת חכמים היא, שראיה לקויה מכשילה את התפיסה המרחבית של האדם, שאינו תופס את מיקומו הנוכחי, עובדה שיכולה לגרום תאונות שונות, ולפי זה הבנת חכמים היא הבנה עמוקה המתאימה גם לדורנו. ועיין עוד בהערה הבאה.

9. כך משמע בסעיף ח, וגם מפורש בהגהות מיימוניות (הלכות מאכלות אסורות פרק יד אות ב) לגבי נכפה. ובשו"ת שרידי אש (יורה דעה סימן צג) ציטט דבריו להלכה לגבי עִוֵּר (ובמהדורה הישנה חלק ב סימן קכ).

אינם יהודים שאינן רופאין, לא מחזקינן אותם כבקיאים (לז) (איסור והיתר הארוך). **מי שרוצים לאנסו שיעבור עבירה גדולה, אין מחללין עליו השבת כדי להצילו (לח)** (עיין לעיל סי׳ ש״ו **(לט)**) (ב״י בשם הרשב״א).

סעיף יא

ש**חולה שיש בו סכנה, שאמדוהו ביום שבת שצריך לעשות לו רפואה ידועה שיש בה מלאכת חילול שבת שמונה ימים, אין אומרים: נמתין עד הלילה ונמצא שלא לחלל עליו אלא שבת אחת (מ), אלא יעשו מיד אף על פי שמחללין עליו שתי**

ש שם פד: בגמרא בפירוש המשנה ובריייתא.

שולחן ערוך כפשוטו

(לז) לא מחזקינן אותם כבקיאים – אמנם למעשה הכל תלוי במציאות. לכן, כשטענתו הגיונית ומעוררת חשש לפיקוח נפש, שומעים לו.

(לח) כדי להצילו – שכן מותר לו לעשות עבירה זו, כל שלא נתחייב למסור נפשו עבורה, ולכן אין להחשיב מקרה זה כסכנת נפשות. ואולם כשמכריחים אותו באחת מן העבירות שמחויב למסור נפשו עבורם - כגילוי עריות, עבודה זרה ושפיכות דמים, מחללים עליו את השבת. ונראה, ששכיח מאוד להחשיבו כמצוי בסכנה, גם כשמוכרח לעבור על שאר עבירות, שהרי אנשים אלו האוחזים בו המה רשעים המסוגלים גם למעשים נוראים, ובמקרה כזה צריך להזדרז בהצלתו, מהר ככל האפשר.

(לט) לעיל סימן ש״ו – סעיף יד, שם נתבאר כי מחללים שבת כדי למנוע אדם מהמרת דתו, וראה מה שכתבנו שם.

(מ) אלא שבת אחת – אפילו אם לדברי הרופאים לא תגרם כל סכנה לחייו בהמתנה זו[10].

---

10. המשנה ברורה ס״ק לב הסביר שההיתר הוא דווקא כאשר ההמתנה תסכן את חייו, שכן הוקשה לו כיצד נקט המחבר בסעיף זה שאין ממתינים, בעוד שבסוף סעיף ד נתבאר לגבי מכה של חלל, שכן ממתינים למוצאי שבת (כל שאין סכנת חיים). לכן תירץ שבסעיף שלנו עלולה המתנה זו לסכן חיים. ברם קשה לקבל את ישובו, שאם כן, מה החידוש בזה, הרי פשיטא ששבת נדחית מפני סכנת נפשות. לכן נראה לעניות דעתי שבסעיף ד מדובר על פגיעה שבמהותה אינה

שבתות (מא). ולכבות הנר בשביל שיישן עיין לעיל סימן רע"ח (מב).

סעיף יב

תכשמחללין שבת על חולה שיש בו סכנה, משתדלין שלא לעשות על ידי אינו יהודי וקטנים ונשים אלא על ידי ישראלים גדולים אובני דעת **(מג).** הגה: ויש אומרים דאם אפשר לעשות בלא דיחוי ובלא

תשם בברייתא. אהרמב"ם בפרק ב ה"ג.

שולחן ערוך כפשוטו

(מא) שתי שבתות – כלומר אין דוחים את הטיפול למוצאי שבת, אלא מבצעים אותו תיכף ומיד, כיון שזו מחלה מסוכנת.

(מב) לעיל סימן רע"ח – שם נתבאר כי מותר לכבות את הנר כדי להקל על חולה שיש בו סכנה, גם אם האור אינו גורם סכנה. כמו כן הותרה הדלקת הנר לצורך חולה זה[11].

(מג) ישראלים גדולים ובני דעת – כמה טעמים ניתנו לכך: א. שמא יתעצלו בפעילות ההצלה. ב. כדי שלא יאבדו זמן יקר בחיפוש אחריהם. ג. לבל יסיקו כי הצלת נפשות בשבת לא הותרה ממש. ד. שלא ילמדו מזה לזלזל באיסורי שבת ולחללה בלא היתר[12].

מסכנת חיים, לכן ממתינים, מה שאין כן בסעיף שלנו, המחלה עצמה מסכנת חיים, אף שאין בהמתנה לטיפול סכנת חיים. וה' יצילני משגיאות.

11. היתר הכיבוי הוא מחמת פיקוח נפש, ולא מחמת איסור דרבנן שהוקל לחולה זה, שהרי יתכן כי יש בו איסור תורה, כגון בזמן שהשתמשו בעצים להסקה, ועל ידי הכיבוי נעשו פחמים, והדבר נוח ומקובל עליו, שכן אז נקל לחזור ולהדליקם בעת הצורך, וזהו פסיק רישיה דניחא ליה. ואמנם יש חולקים (ראה ביאור הלכה (לעיל סעיף ד) סוף ד"ה כל שרגילין) שאינם מתירים אלא כשמניעת הכיבוי עלולה לסכן את החולה. אבל למעשה אפשר לסמוך על המחבר שחזר על עיקרון זה בסימן ש"ל סעיף א'. אמנם למרות קולא זו, ראוי לעשות רק פעולות שיש בהם הקלה ממשית עבור החולה, וראה גם הערה 2 בסימן זה.

12. טעם זה יש בו כדי ליישב קושיא בדברי המחבר, כי לכאורה אינו מובן מדוע נמנתה אשה בסעיף זה, הלא היא מחויבת בשמירת השבת כמו האיש. ברם לפי הטעם הנ"ל הדבר מיושב, שהרי בעבר לא ידעו הנשים את הלכות השבת, והיה סביר מאד שיטעו.

איחור על ידי שינוי, עושה על ידי שינוי (מד); ואם אפשר לעשות על ידי אינו יהודי בלא איחור כלל, עושין על ידי אינו יהודי (אור זרוע) **וכן נוהגים (מה); אבל במקום דיש לחוש שיתעצל האינו יהודי, אין לעשות על ידי אינו יהודי (מו)** (תוספות ור״ן).

סעיף יג

[ב]כל הזריז לחלל שבת בדבר שיש בו סכנה, הרי זה משובח אפילו אם מתקן עמו דבר אחר כגון שפירש מצודה להעלות תינוק שנפל לנהר וצד עמו דגים, וכן כל כיוצא בזה (מז).

[ב]יומא שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(מד) על ידי שינוי – כי על ידי שינוי המלאכה אסורה רק מדרבנן, ומדוע לעבור על דאורייתא כשאפשר להימנע. אמנם המחבר אינו מסכים לזה, כי עצם המחשבה שצריך לשנות תגרום לזלזול בפיקוח נפש.

(מה) וכן נוהגים – זהו מנהג אשכנז והמחבר חולק על זה כפי שהסברנו בסעיף קטן הקודם[13].

(מו) על ידי אינו יהודי – כבר נתבאר שאחת הסיבות מחמתם משתדלים שנכרי לא יעסוק בהצלת נפשות הוא מחשש לעצלותו, לכן כשחשש זה מקבל סבירות גבוהה, ודאי שחילול השבת צריך להתבצע על ידי יהודי.

(מז) כל כיוצא בזה – אף על פי ששמח בצידת הדגים, אין בזה כל איסור, כיון

---

13. הבנת חומרא זו תלויה במחלוקת עקרונית בהגדרת היתר הצלת הנפשות בשבת. כי יש סוברים שההיתר שנתנה התורה לחלל שבת בפיקוח נפש, ביטל את איסורי השבת והתירם לחלוטין, כמי שאינם עוד. אבל לעומתם יש סבורים כי לא הותרו איסורי השבת אפילו במקרה סכנת נפשות, אלא שנדחים המה לצורך הצלת הנפש. ולמעשה, גם המחבר וגם הרמ״א נקטו כדעה זו להלכה, אלא שהרמ״א מחמיר יותר, שלא לחלל שבת באיסור דאורייתא, כשאפשר להשיג תוצאה דומה בעבירה על איסור דרבנן בלבד. המחבר לעומת זאת, חושש שגישה זו עלולה לפגוע בהצלת חיי אדם, הלכך בכל מקרה של הצלת נפשות נדחים אפילו איסורים דאורייתא. אבל מודה הוא שאין לעשות פעולה שאין בה צורך אמיתי לחולה.

סעיף יד

[ג]היה חולה שיש בו סכנה וצריך בשר, שוחטים לו, ואין אומרים: נאכילנו נבילה **(מח)**; אבל אם היה החולה צריך לאכילה לאלתר, והנבילה מוכנת מיד והשחיטה מתאחרת לו, מאכילין אותו הנבילה **(מט)**.

[ג]רא"ש ביומא פ"ח סי' יד ותשובה כלל כ"ו סי' ה'.

סעיף טו

[ד]אמדוהו (פירוש: התבוננו במחלתו ושיערו) הרופאים שצריך גרוגרת אחת, ורצו עשרה והביאו לו כל אחד גרוגרת, כולם פטורים ויש להם שכר טוב מאת ה' אפילו הבריא בראשונה **(נ)**.

[ד]מנחות סד ע"א מימרא דרבא.

שולחן ערוך כפשוטו

שאין לו כוונה לצודם[14].

(מח) נאכילנו נבילה – אף שאיסור נבילה קל יותר מאיסור מלאכה בשבת, בכל זאת שוחטים עבורו, וכמה טעמים לזה, א. כי כבר דחינו איסורי השבת לגבי מלאכות הבערה ובישול, ועל כן עדיף להוסיף מלאכה אחת שיש לה אותו שֵם איסור, כלומר איסור שבת, מאשר לעבור על איסור נוסף שונה בתכלית. ב, שמא יקוץ החולה באכילת הנבילה, ויסתכן. ג, כי במעשה השחיטה עוברים רק פעם אחת על האיסור. ואילו באכילת נבילה עוברים על איסור בכל כזית.

(מט) מאכילין אותו נבילה – כי אין להתאחר כלל בהצלת חיים.

(נ) אפילו הבריא בראשונה – שהרי כולם פעלו להצלת חיים.

---

14. יש בזה חידוש, שלא מחשיבים שמחתו כאילו נתכוין, כמו בכל 'פסיק רישיה דניחא ליה'. ואולם יש שאינם מקבלים פירוש זה, וטוענים שלא תיתכן הוה אמינא כזו להמנע מהצלת תינוק בגלל שמחת צידת הדגים, ולכן הסבירו שההיתר הוא אפילו כאשר מכוין ממש לצידת דגים, ועיין שער הציון ס"ק יז.

סעיף טז

[ה](נא) אמדוהו לשתי גרוגרות, ולא מצאו אלא שתי גרוגרות בשני עוקצין וג׳ בעוקץ אחד, כורתים העוקץ שיש בו ג׳ (נב); ואם היו ב׳ בעוקץ אחד וג׳ בעוקץ אחד, לא יכרתו אלא העוקץ שיש בו שנים (נג). הגה: ואם הדבר בהול, אין מדקדקין בכך, שלא יבא לידי דיחוי ועיכוב (נד) (הגהות מרדכי פרק מפנין).

[ה]שם, בעיא דנפשטה.

שולחן ערוך כפשוטו

(נא) הקדמה לסעיף – לא הותרה עשיית מלאכה לחולה מעבר לנדרש לצרכיו. לכן בבישול הנועד עבורו, אסור להוסיף, לאכילת אנשים אחרים, מעבר לכמות הדרושה לו. יש אומרים שאיסור זה, הנקרא ריבוי בשיעורים, הוא איסור תורה, ויש אומרים שהוא איסור דרבנן. לצד איסור ריבוי בשיעורים, גם עשיית מלאכה שהותרה לצורך חולה, לא הותרה אלא פעם אחת. ומלמדנו סעיף זה שכאשר יש הכרח לעבור על אחד מן השניים, או על ריבוי בשיעורים או על עשיית מלאכה כמה פעמים, יש להמנע מעשיית מלאכה כמה פעמים, שהיא חמורה יותר מהוספת שיעור בעשיה אחת.

(נב) שיש בו ג׳ – כי עדיף לעבור על איסור ריבוי בשיעורים מעשיית המלאכה כמה פעמים.

(נג) שיש בו שנים – כי אין להרבות בשיעורים.

(נד) לידי דיחוי ועיכוב – במצב בו החולה נתון בסכנה, מחויבים לפעול במהירות, ואין להשהות את הצלתו לצורך דקדוקים.

סעיף יז

[י]**(נה)** חולה שנפל מחמת חוליו למשכב ואין בו סכנה **(נו)**, הגה: או שיש לו מיחוש שמצטער **(נז)** וחלה ממנו כל גופו שאז אף על פי שהולך כנפל למשכב דמי **(נח)** (המגיד פ"ב), אומרים לאינו יהודי **(נט)** לעשות לו רפואה, אבל אין מחללין עליו את השבת באיסור דאורייתא, [יא]אפילו יש בו סכנת אבר **(ס)**; ולחלל עליו ישראל באיסור דרבנן בידים, [יב]יש מתירים אפילו אין בו סכנת אבר **(סא)**; [יג]ויש אומרים

[י]כן פירש הר"ן בפרק י"ד דשבת לט ע"ב ד"ה ומהא מימרא דרב המנונא דבר שאין בו סכנה וכו' בשבת קכ"ט ע"א. [יא]טור וכן כתב הרא"ש בפרק ב' דעבודה זרה סימן י' והר"ן בפרק י"ד דשבת שם. [יב]טור מדברי הרמב"ם פ"ב ה"י. [יג]הר"ן בפרק י"ד דשבת שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(נה) הקדמה לסעיף – לעיל בסעיף א נתפרש דינו של הסובל רק ממיחוש, שהיא מחלה קלה שאינה מונעת תפקוד רגיל. בסעיף זה יתפרש דין חולה שסבלו מונע תפקוד רגיל, עד שמוכרח לשכב, אבל אינו נזקק לטיפול מציל חיים, כי לא נשקפת סכנה לחייו. ומביא המחבר ארבע דעות מהי העשיה המותרת בשבת לצורך חולה זה.

(נו) ואין בו סכנה – אפילו אם לא יטופל חוליו.

(נז) מיחוש שמצטער – כלומר מחלה קלה אבל כואבת.

(נח) כנפל למשכב דמי – כלומר החומרה שלא להעניק טיפול למיחוש, נוהגת רק במיחוש קל, שאין בו כאב גדול.

(נט) לאינו יהודי – דין זה מוסכם על כל הדעות, שלצורך חולה, אפילו שאין בו סכנה, מותר לבקש מאינו יהודי שיעשה מלאכה, גם האסורה מן התורה, וכגון שמבקש ממנו לבשל, וכן כל שאר צרכי החולה.

(ס) יש בו סכנת אבר – כלומר שאיבר מסוים בגוף יחלה בחולי קבוע, ולא בסכנה של איבוד האבר, שזה ודאי נחשב סכנת נפשות, כשאר מכה של חלל[15].

(סא) אין בו סכנת אבר – לדעתם, לא גזרו חכמים במקום חולי. וכתב הדרכי

15. על פי חזון עובדיה שבת חלק ג עמוד רלח.

שאם יש בו סכנת אבר עושין, ואם אין בו סכנת אבר אין עושין (סב); [1]**ויש אומרים שאם אין בו סכנת אבר עושין בשינוי (סג), ואם יש בו סכנת אבר עושין בלא שינוי (סד);** [2]**ויש אומרים אפילו יש בו סכנת אבר אין עושין לו דבר שהוא נממך למלאכה דאורייתא, ודברים שאין בהם ממך מלאכה עושין אפילו אין בו סכנת אבר (סה); ודברי הסברא השלישית (סו) נראין. הגה: מותר לומר לאינו**

[1]טור בשם הרמב"ן תורת האדם שער המיחוש. [2]שם בשם הרמב"ם בפרק ב' דשבת.

שולחן ערוך כפשוטו

משה, שהלכה כדעה זו[16]. ובשעת הדחק, כשהסבל גדול, ואין אפשרות לסיוע של נכרי, אפשר לסמוך על שיטה זו[17].

(סב) אין עושין – לדעתם רק סכנת אבר מצדיקה לעבור על איסור דרבנן, וראה מה שכתבנו בס"ק הקודם.

(סג) עושין בשינוי – כי אז זה תרי דרבנן, גם המלאכה האסורה מדרבנן, וגם דרך עשייתה, לכן במקום חולי ודאי מותר.

(סד) עושין בלא שינוי – וזה כדעה הקודמת.

(סה) אין בו סכנת אבר – שיטה זו מחלקת בין איסור דרבנן הקרוב לאיסור תורה, שיש לאסור, כגון – מלאכה בשינוי, או מלאכה שאין צריך לגופה, או גזירות מחשש לאיסור תורה, כאיסור השימוש בתרופות, מחשש לטחינת שורשים – לבין גזירות חכמים, שאינם קרובים כל כך למלאכה דאורייתא, שיש להתיר, כגון איסור מוקצה, או טיפולים רפואיים שאין בהם נטילת תרופה, וכפי שיתפרש להלן בסעיף מד, בענין רחיצה במי גרר, והחזרת אבר למקומו.

(סו) ודברי הסברא השלישית – המתירה, בסכנת אבר, לעבור על איסור דרבנן,

16. היא דעת הרשב"א (תשובה רעב). ודעת הרמב"ם (הלכות שבת פרק ב הלכה י), כפי שפירשו הטור והמגיד משנה (אבל הכסף משנה נקט כי ישנם גדרים שונים באיסורים מדרבנן). ואף בעלי התוספות (שבת ג, א ד"ה "הצד נחש" וכתובות ה, ב ד"ה "לדם הוא צריך") סבורים כן. וראה מה שכתבתי בחיבורי 'בעקבות המחבר' עמוד רנג.

17. על פי המשנה ברורה ס"ק קז, וכך פסק גם בילקוט יוסף שבת ח"ד סימן שכח אות יא.

יהודי לעשות תבשיל לקטן שאין לו מה לאכול, דסתם צרכי קטן כחולה שאין בו סכנה דמי (סז) (ר׳ ירוחם נ״ב ח״ט ורמב״ן ורשב״א). **וכל שאסור לעשות על ידי ישראל, אפילו על ידי החולה בעצמו אסור (סח); אבל כשעושה לו האינו יהודי מותר לחולה לסייעו קצת, דמסייע אין בו ממש (סט)** (ב״י גמ׳ ביצה דף כ״ב).

סעיף יח

[ל]הקיז דם ונצטנן, עושים לו מדורה אפילו בתקופת תמוז (ע).

[ל]שבת קכ״ט ע״א.

שולחן ערוך כפשוטו

אפילו הקרוב לאיסור תורה, וללא כל שינוי. והנה דעת המחבר לאסור נטילת תרופות לחולה שאין בו סכנה. אמנם למעשה מתירים לחולה כזה את נטילת התרופה, כי בימינו אין חשש שלקיחת התרופה תביא לטחינת סממנים. וכבר כתבנו שבאין אפשרות לעשות מלאכה על ידי גוי, מותר לעשותה על ידי ישראל, ובשינוי, כפי שיש ללמוד מפסק השולחן ערוך בסעיף לג[18].

(סז) שאין בו סכנה דמי – ובחולה שאין בו סכנה, ראינו בתחילת הסעיף שלכל הדעות הותרה אמירה לנכרי.

(סח) החולה בעצמו אסור – האיסור חל לא רק על הסובבים את החולה, אלא גם על החולה עצמו. וזה דבר פשוט, ולא נכתב אלא כדי לומר, שמותר לחולה לסייע לאינו יהודי, כגון בהחזקת עינו פתוחה, לצורך הכנסת טיפות רפואיות על ידי האינו יהודי.

(סט) דמסייע אין בו ממש – זהו כלל, שהעושה מלאכה בשבת[19] ובאפשרותו להשלימה לבדו, ובא אחר וסייעו במקצת, ואולם אין במעשיו כדי להשלימה לבדו, יתחייב הראשון על המלאכה, והשני לא.

(ע) בתקופת תמוז – בעבר היתה הוצאת כמויות גדולות של דם מקובלת כהליך רפואי. אלא שאם אחר הקזת הדם הצטנן גופו, היה החולה נתון לסכנה מיידית, ולצורך הצלתו הותר לעבור אפילו על איסור דאורייתא.

---

18. כך הוכיח שם המ״ב בס״ק קז.

19. כלל זה תקף גם בדינים אחרים, כמבואר בגמ׳ (שבת צג ע״א וע״ב).

סעיף יט

[מ]חולה שאין בו סכנה מותר בבישולי אינו יהודי (עא).

[מ]רבינו ירוחם נתיב יב ח"ט בשם רמב"ם ממה שכתב בפרק ב' ה"י והר"ן בפרק ב' דעבודה זרה ט ע"א ד"ה כי אתא.

סעיף כ

(עב) [נ]אין נותנין יין לתוך העין (עג); וליתנו על גביו, אם פותח

[נ] שבת ק"ח ע"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(עא) אינו יהודי – ביורה דעה סימן קיג נתפרש, שגזרו חכמים איסור הנאה על תבשיל שאינו יהודי בישל, אפילו בימות החול, לצורך מניעת התבוללות. אמנם לא גזרו איסור זה על חולה. ובמקרה כזה, שאינו יהודי בישל מאכל, אין צורך להכשיר את הכלים[20]. ואם נותרו שאריות, רשאי גם אדם בריא לאכלם במוצאי שבת[21].

(עב) הקדמה לסעיף – בסעיפים הבאים שב המחבר לדון בבעלי מיחושים. ראינו בסעיף א, כי נטילת תרופה נאסרה עבורם (ולדעת המחבר הדבר אסור אפילו לחולה שאין בו סכנה, אם כי בזמנינו, נוהגים להקל בזה, כפי שנתבאר), ואולם ישנם טיפולים שאינם מוגדרים כנטילת תרופה, אלא רק כהקלה והענקת תחושה נעימה.

(עג) לתוך העין – כי היין מוחדר לעין כרפואה, ואם כן זה כלול באיסור רפואת כל מיחוש.

---

20. ראה מ"ב (ס"ק סג) ולויית חן סימן מב, שפוסק כמקילים.

21. כך סובר הרמ"א ביורה דעה סימן קיג, וגם המשנה ברורה פסק כמותו בסימן שיח ס"ק יד. ואמנם כאן בס"ק סג נקט שאסור, אבל להלכה צריך לפסוק כמפורש בדברי הרמ"א. ואף שנראה כי דעת השולחן ערוך לאסור, אבל כאשר נעשה הבישול בבית ישראל, מותר גם לספרדים לאכול מזה, בצירוף הדעה שאין לאסור בישולי עכו"ם, כשנעשו בבית הישראל (עיין לויית חן אות מב).

וסוגר העין, אסור **(עד)**; ואם אינו פותח וסוגר, מותר **(עה)**. ורוק תפל **(עו)**, אפילו על גביו אסור דמוכחא מלתא דלרפואה עביד **(עז)**.

סעיף כא

(עח) [ס]שורה אדם קילורין **(עט)** בערב שבת ונותן על גבי העין, שאינו נראה אלא כרוחץ **(פ)**; והוא דלא עמיץ ופתח **(פא)**; ולא חיישינן משום שחיקת סממנים, דכיון שלא התירו לו לשרותן אלא מערב שבת איכא היכרא **(פב)**.

[ס]טור מהא דקילורין דלקמן מדברי רש"י שם ד"ה יין.

שולחן ערוך כפשוטו

(עד) אסור – כי פתיחת וסגירת העינים מוכיחה שכוונתו לרפואה.

(עה) מותר – כי אז לא נראית מזיגת היין כהענקת טיפול תרופתי, אלא כרחיצת עיניו.

(עו) ורוק תפל – לאחר זמן רב שלא חלף טעם מאכל בפיו, מקבל רוק זה תכונות חיטוי.

(עז) דמוכחא מלתא דלרפואה עביד – תרגום: 'אפילו על גביו אסור, כי מוכח שעושה כן לרפואה', שהרי הרוק ודאי לא משמש לרחיצה.

(עח) הקדמה לסעיף – גם סעיף זה עוסק בסובל ממיחוש בעלמא.

(עט) קילורין – תרופה לכאבי עיניים, המיוצרת מיין וחומרים שונים, אותה מניחים על העין.

(פ) אלא כרוחץ – אף שבשבת אסור ליטול תרופות, לא נאסרה פעולה זו, כי הנחת משקה הקילורין על העין היא כעין פעולת רחיצה. עם זאת, אסור לערבב חומרים אלו בשבת, כי זו הפעולה שאסרו חכמים.

(פא) דלא עמיץ ופתח – שלא מסייע בהחדרת קילורין לעיניו בסגירתן ופתיחתן. אבל העושה כן, נראה כעוסק בריפוי.

(פב) איכא היכרא – תרגום: "ולא חוששין לשחיקת סממנין, כי ההיתר

סעיף כב

[ר](פג) מעבירין גלדי המכה (פד) וסכין אותה בשמן (פה) [ש]אבל לא בחלב, מפני שהוא נימוח (פו); [ת]ואפילו בגמר מכה דליכא אלא צערא, שרי (פז). [א]אבל אין נותנין עליה שמן וחמין מעורבים

[ר]שבת נ״ג ע״ב ברייתא. [ש]טור והמרדכי פ״ה סי׳ שלח שם. [ת]שם בגמרא. [א]שם קל״ד ע״ב וכשמואל וכפירוש התוספות ד״ה ואין.

שולחן ערוך כפשוטו

להשתמש בקילורין הוא רק אחר שרייה מערב שבת, וזה יוצר היכר״ שמזכיר להימנע מטחינת סממנים. בזמננו, ישנם אנשים שהעיניים שלהם יבשות, והטיפול הרגיל הוא בהזלפת טיפות לתוך העין, שהיא פעולה מותרת, כמו שכל טיפול מתמשך מותר בשבת. וגם, אם לא יימשך הטיפול בשבת, יכולה להגרם תוצאה חמורה הרבה מעבר למיחוש בעלמא. נוסף על זאת, נוהגים להתיר הזלפת טיפות עיניים למי שכתב לו הרופא מרשם נגד זיהומים או מחלות עינים אחרות, שכל אלה נחשבים חולים, ובימינו הותרו תרופות לחולים.

(פג) הקדמה לסעיף – גם סעיף זה מדבר על טיפול שתכליתו הענקת נוחות ותחושה נעימה.

(פד) גלדי המכה – אלו הם חלקי דם קרוש המגינים על המכה, שסילוקם, לאחר ריפוי המכה, מקנה תחושה נעימה. ומותר לעשות כן בשבת, כי אין זה טיפול תרופתי.

(פה) בשמן – כמו כל סיכה שמטרתה הקניית תחושת נוחות, שמותרת כי אינה טיפול תרופתי.

(פו) שהוא נימוח – יש איסור בפעולה ישירה של הפיכת מוצק לנוזל, מחשש לסחיטת פירות, כפי שנתפרש בסימן ש״כ סעיף ט.

(פז) שרי – פעולות אלו מותרות אפילו בשלבים שהמכה נתרפאה, כאשר לא נותרה אלא תחושת צער, שאז יש מקום שלא להתיר כל טיפול, אבל מלמדנו המחבר שגם הקלת צער מועט זה מותרת.

יחד **(פח)**, [ב]ולא על גבי מוך ליתנו עליה **(פט)**; אבל נותן הוא חוץ למכה, ושותת ויורד לתוכה **(צ)**.

[ב]שם בברייתא.

סעיף כג

(צא) [ג]נותנין ספוג וחתיכות בגדים יבשים [ד]וחדשים, שאינן לרפואה, אלא כדי שלא יסרטו הבגדים **(צב)** את המכה; אבל לא ישנים, שהם מרפאים **(צג)**. [ה]והני מילי ישנים, שלא נתנו מעולם על המכה, אבל אם היו כבר על המכה אפילו ישנים שרי, דשוב אינם מרפאים **(צד)**.

[ג]שם בברייתא. [ד]שם בגמרא וכפירוש הרי"ף נג ע"ב וכפירוש רש"י ד"ה חדתי לפירוש הרא"ש פי"ט סי' ג'. [ה]שם בפירוש רש"י.

שולחן ערוך כפשוטו

(פח) מעורבים יחד – כי תערובת זו נראית כתרופה.

(פט) ליתנו עליה – שכן גם הנחה באמצעות המוך נדמה כטיפול תרופתי.

(צ) ושותת ויורד לתוכה – כי לא נראה שבא לרפאות מכה, שהרי נִתנָה על גב עור נקי לגמרי.

(צא) הקדמה לסעיף – גם סעיף זה אינו דן בריפוי חולי אלא בהקלת צער המיחוש. בזמנם היו מניחים בגדים ישנים על פצעים פתוחים לצרכי ריפוי, אבל בימינו טיפול זה אינו מוכר.

(צב) שלא יסרטו הבגדים – כלומר מותר להגן על המכה.

(צג) שהם מרפאים – בימינו, כאמור, לא ידוע טיפול מועיל זה.

(צד) דשוב אינם מרפאים – כך היתה המציאות בזמנם. לפי מה שראינו כאן, מותר לתת פלסטר על מכה כדי להגן עליה, אבל לא משחה או דברים אחרים שמרפאים. אמנם במקרה שמתעורר חשש לזיהום הפצע, מותר לתת בו משחה.

סעיף כד

[1]נותנים עלה על גב מכה בשבת, שאינו אלא כמשמרה, חוץ מעלי גפנים **(צה)** שהם לרפואה **(צו)**. (ואין נותנין גמי על המכה **(צז)** שהוא מרפא) (טור).

[1]סמ״ג לאוין סה בשם הירושלמי פרק ו׳ דשבת.

סעיף כה

[1]רטייה שנפלה **(צח)** מעל גבי המכה על גבי קרקע, לא יחזירנה **(צט)**; נפלה על גבי כלי, יחזירנה **(ק)** [2]ועל ידי אינו יהודי מותר להניחה אפילו בתחלה **(קא)**. הגה: ומותר לומר לאינו יהודי לעשות

[1]עירובין ק״ב ע״ב ברייתא וכתנא קמא וכן כתב הרי״ף שם לה ע״א בגירסא דידן ובפרק יט דשבת נג ע״ב. [2]רמב״ם בפרק ב׳ ה״י.

שולחן ערוך כפשוטו

(צה) מעלי גפנים – טיפול זה אינו מוכר לנו.

(צו) שהם לרפואה – ובפצע שיש בו חשש לזיהום, מותר.

(צז) גמי על המכה – גם רפואה זו אינה מוכרת לנו.

(צח) רטייה שנפלה – רטייה היא בד עליו מרוח חומר מרפא. מן התורה אסור למרוח חומר זה בשבת, שכן המריחה היא תולדה של מלאכת ממחק. נוסף על זאת, יש איסור דרבנן בהנחת רטייה על הגוף בשבת, כי זו תרופה, והיא אסורה. אמנם איסור המריחה היה שייך בעיקר בימיהם, כששכבה של חומר מרפא הונחה על הרטיה, ובזה שייך חשש ממחק. אבל בימינו, שמחדירים את המשחה ומכניסים אותה אל העור, לא שייך חשש מירוח פני המִשחה.

(צט) לא יחזירנה – מחשש למריחת החומר. ולא נאסרה פעולה זו משום טיפול תרופתי, כי הטיפול הותחל טרם השבת.

(ק) יחזירנה – כי שוה פעולה זו לסידור רטיה שנדה ממקומה, ובזה לא חששו חכמים למירוח.

(קא) אפילו בתחלה – ואף שבסעיף א נתפרש שלבעלי מיחוש אין עושים

רטייה (קב) על מכה או חבורה (א"ו הארוך)**, ואסור ליתן עליה אפר מקלה דמרפא, כי אם על ידי אינו יהודי (קג).** (מרדכי פרק שמונה שרצים).

סעיף כו

[ט]**מגלה קצת רטייה ומקנח פי המכה, וחוזר ומגלה קצתה השניה ומקנחה (קד), ורטייה עצמה לא יקנח מפני שהוא ממרח (קה).**

[ט]עירובין שם.

סעיף כז

[י]**מכה שנתרפאה, נותנין עליה רטייה (קו), שאינה אלא כמשמרה (קז).**

[י]סמ"ג שם בשם ירושלמי פרק ו' דשבת שם.

שולחן ערוך כפשוטו

שום טיפול תרופתי, אפילו על ידי אינו יהודי, בכל זאת המכה נחשבת יותר ממיחוש, ועל כן מותר לאינו יהודי להניחה, כפי שראינו בסעיף יז.

(קב) לעשות רטיה – הרמ"א מוסיף שהותרה לא רק הנחת הרטיה על המכה, אלא גם הכנתה, אף כי הדבר כרוך במלאכת ממרח.

(קג) אינו יהודי – אבל ליהודי אסור לעשות כן, כפי שפסק המחבר בסעיף יז, שגם חולה שאין בו סכנה, אסור ליטול תרופה. וראה שם לעיל, שבימינו פג החשש מטחינת שורשים לצורך הכנת תרופה, ואפשר להקל, על כן מותר לשים חומר מחטא על המכה.

(קד) קצתה השניה ומקנחה – ואין להסירה לחלוטין לצורך נקיון המכה אף אם מחזירה לאחר מכן, כי מניעת הסרתה מזכירה את איסור מריחת המשחה וכדומה.

(קה) שהוא ממרח – שזה איסור תורה. בימינו לא שייך חשש זה, כאמור לעיל, ונוהגים לשים יוד ופלסטר על פצעים, למניעת זיהום.

(קו) נותנין עליה רטייה – שהכינוה מערב שבת.

(קז) כמשמרה – כיון שנרפאת מכה זו, אינו בהול למרח, ואין חשש שיעבור על איסור.

סעיף כח

כהמפים שחין **(קח)** בשבת כדי להרחיב פי המכה, כדרך שהרופאים עושים שהם מתכוונים ברפואה להרחיב פי המכה **(קט)**, הרי זה חייב משום מכה בפטיש שזו היא מלאכת הרופא **(קי)**; ואם הפיסה כדי להוציא ממנה הליחה שבה **(קיא)**, להרי זה מותר.

כמשנה פרק ב דעדיות מ״ה ולשון הרמב״ם בפרק י׳ מהלכות שבת הי״ז. לשם כדמפרש לה שמואל שבת ק״ז ע״א.

סעיף כט

ממי שנִגפה ידו או רגלו, צומתה ביין כדי להעמיד הדם **(קיב)**, אבל לא בחומץ מפני שהוא חזק ויש בו משום רפואה **(קיג)**; ואם הוא

משם ק״ט ע״א.

שולחן ערוך כפשוטו

(קח) המפיס שחין – פותח פצע מוגלתי.

(קט) פי המכה – כלומר הרופאים מבצעים חיתוך מסוים סביב המכה כדי להותיר את הפצע פתוח, לשם חדירת אויר שיקל על יציאת המוגלה הנותרת.

(קי) מלאכת הרופא – חיתוך הרופא בבשר קובע בו פתח, ולכן הוא מוגדר כמלאכת מכה בפטיש, שכן, פעמים רבות נשלמת עשיית הכלי ונגמרת בהכאתו בפטיש. ומכאן יש להוכיח, שבשבת אסור לבצע ניתוח בחולה שלא נשקפת סכנה לחייו.

(קיא) להוציא ממנה הליחה שבה – פעולה זו נועדה לבטל כאב. ואינה נעשית באופן מקצועי, רק באמצעות פציעה או קריעה סתמית של פני המכה, שבזה מתאפשרת יציאת מוגלה, לכן אין להגדירה מלאכה. וגם חכמים לא גזרו, למרות דמיונה לפעולת הרופא, כי במקום צער לא גזרו.

(קיב) להעמיד הדם – להפסיק את זרימת הדם החוצה.

(קיג) משום רפואה – ומלבד עצירת הדם גם מרפא את הפצע. כמובן, מדובר בזליגת כמות מועטה של דם, שאין בה סכנה.

מעונג **(קיד)**, אף היין לו כמו החומץ ואסור **(קטו)**.

סעיף ל

[נ]מי שנשמט פרק ידו או רגלו ממקומו **(קטז)**, לא ישפשפנה הרבה בצונן, שזהו רפואתו **(קיז)**, אלא רוחץ כדרכו, ואם נתרפא נתרפא **(קיח)**.

[נ]שם קמ"ז ע"א משנה.

סעיף לא

(קיט) [ס]צפורן שפרשה, וציצין, שהן כמין רצועות דקות שפרשו

[ס]שם צ"ד ע"ב ברייתא.

שולחן ערוך כפשוטו

(קיד) ואם הוא מעונג – שגם כמות דם מועטת הזולגת מגופו מפריעה לו.

(קטו) ואסור – כי עבורו מוגדרת פעולה זו כרפואה לכל דבר. והנה לעיל בסעיף ו' ראינו שמכה על גב היד נחשבת מכה של חלל, ומחללים עליה שבת אפילו באיסור תורה, ואם כן כל פציעה נידונית לפי הענין והמציאות.

(קטז) ממקומו – לא מדובר שהוא נשמט לגמרי, כי אז האבר בסכנה, ומותר לחלל עליו שבת אפילו באיסור תורה, כפי שהסברנו בסעיף יז[22], אלא מדובר שהוא קצת נשמט ממקומו, ואין סכנה לאבר, וגם לא נגרם לו סבל רב.

(קיז) שזהו רפואתו – ובמיחוש הרי לא הותרה כל פעולה רפואית.

(קיח) נתרפא – כי לא אסרו אלא מעשה שברור שהוא טיפול רפואי. אמנם רחיצה איננה טיפול רפואי, ואם פעולה זו הקילה על מיחושו מה טוב. אבל אם סבלו מרובה, מותר לשפשף הרבה, וגם להחזירו במקומו, כפי שנראה בהמשך בסעיף מ"ז.

(קיט) הקדמה לסעיף – חיתוך הציפורן בשבת נאסר מן התורה, כי זו תולדה של מלאכת גוזז, שמהותה חיתוך צמר מבעל חי, והקצאתו לשימושים שונים. תולדתה היא תלישת גידולים שונים, כגון ציפורנים או שערות, מגוף האדם,

---

22. על פי הליכות עולם ח"ד עמוד רב.

מעור האצבע סביב הצפורן, אם פרשו רובן ע**כלפי מעלה ומצערות אותו, להסירן ביד מותר (קכ); בכלי, פטור אבל אסור (קכא). לא פרשו רובן, ביד, פטור אבל אסור (קכב); בכלי, חייב חטאת (קכג).** פ**ופירש (קכד) רש״י** (צד: ד״ה כלפי) **כלפי מעלה, כלפי ראשי אצבעותיו (קכה);** צ**ורבנו תם פירש** (בתוס׳ שם ד״ה והוא) **דהיינו**

ע שם בגמרא. פ שם. צ שם.

שולחן ערוך כפשוטו

ותכליתה שיפור מראה הגוף. גזיזה במספריים או בכלי אחר המיועד לכך, נחשב מלאכה מן התורה. אבל גזיזה ותלישה ידנית נאסרה מדרבנן, כיון שאין זו הדרך הרגילה. על פי זה יוסבר הסעיף.

(קכ) להסירן ביד מותר – שכן, הסרה ביד לא נאסרה אלא מדרבנן, ובמקרה זה שרצועות העור מסיבות לו צער, ופירשו רובן ועומדים להתלש, ואין בהסרתן מלאכה שלימה, התירו חכמים את סיום תלישתן.

(קכא) אבל אסור – אף שגזיזה בכלי אסורה מן התורה כאן השתנה דינו ואסור רק מדרבנן, שכן רובו פירש ועומד לתלישה, אם כן אין בהסרתו מלאכה שלימה. ואולם ביד מותרת הסרתו אף מדרבנן, כיון שכבר פירש רובו, וגם שהפעולה נעשית בשינוי.

(קכב) אבל אסור – איסור זה הוא מדרבנן, כי אינו גוזז כדרכו במספריים.

(קכג) חייב חטאת – כי פעולה זו מוגדרת מלאכה ממש, שתולש כדרכו, והיא תולדה דגוזז.

(קכד) ופירש רש״י – עתה שב המחבר להיתר שבתחילת הסעיף, כשפירש רובו ומסירו ביד.

(קכה) ראשי אצבעותיו – כי רק רצועות אלו מצערות, ולכן מותר. אבל כלפי הגוף אינן מצערות כל כך, ולכן אסור.

כלפי הגוף **(קכו)**; וצריך לחוש לשני הפרושים **(קכז)**.

סעיף לב

[ק]החושש בשיניו **(קכח)** לא יגמע **(קכט)** בהם חומץ **(קל)** ויפלוט **(קלא)**, אבל מגמע ובולע **(קלב)** או מטבל בו כדרכו **(קלג)**. [ר]החושש בגרונו **(קלד)**, לא יערענו בשמן **(קלה)** אבל בולע הוא שמן **(קלו)** ואם נתרפא נתרפא.

[ק]שם קי"א ע"א משנה וכדמפרש לה אביי. [ר]ברכות ל"ו ע"א ברייתא וכפירוש הרמב"ם בפרק כ"א מהלכות שבת.

שולחן ערוך כפשוטו

(כקו) כלפי הגוף – לדעתו רק זה מצער אותו, ולכן מותר. אבל רצועות שפרשו כלפי האצבעות, לא מצערות כל כך ואסור לתלשן.

(קכז) לחוש לשני הפירושים – ואין להתיר תלישת רצועות, הן הפונות כלפי הגוף והן הפונות כלפי האצבעות. ועל פי זה ההיתר המובא בתחילת הסעיף אינו מעשי כלל, ותמיד אסור להסירן. אמנם אם הם מצערות הרבה, אפשר להקל בתלישתן, בגלל הכלל שספק דרבנן לקולא[23].

(קכח) בשיניו – המחבר מדבר על מיחוש בעלמא ולא על כאב גדול.

(קכט) לא יגמע – כלומר לא ימלא פיו.

(קל) חומץ – שכן חמיצותו מרגיעה את הכאב.

(קלא) ויפלוט – כי פליטתו מוכיחה שלקח את החומץ לרפואה.

(קלב) מגמע ובולע – כלומר ממלא פיו ובולע, כי היות ואינו פולט, נראה שנטל את החומץ כדי לשתותו, ולא כדי להתרפא.

(קלג) מטבל בו כדרכו – מטביל מאכלו בחומץ, והאכילה מסייעת להרגיע את הכאב.

(קלד) החושש בגרונו – גם כאב זה הוא מיחוש בעלמא ולא חולי ממש.

(קלה) לא יערענו בשמן – כלומר לא ימלא גרונו שמן ויפלטנו.

(קלו) בולע הוא שמן – שאז הוא נראה כאוכל ולא כנוטל תרופה.

---

23. כי אין כאן מחלוקת עקרונית בהלכה ובדין, אלא במציאות, מה כואב ומה לא כואב.

סעיף לג

(קלז) [ש]**גונח (קלח), מותר לינק חלב מהבהמה, דבמקום צערא לא גזרו רבנן (קלט).** [ת]**ויש אומרים שאם אין לו אלא צער של רעב, אסור לינק מהבהמה בשבת (קמ).**

[ש]כתובות ס׳ ע״א והביאו הרי״ף בפרק כ״ב דשבת דף סא ע״א. [ת]תוספות ביבמות קי״ד ע״א ד״ה שבת בשם רבינו תם וסמ״ג.

סעיף לד

[א]**לא תקל אשה חלב מדדיה לתוך הכום או לתוך הקדירה ותניק**

[א]שבולי לקט סי׳ קכג בשם תוספתא פ״י הי״ד.

שולחן ערוך כפשוטו

(קלז) הקדמה לסעיף – מן התורה אסור לחלוב בהמה כדרכה[24] (כלומר, לחיצה ידנית על עטיניה, וקליטת החלב בכלי). יניקה ישירה בפה, לעומת זאת, איננה דרך החליבה הרגילה, ולא נאסרה אלא מדרבנן.

(קלח) גונח – חולִי ריאתי או לבבי, שאינו מעמיד את החולה בסכנה, אבל גורם לו סבל רב, עד שמיילל מכאב, ויניקה ישירה יכולה להשקיט סבלו. והוא מוגדר חולה שאין בו סכנה, ולא כסובל ממיחוש בעלמא.

(קלט) לא גזרו רבנן – ואף שלעיל בסעיף י״ז פסק המחבר, שיהודי אינו רשאי לעבור איסור, אפילו מדרבנן, לצורך חולה שאין בו סכנה, כי רק אינו יהודי רשאי לבצע מלאכות, אפילו האסורות מדאורייתא. בכל אופן כאן שאין תועלת בחליבת הגוי, שכן הרפואה מתבצעת ביניקה ישירה דוקא, התירו חכמים לעבור על איסור דרבנן. ומהלכה זו למד המשנה ברורה (סעיף קטן קז) שבאין אפשרות לעשות מלאכה דרבנן על ידי גוי, מותר לעשותה על ידי ישראל, וכפי שהסברנו בסעיף י״ז.

(קמ) מהבהמה בשבת – כי לא התירו רבנן אלא לחולה שאין בו סכנה.

---

24. החליבה היא תולדה של מלאכת דש, בה הוא מפרק את הגרעין ומוציאו מהקליפה, וכן בחליבה, הוא מפרק את החלב ומוציאו מתוך הבהמה.

את בנה (קמא).

סעיף לה

[ב]**מותר לאשה לקלח מהחלב כדי שיאחוז התינוק הדד ויינק (קמב). הגה: אבל אסור להתיז מחלבה על מי שנשף בו רוח רעה (קמג) דלית בו סכנה (קמד).** (ב"י בשם שבולי לקט).

[ב] ר' בנימין בשבולי הלקט שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(קמא) ותניק את בנה – הוצאת חלב מהשדיים וקליטתו בכוס אסורה מן התורה, משום תולדה של דש. אמנם כאשר סובלת האשה מעודף חלב, מותר לה לקלח חלב לאיבוד, כגון לכיור, כי אין כאן אלא איסור דרבנן[25], שהותר משום צער. וכאשר זקוק התינוק לחלב אמו דוקא, וזה לא הוכן מערב שבת, ונמצא שחייו מוטלים בסכנה מחשש להתייבשות, מותר לאמו להוציא עבורו חלב מדדיה, כי במקום סכנה מותר לחלל שבת.

(קמב) ויינק – כלומר רשאית האם לפרק את החלב מדדיה כדי לסייע בהתחלת היניקה.

(קמג) רוח רעה – סוג של מחלה פסיכולוגית שנהגו לרפא בזמנם באמצעות התזת חלב אשה על החולה. בימינו טיפול זה אינו מוכר, וגם נראה זר לפגוע כך בצניעות האשה. ואולי היה מדובר שעשתה כן לבעלה או לבנה, ובכל אופן, כאמור, הוא אינו מוכר בימינו.

(קמד) דלית בו סכנה – ולא הותרה מלאכה מן התורה רק בחולה מסוכן[26].

---

25. שכן זו מלאכה שאינה צריכה לגופה.

26. כי התזת החלב על בעל רוח רעה היא מלאכה מן התורה, ואין זו מלאכה שאינה צריכה לגופה כי מוציאה החלב לטובת החולה הזקוק לחלב זה, ולא כדי להקל על סבלה. אמנם ראה במ"ב ס"ק קי"ג שכתב כי זו מלאכה שאינה צריכה לגופה, ולא זכיתי להבין דבריו.

סעיף לו

[ג]**אין לועסין מצטיכי (קמה), (עיין סימן רי״ו ס״ג פירושו), ולא שפין בו השינים לרפואה (קמו); ואם משום ריח הפה, מותר (קמז).**

[ג]תוספתא פי״ג ה״ז כתבוהו הרי״ף מ ע״ב והרא״ש פרק י״ד דשבת סי׳ י׳ רמב״ם בפרק כ״א הכ״ד.

סעיף לז

[ד]**כל אוכלים ומשקים שהם מאכל בריאים מותר לאכלן ולשתותן, אף על פי שהם קשים לקצת בריאים (קמח) ומוכחא מלתא דלרפואה עביד, אפילו הכי שרי (קמט); וכל שאינו מאכל ומשקה**

[ד]שבת ק״ט ע״ב משנה וגמרא.

שולחן ערוך כפשוטו

(קמה) מצטיכי – חומר מסוים (כעין מסטיק) היוצא מן האילן, שלעיסתו מועילה לשיכוך כאבי שיניים, ולהדפת ריח טוב.

(קמו) לרפואה – כי אין כאן אלא מיחוש, שאז אסורים כל סוגי הריפוי.

(קמז) משום ריח הפה מותר – כי זו איננה רפואה, ולא ראו חכמים צורך לגזור.

(קמח) קשים לקצת בריאים – כלומר מדובר באוכל שאינו ערב וטעים לחיך, ולכן הבריאים אינם מרבים לאכול ממנו. עם כל זה, אין בו תכונות ריפוי. לכן מותר גם לחולה לאכלם, כי לא גזרו חכמים איסור על שום דבר מאכל.

(קמט) אפילו הכי שרי – תרגום: וניכר הדבר שאכילתו נעשית לצרכי רפואה. כוונת המחבר, שלא אסרו חכמים כל מאכל, אף שברצונו להתרפא באמצעותו. ומותר לקחת ויטמינים בשבת שהרי זה מאכל בריאים[27].

---

27. כך פסקו הרב משה פיינשטיין (אגרות משה ח״ג סימן נד), והרב עובדיה יוסף (הליכות עולם ח״ד עמוד רז), ונימוקם, שגם בריאים אוכלים אותם. ודע, שאין דבר זה מוסכם על כל הפוסקים (ראה שמירת שבת כהלכתה פרק לד סעיף כ), שכן הויטמינים מהוים לכאורה תרופה ממש, ולא מאכל. אלא שאפשר לסמוך על שיטת המקילים, כי בזמננו לא שייך כלל החשש של שחיקת סממנים.

בריאים (קנ), אסור לאכלו ולשתותו לרפואה (קנא). ודוקא מי שיש לו מיחוש בעלמא והוא מתחזק והולך כבריא (קנב), [ח]**אבל אם אין לו שום מיחוש, מותר (קנג). הגה: וכן אם נפל למשכב, שרי (קנד)** (ב"י).

[ח]טור ממשמעות הגמרא ולרעבו ולצמאו דנקט לאו דוקא.

סעיף לח

[ו]**מותר לאכול שרפים מתוקים ולגמוע ביצה חיה כדי להנעים הקול (קנה).**

[ו]מרדכי שם פי"ד סי' שפ"ד.

סעיף לט

[ז]**אין עושין אפיקטוזין** (פירש הערוך אפיק טפי זון, כלומר להוציא עודף המזון)

[ז]שבת קמ"ז ע"א.

שולחן ערוך כפשוטו

(קנ) ומשקה בריאים – כלל, ולכן אינם נחשבים מאכל.

(קנא) ולשתותו לרפואה – כי לבעל מיחוש נאסר כל טיפול רפואי, אף שאינו ממש תרופה.

(קנב) מתחזק והולך כבריא – רק הוא נאסר על פי הכלל שראינו, שלבעל מיחוש אסור כל טיפול רפואי, אפילו אינו צריכת תרופה.

(קנג) מותר – כי אינו נוטל אותם לרפואה אלא למאכלו.

(קנד) אם נפל למשכב שרי – כי אז הוא בגדר חולה שאין בו סכנה, שנאסר רק בנטילת תרופות ממש (בהם קיים חשש לטחינת שורשים). וגם על הספרדים מקובל היתר זה[28].

(קנה) להנעים הקול – איני יודע מה הם שרפים מתוקים. וכנראה מדובר במאכל שמסייע בהנעמת קול האדם, אבל אינו ערב וטעים כל כך, וכמו שביצה חיה אינה טעימה אבל מנעימה את הקול. הסיבה להיתר צריכתם היא, כי אינם תרופה לחולה, אלא מאכל לשיפור הקול.

---

28. עיין כף החיים אות רכב.

דהיינו גרמת קיא אפילו בחול, משום הפסד אוכלים **(קנו)**; [ח]ואם מצטער מרוב מאכל, בחול מותר אפילו בסם **(קנז)**; ובשבת, אסור בסם **(קנח)** ומותר ביד **(קנט)**.

[ח]הרי״ף סג ע״א ורא״ש פכ״ב סי׳ טז שם.

סעיף מ

[ט]החושש במעיו, מותר ליתן עליהם כום שעירו ממנו חמין, אף על פי שעדיין יש בו הבל **(קס)**.

[ט]שם ס״ו ע״ב.

סעיף מא

[י]מי שנשתכר, שרפואתו לסוך כפות ידיו ורגליו בשמן ומלח, מותר

[י]שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(קנו) משום הפסד אוכלים – התורה אוסרת השחתת אוצרות הטבע בלי סיבה ראויה, והוא איסור בל תשחית.

(קנז) בסם – באמצעות תרופה.

(קנח) אסור בסם – כי אין זה אלא מיחוש, ולבעלי מיחוש לא הותרה נטילת תרופה. ואם עודף המאכלים עשאו חולה, מותר ליטול תרופה[29].

(קנט) ומותר ביד – כי אין זו תרופה, אלא פעולת הקלה על החולה, שאין בה מלאכה כלל, ובמקום צער לא גזרו.

(קס) שעדיין יש בו הבל – זהו טיפול תרופתי שאינו מוכר היום, ונסתייעו בו לחולה הסובל מכאב בבני המעיים. אופי הטיפול הוא, ריקון מים רותחים מתוך הכוס, והפיכתו לאחר מכן בעודו מלא הבל חם, על טבור החולה, ובזה נרגע כאב המעיים. אין כאן חשש מלאכה דאורייתא, וגם חכמים לא גזרו איסור, בגלל שהכאב במחלה זו, חזק וגבוה מסתם מיחוש.

29. אף שראינו שלדעת המחבר אסורה נטילת תרופות אפילו לחולה שאין בו סכנה, כבר הסברנו כמה פעמים, שבימינו מתירים זאת, כי החשש שיבוא לטחון אינו קיים.

לסוכם בשבת **(קסא)**.

סעיף מב

[כ]**אין מתעמלין, היינו שדורס על הגוף בכח, כדי שייגע ויזיע (קסב);** [ל]**ואסור לדחוק כריסו של תינוק כדי להוציא הרעי (קסג).**

[כ]שם קמ"ז ע"א וכפירוש הרמב"ם בפרק כ"א מהלכות שבת הכ"ח. [ל]שם ברמב"ם הל"א.

סעיף מג

[מ]**מותר לכפות כום חם על הטבור ולהעלותו (קסד).** [נ]**ולהעלות אזנים, בין ביד בין בכלי (קסה);** [*]**ולהעלות אונקלי, דהיינו תנוך**

[מ]אגב שיטפא מילי דרמב"ם חזר ושנאו כאן ונתבאר בסעיף מ'. [נ]עבודה זרה כ"ח ע"ב ופירש רש"י שם ד"ה מעלין גידי האוזן שפעמים יורדים למטה ומתפרקים הלחיים. [*]שם כ"ט ע"א.

שולחן ערוך כפשוטו

(קסא) מותר לסוכם בשבת – כי סיכה זו איננה טיפול תרופתי ממש, ולא גזרו עליה, כי החשיבו את השיכור לחולה שאין בו סכנה, שהותר לו טיפול שאינו תרופתי[30].

(קסב) שייגע ויזיע – הלחץ המופעל על הגוף הוא סוג של רפואה מסוימת, והיא כלולה בגזירה שלא לעשות רפואה בשבת לבעל מיחוש. אבל האדם הסובל, מותר בזה, כמפורש בסעיף הבא.

(קסג) להוציא הרעי – שוב, בגלל שזו רפואה. אמנם אם התינוק סובל, הדבר מותר, כמפורש בסעיף הבא.

(קסד) ולהעלותו – כמו שראינו בסעיף מ'. וכאן הוסיף המחבר, שהפעולה מותרת לא רק לצורך הרגעת כאב, אלא גם אם נוצר מזה שינוי בגוף.

(קסה) בין ביד בין בכלי – נראה שמדובר באוזן שזזה ממקומה ויש לו צער מזה.

---

30. מוסבר על פי המגן אברהם. אמנם הט"ז מסביר שהשכרות אינה מחלה ולכן הותר בסיכה. אבל אנו פוסעים בעקבות פשטות דברי המחבר, וכאן משמעותם כדברי המגן אברהם, שכן כתב "שרפואתו", וגם זה מסתבר, שהשיכור בשכרותו הוא חולה.

שכנגד הלב (קסו) שנכפף לצד פנים (קסז), [ס]**שכל אחד מאלו אין עושים בסמנים כדי שנחוש לשחיקה, ויש לו צער מהם (קסח).**

[ס]הרמב״ם בפרק כ״א הל״א.

סעיף מד

[ע]**רוחצין במי גרר, ובמי חמתן, ובמי טבריא, ובמים היפים שבים הגדול אף על פי שהם מלוחים, שכן דרך לרחוץ בהם, וליכא הוכחה דלרפואה קא עביד (קסט); אבל לא במים הרעים שבים הגדול (קע), ובמי משרה שהם מאוסין ואין דרך לרחוץ בהם אלא לרפואה.** [פ]**ודוקא ששוהה בהם, אבל אם אינו שוהה בהם מותר, שאינו נראה אלא כמיקר (קעא).**

[ע]שבת ק״ט ע״א ברייתא וגמרא. [פ]שם בגמרא ע״ב וכן כתבו רמב״ם בפרק כ״א הכ״ט ושאר פוסקים.

שולחן ערוך כפשוטו

(קסו) תנוך שכנגד הלב – כפיפה זו מפריעה לנשימה, אבל איני יודע באיזה איבר מדובר.

(קסז) שנכפף לצד פנים – ואז פעולת הנשימה קצת קשה, אבל אין בזה כל סכנה לחייו.

(קסח) ויש לו צער מהם – לכן לא גזרו חכמים.

(קסט) דלרפואה קא עביד – לא נאסרה רחיצה במים צוננים, לכן מותר בשבת לרחוץ בימים ובאגמים, בהם רגילים לרחוץ בימי החול. מי גרר, מי חמתן ומי טבריא מכילים מלחים מן הטבע, המטיבים לבריאות הגוף, ומצויים בהם רוחצים שכוונתם להתרפא. עם כל זה, מותר לרחוץ בהם וגם לשהות בהם, כי אין הוכחה ברורה שמתכוין לרפואה, שכן, גם בריאים לגמרי רוחצים ושוהים בהם להנאתם.

(קע) במים הרעים שבים הגדול – שיש להם רכיבים רפואיים, אבל השהות בהם אינה נעימה, ורק המבקשים להתרפא נכנסים ושוהים בתוכם זמן מה.

(קעא) אלא כמיקר – כאשר רק נכנס ויוצא, נראה שרצונו רק בקירור הגוף

סעיף מה

[צ]לוחשים על נחשים ועקרבים בשביל שלא יזיקו (קעב), [ק]ואין בכך משום צידה (קעג).

[צ]חלק (סנהדרין) ק"א ע"א. [ק]רש"י שם ד"ה ולוחשין.

סעיף מו

[ר]נותנין כלי על גבי העין להקר (קעד) והוא שיהא כלי הניטל בשבת (קעה).

[ר]שם בברייתא.

שולחן ערוך כפשוטו

ולא ברפואה. מכאן יש להוכיח שהשחיה בשבת בבריכה פרטית מותרת מעיקר הדין, כאשר אין בעיה של טלטול המים ארבע אמות, כגון שהבריכה מצויה ברשות היחיד. ואולם המנהג הוא להימנע מזה למרות ההיתר, כדי שלא ליצור פגיעה באוירתה הקדושה של השבת.

(קעב) בשביל שלא יזיקו – מדובר בדיבור מסויים שבכוחו לנטרל את הנחש והעקרב, וכיון שאין כאן צידה מעשית, אין זו מלאכה. ומהותו של לחש זה אינו ידוע לנו, אבל יש להוכיח מהלכה זו שאם קיימת אפשרות לנטרל אותם על ידי זעקה או כל פעילות אחרת שאינה צידה מעשית, הרי זה מותר.

(קעג) משום צידה – ואם הנחש או העקרב מסוכנים, מותר להורגם.

(קעד) על גבי העין להקר – הדבר מותר כי הנחת מתכת קרירה על העין מעניקה תחושת רעננות, ולא מרפאת.

(קעה) כלי הניטל בשבת – כלומר כלי שאינו מוקצה.

סעיף מז

[ש]עצם שיצא ממקומו (קעו), מחזירין אותו (קעז).

[ש]שבת קמ״ז ע״א ובגמרא קמח ע״א ודלא כסתם משנה.

סעיף מח

[ת]אסור להניח בגד על מכה שיוצא ממנו דם, מפני שהדם יצבע אותו (קעח) ואסור להוציא דם מהמכה (קעט), לכך יש לרחוץ

[ת]שבולי לקט סי׳ פו בשם ספר יראים סימן רע״ד.

שולחן ערוך כפשוטו

(קעו) שיצא ממקומו – בימינו מכנים יציאת עצם זו 'נֶקַע', ומכיון שהכאב גדול הוא נחשב לחולה שאין בו סכנה. ואין זה דומה לנשמט פרק ידו הנזכר בסעיף ל', כי שם לא קיימת סכנה רפואית, וגם הסבל אינו גדול.

(קעז) מחזירין אותו – אפילו שפעולה זו מוגדרת טיפול רפואי. כי בעוד שלמחבר נאסרה נטילת תרופה לחולה שאין בו סכנה, הרי שטיפול רפואי מותר לו, וכל שכן שהחזרת שבר מותרת. כי לרפוי שבר הותר גם לחלל שבת, כי זה נחשב "מכה של חלל", כלומר מכה פנימית שעלולה להביא את האדם לסכנה.

(קעח) שהדם יצבע אותו – צביעה היא אחת ממלאכות שבת האסורות מן התורה. אמנם בהלכה זו, אסר המחבר את הנחת הבגד מדרבנן, כיון שאינו מתכוון לצביעה. והסיבה שחכמים בכל זאת אסרו פעולה זו, כי ברור שהבגד יספוג צבע, וזה פסיק רישיה מדרבנן. עם זאת, רבו המתירים הטוענים כי אין להגדיר בד הסופג בדם כנצבע, אלא כנתלכלך. וכשאין דרך אחרת אפשר לסמוך עליהם[31].

(קעט) ואסור להוציא דם מהמכה – הוצאה דם מוגדרת תולדה של מלאכת ה'דש', שמהותה פירוק חומר בלוע והוצאתו אל החוץ.

---

31. ראה דברי הרב עובדיה יוסף בספר לוית חן (אות צב), שהביא חבל פוסקים המתירים בגלל שזה דרך לכלוך.

המכה במים או ביין תחלה להעביר דם שבמכה **(קפ)**. [א]ויש אומרים שכורך קורי עכביש על המכה ומכסה בהם כל הדם וכל החבורה, ואחר כך כורך עליו סמרטוט **(קפא)**.

[א]כל בו סי' לא.

סעיף מט

[ב]אסור לשום פתילה בפי הטבעת כדרך שנוהגים לעשות למי שהוא עצור **(קפב)**, אלא אם כן ישים אותה בשינוי שיאחזנה בשתי אצבעותיו ויניחנה בנחת **(קפג)**.

[ב]בית יוסף ד"ה מהא.

שולחן ערוך כפשוטו

(קפ) להעביר דם שבמכה – ואז כשהדם אינו נוטף החוצה יניח את הבגד, ואם הוא מתלכלך אחר כך, אין בזה כלום.

(קפא) כורך עליו סמרטוט – טיפול זה לא מוכר לנו היום.

(קפב) למי שהוא עצור – לסובל מעצירות, כי התערבות זו נחשבת טיפול תרופתי, הנאסר לסובל ממיחוש. אבל במקרה שסבלו רב, רשאי לקבל טיפול זה, ככל חולה שאין בו סכנה.

(קפג) ויניחנה בנחת – שימת הפתילה בשינוי מותרת גם לסובל רק ממיחוש.

סימן שכ״ט
על מי מחללין שבת, ובו ט׳ סעיפים.

בסימן שכ״ח למדנו על ההיתר לחלל שבת בשביל חולים שנשקפת סכנה לחייהם. בסימן זה נראה כי גם בכל המצבים בהם חיי אדם נתונים לסכנה הותר לחלל שבת. והכל נלמד מהפסוק וחי בהם, וכפי שנתפרש בהקדמה לסימן שכ״ח.

סעיף א

[א]כל פקוח נפש דוחה שבת, והזריז הרי זה משובח **(א)**. אפילו נפלה דליקה בחצר אחרת וירא שתעבור לחצר זו ויבא לידי סכנה **(ב)**, מכבין כדי שלא תעבור.

[א]יומא פ״ד.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) הרי זה משובח – כלומר אין להשקיע זמן בחיפוש דמות רבנית כדי להיוועץ בה בנוגע לחילול שבת, אפילו כשאחרים כבר באו לעסוק בהצלת הנפשות.

(ב) ויבא לידי סכנה – כגון אש המתפשטת במהירות במקום בו מצויים חולים או קטנים שאין זמן להבריחם קודם בוא האש. בזמננו דליקות ושריפות נחשבות תמיד סכנת נפשות, מחשש להתפוצצות מיכלי גז והתחשמלות מחוטי חשמל חשופים, ועשן רעיל[1].

1. על פי הערה א׳ של איש מצליח על המשנה ברורה.

סעיף ב

(ג) [2]אין הולכים בפקוח נפש אחר הרוב (ד). אפילו היו תשעה

[2]שם ובגמרא וכמו שפירש הרא"ש וכן פירש הר"ן לדברי הרי"ף וכן פירש הרב המגיד לדברי הרמב"ם.

שולחן ערוך כפשוטו

(ג) הקדמה לסעיף – הבנת סעיף זה תתאפשר בנקל אחר הסברת מספר מושגים הלכתיים, שהם 'הליכה אחר הרוב', 'כל דפריש מרובא פריש', ו'כל קבוע כמחצה על מחצה דמי'.

'הליכה אחר הרוב' הוא מושג הנלמד מהפסוק "אחרי רבים להטות" (שמות כג, ב), שהוא מורה כי בכל מיעוט העומד מול הרוב, מכריעים אחר הרוב, וכגון אדם הנידון בדין ושלשה עשר דיינים מחייבים אותו מיתה, ועשרה דיינים אחרים פוטרים, הולכים אחר הרוב, ומחייבים את הנידון.

'כל דפריש מרובא פריש' תרגום, 'כל הפורש, מן הרוב הוא פורש'. כלומר, פריט כל שהוא שנד וזז ממקום בו שהה, וכשנמצא במקום אחר אין ידוע מנין הוא בא, כגון אוכל שלא ידוע אם הוא בא ממקום כשר אם לאו, נוהגים בו כאילו יצא מקבוצת הרוב, לכן אם רוב המאכלים בעיר כשרים, מותר לאכלו. אבל כשהרוב אינו כשר, אסור לאכלו. גם מלאכה שנכרי עשה בשבת, ויש ספק עבור מי עשאה, כגון שהדליק אור בשבת, הולכים אחר רוב אוכלוסיית המקום, שאם רובם גוים, נחשבת מלאכה זו כנעשתה לצורך גוים, ומותר ליהנות ממנה. אבל אם רובם יהודים, אסורה הנאתה, כי מחשיבים אותה כנעשתה לצורך יהודי.

'כל קבוע כמחצה על מחצה דמי'. הכוונה לקבוצת פריטים של איסור והיתר ששהו בקביעות במקום מסוים, ונודע שאחד ניטל משם, מתייחסים אליו כניטל מקבוצה שבה חצי מותרים וחצי אסורים, אפילו שבמקור, רוב הפריטים מותרים. דוגמא לדבר, עשר חנויות בעיר, תשע מוכרות בשר כשר, ואחת מוכרת בשר טרף, וקנה בשר באחת החנויות, ולא זוכר מאיזו מהן, הרי הבשר בספק, ואסור, למרות שרוב הפריטים בקבוצה מותרים, כי נחשב הבשר כנלקח ממקום בו היו חמשה חנויות כשר וחמשה טרף.

עובדים כוכבים וישראל אחד בחצר, ופירש אחד מהם לחצר אחרת ונפלה עליו שם מפולת, מפקחין, כיון שנשאר קביעות הראשון במקומו חשבינן ליה כמחצה על מחצה (ה). אבל אם

שולחן ערוך כפשוטו

הליכה אחר הרוב נעשית גם בדיני פיקוח נפש, אבל רק באופן חלקי, כי לפעמים אין משתמשים בכלל זה, כמבואר בסעיף זה.

עובדי הכוכבים לגבם פסק המחבר כי אין להצילם, המה ״גוי שאינו גדור בגדרי הדתות״, כלומר אנשים רעים ומסוכנים, שאין היתר לחלל שבת להצלתם (אם לא משום איבה), אבל עבור הגוים החיים בתוכנו מחללים שבת[2].

(ד) אחר הרוב – כלל גדול בכל שטחי ההלכה, הנלמד מהפסוק ״אחרי רבים להטות״, ומשמעו שההכרעה בכל נושא מסופק תהא על פי הרוב. ואולם בנוגע לחשש סכנת נפשות, אפילו מועט מאד, מלמדנו הכתוב ״וחי בהם״ שמותר לחלל שבת להצלת הנפש. ואף כי בדרך כלל אין הולכים אחר רוב בפיקוח נפש, בכל זאת יש מקרים מסוימים שאכן הולכים אחר הרוב, כגון בעיר שרוב אוכלוסייתה עכו״ם, שאם יש ספק פיקוח נפש אין מצילים, כי הולכים אחר הרוב ומניחים שהמסתכן עכו״ם, אבל כאמור, לא בכל מקרה הולכים אחר הרוב, וכפי שיבואר.

(ה) כמחצה על מחצה – כלומר במקום בו שהו עשר נפשות וביניהם יהודי אחד, ונסתכן אחד מהקבוצה, אבל לא ידוע אם הוא עכו״ם או יהודי, מצילים אותו. ויש חידוש גדול בהלכה זו ש״אין הולכים בפיקוח נפש אחר הרוב״, והוא, שגם לאחר פרישת חלק מהאנשים מהמקום בו שהו היהודי והקבוצה, ובכך נוצר ספק אם במקום החדש יש יהודי, ובדרך כלל, ללא ספק נפשות, היינו מכריעים על פי הכלל ש׳כל דפריש מרובא פריש׳ ומכריעים שהפורש נכרי, אבל במקרה זה של חשש סכנת נפשות, אין הולכים אחר הרוב, אלא פועלים להצלת הבודד הזה, כי אותה קביעות ממנה בא, לא נתבטלה לגמרי, הלכך נידון מקרה זה כחמישים אחוז שהפורש יהודי.

2. עיין בספרי בעקבות המחבר ח״א מה שהארכתי בזה.

נעקרו כולם (ו) ובשעת עקירתן פירש אחד מהם לחצר אחרת ונפל עליו, אין מפקחין עליו; שכיון שנעקר קביעות הראשון ממקומו, אמרינן: כל דפריש מרובא פריש (ז).

סעיף ג

[1]**מי שנפלה עליו מפולת, ספק חי ספק מת, ספק הוא שם ספק אינו שם, אפילו אם תמצי לומר שהוא שם ספק עכו"ם ספק ישראל, מפקחין עליו אף על פי שיש בו כמה ספיקות (ח).**

[1]שם במשנה.

שולחן ערוך כפשוטו

(ו) אם נעקרו כולם – ולא נשארו ביחד, אלא נפרדו זה מזה.

(ז) כל דפריש מרובא פריש – כי אז נתבטלה הקביעות הקודמת, ושב הדין להיות כהצלת אדם הנמצא ברחוב, בעיר שרובה עכו"ם. לצד זאת עלינו לחזור ולציין, שבימינו, אין הלכה זו נוהגת למעשה, כי בכל הארצות שיש בהם חוקים, מחייבת ההלכה להציל אינו יהודי כיהודי.

(ח) כמה ספיקות – את הספיקות בסעיף זה צריך לסדר כך: נפלה מפולת ולא יודעים אם יש שם אדם. ואם יש אדם, לא ידוע אם הוא חי או מת, ועל הצד שהוא חי לא ידוע אם הוא אדם שאנו מחויבים להצילו או שהוא אדם גרוע מחיה, שאין חובה להצילו, הדין הוא שמצילים, למרות שבדרך כלל במציאות כזו שיש ספיקות רבים כל כך, מקילים בהלכה, אבל בספק נפשות, מחמירים שלא ליטול שום סיכון, אלא מחללים את השבת להצלתו[3].

---

3. יש להוכיח מכאן חילוק והבדל בין דיני ספק ספיקא, לדין 'רוב'. שהרי בעוד שבספק ספק ספיקא מחמירים להציל, אפילו שהסיכוי מועט מאד. בכל זאת, בדין כל דפריש מרובא פריש, כאשר הסיכוי שחייבים להציל גם הוא מועט, בכל זאת לא מצילים.

סעיף ד

[ד]אפילו מצאוהו מרוצץ, [ה]שאינו יכול לחיות אלא לפי שעה (ט), מפקחין, ובודקים עד חוטמו; אם לא הרגישו בחוטמו חיות, אז ודאי מת, לא שנא פגעו בראשו תחלה לא שנא פגעו ברגליו תחלה (י).

[ד]שם בגמרא ברייתא פ״ח וכן פסק רמב״ם בפרק ב. [ה]שם בגמרא ברייתא וכיש אומרים וכן פירש רמב״ם בפ״ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(ט) לחיות אלא לפי שעה – מדובר שאמנם מצאו אצלו סימני חיים, אבל לא נותר לו זמן רב לחיות, כי הוא מוגדר פצוע אנוש, ובכל זאת מצילים אותו, כדי להעניק לו כמה רגעים נוספים של חיים. ומכאן יש להוכיח את הערך הגדול של חיי אדם, שאינו נמדד דוקא לפי היכולת לפעול ולעשות משהו, אלא כל רגע של חיים הוא קדוש, וחובה לחלל שבת גם עבור רגעים מועטים אלה[4], אפילו שפצוע אנוש זה לא יוכל לעשות בהם דבר.

(י) ברגליו תחלה – מסעיף זה אנו למדים כי חיות האדם תלויה ביכולת נשימה עצמית, ולא בפעילות שריר הלב. לכן חיותו של אדם נקבעת לפי הנשימה שלו, שאם אין נשימה עצמונית, יש לקבוע מיתה, אפילו אם שריר הלב עדיין פועם[5]. עם זאת, חשוב לציין, כי בימינו נתרבו האפשרויות להציל בני אדם גם כשבאופן חיצוני מוכח שהם אינם נושמים, לכן צריך, כמובן, לחלל שבת עבורם. אמנם, אם מתברר ששורש המח, שהוא מקור נשימתו העצמונית של אדם פסק לפעול, מותר לתרום איבריו לצורך הצלת אנשים, אפילו כשהלב ממשיך לפעום, ובלבד שהביע רצונו והסכים לזה.

---

4. יש להעיר, שלמרות הערך הגדול והקדוש של חיי אדם, בכל זאת כשמדובר בחולה שבדרך הטבע נוטה כבר למות, אצלו איננו מאריכים את חייו בדרך לא טבעית, כי בזה מאריכים את סבלו, וכפי שמבואר ברמ״א (יורה דעה סימן של״ט סוף שעיף א, ע״ש).

5. בדין זה נחלקו הפוסקים מחנה מול מחנה. יש הסוברים שכל זמן שהלב פועם הרי הוא נחשב כחי (עיין לדוגמא שו״ת שבט הלוי ח״ז סימן רל״ה וח״ח סימן פו). אבל יש דעות המסכימות למה שהבאנו כאן, וגם הרבנות הראשית ישבה על מדוכה ופסקה כך. ראה ב׳תחומין׳ (חלק ז עמוד 187) וגם חלק לא, בתשובתו של הרב שלמה משה עמאר, עמוד 19.

סעיף ה

[ו]מצא עליונים מתים, לא יאמר: כבר מתו תחתונים, אלא מפקח עליהם שמא עדיין הם חיים **(יא)**.

[ו]שם בברייתא.

סעיף ו

[ז]עכו"ם שצרו על עיירות ישראל **(יב)**, אם באו על עסקי ממון אין מחללין עליהם **(יג)** את השבת; באו על עסקי נפשות **(יד)**, [ח]ואפילו סתם **(טו)**, יוצאים עליהם בכלי זיין **(טז)** ומחללין עליהם את השבת; ובעיר הסמוכה לספר **(יז)**, אפילו לא באו אלא על עסקי תבן וקש מחללין עליהם את השבת **(יח)**. הגה: ואפילו לא באו עדיין

[ז]עירובין מה. [ח]רמב"ם בפרק ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(יא) שמא עדיין הם חיים – שוב רואים מהלכה זו, כי בהצלת נפשות אין הולכים אחר הסבירות, אלא כל זמן שיש סיכוי קלוש להציל חיים, צריך לפעול, גם במחיר חילול שבת.

(יב) על עיירות ישראל – כלומר פתחו בהתקפה או במלחמה.

(יג) אין מחללין עליהם – זוהי אמירה עקרונית שלא לחלל שבת לצורך הצלת ממון. אמנם למעשה, במקרה שהעכו"ם באים על עסקי ממונות, הסעיף הבא מתיר חילול שבת.

(יד) על עסקי נפשות – כלומר שכוונתם להרוג.

(טו) ואפילו סתם – כלומר שלא ידועה כוונתם.

(טז) בכלי זיין – בנשק.

(יז) הסמוכה לספר – הסמוכה לגבול.

(יח) מחללין עליהם את השבת – כי החלשת עיר הסמוכה לגבול מעמידה בסכנה את כל המדינה. למעשה, כבר נתבאר שאין חילוק בזה, ובכל מקרה מחללים שבת נגד כל אויב, וכנגד כל פורעי החוק, העלולים לגרום אנרכיה

אלא רוצים לבא (יט) (א״ז).

סעיף ז

[ט]יש מי שאומר שבזמן הזה אפילו באו על עסקי ממון מחללין, שאם לא יניחנו ישראל לשלול ולבוז ממונו יהרגנו, והוי עסקי נפשות (כ) (ומכל מקום הכל לפי הענין) (כא) (פסקי מהרא״י סימן קנ״ו).

[ט]כתבי מורנו הרב ר׳ ישראל סימן קנ״ו.

סעיף ח

[ז]הרואה ספינה שיש בה ישראל המטורפת בים, וכן נהר שוטף, [כ]וכן יחיד הנרדף מפני אנס, מצוה על כל אדם לחלל עליהם שבת

[ז]טור ורמב״ם בפ״ב מהמשנה דתענית י״ט. [כ]שם בטור ורמב״ם.

שולחן ערוך כפשוטו

מסוכנת[6].

(יט) רוצים לבא – הרמ״א מסביר שמה שכתב המחבר ״שבאו״ אין הכוונה שצריך להמתין עד בואם, אלא ברגע שנודע לנו על כוונתם מותר לחלל שבת. מכאן מבואר כי מלחמת מנע מותרת בשבת.

(כ) והוי עסקי נפשות – סעיף זה מלמד כי מושג הסכנה הורחב מאד, ומתייחסים לכל מקרה שוד או ביזה, בין בידי יהודים ובין בידי גוים, כסכנת נפשות. ומחללין את השבת, כי יש להניח, שאם האויבים או הרשעים יוכלו לגזול ולעשות ככל העולה על רוחם ביום השבת, יגרום הדבר לאנרכיה כללית, ואנשים יקומו להגן על רכושם, גם כשהדבר כרוך בסכנת נפשות. הנחה זו היא סיבת ההיתר למשטרה לפעול למען שמירת הסדר הציבורי, אפילו ביום השבת. וכשיחיד נקלע למצוקה כזו, כגון שגנב נכנס לביתו, מותר לו להזעיק את המשטרה.

(כא) הכל לפי הענין – שאם ברור שלא תגרם כל חולשה לכלל הציבור, אין לחלל שבת.

---

6. על פי דברי בעל הלכות גדולות (בה״ג) המובאים בר״ן (על הרי״ף מסכת שבת דף יט ע״ב ד״ה ומהא שמעינן), שנזק של רבים נחשב כסכנת נפשות.

כדי להצילם (כב) (ועיין לעיל סוף סימן ש״ו, **מי שרוצים לאנסו, אם מחללין עליו שבת**).

סעיף ט

[l]**כל היוצאים להציל חוזרים בכלי זיינם למקומם (כג).**

[l]עירובין מה ברייתא.

שולחן ערוך כפשוטו

(כב) כדי להצילם – כתוב בתורה ״לא תעמוד על דם רעך״. מכאן למדו חכמים שהתורה מחייבת כל אדם לבוא ולהציל אדם שחייו בסכנה. ועל כן מי שיכול להציל חייב גם לחלל השבת[7].

(כג) למקומם – מדובר במקרה רגיל שיצאו להציל בתוך התחום (שכן בזמנם לא היו רגילים לשגר הודעות באמצעים טכנולוגיים ולמסור הודעות ברכבים אודות התרחשות אירועים שונים והקפצת כוחות מלבד מקרים חריגים). ורצה המחבר ללמד כאן, שאין להשאיר את הנשק במקום האירוע, אלא חייבים להחזירו עמם, כדי למנוע את נטילת הנשק וסיכון חיים על ידי גנבים או אויבים .

אמנם כאשר יצא המציל חוץ לתחומו, מבואר בסימן ת״ז, הותר לו לשוטט רק במרחק אלפיים אמה לכל רוח, ממקום האירוע, ואינו רשאי לחזור למקומו[8] ואולם הרב משה פיינשטיין (באגרות משה[9]) הגביל את האיסור לשוב למקומו, רק למקרה שהיה סבור בעת יציאתו כי ההצלה תארך זמן רב, אבל אם ציפה שהאירוע יסתיים במהרה, מותר לו לחזור, כדי שלא להכשילם לעתיד לבוא. אפשר לסמוך על התירו באחיות, רופאים ואנשי הצלה העוסקים בזה בתדירות גבוהה, לגבם קיים חשש זה, שאם לא נתיר את שובם, יתכן שלא

---

7. נחלקו הפוסקים אם אדם חייב להיכנס בסכנה כדי להציל חברו. כמו שדנו בשולחן ערוך חושן משפט סימן תכו סעיף א, וכתבנו על נושא זה מאמר מיוחד בספרי ׳בעקבות המחבר׳ חלק ב, בפרק ״בדין לא תעמוד על דם רעך״.

8. זו כוונת המחבר במה שכתב בפירוש בסימן ת״ז שאין להתיר יותר מאלפיים אמה, וכאן בבית יוסף שלח אותנו לעיין בדבריו שם בסימן ת״ז.

9. ח״ד סימן פ.

יהיו בנמצא מטפלים עבור החולים או אנשי הצלה שיבואו להציל, ואין לך סכנה גדולה מזו. אמנם אם פעם אחת נקרא אדם לעזור ולהציל, אינו רשאי לחזור לביתו, כשהדבר כרוך באיסורי שבת[10].

טעם נוסף לסמוך על האגרות משה, הוא מחמת דברי הבה״ג המובאים בר״ן (ראה הערה 6), הסבור כי יש להחשיב נזק הנגרם לרבים כפיקוח נפש. ואף שהיתר זה לא נפסק להלכה, יש ללמוד ממנו שאם מדובר על דיני פיקוח נפש של ציבור יש לדונם במבט שונה. ולכן יש להקל, כיון שמערכת ההצלה חייבת להיות כמה שיותר זמינה ומצויה, וידוע שהיסוס של כמה דקות יכול לעלות בחיי אדם. נמצא כי מבחינה ציבורית נדרשת נוכחות ומציאות של צוותי רפואה זמינים, ובהם רופאים, אחיות ושאר כוחות ההצלה. אבל אם נקשה עליהם יותר מדי, יימנעו אלו מלעסוק בהצלת חיים[11]. אמנם לכתחילה צריך להשתדל לארגן הסעות על ידי נהגים לא יהודים[12], והשם יצילנו משגיאות.

10. בדעת הרמב״ם נראה, שהתיר את שובם של כל היוצאים להציל בצורה גורפת, שהרי לכן הוסיף בהיתר זה את המילים ״שלא להכשילם לעתיד לבוא״, וחשש זה קיים בכל מציל. אמנם המחבר השמיט תיבות אלו, והסברנו את שיטתו על פי דבריו בבית יוסף.

11. ראה גם מה שכתב בשו״ת בדי ארון (חלק פיקוח נפש עמוד 144) בשם ספר ארחות רבינו לבעל הקהילות יעקב (עמוד קנה אות ריג) ״אמר לי מו״ר שליט״א בשם מרן החזו״א שאין לאסור לרופא הנוסע בשבת לחזור עם מכוניתו לביתו, כדי שלא להכשילו לעתיד שיסרב לנסוע בשבת לחולה״.

12. ישנן אחיות שמפחדות לנסוע עם נהג גוי כשהן לבד, ויש לחשש זה סיבה מוצדקת, ובמקרה כזה הפתרון האמור אינו מעשי. וגם במקרה שרופא נקרא בפתאומיות, אין עצה זו מעשית, ואז יש לסמוך על ההיתר האמור.

סימן ש״ל
דיני יולדת בשבת, ובו י״א סעיפים.

סימן זה עוסק בדיני יולדת. הנה בדרך כלל, אין בהליך הלידה, למרותו היותו מלווה בכאב גדול, כדי להעמיד את חיי היולדת בסכנה[1]. ובכל זאת, כיון שיש מיעוט יולדות הנתונות לסכנת חיים, התירו חכמים את חילול השבת עבור כל היולדות, והתייחסו אליהן כאל חולה שיש בו סכנה, ולא רק בשעת הלידה, אלא גם בשלשת הימים שאחריה. עם זאת, כיון שבדרך כלל היולדת אינה בסכנה, ישנם הבדלים מסוימים בינה לשאר חולה שיש בו סכנה, לקולא ולחומרא, כמו שיתבאר בסימן להלן. חלקו השני של הסימן דן בדרכי הטיפול בתינוק הנולד.

סעיף א

[א]יולדת היא כחולה שיש בו סכנה ומחללין עליה השבת לכל מה שצריכה **(א)**; קוראין לה חכמה ממקום למקום **(ב)**, ומילדין (אותה), ומדליקין לה נר אפילו היא [ב]סומא **(ג)**; [ג]ומכל מקום בכל מה

[א]שבת קכ״ח משנה. [ב]שם בגמרא בפרוש הברייתא. [ג]שם בברייתא.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) לכל מה שצריכה – אף שרוב היולדות אינן מתות בלידה, בכל זאת מתייחסת אליהן ההלכה כאל מי שחייהן נתונות בסכנה, וחובה לחלל שבת עבורן גם בהעדר סיבוך רפואי גלוי לעין.

(ב) חכמה ממקום למקום – ואם היא מבקשת תמיכה מקצועית של ״דוּלַה״ (תומכת לידה), מותר לבקש ממנה שתבוא בשבת. וגם אמה רשאית לבוא בשבת, כשהיולדת זקוקה לה בבית החולים.

(ג) אפילו היא סומא – כלומר מבצעים כל פעולה המקילה עליה, אף שאין כל סכנה באי ביצועה. וכבר ראינו לעיל (בסימן שכ״ח סעיף יא) שמותר לבצע כל

1. כך כתב המגיד משנה בהלכות שבת, הביאו מ״א בס״ק ג.

שיכולין לשנות משנין, כגון אם צריכים להביא לה כלי, מביאה לה חברתה תלוי בשערה, וכן כל כיוצא בזה (ד).

סעיף ב

[ד]עכו"ם (ה) אין מילדין אותה בשבת (ו), [ה]אפילו בדבר שאין בו חילול שבת (ז).

[ד]עבודה זרה כ"ו. [ה]טור מדברי התוספות שם.

שולחן ערוך כפשוטו

פעולה המקילה באופן ממשי על חולים שחייהם בסכנה, אף שהעדרם אינו מסכן את החולה.

(ד) וכן כל כיוצא בזה – מאידך, היות ורוב היולדות אינן נתונות בסכנה ממשית, ויתכן לבצע פעולות אלו בדרך שונה מן הרגיל, יש לשנות בעשייתם, שאז ממעט את חילול השבת מאיסור דאורייתא לאיסור דרבנן.

(ה) עכו"ם – ראשי תיבות עובד כוכבים ומזלות, כלומר גוי העובד עבודה זרה.

(ו) בשבת – גם בימות החול הדבר אסור, כי אין לסייע ביילוד אדם שיעבוד אלילים, אלא שאם אין הדבר כרוך בחילול שבת, הותר לבצע זאת, משום איבה (ראה בס"ק הבא).

(ז) שאין בו חילול שבת – כיון שאין ליילד לעבודה זרה. בימינו מטפלים באינם יהודים כמו ביהודים, משתי סיבות: א. משום איבה, כלומר, אם לא נטפל ביולדות שלהם, הם לא יטפלו ביולדות שלנו[2], ב. כל האיסור נאמר בגוים שאינן גדורים בגדרי הדתות, וכפי שהסברנו (סימן שכ"ט בהקדמה לסעיף ב), ולפי דעתי זהו הטעם העיקרי להיתר זה.

---

2. ואמנם הבית יוסף כתב כאן, שחשש איבה אינו מתיר לחלל שבת באיסור דאורייתא, אבל למעשה הסכימו הפוסקים שיש להתיר, ראה שמירת שבת כהלכתה (פרק מהערה מב בשם הרב אויערבך), ושו"ת ציץ אליעזר (ח"ח סימן טו פרק ו), ועיין עוד בספרי "בעקבות המחבר" חלק א' עמוד רסו.

סעיף ג

[1]נקראת יולדת, לחלל עליה שבת, משתשב על המשבר **(ח)** או משעה שהדם שותת ויורד **(ט)** או משעה שחברותיה נושאות אותה בזרועותיה, שאין בה כח להלוך **(י)**, כיון שנראה אחד מאלו מחללין עליה את השבת **(יא)**.

[1]שבת קכ"ט וככולהו אמוראי להקל טור בשם הרמב"ן בספר תורת האדם.

סעיף ד

[1]כל שלשה ימים הראשונים **(יב)** אפילו אמרה אינה צריכה, מחללין עליה את השבת **(יג)**; משלשה ועד ז', אמרה: אינה צריכה, אין

[1]שם בשבת.

שולחן ערוך כפשוטו

(ח) משתשב על המשבר – כי מעת ישיבתה עליו, ודאי החל הליך הלידה.

(ט) שהדם שותת ויורד – סימן שהלידה קרובה מאוד.

(י) שאין בה כח להלוך – מחמת תכיפות הצירים, אף על פי שהדם אינו שותת עדיין.

(יא) מחללין עליה את השבת – היתר חילול השבת במצבים אלו, נוגע לימיהם, כשילדו בבית. בימינו, מותר לחלל שבת ולבוא אל בית החולים, כבר מעת הופעת צירים המבשרים את קרבת הלידה (כשבמשך שעה מופיע ציר כל ארבע דקות, לאורך דקה), אף שהדם אינו שותת ממנה, ועדיין הולכת בכוחות בעצמה.

(יב) שלשה ימים הראשונים – לאו דווקא ימים שלמים, אלא מחשבים את היום שבו ילדה ליום הראשון מהשלושה (בלי קשר לשעת הלידה). ואליו מצרפים עוד שני לילות, ושני ימים[3].

(יג) מחללין עליה את השבת – לכל דבר הנצרך לה, ואם אפשר, יעשה זאת

---

3. זו דעת המחבר בסימן תריז סעיף ג, אבל הרבה חלקו עליו, ובמשנה ברורה (כאן ס"ק יב) וכף החיים (אות כא) פסקו למנות שלשה ימים אלו מעת לעת.

מחללין (יד); מכאן ואילך אפילו אמרה: צריכה אני, אין מחללין עליה, אלא הרי היא עד שלשים יום, כחולה שאין בו סכנה (טו).

סעיף ה

[ח]**היושבת על המשבר ומתה, מביאין סכין בשבת אפילו דרך רשות הרבים, וקורעים בטנה ומוציאין הולד שמא ימצא חי (טז).**

הגה: ומה שאין נוהגין עכשיו כן אפילו בחול, משום דאין בקיאין במיתת האם בקרוב כל כך שאפשר לולד לחיות (יז) (איסור והיתר).

[ח]ערכין ז וכתבם הרמב״ם בפרק ב מהלכות שבת.

שולחן ערוך כפשוטו

בשינוי. לאחר חזרתה אל ביתה, בו מצויים צרכיה, אין לחלל שבת אלא כשזו הדרך היחידה לסיפוק צרכיה.

(יד) אין מחללין – בימינו, מצוי שיולדות שבות אל ביתם כבר למחרת הלידה, מה שמוכיח כי אכן לא מתייחסים אליה כנתונה לסכנה. לכן ברור שאם אחרי שלושה ימים היא מרגישה טוב, אין שום סיבה לחלל עליה שבת, כי אין כל סכנה נשקפת לה.

(טו) כחולה שאין בו סכנה – אבל כמובן שאם לדבריה היא מרגישה חולה, אז היא ככל חולה שדינו נתבאר בסימן הקודם, שאף אם מאה רופאים אומרים שלא צריך לחלל, והחולה אומר צריך, שומעים לחולה.

(טז) שמא ימצא חי – כאן מוכח שמותר לחלל שבת להצלת חיי עובר[4]. וכתבו הפוסקים שלא רק לעובר העומד בשלבי סיום ההריון, אלא גם בחודשי ההריון הראשוניים, ואפילו לא עברו ארבעים יום[5] מתחילת ההריון מחללין עבורו שבת.

(יז) שאפשר לולד לחיות – בדברי הרמ״א מבואר שבספק אם להציל את האם

---

4. נחלקו בדין זה הראשונים, הביאם המ״א ס״ק טו, ואף שעובר לא נחשב נפש, בכל זאת נקטו פוסקים רבים שמחללים עליו את השבת, משום שעתיד להיות בן אדם, וגם עליו שייך הכלל הגדול ״חלל עליו שבת אחת כדי שישמור הרבה שבתות״.

5. שו״ת ציץ אליעזר חלק יא סימן מג פסק שמחללים עליו את השבת.

סעיף ו

[ט]עושין מדורה ליולדת כל שלשים יום, ואפילו בתקופת תמוז **(יח)**. **(ואם מותרים אחרים להתחמם כנגד המדורה עיין לעיל סימן רע"ו) (יט).**

[ט]שבת קכ"ט.

סעיף ז

[י]**(כ)** הולד שנולד עושין לו כל צרכיו ומרחיצין אותו ומולחין אותו

[י]שם.

שולחן ערוך כפשוטו

או להציל את העובר, חיי האם קודמים.

(יח) ואפילו בתקופת תמוז – כלומר אפילו בשיא עונת הקיץ, כאשר חם ביותר, והיא מרגישה קור, מחללים את השבת[6], כי יש כאן חשש סכנה, ואמנם הוא חשש רחוק, ובכל זאת די בו כדי לחלל עליה את השבת[7].

(יט) לעיל סימן רע"ו - סעיף ה', שם התבאר כי מותר לאחרים להתחמם מן החום, כי נעשה עבור החולה, ולא לצורך הנהנים.

(כ) הקדמה לסעיף – חיי היילוד מוגדרים כנתונים בסכנה, לכן הותר לחלל שבת לצרכיו. ואפילו נולד בחודש שביעי, שכן בזמן הגמרא, הניחו שהתפחותו העוברית נשלמה בזמן קצר, ובכוחו להתקיים. עם זאת, עובר שנולד בחודש השמיני, הנחה הרווחת היתה שאין בכוחו לשרוד, וכבר מעת לידתו החשיבוהו כמת, ולא התירו חילול שבת להצלתו. וכשהסתפקו אם נולד בשביעי או בשמיני, בחנו את גופו, וכשהבחינו כי נשלמה התפחותו החשיבוהו חי, וחיללו שבת להצלתו. אמנם בימינו המציאות שונה, לכן גם הדין שונה, כפי שנבאר.

---

6. כי אם חם לה פשיטא שלא יחממו את החדר.

7. ועיין ביאור הלכה ד"ה כל שלושים שהקשה על המחבר, כיצד התיר הדלקת מדורה ליולדת כל שלושים, והרי היא כחולה שאין בו סכנה, ואין שום פוסק שיקל בזה. אמנם לדברינו, שלא הותר בכל אופן אלא רק כשהיא סובלת מצינה, נתיישבה שיטת השולחן ערוך, כי אז נחשבת היא לחולה שיש בו סכנה, ואז הפעולה מותרת.

וטומנין השליא כדי שיחם הולד (כא) [כ]וחותכים את הטבור (כב); והני מילי בנולד לתשעה או לשבעה, [ל]אבל נולד לשמונה או ספק בן שבעה או בן שמונה, אין מחללין עליו (כג) [מ]אלא אם כן גָּמְרוּ שערו וצפרניו.

[כ]שם קכ״ח משנה וכרבי יוסי. [ל]שם קל״ה ברייתא. [מ]שם בתוספות והרא״ש.

סעיף ח

(כד) [נ]נולד לשמונה, או ספק בן שבעה או בן שמונה, שלא גָּמְרוּ שערו וצפרניו (כה), אסור לטלטלו, אבל אמו שוחה עליו ומניקתו מפני צער החלב שמצערה (כו); [ס]וכן היא בעצמה יכולה להוציא

[נ]בברייתא שם. [ס]שם בתוספות ורא״ש ורבנו ירוחם בחלק ט.

שולחן ערוך כפשוטו

(כא) כדי שיחם הולד – בעבר ראו בפעולות אלה עזרה או סגולה לתינוק, אבל בימינו לא נוהגים לבצע פעילויות אלו. עם זאת, יש להוכיח מכאן, שכל פעולה המקובלת בימינו כמסייעת ליילוד, מותר לעשותה.

(כב) וחותכים את הטבור – המחבר את התינוק לשליה.

(כג) אין מחללין עליו – כפי שהסברנו בהקדמה לסעיף, שיילוד זה נחשב למת. אולם בימינו, ניתן להציל, בעזרת הרפואה המתקדמת, כל עובר כמעט, לכן מחללין שבת לצורך כל עובר הנולד חי.

(כד) הקדמה לסעיף – הסברנו לעיל כי בזמן הגמרא רווחה הדעה שאין בכוחו של תינוק הנולד אחר שמונה חודשי הריון, לשרוד ולחיות, לכן החשיבוהו כמת, ולא התירו חילול שבת עבורו. אבל הנולד אחר שבעה חודשים, ודאי נשלמה התפחותו העוברית במהירות, ובכוחו להיוותר חי. וכשהיה ספק אם נולד בתום שבעה חדשים או שמונה, הביטו בגופו ואם הבחינו כי נשלמה התפתחותו החשיבוהו לחי.

(כה) שלא גָּמְרוּ שערו וצפרניו – יילוד כזה הוגדר מת, כפי שראינו בהקדמת הסעיף הקודם.

(כו) החלב שמצערה – כי מחללים שבת לכל צרכי האם.

בידה החלב **(כז)** המצער אותה.

סעיף ט

ע**מיישרים אברי הולד שנתפרקו מחמת צער הלידה (כח).**

עשם קכ"ג וכרב ששת וכפרוש רש"י.

סעיף י

פ**מותר לכרכו בבגדיו שלא יתעקמו איבריו (כט).**

פשם קמ"ז.

סעיף יא

צ**אם נפלה ערלת גרון הולד (ל), מותר לשום אצבע לתוך פיו ולסלק הערלה למקומה אף על פי שפעמים שמקיא.**

צכפרוש רבנו חננאל להא דרב ששת לעיל.

שולחן ערוך כפשוטו

(כז) להוציא בידה החלב – כי הוצאה זו איננה אלא איסור דרבנן[8]. מה עוד, שהיולדת מוגדרת כחולה שיש בו סכנה. הוצאת חלב זו מותרת באמצעות שאיבה, אבל יש לוודא שהוא הולך לאיבוד. ואם החלב נצרך עבור התינוק שאינו יכול לינוק, מותר להוציאו. וכן מותר לאישה שאינה מניקה לשאוב את החלב כשהוא מצער אותה ובלבד שתאבדו.

(כח) צער הלידה – אף שדומה יישור אבריו לתיקון הגוף, כבר ראינו בסעיף ז׳ שעושים כל הפעולות הנצרכות לתועלת היילוד.

(כט) שלא יתעקמו איבריו – מאותה סיבה, שמותר לעשות כל מה שנצרך לתועלת היילוד.

(ל) ערלת גרון הולד – לא ברור לי למה הכוונה, ואמר לי אחד, שאולי הכוונה לבליעת הלשון, כמו שמדריכים בקורסים של מד"א, שיש לוודא טרם כל החייאה כי לוע המטופל פנוי מהלשון, לצורך מעבר אויר, כי מצוי שהלשון

8. כי היא מלאכה שאינה צריכה לגופה.

נזרקת בבליעה לאחורי הפה, בעומק לוע הגרון, ויתכן שהיא תחסום את האויר.

סימן של״א
דין מילה בשבת, ובו י׳ סעיפים.

כתוב בתורה וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יִמּוֹל בְּשַׂר עָרְלָתוֹ, ומפסוק זה למדו חכמים[1] שהמילה דוחה שבת, כי מצוותו ביום השמיני בין בחול בין בשבת. בסימן זה דן המחבר איזו מילה אכן דוחה שבת, וגם, אלו פעולות הותרו לביצוע במילה הנעשית בשבת, ואלו לא הותרו.

סעיף א

[א]עושים כל צרכי מילה (א) בשבת; מוהלין ופורעין ומוצצין ונותנין עליו כמון (ב).

[א]שבת קל״ג משנה.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) עושים כל צרכי המילה – המילה נעשית באמצעות ארבע פעולות, א. חיתוך הערלה (עור גס העוטה את הבשר), ב. פריעה, היא חישוף העטרה על ידי קיפול הקרום הדק שעל הבשר, ג. מציצת דם החתך, המועילה לבריאות התינוק, ד. זריית כמון על החתך, כך נהגו בזמנם לחטא ולמנוע זיהום.

(ב) ונותנין עליו כמון – כל הליך המילה, מתחילתו ועד סופו, הותר כבימי חול. ואף נתינת כמון, שאיננה חלק מן המצוה, כלולה בהיתר זה.

---

1. מסכת שבת דף קלב ע״א.

סעיף ב

(ג) [ב]כל זמן שלא סילק ידו מן המילה **(ד)** חוזר אפילו על ציצין שאינם מעכבין **(ה)**; סילק ידו **(ו)**, אינו חוזר אלא על ציצין המעכבין **(ז)**. [ג]ואלו הם המעכבין, בשר החופה אפילו רוב גובה של עטרה במקום אחד **(ח)**.

[ב]שם בברייתא. [ג]שם קל״ז במשנה וגמרא.

שולחן ערוך כפשוטו

(ג) הקדמה לסעיף – מילה תקנית, מבצעת חישוף מוחלט של העטרה (חלק מסוים מן הבשר המקיף את ראש הגיד כעטרה), על ידי הסרת שכבת עור גסה, וקילוף קרום דק הפרוש תחתיו. כשחישוף זה אינו צולח, וחלק מן העטרה נותר מכוסה לגמרי בנקודה מסוימת (לפחות ברוב גובה העטרה), התינוק נחשב כאינו נימול. אבל כאשר הבשר או הקרום הדק מכסים רק מיעוט מגובה העטרה, אפילו בכמה מקומות על העטרה, המילה כשרה בדיעבד, ועל פי הקדמה זו יובן הסעיף.

(ד) מן המילה – כלומר שהוא עדיין עסוק במילת התינוק.

(ה) ציצין שאינם מעכבין – התורה מצוה לבצע מילה מושלמת, על כן נדרש המוהל לבצעה באופן כשר לכתחילה אפילו בשבת.

(ו) סילק ידו – כלומר לאחר שסיים את מילת התינוק, שם לב שלא חתך את כל הבשר.

(ז) ציצין המעכבין – אם אלה לא הוסרו, נחשב התינוק כאינו נימול. אבל אם לא הוסרו ציצין שאינם מעכבים אינו חוזר למול, כי סוף סוף נחשב התינוק כמהול.

(ח) במקום אחד – כפי שהסברנו בהקדמת הסעיף.

סעיף ג

(ט) [ד]**בן שמונה, אם נגמרו שערו וצפרניו, מלין אותו בשבת (י); ואם לא גמרו (יא), אפילו אם הוא ספק בן שבעה ספק בן שמונה (יב), אין מלין אותו בשבת (יג). ואין צריך לומר בן שמונה**

[ד]שם קל"ה ברייתא וגמרא.

שולחן ערוך כפשוטו

(ט) הקדמה לסעיף – כדי שנבין את הסעיף עלינו להסביר את התפיסה הרפואית שרווחה בזמן הגמרא. הנה בדרך כלל התינוק נולד אחר תשעה חדשי הריון. אבל יש גם מקרים בהם נולדו עוברים בחודש השביעי. וכדי להסביר כיצד הוקדמה לידתם נהגו לומר שהתינוק השלים את התפתחותו העוברית במהירות והרי הוא כתינוק שנולד בתום תשעה חודשים. ואולם כאשר נולד התינוק בחודש השמיני הסתפקו אם אכן נשלמה התפתחותו אם לאו. כדי להכריע ספק זה היו מביטים ומתבוננים בגופו, ואם היה מראהו כתינוק שהתפתחותו נשלמה, הניחו כי יכל היה להיוולד גם לאחר שבעה חודשים, אלא שלא יצא בזמנו רק שהה ונתעצל. אבל אם מראהו היה כעובר שטרם השלים את התפתחותו, החשיבוהו כעומד למות, כי לא נתנו לו סיכוי לחיות. כנראה שהבנה זו, מקורה בסכנה המיוחדת בה נתון כל עובר הנולד בחודש השמיני, מחמת הליך הבשלת הריאות, המתרחש בדיוק בשלב זה. בימינו השתנתה לחלוטין התפיסה הרפואית, ומקובל שאין מציאות כזאת שהעובר משלים את התפתחותו בשבעה חודשים, אלא כל תינוק הנולד טרם זמנו, עדיין לא השלים את התפתחותו. הסעיף להלן יוסבר על פי התפיסה שרווחה בזמנם, אבל למעשה מתחשבים בתפיסה הרפואית המקובלת בימינו.

(י) מלין אותו בשבת – כי לא נחשב כפג, כפי שהסברנו בהקדמה.

(יא) ואם לא גמרו – שאז נחשב כמת.

(יב) ספק בן שמונה – אנו מסופקים אם להחשיבו חי או מת.

(יג) אין מלין אותו בשבת – כי לא הותר לחלל שבת ולמול אלא תינוק שודאי נחשב חי.

ודאי (יד). [ח]**ואם הוא בן שבע ודאי, אפילו לא גמרו שערו וצפרניו, מלין אותו (טו)** (ועיין ביורה דעה סימן רס"ו **(טז)**).

[ח]הרי"ף והרא"ש.

סעיף ד

[ו]**מילה שלא בזמנה אינה דוחה שבת (יז).**

[ו]שם במשנה ובריייתא קל"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(יד) בן שמונה ודאי – הנחשב ודאי מת, על כן לא נחלל שבת עבורו. אולם בימינו גם הנולד בחודש השביעי או השמיני ראויים לחיות, אלא שנחשבים חלשים, ולכן אין מלים אותם ביום השמיני, רק מחכים עד שיתחזקו, כדי שלא לסכן אותם במילתם.

(טו) מלין אותו – כי סברו שנשלמה התפתחותו, וגופו חזק וראוי לחיות.

(טז) ועיין ביורה דעה סימן רס"ו – שם כתב הרמ"א שמלים בשבת תינוק שהוא ספק בן שבעה או בן שמונה, אפילו לא נגמרו שערותיו. ולמעשה, הכל תלוי במציאות הרפואית הנהוגה בימינו, שאם הרופאים אינם רואים סיבה לדחיית מילתו, יש למולו בזמן אפילו אם יום השמיני ללידתו חל בשבת.

(יז) אינה דוחה שבת – כי שורש ההיתר נלמד מהפסוק **וביום השמיני** ימול בשר ערלתו, ודרשו חכמים אפילו בשבת. לכן, רק מילה המתקיימת בשמיני דוחה שבת, אבל מילה הנערכת ביום שאינו השמיני, אינה דוחה שבת. וכמו שמילה שלא בזמנה אינה דוחה שבת, כך אינה דוחה יום טוב ואפילו יום טוב שני של גלויות.

סעיף ה

[ז]אנדרוגינוס (יח) ונולד בין השמשות (יט) ונולד כשהוא מהול (כ) [ח]ויוצא [*)]דופן (כא) וכותית שילדה ואחר כך נתגיירה (כב) ומי שיש לו שתי ערלות (כג) אין מילתן דוחה שבת.

[ז]שם קל"ה ברייתא וכתנא קמא. [ח]שם פלוגתא דאמוראי ופסקו הפוסקים לחומרא.
[*)]פירוש, הולד היוצא מהאשה שפתחו בטנה.

שולחן ערוך כפשוטו

(יח) אנדרוגינוס – תינוק עם סימני מיניות של זכר ונקבה, וספק אם הוא זכר או נקבה. לכן אין מילתו דוחה שבת, כי בפסוק נאמר "אשה כי תזריע וילדה זכר וגו' וביום השמיני ימול בשר ערלתו", כלומר רק מילת זכר ודאי דוחה שבת.

(יט) נולד בין השמשות – מילתו אינה דוחה שבת, כי הפסוק "ביום השמיני ימול בשר ערלתו" מורה לדחות את השבת רק כשיש וודאות שהמילה נערכת ביום השמיני. ובוולד זה, שיש ספק מהו יום לידתו, אין וודאות כזו.

(כ) נולד כשהוא מהול – ללא ערלה, שכדי לקיים בו מצות מילה שורטים את בשרו לצורך הטפת דמו. ואין השבת נדחית אלא לצורך הסרת ערלה ממש, ולא לשריטה והטפת דם.

(כא) יוצא דופן – עובר שהוצא מבטן אמו בניתוח קיסרי. אין מילתו דוחה שבת, כי בפסוק כתוב "אִשָּׁה כִּי תַזְרִיעַ וְיָלְדָה זָכָר וְטָמְאָה שִׁבְעַת יָמִים וגו' וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יִמּוֹל בְּשַׂר עָרְלָתוֹ", כלומר לא תידחה השבת אלא למילת תינוק שאמו נטמאה בלידה, אבל בניתוח קיסרי, שאין היולדת נטמאת, אין המילה דוחה את השבת.

(כב) ואחר כך נתגיירה – ורוצה לגייר את בנה, שיום השמיני ללידתו חל בשבת, אין למולו, כי השבת אינה נדחית אלא למילת תינוק שכבר בלידתו היה יהודי.

(כג) שיש לו שתי ערלות – מצב זה יוצר ספק איזו מן הערלות ציותה התורה להסיר, ואין לחלל שבת לצורך מילת ספק ערלה.

סעיף ו

[ט]מכשירי מילה שאפשר לעשותם מערב שבת אינם דוחים את השבת (כד); [י]לפיכך אם לא הביא איזמל (כה) למילה מערב שבת לא יביאנו בשבת, אפילו במקום שאין בו אלא איסור דרבנן, שהעמידו חכמים דבריהם [כ]במקום כרת (כו). [ל]ולומר לאינו יהודי לעשותם, אם הוא דבר שאם עשהו ישראל אין בו איסור אלא מדרבנן, אומר לאינו יהודי ועושהו (כז). ואם הוא דבר שאסור

[ט]שם ק״ל משנה וכרבי עקיבא. [י]שם בגמרא. [כ]הרי״ף והרא״ש שם. [ל]הרמב״ם בפרק ב מהלכות מילה.

שולחן ערוך כפשוטו

(כד) אינם דוחים את השבת – כלומר דחיית השבת נעשית רק באמצעות פעולת המילה עצמה, וכל מה שנצרך בעת עשייתה או לאחריה. אבל ההכנות למילה, שאפשר לעשותם כבר מערב שבת, אינם דוחים את השבת.

(כה) איזמל – סכין המילה.

(כו) דבריהם במקום כרת – כלומר, איסור דרבנן קיים ועומד גם בפני קיום מצוה חמורה, שאי קיומה מחייב כרת, כמצות מילה. שכן תינוק שלא נימול, ולכשיתבגר לא יבצע ברית מילה, חייב כרת, עובדה שמוכיחה את חומרת המצוה. ועם זאת, אין בחומרה זו כדי לדחות איסור דרבנן, כהבאת סכין למילה, שניתן היה להביאו כבר בערב שבת[2].

(כז) אומר לאינו יהודי ועושהו – חכמים התירו לבקש מגוי עשיית מלאכה דרבנן לצורך קיום מצוה[3], לכן עשיית המכשיר מותרת.

---

2. אף על פי שבמקומות רבים אנו רואים שמצוות דוחות איסורים דרבנן, כאן המצוה אינה דוחה איסור דרבנן זה, משני סיבות, א. כי אין כאן ביטול מוחלט של המצוה, רק דחיה לזמן אחר, ב. כעונש וקנס על שנהג שלא כדין, ולא הכין צרכי המילה קודם שבת, מה שמוכיח זלזול העלול לפגוע ולקלקל את מערכות האיסורים שתקנו חכמים.

3. כמבואר בסימן שז סעיף ה.

לישראל לעשותו מן התורה, לא יאמר לאינו יהודי לעשותו (כח).
(ועיין לעיל סימן ש"ז) (כט).

סעיף ז

[מ]**לא היה לו כמון שחוק (ל) מערב שבת, לא ישחקנו (לא) אלא**

[מ]שם קל"ג משנה.

שולחן ערוך כפשוטו

(כח) לא יאמר לאינו יהודי לעשותו – כי חכמים אסרו לבקש מאינו יהודי לעשות מלאכה מן התורה בשבת אפילו לצורך מצוה[4].

(כט) לעיל סימן ש"ז – שם מובאת דעת הרמ"א שלצורך מצוה מותר לבקש מאינו יהודי אפילו מלאכה דאורייתא. כוונת הרמ"א בהפניה זו להתיר בקשה מאינו יהודי אפילו במלאכה דאורייתא, לצורך עריכת המילה בזמנה בשבת. האשכנזים סומכים על קולא זו[5].

(ל) כַּמּוֹן שָׁחוּק – שהיו נותנים על המילה לצורך רפואה. וזה דומה לחומר מחטא שרגילים להניח על הפצע אחרי חיתוכו, וחובה להניח את הכמון על מקום החתך. אמנם אפשר להכין את הכמון בטחינה לפני שבת, ועל כן אסור לשחוק את הכמון בשבת עצמו.

(לא) לא יִשְׁחָקֶנּוּ – כי השוחק הרי הוא טוחן, וזו מלאכה האסורה בשבת, ואין לעשות כן בשבת [כי לא הותר עבור המילה אלא מה שאי אפשר להכין קודם שבת].

---

4. כלל זה נקרא שבות דשבות במקום מצוה.

5. בכף החיים (כאן אות נז) משמע שיש גם ספרדים הסומכים על שיטה זו, כדי לקיים מצות מילה, וכפי שהתיר המחבר (בסימן שו סעיף יא) אמירה לנכרי במלאכה מן התורה לצורך קיום מצות ישוב ארץ ישראל, אמנם בכל זאת אין זו דעת המחבר.

לועם בשיניו (לב). אם לא עירב מאתמול יין ושמן ליתן עליה (לג), לא יערבם היום אלא יתן כל אחד לבדו (לד).

סעיף ח

[ג]**אין עושין לה חלוק (לה) אלא כורך עליה סמרטוט (לו); ואם אין לו, כורך על אצבעו דרך מלבוש (לז), לשנות מדרך הוצאה בחול,**

[ג]שם במשנה.

שולחן ערוך כפשוטו

(לב) לועס בשיניו – לעיסה בשיניו לא נאסרה אפילו מדרבנן, ועל כן מותר ללעוס בשיניו בשבת כדי שלא תידחה המילה. ואם התינוק כבר נימול, ואי אפשר ללעוס את הכמון בשיניו, מותר גם לשחוק ממש, כי יש סכנה לנימול אם לא יניחו על החתך את הכמון. ואולם כל זה רק אחר המילה, כי אם גילו לפני המילה שלא יכולים לשחקו בלעיסת השינים, יש לדחות את המילה.

(לג) ליתן עליה - בזמן הקדום, נהגו להניח יין ושמן מעורבים יפה על הפצע הפתוח של המילה, כסוג של תרופה. והנה בדרך כלל נאסרו התרופות בשבת מחשש לשחיקת סממנים, אבל כאן הותרה נתינת התרופה, כשאר הטיפולים שהותרו עבור הרך הנולד. אבל היות שאפשר להכין תרופה זו בערב שבת, לא הותרה הכנתה בשבת עצמו[6].

(לד) יתן כל אחד לבדו – בקערה, ומתערבים מעצמם, וזה מותר.

(לה) חלוק – כמין כיס (חלקי בד קטנים המחוברים זה לזה ובתוכם חלל) שמניחים על האיבר, כדי שהעור לא ישוב ויכסה את הערוה. מכיון שניתן להכין כיס זה לפני שבת, אינו רשאי לעשותו בשבת, ויש לדחות את המילה לאחריה.

(לו) סמרטוט – באמצעותו משיגים אותה יעילות, ונמנעים מעשיית מלאכה.

(לז) דרך מלבוש – זהו טלטול בשינוי, שמפחית את חומרת האיסור מדאורייתא לדרבנן, אמנם בזה לבד אין להתיר את הבאתו, כי ההיתר ניתן דווקא כשלא צריך להביא דרך רשות הרבים, שאז זה דרבנן משני טעמים, כמו

---

6. מוסבר על פי תפארת ישראל.

ומביא דרך חצר אחרת אפילו לא נשתתפו יחד (לח).

סעיף ט

[ט]בזמן חכמי הגמרא אם לא היו רוחצים את הולד לפני המילה ולאחר המילה וביום שלישי למילה במים חמין היה מסוכן; לפיכך נזקקו לכתוב משפטו כשחל להיות בשבת **(לט)**; והאידנא **(מ)** לא נהגו ברחיצה כלל, ודינו לרחוץ בשבת, אם רצו, כדין רחיצת כל אדם **(מא)**. הגה: ובמדינות אלו נוהגים לרחצו לפני המילה בחמין שהוחמו [ט]דברי עצמו.

שולחן ערוך כפשוטו

שנסביר מיד בהמשך.

(לח) אפילו לא נשתתפו יחד – אם יש מבוי שהוא כעין רחוב ללא מוצא ובו פתחים לחצרות, ובכל חצר מצויים פתחי בתים, מותר לטלטל במקום זה מן התורה, כיון שהוא סגור משלשה צדדיו, אלא שחכמים אסרו לטלטל בו עקב דמיונו לרשות הרבים. ובכל זאת קיימת אפשרות לטלטל בהיתר, על ידי שיתוף תושבי המבוי כולם, כפי שמוסבר בהלכות עירובין. ומכיון שאיסור הטלטול במקום זה קל, התירו חכמים להביא את הסמרטוט בשינוי, כדי שברית המילה תתקיים[7]. ובכל זאת אין להתיר טלטול ברשות הרבים, אפילו לקיום מצוה, כי לא מתירים איסור דרבנן לקיום מצוה, בפרט במקרה כגון זה, שניתן היה להביא את הכיס לפני השבת, מה גם שהמצוה לא מתבטלת רק נדחית. ואם כבר מלו, ואחר כך שמו לב ששכחו להביא את הכיס, מותר להביאו בשינוי.

(לט) כשחל להיות בשבת – והתירו זאת כמו שהותרו כל צרכי מילה בשבת.

(מ) והאידנא – והיום.

(מא) רחיצת כל אדם – כי אין לנימול שום סכנה, ולכן מותר לרחצו עם מים שהוחמו מערב שבת, אבל אין להתיר חימום מים לצורך רחיצתו. שאר פרטי

7. נחלקו הפוסקים אם היתר זה חל גם בכרמלית, אשר גם בו האיסור הוא רק דרבנן, אלא שחמור קצת יותר ממבוי שלא נשתתפו בו. ולהלכה נראה, שאפשר לסמוך על המקילים.

מאתמול, ולאחר המילה במוצאי שבת **(מב)**. וכן אם היה יום ג׳ למילתו בשבת, ורואים שיש צורך לרחצו, מכינים חמין מבעוד יום ורוחצים אותו בשבת. וכל זה מן הסתם, אבל אם רואים שיש לחוש לסכנה אם לא ירחצו אותו אחר המילה, בודאי מותר לרחצו ולחלל עליו שבת מידי דהוי אשאר חולה שיש בו סכנה **(מג)**.

סעיף י

עאדם שלא מל מעולם לא ימול בשבת **(מד)**, אבל אם מל כבר פעם אחת **(מה)** מותר למול בשבת אפילו אם הוא אבי הבן **(מו)**. הגה: ועיין עוד דיני מילה בטור יורה דעה סי׳ רס״ו.

עמרדכי בפרק ג דחולין בשם רבנו שמחה ותרומת הדשן שם.

שולחן ערוך כפשוטו

הדינים של רחיצה בשבת הוסברו בסימן שכ״ו.

(מב) במוצאי שבת – בסימו שכ״ו מובא שמותר לרחוץ בשבת פניו ידיו ורגליו במים שהוחמו מערב שבת, וכל שכן שמותר לרחוץ את איברו של הנימול, אבל אסור לרחוץ את כל גופו. ואולם אם נחשב הנימול קצת חולה, אף שאין בו סכנה, התיר הרמ״א לרחוץ את כל גופו במים שהוחמו מערב שבת.

(מג) שיש בו סכנה – כלומר הכל לפי המציאות, ולכן כשיש סכנה, מותר לחמם מים לרוחצו, הן לאשכנזים והן לספרדים.

(מד) לא ימול בשבת – כי יתכן שיטעה ולא ימול כראוי, וכיון שמוהל אחר יצטרך לתקן מילתו, נמצא שהראשון חילל שבת שלא כדין.

(מה) מל כבר פעם אחת – לא צריך שיוחזק שלש פעמים, אלא די בפעם אחת.

(מו) אבי הבן – כי המילה הותרה בשבת, ומה זה משנה אם האב מבצע את המילה או אחר. ועיין בהערה מדוע צריך לומר זאת, הרי לכאורה זה דבר פשוט[8].

---

8. יש מי שסובר שאין היתר לאב למול את בנו בשבת. וסברתו (על פי תרומת הדשן סימן רסה) שבמילה נעשות שתי מלאכות האסורות מדאורייתא, א. פציעה, האסורה משום חובל, ב. תיקון התינוק, שנעשה שלם על ידי המילה, והאיסור הוא משום בונה. ואם ננתח את הליך המילה, נבחין

כי תחילה נעשית בתינוק חבלה, בפציעת גופו, ואחר כך כתוצאה של החבלה, נעשה התינוק שלם. לפי זה יש להפריד בין גדרי מוהל שאינו אב, שאין לו חפץ בתיקון התינוק, אלא רוצה רק לבצע את חיתוך הערלה כראוי לשם קיום המצוה. ואף על פי שבמעשהו נעשה ממילא תיקון לתינוק, יש להחשיב זאת כפסיק רישיה דלא ניחא ליה, שאינו אסור מן התורה. ואולם אב המל את בנו, הרי מעונין שיהא בנו מתוקן ושלם, ואם כן יש בפנינו פסיק רישיה דניחא ליה, אם כן יש במעשהו גם מלאכת תיקון. לכן סברו דעות הללו כי יש להעדיף מוהל שאינו אבי התינוק, שאז נמנעים ממלאכת בונה. אמנם להלכה נדחתה דעה זו, כי התורה מתירה למול בשבת, מה שאומר כי אין כל חילול במילה, לא בחבלה ולא בתיקון. מלבד זאת, מי יכול לומר בוודאות שהמוהל אינו מעוניין בתיקון התינוק.

סימן של״ב
שלא לילד הבהמה בשבת, ובו ד׳ סעיפים.

התורה אסרה לצער בעלי חיים. דין זה למדוהו מחובת הסיוע, בחינם, בפריקת משא הבהמה[1], כדי למנוע צערה. וכן מאיסור חסימת שור בדישו[2]. המחבר דן בסימן זה מה הותר לצורך מניעת צערם ומה לא. עוד הוא דן, בטרחה שאין בה צורך ממשי, הנלווית, מטבע הדברים, לטיפול בבעלי החיים. גם יתבאר בו שלא נאסרה נתינת תרופות לבעלי חיים או טיפול רפואי ממש, כי לא חששו חכמים שהמטפל בבהמתו יבוא להכין רפואה בשבת (שחיקת סממנים), כי אדם אינו בהול לטפל בבהמתו.

סעיף א

[א]אין מילדין את הבהמה בשבת (א).

[א]שבת קכ״ח משנה.

סעיף ב

[ב]אין מפרכסין לבהמה גלדי מכה (ב) ולא סכין אותה בשמן (ג);

[ב]שם נ״ג ברייתא וגמרא.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) בשבת – בעלי חיים אינם זקוקים להתערבות גורם אנושי בלידה, לפיכך אסור לסייע לבהמה היולדת בשבת, כי טרחה זו אינה נצרכת כלל.

(ב) גלדי מכה – כלומר מבקש להקל עליה בהסרת הדם הקרוש, שבזה מקבלת הרגשה נוחה. ואף שאין במעשה זה איסור מלאכה, אבל יש בו טרחה שאין בה צורך ממשי.

(ג) בשמן – גם פעולה זו, הגם שאיננה מלאכה, נאסרה ככל טרחה שאין בה

---

1. שמות כג, ה.

2. דברים כה, ד.

והני מילי (ד) בגמר מכה, דליכא אלא משום תענוג (ה), אבל בתחלת מכה, דאיכא צערא, שרי (ו).

סעיף ג

[ג]**אם אכלה כרשינין הרבה ומצטערת, יכול להריצה בחצר כדי שתייגע ותתרפא (ז).**

[ג]שם ברייתא כרבי יאשיהו.

סעיף ד

[ד]**אם אחזה דם (ח), יכול להעמידה במים כדי שתצטנן (ט);** [ה]**ואם הוא ספק שאם לא יקיזו לה דם תמות, מותר לומר לעכו"ם**

[ד]דלא כההיא ברייתא שם אלא כרבי יאשיהו הרי"ף והרא"ש. [ה]מרדכי שם.

שולחן ערוך כפשוטו

צורך.

(ד) והני מילי – ואיסור זה.

(ה) משום תענוג – ואין לטרוח בשבת כדי לענג את הבהמה.

(ו) דאיכא צערא שרי – הותרה טרחה קטנה הבאה למנוע צער מן הבהמה. ואף שדומה פעולה זו לטיפול תרופתי, שאסרוהו לבני אדם חולים, אצל בעלי חיים, לא גזרו על כך.

(ז) שתייגע ותתרפא – אין בזה מלאכה, וגם חכמים לא אסרו טיפול רפואי בבהמה.

(ח) אחזה דם – ריבוי דם שמקשה על הבהמה. מחלה זו[3] ודרכי ריפויה הנזכרים כאן, אינם מוכרים לנו.

(ט) שתצטנן – קרירות המים מקילה על צער הבהמה, ואין בפעולה זו אלא טרחה קטנה. ואף שיש בה רפואה לבהמה, אבל, כאמור, אין איסור בהענקת טיפול תרופתי לבעלי חיים.

---

3. נראה שמדובר במחלת מעיים (על פי לועזי רש"י שבת נג, ב ד"ה שאחזה").

להקיזה (י).

שולחן ערוך כפשוטו

(י) לעכו"ם להקיזה – הקזת דם היא מלאכה מן התורה, וחכמים אסרו, בדרך כלל, לבקש מאינו יהודי שיעשה מלאכה האסורה מן התורה. אולם מקרה זה שונה, כי יש בו הפסד ממון גדול, וזה מעלה חשש, שמא, אם לא נתיר אמירה לנכרי, יעבור בעל הבהמה על איסור תורה, לכן התירו חכמים אמירה לנכרי[4]. ובצער גדול של הבהמה ראינו בסימן ש"ה סעיף כ' שמותר לבקש מאינו יהודי לעשות מלאכה כדי למנוע צער זה[5].

4. הלכה זו, שמקורה בדברי המרדכי (שבת רמז שמ), חידוש גדול יש בה. שכן לא מחמת ההפסד הגדול התירו אמירה לנכרי, כי אין דוחים איסור דרבנן מפני חשש הפסד. אלא מחמת בהילותו של בעל הממון התירו, מחשש, שאם לא נתיר אמירה לנכרי, עלול זה, מתוך בהילותו, לעבור על איסור. והחידוש הוא, שסברא זו הפוכה מתחילת הסוגיה, בה לא התירו ליהודי עשיית רפואה כשהוא חולה, כי חששו, שאם נרשה לו דבר זה, יבוא ויעבור על איסור עשיית התרופה. ועיין ביאור הלכה, סוף ד"ה ואם הוא ספק.

5. על פי מ"ב ס"ק ט. מכאן יש להוכיח, שהאיסור לצער בעלי חיים אינו רק שלא לעשות מעשה המצער, אלא חובה לוודא שלא יצטערו. אמנם נראה שחובה זו חלה רק על בהמות שברשותו, שהרי דווקא בבן אדם נאמר "לא תעמוד על דם רעך". אמנם בקיצור שולחן ערוך של הרב גנצפריד הרחיב את החיוב מאד, וכלל בו גם בהמה שאינה שלו, וזה לשונו (קיצור שולחן ערוך קצא, א) "אסור מן התורה לצער כל בעל חי, ואדרבא חייב להציל כל בעל חי מצער, אפילו של הפקר ואפילו של נכרי", ולכאורה דבריו נלמדים ממקור האיסור, שהוא הסיוע לחבר בפריקת המשא מן הבהמה. אמנם נראה שעיקר הפסוק בא ללמד חיוב עזרה לחבר, ולא נכתב בו צער הבעל חי, אלא כדי ללמד שאינו רשאי לדרוש תשלום על הסיוע.

סימן של"ג
שלא לפנות אוצר בשבת, ובו ג' סעיפים.

גם בסימן זה נלמד על הטרחה האסורה בשבת, אפילו ללא איסור מלאכה. ומדובר בו על מציאות נדירה מאד בימינו, והיא, פינוי שטח והכשרתו למקומות ישיבה. אבל העיקרון הנלמד ממנו, שמותר לטרוח בשבת רק לצורך קיום מצוה, חשוב ומעשי גם לימינו.

סעיף א

[א]אוצר של תבואה **(א)** או של כדי יין, אף על פי שמותר להסתפק ממנו **(ב)** אסור להתחיל בו לפנותו אלא לדבר מצוה, [ב]כגון שפינהו להכנסת אורחים או לקבוע בו בית המדרש **(ג)**. וכיצד מפנהו, אם היה האוצר גדול מפנה ממנו חמשה קופות (שבכל קופה שלש סאים) (הגהות מרדכי ור"ן פרק מפנין), לא היה בו אלא חמשה קופות, מפנה מהם ארבעה קופות אבל כולו לא יפנה שמא יבא להשוות גומות **(ד)**.

[א]לשון רמב"ם דפרק כ"ז מברייתא שבת קכ"ז. [ב]שם קכ"ו משנה וגמרא קכ"ז.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) אוצר של תבואה – הראויה כמאכל לבהמות ואינה מוקצה.

(ב) שמותר להסתפק ממנו – אף על פי שמדובר באוצר שאינו מיועד לאכילה מיידית, משום שכל אוכל הראוי לאכילה, אינו מוקצה.

(ג) בית המדרש – לא מצא מקום נוח יותר. ומכאן יש להוכיח שבעת הצורך, מותר לטרוח בהזזת שולחנות וכיסאות דוקא לצורך מצווה, ולא סתם, כשאינו טורח לאורחים או למצוה אחרת.

(ד) יבוא להשוות גומות – בזמנם לא הייתה הקרקע מרוצפת, וחששו חכמים, שבפינוי המתחם כולו, יבחין בשקע קטן, או בבליטה כלשהי, ויבוא ליישר ולהחליק את פני השטח, פעולה הנעשית כחלק מהליך הבניה, ואסורה מן התורה כתולדה של מלאכת הבונה. אבל כשאינו מפנה את כל השטח, נראה

הגה: וכל שבות שהתירו משום צורך מצוה מותר גם כן לצורך אורחים; ולא מקרי אורחים, אלא שנתארחו אצלו בביתו (ה), או שזימן אורחים שנתארחו אצל אחרים (ו) (תרומת הדשן סי' ע"ב), **אבל כשזימן חבירו לסעוד אצלו (ז) לא מקרי אורחים ואינו סעודת מצוה רק סעודת רשות (ח).**

סעיף ב

[ג]כשמפנה אלו ארבעה או חמשה קופות לא יחלקם בקופות קטנות להוליכם בהרבה פעמים כדי להקל המשאוי, מפני שמרבה בהילוך ואוושא מלתא טפי **(ט)**.

[ג]שם קכ"ז בעיא ולא איפשטא ופסקו הפוסקים לחומרא.

סעיף ג

(י) [ד]אלו ארבע או חמש קופות שמפנה דהיינו לאורח אחד **(יא)**,

[ד]שם בעיא דאיפשטא.

שולחן ערוך כפשוטו

המקום כאוצר תבואה, וכיון שברור וניכר לכל שזה רק זמני, אין חשש שיבקש ליפותו.

(ה) שנתארחו אצלו בביתו – ולנים שם.

(ו) אצל אחרים – לא הסתדר להם לאכול בבית מארחיהם.

(ז) לסעוד אצלו – לארוחה.

(ח) רק סעודת רשות – כי הזמין אורח זה לביתו לתועלתו האישית והנאתו מחברתו הנעימה. אבל עני או שאר אדם שלא מצא היכן לאכול והוזמן לארוחה, ודאי יש להחשיב זאת לסעודת מצוה.

(ט) ואוושא מלתא טפי – עדיף למעט את זמן הטרחה מאשר את עצם היגיעה, כי יגיעת ריקון האוצר נגלה לעין כל כמעשה חול, ויש למעטו.

(י) הקדמה לסעיף – סעיף זה דן במציאות שלא שייכת לנו, והיא, כמה מקום הותר לפנות, להכשרת מקומות ישיבה, באוצרות אלו.

(יא) לאורח אחד – כי זה המקום הנצרך ליחיד.

ואם באו לו הרבה מפנה כשיעור הזה לכל אורח ואורח [ה]**ובלבד שלא יפנה אחד לכולם דאיכא טרחא יתירה (יב), אלא כל אחד יפנה לעצמו** [ו]**או אחר יפנה בעדו. הגה: חביות של יין שהובאו על עגלה אסור להורידן בשבת אם לא לכבוד אורחים או לצורך מצוה דהוי כמפנה האוצר (יג).**

[ה]שם בעיא ולא איפשטא. [ו]בית יוסף.

שולחן ערוך כפשוטו

(יב) טירחא יתירה – כלומר שלא יונח כל נטל העבודה על כתפי אדם אחד. ומכאן נלמד, שתורנויות הנעשות בשבת ראוי לחלקם לאנשים רבים, כדי שלא תיפול הטרחה על אדם יחיד.

(יג) כמפנה אוצר – גם העברת חפצים או רהיטים מחדר לחדר הותרה לצורך מצוה.

סימן של״ד
דיני דליקה בשבת, ובו כ״ז סעיפים.

כדי להבין סימן זה עלינו להקדים שכיבוי דליקה בשבת נאסר, כשאין חשש לסכנה. ואף שפעולת הכיבוי אסורה מדרבנן לכאורה (כי מן התורה לא נאסר כיבוי האש אלא כשמבקש ליצור פחם באמצעות הכיבוי). וגם כשמבקשים למנוע הפסד כספי על ידי הכיבוי, כבר נקוט בידינו כלל גדול, שאין להתיר איסור דרבנן להצלת ממון. ואף על פי שגם לכלל זה יש יוצאים מן הכלל, כפי שנראה בסימן זה, וכפי שכבר ראינו בסימן של״ב, שהותר להורות לנכרי לבצע מלאכה דאורייתא כדי למנוע הפסד ממון, וגם בסימן של״ו סעיף ט׳, הותר לתקן מרזב בשינוי למניעת שיטפון בבית. כמו כן, בסימן רס״ו סעיף ז׳ הותר ליהודי המגיע בערב שבת ומעות בידו, ליטלם עמו, אם יפסע פחות מארבע אמות בכל פעם. בכל זאת לא התירו את כיבוי השריפה אף אם בכך ייגרם הפסד ממון גדול. וקשה לעמוד על סברת חכמים, מתי התירו ומתי אסרו.

בטעם איסור כיבוי הדליקה מצינו שלשה טעמים, א. כי האיסור שהטילו חכמים על כיבוי השריפה קרוב מאד בחומרתו לחומרת איסור תורה, כפי שמצינו בשיטת רבי יהודה, הסבור כי הכיבוי אסור מדאורייתא, שכן, לשיטתו, גם מלאכה שאינה צריכה לגופה אסורה מן התורה, והרמב״ם פסק כדעתו, ב. כיבוי דליקה קשורה בחילול שבת גדול ובפרהסיה, ג. יש לחשוש שאם נקל בכיבוי, ישכחו את איסורי השבת, ויבואו לבצע פעולות רבות הקשורות לכיבוי, שאינן בכלל ההיתר. מטעמים אלו לא זנחו את הכלל המרכזי האוסר לעבור על איסור דרבנן אפילו שנגרם הפסד גדול.

והטעם שחכמים לא התירו בדרך כלל איסור דרבנן בהפסד, כמו שהתירו משום צער או משום כבוד הבריות הוא, כי הפסד הממון שכיח מאוד, ואם נקל לעבור על איסור דרבנן לצורך הצלה מהפסד, עלולים להתבטל חלילה כל איסורי רבנן. לכן התירו רק במקרים מסוימים, כפי חכמתם, ובעיקר כשיש חשש שאם לא יתירו איסור דרבנן יבואו לעבור על איסור תורה. עתה נפנה אל הסימן ונראה כיצד מיושם בו כלל זה.

סעיף א

(א) [א]**נפלה דליקה בשבת, אם הוא בלילה קודם סעודה, יכול להציל כדי מזון שלש סעודות, הראוי לאדם, לאדם, והראוי לבהמה, לבהמה (ב); ובשחרית, מזון שתי סעודות; ובמנחה, מזון סעודה אחת (ג).** [ב]**ודוקא בני הבית שהדליקה בו לא יצילו יותר, משום דאיכא למיחש שמתוך שטרודים בהצלה ישכחו השבת ויכבו; אבל בתים הקרובים ויראים שתגיע להם הדליקה, יכולים להציל כל מה שירצו (ד).**

[א]שבת קי"ז ע"ב משנה. [ב]תוספות (קטו. ד"ה כל) ורא"ש (פט"ז סימן ג) והר"ן (מב: ד"ה והא) בשם ר"ת ושאר פוסקים.

סעיף ב

[ג]**ויש מתירים לטלטל מעות ודברים המוקצים כדי להצילם מפני**

[ג]תוספות וטור בשם בעל התרומה (סימן רכו) וכן כתב הר"ן (סו ע"א ד"ה וכתבו).

שולחן ערוך כפשוטו

(א) הקדמה לסעיף – ראינו בהקדמת הסימן שיש איסור לכבות דליקה בשבת, וגם ראינו בסימנים הקודמים, שאין לטרוח בשבת אלא לצרכה, על פי זה נבין את הסעיף.

(ב) לבהמה – כי טרחה זו נעשית לצורך שבת, ואף שהיה מקום להתיר טרחה רבה יותר, מחמת קלות איסור הטרחה, בכל אופן הבינו חכמינו שהיתר גורף כזה, עלול לגרום למצילים שגם יכבו את הדליקות.

(ג) מזון סעודה אחת – כלומר ההיתר ניתן עבור הכמות הדרושה לשבת.

(ד) להציל כל מה שירצו – יושבי בתים אלו אינם בהולים על הממון, כי האש עדיין לא נגעה בביתם, ואין לחשוש שאם נקל עבורם לטרוח, יבואו לכבות את האש.

הדליקה או מאנסים הבאים לגזלם (ה), דבמקום פסידא אין לחוש לאיסור מוקצה, [ד]ויש אוסרים (ו). ואפילו לומר לאינו יהודי לטלטל

[ד]טור לדעתו וכן כתב הרב המגיד בפרק ו (הכ״ב) בשם רמב״ן (קנג ע״א ד״ה הא דאמרינן) ורשב״א (קנג שם ד״ה ואלא מיהו).

שולחן ערוך כפשוטו

(ה) מאנסים הבאים לגזלם – המוקצה הוא איסור דרבנן קל[1]. ולכאורה היינו צריכים לאסור את הוצאתו מקל וחומר, שכן מזון לא הותר להוציא אלא כנדרש לסעודות, אף שאינו מוקצה. ובכל זאת הותרה הצלת ממון וחפצים בעלי ערך רב, שכן חששו חכמים שבלא היתר זה, יעבור על איסורים מן התורה, מתוך רצון למנוע איבוד ממון. וזהו חשש הפוך ממש מהוצאת מזון, שנאסר, מחשש שמא היתר ההצלה יגרום שהאנשים המסתערים להציל מזון יבואו לכבות את הדליקה. אמנם בהצלת ממון, החשש הוא דוקא מאיסור הצלתו, כי הרצון למנוע את איבודו יכול לגרום שיעבור על איסורי תורה.

(ו) ויש אוסרים – לדעתם אין חשש שיעבור על איסור דאורייתא, אפילו עבור הצלת ממונו (ולכן אין להתיר איסורי דרבנן), כי החשש שיעברו על איסור תורה קיים דווקא כשהרסן משתחרר, כגון אם יתירו הוצאת מזון רב מעבר לנדרש בשבת, שאז יש חשש שמא יעבור על איסור תורה, ולכן מוכרחים לאסור זאת. ונראה שהמחבר פסק כדעה זו[2]. למעשה הפוסקים כתבו שבהפסד גדול, אפשר לסמוך על המקילים[3].

1. נחלקו המפרשים אם ההיתר להציל נאמר גם בבית שלו, או רק בבתים של אחרים, בהם עדיין לא אחזה האש. ונראה, שמותר להוציא ממון אפילו מבית מגוריו, כי המחבר לא כתב חילוק זה (אף שהביאו בבית יוסף). מה עוד שצירף וכתב יחד את היתר ההצלה מדליקה עם היתר ההצלה מאנסים הבאים לגנוב, וכשם שבאנסים כולם מסכימים שהוצאת ממון הותרה אפילו מבית מגוריו, כך יש לומר גם בדליקה.

2. על פי הכלל ש״יש ויש״, הלכה כיש השני.

3. ביאור הלכה (ד״ה ויש מתירים) וכן נראה מכף החיים (אות יב) שמביא דעה שמותר אפילו להוציא לחצר שאינה מעורבת, וכף החיים נחלק על נקודה זו אבל לא על גוף ההיתר.

סחורה הנפסדת מחמת גשמים [ח]יש מי שאוסר **(ז)** (ועיין לעיל סימן ש"ז **(ח)** סעיף י"ט).

[ח]בית יוסף (ד"ה וכתב בעל התרומה) ממשמעות דברי רשב"א (בתשובה ח"ד סימן רעו).

סעיף ג

[ו]הציל פת נקיה **(ט)** לא יציל פת הדראה (פירוש: פת שניטל הדרה דהיינו פת סובין), אבל איפכא שרי **(י)**.

[ו]שם (קיז:) ברייתא.

שולחן ערוך כפשוטו

(ז) יש מי שאוסר – שלא התירו לאינו יהודי לעשות מלאכה דרבנן אלא לצורך קיום מצוה. ואולם בסימן שז, המחבר התיר גם כשיש צורך הרבה, וכך נפסקה הלכה למעשה. אבל על ידי ישראל אסור לטלטל את הסחורה, ואף שהותר להציל מן הדליקה או מן האנס, לא התירו אלא מחשש, שיעבור על איסור חמור יותר, כגון שיכבה את הדליקה, ובאנס כגון שיחפור בקרקע כדי להטמין בה את ממונו. וכל זה לא שייך בסחורה הנפסדת במי הגשמים.

(ח) לעיל סימן ש"ז – שם, כאמור, פסק המחבר, שמותר לבקש מגוי ברמז שיציל את הסחורה, ומותר לרמוז לו שישלמו לו על כך במוצאי שבת.

(ט) הציל פת נקיה – בסעיף א' הובהר שמותר להציל מן הבית הבוער סעודות שבת. אמנם כאשר הוציא לחם לבן (נטול סובין) אינו יכול לשוב ולהציל לחם אחר בטענה ששינה דעתו וברצונו לאכול לחם פחות איכותי.

(י) איפכא שרי – אבל הפוך מותר, כלומר, אם הוציא תחילה לחם פשוט, רשאי להוציא אחר כך, לכבוד שבת, לחם יותר איכותי.

סעיף ד

[ז]מצילין מיום הכיפורים לשבת (יא) אבל לא משבת ליום הכיפורים (יב) ויום טוב (יג), ולא לשבת הבאה (יד); [ח]אבל מיום הכיפורים למוצאי יום הכיפורים מצילין מזון סעודה אחת (טו).

[ז]שם (קיז ע״ב). [ח]הר״ן (מג: ד״ה ומדאמרינן) ממשמעות הגמרא (שם) ובשם הירושלמי (פט״ז ה״ג) והרב המגיד בפרק כ״ג בשם הרשב״א (קיז: ד״ה מצילין).

סעיף ה

[ט]מצילין לחולה, לזקן (טז) ולרעבתן (יז), כבינוני (יח).

[ט]הרב המגיד שם בשם הירושלמי (שם).

שולחן ערוך כפשוטו

(יא) מיום הכיפורים לשבת – כאשר חל יום כיפור בערב שבת, ופרצה בו דליקה, מותר להציל את האוכל שהוכן לסעודות השבת. אמנם למעשה, מאז תיקון הלוח על ידי הלל השני, אין מציאות כזאת.

(יב) משבת ליום הכפורים – כי אין אוכלים סעודות ביום כיפור.

(יג) ויום טוב – כי מותר להכין את האוכל ביום טוב עצמו.

(יד) ולא לשבת הבאה – כי אפשר להכין את מאכלי השבת הבאה במשך השבוע.

(טו) מזון סעודה אחת – כדי שאחרי הצום לא ימתינו זמן רב להכנת אוכל.

(טז) לחולה, לזקן – אף על פי שהיה צד להחמיר כיון שהחולה או הזקן אינם צורכים כמות רבה, ואולי יש לאסור הוצאת מנה רגילה בשבילם.

(יז) ולרעבתן – אדם האוכל כמות רבה מן הרגיל, אין מתירים להוציא בשבילו מנה גדולה יותר.

(יח) כבינוני – כלומר מנה רגילה[4].

4. אמנם בירושלמי (פרק טז הלכה ג) מובא שלרעבתן מוציאים כפי מזונו.

סעיף ו

[א]הא דאין מצילין אלא מזון ג' סעודות היינו דוקא בשני כלים, אבל בכלי אחד מצילין אפילו יש בו מאה סעודות **(יט)**, [ב]ואפילו פירש טליתו וקיפל והביא לתוכו, וחזר וקיפל **(כ)** והביא לתוכו, מותר, כיון שמוציא הכל בפעם אחת **(כא)**.

[א]שבת קכ ע"א במשנה. [ב]שם בעיא ונפשטה.

סעיף ז

[ל]מותר להציל כלי תשמישו [מ]הצריכים לו לאותו היום, כגון כוסות וקיתוניות **(כב)**.

[ל]שם משנה. [מ]שם ברש"י (ד"ה כל).

סעיף ח

[נ]ולובש כל מה שיכול ללבוש, ומוציא, ופושט וחוזר ולובש, ומוציא

[נ]שם במשנה וסבירא להו דדברי הכל הוא, טור והתרומה (סימן רמ"ה) וסמ"ג (לאוין ס"ה המכבה והמבעיר).

שולחן ערוך כפשוטו

(יט) מאה סעודות – כי היות שהצלת הכמות הגדולה נעשית בטרחה אחת, לא יהיה בהול, ולא יבוא לכבות.

(כ) וחזר וקיפל – כלומר עשה כמה קיפולין, ובכך יצר כמה כיסים, להכניס בהם יותר אוכל.

(כא) שמוציא הכל בפעם אחת – ואף שיש כאן טרחה רבה, בכל זאת, כיון שמחייבים אותו להוציא כל מה שהניח בטלית בבת אחת, לא ישכח את איסורי השבת, וממילא לא יבוא לכבות.

(כב) כוסות וקיתוניות - קיתון הוא כוס גדול, כעין כד. מותר להוציא כל הדרוש לו לצורך קיום מצות סעודות שבת.

ופושט (כג). [ס]**ויש מי שאומר שאינו לובש ומוציא אלא פעם אחת בלבד (כד).**

[ס]בית יוסף (ד"ה ולובש) לדעת רמב"ם (פכ"ג ה"כ) דסבירא ליה דדברי רבי יוסי הם ותנא קמא פליג עליה והלכה כתנא קמא.

סעיף ט

[ע]**ואומר לאחרים: בואו והצילו לכם כל אחד מזון שלש סעודות (כה), ויכולים ללבוש כל מה שיוכלו ללבוש (כו). אם רוצים, זוכים בו מן ההפקר** [ס]**כיון שאמר הצילו לכם (כז); ואם אינם רוצים לזכות אלא רוצים להחזירו לקבל שכר על הצלתם, הרשות בידם ולא הוי שכר שבת (כח).**

[ע]שם (קכ ע"א) במשנה וגמרא. [ס]פרוש רש"י שם (ד"ה מהפקירא).

שולחן ערוך כפשוטו

(כג) ומוציא ופושט – חיוב זה להוציא לבוש רק בעטיה על הגוף מזכיר לו את השבת ואיסוריה, וממילא לא יבוא לכבות.

(כד) פעם אחת בלבד – לדעה זו הותר להציל רק מה שנצרך לו באותה שבת, והלכה כדעה ראשונה[5].

(כה) מזון שלש סעודות – אף שיש להם מזון לסעודות של עצמם, התירו להם להציל מזון לטובת בעל הבית, ולא חוששים שמא יכבו את האש, כי היות ואין זה ביתם אינם בהולים לכבות.

(כו) כל מה שיוכלו ללבוש – בפעם אחת. כל זה, כדי לסייע לבעל הבית שביתו נשרף, וכאמור, אין חוששים שמא יבואו לכבות.

(כז) הצילו לכם – כלומר בהצלתם זכו בבעלות ממונית על החפץ שהצילו, אבל זה כמובן רק אמצעי משפטי שנעשה בו שימוש כדי להתיר את הסיוע לאח המצוי בצרה.

(כח) ולא הוי שכר שבת – כי מטרת ההצלה לא היתה קבלת שכר, לכן הם

---

5. כך משמע לפי הכלל שהלכה כסתם, וכך כתב המ"ב ס"ק יט.

סעיף י

כל הצלה שאמרנו [צ]אינה אלא לחצר אחרת המעורבת **(כט)**, אבל לא לשאינה מעורבת **(ל)**. הגה: ויש מקילין אף לשאינה מעורבת **(לא)** (סמ"ג והגהות מרדכי).

[צ]שם במשנה וכתנא קמא וכן פסק רמב"ם בפרק כ"ג (ה"כ).

סעיף יא

[ק]יש אומרים דכל הצלה שאמרנו היא לחצר ומבוי הסמוכים לרשות הרבים וגם אינם מקורים, דדמי לרשות הרבים **(לב)**; ומשום

[ק]טור בשם בעל התרומה (סימן רמה).

שולחן ערוך כפשוטו

רשאים לקבל שכר על טרחתם. ואולם ראה בבית יוסף שכתב כי דרישת שכר על הצלה כזו ודאי אינה משנת חסידים, כי לא ראוי לנצל את מצוקת האחר ולהתעשר ממנה.

(כט) לחצר אחרת המעורבת – בזמנם היו הבתים בנויים סביב חצר פנימית, לתוכה פנו פתחיהם. ומן התורה הותר לטלטל בה, כיון שנחשבת רשות היחיד. אלא שאסרו חכמים לטלטל בה, כי השימוש שכל הדיירים משתמשים בתוכה, מדמה אותה לרשות הרבים, ורק אם יעשו בה עירוב[6], רשאים להוציא אליה מבתיהם, ולטלטל בה.

(ל) לא לשאינה מעורבת – כי אין להתיר איסור דרבנן, עבור הצלת ממון.

(לא) אף לשאינה מעורבת – כי איסור דרבנן זה אינו חמור כל כך, וחששו חכמים שאם לא נתיר איסור קל זה, יעבור על איסור כיבוי, החמור יותר. האשכנזים פוסקים כדעה זו, אבל הספרדים פסקו לאסור כדעת המחבר.

(לב) דדמי לרשות הרבים – במקרה זה מלבד החשש שמא יכבה, קיים חשש נוסף של הוצאה לרשות הרבים. לכן אסרו את הוצאת כל חפציו מלבד אלו הנצרכים לו לסעודות, אף שבאמת אין שום איסור בהוצאה לחצר. ואולם במקרה שמוציא לבית אחר, שאינו דומה כלל לרשות הרבים, לא גזרו בזה,

6. דיניו הוסברו בסימן שס"ו.

הכי אין מתירין להציל אלא מזון שלש סעודות וכלים הצריכים; אבל לבית אחר שעירב עמו, יכול להוציא כל מה שירצה; [ר]**ואף לחצר לא אמרו אלא לחצר חבירו, אבל לחצר שלו שאינה צריכה עירוב, יכול להוציא כל מה שירצה (לג);** [ש]**ויש אומרים שאין חילוק (לד).**

[ר]גם זה שם בבעל התרומה (סימן רכו). [ש]טור לדעתו וכן כתב הר"ן (מב: ד"ה והא) בשם הרמב"ן (קטו ע"א ד"ה מתני').

סעיף יב

(לה) [ת]**כל כתבי הקדש מצילין** [א]**האידנא (לו) מפני הדליקה וקורין**

[ת]שבת קט"ו (ע"א). [א]תוספות (קטו ע"א ד"ה אליבא). והרא"ש (פט"ז סימן א) והמרדכי (פט"ז סימן שצ"ו) ושאר פוסקים.

שולחן ערוך כפשוטו

ורשאי להוציא ככל שברצונו.

(לג) כל מה שירצה – כי כל זמן שהוצאת החפצים אינה דומה להוצאה מרשות יחיד לרשות רבים, לא גזרו.

(לד) שאין חילוק – כי הטעם העיקרי המובא בגמרא הוא החשש שמא מתוך שהוא בהול על ממונו יבוא לכבות, ועל כן אסור להוציא לכל מקום. ונראה שזו דעת המחבר[7]. אמנם להלכה כתבו הפוסקים, שאפשר לסמוך על שיטת המקילים, בגלל שזה דין דרבנן[8].

(לה) הקדמה לסעיף – בזמן הקדום נאסר לתרגם את התורה לשפות זרות, או להעתיק ממנה קטעים, כמו גם העלאת התורה שבעל פה על הכתב, או נוסח הברכות שחידשו חכמים, במטרה ליצור בידול והבחנה בין אמיתתה

7. מה שפירשנו שדעת המחבר להחמיר הוא מחמת הכלל הנקוט בידינו "יש ויש הלכה כיש השני", שמשמעותו, כאשר המחבר מביא שני שיטות וכותב יש אומרים וכו' ויש אומרים וכו', הלכה כיש השני.

8. מ"ב ס"ק כט וכף החיים אות נד.

בהם (לז), אפילו כתובים בכל לשון (לח) [ב]**ואפילו כתובים בסם ובסיקרא** (פירוש: מיני צבעונים) **ובכל דבר (לט).** [ג]**וכן מטבע ברכות שטבעו חכמים (מ), מצילין אותם מן הדליקה ומכל מקום** הַתּוּרְפָּה (פירוש: מקום מגולה והפקר)**;** [ד]**וכן תרגום שכתבו עברי, כגון יגר שהדותא (מא) וכדנא תימרון להון, ועברי שכתבו תרגום, או בלשון אחר שאותו העם בקיאים בו (מב);** [ה]**וכן ספר תורה שיש בו ללקט שמונים וחמש אותיות מתוך תיבות שלמות או שיש בו אזכרה,**

[ב]שם (ע"ב) בעיא ונפשטה. [ג]הרא"ש (שם) והמרדכי (שם) והר"ן שם (מג ע"א ד"ה גמ') ושאר פוסקים. [ד]ברייתא שם [ה]שם מסקנת הגמ'.

שולחן ערוך כפשוטו

המוחלטת של התורה לשאר הפירושים והתרגומים שנכתבו במשך הזמן. ובהיות איסור זה תקף, גם הקריאה בספרים אלה נאסרה, ומובן ממילא שגם הצלתם מן הדליקה לא הותרה. ואולם השולחן ערוך התיר את הצלתם מן הדליקה עקב שינויי הנסיבות.

(לו) האידנא – בזמננו.

(לז) וקורין בהם – ומותר ללמוד בספרים אלה.

(לח) בכל לשון – בכל שפה.

(לט) ובכל דבר – כי בעוד שלכתיבת ספר תורה לא כל דבר כשר, אבל בספרים אחרים כל דבר כשר לכתיבה, וכיון שהם בכל מקרה כשרים, מצילים אותם מפני הדליקה בכל אופן.

(מ) שטבעו חכמים – בזמן הקדום נאסרה העלאת נוסח הברכות על הכתב, מחשש לאבידתם והטלת שם שמים לבזיון ברפש חוצות ובאשפתות. אבל בימינו הכל הותר כדי לחזק את לימוד התורה. אמנם בכל זאת ראוי למדפיסי כתבי תורה העלולים להזרק בביזיון שלא לכתוב את שמות ה' בפירוש, אלא יכתבו ה' ואלוקים.

(מא) יגר שהדותא – אף על פי ששונה מכפי שנכתב במקורו בתורה, ובמקום לכתבו בארמית תורגם בכתיבתו לעברית, בכל זאת מצילים אותו.

(מב) שאותו העם בקיאים בו – אין ענין לתרגם בסינית לדוברי אנגלית.

מצילין אותה (מג).

סעיף יג

[ו]**יש מי שאומר דמגלת אסתר, הואיל ואין בה אזכרות, אם אינה כתובה כמשפטה אשורית על העור ובדיו, אין בה קדושה להצילה מפני הדליקה (מד).**

[ו]המרדכי (פט"ז סימן שצו).

סעיף יד

[ז]**הקמיעין (מה) שיש בהם פסוקים (מו), אין מצילים אותם מפני**

[ז]הרשב"א בתשובה (ח"ב סימן רפ"א).

שולחן ערוך כפשוטו

(מג) מצילין אותה – כי אף שזה ספר תורה פסול ואין לקרות בו בציבור, אבל כיון שנותרו בו שמונים וחמש אותיות (כמנין הפסוקים ויהי בנסוע הארון וכו') או שיש בו שם ה', הרי הוא קדוש במקצת, ויש להציל אותו מפני הדליקה.

(מד) מפני הדליקה – כי גם אין בו שמות ה' וגם זה אינו הכתב המקורי. אבל יש אומרים שסוף סוף זה ספר של תנ"ך ויש להצילו. ולמעשה, כיון שמתירים בימינו לתרגם הכל, מצילים את כל הכתבים, ואפילו מגילת אסתר שתורגמה[9].

(מה) הקמיעין – קלף או נייר בו כותבים ברכה מסוימת או צירופי אותיות של פסוקים ושמות מלאכים, או שמות קדושים אחרים. אותו נושאים על גוף האדם או מניחים בבית, להבטחת שלום האדם ורכושו, או לשמירה מעין הרע או משדים ורוחות רעות.

(מו) פסוקים – כלומר אף על פי שיש בהם פסוקים.

---

9. כף החיים אות עג.

הדליקה **(מז)**; [ח]**ויש אומרים שמצילים (מח).**

[ח]טור.

סעיף טו

[ט]**מצילים תיק הספר עם הספר (מט), ותיק התפילין עם התפילין, אף על פי שיש בתוכן מעות (נ);** [י]**והוא הדין לשאר כתבי**

[ט]משנה שם קט"ז (ע"ב). [י]בעל התרומה (סימן רמ"ה) וסמ"ק (מצוה רפב, המכבה והמבעיר).

שולחן ערוך כפשוטו

(מז) מפני הדליקה – הרמב"ם סובר שאין בהם תועלת, כמו שכתב במורה נבוכים (חלק א, פרק סא): "ואל יעלו על לבך הזיות כותבי הקמיעות, ומה שתשמע מהם או תמצא בספריהם הטיפשיים, שמות שהם מצרפים אותם, שאינם מורים על שום עניין כלל, וקוראים אותם שמות, ומדמים שהם צריכים קדושה וטהרה, ושהם עושים נפלאות. כל הדברים הללו סיפורים שאין ראוי לאדם שלם לשמעם, כל שכן לסבור אותם", ועל פי דבריו מובן מדוע אין להציל אותם מן הדליקה.

(מח) שמצילים – כי סוף סוף יש בהם פסוקים, וכשנכתבים לשם שמים באמונה שיש בהם איזה סיוע סגולי, מותר לכתבם, וכן להצילם. אמנם בימינו יש בקמיעות שמות מלאכים בדרך כלל, ולא פסוקים, וממילא אין בהם קדושה, ואין להצילם מפני הדליקה.

(מט) עם הספר – כי התיק של הספר נספח אליו, ולכן ניצל עמו.

(נ) שיש בתוכן מעות – בסעיף ב' ראינו כי הדעות חלוקות לגבי היתר טלטול מעות והצלתם מן הדליקה, אבל בסעיף זה מלמדנו המחבר שאם הם מצויים בתיק בו מונח הספר או התפילין, מותר לטלטלן לכל הדעות, כי מטלטלם אגב דבר המותר לטלטל. כמו כן, כשם שהותר לטלטל ספרים ותפילין לחצר שאינה מעורבת, כך הותר לטלטל את המעות שעמם, כמפורש בסעיף הבא[10].

10. כך מפורש בספר התרומה סימן רמה שהוא מקור דין זה.

הקודש **(נא).**

סעיף טז

כ**אם הניח תפילין בארנקי** (פירוש: כיס) **מלא מעות, יכול להצילו מפני הדליקה או מפני הגנבים והגזלנים למקום שיכול להציל התפילין (נב).** ל**ויש מי שאומר דהיינו דוקא כשהניחם שם מערב שבת (נג).**

כשם בעל התרומה. לסמ"ג (לאוין ס"ה, המכבה והמבעיר) והמרדכי (פט"ז סימן שצה).

סעיף יז

(נד) מ**יש מתירים להציל דסקיא מלאה מעות, על ידי כבר או**

מטור בשם הסמ"ג ובשם הירושלמי (פט"ז ה"ב) וכן כתבו שאר פוסקים.

שולחן ערוך כפשוטו

(נא) לשאר כתבי הקודש – היתר טלטול התיק והמעות לא הוגבל רק עבור אלו המונחים עם ספרי תורה ותפילין, אלא ניתן גם לכל ספרי הקודש, לאחר שכולם הותרו בכתיבה.

(נב) להציל התפילין – סעיף זה מחדש יותר מן הסעיף הקודם, כי בסעיף הקודם התיק בו הונחו התפילין נועדו בעיקר עבור התפילין ולא הונחו בו המעות אלא כבדרך אגב. לא כן התיק עליו מדבר הסעיף הזה נועד בעיקרו עבור המעות, ולא הונחו בו התפילין אלא בדרך אגב, וגם במקרה זה מותר להציל את המעות אגב התפילין.

(נג) מערב שבת – כי אם מכניסן בשבת, הדבר נראה ממש כהערמה ואין להתירו. אבל המתירים סוברים כי אם נחייבו להניח את התפילין בתוך התיק, ודאי לא ישכח את דיני השבת. והלכה כדעה ראשונה. כמו כן נזכיר, שהמחבר הביא בסעיף ב' דעה המתירה לטלטל מעות גם ללא תפילין, אולם דוקא לחצר מעורבת.

(נד) הקדמה לסעיף – בסימן שי"א ראינו כי מותר לטלטל מת, המוקצה מחמת גופו, על ידי שמניחים עליו חפץ שאינו מוקצה, כגון לחם. אמנם מובא שם (בסעיף ה) שהיתר זה ניתן דווקא למת, מחמת הביזיון שבמניעת טלטולו, ולא עבור שאר דברים האסורים בטלטול. ואולם בסעיף זה אנו לומדים, כי

תינוק, מן הדליקה או מן הגנבים והגזלנים, [נ]**ודוקא לרשות היחיד (נה), אבל לא לחצר שאינה מעורבת (נו).** [*]**(מצילין הספרים אפילו לחצר שאינה מעורבת) (נז) ולמבוי** (פירוש: מקום שנכנסים מהם לחצרות) [ס]**שלא נשתתפו בו (נח),** [ע]**ובלבד שיהיו בו שלשה מחיצות ולחי (נט).**

[נ]משנה שם קיא. [*](כאשר הגהתי כן הוא בטור וכן הוא מוכח שצריך לומר כן). [ס]שבלי לקט (סימן קטו) בשם רבינו ישעיה (פסקי רי"ד שבת קיז ע"א ד"ה להיכן מצילין). [ע]שם במשנה (קטז ע"ב) וגמרא (קיז:) וכתנא קמא.

שולחן ערוך כפשוטו

היתר זה ניתן, לשיטות מסוימות, גם לצורך הצלה מן הדליקה. ונראה ברור שאפשר לסמוך על שיטה זו, מאחר שיש מתירים להציל כסף מהדליקה גם ללא היתר זה כפי שראינו בסעיף ב'.

(נה) לרשות היחיד – כי לצורך העברת המעות לא הותר אלא איסור מוקצה, בהיותו איסור רבנן קל.

(נו) לחצר שאינה מעורבת – כי אף שהעברת מעות לחצר אינה חמורה, שכן החצר נחשבת רשות היחיד מן התורה, בכל זאת אסרו חכמים לטלטל בו, כסניף להוצאה האסורה מן התורה, ומשכך הוא חמור ממוקצה, שלא נעשה סניף למלאכה מסוימת.

(נז) אפילו לחצר שאינה מעורבת[11] – כי ההיתר להצלת כתבי קודש רחב מן ההיתר להצלת מעות.

(נח) שלא נשתתפו בו – כי המבוי אף שהוא רשות היחיד מן התורה, אסרו חכמים לטלטל בו, אבל זה איסור דרבנן יחסית קל, שאמנם חמור יותר מאיסור המוקצה, אבל חמור פחות מטלטול במבוי הפתוח מצדו הרביעי, בו קיים חשש הוצאת דברים לרשות הרבים, והאיסור קרוב בגדרו לאיסור תורה.

(נט) שלשה מחיצות ולחי – כלומר שהוא קצת סגור בצדו הרביעי, ובזה אין כל כך חשש שיוציא לרשות הרבים, וממילא האיסור דרבנן שהוטל עליו הוא

11. המילים האלה "מצילים הספרים לחצר שאינה מעורבת" לא נדפסו בספרים העתיקים ונמצאים רק בטור, אבל המפרשים טענו שהם נשמטו בשגגה, וההוכחה לזה, שאם לא יופיעו מילים אלה בטקסט, אין למשפט הבא כל משמעות.

סעיף יח

[פ]כתבו משם גאון, שמותר לומר לאינו יהודי להציל ספרים מן הדליקה אפילו דרך רשות הרבים **(ס)**.

[פ]שבלי לקט (שם).

סעיף יט

[צ]כל מה שמותר להציל מפני הדליקה מותר להציל ממים ומשאר דברים המאבדים **(סא)**.

[צ]רבנו ירוחם (נתיב יב) בחלק ג.

סעיף כ

(סב) [ק]הגליונים שלמעלה ושלמטה, ושבין פרשה לפרשה, ושבין דף לדף, ושבתחלת הספר ושבסוף הספר **(סג)** אין מצילין אותם **(סד)**.

[ק]שם (קטז ע״א) בעיא ולא נפשטה ופסקו הרי״ף (מג ע״א) והרא״ש (פרק ט״ז סימן א) והרמב״ם בפכ״ג (הכ״ז) לחומרא.

שולחן ערוך כפשוטו

איסור קל יחסית.

(ס) דרך רשות הרבים – אף שהמחבר פסק כי אין לבקש מאינו יהודי שיעשה מלאכה מן התורה, אפילו לצורך מצוה, בכל זאת, כדי למנוע זלזול בדברים קדושים, הותר איסור דרבנן של אמירה לנכרי.

(סא) דברים המאבדים – ולא ננקטו השריפות אלא כדוגמא, שהם הגורם הנפוץ ביותר לאיבוד ממון.

(סב) הקדמה לסעיף – ספרי תורה תפילין ומזוזות נכתבים על קלף. כמובן, אין הכתיבה נעשית בחלקו העליון של משטח הכתיבה, אלא אחר הותרת רווח מסוים בחלקו העליון והתחתון, ומרווחים אלו קרויים גליונות. בדרך כלל מחשיבים את הגליונות כחלק מן הספר. ובסעיף זה דן המחבר בדין הגיליונות לאחר שנחתכו מן הספר.

(סג) ושבסוף הספר – שנתלשו מממנו, דבר שלא שכיח כלל היום.

(סד) אין מצילין אותם – כי לאחר שנתלשו אינם מוגדרים ככתבי הקודש, רק

סעיף כא

(סה) [ר]האפיקורסים, דהיינו האדוקים בעבודת כוכבים, וכן מומרים לעבודת כוכבים שכתבו להם כתבי הקודש **(סו)**, אין מצילים אותם; ואף בחול שורפן עם האזכרות **(סז)** שבהן **(סח)**.

[ר]ברייתא שם (קטז ע"א).

סעיף כב

[ש]תיבה שאחז בה האור **(סט)**, יכול לפרום עור של גדי מצדה

[ש]משנה שם קכ (ע"א).

שולחן ערוך כפשוטו

כקלף בעלמא.

(סה) הקדמה לסעיף – כשרותם וקדושתם של ספרי תורה תפילין ומזוזות תלויה בכתיבתם לשם מצוה על ידי סופרים יראי שמים, שמאמינים במה שכותבים. אמנם כאשר מי שאינו מאמין בתורה כותב אותם, הם פסולים למצוותם. ויתירה מזו, כאשר עובדי עבודה זרה כתבם, הם מתכוונים לאליל שלהם, ואז לא רק שנפסלים למצוותם, גם אין להם שום קדושה, ויש לכלות אותם. מציאות זו לא שכיחה היום כלל.

(סו) כתבי הקודש – כאמור מציאות זו לא שכיחה בימינו, כי גם מי שאינו מאמין בא־להים, אינו מאמין באליל אחר. ועל כן ספר שנכתב או נדפס על ידו אפילו שאין בו קדושה ואי אפשר להשתמש בהם לקיום מצוות, אבל ניתן להשתמש ולקרוא בהם כבכל שאר ספרי הקודש.

(סז) שורפן עם האזכרות – של שם ה'. שבדרך כלל אסור לשרוף אותם מן התורה, כנלמד מהפסוק "לא תעשון כן לה' אלוקיכם" (דברים יב, ד).

(סח) שבהן – הסיבה שלא מצילים אותם מן הדליקה נובעת מן הדין המחייב לאבד כל ספר קודש שכתבו מין. אבל כאמור, דין זה כמעט לא מצוי בימינו, כי הדפוס הפך להיות תעשייתי ואין לעובדים בתעשיה זו שום כוונה לאליל מסוים. ולכן יש להציל כל ספר קודש הראוי לשימוש מפני הדליקה.

(סט) שאחז בה האור – כלומר שהאש נאחזה בה והתחילה לשרפה.

האחר שלא תשרף (ע); ועושים מחיצה בכל הכלים להפסיק בין הדליקה, [ת]אפילו כלי חרס חדשים מלאים מים שודאי יתבקעו כשתגיע להם הדליקה, דגרם כיבוי מותר (עא). הגה: במקום פסידא (עב) (מרדכי פרק כ״כ).

[ת]שם וכרבי שמעון בן ננס.

שולחן ערוך כפשוטו

(ע) שלא תשרף – העור של גדי עמיד בפני האש, ושונה מן העץ שהוא חומר דליק. ובהנחת העור הוא מונע מן האש להתפשט. והפעולה מותרת, כי אינו עושה מעשה כיבוי, אלא רק מונע את התפשטות האש.

(עא) דגרם כיבוי מותר – אין בפעולה זו כיבוי ישיר של האש, אלא חום בעירת האש והרוח שאינם תלויים בו, הם שמכבים את האש, ולכן זה מותר. ובגמרא דרשו היתר זה מהפסוק 'לֹא תַעֲשֶׂה כָל מְלָאכָה' (שמות כ י) כי בו כתוב שרק עשיה נאסרה, אבל גרמא מותר. פוסקים רבים הרחיבו היתר זה, והתירו גם בשבת עצמה לכוין את שעון השבת כדי להקדים או לאחר את חיבור החשמל או ניתוקו[12], שהיא פעולה האסורה בעשיה בשבת[13]. אבל יותר נראה שדבר זה אסור, כי כאשר האדם עצמו שולט גם על הכוחות שיגיעו אחר כך, אין להחשיב זאת כלל לגרמא אלא זו ממש מלאכת מחשבת שאסרה תורה[14].

(עב) במקום פסידא – לפי דעת הרמ״א כל ההיתר לעשות מלאכה בגרמא הוא דווקא במקום הפסד.

---

12. עיין לדוגמא יביע אומר ח״ג אורח חיים סימן יח שמתיר ומביא עוד הרבה מחברים הפוסקים כמותו.

13. לא כל פעולה בחשמל היא מלאכה, אלא דווקא כשהחשמל עושה מלאכה, כפי שמבואר בהרחבה בנספח לספר.

14. על פי מה שכתב בשו״ת אחיעזר (ח״ג סימן ס) וזה לשונו ״ולא דמי להא דשבת דף קכ בגרם כיבוי שהוא בא במקרה, ובכהאי גוונא אמרינן לא תעשה כל מלאכה דגרמא שרי, דבכהאי גוונא לא חשוב מלאכה, אבל באופן שהמלאכה תמיד על ידי גרמא, זהו חשוב מלאכת מחשבת״. וכן דעת הרב משה פיינשטיין באגרות משה (יורה דעה ח״ג סימן מז), שיש לאסור זאת. בשעת דחק גדול אפשר לסמוך על המקילים.

סעיף כג

[א]טלית שאחז בה האור (עג), פושטה ומתכסה בה ואינו חושש אם תכבה (עד); [ב]ויש מי שאומר שצריך שלא יתכוין לכך (עה). הגה: מותר לכפות קערה על הנר שלא תאחוז בקורה (עו) (טור ועיין לעיל סי׳ רע״ז סעיף ה׳).

[א]ברייתא שם קכ (ע״א) וממשמעות כמה פוסקים. [ב]בית יוסף (ד״ה וטלית) ממשמעות הטור.

שולחן ערוך כפשוטו

(עג) שאחז בה האור – כלומר אחיזה בעלמא, ולא שכל הבגד דולק באש, כי אם כן, איך ילבש אותו. וכיון שזו בעירה קטנה בלבד, ניתן לכבותה בלבישה ופשיטה, שאז היא כבה מיד[15].

(עד) אם תכבה – פעולה זו הותרה אף שכוונתו לכיבוי, בצירוף שלש סיבות. ראשית, אין וודאות שהכיבוי יצליח. שנית, הכיבוי נעשה בלבישת הבגד שהיא לא הדרך הרגילה, וכל מלאכה הנעשית שלא כדרכה (בשפה הלכתית מוגדר הדבר 'שינוי') נעשה האיסור קל בחומרתו. ושלישית, איסור הכיבוי אינו אלא מדרבנן. וכיון שזו הצלת ממון על ידי איסור שנחלש מחומרתו, התירוהו חכמים.

(עה) שלא יתכוין לכך – כי אם מתכוין, יש רק שתי סיבות להקל ולא שלש, והיא, הכיבוי בשינוי במלאכה שהיא דרבנן. ולדעה זו אף על פי שאינו בטוח בהצלחת הכיבוי, אין להחשיב זאת כסיבה להקל, כשיש כוונה לעשות מלאכה.

(עו) תאחוז בקורה – אין בפעולה זו שום כיבוי, אלא רק מניעת התפשטות הלהבות כלפי מעלה.

---

15. כף החיים אות קו.

סעיף כד

[ג]יש אומרים שאין יכול ליתן עליו **(עז)** משקין כדי שיכבה כשיגיע להם **(עח)**; [ד]ויש אומרים שמותר לעשות כן בשאר משקים **(עט)**, חוץ מן המים, משום כיבוס **(פ)**; [ה]ויש מתירים אפילו במים **(פא)**. ודברי סברא שנית נראים **(פב)**.

[ג]הרי"ף (מה ע"א) וכן כתב הרב המגיד בפרק י"ב (ה"ו) בשם הראב"ד והרמב"ן (קכ ע"א ד"ה הא דאר"י) ודלא כרב יהודה שם, וכן נראה דעת הרא"ש (פט"ז סימן ז). [ד]תוספות שם (קכ ע"א ד"ה נותן) בשם הרשב"ם וכן כתב הטור. [ה]הרמב"ם בפרק יב (ה"ו). והרב המגיד בשם הרשב"א (מז: ד"ה מפני, קכ ע"ב ד"ה הא דאר"י) והר"ן (שם) בשם הרמב"ן (שם).

סעיף כה

[ו]אינו יהודי שבא לכבות אין צריך למחות בידו **(פג)**, אבל קטן שבא

[ו]משנה שם קכ"א (ע"א).

שולחן ערוך כפשוטו

(עז) עליו – על הבגד.

(עח) שיכבה כשיגיע להם – ואין זה דומה לגרמא שבסעיף הקודם, שם יש שני שלבים בין מעשהו לכיבוי האש, שבירת הכלי, והשתלטות המים על האש. ואילו כאן, רק השתלטות המים על האש מפרידה בין נתינת המשקה לכיבוי בפועל.

(עט) בשאר משקים – כי סוף סוף אין זה אלא גרם כיבוי במקום הפסד שהותר, ואין לחלק בין דרגות שונות של גרמא.

(פ) משום כיבוס – הרטבתו במים היא דרך כיבוסו, וזו אסורה.

(פא) אפילו במים – כי אין לו שום כוונה לכבס.

(פב) סברא שנית נראים – נמצא שהמחבר התיר גרם כיבוי אבל חשש לדעת האוסרת שפיכת מים על בגד משום כיבוס. ואולם, בשעת צורך גדול אפשר לסמוך על הפוסקים הסוברים שאין אומרים "שרייתו זוהי כיבוסו" (הרטבת בגד במים היא כיבוסו) בבגד נקי, כשאין לו שום כוונה לכבס.

(פג) למחות בידו – שהוא כלל לא אסור באיסורי השבת וגם לא ביקשנו ממנו

לכבות צריך למחות בידו **(פד)**.

סעיף כו

[ז]יכול לומר בפני אינו יהודי: כל המכבה אינו מפסיד (פה); [ח]אף אם אינו מזומן כאן, יכול לקרותו שיבא, אף על פי שודאי יכבה כשיבא (פו). וכן כל כיוצא בזה בהיזק הבא פתאום, כגון אם נתרועעה חבית של יין, יכול לקרוא אינו יהודי אף על פי שודאי יתקננה כשיבא. הגה: וכל הדינים הנזכרים בדיני הדליקה הני מילי בימיהם, אבל בזמן הזה שאנו שרויין בין עובדי כוכבים והיא חשש סכנת נפשות, כתבו הראשונים והאחרונים ז"ל שמותר לכבות דליקה בשבת משום דיש בה סכנת נפשות והזריז הרי זה משובח. ומכל מקום הכל לפי הענין, דאם

[ז]שם בגמ'. [ח]הרא"ש שם (פרק ט"ז סימן י).

שולחן ערוך כפשוטו

שיעשה כן. והגם שמצפה לקבל במוצאי שבת שכר על פעולתו, על דעת עצמו עשה, ואין בזה איסור.

(פד) צריך למחות בידו – כי מבין שכך רצון אביו, והרי הוא כאילו עושה בשליחות אביו[16].

(פה) אינו מפסיד – כדי שנבין את דברי הסעיף עלינו להסביר, שמלאכה הנעשית בשבת על ידי גוי, אסורה בשני איסורים. האחד הוא **בקשת** ביצוע המלאכה, והוא דיבור אסור, כנלמד מהפסוק 'וְדַבֵּר דָּבָר', שפירשו חז"ל ואמרו "שלא יהא דבורך של שבת כדבורך של חול" (שבת קיג:). והשני הוא, הנאה בשבת ממלאכה שהנכרי ביצע עבור יהודי והנה במקרה שלנו שהנכרי בא לכבות, אין היהודי נהנה ממעשיו, כי מה שנמנעה שריפת חפציו לא נקראת הנאה, כי זו הנאה בלתי ישירה, וגם, אין כאן בקשה ישירה לכבות, ואם כן זה לא דיבור שנאסר, ובמקום הפסד הותר לקרוא לו.

(פו) שודאי יכבה כשיבא – בתנאי שלא יבקש בפירוש לכבות, כדי להמנע מאיסור וְדַבֵּר דָּבָר.

---

16. בסימן שמג נרחיב בעזרת השם את היריעה, ונפרט מתי יש למנוע מן הקטן עשיית איסור.

היו בטוחים ודאי שלא יהיה להם סכנה בדבר, אסור לכבות; אבל בחשש סכנת ספק מותר לכבות אפילו הדליקה בביתו של גוי (פז), וכן נוהגין (תרומת הדשן סימן נ״ח והגהות אשרי פרק מי שהוציאוהו (עירובין פ״ד סימן ו) **בשם אור זרוע** (ח״ב סימן ל״ח)**; ודוקא לכבות הדליקה דהוי מלאכה שאינה צריכה לגופה, ויש סכנה אם לא יכבה (פח), אבל אסור לחלל שבת כדי להציל (פט)** (ממון)**, ואם עבר וחילל צריך להתענות ארבעים יום שני וחמישי, ולא ישתה יין ולא יאכל בשר, ויתן במקום חטאת שמונה עשר פשיטים לצדקה (צ); ואם ירצה לפדות התענית, יתן בעד כל יום שנים עשר**

שולחן ערוך כפשוטו

(פז) בביתו של גוי – כי אם לא ישתתפו היהודים בנסיונות הכיבוי, יתעורר עליהם זעם הנכרים ויסתכנו.

(פח) סכנה אם לא יכבה – הכוונה לחשש רחוק של סכנה ולא לסכנה ממשית, לכן לא הותר אלא איסור דרבנן. אבל בימינו, כפי שהבאנו בהקדמה, מתירים לכבות כל שריפה, כי קיים חשש סכנה מעצם התרחשות השריפה בקרבת מקום לגז ולחשמל, ומחשש להתפוצצות, ולזיהום האויר ברעלים הנודפים מן החומרים הנשרפים.

(פט) כדי להציל – כפי שהוסבר בהקדמת הסימן שבדליקה אין כל היתר לכבות, אף שראינו בסימן זה כי מקילים לעבור על איסור במקרים מסויימים של איסור דרבנן, ומכמה טעמים, כגון, שאם לא נתיר איסור דרבנן, יעברו על איסור תורה.

(צ) שמונה עשר פשיטים לצדקה – כל זה דווקא אם חילל שבת באיסור תורה, שאז, בזמן שבית המקדש היה קיים, נתחייב להביא קרבן חטאת, או באיסור כיבוי דליקה, שהוא איסור תורה לרמב״ם, או שהחמירו בו כאיסור תורה, כפי שהסברנו בהקדמת הסימן. אבל העובר על איסור דרבנן בשוגג, נראה מהרמב״ם (בהלכות תשובה פרק א הלכה א) שאין צריך כפרה[17].

17. כי כתב שם וז״ל, כל מצוה שבתורה, בין עשה בין לא תעשה, אם עבר אדם על אחת מהם בין בזדון בין בשגגה, שיעשה תשובה וישוב מחטאו חייב להתוודות, עד כאן. משמע, שדוקא העובר על עשה או לא תעשה, אבל העובר על איסור דרבנן בשוגג אינו חייב. ואולם העובר על דבריהם

פשיטים לצדקה (צא) (פסקי מהרא״י (תרומת הדשן ח״ב) סימן (ט׳) [ס׳]). **ועיין בטור יורה דעה מהלכות נדה סימן קפ״ה (צב).**

סעיף כז

[ט]גחלת המונחת במקום שרבים ניזוקים בה יכול לכבותה (צג), בין אם היא של מתכת (צד) [י]בין אם היא של עץ (צה), [כ]והרמב״ם

[ט]שם מ״ב (ע״א). [י]דלא כרבי יהודה שם אלא כרבי שמעון, טור ושאר פוסקים. [כ]בפרק י״ב (ה״ב).

שולחן ערוך כפשוטו

(צא) שנים עשר פשיטים לצדקה – הרמב״ם והשולחן ערוך, בשונה מן הרמ״א, לא הביאו כלל דינים אלה, וכנראה סברו, שאדם חוטא צריך לחדול מן החטא, להתחרט עליו, ולקבל על עצמו שלא יחטא עוד, אבל אינו זקוק לצום. ובפוסקים כתבו, שהיום המטרה היא לעודד חזרה בתשובה, ולא להכביד בצומות. כך גם נפסק, שאם נפל ספר תורה, אפשר ליתן צדקה במקום צום.

(צב) ועיין בטור י״ד מהלכות נדה סימן קפ״ה – בבית יוסף שם מובא, שאדם הבא על אשתו כשהיא בחזקת טהרה ופירסה נידה, נחשב הדבר לאונס, ואינו צריך כפרה. אבל אם שגג, עליו לערוך סדרי תשובה כפי שהובאו כאן ברמ״א. ואולם, בשולחנו הערוך שם ביורה דעה לא העתיקם המחבר, כמו שהביאם שם הרמ״א, וכפי שהביאם כאן, ומשמע שלא נקטן להלכה.

(צג) יכול לכבותה – כי אין באיסור כיבוי אלא איסור דרבנן, ובמקום חשש שמא יינזק הציבור, לא גזרו חכמים.

(צד) של מתכת – כיבוי גחלת מתכת אינו איסור מן התורה, מאחר ואין בזה כל יצירת פחם.

(צה) של עץ – אף ששייך בו איסור כיבוי מן התורה, בכל זאת הותר לכבותו, כי אינו מכוון לעשיית פחם, וממילא זו מלאכה שאינה צריכה לגופה, כלומר שאינו פועל להשגת מטרת המלאכה. ולהלכה אנו נוקטים, שמלאכה שאינה צריכה לגופה אסורה מדרבנן. הדין המובא בסעיף זה יסודי מאוד למקרים

במזיד חייב, כי הרמב״ם פסק שמי שעובר במזיד על איסור דרבנן, עובר על איסור לא תסור, שהוא מן התורה, ועיין ביביע אומר (ח״א יורה דעה סימן יד אות ח–ט) שהביא מחלוקת הפוסקים בזה.

אוסר בשל *)**עץ (צו).**

*)(דין טלטול המת מפני הדליקה בסימן שי״א (ס״א). תשלום דיני כיבוי (הדלקה) [והדלקה] בסימן רע״ו ורע״ז).

אחרים, כי יש להוכיח ממנו לכל מקום שקיים חשש להיזק הרבים, אין משגיחים באיסורים מדרבנן, אלא פועלים לסילוק המְפגע.

(צו) אוסר בשל עץ – כי הרמב״ם פסק שמלאכה שאינה צריכה לגופה חייבים עליה, ולא התירו איסור תורה במקום נזק, אפילו אם זה נזק לרבים[18].

18. ודע שיש שיטה בראשונים (בה״ג מובא בר״ן על הרי״ף מסכת שבת דף יט ע״ב ד״ה ומהא שמעינן) שבמקום נזק לרבים מותר לעבור אפילו על איסור תורה.

סימן של״ה
דין חבית שנשברה, ובו ה׳ סעיפים.

סימן זה דומה בעקרונו לסימן הקודם, בו הביא המחבר מעשים שאסרו חכמים לעשותם בשבת מחשש שיבוא לעשות איסור. בסימן הקודם הובא איסור הוצאה מבית העומד להישרף, ומחשש שיכבה. ובסימן זה, איסור הצלת יין מחבית שנשברה, מחשש שבבהלתו יעבור על איסורים. המחבר יסביר מה אסור ומה מותר בסימן זה. ברם, עקב השתנות החיים והמציאות, קשה להקיש מהנאמר בו למציאות של ימינו. ועם כל זה, עדיין אפשר להוציא ממנו כמה כללים הנוגעים לנו, ונביאם בסוף הסימן:

סעיף א

[א]חבית (א) שנשברה (ב), מצילין ממנה מזון שלש סעודות [ב]אפילו בכלים הרבה (ג), דאלו בכלי אחד אפילו מחזיק מאה סעודות מציל (ד). ואומר לאחרים: בואו והצילו לכם (ה); ובלבד שלא יספוג,

[א]משנה שבת קמג. [ב]בפירוש רש״י שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) חבית – מליאה יין.

(ב) שנשברה – כלומר נעשה בה נקב גדול, אבל עדיין אפשר להציל את היין הנותר בחבית. או שאחר זליגת היין על הארץ, הוא נאסף במקום שעדיין ראוי להצילו.

(ג) בכלים הרבה – מדובר שהחבית נשברה לפני הסעודה הראשונה של שבת, כפי שראינו בהצלה מדליקה, בסימן הקודם.

(ד) מאה סעודות מציל – אין בהצלת היין מלאכה, אלא רק חשש שאם יאשרו לו להציל הכל, יבוא לעשות מלאכה אסורה, כהבאת כלים דרך רשות הרבים.

(ה) בואו והצילו לכם – כאילו נעשית הצלה זו לעצמם, ויכולים אחר כך להחזיר לבעל החבית.

דהיינו שלא ישים הספוג במקום היין לחזור ולהטיפו (ו), גזירה שמא יסחוט (ז). [ג]**ואפילו אם יש לו בית אחיזה (ח), דליכא חשש סחיטה (ט), אסור, שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול (י);** [ד]**ולא**

[ג]שם בתוספות. [ד]ברייתא שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(ו) לחזור ולהטיפו – כלומר, מניח ליין לצאת מן הספוג בלא סחיטה.

(ז) שמא יסחוט – חוששים בזה לשני דברים. האחד, שמא ינקה את הספוג מהיין הבלוע בו, וזה אסור משום ליבון. והאחר, הוצאת היין מן הספוג בכוונה, שאסור משום תולדה של דש[1].

(ח) בית אחיזה – ובכך לא נוגע ישירות בספוג.

(ט) דליכא חשש סחיטה – כי אין זה דרך סחיטה[2].

(י) שהוא עושה בחול – וישכח שהיום שבת, ויבוא לקחת ספוג, ללא בית אחיזה, ויעבור על איסור סחיטה[3].

1. זה דומה למה שראינו בסימן שכ סעיף יח, ששייך סחיטה מן התורה בסחיטת בגד בלוע ביין או בשמן, כשמבקש לצרוך את הנוזל הנסחט.

2. בית אחיזה בספוג מבטל את החשש מסחיטה, שהיא תולדה דליבון, כי סחיטה על ידי בית אחיזה איננה דרך ליבון כלל. אבל מצד "דש" אכן יש לחשוש, כי דחיקתו בספוג, באמצעות בית היד, מוציאה את היין הבלוע. עם כל זה כתב המחבר שאין כאן חשש סחיטה, כי אין זו דרך סחיטה, שכן הדבר נעשה בשינוי. ובנוסף, הסחיטה תיכף אחר הספיגה דומה קצת למילוי כוס וריקונו, וראה מה שכתבנו בזה בסימן שכ סעיף יז.

והנה שם בסעיף יז, מדובר בספוג שלגביו יש רק חשש ליבון, כי מדובר בניקיון מלכלוך, ולא בהוצאת יין הבלוע בתוכו. אמנם בסעיף יח שם, מדובר ביין בלוע, ובו קיים חשש של סחיטה תולדה דדש, ומובא שם גם כן ששימוש בבית יד הוא סיבה להקל. ואף על פי שהמחבר כתב שם "אין טענה זו חזקה" לא דחאה לגמרי, כי שם אינו משתמש בספוג כדי למלא ולרוקן, שהרי היין בלוע בספוג עוד לפני שאוחזו. אבל במקרה שלנו, אכן משתמש בספוג ככלי לריקון נוזלים, ולכן לא כתב זאת.

3. ברמב"ם (הלכות שבת כב, טז) הסביר שאם ינהג כמו בחול, יבוא לעשות מלאכה, כגון החזקת מטלית או ספוג ללא בית אחיזה, ומתוך כך יבוא לספוג, ואחר כך יסחט.

יטפח בשמן להכנים ידו ולקנחה בשפת הכלי (יא). הגה: וי"א דוקא חבית שנשברה, שבהול ואם יציל חיישינן שיתקננו (יב), אבל אם נסדק ועביד טיף טיף, שאינו בהול כל כך, מותר להציל בכלים לקלוט ולצרף (יג) (הגהות מרדכי ותוס' פ' כ"ב והגהות מיימוני פכ"ד). **ויש אומרים דכל זה לא מיירי אלא להציל מחצר לחצר (יד), אבל לבית אחר שעירב עמו מצילין בכל ענין (טו), כמו שנתבאר לעיל גבי דליקה (טז)** (פסקי מהרא"י סי' קצ"ו).

שולחן ערוך כפשוטו

(יא) ולקנחה בשפת הכלי – כלומר אל יטביל ידו בשמן הנוזל על הארץ, להתפיסו ביד ולקנחו בשפת הכלי, כי בזה נוהג כדרך חול, ויש לחשוש שבכך ישכח את השבת, ויקח ספוג, ויעבור על איסור.

(יב) חיישינן שיתקננו – כלומר שיתקן את החבית, ותיקון כלי נאסר מן התורה. אבל המחבר לא הביא חשש זה, כי הוא סיבה להקל ולהציל בדרך מותרת, שלא יבוא לעשות איסור תורה. וגם הרמ"א בהמשך דבריו לא פסק כדעה זו.

(יג) לקלוט ולצרף – אבל לא לספוג.

(יד) להציל מחצר לחצר – במקרה זה עובר המציל על איסור דרבנן, ואין לעבור על איסור דרבנן כדי להינצל מהפסד ממון. ולדעת הרמ"א עיקר האיסור הוא שמא יביא כלים מרשות הרבים, אבל ההצלה עצמה ללא ספיגה מותרת, כי בזה, אינו חולק על המחבר.

(טו) מצילין בכל ענין – כי אז אין חשש שיעבור דרך רשות הרבים. אמנם העברה מבית לבית שלא עירב עמו, אסורה, כי לא הותרו איסורים דרבנן לצורך הצלת רכוש. ולפי שיטה זו אין לאסור מחשש לתיקון החבית.

(טז) לעיל גבי דליקה – סימן של"ד סעיף י"א. הרמ"א סבור שעיקר הסיבה לאסור הצלה היא מחשש שיביא כלים מרשות הרבים. לכן במקום שלא קיים חשש כזה, אין לאסור הצלה.

והנה ראינו שם, שלמרות חומרת המחבר, אפשר לסמוך על המקילים בחשש הפסד גדול. ונראה שאם התקלקל המקרר או המקפיא, מותר להעביר את המאכלים למקרר של שכנו, ואף שהוא בהול בהצלת ממונו, אין חשש שיעביר

סעיף ב

(יז) [ח]**אם נשברה חבית בראש גגו, מביא כלי ומניח תחתיה (יח), ובלבד שלא יביא כלי אחר (יט) ויקלוט לקבל מן הקילוח באויר לאחר שירד מן הגג, ולא יביא כלי אחר ויצרף אותו לראש הגג; ואם מציל בכלי אחד, מציל אפילו קולט או מצרף (כ).**

[ח] ברייתא שם קיז.

סעיף ג

[ו]**נזדמנו לו אורחים מביא כלי אחר וקולט, כלי אחר ויצרף (כא);**

[ו] שם.

שולחן ערוך כפשוטו

חפצים ברשות הרבים, כי בזמננו נפסק שאין מציאות של רשות הרבים מן התורה. ובמקרה של הפסד גדול, נראה שמותר להעביר אפילו מאכלים מוקצה[4].

(יז) הקדמה לסעיף - נקדים להסביר שני ביטויים שהובאו בסעיף: "קליטה" הכוונה להנחת כלי בתוך נתיב זרימת היין הנשפך מן הגג, לצורך קליטתו. ו"צירוף" הכוונה לקירוב כלי בעל יכולת קיבול, והצמדתו קרוב מאד לשפת הנקב שבגג, דרכו היין נוזל, גם זה לצורך קליטתו. וכשמשווים בינם, נראה מעשה הצירוף כ'עובדין דחול' הנעשה להצלת ממון, יותר מאשר ה"קליטה".

(יח) ומניח תחתיה – מותר להביא כלי אחד שיקבל את היין, הן בקליטה מרחוק, והן בצירוף מקרוב.

(יט) כלי אחר – כלי נוסף, כי כשהובא יותר מכלי אחד חוששים שמא יביא כלי דרך רשות הרבים.

(כ) קולט או מצרף – כי ההגבלה להביא רק כלי אחד, תמנע ממנו בהלה, ולא ישגה להביא כלי דרך רשות הרבים.

(כא) ויצרף – מחמת נוכחותו של האורח, ניתנה לו רשות להציל כמות נוספת בכלי אחר.

---

4. על פי הדעה שהובאה בסימן הקודם סעיף ב.

ולא יקלוט ויצרף ואחר כך יזמין האורחים, [ו]ולא יערים לזמן אורחים שאין צריכים לאכול (כב). הגה: ומיהו אם עבר ועשה, שקלט ואחר כך זימן אורחים, מותר (כג) (רמב"ם והמגיד פכ"ב).

[ו]שם וכתנא קמא וכפירוש רש"י שם.

סעיף ד

(כד) [ח]**אם יזוב תירוש מגיגית של ענבים שעדיין לא נדרכו, שנמצא אותו הדלף אינו ראוי (כה), שהרי המשקין שבו אסורים ואינו רשאי לשום כלי תחתיו מפני שמבטלו מהיכנו (כו); כיצד יעשה, יניח שם מטתו או שלחנו, ואז יהיה אותו הדלף לפניו גרף של**

[ח]כלבו בהלכות יום טוב.

שולחן ערוך כפשוטו

(כב) שאין צריכים לאכול – כלומר ההיתר להציל ניתן רק לצורך סעודות שבת אמיתיות.

(כג) זימן אורחים מותר – בדיעבד אין להחמיר, מאחר ולא עבר על איסור מלאכה בהצלת היין, ונראה שגם המחבר מודה לזה[5].

(כד) הקדמה לסעיף – סעיף זה דן במציאות שכמעט לא שכיחה היום. ולהבנתו עלינו להיזכר במה שלמדנו בסימן ש"כ סעיף א', שגזרו חכמים איסור על משקין שזבו מעצמן, מתוך פירות, ועשאום מוקצה (כדי שלא יבואו לסחוט ענבים בשבת). עוד למדנו שאסור לבטל כלי מהיכנו, כלומר, אסור להניח מוקצה על כלי שאינו מוקצה, כי הנחה זו אוסרת את טלטולו, והדבר נחשב בונה או סותר, כפי שראינו בסימן ש"י סעיף ו'. כמו כן למדנו שמוקצה הותר בטלטול כשהוא מאוס לסובבים, היתר הנקרא 'טלטול גרף של רעי', שדינו התבאר בסימן שח סעיפים לה–לז.

(כה) אינו ראוי – כדין משקים שזבו, שאסורים בטלטול.

(כו) שמבטלו מהיכנו – כפי שהסברנו בהקדמה.

---

5. כך משמע בבית יוסף, וכך נראה הלכה למעשה בכף החיים אות ד.

רעי (כז) ויכול להניח שם כלי לקבל הדלף כדי שלא יעשה שם טיט (כח), וכשיתמלא הכלי לא יזרקנו בכלי אחר, שלא יבטלנו מהיכנו, אלא מריקו בתוך הגיגית שזבו המשקין ממנו (כט), שהיא מבוטלת מהיכנה על ידי משקין שבה משום משקין שזבו (ל).

סעיף ה

(לא) [ט]**נתפזרו לו פירות בחצר, אחד הנה ואחד הנה, מלקט מעט מעט ואוכל (לב) ולא יתן לתוך הסל ולא לתוך הקופה (לג);**

[ט]ברייתא שם קמב.

שולחן ערוך כפשוטו

(כז) גרף של רעי – כי הדלף הרטוב הזב על הארץ ומתערב באדמה, הופך את המקום למלוכלך ומאוס. וראינו בסימן ש"ח סעיף ל"ז, שכדי למנוע הפסד, מותר לעשות גרף של רעי.

(כח) שלא יעשה שם טיט – ואף שעובר על איסור ביטול כלי מהיכנו, הותר הדבר כדי למנוע מיאוס, והתירו הערמה זאת כדי למנוע הפסד.

(כט) שזבו המשקים ממנו – לכאורה, דברי המחבר כאן אין להם הסבר, כי אם ישיב את הנוזלים אל הכלי ממנו דלפו, הרי יחזרו וידלפו ממנו, ומה התועלת בזה[6]. ויתכן, שמדובר בכלי גדול מאוד, והדלף יוצא ממנו בקצב איטי מאד, טיפה ועוד טיפה. ובזה ששופך את המשקים חזרה לכליו, מציל מה שדלף.

(ל) משקין שזבו – סעיף זה שייך כמובן למקרה בו ניקב בכלי נקב קטן או סדק זעיר, דרכו מטפטף היין טיף טיף, אבל כשנשבר הכלי, הדין שונה, כנתבאר בסעיף א'.

(לא) הקדמה לסעיף – כללו של סעיף זה הוא איסור "עובדין דחול", האוסר לנהוג בשבת כבימי חול. ועל פי כלל זה אסרו חכמים פעולות שאין בהם מלאכה, אבל יש בהם טרחה שלא לצורך שבת, והטורח נראה כמזלזל בשבת.

(לב) מעט מעט ואוכל – כשמלקט לאכול אין שום חשש איסור, כי ודאי מותר לטרוח כדי לאכול בשבת.

---

6. כך הקשה בספר ערוך השולחן כאן הלכה ח.

[1]ואם נפלו במקום אחד, נותן אפילו לתוך הסל, [2]אלא אם כן נפלו לתוך צרורות ועפרורית שבחצר שאז מלקט אחד אחד ואוכל (לד), ולא יתן לתוך הסל ולא לתוך הקופה (ועיין לעיל סי׳ שי״ט (לה)).

[1]הר״ן בשם רבנו יונה מהא דכלכלה שבת קמ״א והרב המגיד בפרק כא בשם הרשב״א.
[2]שם בשם הרמב״ן.

שולחן ערוך כפשוטו

(לג) ולא לתוך הקופה – כי יש בזה טרחה האסורה משום ״עובדין דחול״, אמנם לא נאסר הדבר אלא כשנתפזרו זה מזה, שאסיפתם יש בה טרחה מרובה, אבל כשנפלו ולא נתפזרו רשאי להחזיר את הפירות לסל שלהם.

מותר לאסוף משחקי ילדים שנתפזרו הנה והנה[7]. וכן התירו הפוסקים לאסוף הסוכריות הנזרקים בבית הכנסת בעת שמחה[8]. חרוזי פנינים שנפלו משרשרת ונתפזרו, מותר לקבצם ולהניחם במקום אחד, ולא להשחילם ולתקן את השרשרת[9].

(לד) אחד אחד ואוכל – כי אם נתפזרו בתוך עפר וחול, ואינו לוקטם כדי לאכול, יש בזה איסור בורר.

(לה) לעיל סימן שי״ט – שם למדנו על נוכחותו של איסור בורר אפילו בליקוט אוכל מתוך פסולת, ואינו מתכוין לאכול מיד.

7. הסברנו שאיסור העובדין דחול הוא האסיפה שאינה לצורך שבת. אבל יש ראשונים שהדגישו שהאיסור הוא משום שהאיסוף של הפירות דומה למעמר (סמ״ג לאוין סה, מובא בבית יוסף). ואילו לרמב״ם הדבר אסור מחשש שילחצם וידבקם יחד, ויעבור על איסור תולדת מעמר (פרק כא הלכה יא). ויש מחמירים, שאין האיסור קשור למעמר, אלא אסור משום עובדין דחול (דעת הר״ן, מובא בבית יוסף), ולכן רצו לאסור גם אסיפת משחקים שהתפזרו בבית. אבל נראה, שגם לראשונים הסוברים שאין קשר בין איסור זה למעמר, לא אסרו אסיפה אלא בחצר, שרק אז יש דמיון למלאכה, ולא בחפצים שהתפזרו בחדר. מלבד זאת, גם המחבר כתב לאסור דווקא פירות, ודווקא בחצר, ולא הרחיב מעבר למה שמובא בגמרא.

8. כך פסק בילקוט יוסף הלכות שבת ח״ה בדין מעמר ובדיון שם דן רק מצד מעמר ולא מצד עובדין דחול.

9. ילקוט יוסף סימן שלה אות ד.

סיכום הסימן:

א. בדרך כלל, אין לעבור על איסור דרבנן להצלת ממון.

ב. פעילות הצלה בדרכים מותרות, גם היא, אסרוה חכמים, כשנכרכת בפעילות ההצלה חשש למלאכה. כגון ספיגת יין, שיתכן ויסחטנו לצורך מניעת הפסד.

ג. כשבהעדר חשש זה, מותר להציל, אבל כמובן רק בלא עשיית מלאכה, אפילו מדרבנן.

סימן של"ו

אם מותר לילך על גבי העשבים, וכן באילן, ובו י"ג סעיפים.

סימן זה דן בעיקר בשתי מלאכות שבת, והם הזורע והקוצר, ובאיסורים דרבנן הנלווים אליהם.

סעיף א

(א) [א]אין עולים באילן, בין לח בין יבש **(ב)**, ואין נתלים בו ואין משתמשין במחובר לקרקע כלל, גזרה שמא יעלה ויתלוש. עלה באילן בשבת, בשוגג מותר לירד; [ב]במזיד, אסור לירד **(ג)**. [ג]ואם עלה מבעוד יום, בכל גווני מותר לירד משחשכה **(ד)**. [ד]ויש אומרים דהני מילי כשהיה דעתו לירד מבעוד יום, אבל אם לא היה דעתו

[א]ערובין ק ברייתא. [ב]שם בגמרא לתרוצא חדא (ולא נראה כן מהבית יוסף אלא הם דברי הרמב"ם פרק כא מהלכות שבת). [ג]שם לתירוץ השני. [ד]הרב המגיד בפרק כא מהלכות שבת לתרוץ הגמרא.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) הקדמה לסעיף – בסעיף זה ושאחריו נלמד על גזירת חכמים שאסרו להשתמש בעץ בשבת, מחשש שאם ישכח את השבת, עלול לתלוש פרי או ענף. תלישה אסורה מן התורה, כי היא תולדה של מלאכת קוצר. ובסעיפים אלה יבוארו הגדרות גזירה זו.

(ב) בין יבש – אף שבאילן יבש החשש לתלישה קטן יותר, בכל זאת אסרו כל אילן.

(ג) אסור לירד – ועליו להישאר על העץ עד מוצאי שבת. אמנם אם הוא זקוק לעשיית צרכיו, מותר לרדת, כי גדול כבוד הבריות שדוחה איסור דרבנן.

(ד) מותר לירד משחשכה – אפילו אם עלה במזיד והתכוון להישאר בשבת על העץ, כי בעצם הישארותו על העץ הוא עובר על איסור, ולא רצו חכמים למנוע את ירידתו, אחר שעלה בהיתר.

לירד מבעוד יום לא ירד משחשכה **(ה)**, כיון שהיה דעתו לישב שם באיסור. הגה: ודוקא אדם שעלה שם, אבל אם הניח שם חפץ מבעוד יום אסור ליטלו משם בשבת **(ו)** (המגיד פרק כ"א). וכל זה באילן וכיוצא בו, אבל קנים הרכים כירק, מותר להשתמש בהם אף על פי שמחוברים בקרקע **(ז)**, דאין אסור להשתמש בירק **(ח)** (הגהות אשירי פרק בכל מערבין בשם א"ז וב"י).

סעיף ב

[ח]שרשי אילן הגבוהים מן הארץ ג' טפחים, אסור להשתמש בהם; פחות מכאן, מותר להשתמש בהם דכקרקע חשיבי **(ט)**. ואם באים מלמעלה ויורדים למטה במקום שגבוהים שלשה, אסורים. [ו]ובמקום שאין גבוהים שלשה, מותרים; [ז]היו גבוהים שלשה וחלל תחתיהם, אף על פי שמצד אחד אין חלל תחתיהם והרי הן שוים לארץ,

[ח]משנה שם צט. [ו]שם בגמרא ק וכרבה. [ז]ברייתא שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(ה) לא ירד משחשכה – זהו קנס על שעבר איסור בכוונה. ונראה שקנס זה בא בעיקרו ללמדנו את גודל האיסור לעלות באילן, כי קיומו בפועל נראה רק תיאורטי, שכן מעטים הסיכויים שלאחר שעבר איסור במזיד וטיפס על העץ, יחזור בתשובה, ויקיים את הקנס שלא לרדת.

(ו) אסור ליטלו משם בשבת – כיון שאין איסור בהוותרות החפץ על העץ, לא הקילו חכמים. ודבר זה מוסכם על המחבר.

(ז) שמחוברים בקרקע – ואפילו קנים שיש להם גובה ודומים קצת לאילן.

(ח) להשתמש בירק – כי בדרך כלל לא שייך להשתמש בירק מחובר, לכן גם בהזדמן אפשרות כזו, לא גזרו חכמים איסור. וגם בדברים אלו לא בא הרמ"א לחלוק על המחבר רק להסביר את דבריו.

(ט) דכקרקע חשיבי – עד גובה שלושה טפחים, שזה כעשרים וחמישה סנטימטר (25 ס"מ), נחשב העץ כחלק מן הקרקע, ואין איסור לעמוד עליו או להשתמש בו. מעבר לגובה זה, אסור לעלות עליו ואפילו להשתמש בו, כגון להניח עליו חפץ כלשהו.

אסור לישב אפילו על צד השוה לארץ (י).

סעיף ג

(יא) [ח]מותר לילך על גבי עשבים, בין לחים בין יבשים, כיון שאינו מתכוין לתלוש **(יב)**. [ט]אבל האוכלים בגִנות, אסורים ליטול ידיהם על העשבים שמשקים אותם, אף על פי שאינם מכוונים, פסיק

[ח]מסקנת הגמרא שם וכרבי שמעון. [ט]סמ"ג וסמ"ק והתרומה ושאר פוסקים ובשם הגאונים וכן פסק הטור.

שולחן ערוך כפשוטו

(י) צד השוה לארץ – כי נחשב עץ ולא קרקע.

(יא) הקדמה לסעיף – להבנת הסעיף נחזור ונסביר את המושגים "אינו מתכוין" ו"פסיק רישיה". אינו מכוון הוא עשיית פעולה שיכולה לגרום עשיית מלאכה אסורה, כגון הליכה על עשבים שיתכן ותגרום את תלישתן, ובהלכות שבת יש כלל גדול, שדבר שאינו מתכוון מותר. אמנם כאשר על ידי מעשיו ודאי תתבצע מלאכה אסורה, הדבר מוגדר "פסיק רישיה", ואסור לעשותם.

(יב) שאינו מתכוין לתלוש – אף שהליכה על עשבים כמעט ודאי תגרום לתלישתן שלא במתכוין, לא גזרו על כך איסור, כי אין כאן פסיק רישיה, שכן לא בכל צעד שאדם עושה, נתלש עשב.

רישיה הוא (יג); [א]אבל מותר להטיל בהם מי רגלים (יד) או שאר משקין שאינם מצמיחין. הגה: **ולכן טוב להחמיר שלא לאכול בגנות, אם ישתמש שם עם מים, דבקושי יש ליזהר שלא יפלו שם מים (טו)** (ב"י בשם סה"ת).

[א]שם בפוסקים.

שולחן ערוך כפשוטו

(יג) פסיק רישיה הוא – השקיית שדה היא מלאכה האסורה מן התורה בהיותה תולדת הזורע. ואמנם הנוטל ידיו אינו מתכוין להשקות את הגינה, ובכל זאת הוא בהכרח משקה אותה, ועל כן זה פסיק רישיה, ואסור[1]. אמנם יש מקילים בגינת חברו, בה אין לו כל אינטרס להצמיח צמחים.

(יד) להטיל בהם מי רגלים – כלומר להשתין.

(טו) שלא יפלו שם מים – כאן מתבארת חומרא נוספת, שלא לשתות בגינה מחשש לנפילת מים, שאמנם אין בזה איסור[2], אבל "טוב להחמיר". כשנפילת המים אינה מביאה תועלת, ולא נוח לו שיגדלו שם עשבים, יש מקום להקל,

---

1. המג"א (כאן ס"ק ו) הביא דברי ספר הזכרונות שאוסר ליטול ידים בשדה חבירו, כי זה נחשב פסיק רישיה דניחא ליה, ורק בשדה עכו"ם זהו "לא ניחא ליה" ומותר. והקשה על דבריו מדין יפוי קרקע, שמצינו בגמרא שאפילו בשדה חבירו נחשב "לא ניחא ליה", וכשם שיפוי קרקע מותר משום "לא ניחא ליה", כך יש להתיר השקיה בשדה חבירו משום "לא ניחא ליה".

וכדי ליישב דברי ספר הזכרונות נראה דאין קושיה מיפוי קרקע. כי יש לחלק בין יפוי קרקע להשקיה. כי הנה כל המושג של "יפוי" תלוי ברצון המייפה, ולכן כאשר אין כוונתו ממש ליפות, הרי אין כאן "יפוי". מה שאין כן בשפיכת מים בגינה, הרי גם בלא שום כוונה הוא ממש משקה את הגינה, ואי אפשר לומר בסתם שאינו מעונין להיטיב עם הגינה.

ונתיישבה שיטת דברי ספר הזכרונות שיפוי קרקע בשדה חבירו מותר ומוגדר "לא ניחא ליה" ואילו השקיה בשדה חבירו יש להגדירה "ניחא ליה" והלכך תיאסר, כי הוא ממש משקה את האדמה.

2. כי אין זה פסיק רישיה, ולכן מעיקר הדין מותר. אלא שיש מחמירים בגלל שנפילת המים על הגינה עלולה להתפרש כהשקיה מכוונת.

סעיף ד

[כ]יש ליזהר מלהשליך זרעים במקום ירידת גשמים, שסופן להצמיח; [ל]ואם ישליך לתרנגולים, לא ישליך אלא כשיעור שיאכלו בו ביום או ליומים; ואם הוא במקום דריסת רגלי אדם, מותר, שאין סופו לצמוח **(טז)**.

[כ]הגהות מרדכי והגהות מימוני פרק ח. [ל]שם בהגהות מימוני.

סעיף ה

[מ]עשבים **(יז)** שעלו על אוזן הכלי **(יח)**, מלחות הכלי, חשובים כמחוברים לקרקע והתולשן, חייב **(יט)**.

[מ]שבת קז וקח.

סעיף ו

[נ]עשבים שתחבן בעפר מבעוד יום כדי שיהיו לחים, מותר לאחוז

[נ]שם נ.

שולחן ערוך כפשוטו

בין לספרדים בין לאשכנזים[3].

(טז) שאין סופו לצמוח – השלכת זרעים על האדמה הוא מעשה זריעה, ולכן צריך ליזהר ולא לעשות כן במקום שעתידים לצמוח. גם סעיף זה אינו שכיח.

(יז) עשבים – סוג של פטריות שאינם גדילות על האדמה.

(יח) על אוזן הכלי – על ידית הכלי. דין זה שייך גם כשצמחו בכלי עצמו, אולם בדרך כלל, כלי שנעשה בו שימוש תדיר, אינו מצמיח דבר.

(יט) חייב – ואף שבהמשך נראה כי אין מלאכת קוצר אלא במחובר לקרקע, בכל אופן גם בפטריות אלו נוהג איסור זה, כי זהו דרך גידולם הרגיל, והוא עוקרם משם.

---

3. המחבר אמנם הביא חומרא זו בבית יוסף, אבל לא העתיקה כאן. לכן במקום שהצמיחה לא נוחה לו, נוכל לצרף את דעת הערוך, הסובר כי במקרה של פסיק רישיה דלא ניחא ליה, אין איסור. והמחבר לא דחה לגמרי שיטה זו, כמובא בדבריו בסימן ש"ך סעיף י"ח.

בעלים ולהוציאן (כ); [ס]**והוא שלא השרישו וגם צריך שאינו רוצה בהשרשתן; אבל אם נתכוין לזריעה, אסור (כא).**

[ס]תוספות והר״ן שם.

סעיף ז

[ע]**אסור לתלוש אפילו מעציץ שאינו נקוב (כב).**

[ע]משנה שם צה דפטור אבל אסור, ככל פטורי שבת חוץ מג׳, צינתיו בסימן שכח סוף סעיף כח.

שולחן ערוך כפשוטו

(כ) לאחוז בעלים ולהוציאן – ואף שאסור להזיז את העפר המוקצה, אבל היות ותזוזתם אינה נעשית ישירות על ידו, הדבר מותר[4].

(כא) אסור – כי אז דומה פעולתו לתלישה, שהיא תולדת מלאכת קוצר. וגזרו בזה חכמים, אף אם עדיין לא השרישו.

(כב) מעציץ שאינו נקוב – עציץ ובו נקב, נחשב מחובר לקרקע, כי העפר שבו שואב לחות מן האדמה, בכל מקום שהוא מונח. אבל שאין בו נקב, נחשב כתלוש, ואיסורו אינו אלא מדרבנן, כי עיקר זריעה שאסרה תורה הוא באדמה רגילה. גם תלישה מאדנית שאינה מונחת על הקרקע ואין בה נקבים, לא נאסרה מן התורה רק מדרבנן[5]. מה שאין כן פטריות שגידולם הרגיל אינו באדמה.

---

4. כפי שלמדנו בסימן שיא סעיף ח, שמותר לטלטל מן הצד, לצורך דבר המותר.

5. דעת הגרש״ז אוירבאך (שלחן שלמה סעיף ז) שבימינו השתנה הדבר, כי כיום התקבל הדבר שנוטעים צמחים בעציץ שאינו נקוב, א״כ זה דומה לפטריות על אוזן הכלי, ושב הדבר להיות אסור מן התורה, וחייב חטאת על תלישה מעציץ כזה.

וראיתי סברא דומה גם במים חמים הנוצרים בדוד שמש, שמשום שזה נהפך לדבר רגיל, והפך לאיסור מלאכה מן התורה.

יש הגיון בסברות אלה, אבל למעשה קשה לי לקבל אותם, כי גם בזמן הגמרא היתה החמה מרתיחה נוזלים, וגם אז היה מקובל לזרוע בעציץ שאינו נקוב, כי ברור שזה יכול לצמוח, ולמרות זאת לא מצינו שחכמים חששו לאיסור תורה בזה. לכן נראה לי שזו חומרה גדולה.

סעיף ח

(כג) [פ]**עציץ** (פירוש: חצי כד שזורעים שם עשבים **(כד)**) (ערוך), **אפילו אינו נקוב (כה), יש ליזהר מליטלו מעל גבי קרקע ולהניחו על גבי יתדות, או איפכא, בין שהוא של עץ בין של חרם (כו). הגה: יחור של אילן שנפשח (כז) מערב שבת מן האילן, ובו פירות, מותר לתלוש הפירות**

[פ]מדברי הגהות אשר"י שכתב על פירוש רש"י בהא דפרפיסא שם פ"א.

שולחן ערוך כפשוטו

(כג) הקדמה לסעיף – להבנת הסעיף נקדים שעציץ נקוב נחשב כמחובר לקרקע, ולכן הגבהתו או הנחתו על כלי המונע את יניקתו מהקרקע נאסר מן התורה, כי בזה הוא קוצר. וכן להיפך, אם לא היה מונח על הקרקע, והניחו על הקרקע, יש בזה איסור תורה של זורע. אבל בעציץ שאינו נקוב, בין מעץ ובין מחרס, יש חשש שמא העפר שבו יכול לינוק דרכם מן הלחות שבקרקע, ואסרו חכמים, מחמת חשש זה, להגביהם או להניחם.

(כד) שזורעים שם עשבים – כלומר אדנית.

(כה) אינו נקוב – שכאמור, כשהוא נקוב יש במעשה כזה איסור תורה. ומחדש המחבר, שאם הוא אינו נקוב, יש בו איסור דרבנן.

(כו) בין של חרס – כיון שחרס ועץ אינם אטומים לחלוטין, ויתכן שהלחות של הקרקע משפיעה על הצמיחה. אבל אדניות של זכוכית של מתכת של פלסטיק או של אבן, ובהם פרחים לנוי, מותר להעבירן ממקום למקום. וכן עציץ בבית, מותר להעבירו ממקום למקום בתוך הבית.

(כז) יחור של אילן שנפשח – כלומר שנחתך, הגם שהוא מחובר קצת לעץ,

---

אמנם צריך להבין מה הסברא בזה, מדוע באמת אין בהם איסור תורה, הרי סוף סוף נרתחים המים, והצמח גדל.

ונראה, שנוזלים שהוחמו בשמש, אין החום שבהם נובע ממעשה אדם. ומה שכתב רש"י (שבת לט. ד"ה דשרי) שאין זו דרך החימום, כוונתו שבדרך כלל עיקר החימום אינו נעשה בשמש, ולכן זה לא נקרא בישול.

כמו כן בזריעה, הרי מהות הצמיחה בטבע היא בקרקע, ולכן הגדרת מלאכת הזריעה היא דוקא בקרקע. אלא שראו חכמים לגזור בעציץ שאינו נקוב בגלל הדמיון והתוצאה הדומה. כך נראה לי.

ממנו בשבת (כח) (רבינו ירוחם נ״ב ח״ח).

סעיף ט

[צ]**צנור המקלח מים מן הגג שעלו בו קשים ועשבים שסותמים ומעכבים קילוחו ומימיו יוצאים ומתפשטים בגג ודולפים לבית, ממעכן ברגלו (כט) בצנעה (ל), דכיון דמתקן על ידי שינוי הוא, שאינו עושה אלא ברגליו (לא), במקום פסידא לא גזרו רבנן (לב).**

[צ]כתובות ס ברייתא, וכתבוהו הרי״ף ורא״ש בפרק כב דשבת.

סעיף י

[ק]**הדם מחובר, מותר להריח בו (לג); אבל אתרוג ותפוח וכל דבר**

[ק]סכה לו כגרסת הרי״ף והרא״ש וכן כתב הרמב״ם שם בפרק כ״א.

שולחן ערוך כפשוטו

אבל כבר חדל לינוק מן העץ.

(כח) לתלוש ממנו הפירות בשבת – כי הפירות האלה נחשבים כתלושים, ומותר גם לסיים את חיתוך הענף.

(כט) ממעכן ברגלו – כדי לאפשר למים לזרום.

(ל) בצנעה – התירו חכמים פעולה זו, שלא כמו הכלל שלמדנו, שאין עוברים איסור דרבנן לצורך מניעת הפסד ממוני, כיון שפעולה זו נחשבת מדרבנן משתי סיבות. האחת, שהתיקון הוא לא תיקון שלם, שהרי אינו מסלק את הקש והעשב מנתיב המים, רק ממעכן כדי לאפשר זרימה אבל אין זה תיקון גמור. מלבד זאת, גם האדם עצמו פעל שונה מן הרגיל, כי תיקן ברגליו, ולכן במקרה ויתכן הפסד גדול, התירו הדבר.

(לא) אלא ברגליו – לכן אין להגדיר את פעולתו כמתקן.

(לב) לא גזרו רבנן – מכאן יש להוכיח, שאם כי איננו מתירים איסור דרבנן לצורך מניעת הפסד, אבל כשהנידון הוא דרבנן משתי סיבות, וגם יש בו הפסד גדול, יש מקום להקל.

(לג) מותר להריח בו – ואין לחשוש שמחמת הרצון להריח יתלשנו, כי ההרחה אפשרית ללא תלישה.

הראוי לאכילה, אסור להריח בו במחובר, שמא יקוץ אותו לאכלו (לד).

סעיף יא

[1]**השורה חטים ושעורים וכיוצא בהם במים (לה), הרי זה תולדת זורע (לו) וחייב בכל שהוא. הגה: ומותר להעמיד ענפי אילנות במים בשבת, ובלבד שלא יהיו בהם פרחים ושושנים שהם נפתחים מלחלוחית המים (לז)** (מהרי"ל). **ועיין לקמן סימן תרנ"ד (לח).**

[1]רמב"ם בפרק ח, וכתב הרב המגיד שהוא מסוגיא דזבחים פרק דם חטאת..

שולחן ערוך כפשוטו

(לד) שמא יקוץ אותו לאכלו – זהו חשש סביר, כי אכילת פרי לא תלוש אינה נוחה כלל.

(לה) וכיוצא בהם במים – שריה זו לא נעשית כריכוך לצורך אכילה, אלא כהתחלת צמיחה וגידול. ולשם כך משהים אותם במים זמן מרובה, ואחר כך מועברים לזריעה באדמה, להמשך הצמיחה.

(לו) תולדת זורע – פעולה זו אינה בכלל אב של מלאכת הזורע, כי רק זריעה באדמה מוגדרת כך, כמו שקצירה ותלישה אינם אלא בחיתוך מן המחובר לאדמה. אבל היא תולדת הזורע, שכן באמצעותה נעשים הזרעים ראויים לזריעה. ולפי זה נראה שגם שתילת צמחים קטנים, שהגננים שותלים באדניות קטנות, ובהם נקבים, כהכנה לזריעה או נטיעה בשדות החקלאים, אסורה מן התורה, בהיותה תולדת הזורע. אמנם, כאשר האדניות אינן נקובות, אין בזה איסור תורה, כמו שהוסבר לעיל בסעיף קטן כב, אבל חכמים גזרו בגלל הדמיון והתוצאה השוה.

(לז) מלחלוחית המים – בזה רבנן אסרו, כי הדבר נראה כמלאכת זורע.

(לח) ועיין לקמן סימן תרנ"ד – שם נתבאר כי מותר להחזיר לולב אל המים, ואפילו להוסיף מים, אבל החלפת המים אסורה משום טרחה.

סעיף יב

[ש]תאנים שיבשו באיביהן (לט), וכן אילן שיבשו פירותיו בו, התולש מהם בשבת חייב (מ), אף על פי שהם כעקורים לענין טומאה (מא).

[ש]שם מהא דחולין קכז.

סעיף יג

(מב) [ת]אסור להשתמש בצדדי האילן (מג), אבל בצדי צדדין מותר. [א]לפיכך אסור לסמוך הסולם לצדי האילן דכי סליק ביה משתמש

[ת]שבת קנד. [א]הר״ן.

שולחן ערוך כפשוטו

(לט) שיבשו באיביהן – כלומר עוד בהיותם מחוברים לענף (איביהן מלשון אב).

(מ) התולש מהם בשבת חייב – כל זמן שהם מחוברים לגמרי לאילן, נחשבים המה כמחוברים לקרקע, ותלישתם נחשבת בכלל מלאכת הקוצר. ואין זה דומה לענף של אילן שנפשח (ראה סעיף ח׳ לעיל), שהוא חתוך כמעט כולו, ועל כן לאחר שפסקה יניקתו, אין בו איסור קוצר. מה שאין כן בפירות אלו, הגם שנתייבשו וחדלו לינוק מן העץ, אבל הם מחוברים בו לגמרי .

(מא) כעקורים לענין טומאה – הלכה היא שאוכל צומח, אינו מקבל טומאה בהיותו מחובר לקרקע, רק אחר שנתלש. ואם נתלש ונטמא, כגון שנפל עליו שרץ מת, אינו נאכל על ידי המדקדקים לאכול מאכלים טהורים (מציאות לא שכיחה בימינו). במקרה שלנו, האוכל מחובר אמנם, אבל עומד לאכילה כי חדל לינוק, וכיון שיש לו שם אוכל, הוא מקבל טומאה. ומה שנאסר לתלשו בשבת, אין בזה ראיה שאינו אוכל, כי זהו אוכל שעדיין לא נתלש.

(מב) הקדמה לסעיף – בסעיף א׳ למדנו אודות איסור השימוש באילן בשבת. בסעיף זה המחבר מגדיר מהו השימוש האסור, ומה אינו.

(מג) בצדדי האילן – כלומר לא רק העליה על האילן, או הנחת חפץ כלשהו על גביו נאסרה, אלא גם השענות או הסתמכות על האילן נכללו באיסור.

בצדדין (מד), אבל אם יש יתד תקועה בצדי האילן מותר לסמוך סולם עליו (מה), דהוה לה יתד צדדין, וסולם צדי צדדין (מו). ואם נעץ בו יתד ותולה בו כלכלה (מז), היתד נקרא צדדין והכלכלה כצדי צדדין (מח). הגה: **ומותר ליגע באילן, ובלבד שלא ינידנו (מט)** (ב"י בשם אורחות חיים). **בור עמוק, אפילו מאה אמות, מותר לירד ולעלות ומטפס ויורד ומטפס ועולה ולא חיישינן שמא יעקור קרקע בירידתו ועלייתו (נ)** (טור).

שולחן ערוך כפשוטו

(מד) דכי סליק ביה משתמש בצדדין – תרגום: כי העולה על הסולם, משתמש בצידי האילן.

(מה) לסמוך סולם עליו – בערב שבת.

(מו) וסולם צדדי צדדין – לכן על הסולם מותר לטפס, אבל על היתד אסורה אפילו הנחת דבר.

(מז) ותולה בו כלכלה – מערב שבת.

(מח) והכלכלה כצדי צדדין – לכן בשבת אסור להניח סל על היתד. אבל סל שהונח עליו טרם השבת, מותר להכניס או להוציא ממנו. כמו כן אסור לתלות בשבת נדנדה על מוט הקבוע בעץ, אבל אם תלאה בערב שבת מותר להשתמש בה, כי היא נחשבת צידי צדדים, אבל רק בתנאי שאינו גורם נדנוד של העץ[6].

(מט) ובלבד שלא ינידנו – כמו כל מוקצה שלא הנגיעה נאסרה, אלא הזזתו.

(נ) בירידתו ועלייתו – לא גזרו בבור כמו שגזרו באילן.

6. שמירת שבת כהלכתה פרק כו סעיף יז.

סימן של״ז
דין כיבוד הבית ודבר שאינו מתכוין, ובו ד׳ סעיפים.

בסימן זה דנים במלאכת חורש, ובתולדתו השוויית גומות. עיקר מלאכת חורש הוא הכנת הקרקע לקבלת הזרעים. מהתורה המלאכה היא, כשחורש כדרך החורשים בכלים המיוחדים לחרישה. השוויית גומות, כלומר יישור קרקע שיש בה גבשושית, ומילוי הגומות שבה, כשנעשית על הקרקע בחוץ היא תולדת מלאכת החורש. וכשנעשית בבית שאינו מרוצף (דבר שכמעט ולא קיים היום) היא תולדה של מלאכת בונה.

טאטוא בית שאינו מרוצף יש בו השוויית גומות ללא כוונה. ונזכיר את המושגים בנושא: דבר שאינו מתכוון הוא עשיית פעולה מותרת, העלולה לגרור אחריה מלאכה אסורה. כשהמלאכה הנגררת נעשית בהכרח, הדבר נקרא ״פסיק רישיה״. ואנו מבחינים בין פעולה הכרחית שעושה המלאכה רוצה בה (״פסיק רישיה דניחא ליה״), לבין פעולה הכרחית שאין לו ענין בה (״פסיק רישיה דלא ניחא ליה״). להלכה, דבר שאינו מתכוון מותר; ואם הוא באיסור תורה, בפסיק רישיה דניחא ליה יש בו איסור תורה, ופסיק רישיה דלא ניחא אסור מדרבנן (ויש המקילים בכך ומתירים, כפי שראינו בסימן ש״כ). ובאיסור מדרבנן, פסיק רישיה דניחא ליה אסור מדרבנן, ופסיק רישיה דלא ניחא ליה מותר למחבר, והרמ״א אוסר גם בזה.

סעיף א

[א]דבר שאין מתכוין – מותר, והוא שלא יהא פסיק רישיה (א).

[א]מסקנא דגמרא שבת כ״ב ע״א ובכמה דוכתי.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) פסיק רישיה – כפי שהסברנו בהקדמה לסימן.

[ב]**הילכך גורר אדם מטה, כסא וספסל, בין גדולים בין קטנים, ובלבד שלא יתכוין לעשות חריץ (ב).** [ג]**ומותר לרבץ הבית (ג), כיון שאינו מתכוין להשוות גומות, אלא שלא יעלה האבק (ד).**

[ב]שם. [ג]מסקנא דגמרא שבת צ"ה ע"א.

סעיף ב

[ד]**אסור לכבד הבית (ה), אלא אם כן הקרקע מרוצף (ו).** [ה]**ויש מתירים אפילו אינו מרוצף (ז). הגה: ויש מחמירין אפילו במרוצף (ח)** (טור בשם ר"י, ומרדכי רמז תי"ד, ור' ירוחם חי"ג וסמ"ג וסה"ת)**, וכן נוהגין ואין לשנות (ט).**

[ד]טור בשם הרמב"ם בפרק כ"א ה"ג. [ה]טור בשם בה"ג, וכן כתבו התוספות בדף צ"ה ע"א בשמו. וכן פסק הרי"ף מח ע"א, וכתב הר"ן שכתב בתשובה דהא דתנן בביצה כב ע"ב דחכמים אוסרים לכבד בין המיטות - ר' יהודה היא, ולא קיימא לן כוותיה.

שולחן ערוך כפשוטו

(ב) לעשות חריץ - המתכוון לעשות חריץ הרי הוא חורש מדרבנן, כי אינו חורש בצורה הרגילה. ושאינו מכוון, אם אינו פסיק רישיה - מותר לכל הדעות. אם החריץ בוודאי ייעשה, הרי זה פסיק רישיה בדרבנן. לכן אם נוח לו בחריץ - אסור, ואם לא נוח לו, למחבר מותר ולרמ"א אסור.

(ג) לרבץ הבית - לשפוך מים בבית שאינו מרוצף, כדי להיפטר מהאבק.

(ד) שלא יעלה האבק - ואין בכך הכרח שישווה גומות. לכן זהו דבר שאינו מתכוון ואינו פסיק רישיה, ומותר.

(ה) לכבד הבית - לטאטאו.

(ו) הקרקע מרוצף - ובבית שאינו מרוצף בהכרח ישווה את הקרקע.

(ז) אינו מרוצף - משום שאין הכרח שישווה, ואינו "פסיק רישיה"[1].

(ח) אפילו במרוצף - גזרה שמא יבוא לטאטא גם במקום שאינו מרוצף.

(ט) ואין לשנות - כתבו הפוסקים שגזרה זו שייכת רק במקומות בהם יש חלקים בבית שאינם מרוצפים, אבל כיום כל הבתים מרוצפים, ואין מקום

1. נראה שסברת המקילים היא, שבשטח גדול כמעט ודאי הוא שבהכרח ישווה גומות, אבל בכל טאטוא וטאטוא אין בכך "פסיק רישיה".

מיהו על ידי אינו יהודי מותר (י) (רבינו ירוחם חי"ג), **וכן על ידי בגד או מטלית או כנף אווז הקלים ואינו משוה גומות (יא)** (אגור). **ואסור לכבד הבגדים על ידי מכבדות העשויים מקסמים, שלא ישברו קסמיהם (יב)** (הגהות אלפסי לו ע"א).

סעיף ג

[1]**אין סכין את הקרקע (יג), ולא מדיחים אותו (יד), אפילו הוא מרוצף (טו).**

[1]רמב"ם בפכ"א, ממעשה דתלמידו של רבי מאיר, שבת מ' ע"ב ובתוספתא פרק י"ז.

סעיף ד

[1]**אסור לצדד חבית על הארץ (טז), דכיון שהיא כבידה יבא להשוות**

[1]שבת קמ"א ע"א. *אם מותר לשחוק באגוזים או תפוחים – בסימן שאחר זה סעיף ה'.

שולחן ערוך כפשוטו

לחשש זה, ומותר לטאטא בתינו ללא חשש.

(י) מותר – אפילו במקום שאינו מרוצף. כי אין איסור של 'פסיק רישיה דניחא ליה' על ידי גוי[2].

(יא) ואינו משווה גומות – לכן מותר אפילו באינו מרוצף, כל עוד אינו מתכוון להשוות גומות.

(יב) שלא ישברו קסמיהם – שבירת כלי אסורה מדרבנן. שבירת הקיסמים קרובה לפסיק רישיה, וראינו שדעת הרמ"א לאסור פסיק רישיה אפלו באיסור דרבנן. ולדעת המחבר מותר. דין זה הוא דווקא במטאטאים שלהם, אולם בימינו שערות המטאטאים אינן שבירות.

(יג) סכין את הקרקע – לתת על הקרקע שמן בעל ריח טוב.

(יד) מדיחים אותו – נתינת הרבה מים על הקרקע לצורך נקיון. ואסור כי כמעט וודאי שישווה גומות.

(טו) אפילו הוא מרוצף – שמא יבוא לעשות זאת גם במקום שאינו מרוצף. והיום, שכל הבתים מרוצפים, אין מקום לגזירה זו.

(טז) חבית על הארץ – לסדרה יפה על קרקע שאינה מרוצפת.

---

2. כמו שראינו ברמ"א בסוף סימן רנ"ג, ועיין דברינו שם ס"ק צ"ה ובהערה 22.

גומות ודאי, והוי פסיק רישיה* **(יז).**

שולחן ערוך כפשוטו

(יז) והוי פסיק רישיה – גם כאן, מציאות זו אינה שכיחה היום, כיוון שהקרקע אצלנו מרוצפת.

סימן של"ח
דברים האסורים בשבת משום השמעת קול, ובו ח' סעיפים.

אסרו חכמים לנגן בכלי שיר בשבת. מהות האיסור היא משום שהדבר פוגע במהות המיוחדת של השבת, וכדי לחזק את האיסור קשרו אותו חכמים לחשש מלאכה, שמא יבוא לתקן את הכלי. ונחלקו בגמרא על גבולות איסור זה: יש אומרים שהאיסור מוגבל להשמעת קול שיר, ויש שהרחיבו ואסרו השמעת רעש בדרכים שונות. המחבר פסק בכך לגמרי להיתר ואילו הרמ"א קיבל חלקית דעת המחמירים.
בחלק שני של הסימן מובאים איסורי דרבנן נוספים, רובם גזרות שהיה מקום לחשוב שנאסרו משום השמעת קול. ואגב גזרות אלו הובאו בסוף הסימן גזרות נוספות.

סעיף א
א**השמעת קול בכלי שיר – אסור (א), אבל להקיש על הדלת וכיוצא בזה, כשאינו דרך שיר – מותר (ב).** הגה: **וכן אם לא עביד מעשה, שרי. ולכן אלו שקורין לחבריהם ומצפצפים בפיהם כמו צפור, מותר לעשותו בשבת (ג)** (הגהות אלפסי). **ואסור להכות בשבת על הדלת בטבעת הקבוע בדלת, אף על פי שאינו מכוין לשיר, מכל מקום הואיל והכלי מיוחד לכך, אסור (ד).**

א עירובין ק"ד ע"א.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) אסור – שמא יתקן את כלי הנגינה.
(ב) מותר – שלא נאסרה השמעת קול, אלא היוצא מכלי שיר בלבד.
(ג) לעשותו בשבת – אין איסור כלל על השמעת קולות בפה, כולל שריקות שונות, כל עוד אינו משתמש בכלי.
(ד) אסור – למחבר הדבר כלול בהיתר להקיש על הדלת. אולם לדעת הרמ"א האיסור כולל כל כלי שמיועד להוציא קול, אף אם אינו כלי שיר.

ולכן אסור לשמש להכות על הדלת לקרוא לבית הכנסת על ידי הכלי המיוחד לכך (ה), אלא מכה בידו על הדלת (ו) (אגור וב"י בשם פסקי תוספות דעירובין).

סעיף ב

יש [ב]מתירים לומר לגוי לנגן בכלי שיר בחופות (ז). הגה: ואפילו לומר לגוי לתקן הכלי שיר – שרי (ח) משום כבוד חתן וכלה (ט), אבל בלאו

[ב]טור בשם אבי העזרי.

שולחן ערוך כפשוטו

(ה) המיוחד לכך - וקבוע על הדלת. ולמחבר מותר.

ספר תורה שמחוברים למעילו כעין פעמונים המשמיעים קול - למחבר ודאי מותר, שהלא אין כאן כלי נגינה. וגם לאשכנזים יש מקום להקל, כי נושא הספר אינו מתכוון להשמיע את הקול[1].

(ו) על הדלת - ואף שגם בכך משמיע קול, האיסור הוא רק בכלי שנועד להשמעת קול.

(ז) בחופות - כלומר: בשבת חתן, שהלא אין עורכים חופות בשבת[2]. טעם ההיתר, כי איסור אמירה לגוי הוא איסור דרבנן, ולא אסרו זאת חכמים לצורך מצוה[3]. המחבר כתב זאת בלשון "יש מתירים", כי יש חולקים וסוברים שאמירה לגוי מותרת רק במצווה ממש, ולא בנגינה שהיא תוספת למצווה. ואף שמלשון המחבר והרמ"א נראה להקל, המנהג היום הוא לא לסמוך על כך, כיוון שהאזנה לכלי נגינה בשבת עלולה לפגוע בקדושת ובאווירת השבת[4].

(ח) שרי - תרגום: מותר.

(ט) חתן כלה - כיוון שלשמח חתן וכלה זו מצווה גדולה וחשובה, ויש

---

1. על פי המג"א ס"ק א, והש"ך יו"ד סימן רפ"ב ס"ק ד. ועיין במשנה ברורה ס"ק ו' שמביא גם חולקים. ולמעשה אפשר לסמוך על המקילים באיסור זה, שהוא גזרה קלה.

2. כמבואר בסימן הבא בסעיף ד'.

3. כפי שראינו בסימן ש"ז סעיף ה.

4. ועיין כף החיים אות יד, שהעלה שאולי גם המחבר נקט לשון זו כיוון שדעתו לאסור.

הכי אסור (י) (מרדכי ביצה רמז תרצ"ו). **ומיהו בזמן הזה נהגו להקל (יא), מטעם שיתבאר בסימן שאחר זה לענין טפוח ורקוד (יב).**

סעיף ג

זוג המקשקש לשעות, עשוי על ידי משקלות (יג) – [1]מותר לערכו ולהכינו מבעוד יום (יד) כדי שילך ויקשקש כל השבת (טו).

[1]אגור בשם תשובת אביו.

שולחן ערוך כפשוטו

המתירים לבקש מגוי לעשות אפילו מלאכה מהתורה לצורך מצווה[5]. וסובר הרמ"א שאפשר לסמוך על שיטה זו לשמח חתן וכלה. אבל המחבר לא קיבל קולא זו.

(י) אסור - אם אינו עבור חתן וכלה, אסור לומר לנכרי לנגן, אפילו במקום מצווה.

(יא) נהגו להקל - לבקש מגוי לנגן לצורך מצווה[6]. וכאמור, כיום מחמירים בכך.

(יב) לעניין טיפוח וריקוד - שם בסעיף ג' הביא הרמ"א שיש אומרים שבזמן הזה אין מקום לגזור שמא יתקן כלי שיר, ומצרפים דעה זו במקום של ספקות.

(יג) משקלות - שעון מטוטלת.

(יד) מבעוד יום - אבל לא בשבת. משום שדומה לתיקון כלי[7].

(טו) ויקשקש כל השבת - איסור השמעת הקול, כשאר איסורי שבת, הוא רק אם עושה פעולה בשבת עצמה, ולא אם הקול נשמע ממכשיר שלא נעשתה בו פעולה בשבת[8].

---

5. ראה דברי הרמ"א בסימן ש"ז שם, ובסימן רע"ו סוף סעיף ב, ודברינו שם בס"ק כ"ג.

6. ולא לבקש לתקן כלי שיר, אלא לצורך חתן וכלה. כך משמע מהדרכי משה.

7. מכאן יש שאמרו שמותר למתוח שעון מכני בשבת רק כשהוא הולך, אך לא לאחר שפסק. ויש שהתירו, כי אין זה תיקון הכלי, אלא זו דרכו. ועיין יביע אומר ח"ו או"ח סימן לה. כיום הדבר כמעט אינו מצוי, וגם השעונים האנלוגיים פועלים בכוח סוללה, ולא במתיחת קפיץ.

8. ועיין רמ"א רנ"ב, ה.

סעיף ד

המשמר פירותיו וזרעיו מפני חיה ועוף (טז), [ד]לא יספוק כף אל כף, ולא יטפח כפיו על ירכו, ולא ירקד להבריחם, גזירה שמא יטול צרור ויזרוק להם (יז).

[ד]עירובין ק"ד ע"א ברייתא וגמרא שם.

סעיף ה

[ה]אין שוחקים באגוזים, [ו]ולא בתפוחים וכיוצא בהן, משום אשווי גומות (יח). הגה: ודוקא על גבי קרקע **(יט), אבל על גבי שלחן שרי, דליכא למגזר שם משום גומות (כ)** (רבינו ירוחם ח"ד). **ומותר לשחוק בעצמות שקורין טשי"ך, אף על פי שמשמיעים קול, הואיל ואינן מכוונין לשיר (כא)** (ד"ע). **וכל זה בשוחק דרך צחוק בעלמא** (ב"י), **אבל בשוחק כדי להרויח - אסור, אפילו**

[ה]טור בשם ר"ח והרי"ף. [ו]לפירוש הרי"ף, ולפי מה שכתב הב"י גם לדעת ר"ח.

שולחן ערוך כפשוטו

(טז) מפני חיה ועוף - כלומר: רצונו להשמיע קול כדי להבריח ציפורים וחיות, שלא ישחיתו גינתו.

(יז) ויזרוק להם - אין איסור להשמיע רעש אם אינו משתמש בכלי נגינה. וכאן גזרו חכמים שמא יבריחם גם בזריקת אבן או צרור, שהם מוקצים.

(יח) משום אשווי גומות - למרות שמדובר במשחקים שמשמיעים קול, כל עוד לא משתמש בכלי נגינה - אין איסור בהשמעת הקול.

איסור השוואת הגומות התבאר בהרחבה בסימן הקודם, והאיסור הוא רק ישירות על קרקע שאינה מרוצפת.

(יט) על גבי קרקע - שאינה מרוצפת.

(כ) משום גומות - והוא הדין ברצפה של ימינו.

(כא) ואינן מכוונין לשיר - איננו בטוחים מהו משחק זה, אבל למדנו מכאן שאין איסור להשתמש בכלים ומשחקים גם אם הם משמיעים קול או רעש, כשאין זה מהות המשחק.

שוחק בתם ובחסר (כב), דהוי כמקח וממכר (אגור וב"י ורמב"ם פכ"ג). **ומכל מקום אין למחות בנשים וקטנים, דמוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין (כג)** (תוס' וסמ"ג והגהות מיימוני פכ"א). **ולשחוק בכדור, עיין לעיל סימן ש"ח סעיף מ"ה (כד).**

שולחן ערוך כפשוטו

(כב) בתם ובחסר - הוא המשחק "זוג או פרט", שהוא משחק אותו משחקים עם האצבעות בלבד, ללא קלפי משחק, וצריך לנחש בו אם החבר בחר מספר זוגי או אי זוגי. משחק כזה ודאי מותר בשבת, אך כותב הרמ"א שאם סיכמו ביניהם שהמנצח יקבל כסף, גם אם מתן הכסף הוא לאחר השבת - אסור לשחק זאת בשבת, משום שהדבר דומה למקח וממכר, שנאסר בשבת שמא יכתוב.

(כג) ואל יהיו מזידין - זהו כלל גדול בהלכה, האומר שאם אנשים עוברים על איסור בלא יודעין, ואנו מעריכים שלא ישנו את מנהגם גם אם יגידו להם - עדיף לשתוק, כיוון שכעת חטאם כשוגגים הוא קטן, ואם ידעו שחוטאים ולא יעזבו - יגדל עוונם. דין זה לא נאמר בדבר שאיסורו ידוע לכל.

(כד) ש"ח סעיף מ"ה - שם אסר המחבר את משחק הכדור, כיוון שמשחק זה פוגע בקדושת השבת על ידי הריצה והזיעה והתלבושת (לכן גם הכדור מוקצה ואסור בטלטול). ולדעת הרמ"א שם מי שנהנה מהמשחק, הדבר נחשב לחלק מעונג השבת שלו, ואין בכך איסור (וממילא הכדור אינו מוקצה). ואולם גם הרמ"א לא התיר אלא משחקי כדור בחצר בין חברים, ולא משחקי קבוצות היוצרים חילול שבת המוני[9].

9. בהרבה ספרי הלכה מובא שאסור לגדולים לשחק בשבת, אלא יש להקדיש את השבת ללימוד תורה, והדיון בסוגי המשחקים הוא לקטנים בלבד. ובספרי "בעקבות המחבר" ח"א (מעמ' קפ"ז) הסברתי כך את דברי שו"ע שאוסר לשחק בכדור בשבת. אולם כעת חוזרני בי, כי רואים מדברי המחבר שם שהאיסור הוא דווקא במשחקי כדור. ומדברי הרמ"א כאן נראה שאין להטיל על כל הציבור דרישה שאינה אלא לתלמידי חכמים.

סעיף ו

[ז]אסור לשאוב מים בגלגל (כה), גזירה שמא ימלא לגנתו וחורבתו או למשרה של פשתן (כו). [ח]לפיכך אם לא היה שם לא גינה, ולא חורבה, ולא בריכה לשרות בה פשתן – מותר (כז). [ט]ויש אומרים שלא אסרו אלא בגלגל גדול שמוציא מים הרבה ביחד בלא טורח, והם גלגלים הקבועים בהם דליים הרבה סביב, אבל גלגלים שלנו שאין ממלאים בהם אלא מעט – מותר, דליכא למיחש למידי (כח).

[ז]עירובין ק"ד ע"א. [ח]טור בשם הרמב"ם בפרק כ"א ה"ה, וכתב הרב המגיד שהוא מדברי אמימר שם. [ט]הרא"ש שם בשם ר"ת.

שולחן ערוך כפשוטו

(כה) לשאוב מים בגלגל - לשאוב מים מבור, בעזרת גלגל שתלויים עליו דליים.

(כו) של פשתן - מפורש בגמרא שאף שיש בכך השמעת קול, לא אסרו משום הרעש שבדבר, אלא גזרה שמא ישקה גינתו במים אלו (דבר האסור משום זורע), או שישרה בהם פשתן (דבר האסור משום לש).

(כז) מותר - כיום אין לנו גלגל כזה, ואין מקום לגזרה זו.

(כח) דליכא למיחש למידי - תרגום: שאין לחשוש לדבר. כלומר: לדעה זו לא גזרו חכמים איסור אלא במערכת שמוציאה בקלות הרבה מים, אך דלי או שניים על גלגלת נחשבים לשימוש ביתי רגיל, ולא גזרו בהם.

סעיף ז

[ז]מי שיש לו [כ]פירות בראש הגג ורואה מטר שבא (כט) – אסור לשלשלם בשבת דרך ארובה שבגג (ל), אבל מותר לכסותן (לא). [ל]ואפילו לבנים, שהם מוקצים, מותר לכסותן מפני הדלף (לב).

[ז]משנה בביצה ל"ה ע"ב. [כ]לפירוש ר"י, הביאו הטור והרא"ש שם. [ל]ביצה לו ע"א וכעולא.

סעיף ח

(לג) [מ]מותר ליתן כלי תחת הדלף בשבת, ואם [נ]נתמלא – שופכו

[מ]משנה בביצה לה ע"ב. [נ]ברייתא שם לו ע"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(כט) ורואה מטר שבא – מדובר על פירות שאינם מוקצים, וזו טרחה להכניסם הביתה.

(ל) דרך ארובה שבגג – משום שזו טרחה שאינה לצורך השבת.

(לא) מותר לכסותם – שזו טרחה קטנה.

(לב) מפני הדלף – ולא אומרים שבשבת אסור לדאוג לדברי מוקצה[10].

(לג) הקדמה לסעיף – סעיף זה עוסק בנתינת כלי לקליטת מים הדולפים מהגג לביתו. להבנת הסעיף יש להקדים ולבאר כמה הלכות:

מי דלף אינם ראויים לשתייה. אולם אם הם ראויים לרחצה או לבהמתו – הם אינם מוקצים. ואם הם מאוסים ואינם ראויים לכלום – הם מוקצים מחמת גופם.

אסור לבטל כלי מהיכנו, כלומר: אסור בשבת להפוך כלי למוקצה, כגון להניח עליו דבר מוקצה, שאוסר את טלטולו.

התירו חכמים להרחיק מביתו דבר המאוס, אף שהוא מוקצה. דין זה נקרא "מטלטלים גרף של רעי".

---

10. יש בגמרא מי שאומר: "אין כלי ניטל אלא לדבר הניטל בשבת", כלומר: אין לטלטל בשבת כלי מותר לצורך דבר שהוא מוקצה. ואין הלכה כדעה זו.

ומחזירו למקומו; והוא שיהא הדלף ראוי לרחיצה (לד), [ם]אבל אם אינו ראוי – אסור, משום שאין עושין גרף של רעי לכתחלה (לה). ואם נתן כלי תחת דלף שאינו ראוי לרחיצה – מותר לטלטלו במים המאוסים שבו[*] (לו).

[ם]רמב"ם בפרק כ"ה הכ"ד. [*]קצת דיני השמעת קול יתבארו בסימן שאחר זה.

שולחן ערוך כפשוטו

(לד) ראוי לרחיצה - ואז הדלף אינו מוקצה, ולא ביטל כלי מהיכנו.

(לה) לכתחילה - כלומר: אם נמצא בביתו כלי ובו מים מאוסים - מותר להוציאם אף שהם מוקצה, מדין גרף של רעי. אולם אסור לשים כלי שיאגור את המים על מנת להוציאו, משום שאין עושים גרף של רעי לכתחילה. וגם אם לא מתכוון להוציא את הכלי - אסור לתיתו תחת הדלף במים שאינם ראויים, משום שמבטל את הכלי מהיכנו.

(לו) במים המאוסים שבו - משום שבדיעבד יש לו כעת מים מאוסים, ומותר לטלטלם מדין גרף של רעי.

סימן של"ט
כמה דינים פרטיים הנוהגים בשבת, ובו ז' סעיפים.

סימן זה דן בכמה גזרות חכמים בשבת. הצד השווה בהם, שאלו דברים שאסרום חכמים משום שהם פוגעים ברוגע ובאווירת השבת; וכדי לתת תוקף לאיסור קשרו אותו לחשש מלאכה, ובכך הפכו גזרות אלו לחמורות יותר. בכל סעיף נסביר גם את המלאכה הקשורה למעשה האסור.

סעיף א

[א]**אין רוכבין על גבי בהמה (א).** הגה: ועיין לעיל סימן ש"ה סעיף י"ח **מדין הליכת קרון (ב).**

[א]משנה בביצה ל"ו ע"ב.

סעיף ב

אין [ב]**שטין על פני המים (ג),** [ג]**אפילו בבריכה שבחצר, מפני**

[ב]משנה בביצה ל"ו ע"ב. [ג]ברייתא שבת מ' ע"א.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) על גבי בהמה - שמא יחתוך זמורה להנהיג את הבהמה, דבר שאסור משום התולש (שזו תולדה של קוצר). ואם מניח משא על הבהמה, יש בכך איסור תורה של "מחמר"[1].

(ב) הליכת קרון - שם מביא הרמ"א דין זה, וגם דן באיסור שימוש בבהמה, ורכיבה על בהמה אותה מנהיג הגוי[2].

(ג) על פני המים - אסרו חכמים לשחות בנהרות בשבת. טעם האיסור, שמא

---

1 כפי שהסברנו בסימן ש"ה סוף סעיף יח.

2. ראה דברינו שם הערה 14 לעניין נסיעה בקרון חשמלי בשבת. עוד בדין זה, לעניין "שביתת בהמתו", ראה דברינו בהקדמה לסימן רמ"ו, ושם בסעיף ג'.

שכשהמים נעקרים ויוצאים חוץ לבריכה [ד]דמי לנהר (ד). ואם יש לה שפה סביב (ה) – מותר (ו), דכיון דאפילו נעקרו המים השפה מחזרת אותם למקומם הוי ליה ככלי, וליכא למגזר ביה שמא יעשה חבית של שייטין (ז).

[ד]כן פירש הר"ן לפי פירוש הרי"ף שם, וכן כתב הרמב"ם בפרק כ"ג ה"ה.

יכין בשבת כלי המסייע שלא לטבוע, ונקרא "חבית של שייטין"[3], ועשייתו אסורה משום מלאכת בונה.

(ד) דמי לנהר – כלומר: עיקר הגזרה היא רק בימים ובנהרות, ובריכה בה המים יוצאים וחוזרים – הרי דומה לנהר, והיא בכלל הגזירה.

(ה) שפה סביב – שמונעת מהמים לצאת, כמו בבריכות שלנו היום.

(ו) מותר – שאינה דומה לנהר, כפי שהולך ומבאר המחבר.

(ז) חבית של שייטין – ולפי זה מותר לשחות בבריכות שלנו. יש שכתבו שאף שאין חשש לגזירה זו, אין לשחות בשבת משום חשש לסחיטת השיער, אמנם להלכה אין לחשוש לכך[4]. אך יש להיזהר מסחיטת הבגד בו נכנסים למים, לכן יש לקחת בגד ים שעשוי מחומר סינטטי, ובו אין איסור סחיטה. אמנם ההיתר הוא דווקא כשיש בו צורך, כיוון שיש בלבישת בגד ים ושחיה במים פגיעה באווירת השבת. שהרי אמרו חכמים שאפילו בגדי שבת לא יהיו כבגד חול, כל שכן שיש להשתדל בפעילות השבת שתתאים לרוח השבת.

---

3. זהו מָצוֹף פשוט. לדעת רש"י הוא ארוג מקנים, ולדעת התוספות עשוי חרס.

4. מפורש בשבת קכ"ח ע"ב: "אין סחיטה בשיער", וכן פסק הרמב"ם (הלכות שבת פרק ט הלכה יא). אמנם המשנ"ב בסימן שכ"ו ס"ק כא כתב: "כתבו הפוסקים דנהגו שלא לרחוץ כלל בנהר או במקוה, דמצוי לבוא לידי סחיטת שער ועוד כמה טעמים", אולם מפורש להיתר בדברי המחבר בבית יוסף יו"ד סימן קצ"ט, וזה לשונו: "וחששא דסחיטת שיער אינה כלום שהרי פסק הרמב"ם בפרק ט' מהלכות שבת שאין סחיטה בשיער".

סעיף ג

(ח) אין [ח]**מטפחין להכות כף אל כף, ולא מספקין להכות כף על ירך, ולא מרקדין – גזירה שמא יתקן כלי שיר.** [ו]**ואפילו להכות באצבע על הקרקע, או על הלוח, או אחת כנגד אחת כדרך המשוררים, או לקשקש באגוז לתינוק, או לשחק בו בזוג כדי שישתוק – כל זה וכיוצא בו אסור, גזירה שמא יתקן כלי שיר (ט).** [ז]**ולספק כלאחר יד (י) – מותר (יא).** הגה: **והא דמספקין ומרקדין האידנא ולא מחינן בהו (יב), משום דמוטב שיהיו שוגגין וכו' (יג)** (ביצה ל' ע"א). **ויש אומרים דבזמן הזה הכל שרי (יד), דאין אנו בקיאין בעשיית כלי שיר, וליכא**

[ח]משנה בביצה ל"ו ע"ב, ושם בגמרא. [ו]רמב"ם בפרק כ"ג ה"ד. [ז]הרמב"ם שם ה"ה מהא דירושלמי ביצה פ"ה ה"ב בשם רבי יונה שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(ח) הקדמה לסעיף – בסימן הקודם ראינו שאסרו חכמים לנגן בכלי שיר, שמא יתקנם. בסעיף זה מביא המחבר הרחבה לאיסור זה.

(ט) יתקן כלי שיר – גזרו חכמים על כל הפעולות המלוות כלי שיר.

(י) ולספק כלאחר יד – כגון גב היד כנגד כף היד.

(יא) מותר – כי די בשינוי כדי להזכיר לו ששבת היום, ולא יבוא להשתמש בכלי נגינה.

(יב) ולא מחינן בהו – תרגום המשפט: וזה שמספקין ומרקדין כיום, ולא מוחים בהם.

(יג) שיהיו שוגגין וכו' – המשך המשפט: ואל יהיו מזידין. כבר בגמרא נאמר שעל אף האיסור המפורש במשנה, נהגו בישראל לרקוד ולספוק בשבת ובחג, וחכמי ישראל לא מחו בהם, משום שהבינו שהציבור לא יקבל את התוכחה, ואז העבירה בידם תהא חמורה יותר, כיוון שאז יעשו זאת במזיד[5].

(יד) שרי – מותר. כל הנאסר בסעיף זה, הוא מעיקר הדין ולא רק מכוח המנהג.

---

5. הרמ"א הביא כלל זה בסימן הקודם סעיף ה', וראה דברינו שם בס"ק כג.

למגזר שמא יתקן כלי שיר דמלתא דלא שכיח הוא (טו), ואפשר שעל זה נהגו להקל בכל (טז) (תוספות שם).

סעיף ד

(יז) [ח]**אין דנין (יח).** הגה: **ולכן אסור לתפוס ולהכניס לבית הסוהר מי שנתחייב איזה עונש כדי שלא יברח (יט), וכל שכן שאסור להלקותו, דהוי בכלל דין (כ); ואם יברח, אין עלינו כלום (כא)** (ב"י סוף סימן רס"ג בשם שבולי הלקט).

[ח] משנה ביצה ל"ו ע"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(טו) דלא שכיח הוא – תרגום המשפט: ואין לגזור שמא יתקן כלי שיר, משום שהוא דבר שאינו שכיח.

(טז) להקל בכל – לדעת התוספות, כאשר טעם הגזירה לא שייך יותר, יש מקום לבטל את האיסור. וכך פסק הרמ"א. קולא זו לא התקבלה אצל חכמי ספרד, ולפי מנהגם אסור לטפוח לספוק ולרקוד בשבת, ואין מתירים אלא בשינוי. ואיסור הריקוד הוא כשקופץ בכל גופו, אבל הליכה בשמחה ולפי קצב מסוים, מותרת גם לבני ספרד.

(יז) הקדמה לסעיף – משא ומתן אסור בשבת, וכן כל קנין. חכמים קשרו איסור זה למלאכת כתיבה, כי דרך עושי הקנין לכתוב את המעשה. וכן דיונים משפטיים ושינויי מצבים משפטיים אסורים, שגם בהם כותבים את מעשה בית הדין. ויש מהם שנאסרו משום שדומים לתיקון, כפי שיתבאר במהלך הסעיף.

(יח) אין דנים – גזרה שמא יכתבו את הטענות או את פסק הדין.

(יט) כדי שלא יברח – אף שבכך לא ישא את עונשו. אנו מעדיפים להסתכן שעבריין לא ייענש, ובלבד שלא נפגע בכבודה של השבת. אולם אם זהו עבריין שמסוכן לחברה – יש לעוצרו גם בשבת[6].

(כ) דהוי בכלל דין – גם ביצוע העונש הוא חלק מ"אין דנים", ואסור בשבת.

(כא) אין עלינו כלום – כלומר: לא נענש על כך שלא ענשנו אותו. אמנם

---

6. כפי שראינו בסוף סימן שכ"ט שמותר לעבור על איסורי דרבנן כדי למנוע היזק לרבים.

ולא מקדשין (כב). הגה: ויש מתירין לקדש היכא דאין לו אשה ובנים **(כג)** (ר"ת); ואפשר דהוא הדין הכניסה לחופה שרי **(כד)** (סמ"ג), ואף על גב דלא קיימא לן הכי **(כה)**, מכל מקום סומכין על זה בשעת הדחק **(כו)**, גם כי גדול כבוד הבריות **(כז)**, כמו שרגילין שלפעמים שלא היו יכולים להשוות עם הנדוניא ביום ו' עד הלילה, דעושין החופה והקידושין בליל שבת, הואיל וכבר הכינו לסעודה ולנשואין, והוי ביוש לכלה ולחתן אם לא יכנוס אז **(כח)**;

שולחן ערוך כפשוטו

כאמור, כל זה באדם שאינו מסוכן לחברה.

(כב) ולא מקדשין - אשה בשבת. כיוון ששינוי המצב האישי דומה לענייני משפט, האסורים בשבת.

(כג) אשה ובנים - ולאדם זה הקידושין הם חלק ממצות "פרו ורבו", ולדבריהם חשיבות מצווה זו דוחה את האיסור דרבנן שלא לקדש בשבת.

(כד) הכניסה לחופה שרי - מותרת. טקס החתונה שלנו נחלק לשנים: הקידושין, שהם נתינת טבעת לשם קידושין בפני עדים. לאחר שלב זה האשה מיוחדת לבעלה, ואסורה לאחר ללא גט, אולם עדיין לא חלים החיובים הכלכליים שבין איש לאשתו, כמו כן אסורים יחסי האישות. השלמת התהליך הוא בשלב הנישואין, שעיקרם נעשה בכניסה לחופה, שדומה לכניסה לבית משותף (כיום נעשה שלב זה על ידי אמירת שבע הברכות תחת החופה). ויש שהתירו לא רק לקדש אשה בשבת למי שאין לו ילדים, אלא אף להכניסה לחופה.

(כה) דלא קיימא לן הכי - לא פוסקים כדעה זו, אלא לא מקדשין אשה בשבת, שהלא סוף סוף אפשר להתחתן יום קודם או יום אחר כך, ואין צורך לקיים מצווה חשובה זו דווקא בשבת.

(כו) בשעת הדחק - כפי הדוגמא שכתב הרמ"א מיד בהמשך.

(כז) גדול כבוד הבריות - במקרה בו קבעו חתונה ביום שישי ולא הספיקו לקיימה. וכלל גדול בידינו שכבוד הבריות דוחה איסור דרבנן.

(כח) אם לא יכנוס אז - הנדוניה הוא הסכום שמכניסה הכלה ומשפחתה לבית החדש. ובזמנם היו, לעיתים, נושאים ונותנים בסכום זה עד החופה

ומכל מקום לכתחלה יש ליזהר שלא יבא לידי כך (ועיין בטור אבן העזר סימן ס״ד סעיף ה**). ולא חולצין (כט), ולא מיבמין (ל), ואין כונסין (לא), ולא מקדישים, ולא מעריכין, ולא מחרימין (לב), ולא מפרישין תרומות**

ממש, והיה בכך כדי לעכב את החופה[7].

(כט) ולא חולצין - אשה שמת בעלה ולא נולדו להם ילדים, על אח הנפטר לשאת את אלמנת אחיו, וזהו ייבום. ואם לא מייבמים, האשה משוחררת מהזיקה לַיָּבָם על ידי טקס חליצה. וכמו הקידושין, גם החליצה היא טקס בעל מעמד משפטי, ואין לעשותו בשבת.

(ל) ולא מייבמים - היבום הוא כאמור, נישואי הגיס לאלמנת אחיו, ואסור לעשות זאת בשבת, כנישואין.

(לא) ולא כונסין - ראינו למעלה בס״ק כ״ד שלחתונה יש שני שלבים: הקידושין והנישואין. גם מי שקידש אשה לפני השבת - לא ישאנה בשבת, כי בכך חלים ההתחייבויות הכלכליות שבין בני הזוג, והדבר אסור כשאר מקח וממכר בשבת.

(לב) ולא מחרימין - אלו פעולות שונות של נתינה לבית המקדש, פעולות שאינן נוהגות היום. הקדשה היא נתינת חפץ לבית המקדש; הערכה היא נתינת סכום כסף על שם אדם מסוים לבית המקדש (הסכום תלוי בגיל ובמין אותו אדם, ומפורט בתורה בפרשת בחוקותי); והחרמה היא הקדשת בהמה לטובת רכוש המקדש. פעולות אלו דומות לקנין ואסורות בשבת.

7. הלכה זו מבוססת על מעשה שהיה, ומובא בהרחבה בשו״ת הרמ״א סימן קכ״ה.

ומעשרות (לג), [ט]**ואין פודין הבן (לד), ואין מגרשין (לה)** [י]**אלא אם כן הוא גט שכיב מרע (לו) הגה: דתקיף ליה עלמא (לז).** [כ]**וכולם, אם נעשו שוגגין, או מזידין, או מוטעין – מה שעשו עשוי (לח).**

[ט]ריב"ש בתשובה וכתבי מהר"ר ישראל והר"ן שם. [י]גיטין ע"ז ע"ב. [כ]ירושלמי, וכתבוהו הרי"ף והרא"ש בפרק ה' דביצה.

סעיף ה

[ל]**הכונם את האלמנה – לא יבא עליה ביאה ראשונה, לא בשבת**

[ל]הר"ן שם בשם הירושלמי.

שולחן ערוך כפשוטו

(לג) תרומות ומעשרות – משום שהדבר דומה לתיקון הפירות, שהיו אסורים באכילה עד לתיקונם במעשר. האיסור הוא גזרת חכמים, כי מן התורה לא נאסר אלא תיקון פיזי בגוף הדבר.

(לד) ואין פודין הבן – בן בכור יש לפדותו על ידי נתינת חמישה סלעים לכהן. טעם המצווה – ביציאת מצרים נהרגו כל בכורי מצרים, ובכורי ישראל נצלו, לכן הוקדשו הבכורות לעבודת השם. אולם יש להעביר קדושה זו לכהן. הפדיון הוא כעין קנין, ואין לעשותו בשבת.

(לה) ואין מגרשין – אשה, כפי שאין נושאין. משום שגם הגירושין משנים את מעמדה המשפטי של האשה.

(לו) גט שכיב מרע – חולה במחלה מסוכנת.

(לז) דתקיף ליה עלמא – שעלול למות. לעיתים אדם שנוטה למות רוצה לתת גט לאשתו, בטרם יסתלק, כדי שתהיה גרושה ולא אלמנה, ובכך לא תזדקק לייבום. ובגלל חשיבות גט זה, לא גזרו חכמים שלא ליתנו בשבת.

(לח) מה שעשו עשוי – כל הדינים שבסעיף זה הם איסורים לכתחילה, אבל אם המעשים נעשו בשבת, כגון אם נשא אדם אשה בשבת – המעשה עשוי, והאשה נשואה.

ולא ביום טוב (לט) (ועיין לעיל סימן ר״פ) **(מ).**

סעיף ו

[מ]אסור לאדם להשיט במים דבר להוליכו מאצלו או להביאו אצלו (מא); [נ]ולכן קַסמים שעל פני המים אסור להפצילן לכאן ולכאן כדי לנקות המים שיהיו יפים (מב).

[מ]מרדכי ביצה רמז תרצ״ה בשם הירושלמי. [נ]שם בהגהות אשרי.

שולחן ערוך כפשוטו

(לט) ולא ביום טוב - בנישואים ראשונים, החיובים ההדדיים חלים מעת כניסה לחופה. אבל בנישואי אלמנה וגרושה החיובים חלים רק כשאחר החופה **מקיימים** יחסי אישות, לכן קיומם יוצר התחייבויות כלכליות[8], וזה כעין קנין האסור בשבת. ובשעת הדחק אם התייחדו לפני כניסת השבת בחדר סגור - מותר להם לקיים יחסים בשבת[9].

(מ) סימן ר״פ - סעיף ב׳, שם מובא שאין איסור חובל בבעילה בשבת, אף לא בבתולה.

(מא) להביאו אצלו - בסעיף ב׳ ראינו שאסרו חכמים לשחות בנהר ובים. סעיף זה מלמדנו שכלול באיסור זה גם להשיט חפצים על פני המים.

(מב) שיהיו יפים - אם רוצה לטבול במים (בלי לשחות), אסור לו להרחיק בידיו את הלכלוכים שצפים על פני המים.

---

8. ההבדל בין נישואים ראשונים ושניים נעוץ בכך שבנישואים ראשונים הכלה בדרך כלל באה מרשות הוריה, ויציאתה מרשות הוריה לביתו של החתן היא האות לשינוי מצבה האישי והמשפטי. אבל אלמנה וגרושה בדרך כלל כבר אינן תלויות בבית ההורים, לכן כניסתן לחופה אינה מספקת כדי לסמל את השינוי במעמדן.

9. כיוון שלדעת כמה ראשונים, גם באלמנה וגרושה החיובים ההדדיים חלים מהכניסה לחופה. כך כתב במשנ״ב ס״ק ל״ב, ובלוית חן אות קט״ו. ואין זו דעת המחבר.

סעיף ז

(מג) [ס]ספינה, אם היא יושבת בקרקע הים ואינה שטה כלל – מותר ליכנס בה, [ע]ואם היא קשורה כמנהג הספינות העומדות בנמל, אף על פי שהיא שטה על פני המים – מותר ליכנס בה[*] (מד).

[ס]האגור בשם רבי אביגדור. [ע]ב"י ושכן נראה מדברי הכל בו. [*]ויש עוד היתר אחד לצורבא מרבנן בשבת קל"ט ע"ב, והביאו הטור, והרמב"ם השמיטו בפרק כ"ג וכתב ה"ה שם ה"ג שהטעם לפי שאין צורבא מרבנן מצוי בזמן הזה. אם מותר להפליג בספינה בע"ש או בשבת עין לעיל בסי' רמ"ח.

שולחן ערוך כפשוטו

(מג) הקדמה לסעיף - ראינו בסימן רמ"ח שאסור להפליג בספינה בשבת. בסעיף זה מעיר המחבר, אגב איסור השחייה וההשטה בשבת, שאין איסור להיכנס לספינה בנמל בזמן שאינה שטה.

(מד) מותר ליכנס בה - אבל ספינה שאינה עוגנת ואינה קשורה, אסור להיכנס אליה גם כשאינה מפליגה. והדבר נכלל באיסור ההשטה שראינו בסעיף הקודם.

סימן ש״מ
איסורי תולדות מעין האבות, ובו י״ד סעיפים.

בשבת נאסרו ל״ט אבות מלאכה, ולכל אב ישנם תולדות האסורות כמותו. התולדות דומות לאב בתכלית הפעולה, או בצורתה החיצונית. בסימן זה מבוארים תולדות המלאכות הבאות: גוזז, כותב, מוחק, תופר, תיקון, מעמר, לש וקורע. בכל איסור נסביר מהו אב המלאכה, ומדוע איסור זה נחשב לתולדתו. בסימן זה נסדרו גם כמה איסורים מדרבנן, ונציין זאת במקומם.

סעיף א

(א) [א]**אסור ליטול שערו או צפרניו, בין ביד (ב) בין בכלי (ג), בין לעצמו** [ב]**בין לאחרים;** [ג]**וחייב על שתי שערות (ד).** [ד]**ומלקט לבנות**

[א]שבת צ״ד ע״ב. [ב]שם בגמרא. [ג]ברייתא שם וכת״ק. ונלע״ד שצריך לפרש דאנטל בכלי קאי, וכן כתבו הרי״ף והרא״ש והרמב״ם והטור ושאר פוסקים. ומה שכתב הר״ן בשם ר׳ חננאל שהוא מסכים לדברי רבי אליעזר - דחה הרב ב״י, וע״ש. [ד]שם בגמרא.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) הקדמה לסעיף - סעיף זה ושאחריו עוסקים במלאכת הגוזז. אב המלאכה הוא גזיזת הצמר מכבשים (ומשאר בעלי החיים), כשתכלית המלאכה היא שימוש בדבר הגזוז. תולדת מלאכה זו היא גזיזת צפורניים ושיער, משום הדמיון לגזיזת הצמר. אם כי תכלית הגזיזה שונה לחלוטין: בגוזז תכלית הפעולה היא שימוש בדבר הנגזז, ובגזיזת הצפורניים והשיער אנו מעוניינים בנוחות האדם, ובסילוק הציפורניים והשיער.

(ב) בין ביד - אז האיסור הוא מדרבנן, כי אין דרך לגזוז ביד.

(ג) בין בכלי - ואז האיסור הוא מהתורה.

(ד) שתי שערות - כלומר: מהתורה חייב רק אם גזז שתי שערות או שתי צפורניים. ובאחת, האיסור הוא מדרבנן. ומותר לנקות אפו וכיוצא בזה, אף

מתוך שחורות – אפילו באחת חייב (ה), ודבר זה אפילו בחול אסור, משום לא ילבש גבר שמלת אשה (ו). הגה: **ועיין לעיל סוף סימן ש״ג (ז) דין סריקה וחפיפה.**

סעיף ב

[ח]אסור לחתוך יבלת מגופו, בין ביד בין בכלי, בין לו בין לאחר (ח).

[ח]רמב״ם בפ״ט ה״ח מסוגיא דעירובין ק״ג ע״א.

סעיף ג

(ט) [1]**המוחק דיו שעל הקלף או שעוה שעל הפנקס, אם יש במקומו**

[1]ברייתא שבת ע״ה ע״ב.

שולחן ערוך כפשוטו

אם משיר בכך שערות קטנות[1].

(ה) אפילו באחת חייב - כיוון שבהסרת שערה אחת כבר ייפה את עצמו.

(ו) שמלת אשה - אסרה תורה לאיש ללבוש בגדי אשה, ובכלל האיסור גם ייפוי הגוף, שהיה דרך נשים בלבד. אולם בזמן ובמקום בו גם הגברים רגילים לדאוג להופעתם - אין בכך איסור, כמפורש בשולחן ערוך יורה דעה סימן קפ״ב סעיף א׳.

(ז) סוף סימן ש״ג - סעיף כ״ז. ועיין בדברינו שם.

(ח) בין לאחר - משום הדמיון לגזיזת צפורניים. והאיסור אינו אלא מדרבנן, כי בניגוד לצפורניים ולשיער, הסרת יבלת אינה פעולה חשובה, ולכן לא קיבלה שם מלאכה[2].

(ט) הקדמה לסעיף - סעיף זה והבא אחריו, עוסקים במלאכת הכותב והמוחק. במלאכת הכותב החיוב מהתורה הוא כשכותב שתי אותיות שיש להן משמעות. וכן החיוב על המוחק הוא כשמוחק כדי לכתוב שתי אותיות. בסעיף זה מעיר המחבר הערה על שיעור מלאכת המוחק, ובסעיף הבא הערה

1. יש אוסרים משום פסיק רישיה. ביביע אומר מתיר משום שזה פסיק רישיה באיסור דרבנן.

2. יש סוברים שבכלי המיוחד לכך, האיסור הוא מהתורה.

כדי לכתוב שתי אותיות – חייב (י). הגה: אסור לשבר עוגות שכתובות עליו כמין אותיות, אף על פי שאינו מכוין רק לאכילה, דהוי מוחק (יא) (מרדכי רמז שס"ט).

סעיף ד

[ז]יש ליזהר שלא לכתוב באצבעו במשקין על השלחן או באפר (יב).

[ז]תרומת הדשן סימן ס"ג בשם אור זרוע.

שולחן ערוך כפשוטו

על מלאכת הכותב[3].

(י) חייב - כלומר: שיעור החיוב במלאכת המוחק הוא לאו דווקא כשמוחק אותיות, אלא גם כשמוחק דיו בשטח שאפשר לכתוב בו שתי אותיות. טעם הדבר, כי המוחק אינה ממש מלאכה, ופטור עליה כיוון שמקלקל, וכל חיוב המוחק אינו אלא משום שהמחיקה מאפשרת לכתוב, לכן לא משנה אם מחק אותיות או דיו ושעווה.

(יא) דהוי מוחק - האיסור הוא משום שנראה כמוחק. ואסור רק אם הכתב עשוי מחומר שונה מהעוגה. איסור זה הוא לדעת הרמ"א בלבד, והמחבר לא הביאו[4], ויש גם מפוסקי אשכנז שמקילים לגמרי בדין זה[5]. הלכה למעשה, לפוסקים כמחבר מותר, ולפוסקים כרמ"א לכתחילה טוב להימנע, והמקל יש לו על מה שיסמוך.

ומילים הכתובות על צדדי הספר, אין בהם לא איסור מוחק ולא איסור כותב, כיוון שאין שום שינוי ויצירה בפתיחת הספר וסגירתו[6].

(יב) או באפר - אין זו כתיבה המקיימת, לכן אין כאן מלאכת כתיבה. אולם אסרו זאת חכמים, משום שהדבר דומה לכותב.

---

3. השולחן ערוך לא האריך בפירוט מלאכות כותב ומוחק, אלא הסתפק בהבאת שאלות מעשיות שהן תוצאה ממלאכות אלה. ועיין במשנ"ב ס"ק כ"ב, שמפרט באריכות את כללי מלאכת כותב.

4. כיון שאינו מוחק על מנת לכתוב. וגם אין חיתוך העוגה נעשה בדרך מחיקה. ועוד, שאינו מתכוון למחוק. ואף לשיטת הרמ"א אין כאן איסור מוחק, אלא שנראה כמוחק.

5. עיין שערי תשובה כאן.

6. משנ"ב ס"ק יז, בשם פוסקים רבים.

הגה: **אבל מותר לרשום באויר כמין אותיות (יג)** (תרומת הדשן סי' ס"ג).

סעיף ה

[ח]מותר לרשום בצפורן על הספר, כמו שרושמין לסימן, שאין זה דבר המתקיים **(יד)**.

[ח]טור.

סעיף ו

(טו) [ט]חוט של תפירה שנפתח **(טז)** – אסור למתחו, משום תופר **(יז)**.

[ט]שבת ע"ה ע"א.

סעיף ז

[י]אותם שמהדקים הבגדים סביב זרועותיהם על ידי החוט שמותחין

[י]טור בשם רבנו פרץ, ומרדכי פרק ז' דשבת, והג"מ פרק י', ושאר פוסקים.

שולחן ערוך כפשוטו

(יג) כמין אותיות - כיון שהדבר אינו דומה כלל לכתיבה.

(יד) שאין זה דבר המתקיים - לכן לא אסרו חכמים. ומהתורה, אף בדבר המתקיים אין איסור, כי אין כאן צורת שתי אותיות.

(טו) הקדמה לסעיף - סעיף זה ושאחריו עוסקים במלאכת התופר. מהתורה האיסור הוא בתפירת שתי תפירות וקשירת החוט, או בתפירת שלוש קשירות, וכך התפירה מתקיימת.

(טז) שנפתח - מדובר על שתי חתיכות בד שכבר תפורות בחוט, אלא שהחוט נעשה עתה רפוי.

(יז) משום תופר - אם כבר תפור שתי תפירות, והוא מוסיף קשר - חייב מהתורה. וגם אם כבר תפור שלש תפירות, וכעת מתח היטב - חייב, אף שרק סיים התפירה.

אותו ומתהדק (יח) – אסור למתחו (יט), אלא אם כן יהיו הנקבים רחבים קצת ומתוקנים בתפירה בעיגול (כ).

סעיף ח

[ב]**מוכין שנפלו מן הכסת (כא) – מותר להחזירם, אבל אסור ליתנם בתחלה בכסת (כב).**

[ב]ברייתא שבת מ"ח ע"א.

שולחן ערוך כפשוטו

(יח) ומתהדק - בזמנם היו בגדים עם שרוולים רחבים, וכדי להדק את השרוול היו תופרים חוט בין שתי קצותיו.

(יט) אסור למתחו - משום שנראה כתופר. ואין בכך איסור תורה, כיוון שהתפירה אינה מתקיימת, ובנקל השרוול ישוב להיות רפוי.

(כ) בתפירה בעיגול - ואז ניכר שאין כוונתו למתוח מתיחה קבועה, ומותר לכתחילה, כסגירת כפתור או רוכסן. וכן מותר להשתמש בשבת בסיכת ביטחון, כי אין זו תפירה המתקיימת.

(כא) מן הכסת - פיסות בד או צמר גפן שמכניס לכיס בד, כדי להשתמש בו ככרית.

(כב) בכסת - נתינת המוכים לכרית דומה למלאכת תיקון כלי, ואסורה בשבת[7]. אבל אם כבר היתה כרית מוכנה - אין איסור בהכנסת המוכים חזרה.

---

7. נראה שאין בכך איסור תורה, כיון שהבד והמילוי אינם מחוברים. ועיין בדברינו בהסבר דין זה בספרינו "בעקבות המחבר חלק ב" עמוד 118.

סעיף ט

(כג) [ל]**אסור לקבץ מלח ממשרפות המלח, שדומה למעמר (כד). וכן אסור לקבץ כל דבר ממקום גידולו (כה).**

[ל]שבת ל"ג ע"ב. ואיסורא איכא אף לאביי דפליג שם, כיון דאינה גדולי קרקע, ב"י.

סעיף י

[מ]**המקבץ דבילה ועשה ממנה עיגול, או שנקב תאנים והכנים החבל בהם עד שנתקבצו גוף אחד (כו) – הרי זה תולדת מעמר, וחייב; וכן כל כיוצא בזה (כז).**

[מ]רמב"ם פ"ח ה"ו.

שולחן ערוך כפשוטו

(כג) הקדמה לסעיף - שלושת הסעיפים הבאים עוסקים במלאכת מעמר. המעמר הוא האוסף את השיבולים שנקצרו לחבילה אחת, ובלי איסוף זה אי אפשר להמשיך את תהליך המלאכות להכנת הקמח. תולדות המעמר הם איסופים שונים, אולם האיסור מהתורה הוא רק בגידולי קרקע, ובמקום גידולם.

(כד) שדומה למעמר - המלח אינו גידול קרקע, לכן אין בו מעמר מהתורה. אבל הוא דומה למעמר בכך שיש לקבץ אותו למקום אחד כחלק מתהליך הפקתו, ואסרו חכמים את הדבר משום הדמיון לעימור תבואה.

(כה) ממקום גידולו - ויש בכך איסור תורה.

משחקים שהתפזרו ורוצה לאוספם - אין איסור בדבר, שלא גזרו חכמים בדבר שאינו גידול קרקע ואינו במקומו.

(כו) גוף אחד - דרך אכילת תאנים מיובשות היא הכנת כמה תאנים דחוסות בעיגול ("עיגולי דבלה"), או השחלת חבל המצרף כמה תאנים לגוש אחד.

(כז) כיוצא בזה - דחיסת פירות לגוש אחד הוא תולדה של מלאכת מעמר, ואסור מהתורה, אפילו שלא במקום גידולו. ודווקא הפיכתם לגוש אחד, אבל באיסוף פירות לסל בבית אין איסור מעמר. ובחצר אסרו חכמים, כמבואר

סעיף יא

(כח) [נ]אף על פי שנותנים שומשמין ואגוזים לדבש **(כט)**, לא יחבצם בידו **(ל)**.

[נ]רמב"ם בפרק כ"א הי"ז. וכתב הרב המגיד שהוא מהתוספתא פרק י"ג.

סעיף יב

(לא) [ס]הנותן זרע פשתן או שומשמין וכיוצא בהם במים – חייב משום לש, מפני שמתערבים ונתלים זה בזה **(לב)**.

[ס]טור והרמב"ם בפרק ח', מהא דזבחים צ"ד ע"ב.

שולחן ערוך כפשוטו

בסימן של"ה סעיף ה[8].

(כח) הקדמה לסעיף - סעיף זה עוסק באיסור מחבץ, שהוא תולדה של איסור בורר, אותו ראינו בסימן שי"ט. החיבוץ הוא הפרדת שומן החלב ומי החלב, והוא חלק מתהליך עשיית החמאה. בסעיף זה הובא פרט של איסור מחבץ, שכבר התבאר בסימן שי"ט.

(כט) לדבש - מדובר על עירוב שומשום ואגוזים עם דבש, וחלק מהדבש נעשה ליחידה אחת עם השומשום והאגוזים. והדבר דומה לחיבוץ חמאה.

(ל) בידו - איסור זה כבר התבאר בסימן שי"ט סעיף י"ז, והביאו המחבר גם שם משום שפעולה זו דומה קצת למעמר, ומדגיש המחבר שאין לחשוש בה למעמר, אלא למחבץ בלבד.

(לא) הקדמה לסעיף - סעיף זה עוסק במלאכת לש, אותה ראינו בסימן שכ"א. הגדרת המלאכה היא יצירת גוש אחד מחלקים נפרדים, כגון קמח, על ידי לישה במים[9].

(לב) זה בזה - כלומר: זרעים אלו מתחברים במים ונעשים גוש אחד ולכן חייבים משום לישה.

---

8. ועיין בדברינו בספר "בעקבות המחבר" ח"א, עמוד רפ"ו-ש"ד, בהסבר מלאכת מעמר.

9. נראה שהלכה זו נשנתה כאן למרות שהאיסור הוא משום לש, משום שהדבר דומה קצת למעמר.

סעיף יג

ע**אין שוברים החרס (לג), ואין קורעין הנייר (לד), מפני שהוא כמתקן כלי (לה).**

ערמב"ם בפרק כ"ג ה"ו.

סעיף יד

(לו) פ**המדבק ניירות או עורות בקולן של סופרים (לז) וכיוצא בו – הרי זה תולדת תופר, וחייב (לח). וכן המפרק ניירות דבוקים או**

פרמב"ם בפרק י' הי"א.

שולחן ערוך כפשוטו

(לג) החרס – על מנת להשתמש בשבר לצורך מסוים.

(לד) הנייר – על מנת להשתמש בנייר החתוך לצורך מסוים.

(לה) כמתקן כלי – כלומר: הכנת שבר חרס ונייר חתוך דומים ליצירת כלי, ולכן אסרו זאת חכמים[10]. בכלל איסור זה גם חיתוך נייר טואלט, וכל כיוצא בזה. וכתבו הפוסקים שבשעת הדחק מותר לחתוך נייר טואלט לאחר יד ושלא במקום החיתוך, משום כבוד הבריות[11].

(לו) הקדמה לסעיף – סעיף זה מביא תולדות של מלאכת התופר ומלאכת הקורע. מלאכת התפירה היא חיבור שני בדים על ידי חוט, ומתולדותיה היא ההדבקה, שגם בה מחברים שני דברים. הקריעה היא קלקול התפירה, הנעשה בכדי לתפור. ופירוק ניירות דבוקים כשצריך את הניירות בנפרד הוא תולדה של הקורע.

(לז) בקולן של סופרים – מין דבק העשוי מקמח, הנועד להדבקת ניירות.

(לח) תולדת תופר וחייב – נעיר שהדבקה אסורה רק כשנועדה להתקיים

---

10. דנו האחרונים בהרחבה למה קריעת הנייר אינה אסורה משום מלאכת קורע. ונראה שמלאכת הקריעה היא קלקול שנועד לתיקון על ידי תפירה. ועיין בפירושים נוספים בביאור הלכה כאן, ובספרי "בעקבות המחבר" ח"א עמודים ש"ה–שט"ז.

11. שמירת שבת כהלכתו (מהדורת תש"ע) כ"ג, יט. וכן בילקוט יוסף שבת חלק ה' עמוד קמ"ו ושפ"ח.

עורות דבוקים, ולא נתכוין לקלקל בלבד – הרי זה תולדת קורע, וחייב **(לט)**.

שולחן ערוך כפשוטו

לאורך זמן, אבל אם לא נועדה להתקיים - מותרת גם ההדבקה וגם הקריעה. לכן אין איסור בהדבקת חיתולים חד פעמיים. וכאשר זהו חיבור המתקיים - אף אם הוא עצמו לא מעוניין לקיימו, עדיין טוב להימנע, לכן בחיבור כזה עדיף בשבת להשתמש בחיתולי סקוטש, שנפתחים בלי לקרוע את החיתול. ואם אין לו - נחשב הדבר לצורך גדול, ואפשר לסמוך על המקילים הסוברים שדין תופר הוא כדין קושר, ומותר כשאינו רוצה בקיום התפירה לאורך זמן.

(לט) תולדת קורע וחייב - האיסור הוא רק אם צריך את הניירות. לכן מותר לקרוע עטיפת מזון בשבת אם אינו צריך את העטיפה. אבל כשצריך את העטיפה, כגון עטיפה יפה שמבקש לשמרה - אסור לקרעה בשבת.

דפים שנדבקו בטעות, כגון דפי ספר שנדבקו בגלל לכלוך - מותר להפרידם, ואין איסור אלא בדפים שהדביקם בכוונה.

סימן שמ"א
היתר נדרים בשבת, ובו ג' סעיפים.

נדר הוא אפשרות שהתורה נתנה לאדם להחיל על עצמו חיוב שהוא רוצה בו. כגון אם רוצה לחזק את הלימוד, ונודר ללמוד בשעה מסוימת; או אם רוצה לחזק את רצונו להימנע מאכילה של דברים מסוימים. הנודר חייב לקיים את נדרו, אחרת עובר על איסור התורה "לא יחל דברו" (במדבר ל, ג). אם הנודר אינו יכול לכבד את נדרו, עליו להתיר את הנדר. התרת נדרים נעשית לפני חכמים, והם מוצאים "פתח", שהוא עילה להתיר את הנדר, ולהוכיח שהנדר נעשה מראש בטעות, ובחוסר תשומת לב לכל התוצאות האפשריות של הנדר, וכך מבטלים את הנדר מעיקרו. אשה נשואה שנדרה נדר שעלול להשפיע על היחסים עם בעלה - יכול הבעל להפר את הנדר ביום שמעו, והנדר בטל מכאן ולהבא. התרת נדר על ידי חכמים נקראת "התרת נדרים", ועל ידי הבעל - "הפרת הנדר".

סימן זה עוסק בהתרת והפרת נדר בשבת. הדבר נחשב כחפצי חול, שראינו בסימן ש"ו שאין לעשותם בשבת. אולם מותר כשאיסור הנדר נוגע לשבת זו, כפי שמפורט בסימן.

סעיף א

[א]מתירים נדרים בשבת אם הם לצורך השבת, כגון שנדר שלא לאכול או שלא לשתות, [ב]אף על פי שהיה לו פנאי להתירם קודם השבת (א). [ג]אבל הבעל יכול להפר נדרי אשתו [ד]אפילו שאינם

[א]משנה בשבת קכ"ז ע"א. [ב]שם בעיא ונפשטא. [ג]משנה שם. [ד]שם בעיא ונפשטא.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) קודם השבת - האיסור להתיר נדרים הוא משום האיסור לעשות בשבת חפצי חול, לכן מותר להתיר את הנדר לצורך שבת.

לצורך השבת, מפני שאם לא יפר לה היום לא יוכל עוד להפירם **(ב)**.

סעיף ב

[ה]מי שנשבע לעשות מלאכה פלונית עד זמן פלוני, ולא נזדמן לו לעשותה עד יום האחרון של אותו זמן ואותו יום בא בשבת **(ג)**, ויש לו פתחים להתיר נדרו – נשאלין אפילו בשבת **(ד)**.

[ה]תשובת הרשב"א.

סעיף ג

[ו]נהגו להתיר חרמי הקהל **(ה)** בשבת אף על פי שאינם לצורך השבת **(ו)**. הגה: ועיין לעיל סוף סימן ש"ו **(ז)**.

[ו]הרשב"א בתשובה.

שולחן ערוך כפשוטו

(ב) להפירם - בעל מפר נדרי אשתו רק ביום שמעו, ולמחרת כבר אינו יכול לעשות זאת. הפרת נדרי אשתו חשובה לשלום הבית, לכן התירו חכמים לעשותה אפילו אם אינה לצורך השבת.

(ג) בא בשבת - כגון שנשבע לסיים מסכת תוך חודש, והחודש מסתיים בשבת, כך שאם לא יתירנו בשבת - יעבור על נדרו.

(ד) אפילו בשבת - להישאל על הנדר פירושו ללכת לחכם שיתיר את הנדר. התירו חכמים להתיר בשבת נדר אם אין אפשרות אחרת למנוע עבירה על איסור "לא יחל דברו". במקרה כזה נחשבת הצלתו מעבירה על נדרו כצורך השבת.

(ה) חרמי הקהל - הם תקנות שתקנו הקהל לטובת הציבור, והעובר עליהם נענש בחרם, כלומר בהוצאתו מהקהילה. ביטול תקנות אלו נעשה בעת כינוס בני הקהילה.

(ו) שאינם לצורך השבת - טעם ההיתר, שצורך הרבים נחשב לדבר מצוה.

(ז) סימן ש"ו - סעיף י"ב, שם מביא הרמ"א היתר זה, והביא גם את טעמו: "הואיל והוא יום כנופיא (=כינוס) לרבים - הוי כעסקי רבים, דשרי לדבר בם".

סימן שמ״ב
בין השמשות מותר לעשות דברים שאסרו חז״ל משום גזירה, ובו סעיף אחד.

בין השמשות, שהוא הזמן שבין השקיעה לצאת הכוכבים, נחשב כספק אם שייך ליום שישי והמלאכות מותרות בו; או שהוא כבר שבת, והמלאכות אסורות בו. וכן בבין השמשות בצאת השבת[1]. מלאכות מהתורה ודאי אסורות בזמן זה, משום שספק דאורייתא לחומרא. בסימן רס״א למדנו שבבין השמשות אסור לעשות אפילו איסורים מדרבנן (חוץ מאיסורים דרבנן קלים, כפי שמפורש שם). בסימן זה אנו לומדים שבשעת הדחק ולצורך מצווה מותר לעשות בבין השמשות מלאכות דרבנן. טעם ההיתר הוא, שמצד הדין מותרות מלאכות דרבנן בבין השמשות, משום ״ספק דרבנן לקולא״, אלא שחכמים גזרו שיש להכניס שבת לכל עניניה כבר בשקיעה, אולם בשעת הדחק ובמקום מצווה לא גזרו, והעמידו דבריהם על עיקר הדין.

סעיף א

א כל הדברים שהם אסורים מדברי סופרים – לא גזרו עליהם בין

א עירובין ל״ב ע״ב, ומוקמינן מתניתין כרבי דסבירא ליה הכי.

1. האחרונים דנים לגבי בין השמשות שבצאת השבת, האם חלים עליו הדינים שנאמרו בסימן זה לגבי בין השמשות שבכניסת השבת. המג״א כאן הסתפק בדבר, והביא שיתכן להחמיר במוצאי שבת, כיוון שזמן זה תחילתו בזמן האסור במלאכה, ולא מפקיעים זמן אסור על ידי ספק. וראה בש״ך יורה דעה סוף סימן ק״י בדיני ספק ספיקא אות כ׳, שלא אומרים ״ספק דרבנן לקולא״ באיתחזק איסורא. אמנם הרב עובדיה יוסף בכמה מקומות דחה שיטה זו, ועיין לדוגמא בטהרת הבית חלק ב׳ עמודים שכ״ז–שכ״ח שכתב, שאומרים ספק דרבנן לקולא גם בדאתחזק איסורא. וכן מורה פשטות לשון השולחן ערוך כאן, שלא הפריד את בין השמשות של כניסת שבת ולא חילקו מבין השמשות של צאתו. וכך נראה מהרמב״ם (פרק כ״ד הלכה י). ולהלכה אין צורך להחמיר במוצאי שבת. וראו ביאור הלכה כאן ד״ה ״בין השמשות״.

השמשות (ועיין לעיל סימן רס״א **(א)**, וסוף סימן ש״ז **(ב)**), [ב]**והוא שיהא שָׁם דבר מצוה או דוחק (ג). כיצד, מותר לו בין השמשות לעלות באילן (ד) או לשוט על פני המים (ה) להביא לולב או שופר (ו);** [ג]**וכן מוריד מהאילן או מוציא מהכרמלית עירוב שעשה (ז);** [ד]**וכן אם היה טרוד ונחפז לדבר שהוא משום שבות, מותר בין**

[ב]טור, מהא דעירובין פב ע״א דאין מערבין תחומין אלא לדבר מצוה, וכ״כ הרב המגיד בפרק כ״ד ה״י בשם המפרשים. [ג]עירובין שם ל״ב ע״ב. [ד]הרמב״ם שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) סימן רס״א - שם התבאר שאין לעשות מלאכות דרבנן בבין השמשות.

(ב) סימן ש״ז - סעיף כ״ב, שם נאמר: ״כל שבות דרבנן מותר בין השמשות לצורך מצוה״.

(ג) מצווה או דוחק - וכפי שבארנו בהקדמה, במקום מצווה או שעת הדחק לא גזרו חכמים, אלא העמידו על עיקר הדין, שבין השמשות הוא ספק, ו״ספק דרבנן לקולא״.

(ד) לעלות באילן - שאיסורו מדרבנן, שמא יתלוש ענף, כמבואר בתחילת סימן של״ו.

(ה) לשוט על פני המים - שאיסורו מדרבנן, שמא יעשה לעצמו כלי שיעזור לו לשחות, כפי שהתבאר בסימן של״ט, ב.

(ו) לולב או שופר - לקיים בהם את המצווה.

(ז) עירוב שעשה - בשבת אין ללכת יותר מאלפיים אמה לכל רוח. ואפשר להאריך מרחק זה לצד אחד על ידי הנחת ״עירוב תחומין״, שהוא מאכל שמספיק לסעודה, אותו מניח לפני שבת בקצה תחומו, ונחשב שם מקום שביתתו. ואין להניח עירוב תחומין אלא אם רוצה ללכת לדבר מצווה[2]. הסעודה המונחת כעירוב חייבת להיות במקום שהאדם יכול להגיע אליו, לכן אם מונחת במקום בו כדי להגיע לאוכל צריך האדם לעבור על איסור - אין זה עירוב. אולם משמיע לנו המחבר שאם זהו איסור דרבנן, כגון עליה באילן, או

2. ראה דברינו על עירוב תחומין בסימן רס״א ס״ק ח.

השמשות (ח). ומטעם זה מותר לומר בין השמשות לגוי להדליק לו נר לשבת (ט).

שולחן ערוך כפשוטו

הוצאה מרשות היחיד לכרמלית - העירוב חל. כיוון שהזמן הקובע להכשר העירוב הוא בין השמשות, ובבין השמשות מותר לעבור על איסור דרבנן לצורך מצווה - בבין השמשות העירוב מותר באכילה, לכן הוא חל לכל השבת.

(ח) מותר בין השמשות - כלומר: איסורי דרבנן מותרים בבין השמשות לא רק לצורך מצווה, אלא גם בכל דבר שחשוב לו מאוד.

(ט) נר לשבת - האיסור לומר לגוי שיחלל שבת הוא איסור דרבנן, לכן בבין השמשות מותר לומר לגוי שיחלל עבורי שבת, אפילו באיסורי תורה כגון הדלקת הנר, בתנאים שהתבארו בסעיף זה[3].

---

3. דין זה הובא בסימן ש״ז סעיף כב, ומדוע נשנה כאן? סדר ההלכות בשו״ע הוא על פי הטור. הטור לא הביא הלכה זו בסימן ש״ז, וכתבה שם שו״ע יחד עם שאר איסורי אמירה לנכרי. וכאן השאיר המחבר הלכה זו במקומה המקורי.

סימן שמ״ג
דיני קטן בשבת, ובו סעיף אחד.

קטנים אינם חייבים במצוות, ואין להם אחריות על מעשיהם. קטן לעניין זה הוא ילד עד גיל 13, וילדה עד גיל 12[1]. ישנם מצוות המוטלות על האב לעשות לבנו, כגון למולו. המצווה העיקרית היא ללמדו תורה, שנאמר (דברים י״א, יט): ״ולימדתם אותם את בניכם״, ומכאן נלמד גם חיוב האב לחנך את ילדיו. גיל החינוך למצוות אינו קבוע, ותלוי בהתפתחות הילד ובאופי המצווה. סימן זה דן מתי צריכים ההורים או בית הדין למחות בילד שעובר על איסור. סימן זה הובא כאן בגלל שמתייחס גם לחינוך קטנים לשמירת שבת, אולם הלכותיו שייכים לכל דיני התורה.

סעיף א

[א]קטן אוכל נבלות (א) – אין בית דין מצווין להפרישו (ב), [ב]אבל אביו מצווה לגעור בו להפרישו (ג) הגה: מאיסור דאורייתא (ד).

[א]טור וסמ״ג ובעל התרומה מעובדא דאירכסו מפתחות וכו׳ יבמות קי״ג ע״ב וקי״ד ע״א. ועיין בב״י שפירשו ג״כ לדברי הרמב״ם בפרק כ״ד הי״א על דרך זה. [ב]מסוגיא דיבמות קיד ע״א, והאריך הבית יוסף בזה.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) אוכל נבלות - הוא הדין לקטן העובר על כל איסור תורה אחר, שאינו פוגע בזולת.

(ב) להפרישו - כיוון שחינוך הקטנים מוטל על ההורים, ולא על בית הדין.

(ג) לגעור בו ולהפרישו - מדין חינוך.

(ד) מאיסור דאורייתא - נראה שהרמ״א מסביר דברי המחבר, וגם למחבר

---

1. גיל החיוב במצוות מפורש בפרקי אבות פרק ה׳ משנה כא. הדבר נלמד מכך שבמצוות רבות נאמר ״איש״, או ״איש או אשה״. ופירש הרא״ש (תשובות הראש כלל ט״ז) שקביעת הגיל היא הלכה למשה מסיני.

[1]**ולהאכילו בידים אסור, אפילו דברים שאסורים מדברי סופרים (ה). וכן אסור להרגילו בחילול שבת ומועד, ואפילו בדברים שהם משום שבות (ו). הגה: ויש אומרים דכל זה בקטן דלא הגיע לחינוך, אבל**

[1]רמב"ם בסוף הלכות מאכלות אסורות.

שולחן ערוך כפשוטו

החובה להפריש אינה אלא מאיסור תורה[2]. וודאי שהאב חייב לחנך את בניו לכל המצוות, בין מהתורה ובין מדרבנן[3]; ולחנכם לשמור שבת בין במלאכות של תורה ובין במלאכות דרבנן, אלא שכשעושה הקטן איסור דרבנן מעצמו - אינו חייב להפרישו[4]. וטעם הדבר, שחינוך צריך להיות הדרגתי, וכשעושה הבן מעצמו איסור דרבנן, ומבין האב שבשלב זה אין טעם למנעו - אינו חייב בכך.

(ה) מדברי סופרים - והדבר אסור לכל אדם, ולא רק לאביו.

(ו) משום שבות - מכיוון שאין להבחין בחינוך בין איסורי תורה לאיסורי דרבנן, אלא יש לקיים את המצוות כמכלול, וכך גם לחנך את ילדינו.

מכאן שאין לומר לילדיו שיעשו מלאכה הנצרכת שיש בה חילול שבת, כגון להדליק אור וכדומה, ואף לא לרמוז להם. ובדיעבד, אם אמר ועשו עבורו - במלאכה מהתורה אין ליהנות ממנו, ובמלאכה מדרבנן מותר[5].

---

2. שכתב "קטן אוכל נבלות", ונבלה היא איסור תורה. ובהמשך כותב "ולהאכילו בידים אסור אפילו דברים שאסורים מדברי סופרים", משמע שרק להאכילו בידים אסור בעברות דרבנן, אבל לא להפרישו.

ועיין במשנה ברורה, שאף הוא מבין שגם המחבר סובר שהחיוב להפרישו הוא רק באיסור תורה, אלא שמסביר שבדאורייתא בית הדין מצווה לגעור באב אם לא הפרישו, ובדרבנן בית הדין אינו מצווה. אולם אין רמז לפירוש זה בדברי המחבר, לכן פירשתי בדרך אחרת.

3. כפי שחייב למשל לחנך את בניו לתפילה, כמפורש בסימן ק"ו סעיף ב, אף שהיא מדרבנן.

4. ראו תוספות נזיר כח ע"ב ד"ה "בנו", ודרכי משה הארוך כאן.

5. ועיין בשו"ת חבל נחלתו חלק ו' סימן ט, שמתיר בשעת הדחק ובאופן חד פעמי לבקש מקטן לעשות מלאכה דרבנן, על פי דברי שולחן ערוך הרב סימן שמ"ג סעיף ו. וקשה לי בהיתר הזה שהוא ממש נגד דברי מרן. ונראה לי שבדבר בו האיסור אינו ברור, כגון כיבוי אזעקה, או דברים שנהגו בהם איסור בשימוש בחשמל, אף שאינם אסורים מעיקר הדין (עיין בזה הנספח בסוף הכרך) - בשעת הדחק עדיף לסמוך על המקילים ולעשות בעצמו בשינוי, ולא לבקש מהקטן, שלא ילמד הקטן לזלזל באיסורים. וכן מותר להשתמש בקטן מאוד, שאינו בר דעת. ומה שכתבנו

הגיע לחינוך - צריכים להפרישו (ז) (תוספות שבת קכ״א ע״א). **ויש אומרים דלא שייך חינוך לבית דין, אלא לאב בלבד (ח)** (ב״י). **וקטן שהכה את אביו (ט) או עבר שאר עבירות בקטנותו, אף על פי שאינו צריך תשובה כשהגדיל, מכל מקום טוב לו שיקבל על עצמו איזה דבר לתשובה ולכפרה, אף על פי שעבר קודם שנעשה בר עונשין (י)** (פסקי מהרא״י סי׳ ס״ב).

שולחן ערוך כפשוטו

(ז) צריכים להפרישו - דעה זו חולקת על הנאמר בתחילת הסעיף ״אין בית דין מצווין להפרישו״, ומבחינה בין שני סוגי קטנים: קטן שלא הגיע לגיל חינוך, בית הדין אכן אינם מתערבים, אלא ההורים בלבד; אבל קטן שהגיע לגיל חינוך - גם בית הדין צריך להפרישו מאיסור[6].

(ח) לאב בלבד - אפילו בקטן שהגיע לחינוך, וכדעת המחבר בתחילת הסעיף.

(ט) שהכה את אביו - ועבר בכך על איסור תורה של ״מכה אביו ואמו״.

(י) שנעשה בר עונשין - בין אם האחריות על ההורים בלבד, ובין אם גם על בית הדין - לכל הדעות אין לקטן עצמו אחריות על מעשיו, ולא מצווה לשוב על עוונותיו גם לאחר שגדל. אולם כל עבירה פוגעת בנפשו של הנכשל, לכן טוב וראוי שלאחר שגדל - ינקה את עצמו מאותו מעשה[7].

שבמלאכה מדרבנן מותר ליהנות בדיעבד, הוא משום שגם בגדול שעשה מלאכה מדרבנן בשבת בשוגג, הגר״א מתיר ליהנות ממנה בדיעבד, ונראה שבמלאכת קטן, אפשר לסמוך על דעתו.

6. נראה שיסוד המחלוקת הוא, האם חיוב קטנים במצוות הוא חיוב דרבנן שחל על הקטן עצמו, ואז על בית הדין להתערב ולמנוע ממנו לעבור עבירה; או שזו מצוה המוטלת על האב, ואין לבית דין חיוב להפרישו מאיסור.

7. ונביא את דבריו החשובים של המשנה ברורה כאן (ס״ק ג) בדבר חשיבות שמירת הדיבור גם בילדיו הקטנים: ״ופשוט דאם שמע לבנו ובתו הקטנים שהם מדברים לשון הרע - מצוה לגעור בהם ולהפרישם מזה, וכן ממחלוקת ושקר וקללות. ובעוונותינו הרבים כמה נכשלין בזה שהם מניחין לבניהם לדבר לשון הרע ורכילות ולקלל, ונעשה מורגל בזה כל כך עד שאפילו כשנתגדל ושומע שיש בזה איסור גדול - קשה לו לפרוש מהרגלו שהורגל בזה שנים רבות, והיה הדבר אצלו בחזקת היתר״.

סימן שמ״ד
דין ההולך במדבר בשבת, ובו ב׳ סעיפים.

סעיף א

[א]ההולך במדבר ואינו יודע מתי הוא שבת **(א)** – מונה שבעה ימים מיום שנתן אל לבו שכחתו, ומקדש השביעי בקידוש והבדלה **(ב)**. [ב]ואם יש לו ממה להתפרנס – אסור לו לעשות מלאכה כלל **(ג)** עד שיכלה מה שיש לו, ואז יעשה מלאכה בכל יום, אפילו ביום שמקדש בו, כדי פרנסתו [ג]מצומצמת **(ד)**. [ד]ומותר לילך בו בכל יום, אפילו ביום שמקדש בו **(ה)**.

[א]שבת ס״ט ע״ב מימרא דרב הונא ובריית׳א. [ב]שם ממשמעות הגמרא. [ג]הר״ן שם. [ד]ר״ן שם, וכן כתבו התוספות והרא״ש בתירוץ שני.

סעיף ב

[ה]היה יודע מנין יום שיצא בו, כגון שיודע שהיום יום רביעי או יום חמישי ליציאתו, אבל אינו יודע באיזה יום יצא – מותר לעשות

[ה]מימרא דרבא שבת ס״ט ע״ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) מתי הוא שבת - שאיבד את מנין הימים מרוב שהותו מחוץ לחברת בני אדם.

(ב) בקידוש והבדלה - אף שאין ראיה שיום זה הוא באמת שבת, וכדי שלא ישכח את קדושת השבת, עליו לציין כל יום שביעי בקידוש בתחילתו והבדלה בסופו.

(ג) מלאכה כלל - בכל ימות השבוע, כיוון שכל יום הוא ספק שבת.

(ד) מצומצמת - מדין פיקוח נפש.

(ה) ביום שמקדש בו - כיוון שהיציאה מהמדבר נצרכת להצלת חייו, רשאי ללכת בכל הימים, למרות שכל יום הוא ספק שבת.

מלאכה כל מה שירצה ביום שמיני ליציאתו, שביום כזה יצא מביתו, דבודאי לא יצא בשבת; וכן ביום ט"ו, וביום כ"ב, וכן לעולם (ו).

שולחן ערוך כפשוטו

(ו) וכן לעולם - וביום זה יכול לעשות את כל המלאכות, ולא רק מלאכות שנצרכות כדי פרנסתו.

קיצור ההלכות המעשיות שבשו"ע וברמ"א

בסוגריים מרובעים מובאות ההפניות לשו"ע.
בדרך כלל מובאת הפניה לסעיף בלבד, כשהסימן הוא הסימן המובא בכותרת. למשל: [א].
כשההפניה לסימן אחר, נציין גם את הסימן, כשהסימן יצויין עם גרש, והסעיף ללא גרש. למשל: [א', א].
הפניה לסעיף כוללת את דברי המחבר והרמ"א, ואף את דברינו בפירושם.
הפניה לדברינו בס"ק מצויינת בסוגריים עגולים. למשל: [(א)]. מספר בסוגריים מציין הערה באותו סימן, והציון [הק] מפנה להקדמתנו לסימן.

מלאכות שבת (סימנים ש"א–שד"מ)

א. הליכה בשבת (סימן ש"א)

1. אין לרוץ בשבת כדי להגיע במהירות למחוז חפצו. אולם מותר לרוץ לדבר מצווה [א], וכן אם נהנה מריצתו [ב].
2. אין ללכת במים בשבת, שמא יבוא לסחוט את בגדיו [ג]. ומותר אם הולך לדבר מצווה, ויעשה שינוי בבגדו שיזכיר לו שלא לסחוט [ד].
3. מי שנרטבו בגדיו - מותר לו להמשיך ללכת בהם, ואין חוששים שמא יסחטם [מה]. וכשיגיע לביתו לא יתלה אותם לייבוש [מה, מז].

ב. הוצאה בשבת (סימן ש"א)

1. אין להוציא משא בשבת מרשות היחיד לרשות הרבים או לכרמלית, וכן אין לטלטל משא ארבע אמות ברשות הרבים או בכרמלית [הק]. החיוב מן התורה הוא רק ברשות הרבים ממש, ונפסק להלכה שאין לנו רשות הרבים מהתורה כיום [(ל)]. ומן התורה חייב רק אם מוציא בדרך הרגילה של נשיאת החפץ [(כו)].
2. לכן הדיון בסימן זה הוא על הוצאה או טלטול ארבע אמות במקום שאין בו עירוב, והאיסור הוא מדברי חכמים.
3. מותר להוציא בשבת בגדים ותכשיטים. הכלל בדבר הוא שפרטי לבוש נחשבים כבגד אם הם נלבשים כדרכם, ואביזרי נוי נחשבים כתכשיט אם נענדים כדרכם. ושניהם צריכים להיות צורך הלובש,

וצמודים לגוף. וכל דבר שרצון האדם להעבירו ממקום למקום נחשב למשא [הק, ז, (מד)].

4. אין לצאת בבגד שלא כדרך לבושו, כגון סודר הכרוך סביב מתניו [(קס), לא].

5. לעתים גזרו חכמים ואסרו לצאת בבגדים או בתכשיטים שיש חשש שייפלו או שיסירם הלובש, שמא יבוא לטלטלם ארבע אמות ברשות הרבים [ז, ועוד]. וברוב המקרים התירו הפוסקים לצאת בהם כשאין לנו רשות הרבים מהתורה [(ל) ועוד].

6. אין לצאת בכלי נשק [ז].

7. מפתח הקבוע בחגורה ומשמש אותה - נחלקו אם מותר לצאת בו [יא]. ונהגו להקל בדבר, ולטלטל מפתח בצורה כזו במקום צורך גדול [(סה)].

8. אם לובש שני בגדים זה על גבי זה (כגון שמוציא לצורך חברו) - לדעת המחבר מותר לצאת כך, ולדעת הרמ"א מותר בבגד שלעתים כך הדרך ללובשו (כגון סוודר או גרביים), אבל לא בבגד שאין זו דרכו. ולכן לדעת הרמ"א אם מטלטל מפתח הנצרך לחגורה, אסור לו לצאת עם חגורה נוספת [לו].

9. כדי להציל מדליקה, מותר ללבוש כל בגד שיכול להניח על גופו דרך לבוש (ויש להתחשב באמור בסעיף הקודם), ויכול לעשות כן כמה פעמים [מד][1].

10. כיסוי שעוטפים בו את הבגד כדי שלא יירטב או יתלכלך, מותר לצאת בו בשבת אם הוא דרך לבוש, ואסור אם אינו דרך לבוש [יד, כא].

11. כל דבר שרגילים לתפור לבגד (כגון כפתור רזרבי) - נחשב לחלק מהבגד [כג].

12. מותר לצאת בתחבושות שונות המרפאות את המכה [כב], וכן בקיבועים שונים [נא].

---

1. ופרטי דין זה נידונים בסימן של"ד.

13. סומא או חיגר שאינם יכולים ללכת בלי להיעזר במקל - מותרים לצאת בו [יז–יח].
14. מותר לצאת בקב, קביים או תותבת המשמשים להליכה, ואסור אם משמשים לנוי בלבד [טו–טז].
15. מותר לצאת בפאה נכרית [נ].
16. מי שרחץ ידיו בנהר, ימתין עד שידיו יתייבשו לפני שילך ארבע אמות [מט].

ג. ניקוי וקיפול בגדים בשבת (סימן ש"ב)

1. לעניין פגמים בבגד או חוטים היוצאים ממנו, אם מקפיד שלא ללכת בו בגלל פגמים אלו - הסרתם אסורה משום "מכה בפטיש" [ב].
2. אסור לקפל בשבת בגד שאינו זקוק לו באותה השבת, משום הכנה מקודש לחול [ג].
3. גם בגד שזקוק לו בשבת זו, קיפולו נחשב כתיקון, ואסור. אולם מותר לקפל בגד שלא על פסי הקיפול שיש בו מקיפולים קודמים [ג].
4. ניקוי במים של לכלוך שנמצא על הבגד אסור משום כיבוס [א, ט]. ואסרו חכמים גם לשפשף לכלוך ללא מים, משום שדומה הדבר לכיבוס; אולם מותר לשפשף את הכתם מהצד הפנימי של הבגד, או אם במקום לשפשפו מגרדו בציפורן או בסכין [ז].
5. אין להשרות בגד במים, משום ש"שרייתו זהו כיבוסו". ומותר להרטיב בגד נקי במים מועטים, אולם אסור במים מרובים שמא יסחוט [ט].
6. מותר לנגב ידיים במגבת, וכן להרטיבה בדרכים אחרות שלא על מנת לנקותה [י].
7. אסור לנגב דבר רטוב בבד שמקפיד על ניקיונו, שמא יבוא לסחטו [יב].

ד. דיני תכשיטים, איפור וסירוק בשבת (סימן ש"ג)

1. מהתורה מותר לאישה לצאת עם תכשיטיה לרשות הרבים גם במקום שאין בו עירוב.
2. חכמים גזרו על תכשיטים רבים שלא לצאת בהם, שמא תסירם ותבוא לטלטלם ברשות הרבים. דוגמאות לכך הם תכשיטים שדרכם להסירם בשעת טבילה [א–ב], תכשיטים שהאישה עלולה להסירם כדי להראותם לחברותיה [ג–יז], ותכשיטים העלולים ליפול [ו].
3. אולם מעידים הפוסקים שלא נהגו להקפיד על גזרה זו, משום שאין לנו רשות הרבים מהתורה, וכן מפני שכבר אין דרך הנשים להסיר תכשיטיהן [יח].
4. אין להשתמש במחט לצורך החזקת השיער, משום שהיא מוקצית. ואם ניטל חודה של המחט, מותר בתנאי שיוחדה המחט לצורך זה לפני השבת [יט].
5. אסור להתאפר בשבת. ויש המתירים להתאפר באבקה [כה].
6. אסור לקלוע צמות בשבת, ומותר לסדר ביד את השיער בצורות אחרות [כו].
7. אין להשתמש במסרק בשבת, משום שהוא תולש שערות [כז].

ה. דיני שביתתו עבדו (סימן ש"ד)

1. עבד כנעני חייב במצוות כאישה, ובכלל זה חייב באיסורי השבת, וכן מצווה היהודי על שביתת עבדו. אולם כיום אין לנו עבדים.

ו. הוצאת מטלטלים עם כלבו בשבת (סימן ש"ה)

1. במקום שאין עירוב, אין לכלב של ישראל לצאת עם דברים הנחשבים משא.
2. מותר לצאת עם קולר ורצועה שנועדו לשמירת הכלב [א].
3. אין לצאת עם רצועה ארוכה שאינה קפיצית, משום שנראה כאילו מטלטל רצועה [טז].
4. מותר לצאת עם זמם על פי הכלב, שנועד שלא יזיק [(כב)].
5. מותר לצאת עם דסקית זיהוי, בתנאי שאין חשש שתיפול [(נז)].

6. אין לצאת עם כמה כלבים הקשורים זה לזה, אולם מותר לצאת עם כמה כלבים כשאוחז כל אחד ברצועתו [טו].

ז. איסור עיסוק בחפציו בשבת (סימן ש"ו)

1. אסרו חכמים להתעסק בשבת בעסקי החולין, גם בדברים שאין בהם מלאכה. לכן אסור למשל ללכת בשבת לשדהו לראות מה צריך לעשות בו מחר [הק, א].
2. איסור זה הוא רק בצרכי חולין, אבל לצורכי מצווה ולצרכי הרבים – מותר. וגם בעניינים אלו לא יזכיר סכומי כסף. ומקח ממש לא הותר, אלא רק דיבור שיש בו הכנה לנושא [ב, ו].
3. בכלל היתר זה לעסוק בשבת בהשבת אבדה ולהכריז עליה [יב], וכן להתחייב לצדקה. והמנהג להתחייב לצדקה בבית הכנסת, ואפילו בנקיבת הסכום [ו].
4. בדומה לעיסוק בענייני חולין, אסרו חכמים גם למדוד ולשקול בשבת, אולם התירו לצורך מצווה. וכן מותר לצורך חולה אף שאין בו סכנה [ז].
5. לא אסרו בשבת לחשוב על עסקי החולין, אולם אשרי מי שמצליח להימנע בשבת גם ממחשבות אלו [ח].
6. אסרו חכמים לקבל שכר על עבודה שנעשית בשבת, גם אם אין בה איסור מלאכה. האיסור הוא על שכר יום המחושב לשבת בפני עצמה, אבל אם מדובר על שכר שבועי או חודשי, או שכר כנגד עבודה שחלקה נעשה לפני השבת או לאחריה – מותר [ד]. ויש מתירים בעבודות שיש בהן מצווה [ה].

ח. דיני שבת התלויים בדבור (סימן ש"ז)

1. אסור לדבר בשבת בענייני עסקיו, אף כשאין באמירתו תכנון וקביעה למחר [א, ו].
2. למי שיכול, טוב בשבת לייחד את דיבורו ומחשבתו לדברים שבקדושה [א].

3. בהקשר זה נאסרה גם האמירה לגוי שיעשה מלאכה. בשבת עצמה אסור לומר לגוי לעשות כל מלאכה שיש לה קשר ליהודי, אולם מותר לומר לגוי שיעשה מלאכת עצמו [כא].
4. בין הדברים שאסרו: נתינת מעות לגוי ואמירה מפורשת שיקנה עבור יהודי בשבת [ג–ד];
5. לצורך מצווה או במקום מקצת חולי - מותר לומר לגוי שיעשה מלאכה מדרבנן [ה].
6. במקום הפסד ממון מרובה מאוד מותר לקרוא לגוי, ואפילו לומר לו "כל המציל אינו מפסיד". אבל אסור לומר לו במפורש לעשות מלאכה [יט].
7. עבר ישראל על האיסור ואמר לגוי לעשות מלאכה, אותה מלאכה אסורה בהנאה עד מוצאי שבת "בכדי שיעשו" [כ].
8. מותר לספר לחברו על תכניותיו למחר, אף שחברו מבין מדבריו שהוא רוצה להעסיקו [ז].
9. כל דבר שניתן לעשותו בשבת בהיתר, מותר לדבר עליו [ח].
10. אסור "להחשיך את התחום" (כלומר: ללכת עד סוף תחום שבת כדי למהר לעבודה במוצאי שבת) עבור מלאכה האסורה בשבת [ח], אבל מותר להתקרב למקום עבודתו שבתוך התחום [ט].
11. מותר לשאול ולהחזיר מחברו בשבת, אולם ישתמש במילה "לשאול" ולא במילה "ללוות" [יא].
12. אסור לקרוא בשבת בעניינים הקשורים לעסקיו. יש שאוסרים לקרוא גם שאר ענייני חולין, וכן פסק המחבר. והמקל יש לו על מי שיסמוך [יב–טו]. והוא הדין ללימודי מדעים בשבת [יז].
13. ספרים ותכנים אחרים שמרחיקים את האדם מעבודת ה', אין לקראם אפילו בחול [טז], ומכאן למדנו שכיום יש להתקין סינון על הגלישה ברשת [(סג)].
14. רפואות שנעשות על ידי דיבור ומותרות בחול, מותרות גם בשבת [יח].

ט. הלכות מוקצה (סימן ש"ח)

❖ כלי שמלאכתו להיתר

1. כלי שמלאכתו להיתר מותר לטלטלו לכל צורך, אולם אסור לטלטלו שלא לצורך, מלבד אוכל וכתבי הקודש, שמותר לטלטלם אף שלא לצורך [ד].
2. בכלל כלי שמלאכתו להיתר: סולם ביתי [(קז)]; ענף שייחדו לגרש בו זבובים [כג]; עורות שעומדים לשימוש כשטיח [כה]; קרש שיש לו שימושים ביתיים [כו]; עפר המונח בפינה בבית לצרכים ביתיים [לח]; שעון [(רכד)].

❖ מוקצה מחמת גופו

1. דבר שאינו נחשב לכלי אסור לטלטלו בשבת [הק, ז], אפילו אם ראוי לכסות בו כלים [ז].
2. שברי כלים, כל עוד הם ראויים למלאכה אחרת - לא בטל דינם ככלים, ומותר לטלטלם. ואם אינם ראויים לדבר - הרי הם מוקצים מחמת גופם [ו, יא]. ואם זרק את השבר לאשפה - הרי הוא מוקצה מחמת גופו [ז, יב].
3. מכסים ודלתות של כלים הניטלים בשבת שהתפרקו מכליהם - אינם מוקצים [ח].
4. מכסים גדולים מאוד, אם הם של דבר המחובר לקרקע, כגון בור או חבית שבקרקע - אינם בגדר כלי אלא אם יש להם ידית. ואם הם שייכים לכלים שאינם בקרקע - מותר לטלטלם בשבת אם השתמשו בהם לכך לפני שבת [י].
5. שאריות בד קטנות, אם הן כשיעור שמשתמשים בו לסמרטוטים - מותרות, ואם קטנות מכך - אין לטלטלן [יג].
6. שאריות מזון, אם ראויות למאכל בעל חיים מסוים - הן מותרות בטלטול במקום שאותו בעל חיים מצוי (אף אם אין כזה לאותה משפחה); ואם לאו - הן מוקצות מחמת גופן [כז–ל].

7. שאריות האסורות בטלטול אפשר לפנותן על ידי טלטול השולחן או המפה בשינוי [כז], ואם הן מאוסות מאוד מותר לטלטלן כדרכן מדין "גרף של רעי", המובא בסעיף הבא.
8. דבר שהוא מאוס הרבה, כדוגמת כלי שנועד לפינוי צרכים, הרי הוא מוקצה מחמת גופו; אלא שמשום כבוד הבריות התירו חכמים לפנותו אם הוא מפריע במקום שנמצא בו [לד–לז]. וכלי הפלסטיק של היום, שאינם מאוסים כל כך, אינם מוקצים [(קפג)].
9. מאכל שנועד לבישול ואינו ראוי לאכילה כלל ללא בישול, הרי הוא מוקצה מחמת גופו; אך אם אפשר לאכלו על ידי הדחק - מותר לטלטלו. ואמרו חכמים שבשר חי ראוי לאכילה על ידי הדחק, אך דג לא [לא–לב]. לכן יש להיזהר שלא לטלטל דג קפוא [(קעא)].
10. בעלי חיים הם מוקצים מחמת גופם [לט], ובכלל זה חיות מחמד [(קצג)]. ומותר לסייע להם ללכת כל עוד אינו מרים אותם [מ].
11. בכלל מוקצה מחמת גופו - אבנים [כב]; סולם גדול במיוחד [יט]; עצים המיועדים לשריפה [כ].

❖ ייחוד דבר שאינו כלי לעשותו כלי

1. דבר שיש לו שני ייעודים אפשריים, שלאחד מהם הוא חומר גלם ולשני כלי (כגון ענפי דקל, שנועדו לשרפה ואז הם מוקצים, או לישיבה עליהם ואז הם מותרים), די בכך שחשב בערב שבת להשתמש בהם בשימוש המותר, כדי להתירם בשבת [כ]. לכן גם פשתן וצמר די במחשבה כדי לייחדם לתחבושות [כד].
2. דבר שיש לו שני שימושים, שלאחד מהם נחשב לכלי ולאחר לא (כגון לבֵנים שנועדו לבניין ולישיבה), כל עוד ניכר מההקשר שהוא עומד לשימוש האסור (כגון שהאבנים מסודרות כאבנים לבניין) - הרי הוא מוקצה מחמת גופו [יז].
3. דבר שעיקר ייעודו כחומר גלם, ולכן הוא מוקצה בשבת אף אם יש לו שימוש נוסף (כגון אבנים שעיקרן לבנייה, שאפשר גם לשבת עליהן), לא די במחשבה לשימוש המותר בערב שבת כדי להתירו,

אלא צריך לפני שבת לעשות בו מעשה, כגון לסדר את האבנים [כא].

4. דבר שאינו כלי כלל, כגון סתם אבן - אם רוצה לייחדו לשימוש לשבת אחת אין דרך להתירו, ואף על פי שמייחדו במעשה. ומותר רק אם מייחדו לשימושו המותר לעולם [כב].
5. דבר שאינו כלי עבור בעליו העשיר, הוא מוקצה גם אם יש לו שימוש לעניים [נב].

❖ כלי שמלאכתו לאיסור

1. כלי שמלאכתו העיקרית אסורה בשבת - אסור לטלטלו סתם, וכן אסור לטלטלו לצורך הכלי ("מחמה לצל"). אבל מותר לטלטלו "לצורך גופו", כלומר לפעולה מותרת בשבת שנעשית עם גוף החפץ, כגון פטיש לפצח בו אגוזים; וכן "לצורך מקומו", כלומר אם יש לו צורך במקום שעליו מונח כלי זה [ג].
2. במקום צורך גדול מותר לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור אגב דבר היתר המונח עליו [ה].
3. תפילין אינן מוקצות [ד].
4. שופר הוא כלי שמלאכתו לאיסור [ד].
5. מותר לטלטל בגד שעטנז [מז], וכן מותר לטלטל ספרי חול [נ].

❖ מוקצה מחמת חסרון כיס

1. כלי שמלאכתו לאיסור, שמפאת ערכו וחשיבותו מקפידים שלא לעשות בו מלאכה אחרת מלבד מלאכת האיסור שנועד לה - אסור לטלטלו כלל, גם לא לצורך גופו ומקומו [א].

❖ דיני טלטול מוקצה

1. מותר לגעת במוקצה, ומותר לקחת דבר היתר המונח על מוקצה [ג, מב].
2. מותר לטלטל מוקצה בלי לגעת בו, כגון על ידי נשיפה [ג, מג].

3. מותר לטלטל מוקצה כדי לפנותו ממקום שעלול להזיק את הרבים [ו, יח].

י. הלכות נוספות בסימן ש"ח

1. אסור לפרק דלת ממבנה המחובר לקרקע או לחברה לו, משום סותר או בונה. ומשום איסור זה גזרו חכמים שלא להחזיר דלת לארון עץ [ט], וכן אסור לחבר רגל לספסל עץ [טז].
2. כלי שאפשר לתקנו בקלות, ותיקונו אסור בשבת - אסרו חכמים להשתמש בו, שמא יתקנו. ואם כבר השתמש בו בחול לאחר שהתקלקל - מותר [טז].
3. דבר המזיק הנמצא בכרמלית, מותר לטלטלו פחות פחות מארבע אמות [יח].
4. מהתורה מותר לטלטל ברשות הרבים אדם ("החי נושא את עצמו"), ובכלל זה ילד שיודע ללכת, אלא שגזרו על כך חכמים ואסרו. ומותר לסייע להם ללכת כל עוד אינו נושא אותם. ובשעת דחק גדולה, כגון ילד קטן שבאמצע הדרך אין לו כוח יותר ללכת - מותר לשאתו [(רא)].

יא. טלטול חפץ שמונח עליו מוקצה (סימן ש"ט)

1. מעיקר הדין אסור לטלטל חפץ שמונח עליו דבר מוקצה, אם כוונתו לטלטל בכך את המוקצה [(א)].
2. כשילד קטן אוחז מוקצה, אסור להרימו. איסור זה הותר אם מתקיימים שני תנאים: א. הילד יצטער מאוד אם אביו לא ירימו. ב. מדובר במוקצה שאין בו חשש שהאב יטלטלו בעצמו [א].
3. מוקצה שמשתמשים בו בקביעות יחד עם חפץ אחר, כגון אבן שנמצאת בדלי על מנת שישקע במי הבאר - אם המוקצה קשור היטב לכלי ההיתר, הוא נחשב לחלק ממנו, ומותר לטלטל אותו אגב הכלי המותר; ואם אינו קשור היטב - אסור [ב].
4. סל שיש בו פירות ואבן - מעיקר הדין מותר לטלטלו; לכן אם צריך את מקומו - ייטול אותו משם. ואם צריך את הפירות - אם יכול בנקל לנער את תכולת הסל וליטול רק את הפירות - עדיף. אך אם

הדבר אינו בנקל, כגון שחושש שהפירות יינזקו - מותר ליטול את הסל כמות שהוא [ג].

5. **בסיס לדבר האסור:** חפץ המותר בטלטול, שבכניסת השבת מונח עליו מוקצה - בתנאים מסוימים הוא עצמו נחשב למוקצה, ואסור בטלטול אפילו אם יוסר המוקצה שהיה מונח עליו [הק, ד].
6. חפץ היתר נאסר משום "בסיס" רק אם המוקצה הונח עליו בכוונה, ולא כאשר נשכח עליו [ד].
7. אבן שהונחה בכוונה על חבית או כר בשבת על מנת שתהיה שם בשבת - אסור לטלטל את החבית או הכר אף אם האבן נפלה מהם. ואם האבן נשכחה על החבית - מותר לטלטל את החבית, אך עדיף שראשית יטה אותה על צידה כדי להפיל את האבן [ד]. ואם צריך את מקום החבית - יכול לכתחילה להרימה [ה].

יב. דיני מוקצה בשבת (סימן ש"י)

1. כל דבר שראוי לאכילה אינו מוקצה, אפילו אם הוא עומד לסחורה [ב].
2. מאכל שבכניסת השבת אינו ראוי לאכילה, וגם בעליו עשה מעשה שניכר ממנו שהוא אינו עומד לאכילה בשבת - הרי הוא מוקצה, ואסור בשבת [ב]. הזמן הקובע לכלל זה הוא כניסת השבת, ולכן למשל פירות העומדים לייבוש, ואינם ראויים למאכל בכניסת השבת - אסורים כל השבת, אף אם נעשו מוכנים לאכילה במהלך השבת [ג].
3. אסור להניח בשבת מוקצה על כלי שאינו מוקצה, משום שבכך אוסר בטלטול את הכלי המותר. איסור זה נקרא "ביטול כלי מהיכנו" [ו].
4. "בסיס לדבר האסור" אסור בטלטול כל השבת, אף אם נלקח ממנו המוקצה [ש"י, ז].
5. דבר המיוחד לכך שיונח עליו מוקצה (כגון שולחן מחשב), אם הסיר ממנו את המוקצה קודם שבת - לדעת המחבר מותר לטלטלו

בשבת. ולדעת הרמ"א נאסר ככלי שמלאכתו לאיסור, ומותר לצורך גופו ומקומו [ש"י, ז].

6. כיס התפור לבגד - בטל לבגד, והבגד אינו נאסר בטלטול אם שכח בכיס מעות [ש"י, ז].

7. **בסיס לדבר המותר והאסור** - כלי היתר שיש עליו בכניסת שבת חפץ מוקצה וחפץ מותר - אם המוקצה חשוב יותר, נאסר הכלי בטלטול כ"בסיס לדבר האסור". ואם ההיתר חשוב יותר - אין הבסיס נאסר, אולם גם אז לא יטלטלו אלא אם אי אפשר, כדי לא לטלטל את המוקצה; ואם יכול לנער את המוקצה וכיו"ב - יעשה זאת לפני שיטלטל את הבסיס [ש"י, ז].

יג. דיני טלטול מת (סימן שי"א)

1. אם פרצה דליקה וירא שגופת המת תישרף - התירו את טלטול המת, אף שהוא מוקצה. ויש לטלטלו הקל הקל תחילה: עדיף לטלטלו בעזרת הנחת חפץ היתר עליו ("אגב כיכר או תינוק"), ואם אין לו דבר המותר - עדיף לטלטלו בשינוי מן הצד בלי לגעת בו (כגון ממיטה למיטה). ורק אם כל זה אינו מתאפשר, מטלטלו כרגיל [א].

2. לדעת המחבר היתר זה עומד רק לטלטולו ברשות היחיד, אך המקל להוציאו לכרמלית יש לו על מי שיסמוך [(ה)].

3. מת המוטל בבית ומתחיל להסריח, ולדעת הרמ"א אפילו אם רק עתיד להסריח - מותר להוציאו לכרמלית, ואפילו לרשות הרבים על ידי תינוק, וכן מותר לומר לגויים להוציאו [ב]. ואם אין שם גוי, ואין אפשרות להניח עליו חפץ שאינו מוקצה - יכול להוציאו כדרכו, משום שכבוד הבריות דוחה איסורי דרבנן.

4. במקום שהתירו טלטול אגב, אפשר להניח על המת בגדים [ג]. ויש אומרים שאפשר אפילו לסמוך על הבגדים שהוא לבוש בהם, ואפשר לסמוך על דבריהם בשעת הדחק [ד].

5. אם צריך את מקום המת, מותר לטלטלו אגב דבר המותר [ה].

6. טיפול במת מותר אם אינו מזיז במת אבר שלם (ומותר אפילו אם הטיפול במת יזיז אותו מעט ממקומו), ואסור אם מזיז אבר. לכן למשל מותר לקשור את פיו, אך אסור לעצום את עיניו [ז].

יד. טלטול מהצד וטלטול בגופו (סימן שי"א)

1. טלטול מהצד, הוא טלטול בלי לגעת במוקצה - אסור לצורך המוקצה, ומותר לצורך דבר המותר. לכן מותר לטלטל ירק הטמון בעפר, אם נוגע בירק ואינו נוגע בעפר [ח].
2. אמנם טלטול מן הצד הותר לצורך המת, ואסור בשאר דברים האסורים בטלטול [ה].
3. טלטול בגופו. אם אינו מזיז המוקצה בידיו, אלא משתמש באבר אחר שאין דרכו לטלטל - מותר [ח].

טו. ענייני הנצרך לנקביו בשבת (סימן שי"ב)

1. בזמנם הנפנה לנקביו קינח עצמו בעיקר באבנים, שהן מוקצה. אולם כיום הניירות שלנו אינם מוקצים.
2. הנמצאים בשבת בשטח - טוב שיכינו מקום מראש לעשיית הצרכים, ויכינו שם נייר. לא עשו זאת - מותר לנצרך לנקביו להביא עמו כמות נייר הנצרכת לו [א].
3. מי שזקוק מאוד לנייר טואלט, ויש כאן חשש של כבוד הבריות - יכול לטלטלו בשינוי אף במקום שאין בו עירוב [(ט)].
4. מי שאין לו נייר טואלט חתוך, יכול לחתכו בשינוי [(ט)].
5. אסרו חכמים כמה דברים בעניין זה משום סכנתם לבריאות. ואף שאין אנו בקיאים ברפואה שלהם, למדנו מכאן את החשיבות שבהקפדה על בריאותנו [ד–ח].

טז. מוקצה ובונה בדלתות ובחלונות (סימן שי"ג)

1. מלאכת בונה וסותר היא במחובר לקרקע, ושיעורה כלשהו. לכן אין להוסיף דבר למבנה בשבת [הק].
2. בנייה עראית מותרת. לכן מותר להניח לוח (שאינו מוקצה) בחלון שנפרץ [א].

3. אין מלאכת בונה בתיקון כלי, אולם אסור מהתורה לייצר כלי [(מח)]. לכן אסור לסיים עשיית כלי, וגם לא לתקנו בצורה קבועה [ו].
4. דבר שנועד לבניה ופירוק תדיר, כמו מיטה נפתחת - מותר להרכיבו ולקפלו בשבת [(סד)].
5. חלק מהתקרה שנתרופף, ובכלל זה גם דבר המחובר לתקרה (כגון נברשת) - אסור להחזירו למקומו בשבת משום בונה, ומותר לקחת כלי שאינו מוקצה, ולסמוך את הנופל בצורה רפויה, כך שלא ימשיך ליפול [ז].
6. אין לחבר חלקים של כלי ולהופכם לכלי הראוי לשימוש, כגון חיבור כת הפטיש לראשו [ט].
7. ידית דלת שהתפרקה, אסור לחברה בצורה שמשאירה את הידית מחוברת בצורה קבועה [(עו)].
8. קרקע שהתקלקלה בשבת, למשל שנוצרו בה שלוליות או בוץ, מותר לתקנה בדבר שאינו הופך להיות חלק מהקרקע (כגון לפרוס קרטון על הבוץ), אולם אסור לפזר שם חול או עפר [(עח)].

יז. בנין וסתירה בכלים (סימן שי"ד)

1. הבונה כלי שלם חייב משום בונה, והסותר כלי על מנת לבנות חייב משום סותר. ומכל מקום אסור לסתור כלים [א].
2. העושה בכלי פתח שנועד להכניס ולהוציא - חייב משום מתקן כלי. והעושה פתח שנועד להוצאה בלבד - בכלי שלם אסרו חכמים לעשותו, אבל בכלי זמני מותר לעשותו לכתחילה [(ה), (ח)].
3. כלים העומדים להיזרק לאחר השימוש בהם - אין איסור בפתיחתם. לכן מותר בשבת לפתוח קופסאות שימורים, שקיות חלב, שקיות שתיה וכיוצא בזה, כיוון שהפתח בהן נועד להוצאה בלבד [(ה)].
4. מותר לקרוע אריזות מזון חד פעמיות על מנת להוציא את האוכל שבהן [(מט)].

5. פתח שנעשה כדי לרוקן את החבית, כגון התזת ראשה בסיף - מותר. ופתח שנעשה להוצאת כמות מדודה של יין, כגון לעשות נקב בצידה - אסור [ו].
6. חבל או אזיקון וכיוצא בזה שסוגרים אריזה - מותר לקרעם בשבת [(לט)].
7. מנעול שאי אפשר לפתחו משום שאבד המפתח, מותר לומר לגוי בשבת לשבור את המנעול [ז]. אבל אין לעשות כן בדלת בית, או בדבר המחובר לקרקע [י].
8. מריחת שכבה עבה של שעווה או חומר דומה היוצר משטח חלק - אסורה מהתורה. הדבר נקרא "ממרח", והוא תולדה של ממחק [(נט)].
9. מטעם זה אסור להדביק נרות שעווה ביום טוב, כי חימום הנרות באש ואחר כך לחיצתם לצורך ההדבקה מישרת את תחתית השעווה שבנר [(ס)].
10. מותר בשבת למרוח משחה על הגוף כאשר אין רוצים ליצור שכבה, אלא רק להספיג את המשחה בגוף [(ס)].

יח. דברים האסורים משום אהל בשבת (סימן שט"ו)

1. כל בניית קבע אסורה מן התורה, אפילו בניין משהו [הק].
2. אסור מהתורה להקים בשבת אוהל שיש בו גג ומחיצות, אפילו הוא ארעי שאפשר להרכיבו ולפרקו בקלות. ומדרבנן אסור לעשות אהל ארעי, גם אם אין לו גג [א].
3. אסור מדרבנן לעשות גג ארעי (שאפשר להרכיבו ולנתקו בקלות), כשיש בו לפחות טפח. לכן אסור לפרוס יריעה על ארבעה עמודים [א]. אולם החזקת טלית על ידי ארבעה אנשים לשם כבוד, כגון הנהוג בשמחת תורה, אינה נחשבת עשיית אהל [(ב)].
4. מותר להוסיף על אהל ארעי; למשל ציילייה שיש בה טפח פתוח - מותר לפרוס אותה. (כא)
5. אסור לפתוח מטרייה בשבת, וכן אסור לטייל עם מטריה אפילו הייתה פתוחה מערב שבת [(נב)].

6. אסור לפרוס סדין על עגלת תינוק להגנה מפני השמש או הגשם, ואם היה פרוס טפח או שיש גגון לעגלה - מותר. ומותר לפתוח גגון של עגלה המחובר לעגלה [(נב)].
7. בגג ללא מחיצות, האיסור הוא דווקא אם מצל או מגן על מה שתחתיו. ומותר אם צריך למה שמעליו, כגון לפתוח שולחן על ידי הנחת קרש על ארבע רגלים [ג–ז].
8. במחיצות אין איסור בעשייתן בדרך ארעי, אלא אם כן בונה מחיצה בעלת משמעות הלכתית, כגון שמתירה טלטול או שמכשירה סוכה, וכן שמכשירה לשמש מיטתו לפני ספרים. אבל כנגד הרוח או לצניעות בעלמא - מותר [א].
9. ומחיצת ארעי שפרוסה טפח, מותר להוסיף עליה אפילו אם יש לה משמעות הלכתית.
10. אף שהתירו במחיצת ארעי, אסור לעשותה אם בזמן העשייה נוצר גג מכפלי המחיצה. לכן פרוכת גדולה יש לנטותה בשני אנשים, כך שתישאר מתוחה גם בזמן העמדתה [יב].
11. הגג שאסור לנטות הוא רק במקום שבו לא היה גג קודם. אבל אם היה גג טפח מערב שבת - מותר להוסיף לו בשבת תוספת ארעית [ב].
12. הגג האסור הוא גג שטוח. ואסור גם גג משופע בשיפוע קל, אם יורד פחות מרוחב טפח במרחק של שלשה טפחים [ח].
13. אסרו חכמים לכסות חבית בבד משום אוהל, אם מתקיימים בכיסוי זה ארבעה תנאים: א. הוא מְכסה כלי גדול, כגון חבית. ב. יש יותר מטפח בין הכיסוי ליין. ג. הכיסוי הוא בגד, ולא מכסה שנועד לכך. ד. מכסים את החבית לגמרי [יג].

יט. מלאכת הצידה (סימן שט"ז)

1. אסור מהתורה להכניס בעל חיים חופשי למקום סגור, שאפשר לקחתו ממנו בקלות.
2. ואסרו חכמים להכניסו גם למקום גדול, שבעל החיים אינו יכול לברוח ממנו, אף שאינו יכול לתפסו שם בקלות [א].

3. האיסור מהתורה כולל גם בעל חיים ישן או עיוור. ובעל חיים זקן או חולה, שקל לתפסו - אסור מדרבנן [ב].
4. ציד שבו משסים כלב בחיות - אם משתתף בעצמו במרדף אחר החיה הדבר אסור בשבת מהתורה, ואם הכלב רץ לבדו - אסור מדרבנן. אולם בכל מקרה יש להימנע מכך משום צער בעלי חיים [רמ"א ב].
5. האיסור מהתורה הוא רק בבעלי חיים שדרך בני אדם לצודם לצורך מזון או לשימוש בעורם ("יש במינו ניצוד"). והאיסור לצוד שאר בעלי חיים, אפילו כשצריך את אותו בעל חיים, הוא מדרבנן [ג].
6. סגירת תיבה שיש בה זבובים, הרי זה "פסיק רישיה" בדבר שאינו מתכוון באיסור דרבנן, שלרמ"א אסור ולמחבר מותר [רמ"א ג].
7. בהלכות צידה למדנו על הכלל שנקרא "שניים שעשאוה": מלאכה שאדם יכול לבצעה לבדו, ובוצעה על ידי שניים - כל אחד מהם פטור מהתורה, כי המלאכה הייתה יכולה להיעשות גם בלעדיו. אולם הדבר אסור על שניהם מדרבנן.
8. הפטור מהתורה קיים רק אם כל אחד מהם יכול לעשות את המלאכה לבדו. אבל אם לאו - מלאכת שניהם מצטרפת, ושניהם חייבים מהתורה [ה].
9. ישנו איסור צידה גם אם חסם בגופו את הפתח שממנו בעל החיים יכול לצאת [ו].
10. צידה אסורה מהתורה כאשר הצד צריך את בעל החיים. אבל אם רק רוצה לסלקו שלא יהיה כאן - הרי זו מלאכה שאינה צריכה לגופה, שאסורה מדרבנן. והתירו חכמים איסור זה בנחשים ורמשים המזיקים [ז].
11. שרצים שיש להם עור, והם "שמונה שרצים האמורים בתורה" - יש בהם איסור ציד. ושאר שרצים - צידתם כשצריך את השרץ אסורה מהתורה, ואם לאו אסורה מדרבנן [ח].
12. **איסור "חובל"** הוא הוצאת דם מבעלי חיים, ואסור מהתורה. איסור זה קיים גם אם הדם נצרר תחת לעור ולא יוצא החוצה [ח].

13. פרעוש או כל מין העוקץ שנמצא על בשרו – התירו חכמים לצודו, אולם לא להורגו.
14. וכינה, בגלל קוטנה מותר אף להורגה; אולם המפלה בגדיו גזרו שלא יהרוג אפילו כינה [ט].
15. בעלי חיים שוודאי ממיתים, כגון נחש שיודע שהוא ארסי, או כלב נגוע – מותר בשבת להורגם. ושאר מזיקים – מותר להרגם אם רודפים אחריו, וכן מותר לדרסם בכוונה, אם לא ניכר שעושה זאת בכוונה [י].
16. בעלי חיים שברשותו של אדם, כגון בהמה מבויתת או כלב, בדרך כלל אין בהם איסור צידה. ואם יצאו ממקומם ויש קושי מסויים בהחזרתם – לדעת השו"ע מותר לתפסם, ולרמ"א אסור. בעלי חיים ביתיים שמרדו וברחו – אסור לתפסם [יב].

כ. מלאכת הקושר (סימן שי"ז)

1. ישנם שני מאפיינים המגדירים קשר כמלאכה של ממש. האחד – שהוא נעשה על מנת להישאר באופן קבוע; והשני – שהוא קשר של אומן.
2. למנהג הספרדים אם מתקיימים שני התנאים – קשירת הקשר אסורה מהתורה; אם מתקיים תנאי אחד – האיסור הוא מדברי חכמים; ואם הקשר נעשה באופן זמני וגם אינו של אומן – מותר לכתחילה לקשרו בשבת [א].
3. למנהג אשכנז ישנו חיוב מהתורה על כל קשר שנעשה לעולם, אפילו קשר של הדיוט; ישנו איסור מדרבנן על קשר הדיוט לזמן מסוים, ועל כל קשר של אומן; ומותר לקשור קשר של הדיוט שנעשה עד שבעה ימים [א].
4. עוד למנהג אשכנז, כל קשר אמיץ המורכב מקשר על גבי קשר – מחמירים לראותו כקשר של אומן, ואין לקשרו אלא במקום צער [א].

5. מי שהסתבך לו שרוך נעלו - לדעת המחבר מותר להתירו, ולדעת הרמ"א אסור. ואם הדבר מעכבו מלנעול את הנעל או מלהחליף שרוך - נחשב כמקום צער, ומותר אף לרמ"א (כב).
6. קשר שאיסורו מדרבנן, מותר לקשרו לצורך מצווה [א].
7. כל קשר שאסור לקשרו בשבת - אסור גם להתירו [א].
8. מותר להשחיל בשבת שרוך בנעל (כה).

כא. "מעשה שבת" (סימן שי"ח, א-ב)

1. המבשל בשבת, או עשה מלאכה אחרת האסורה מהתורה, במזיד - אסור לעושה המלאכה ליהנות ממלאכתו לעולם, ולאחרים אסור עד מוצאי שבת, ומותר מיד בצאת השבת [א].
2. ובשוגג, בין לעובר עצמו ובין לאחרים אסור עד מוצאי שבת [א].
3. כלים שבושל בהם בשבת, יש מי שאסר בשבת להשתמש בהם, ולהלכה אין לחוש לכך [(ד)].
4. השוגג במלאכה דרבנן, מותר ליהנות ממנה גם בשבת עצמה [(ו)].
5. מלאכה שאסורה בשבת, אם עשאה בהיתר, כגון משום פיקוח נפש לחולה: מלאכה שאין בה חשש שמא ירבה לבריא, כגון שחיטה - מותר לבריא ליהנות ממנה בשבת. ומלאכה שיש חשש שמא ירבה ממנה לבריא בשבת, כגון בישול - אסור לבריא ליהנות ממנה בשבת. והוסיף הרמ"א שאסרו חכמים אפילו אם בושל על ידי גוי [ב].
6. אם נתן אדם מלח במאכל שעל האש, אף שחייב על בישול המלח - המאכל אינו נאסר, כיוון שהמאכל ראוי לאכילה גם ללא תוספת המלח [רמ"א ט].

כב. הלכות בישול בשבת (סימן שי"ח)

❖ **תולדות החמה ותולדות האור** [ג]

1. אסור מהתורה לבשל בשבת הן על האש עצמה, והן על דבר שהתחמם מהאש, כגון על חול שחומם במדורה (והדבר נקרא "תולדות האור").

2. מותר לבשל בשבת ישירות בחמה. ולבשל בדבר שהתחמם מחום החמה, כגון חול שחומם מהשמש ("תולדות החמה") - מותר מהתורה, אולם אסרו זאת חכמים, שמא יטעה ויבשל בדבר שחומם על ידי אש.
3. לסיכום: באש ובתולדותיה אסור לבשל מהתורה, ישירות מהחמה מותר, ובתולדות החמה אסור מדרבנן.
4. בישול בחשמל ובמיקרוגל דינו כבישול באש, ואסור מהתורה [(יז)].
5. מותר להשתמש במים של דוד שמש. ואם הוא משולב בדוד חשמל מותר דווקא אם דוד החשמל לא היה דלוק בערב שבת [(כד)].

❖ **בישול אחר בישול** [ד–ה, טו]

1. דבר יבש שהתבשל כל צרכו לפני שבת - מותר בשבת לחממו [ד, טו]. אך לא במקום שרגילים לבשלו בימות החול, משום שנראה כמבשל [(ל)].
2. הגדרת אוכל יבש לעניין זה היא כל מאכל מוצק שאינו טובע במרק או בשמן. ואפילו אם יש עליו מעט רוטב, מותר לחממו [(ל)].
3. גם בדבר שנאפה או נצלה לפני שבת, אין בישול אחר אפייה או אחר צלייה. ולדעת הרמ"א נהגו להיזהר בכך לכתחילה, ואין לתת לחם בכלי ראשון, ויש מחמירים גם בכלי שני [ה].
4. נוזל או תבשיל לח, אין לחממו בשבת אפילו אם הוא כבר מבושל.
5. לדעת המחבר אסור לחמם את הנוזל כאשר חומו ירד משיעור שהיד סולדת בו [ד], ולדעת הרמ"א מותר כל עוד לא נצטנן לגמרי [טו].
6. "יד סולדת בו" הוא שיעור הבישול לנוזלים בשבת. ושיערוהו פוסקי זמננו ב–45–40 מעלות [(הק)].
7. כל זמן שהתבשיל לא נתבשל כל צורכו ישנו איסור בישול, אפילו אם התבשיל רותח [ד].
8. תבשיל לח שנתבשל כל צרכו ונצטנן, מותר לחממו אם הוא "מצטמק ורע לו" [ד, ח]. ולמעשה, בתבשיל שיש בו מעט רוטב מן

הסתם אינו מעוניין שהרוטב יתאדה, ולכן נחשב למצטמק ורע לו, ומותר לחממו על הפלטה [(כז)].

❖ **בישול בכלי ראשון ושני** [ט ועוד]

1. אסור לתת מאכל שאינו מבושל בכלי ראשון, גם כשאינו על האש, כל עוד היד סולדת בו. ובכלל זה גם תבלינים ומלח [ט].
2. אסור לערות מכלי ראשון על אוכל שאינו מבושל [(לב)].
3. אין בישול בכלי שני [ה, ט]. גם תבלינים, תה וקפה מותרים בכלי שני [(ע)].
4. מאכל שאי אפשר לאוכלו ללא הדחה במים רותחים (כמו מליח הנקרא "קולייס האיספנין") - אסור מהתורה להדיחו ברותחים מכלי ראשון בשבת. ונוהגים לאסור גם לשרותו בכלי שני [ד].
5. מותר לחמם כלי עם מים על ידי הכנסתו לכלי שני שיש בו מים חמים, אבל אין להכניסו לכלי ראשון [יג].

❖ **הנחה כנגד המדורה** [יד–יז, יט]

1. דבר לח, מותר להניחו כנגד האש רק במקום שאינו יכול להגיע בו לשיעור שהיד סולדת בו, אחרת אסור אפילו לשעה קלה [יד]. והרמ"א מתיר אם היה חם ולא נצטנן לגמרי [טו].
2. דבר יבש ומבושל, מותר להניחו סמוך למדורה [טו].
3. מאכל שיש בו שומן קרוש, שחוזר ומפשיר בעת החימום - לדעת שו"ע מותר להניחו סמוך למדורה, והרמ"א מביא שיש אוסרים, ולמסקנה מתיר במקום הצורך [טז].
4. אסור למרוח שמן ושום על צלי כשהוא נגד המדורה [יט].

❖ **"מגיס"** [יח]

1. תבשיל בכלי ראשון שלא נתבשל כל צורכו - אסור לערבבו. ואסור אפילו להוציא מהסיר בכף, אפילו אם הסיר אינו על האש.

2. בתבשיל המבושל כל צרכו - השולחן ערוך מתיר. הרמ"א כתב על כך "ולכתחילה יש להיזהר" (כלומר שיש להוציא את התבשיל רק על ידי הטיית הסיר), אולם ישנם גם פוסקים אשכנזים שהקלו בכך [(קט)].
3. תבשיל שאינו מבושל כל צורכו אסור לכסותו או להוסיף על כיסויו [רנ"ז, ד].

❖ **עירוב מים חמים וקרים** [יא-יב]

1. **לרחצה** ("אמבטי") - כשהמים הרותחים בכלי ראשון, מותר לערות מהם על מים צוננים, אולם אסור להכניס מים צוננים לתוך הכלי הראשון.
2. כשהמים הרותחים בכלי שני, לדעת שולחן ערוך מותר אף לתת צונן לתוכו, והרמ"א אוסר [יא].
3. **לשתיה** ("מיחם") - כשהמים הרותחים בכלי ראשון, מותר לערות ממנו על מים צוננים.
4. ולהכניס אליו מים צוננים - לשולחן ערוך אסור, ורמ"א מתיר במים מרובים.
5. וכשהמים הרותחים בכלי שני - מותר הן לתת מהם לצונן, והם לתת צונן לתוכם [יב].

כג. הבורר בשבת (סימן שי"ט)

1. איסור ברירה הוא תיקון אוכל על ידי הפרדה בין אוכל לפסולת.
2. ברירה אסורה גם בין שני מיני מאכלים: המין שאותו רוצים כעת נחשב לאוכל, והשני לפסולת [הק].
3. מינים שונים מאותו דבר, כגון שני מיני דגים המעורבים, אם רוצה אחד מהם - הדבר נחשב לברירה, אפילו אם החתיכות גדולות. אבל מין אחד, אם רוצה ממנו דווקא את החתיכות הגדולות - אין בכך משום ברירה [רמ"א ג].

4. הברירה מותרת ונחשבת כ"דרך אכילה" אם מתקיימים בה שלושה תנאים: מוציא את האוכל מהפסולת, מוציא בידו (ללא עזרת כלי), ועושה זאת סמוך לארוחה [א].
5. הברירה בכלי אסורה תמיד. ברירה בכלי שנועד לברירה אסורה מהתורה, ובכלי שאינו מיועד לכך - אסורה מדרבנן [א].
6. ההגדרה "סמוך לארוחה" כוללת גם את הכנת הסעודה לפני ההסבה עצמה [רמ"א א]. והעיקר להלכה שתהיה הברירה חלק מהסעודה ומההכנות הסמוכות לה [(2)].
7. סמוך לסעודה מותר גם לברור לצורך אחרים, אף על פי שהבורר עצמו אינו אוכל [רמ"א א].
8. ברירת פסולת מתוך אוכל בשבת אסורה תמיד, אפילו אם יש בכך פחות טורח מאשר בהוצאת האוכל [ד].
9. משקה צלול מותר לסננו בשבת [י], ובכלל זה כל הראוי לשתייה, אפילו על ידי הדחק [(8)].
10. מותר לסנן משקה אם שם את בד הסינון סמוך לפיו, ושותה דרכו; ואין בכך ברירה, אלא דרך שתייה [טז]. ומכאן יש שהתירו להוציא עצמות ממאכל בעת האוכל, ונראה לסמוך על דעה זו להלכה אם מוציא את העצמות עם מעט בשר [(פ)].
11. יש איסור בורר גם בדברים שאינם מאכל. אולם ערמת בגדים או ערימת ספרים אינם מוגדרים כתערובת, שהלא כל חפץ ניכר בפני עצמו, ולכן מותר לקחת בגד מהערימה [הק].
12. מיון אינו ברירה. לכן מותר למיין סכו"ם למקומו [הק].
13. ירקות ועלי מאכל המלוכלכים באדמה, יש לנקותם לפני השבת. ויש מתירים לשטוף אותם בשבת תחת זרם מים. ואם הלכלוך עליהם אינו נראה, אלא רק שוטף אותם מהריסוס - אין בכך איסור [הק].

כד. **סחיטה בשבת** (סימן ש"כ)

1. סחיטת פירות בשבת היא תולדה של מלאכת דש [הק].

2. איסור סחיטתם של זיתים וענבים הוא מהתורה. שאר פירות שדרך לסחטם - איסורם מדרבנן, ופירות שאינם עומדים לסחיטה - מותר לסחטם לכתחילה [א].
3. מותר למצוץ בשבת פרי, ואפילו ענבים [רמ"א א].
4. משקה שזב מאליו מזיתים וענבים אסור, שמא יבוא לסחוט. ובשאר פירות גזרו גזרה זו רק בפירות העומדים לסחיטה, ולא בפירות העומדים לאכילה [א].
5. זיתים וענבים שרוסקו מערב שבת - המשקה שזב מהם בשבת מותר. וכן ענבים שנמצאים בגיגית עם מיץ ענבים, המשקה שזב בשבת לתוך המיץ מותר [ב].
6. מותר לסחוט פרי לתוך מאכל, ואפילו ענבים. והאיסור הוא רק בסחיטה לכלי ריק [ד].
7. מותר לסחוט לימון [ו].
8. אסרו חכמים לרסק שלג וברד, משום שהדבר דומה לסחיטה. אבל מותר לתנם בכוס משקה והם יפשירו מאליהם [ט].
9. אסור ליטול ידיים על שלג [יא]. אולם ללכת על השלג מותר [יג].
10. אין לסחוט בגדים, משום מלבן [(מט)].
11. אין לנקות עם ספוג, שמא יסחט אותו [יז]. ומותר להשתמש במטליות שאינן מספוג או מבד [(נז)].
12. מותר להשתמש במגבונים כדי לנקות תינוק, אף שבזמן הקינוח עלולים להוציא מעט מים. אך אין לסחוט את המטלית לפני הקינוח כדי ללחלח את עור התינוק [(עב)].
13. אין איסור צביעה במאכלים או במשקים, ולכן מותר לתבל מאכלים בתבלין בעל צבע חזק. ומותר אפילו לשים באוכל צבע מאכל [יט].
14. אין איסור צובע בכל דבר שאינו מתקיים. לכן אין חשש להוריד את המים באסלה שיש בה סבון, אף על פי שצובע את המים [(עה)].
15. אם ידיו מלוכלכות ועשויות לצבוע מה שייגע בו, כגון אם אכל תותים - טוב לכתחילה שישתדל לא לגעת בבגדיו, משום צובע [כ].

כה. הכנת מאכלים בשבת (סימן שכ"א)

1. אסור למלול (הוצאת הגרעין מן התרמיל) בצורה רגילה, אבל מותר בשינוי [א].
2. אסורה הכנת שימורים בשבת, וגם הכנת מים עם מלח רב לצורך עשיית שימורים. אבל הכנת כלי ובו מים עם מלח מותרת לצורך נתינת טעם במאכל [ב].
3. מליחת מספר ירקות חתוכים יחד אסורה בשבת כיון שנראית כהכנת שימורים, אבל מליחת כל חתיכה בפני עצמה מותרת. וכן, אם מלבד המלח הוסיף שמן או מי לימון מותרת מליחת מספר חתיכות יחדיו, כי זה מוכיח שמכין לארוחה ולא לשימור [ג].
4. מותרת גם מליחת ביצים ובשרים שאין רגילים לעשותם שימורים [ג]. אבל אם מולחם כדי לשמרם למחרת, הדבר אסור [ה].
5. מותר לדוך פילפלין לצורך אכילתם בשבת, ובתנאי שיעשה זאת בשינוי, כגון קת הסכין בכלי שאינו מיוחד לטחינה [ז].
6. אסור לחתוך ירקות או פירות דק דק כדי לבשלם או כדי להקל על אכילתם [יב], אבל סמוך לסעודה מותר [יב]. בשר מבושל, מותר לחתכו דק דק [ט].
7. אסורה גרירת הגבינה בכלי לגירוד גבינות קשות [י].
8. מותרת השקיית התלוש לצורך מניעת כמישתו [יא].
9. מותר לרסק בננה (לח).
10. אסור מן התורה ללוש בשבת בדבר שהוא בר גיבול, כמו בקמח, כשהעירוב של הקמח והמים יוצר עיסה (מג).
11. מדרבנן אסורה גם שפיכת מים על קמח, גם אם אינו לש כלל.
12. בדבר שאינו בר גיבול, אין בשפיכת המים שום איסור (מד).
13. אסור מדרבנן ללוש גם דברים שאינם בר גיבול, כאשר התוצאה המתקבלת היא ממרח לא נוזלי [יד]. ולכן אסור להכין ממרחים בשבת, כגון ערבוב קקאו סוכר וחלב, וכגון פירה משביבי תפוחי אדמה (מה).
14. כאשר תוצאת הערבוב היא תערובת רכה, מותר להכינה, אם הערבוב נעשה בשינוי, כגון שמשנה את סדר הכנסת המוצרים

לקערה (שפיכת המשקה על המרכיבים או המרכיבים על המשקה), ובתנאי שעושה זאת כדי לאכול בשבת [יד].

15. תערובת נוזלית מותרת [יד].
16. אין איסור לערבב טונה או אפילו ירקות הקצוצות דק דק, יחד עם מיונז או כל משקה אחר, כי אין בזה יצירת גוש אחד, ובלבד שלא יערבב בכח [טו].
17. מותר להכין טחינה בשבת אם התוצאה היא נוזלית ואינו מערב בכח (נז).
18. מותר לצרוך בשבת תרופות הנלקחות מידי יום (עו).
19. החלקת שעוה, כגון המסת נר לשם הדבקתו, אסורה בין בשבת בין ביום טוב (פב), אבל החלקת אוכל מותרת [יט].
20. מותר להסיר קליפת השומין והבצלים לצורך הסעודה הסמוכה [יט].

כו. דין נולד בשבת (סימן שכ"ב)

1. ביצה שנולדה בשבת מוגדרת מוקצה ואסור לטלטלה [א]
2. ביצה שנולדה בשבת שהתערבה עם אלף ביצים אחרות כולן אסורות באכילה ובטלטול [א].
3. מותר להגן על מוקצה בלי לטלטלו (ד).
4. שבת ויום טוב הסמוכים זה אחר זה, ביצה שנולדה בזה אסורה בזה [ב].
5. פירות שנשרו מן האילן בשבת, הרי הם מוקצים [ג].
6. השימוש במאכלים מותר לכל צורכי האדם אפילו שלא למטרות אכילה, כגון שימוש במאכל כל שהוא לחצוץ בו שיניו [ד].
7. אין לעשות קיסם מחתיכת עץ קטנה, ויש בפעולה זו איסור תיקון כלי [ד].
8. עצי בשמים אינם מוקצים [ה].
9. מלילת עץ בשמים לצורך הוצאת ריחו מותרת ואין זה נחשב כמוליד דבר חדש [ה].

10. אסור להשתתף במשחקים בהם מוגרלים סכומי כסף בימי חול משום אבק גזל [ו בהק'], ובשבת אסור גם משום שזה דומה למסחר [ו בהק'].
11. עריכת הגרלה בשבת אסורה גם כשאינה נעשית על כסף אלא על חלוקת מנות [ו].

כז. דיני השאלה וקנין צרכי שבת והדחת כלים ותיקונן וטבילתן בשבת (סימן שכ"ג)

1. אסור לעשות בשבת גם דברים שאין בהם מלאכה שפוגעים במנוחת וקדושת השבת. איסור זה נקרא עובדין דחול {הק}.
2. אסור למדוד בשבת [א].
3. אין איסור להשתמש בכלי מדידה אם לא משתמש בו כדי למדוד [א].
4. אדם שקונה מחברו מאכל שהוא צריך לשבת, מותר לו למלא כלי בכוונה למדוד אחרי שבת תכולת הכלי אבל אין לבקש משקל או נפח מדויק אבל מנין מותר [ב,ג].
5. אסור להתעסק במקח וממכר בשבת [ט].
6. אין לשאת בשבת משא כבד (כא).
7. אם לצורך שבת צריך לשאת דברים ישנו מדרך חול, ואם אי אפשר או שזה יקשה מותר בלי שינוי [ה].
8. מותר להדיח כלים כל זמן שצריכים אותם בשבת עצמו [ו].
9. אם המטבח נמצא במקום שהיית אנשים מותר להדיח גם אחרי סעודה שלישית אם הכלים המלוכלכים פוגעים בכבוד השבת (כח).
10. לכתחילה צריך להטביל כלים חדשים לפני שבת ואם לא הספיק וצריך אותם לשבת מותר [ז] (לא).

כח. דיני הכנת מאכל לבהמה לשבת (סימן שכ"ד)

1. מן התורה אסור להשתמש בכברה ובכל כלי אחר שיש בו נקבים המפרידים בין חלקים רצויים לחלקים שאינם רצויים [א].
2. הוצאת מאכלים מן הקדירה באמצעות מצקת בעלת נקבים מותרת, ובלבד שלא יכוין לברור (ה).

3. מותר להכין את מאכלי הבהמות, אבל לא ימדוד כמות מדויקת, אלא יכין בהשערה [ב].
4. מיזוגו וערבובו בכח של נוזל בתוך מאכל העשוי מחלקיקים קטנים נאסר אף שהמשקה אינו מחברם, ואינו יוצר ממרח. אבל מותר לערבב בנחת ולא בכח [ג].
5. הכנת אפשרות האכילה עבור הבהמה מותרת גם בהיותה כרוכה בטרחה, אבל אין לטרוח לצורך שיפור אפשרויות האכילה [ד].
6. בהמה שנתנבלה בשבת מותר להאכילה לכלבים ואינה נחשבת מוקצה [ז]. ואם אכילת הנבילה ללא חיתוך בשרה לחלקים קשה, מותר לחתכה [ז].
7. מותר להאכיל תרנגולים כאשר אין בכוחם לאכול [י].

כט. מלאכה שאינו יהודי עשה בשבת בעד ישראל (סימן שכ"ה)

1. מותר להזמין אינו יהודי לשולחנו בביתו בשבת [א].
2. ואם הנכרי לוקח עמו מזון ויוצא אין צורך למונעו [א].
3. אין לאפשר לו לקחת עמו חפץ שמעורר חשד בעיני הרואים שמוציאו בשביל היהודי [א], ומפני דרכי שלום מותר [ב].
4. אין לתת בידו אוכל או חפץ אחר כדי שיוציאנו, כי הנתינה בידו נחשבת תחילת מלאכת הוצאה [א].
5. כלל הוא שאין ליהנות ממלאכה שעשה הגוי בעד היהודי, לא בשבת, ולא במוצאי שבת – עד חלוף הזמן הנדרש לעשייתה.
6. אין ליהנות ממלאכות האסורות מדרבנן כגון 'מלאכת הוצאה' שאינו יהודי עשאם בשבת לצורך יהודי, אבל בצאת השבת מותרים מיד. ולדבר מצוה או לצורך גדול, מותרת הנאתם אפילו בשבת [ט]. דבר שהובא מחוץ לתחום בשביל האינו יהודי אינו מוקצה, ומותר לטלטלו בתוך הבית, וגם בתוך העיר, ובלבד שיהא בה עירוב המתיר את הטלטול [ח].
7. חפץ שהובא ליהודי מחוץ לתחום, לא נאסר משום מוקצה. אבל מאכל, נאסר באכילה ליהודי זה ובני משפחתו אפילו במוצאי שבת,

עד משך הזמן הנדרש להבאתו אחר השבת [ח]. וגם בספק אם הובא מחוץ לתחום, עדיין אסור [טז].

8. כלל הוא שמותר ליהנות ממלאכה שגוי עושה בשביל עצמו, אלא שגם בכלל זה, כמו בשאר כללים, יש כמה יוצאים מן הכלל.
9. לחם שאפה אינו יהודי לעצמו, אין לאכול ממנו, כי יש דעות שמחשיבים לחם זה כמוקצה, אבל בשעת הצורך מותר [ד].
10. וכן דגים שניצודו או פירות שלקטם הנכרי לעצמו, אסורים מחמת מוקצה [ה], ומותרים במוצאי שבת מיד [ה].
11. מלאכה שעשה הגוי לעצמו ושייך להוסיף בה עבור אחר, כגון ליקוט עשבים לבהמה, מותרת בהנאה, אבל אם קיימת היכרות בינו לגוי אסור, כי חוששים שירבה בשבילו [יא].
12. גם כשהגוי אינו מכירו צריך להזהר מאיסור מוקצה, ולכן בהאכלת עשבים אלו לבהמתו אינו רשאי אלא לכוונה אליהם, ולא להעמידה עליהם, מחשש שמא יטלטלם.
13. למרות שהותרה הנאת מלאכה שהגוי עשאה בעיקר לעצמו, אבל כשמוכח ממעשיו שהיא נעשית גם בשביל הישראל, אסורה ההנאה [יב].
14. גוים שחפרו בשבת קבר לצורך יהודי, לא יקבר בו יהודי זה.

ל. **דיני רחיצה בשבת** (סימן שכ"ו)

1. אסור להשתמש במים שהוחמו בשבת באיסור, ועל כן אסור לפתוח ברז מים חמים, כי הדבר גורם לחימום מים צוננים [הק].
2. אסור לרחוץ את כל גופו בבת אחת, וכן מקלחת אסורה, גם במים שהוחמו מערב שבת, ואפילו רחיצת רוב גופו אסורה [א].
3. רחיצת פניו ידיו ורגליו, ושאר האיברים השונים מותרת במים שהוחמו מערב שבת, או שהוחמו בדוד שמש, כל זמן שזה מיעוט גופו [א].
4. מותר למצטער ולתינוק לרחוץ **כל גופם** במים שהוחמו בערב שבת או שהוחמו בשבת בדוד שמש (א).

5. מותר להניח על הבטן בקבוק מיוחד שיש בתוכו מים חמים, כשהבקבוק סגור היטב (כג).
6. נשים רשאיות לטבול גם במים חמים שחוממו בהיתר (כז).
7. טבילת טהרה במים צוננים מותרת בשבת [ח], ויש מקילים גם לגברים (כז).
8. אין לבני אשכנז להשתמש בסבון מוצק אלא בסבון נוזלי [י]. ולספרדים מותר להתרחץ בסבון מוצק (לד).

לא. דיני סיכה בשבת (סימן שכ"ז)

1. סיכה לשם הנאה מותרת בשבת (א).
2. אסורה סיכה המיועדת לרפואת מי שאין סבלו רב (א).
3. עיסוי הגוף בלחיצות עדינות ורפויות מותר בשינוי (ב).
4. צחצוח נעליים בספוג אסור [טז].
5. משיחת נעליים בצבע אסורה בשבת [טז].

לב. טיפול בחולים בשבת (סימן שכ"ח)

❖ **חולה שיש בו סכנה**

1. חובה לטפל בשבת בחולה שנשקפת סכנה לחייו, אפילו כשהטיפול כרוך בעשיית מלאכות האסורות מן התורה (ב).
2. כל מחלה פנימית נחשבת מסוכנת. על כן רשאים חולי סוכרת לחלל שבת, ולמדוד את רמת הסוכר בדמם, כהרגלם בחול. והוא הדין לכל חולי הלב, חולי האסטמה, בעלי חום גבוה, או זיהום העלול להתפשט, התעלפויות, סחרחורות, כאבים חזקים מאד ללא סיבה ברורה, חולשה קיצונית וקשיי נשימה, בעלי מחלות כרוניות במערכת העיכול או במערכת הנשימה, כל אלה נחשבים מחלות שיש בהם סכנה. ואף אם מניעת הטיפול לא תביא למותם רק תכביד את החולי, מותר לחלל שבת [ה, ודברינו שם].
3. גם במקרה של חשש רחוק מאוד לסכנה, מותר לחלל שבת עבורו [הערה 2].
4. אין צורך לפנות לרב כדי לקבל היתר והזריז הרי זה משובח [ה].

5. למנהג ספרד, אין צורך לעשות שום שינוי וגם עדיף לתת הטיפול בעצמו ולא לבקש מאינו יהודי (יב).
6. למנהג אשכנז, אם אפשר לעשות שינוי או לבקש מאינו יהודי, כשאין בבקשה זו כל עיכוב בטיפול צריך לעשות זאת (יב).
7. מותר לעשות כל הנדרש לצורך הטיפול בחולה, אף שבמניעת הטיפול אין כל סכנה לחייו. ומטעם זה מותר לכבות את האור כדי להקל עליו את השינה, או להדליקו, כשיש צורך בכך, ולבצע עבורו את שאר הטיפולים המקילים עליו [מ].
8. כל חולי שהרופאים אומרים כי יש בו סכנה, מחללים עליו את השבת. וגם כשהדבר שנוי במחלוקת בין הרופאים, עדיין מחללים (י).
9. וכן אם החולה אומר שצריך טיפול מסוים, אפילו מאה רופאים אומרים שאינו צריך, מקשיבים לחולה, ומחללים שבת כדי לטפל בו (יד).
10. חום גבוה נחשב סכנה (ז).
11. הרב משה פיינשטיין כתב שכבר מְ 38 מעלות נחשב לחום גבוה, והרב עובדיה כתב כי רק מְ 40 מעלות. למעשה צרין לדון בכל מקרה לפי העניין, והרגשת החולה, ואם יש מחלות רקע. ונראה, שהמדד הוא מה היו עושים בימי חול, האם היו מזעיקים רופא מיד, או שהיו ממתינים קמעא [כה].
12. מחלה חמורה בעיניים נחשבת מחלה שיש בה סכנה (ט).
13. כשיש חשש לאיבוד אחד מאיבריו, הרי זה נחשב חולה שיש בו סכנה [נח].
14. כל מכה פנימית נחשבת מחלה שיש בה סכנה, ועל כן מחללים שבת עבור חשש לשבר באחד מאיבריו.
15. אם צריך לבחור בין חילול שבת והאכלת אוכל טרף, עדיף לחלל את השבת (יד).

❖ חולה שאין בו סכנה

1. חולה שאין בו סכנה הוא חולה שלא נשקפת כל סכנה לחייו, אבל נפל למשכב, או שסבלו רב, או סובל ממחלה כרונית [הק] (יז).
2. אין לחלל שבת עבורו בעשיית מלאכה מן התורה (יז).
3. מותר לאינו יהודי לעשות עבורו כל מלאכה (יז).
4. אין איסור בישולי עכו"ם במה שאינו יהודי מבשל עבורו (יט).
5. כשמתעורר חשש לפגיעה קבועה באחד מאיבריו, אף שאין בה כל סכנה לחייו, מותר לישראל לעשות מלאכה דרבנן עבורו (יז).
6. ואם אין חשש לפגיעה קבועה הנ"ל, הרי הוא ככל החולים, ולא הותר עבורו מלאכה דרבנן אלא בשינוי (יז).
7. כשאינו יהודי לא נוכח בקרבת החולה ויש צורך גדול לסייע לחולה, מותר ליהודי לעשות עבורו מלאכה דרבנן, אפילו בלי שינוי [סד].
8. לדעת המחבר אסור לחולה שאין בו סכנה ליטול תרופות, אמנם היום הסכימו הפוסקים שמותר לו ליטול תרופות.
9. מותר למרוח משחה, ובתנאי שיחדירוה לרקמות העור [צו].
10. מותר לטפל בכל פצע שיש בו חשש לזיהום [צד].

❖ מיחושים

1. בעל מיחוש הוא אדם שיש לו מחלה קלה ומתפקד כרגיל.
2. אסור לסובל ממיחוש ליטול תרופות, ושאר טיפולים רפואיים. אמנם אם סובל מכאב גדול, כגון במיגרנות, הרי הוא נחשב כחולה שאין בו סכנה, ומותר לו לקחת תרופה (א).
3. כשיש ספק כיצד להגדיר את הסבל, אם כמיחוש או כחולה שאין בו סכנה, אפשר להקל ולנהוג כחולה שאין בו סכנה.
4. כשאין חשש זיהום, אין להניח כל חומר מרפא על פצע חיצוני, אבל מותר לשים פלסטר, כדי להגן על הפצע (כד).
5. אסור ליטול ציפורן או חתיכות עור בשבת, אף כשהם טורדים ומפריעים, אבל אם פרשו רובן, מותר להסירן ביד (לא).

6. אשה הסובלת ומצטערת מגודש חלב בדדיה, מותרת לקלחו ובלבד שתוליכנו לאיבוד. ואם התינוק צריך חלב זה, מותר לקלחו לתוך כלי (לד).
7. כל מאכל ומשקה מותר לאוכלם ולשתותם גם אם כוונתו בלקיחתם רק לשם רפואה (לז).
8. מותר גם לקחת מאכל או משקה לצורך שיפור הקול (לח).
9. אין לגרום הקאה אפילו בימי החול (לט).
10. אם מבקש לגרום הקאה כדי להקל על סבלו, הדבר מותר. וכשסבלו רב, מותר אפילו לקחת תרופה לסייעו בזה [קנו].
11. התעמלות רפואית אסורה בשבת, אם לא שיש לו סבל רב (מב).
12. מעיקר הדין אין איסור לשחות בבריכה הנמצאת ברשות היחיד, אם המים קרים. ובכל זאת נכון להימנע מזה, כדי שלא לפגוע בכבודה ובאוירתה הקדושה של השבת (מד) [קסט].
13. התירו הפוסקים להניח בד על מכה שהדם זב ממנה, אף שבכך נצבע הבד, כי זה נחשב דרך לכלוך ולא דרך צביעה [קעו].

לג. על מי מחללין שבת (סימן שכ"ט)

1. חובה להזדרז בהצלת אדם המצוי בסכנה, ואין להתמהמה לצורך בירור ההיתר בהצלה זו (א).
2. צריך גם למנוע פיקוח נפש, ולכן כשסכנה מסוימת עתידה להופיע, מחללים שבת לצורך מניעתה (א).
3. אפילו בהתעורר מספר ספיקות אם בכלל יש סכנה, עדיין מחללים את השבת (ג).
4. מחללים שבת אפילו אם החולה יחיה רק חיי שעה (ד).
5. מחללים שבת כנגד כל אויב המתכנן תקיפה (ו).
6. מחללים שבת למניעת גניבות, כי אם אלו ייעשו בנקל בשבת, הדבר עלול לסכן נפשות (ז).
7. חובה להציל חבר הנמצא בסכנה, ובשבת מחללים שבת להצלתו (ח).

8. מי שיצא להציל יש לו אלפיים אמה לכל רוח, מן המקום שהגיע, ורשאי לשמור נשקו עליו (ט).
9. רופאים אחיות ואנשי הצלה הנקראים בשבת, בדרך קבע, למילוי משמרת או משימות, רשאים לחזור לביתם אחר סיום משמרתם או משימתם [כג].

לד. דיני יולדת בשבת (סימן ש"ל)

1. מחללים שבת לכל מה שיולדת צריכה (א).
2. וכן להקל תחושתה אפילו כשאין זה מציל את חייה [ג].
3. כאשר הדבר אפשרי, יש לבצע את המלאכה בשינוי (א).
4. אם היא צריכה גם תומכת לידה או נוכחות אמה יכולות ללוות אותה ללידה [ב].
5. בימינו מחללים שבת גם לצורך יילוד גוים[ז].
6. מותר לחלל שבת מרגע התחלת הלידה, או כשהדם שותת ממנה, או כשציריה תכופים, והליכתה קשה עליה (ג).
7. וכן מעת שהיא צריכה לנסוע לבית החולים [יא]
8. בכל שלשת הימים אחר הלידה מחשיבים אותה כנתונה בסכנה, ומחללים שבת לכל צרכיה (ד).
9. עד שבעה ימים מחללים שבת רק אם היא תאמר שהיא צריכה לכך (ד).
10. אחר שבעה ימים היא נחשבת לחולה שאין בו סכנה (ד), מלבד במקרה שמצבה החמיר [טו].
11. מחללים שבת לצורך הטיפול ביילוד (ז).
12. מחללים שבת להצלת חיי עובר [טז].
13. כשמתעורר צורך לבחור בין חיי העובר וחיי האם, חיי האם קודמים [יז].
14. מותר לשאוב חלב האם לצורך הילוד (כז).
15. אם החלב המצטבר גורם צער ליולדת מותר לשאבו, גם אם הרך הנולד אינו זקוק לו, ובלבד שיוליכו את החלב לאיבוד [ח].

לה. דין מילה בשבת (סימן של״א)

1. מחללים שבת לכל צרכי היולדת (א).
2. מילה הנערכת בזמנה ביום השמיני, דוחה את השבת, וכמו שמלים בחול כך מלים בשבת (א).
3. מילה שאינה נערכת בזמנה, וכן הנולד בין השמשות, אינה דוחה שבת (ד, ה).
4. מילה של ילד הנולד בניתוח קיסרי, אינה דוחה את השבת (ה).
5. חייבים להכין כל צורכי המילה לפני שבת, ואם לא הכינו, כגון שלא הביאו את הסכין, יש לדחות את המילה עד לאחר השבת (ו).
6. מותר לבקש מאינו יהודי לעשות מלאכה דרבנן, כדי לאפשר את עריכת המילה (ו).
7. הרמ״א מתיר לבקש מאינו יהודי לעשות מלאכה אפילו זו האסורה מן התורה, כדי שיקיים מצווה (ו).

לו. בעלי חיים בשבת (סימן של״ב)

1. איסור צער בעלי חיים הוא איסור תורה [הק].
2. אין מטפלים בבהמה לענג אותה אבל מטפלים טיפול שאין בה מלאכה למנוע ממנה צער (א–ב).
3. מותר לבקש מאינו יהודי לעשות מלאכה להציל בהמה שבלי התערבות תמות כי חוששים שאם לא יתירו לו על ידי גוי יעשה בעצמו ויעבור על איסור תורה (ג).

לז. הכשרת מתחם אירוח (סימן של״ג)

1. אין לטרוח בשבת אלא לדבר מצוה [הק].
2. דוגמא לדבר, אין להוציא רהיטים ממקומם אלא כשיש מצוה בדבר, כגון שמקומם נדרש לצורך אורחים [ג].
3. מן הראוי לחלק תורנויות של יום שבת להרבה אנשים, כדי שטרחת כל יחיד תהיה מועטת [יב].

לח. דיני דליקה בשבת (סימן של״ד)

1. מדין הגמרא אסור לכבות דליקה בשבת, כי אין לעבור על איסור דרבנן לצורך מניעת הפסד ממוני (א).
2. למעשה, רוב רובם של הדליקות בימינו מסכנות חיים, לכן מותר לכבותן (כו).
3. כשם שבדליקה לא הותר הכיבוי, כך לא הותרו כל האיסורים מדרבנן בכל מקרה של הפסד ממון. ובמקרה של הפסד גדול, מותר לעבור על איסור מוקצה, הנחשב איסור דרבנן קל (ב).
4. ספרי קודש כמו חומשים גמרות וסידורים ומפרשיהם, העומדים לפני אבדון כגון שריפה וכדומה, מצוה להצילם אף כשהדבר כרוך בטרחה רבה (יב).
5. אין איסור לגרום מלאכה בשבת כגון הנחת כדי מים בקרבת מקום לשריפה (כשאין שום חשש סכנה), כדי שההתפשטות תגרום את שבירת הכלים, והמים שבתוכם יכבו את האש (כב).
6. למנהג אשכנז היתר גרמא חל רק במקום הפסד (כב).
7. הזזת מחוגי שעון שבת חשמלי לצורך הקדמה או איחור בעשיית מלאכה אינו נחשב גרמא. ובשעת דוחק גדול אפשר לסמוך על הפוסקים המקילים בזה [עא].
8. אינו יהודי הבא להציל רכוש שהיה בסכנה, ללא בקשה ישירה, אין צורך למנוע זאת ממנו, ומן הראוי לשלם לו שכר טרחתו במוצאי שבת (כה).
9. כמו כן מותר לרמוז לו, שאם יציל יבוא על שכרו (כו).
10. אבל קטן הבא להציל את רכוש אביו יש למנוע ממנו עשיית מלאכה (כה).
11. צריך לעבור על איסור דרבנן כדי למנוע היזק לרבים (כו).

לט. דין חבית שנשברה (סימן של״ה)

1. בדרך כלל, אין לעבור על איסור דרבנן להצלת ממון.

2. חכמים הגבילו את פעילות ההצלה בדרכים המותרות, כשיש חשש קרוב שפעילות ההצלה נכרכת בחשש מלאכה, כספיגת יין, שעלול להביאו לסחיטה, מרצון לשמור ממונו.
3. כשאין חשש למלאכה, מותר להציל בדרכי היתר. ולמעשה נראה, שאם קיימת סבירות גבוהה שבפעולת ההצלה יעבור על איסור, אין להציל. אבל אין צורך לחשוש לחששות רחוקות, כי אין בידינו לגזור גזירות חדשות.
4. מקרר או מקפיא שחדל לעבוד, מותר להעביר מאכלים למקרר או למקפיא אחר.
5. בהפסד גדול מותר להעביר אפילו מאכל מוקצה.
6. אין לאסוף פירות שהתפזרו בחצר ולהכניסם בסל.
7. אבל בבית מותר לאסוף מה שנפל והתפזר.

מ. הליכה על גבי עשבים ושימוש באילן (סימן של"ו)

1. אסור להשתמש באילן, לעלות עליו או להניח או להוריד ממנו חפץ בשבת.
2. אסור גם להשתמש בצידי אילן, כגון להניח חפץ בסל התלוי באילן, אבל בצדי צדדים מותר. לכן, אם תקעו מוט בתוך האילן, אין לתלות עליו נדנדה בשבת. אבל אם תלו נדנדה בערב שבת על המוט, מותר להשתמש בנדנדה, הנחשבת צדי צדדים.
3. מותר ללכת על גבי עשבים, אף שיש חשש לתלישתם, כי אין לו כל כוונה לתלשם.
4. אסור ליטול ידים במקום שיש עשבים.
5. מן התורה נאסרה תלישת כל פרי מאילן המחובר לקרקע.
6. תלישת פרי שגדל במנותק מן הקרקע, כגון באדנית ללא נקב, האיסור הוא מדרבנן.
7. תלישת פטריות ממקום גידולן אסורה מן התורה.
8. אדנית העשויה מעץ או מחרס ועומדת בחוץ אסור להעבירה ממקום למקום, אבל עציץ באדניות של זכוכית, אבן, פלסטיק או מתכת, מותר להעבירן ממקום למקום.

9. מותר להעביר עציצים המצויים בבית ממקום למקום.
10. צינור סתום הגורם להצפה, מותר לשחרר אותו בשינוי ובצנעה, אם אינו מתקנו לגמרי.
11. פירות שהתפזרו בחצר אסור לאספם.
12. פירות או משחקים שהתפזרו בבית מותר לאספם.

מא. איסור השוואת גומות (סימן של"ז)

1. אסור ליישר קרקע שאינה מרוצפת. בחוץ זו תולדה של מלאכת החורש, ובבית - של מלאכת בונה [הק].
2. מותר לגרור רהיט כבד על הקרקע, אף אם נעשה בכך חריץ בקרקע, כיוון שאינו מתכוון לכך [א].
3. שטח שאינו מרוצף - אסור לטאטא אותו, משום שבהכרח ישווה את הקרקע [ב].
4. כיום מותר לטאטא בתים מרוצפים ללא חשש [(ט)].

מב. דברים האסורים משום השמעת קול (סימן של"ח)

1. אסור לנגן בשבת, גזרה שמא יבוא לתקן את כלי הנגינה [א].
2. השמעת קול בכלי שאינו כלי נגינה אך נועד להשמעת קול, כגון טבעת הקבועה בדלת - לשו"ע מותר ולרמ"א אסור [א]. וכלי שלא נועד להשמיע קול, מותר להשתמש בו אף אם מרעיש [ה].
3. מותר לטלטל בשבת ספר תורה שפעמונים מחוברים למעילו [(ה)].
4. השמעת קול בפה, כגון שריקות למיניהם - מותרת [רמ"א א].
5. אמירה לגוי בשבת שינגן לצורך מצווה - בזמננו נוהגים לאסור אף לצורך שמחת חתן וכלה [(ז)].
6. אסרו חכמים להשמיע קול להברחת בעלי חיים בשבת, גזרה שמא יזרוק עליהם אבן [ד].
7. מותר לשחק בשבת במשחקים שאין בהם חשש מלאכה ולא נועדו לצבירת רווח כספי [ה]. אך המחבר אוסר לשחק בכדור, משום שהדבר מלווה בריצה והזעה שאינם מכבוד השבת, והרמ"א מתיר [9].

8. מים שדולפים לביתו בשבת, אם הם ראויים לרחצה או לשתיית בעלי חיים - מותר לתת תחתם כלי לקליטת הדלף; ואם אינם ראויים לכלום - אסור [ח].

מג. כמה מגזרות חכמים בשבת (סימן של"ט)

1. בסימן זה מתבארים כמה דברים שאסרו חכמים עקב פגיעתם ברוגע ובאווירת שבת. וכדי לחזק דבריהם קשרו חכמים גזרות אלו לחשש איסור מלאכה מהתורה [הק].
2. **רכיבה על גבי בהמה** - אסרו חכמים לרכב על בהמה בשבת, שמא יחתוך זמורה לצורך הנהגתה [א].
3. **שחיה** - אסרו חכמים לשחות בנהרות בשבת, ובכלל זה גם בים ובאגם. וכן אסור בבריכה בה המים יוצאים ממנה וחוזרים אליה, אבל בבריכה עם שפה - מותר. וטעם האיסור - גזרה שמא יבנה מצוף בשבת, כדרך השוחים בנהרות [ב].
4. בבריכות שלנו אין גזירה זו. אולם נכון להימנע משחיה בהם מפני כבוד השבת. ואם שוחים לצורך, יש לשחות בהן רק בבגד ים מחומר סינטטי, שאין בו איסור סחיטה [(ז)].
5. בכלל איסור זה אף להשיט דבר בנהר [ו]; וכן להיכנס לספינה שאינה עוגנת ואינה קשורה [ז].
6. **השמעת קול** [ג] - אסרו חכמים להשמיע קול לצורך שמחה, ובכלל זה מחיאת כפיים, הכאה באצבע צרידה, ואפילו להרעיש בכלי לתינוק, שמא יתקין כלי נגינה. ובשינוי מותר.
7. כמו כן אסרו לרקוד, והאיסור הוא כשקופץ בכל גופו, ולא בהליכה בשמחה לפי קצב השירה [(טז)].
8. כתב הרמ"א שנהגו להקל בכל זה, וטעם המקילים - שכיום איננו בקיאים בהתקנת כלי נגינה. וכך נוהגים הלכה למעשה רוב האשכנזים.
9. **קנין** - אסרו חכמים משא ומתן בשבת, שמא יכתוב, ובכלל זה כל דבר שיש בו קניין. האיסור כולל גם כל מעשה בית דין; וכן כל

מעשה המשנה את המעמד האישי (כגון קידושין, נישואין וגירושין); ולא מפרישים תרומות ומעשרות ולא פודים את הבכור [ד].

מד. כמה תולדות וגזרות, מעין האבות (סימן ש"מ)

1. **מלאכת הגוזז** - אב המלאכה הוא גזיזת צמר מכבשים (ומשאר בעלי החיים), כשתכלית מלאכה היא שימוש בדבר הגזוז. תולדת מלאכה זו היא גזיזת צפורניים ושיער [(א)].
2. גזיזת שיער וצפורניים בכלי אסורה מהתורה, וביד אסורה מדרבנן, בין לעצמו בין לאחרים.
3. מהתורה חייב על שתי שערות, ואסרו חכמים אף שערה אחת [א].
4. אסרו חכמים לחתוך יבלות מגופו [ב].
5. **מלאכת הכותב** – החיוב מהתורה הוא כשכותב שתי אותיות שיש להן משמעות, כמו כן חייב גם המוחק כדי לכתוב שתי אותיות [(ט)].
6. המוחק חייב אפילו אם מחק כתם דיו ללא צורת אותיות, אם עשה זאת כדי לכתוב שם שתי אותיות [ג].
7. אסר הרמ"א לחתוך עוגה שיש עליה כיתוב מחומר אחר, משום שנראה כמוחק [ג]. ויש המתירים [(יא)].
8. אין איסור כותב ומוחק באותיות הכתובות על צדי ספר [(יא)].
9. אסרו חכמים לכתוב באבק, או במשקים על השולחן [ד].
10. מותר לרשום באויר כמין אותיות [ד], וכן מותר לרשום בציפורן על ספר [ה].
11. **מלאכת התופר** - הגדרת המלאכה היא חיבור שני בדים על ידי חוט. מהתורה האיסור הוא בתפירת שתי תפירות וקשירת החוט, או בתפירת שלוש קשירות, וכך התפירה מתקיימת [(טו)].
12. מתולדות התופר - ההדבקה, שגם בה מחברים שני דברים [יד].
13. הדבקה אסורה רק כשנועדה להתקיים. והדבקה שיכולה להתקיים אך אין בדעתו לקיימה, כגון חלק מהחיתולים החד פעמיים - לכתחילה טוב להימנע להשתמש בהם בשבת, ואם אין לו אחר - יכול לסמוך על המקילים, ולהשתמש בהם בשבת [(לח)].

14. הפרדת ניירות או עורות דבוקים וכיוצא בזה - היא תולדת קורע, ואם צריך את הנייר שהפריד - חייב [יד]. אך אם לא צריך את מה שקרע, כגון אם קורע עטיפה - מותר לכתחילה [(לט)].
15. קריעת נייר על מנת להשתמש בנייר החתוך, וכן שבירת חרס כדי להשתמש בשבר - אסורים מדרבנן, משום שדומים לתיקון כלי [יג]. לכן אין לחתוך בשבת נייר טואלט. ואם אין נייר חתוך, אפשר להקל ולחתוך לאחר יד, ושלא במקום החיתוך, משום כבוד הבריות [(לה)].
16. שתי חתיכות בד שהיו כבר תפורות, אם נרפה החוט שמחבר אותם - אסור למתוח אותו מחדש ולקושרו בסופו [ו].
17. **מלאכת המעמר** - המעמר הוא האוסף את השיבולים שנקצרו לחבילה אחת. תולדות המעמר הם איסופים שונים, אולם האיסור מהתורה הוא רק בגידולי קרקע, ובמקום גידולם [(כג)].
18. משחקים שהתפזרו ורוצה לאוספם - אין איסור בדבר, שלא גזרו חכמים בדבר שאינו גידול קרקע ואינו במקומו [(כה)].
19. דחיסת תאנים והפיכתם לגוש אחד הוא תולדת מעמר, ואסור מהתורה [י].

מה. התרת נדרים בשבת (סימן שמ"א)

1. אסור להתיר בשבת נדרים, משום שאין לעשות בשבת צרכי חול. מלבד במקרים המבוארים בהמשך.
2. מותר בשבת להתיר נדר שהוא צורך השבת, כגון שנדר לא לאכול דבר שרוצה לאכלו בשבת [א].
3. מותר בשבת להתיר נדר שאם לא יתירנו - יעבור בשבת על "לא יחל דברו" [ב].
4. מותר לבעל להפר נדרי אשתו בשבת [א].

מו. דברים המותרים בבין השמשות (סימן שמ"ב)

1. בין השמשות ספק אם שייך ליום שלפניו או ליום שאחריו. לכן מעיקר הדין מלאכות דאורייתא אסורות בו, ומלאכות דרבנן

מותרות בו. אלא שגזרו חכמים על חלק ממלאכות דרבנן שלא לעשותם בין השמשות.

2. בסימן רס"א התבאר שגזרו חכמים על מלאכות דרבנן החמורות, שלא לעשותם בין השמשות. בסימן זה מבואר שגזירת חכמים זו לא נאמרה במקום מצווה, ולא בשעת הדחק. ובמקרים אלו, מותרים בבין השמשות כל מלאכות דרבנן.
3. דוגמאות למלאכות שהותרו: לעבור על איסור דרבנן בבין השמשות של יום טוב לצורך הבאת לולב או שופר. וכן לומר ביו השמשות לגוי שידליק את הנר.
4. עירוב תחומין, שכדי להגיע אליו בשבת יש לעבור על איסור דרבנן – העירוב חל.

מז. דין חינוך (סימן שמ"ג)

1. חייבים ההורים לחנך את ילדיהם למצוות, ולחנכם להימנע מעבירות.
2. קטן שמעצמו עובר עבירה מהתורה – חייבים הוריו לגעור בו.
3. אדם שעבר עבירה בקטנותו – מצד הדין אינו צריך לשוב עליה בתשובה לאחר שגדל. ובכל זאת כתב הרמ"א שטוב שיעשה עליה תשובה.

מפתח נושאים

מפתח נושאים כרך ו׳
מלאכות שבת
סימנים ש״א – שמ״ד

אות מודגשת ועם גרש מפנה לסימן, אות ללא גרש וללא סוגריים מפנה לסעיף בדברי המחבר והרמ״א, ואות בסוגרים מפנה לס״ק בפרושנו.
מספר בסוגריים מפנה להערה. הציון (הק) מפנה להקדמה לסעיף.
הפניה לסעיף כוללת את הס״ק שעליו, והפניה לס״ק – אף את ההערות שעליו.
הפניה לסימן בלבד פירושה שהערך מופיע לאורך הסימן.

א

אבוס – **שי״ז** ז. **שכ״ד** א, ט, טו.
אבידה – **ש״ה** (נז). **ש״ו** א, יב. **ש״ט** (כ). **שי״ד** ז.
אבן – **ש״ג** כד. **שי״ט** (הק). **שכ״א** (עז). **של״ה** ה. **של״ו** (כו). טובה **ש״ח** י. לטלטלה **ש״ג** כב. **ש״ח** ז, כא–כב, (27). **ש״ט**. **שי״ב** א–ה, י. **של״ח** ד.
אבנט – ראה *חגורה*.
אבק – **ש״ב** א, (2). **שי״ח** ג. **של״ז** א.
אבקה – **ש״ג** (קטו). **שכ״ח** (הק).
אגוז – **ש״ג** כב–כג. **ש״ח** ג, כב. **שי״ג** א. **שי״ד** ח. **שי״ט** ו, יז. **שכ״א** (פה). **שכ״ג** ג–ד. **של״ח** ה. **של״ט** ג. **ש״מ** יא.
אגם – **ש״ג** (ט). **ש״ז** יט. **שכ״ח** (קסט).
אגרת – **ש״א** כה. **ש״ז** יג–יד.
"אדם בהול" – ראה *"בהול"*.
אדם חשוב – **ש״ח** ל. **שכ״ח** י.
אוהל – **ש״א** לט–מ, (24). **שי״א** (כח). **שט״ו**. **שי״ט** (מה).
אוזן – **ש״א** יב, (קמח). **ש״ג** ב, ח, טו. **שכ״ח** מג.
אוטובוס – **ש״ה** (14). **ש״ו** (ה).
אוכף – **ש״ה** ז–ט.
אומן – חפצים של אומן **ש״ב** ד. **ש״ח** כה–כו. קשר של אומן **שי״ד** (לח), (נד). **שי״ז** (הק), א, ג, (9), (מא).
אומנות – **ש״ו** ו. **שי״ז** (הק).
אונס, אנוס – **ש״א** (ריט). **ש״ו** (עב). **של״ד** (צב).
אופה – ראה *בישול*.
אוצר – **ש״ז** כב. **שי״ט** ב. **של״ג**.
אורז – **שי״ט** (ב). **שכ״א** (כ).
אורחים – **ש״ז** יב, (5). **ש״ח** כו. **שכ״ג** ה. **שכ״ה** (15). **של״ג** א, ג. **של״ה** ג.
אותיות – **ש״א** י. **של״ד** יב, (מה). **ש״מ** ג–ה.
אזור – ראה *חגורה*.
אזיקים – **ש״א** יט.
אזכרה – ראה *שם ה׳*.
איגרת – **ש״א** כה. **ש״ז** יג–יד.
אידוי – **שי״ח** (34).
איזמל – **ש״ב** יג. **ש״ח** א. **של״א** ו.
איל – **ש״ה** ו, יז. **שט״ז** (יב).
אינו יהודי – ראה *גוי*.
אינטרנט – **ש״ז** (סג).

אינפאנדה - **שי"ח** טז.
אלה - **ש"א** ז.
אלמנה, לשאתה - **של"ט** ה.
"אם תשיב משבת רגלך" (הפסוק) - **ש"א** (1), (א). **ש"ו** (הק). וראה עוד *ממצוא חפצך*.
אמבטי, אמבטיה - לעניין בישול **שי"ח** יא. רחיצה בו **שכ"ו** (ג), (ח).
אמה (שיעור) - **ש"א** א.
אמה (שפחה) - **ש"ד** (הק). **ש"ה** כא.
אמירה לנכרי (והנאה ממלאכתו) - **ש"ד** א. **ש"ה** כ–כג. **ש"ו** ט–יא. **ש"ז** ב–ה, יט–כב. **שי"א** ב. **שי"ד** ז, (סא). **שי"ח** א–ב. **שכ"ב** ו. **שכ"ד** (כה). **שכ"ה**. **שכ"ו** יג. **שכ"ח** א, ג, יב, יז, יט, כה, (קלט). **של"א** ו. **של"ב** ד. **של"ד** (הק), ב, יח, בה–כו. **של"ז** ב. **של"ח** ב. **של"ט** (ב). **שמ"ב** א.
אמת מים - **ש"א** ג–ה. **ש"ה** יט. **שכ"ו** ג.
אנקטמין - **ש"א** כ.
אסטמה - **שכ"ח** (י).
אספלנית - ראה *תחבושת*.
אסקופה - **שי"ג** א–ב, ד.
אפסר - **ש"ה** א, (נה), טו–טז.
אפר - **ש"י** ח. **שכ"ח** כה. **ש"מ** ד.
אפרוחים - **ש"ח** לט. **ש"י** (ה).
אצבע - **ש"א** (6), (כו), לד, נא. **ש"ג** (מב), כו. **ש"ח** יג. **שי"ב** ז–ח. **שט"ז** (מג). **שי"ט** ו. **שכ"א** א, טז. **שכ"ב** (יג). **שכ"ח** לא, מט. **ש"ל** יא. **של"א** ח. **של"ח** כב. **של"ט** ג. **ש"מ** ד.
אצטורל"ב - **ש"ז** יז. **ש"ח** נ.
אצעדה - **ש"ג** טו.
ארבעים סאה - במקווה **ש"ו** ז. בחבית **שי"ד** א.
ארובה - **של"ח** ז.
ארוכות המיטה - **שי"ג** ז.
ארון - ארון קודש **שט"ו** א. בונה ומוקצה **ש"ח** ט. **שי"ג** ה. **שי"ד** א, ז. למת **ש"ו** ג. **שכ"ה** יד. וראה עוד *תיבה*.
אריגה - **ש"א** כג. **ש"ב** ב. **ש"ג** א, ג. **שט"ו** ד. **שי"ז** (מו–מז). **של"ט** (3).
ארץ ישראל - **ש"ו** יא. **שכ"ד** (מא). **של"א** (5).
אשכול - סחיטתו **ש"כ** ד, ז.
אשפה - **ש"ח** ז, יב, לד. **של"ד** (מ).
בגד - **ש"ב**. **ש"ז** ד. **שי"א** ג. **שט"ו** ד, י, יג. **שט"ז** ט. **שי"ז** ג. **שי"ח** ג, (25). **שי"ט** (הק), י–יב. **ש"כ** (הק), טו, כ. **שכ"ה** ג. **שכ"ו** ז. **שכ"ח** כג, מח. **ש"ל** י. **של"ד** ו, ח–ט, כג–כד. **של"ה** (1). **של"ז** ב. **של"ט** ז. **ש"מ** (ו), ז. הוצאתו **ש"א** (הק), ז–ח, יא–יג, טז, כא, כג, (קכב), כט–מא, מד–נא. **ש"ג** (הק), ו–ז, ט, יג, כא–כב. **ש"ד** א. **ש"ה** כב. **ש"ו** י. **שכ"ו** (4). טלטולו **ש"ח** יג, טז, כד, מז. **ש"י** ז. **שי"א** ג–ד. וראה עוד *דרך מלבוש*.

ב

"בהול על ממונו" - **ש"א** (19). **ש"ז** (עב). **של"ד** (לד).
"בהול על מתו" - **שי"א** (ב), (ז), (ט).
בהמה - הטיפול בה **ש"ו** א–ב. **שי"ז** א, ז. **שכ"ד**. **שכ"ה** יא–יג. **של"ב**. הקדשתה **של"ט** ד. חלבה **שכ"ח** לג. לעניין הוצאה **ש"ה**. **שכ"ה** י–יא. לעניין מוקצה **ש"ח** לט–מ. **ש"ט** (4). **ש"י** (4). לשחיטה **שי"ח** ב. מאכל בהמה **ש"ח** טו, כז–ל. **שי"ב** (כ). **שי"ט** (מ). **שכ"א** א.

שכ"ב ד. **שכ"ד**. **שכ"ו** (לא). **של"ג** (א).
של"ד א. **של"ח** (לג). עורה ושֵׁיערה -
ש"ג יד, (14). **ש"ח** כה. **שכ"א** (פב).
שכ"ג (לו). רכיבה עליה **ש"א** (11).
של"ט א. שביתתה **ש"ה** (הק), (6).
של"ט (2).
בונה (מלאכה) - **ש"א** (רי). **ש"ב** (לו).
ש"ג (קטז-קיז). **ש"ה** (קח). **ש"ח** ט,
(נט), טז. **ש"י** כא. **שי"ב** (7), י. **שי"ג-**
שט"ו. **שט"ז** (נג). **של"א** (8). **של"ג** (ד).
של"ה (כד). **של"ז** (הק). **של"ט** (ג).
בוסר - סחיטתו **ש"כ** ה. **שכ"א** יט.
בוץ - **ש"ב** (הק).
בור - **ש"ח** י. **ש"ט** (ט). **שי"ד** י. **שי"ז** ד.
שכ"ה י. **של"ו** יג.
בורית - **שכ"ו** י.
בורר, ברירה - **שי"ט**. **שכ"א** יב, (19),
(21), (פז). **שכ"ד** (הק), א. **של"ה** (לד-
לה). **ש"מ** (כח).
בושם - **ש"ג** יא, טו. **ש"ח** א. **שי"א**
(לה). **שי"ד** (סג). **שכ"ב** ה. **של"ו** י.
בזיון - **ש"א** מב. **שי"א** ב. **של"ד** (מ),
(נד).
ביטול כלי מהיכנו - **ש"ה** יט. **ש"ח**
(קצה). **ש"י** ו. **שי"ג** (עא). **של"ה** ד.
של"ח (לג-לה).
בין השמשות - **ש"ז** כב. **ש"ח** ג, (נא).
ש"י ג-ד, ז, (מה). **של"א** ה. **שמ"ב**. וראה
עוד *כניסת השבת*.
ביצה - בישולה **שי"ח** ג, (לא). לגומעה
שכ"ח לח. לעניין מוקצה **ש"י** ב. **שכ"ב**
(הק), א-ב. לקנותה **שכ"ג** ג-ד.
מליחתה **שכ"א** ג, ה. סינונה **שי"ט** טו.
ביצים שונות - חרגול **ש"א** כז. כינים
שט"ז (מד). תולעי משי **ש"ח** מו.
בישול - המלאכה **שי"ח**. **שי"ט** (א).
שכ"א (הק), (ט), (2), ג, (לד), (19). **שכ"ו**
(יט). **שכ"ח** (מח). נכרי ראה *גוי, בישולו*. וראה עוד *בישול אחר בישול*.
בישול אחר בישול - **שי"ח** ד-ה, (מו),
(מח), (נג), טו, (צו), (קו).
בית אחיזה - ראה *ידית*.
בית הכיסא - **ש"א** ז. **ש"ח** לד. **שי"ב** א,
י.
בית הכנסת - **ש"א** ב, כט. **ש"ו** (לח),
(סז). **ש"ז** (מז). **ש"ח** ג. **של"ה** (לג).
של"ח א.
בית יד - ראה *ידית*.
"בכדי שיעשו" - **ש"ז** כ. **שי"ח** (ה), (ז).
שכ"ה ה-ח, (17), יד, (20). **שכ"ו** יא.
בל תוסיף - **ש"א** (25).
בלנים - **ש"א** מח. **שכ"ו** (הק), (2).
בן דרוסאי - ראה *מאכל בן דרוסאי*.
בניין - ראה *בונה*.
בנין וסתירה בכלים - **ש"ח** ט. **שי"ג**
(12), (עו). **שי"ד** א, ז, (ע).
בסיס לדבר האסור - **ש"ח** (הק), (18).
ש"ט (הק),(יא-יב), (טו), ד. **ש"י** (הק),
ז-ח. **שי"א** ח.
בצל - **ש"א** כב. **שכ"א** יט.
בצנעה - ראה *צנעה*.
בצק - **ש"ג** כה. **ש"ח** (לח). **שי"ח** ו.
בקיא - ראה *רופא*.
ברד - **שי"ח** (צז). **ש"כ** ט, יא.
ברז, ברזא - **ש"ח** כב. **שי"ב** ח. **שי"ד** ג-
ו. **שי"ח** (10). **ש"כ** יח.

ברזל – **ש"א** ז, יא. **ש"ה** א, ג. **שכ"ח** ז. וראה עוד *מתכת*.
ברִיח – **שי"ג** א.
בריכה – לשחות בה **שכ"ח** (קעא).
של"ט ב. לשרות בה **של"ח** ו.
ברית מילה – ראה *מילה*.
בשר – לאכילה **ש"ז** כא. **ש"ח** כט. **שי"ח** (ח–ט), ט, (פא), (צה). **שכ"א** ה, ט, (פא). **שכ"ח** יד. **שכ"ט** (ג). **של"ד** כו. חי **ש"ח** לא, (קעא). קפוא **ש"ח** קסט.
בתולה – **ש"ג** ב. **של"ט** (מ).
בתי עיניים – **ש"א** יא.
בתי שוקיים – ראה *גדיים*.

ג

גבינה – **ש"ה** כא. **ש"ז** כב. **שי"ח** (צה). **שכ"א** י, (8).
גג – **ש"א** (רי–ריא). **ש"ח** יט, (קפז). **שי"א** (כח). **שי"ב** (א). **שט"ו** (הק), א–ג, ז–ח, (9), יא–יב. **של"ה** ב. **של"ו** ט. **של"ח** ז, (לג).
גגון – **שט"ו** (נג).
גוזז – **ש"ב** (סג). **ש"ג** (קכג). **שי"ב** (5). **שכ"ו** (כח). **שכ"ח** (הק), לא. **ש"מ** (הק), א–ב.
גוי – **ש"א** (קמז). **ש"ה** יח. **ש"ו** (עב). **ש"י** ב. **שכ"ג** ז. **שכ"ח** (ה). **שכ"ט** ב–ג. **ש"ל** ב. **של"ו** (1). חשש מהם **ש"א** (קסד). **שכ"ט** ו–ז. יינו **שכ"ג** ח. חלבו **ש"ז** כב. בישוליו **שכ"ח** יט. שביתתו **ש"ד**. וראה עוד *אמירה לנכרי*.
גופה – ראה *מת*.
גורל – **שכ"ב** ו.
גזירה (המילה) – **ש"א** (מט), מה. **ש"ב** (10), (סד). **ש"ג** (הק), (12). **ש"ז** יב, (פח). **ש"ח** ט, (קלח). **שי"ח** ג, (פח). **שי"ט** יז. **שכ"א** (ע), (עב), (22). **שכ"ב** (ז). **שכ"ד** טו. **שכ"ו** (הק), (2), (יח), (כ), (כה–כו), יא. **שכ"ח** (הק), א, (סה), (קסב). **של"ה** א. **של"ו** א. **של"ז** (טו). **של"ח** ד, ו. **של"ט** ב–ג. **שמ"ב**.
גחלת, גחלים – **שי"ח** (25), (עב), (פט). **שכ"ו** יא. **של"ד** כז. וראה עוד *"שמא יחתה"*.
גיבול, מגבל – **שכ"א** יד, טז. **שכ"ד** (11), (יב). **שכ"ו** י.
גידולי קרקע – **שכ"א** (6), (כח), (לא–לג). **שכ"ו** א–ב, ה, (כב), ח, (מ–מא), יג. **ש"מ** (כג–כה).
גילוי עריות – **ש"ו** (עב). **שכ"ח** (ד), (לח).
גירושין – **של"ט** ד.
גלגלת – **של"ח** ו.
גלד – באדם **שכ"ח** כב. בבהמה **של"ב** ב.
גלוסטרא – **שי"ג** א.
גמי – **ש"ח** טו. **שכ"ח** כד.
גמל, נאקה – **ש"ה** א, יג, טו. **שי"ז** א. **שכ"ד** ט.
גמר מלאכה – ראה *מכה בפטיש*.
גניבה, גנבים – **ש"א** ו, (קעו–קעז). **ש"ח** ג–ד. **שכ"ט** (כ), (כג). **של"ד** טז–יז.
געגועין – **ש"ט** א.
גר תושב – **ש"ד** (הק), א.
גרביים – **ש"א** לו. **ש"ג** טו.
גרוגרות – **ש"י** (הק), ב–ה. **שי"ד** ח. **שכ"א** יב. **שכ"ד** (כה). **שכ"ח** טו–טז. וראה *דבילה, תאנה*.
גרון – בוולד **של"א** יא. בגמל **שכ"ד** ט.

החושש בגרונו **שכ"ח** לב. רצועה **ש"א** מא.
גרמא - **ש"ה** (16). **שט"ז** (י). **שי"ח** (10). **של"ד** כב, (עח–עט).
גרעין - **ש"ח** ל. **שי"ט** ה. **שי"ט** (עז–עח). **ש"כ** ג. **שכ"א** א. וראה עוד *חיטה*.
גרף של רעי - **ש"ח** (קנד), לה–לז. **של"ה** ד. **של"ח** ח.
גשם - **ש"א** יד, כא, (קסד), (ריא), מג. **ש"ב** א. **ש"ז** יט. **שי"ב** ב. **שי"ג** י. **שט"ו** (נג). **שט"ז** (יז). **שכ"ו** ז. **של"ד** ב. **של"ו** ד. **של"ח** ז.

ד

דבורים - **שט"ז** ד. **שכ"א** יא. **שכ"ד** יא.
דבילה - **ש"ח** ג. **ש"מ** י. וראה *גדוגדות, תאנה*.
דבר מצווה - **ש"א** א, ד–ה. **של"ג** א. **שמ"א** ו. **שמ"ב** א. וראה עוד *צודק מצווה*.
דבר שאינו מתכוון - **ש"ב** (לז). **שי"ב** ג. **שט"ז** (טו). **ש"כ** יח. **שכ"ו** (כט). **של"ו** (יא). **של"ז**. וראה עוד *פסיק רישיה*.
דברי חשק - **ש"ז** טז.
דבש - **שט"ז** ד. **שי"ט** יז. **שכ"א** יג, טו, יז. **ש"מ** יא.
דג - **ש"ח** לב. **ש"י** א. **שי"ח** ד. **שי"ט** ג. **ש"כ** ח. **שכ"ה** ה. **שכ"ח** ג. דג מלוח, מליח **ש"ח** לב. **שי"ח** ד, (ע), (עה).
דדי אישה - לקלח מהם חלב **שכ"ח** לד–לה.
דדי בהמה - ראה *עטינים*.
דוד שמש - **שי"ח** (כד). **שכ"ו** (א), (כב), (5). **של"ו** (5).
דות - ראה *בול*.
"דחאו בידיים" - **ש"י** ב, (4). **שי"ח** (6). **שכ"ג** (כט).
דיאודורנט - **שכ"ז** (ה).
דיבור - **ש"ו** (הק), (1), ב–ד, ו, ט, (נט). **ש"ז**. **ש"ח** (הק). **שכ"ג** ד. **שכ"ח** מה. **שמ"ג** א. **של"ד** מה.
דיוקן - **ש"ז** טו.
דינר - **ש"ט** א.
דלי - קשירתו **שי"ז** א, ד. שאיבה בו **ש"ט** (ט). **של"ח** ו.
דליקה - **ש"א** (הק), מד. **ש"ב** (6–7). **ש"ז** יט. **שי"א** (הק), א. **שכ"ט** א. **של"ד**. **של"ה** א.
דלעת, דלועים - **ש"ט** ב. **שי"ח** (טז). **שכ"ד** ו
דלת - **ש"ח** (הק), כב. **שי"ג** א–ד, (עו). **שט"ז** ה. **שי"ז** (מב). **של"ח** א. של כלי **ש"ח** ח–ט. **שי"ג** ה. **שי"ד** י. של מקרר **ש"כ** (נח).
דמים - ראה *כסף (מעות)*.
דקל - ראה *חדיות של דקל*.
דרך מלבוש - **ש"א** ז, יד, (קיח–קיט), (קס). **ש"ו** י. **שכ"ה** ג. **של"א** ח.
דרכי האמורי - **ש"א** כז.
דרכי שלום - **שכ"ה** ב. **ש"ל** (ז).
דש, דישה - **ש"ה** (קד). **שי"ב** ח. **שי"ט** (כט–ל), (לו). **ש"כ** (הק), (מט), (6), (ס), (סט), (10). **שכ"א** (הק), (ז), יט. **שכ"ח** (7), (24), (קמא). **של"ה** (ז), (2). "דתקיף ליה עלמא" - **ש"ו** ט. **של"ט** ד.

ה

הבדלה - **שמ"ד** א.
הדחה - ראה *עידוי, הדחת כלים*.
הדחת כלים - **שכ"ג** (הק), ו–י.

הדיוט, של הדיוט - קשר **שי"ז** א. שטר **ש"ז** יב–יג, (נח).
הוצאה מרשות לרשות - **ש"א** (הק), ז–מג, מט–נא. **ש"ג**. **ש"ה** א–יז, (פט). **ש"ז** (כ). **ש"ח** לג, מא. **ש"י** ז. **שי"א** א–ב. **שי"ב** א, ח. **שט"ו** א. **שכ"ה** א–ג, (מ), י, טו. **שכ"ו** ז. **שכ"ח** (קכא), (קעא). **שכ"ט** ו. **ש"ל** (ה). **של"א** ח. **של"ד** י–יא, יז–יח. **של"ה** א–ב. **שמ"ב** א.
הוצאה מרשות לרשות ביו"ט - **שכ"ג** (1).
הזמנה, זימון - אורח **ש"ז** (כו–כז).
לעניין מוקצה **ש"י** ה. **שכ"ה** (ב).
החי נושא את עצמו - **ש"ה** (4), (12) כב. **ש"ח** (ראה). **שי"א** (יז).
הטלת גורל - **שכ"ב** ו.
הטמנה, טמון - לשמירת חום **שי"ח** ו–ז, (נ). פירות טמונים **ש"ח** לח. **שי"א** ח–ט.
הכנה מקודש לחול - **ש"ב** (טו). **ש"ו (ט). ש"ז** ח. **שכ"ב** (א).
הליכה בשבת - **ש"א** א–ו.
"הלכה כיש בתרא" - **שי"ח** (23). **של"ד** (2), (7).
המלבן - ראה *ליבון*.
הנאה מחילול שבת - **ש"ד** א. **ש"ה** יח, כ–כא. **ש"ז** (ו), יד, כ–ב. **שי"ח** א–ב. **שכ"ה**. **שכ"ו** יג. **שכ"ט** ג. **שמ"ג** (ו).
וראה עוד *אמירה לנכרי*.
הסוחט - ראה *סחיטה*.
העברה - ראה *טלטול ארבע אמות ברשות הרבים*.
הערמה - **ש"ג** (ז), (קז–קט). **ש"ז** (יג). **ש"ח** (לז), (קפז). **שי"א** (כו), (כח), (לג). **שי"ד** יא. **של"ד** (נג). **של"ה** (כח).
השאלת כלים - **ש"ז** יא. **שכ"ג** (הק), ז.
השוואת גומות - **ש"ב** (הק), ו. **שי"ב** ט. **שט"ז** יא. **שכ"ד** טו. **של"ג** א. **של"ז. של"ח** ה.
השמעת קול - **ש"א** כג. **ש"ה** (נה), (עג). **של"ח. של"ט** ג.
השמעת קול - **של"ח. של"ט** ג.
השקיה, להשקות - בהמה **ש"ה** כב. **שכ"ה** י. צמח **שכ"א** יא. **של"ו** ג.
התעמלות - **שכ"ח** מב.
התרת נדר - **שמ"א.**
התרת קשר - ראה *מתיר*.

ו

ודבר דבר - **ש"א** (א). **ש"ו** (הק). **ש"ז. של"ד** (פה–פו).
ויטמנים - ליטלם בשבת **שכ"ח** (קמט).
וילון - **ש"ז** טו. **שט"ו** א, (מו), (נב).

ז

זב (מחלה) - **ש"א** יג.
זבובים - **ש"ג** ג. **ש"ה** (3). **ש"ח** כג, מז. **שט"ז** ג.
זהב - **ש"א** לג. **ש"ג** ד–ה, ז, יב, כ. **ש"ח** ג.
זוג - ראה *פעמון*.
זורה, זרייה - **שי"ג** י. **שי"ט** (הק), יז.
זורע, זריעה - **שי"א** ח, (לה). **שכ"א** (לב). **שכ"ד** (נד). **של"ו** (הק), (יג), ד, ו–ח, יא. **של"ח** (כו).
זיעה, הזעה - **ש"א** מז. **שכ"ו** ב, יב. **שכ"ח** מב. **של"ח** (כד).
זית - **שי"ג** א. לסחטו **ש"כ** (הק), א–ב, (לה), (מ), (6), (8). **שכ"א** (עז), (פ). **שכ"ג** (לט).

זכוכית – **ש״ח** ו, (20). **של״ו** (כו).
זמם (של בעלי חיים) – **ש״ד** א, (כב), יז.
זנב – **ש״ב** יא. **ש״ה** ו, יא, יג.
זפת – **שי״ד** א.
זקֵן – **ש״ג** (יד). **שט״ז** ב. **שכ״א** יב. **של״ד** ה.
זרוע – **ש״א** (קעב–קעג), נא. **ש״ג** טו. **ש״ח** מו. **ש״ל** ג. **ש״מ** ז.

ח

חבילות – **ש״ח** כח. **שי״ז** (יח). **שכ״א** א. **שכ״ד** (כא). **ש״מ** (כג).
חבית – **ש״ז** יט. **ש״ח** ו, י, כב. **ש״ט** ד–ה. **שי״ד** א–ו, יא. **שט״ו** ו, (לה), יג. **שי״ט** י, יג–יד. **ש״כ** טו, יח. **של״ג** ג. **של״ד** כו. **של״ה** א–ב. **של״ז** ד. **של״ט** ב.
חבל – **ש״ה** א–ב, טו–יז. **שי״ג** א. **שי״ד** ז–י. **שט״ו** ד. **שי״ז** א, ד–ז. **ש״מ** י.
חבלה, חובל – **שט״ז** (הק), ח. **שכ״ח** (7). **של״א** (8). **של״ט** (מ).
חגורה – **ש״א** יא, לו, לט. **ש״ג** ו, (לח), יז. **ש״ו** ז. **שי״ז** ד.
חדש – בגד ומנעל – **ש״ב** א, ג, ט. **ש״ג** יג. **ש״ח** יד. **שכ״ז** ד. **שכ״ח** כג. בישול **שי״ח** (מג), (צז–צח). כלי **שי״ג** (עו). **שכ״ג** ז. **של״ד** כב. מאכל **שכ״א** (ס). **שכ״ב** (הק). מחט **ש״ח** יא. נקב **שי״ד** א–ג. **שי״ז** ג. קמע **ש״א** כה. ריח **שכ״ב** (יד).
חוט, משיחה – **ש״א** יב, כב, לד, לח. **ש״ב** ב. **ש״ג** א, ג, ז, יד–טו, כ. **ש״ח** כד. **שט״ו** י. **שי״ז** א, ד. **ש״מ** ו–ז, (לו).
חולה, חולי, מחלה – **ש״א** יג, יז, כב, כה. **ש״ד** א. **ש״ו** ז, ט. **ש״ז** ה, (עא). **ש״ח** (רא). **שטז** ב. **שי״ח** ב. **שכ״א** יח. **שכ״ב** ה. **שכ״ז** א. **שכ״ח**. **שכ״ט** ג–ה. **ש״ל** (הק), א, ד, (יט), ז. **של״א** ט. **של״ד** ה. **של״ט** ד.
חומץ – בירקות כבושים **ש״כ** ז. בגיבול **שכ״א** יד, טז, יח. לרפואה **שכ״ז** א. **שכ״ח** כט, לב.
חומר גלם – **ש״א** (רמו). **ש״ח** (קלו–קמ), (קעא). **שי״ח** (הק).
חופה – כקידושין **של״ח** ב. **של״ט** ד, (לט). לשם כבוד **שט״ו** (ב).
חורש (המלאכה) – **ש״ב** (הק), (לב). **ש״ד** (יא). **שי״ב** (לד). **שכ״ד** (נד). **של״ז**.
חותָם – **ש״א** ט–י. **ש״ג** י, יח. **ש״ד** א. **ש״ה** יב.
חותמות – **שי״ד** ז, י. **שי״ז** (יא).
חזן – **ש״ו** ה–ו.
חטאת – ראה *חייב חטאת*.
חיבוץ – **שי״ט** יז. **ש״מ** יא.
חיגר – **ש״א** (פד), יז. **שט״ז** ב.
חיטה – **ש״ב** (הק). **ש״י** ב. **שי״ט** (הק), י, (פה). **ש״כ** (הק). **שכ״א** (כא), (פא). **שכ״ד** (טו). **של״ו** יא.
חייב חטאת – **ש״א** ז, כט. **ש״ג** יח. **ש״ה** (1). **שי״ג** ו. **שט״ז** יב. **שי״ח** (א). **ש״כ** ז. **שכ״ח** לא. **של״ד** כו. **של״ו** (5).
חייט – **ש״א** יב.
חינוך – **שמ״ג**.
חיתולים, הדבקתם – **ש״מ** (לח).
חכמות, לימודי חול – **ש״ז** יז. **ש״ח** נ.
חֵלֶב – **שכ״ו** י. **שכ״ח** כב.
חָלב – **ש״ה** ו, כ–כא. **ש״ז** (צד), (צז). **שי״ד** (ה). **שי״ח** (20). **שי״ט** יז. **שכ״א** (מה). **שכ״ח** לג–לה. **ש״מ** כח.
חלב אם – **שכ״ח** לג–לה. **ש״ל** ח.

חלון - **שי"ג** א.
חלוק - **ש"א** ד, ז, לו. **ש"ב** ה. **ש"ג** (5), יא. **ש"ח** טז. [**של"א** ח]. וראה עוד *בגד*.
חליבה - **ש"ה** כ. **ש"ז** כב. **שי"ט** (5). **שכ"ח** לג.
חליל - **שכ"ה** טו.
חליצה - **של"ט** ד.
חמאה - **שי"ט** יז. **ש"מ** (כח-כט).
חמה (שמש) - **ש"א** מא. **ש"ח** (הק), ג, ה. **שי"א** א, ו. **שט"ו** א. **שט"ז** (יז). **שי"ח** ג. **ש"כ** ט. **שכ"א** יח. **של"ו** (5). וראה עוד *תולדות החמה*.
חמוצים - ראה *כבשים*.
חמור (החיה) - **ש"א** כ. **ש"ה** א, ג, ז-י, יז, כג. **שכ"ד** יד.
חמי טבריה - **שכ"ו** (הק), א-ב. **שכ"ח** מד.
חסה - **שי"ט** א. **שכ"א** (יד).
חפצי שמים - **ש"ו** (ט), ו.
חצר - **ש"א** (הק), ז, מב. **ש"ג** יז-יח. **ש"ה** ט-יא. **ש"ז** ה. **ש"ח** טו, לד, (קפד), מ. **שי"ב** א. **שי"ג** ג, י. **שט"ז** יב. **שכ"ה** א, (כח), (נב). **שכ"ט** א-ב. **של"א** ח. **של"ב** ג. **של"ד** (3), י-יא, (נא), (נג), יז. **של"ה** א, ה. **של"ח** כד. **של"ט** ב. **ש"מ** (כז).
חרדל - לעניין בורר **שי"ט** טו. לעניין לש **שכ"א** טו-טז. **שכ"ד** ג.
חרובים, חיתוכם - **שכ"א** יב. **שכ"ד** ח.
חריות של דקל - **ש"ג** ג. **ש"ח** כ-כא, כג, (קלט).
חרמים - **ש"ו** יב. **של"ט** ד. **שמ"א** ג.
חרס - **ש"ב** ו. **ש"ח** ז, (קפא), מד. **שי"ב** ד-ה. **שי"ד** א, ג. **שי"ט** (סט). **של"ד** כב. **של"ו** ח. **של"ט** (3). **ש"מ** יג.
חרצנים - סחיטתם **ש"כ** ג.
חתול - **ש"ח** (קנט), (קפד). **שט"ז** יב.
חתונה - **שי"א** ב. **של"ט** ד. וראה עוד *חתן; כלה*.
חתן - **של"ט** ד. לשמחו **ש"א** (יב). **שי"א** (כב). **של"ח** ב.

ט

טבילה (במקווה) - **ש"ג** א-ב, (נד). **ש"ד** (הק). **שכ"ג** (הק), ז. **שכ"ו** ח. **של"ט** (מב).
טבלא - **ש"ז** יב. **ש"ח** כז.
טבעת - **ש"א** ט-י, (9), (13), כה. **ש"ג** י, יח. **ש"ה** א, ה, יז. **של"ח** א. **של"ט** (כד).
טוחן, טחינה - **ש"ב** (הק), ז. **שי"ב** ב. **שכ"א** (הק), (ו), ז-יב, יד, טז, (ע), (עד), יט. **שכ"ז** (הק). **שכ"ח** (הק), א, (סה-סו), כא, (קג), (קנד). **של"א** ז.
טוטפת - **ש"ג** ב.
טחינת שומשומין (המאכל) - **שכ"א** (נז).
טיט - **ש"א** כ, לא. **ש"ב** ו-ז, יא. **ש"ד** א. **ש"ח** י, (קפז). **שי"ד** (לג), י. **שכ"א** (מג). **שכ"ז** ג. **של"ה** ד.
טינוף - ראה *לכלוך*.
טל - **ש"ב** א.
טלה - להחשיך עליו התחום **ש"ו** א. צלוי **שי"ד** ט.
טלטול אגב - **ש"ח** (5).**שי"א** (הק), (ח), (יד), (יט), (כו). וראה עוד *כיכר טלטול אגבו; תינוק טלטול אגבו*.
טלטול ארבע אמות ברשות הרבים - **ש"א** ז, כה, (קצו), מא-מב. **ש"ג** (הק), א-ב, (עט). **ש"ח** יח, מא. **שכ"ו** ז. **שכ"ח** (קעא). **של"ד** (הק). **שכ"ג** (לא).

טלטול בגופו - **ש"ח** (ל). **שי"א** ח.
טלטול במקצת - **ש"ח** (קצז–ר), מב.
"טלטול מהצד" - **ש"ט** (הק), א, (כ), (כד). **שי"א** (הק), א, ה, ח–ט. **של"ו** (4).
טלית - ראה *בגד*.
טלפון - **ש"ז** (סג).
טמון - ראה *הטמנה*.
טרחה - **ש"א** (ט). **ש"ג** (לג). **ש"ה** (לח), (מא–מג), (12). **ש"ט** (טו). **שי"ב** א. **שי"ז** ב. **שי"ח** (6). **שי"ט** ד. **שכ"ג** (כז–כח). **שכ"ד** (הק), ד–ט, (מט). **שכ"ה** (א–ב). **של"ב** (הק), (א–ו), (ט). **של"ג** (הק), (ג), (ט), ג. **של"ד** א, ו, (כח). **של"ה** ה. **של"ו** (לח). **של"ח** ו–ז.

י

יבלת, חיתוכה - **ש"מ** ב.
יד סולדת - **שי"ח** (הק), (כו), ה–ו, ח–ט, (עז), (פא), יד–יז.
ידית - **ש"ג** טו. **ש"ח** י. **שי"ג** (עו). **של"ה** א. **של"ו** ה. **ש"כ** יז–יח.
יולדת, לידה - **ש"ל**. **של"א** (כא). בבהמה **של"ב** א.
יום הכיפורים - **ש"א** (טו). **שכ"ח** (כא). **של"ד** ד.
יום טוב - **ש"ב** (נב). **ש"ד** א. **ש"ה** יט. **ש"ו** (לו). **ש"ז** יז. **ש"ח** מה, (32). **שי"ד** (סג). **שט"ו** א. **שי"ט** (כד). **שכ"א** (פב). **שכ"ב** (א), ב. **שכ"ג** א, (28), (כז). **שכ"ה** (הק). **שכ"ו** ג, (לה). **של"א** (יז). **של"ד** ד. **של"ט** ה.
"יום כנופיא" - **ש"ו** יב. **שמ"א** (ז).
יונים - **ש"ח** (קח–קט). **שכ"ד** יא.
יחוד חפץ (לעניין מוקצה) - **ש"ג** יט, כב. **ש"ח** (פז), כ–כב, כד. **ש"י** ז.
יחסי אישות - **שט"ו** (יד–טו). **של"ט** (כד), (לט).
יחף - **ש"א** טז. **ש"ח** (פג).
ייבום - **של"ט** ד.
יין - **ש"ב** (נ), יב. **ש"ו** יג. **ש"ז** יט. **שי"ד** ב–ו, יא. **שט"ו** ט, יג. **שי"ט** ט–יד. **ש"כ** (הק), א–ה, ט, טו, (6), יח. **שכ"א** טז–יז. **שכ"ג** ה, ח–ט. **שכ"ח** כ, כט. **של"א** ז. **של"ג** א, ג. **של"ד** כו. **של"ה** (הק), א–ד.
ילד - ראה *קטן*.
יצר הרע - **ש"ז** טז.
יריעה - **ש"א** כא, לא, לט.
יתד - **שי"ג** א. **של"ו** ח, יג.

כ

כבוד הבריות - **ש"ח** (הק), (קנד), (קעו–קעח), (קפא–קפב). **שי"א** (ו), (ט–יד), (7–6). **שי"ב** (הק), א, (3), (יט), י. **של"ד** (הק). **של"ו** (ג). **של"ט** ד. **ש"מ** (לה).
כבוד המת - **ש"ד** (ח). **שי"א** (הק), (ו–ט), (7), (כו).
כבוד השבת - **ש"א** (ב), טז, (צא–צב). **ש"ה** (סד), (עב). **ש"ו** (ו), (מו). **ש"ז** (פה). **שכ"ב** (א). **שכ"ג** (כה), (כח). **של"ד** (י) **של"ח** (כד). **של"ט** (ז), (יט).
כבול - **ש"ג** יח.
כביסה - **ש"א** (יא), ט–י, מה, (30), (רלח). **ש"ב** (הק), ג–ה, ז, ט–יא. **ש"ח** טז. **שי"ז** ג, (מט). **ש"כ** (הק), **(עא). של"ד** כד. וראה עוד *ליבון, סחיטה*.
כביסה - **ש"א** מה, (30). **ש"ב** ד–ה. **שי"ז** (כט). וראה עוד *כובס; ליבון*.
כבלים - **ש"א** יט.
כברה - ראה *נפה*.
כבשים - **ש"כ** ז–ח. **שכ"א** (ט).

כדור - **ש"ח** מה. **של"ח** ה.
כובס - **ש"ב** ז, ט. **שי"ז** ג. **ש"כ** (הק), (עא). וראה עוד *ליבון*.
כובע - **ש"א** ז, יד, לו, מ–מא. **ש"ב** ה. **ש"ג** ב–ג. **שט"ו** (12).
כוורת - פריסת מחצלת עליה **שט"ז** ד.
רדיית דבש **שכ"א** יג.
כוס - **ש"ב** יב. **שי"ג** ו. **שי"ט** (סט). **ש"כ** ט. **שכ"ג** ח. **שכ"ח** לד, מ, מג. **של"ד** ז. **של"ה** (2).
כותב, המלאכה - **ש"מ** (הק), ג–ה.
כותל - **ש"ב** ו, יג. **ש"ז** יב, טו. **שי"ד** יב.
כיבוד הבית - ראה *מטאטא*.
כיבוי, מכבה - **ש"ז** יט. **שי"א** (ה–ו). **שכ"ה** (19). **שכ"ח** (11). **של"ד** (הק), (לא), כב–כז.
כיבוס - **ש"א** (יא), מה. **ש"ב** (הק), א, ג, (ל), ז, ט–יא. **ש"ח** טז. **שי"ז** ג. **שי"ט** י. **ש"כ** (הק), (מט). **של"ד** כד. וראה עוד *ליבון*.
כיכר, טלטול אגבו - **ש"ח** ה. **שי"א** א–ה. **של"ד** יז.
כילה - **ש"א** לט. **שט"ו** יא–יב.
כינה - **שט"ז** ט.
כיס - בבגד **ש"א** (קעה). **ש"ט** (כ). **ש"י** ז. **של"ד** (כ). לחולה ולבהמה **ש"א** יג. **ש"ה** יא. **של"א** (לה), (לח). של מעות **ש"י** ז. וראה עוד *מוקצה מחמת חסרון כיס*.
כיסא - **ש"א** טז. **ש"ח** (יא), (לא). **שט"ו** ה. **של"ג** (ג). **של"ז** א.
כירה - **ש"ח** טז. **שי"ח** (יז), ז–ח, טו.
כלב - **ש"ח** (קפד), (קצג). **ש"י** (4). **שט"ז** ב, (מז), (מט), (סא). **שכ"ד** ז, יא. **שכ"ה** (7–8). **שכ"ח** ו. לעניין הוצאה **ש"ה** (י), ה, (כב), (נז), (סו). ראוי לכלבים **ש"ח** כז, כט, לא.
כלבת - **שט"ז** (מז–מט). **שכ"ח** ו.
כלה - **ש"ג** ג. **ש"ו** ג. **שי"א** (כב). **של"ח** ב. **של"ט** ד.
כלי זין - ראה *נשק*.
כלי נגינה, כלי שיר - **שכ"ה** טו. **של"ח** (הק), א–ב, (יז–יח). **של"ט** ג.
כלי ראשון, כלי שני - **שי"ח** (הק), ד–ה, ט–יג.
כלי שלישי - **שי"ח** (הק), (מב), (ע).
כלי שמלאכתו לאיסור - **ש"ג** (צו), (צט). **ש"ח** (הק), א, ג, (לו), ה, יא, יד–טז, (קח), (קפז), (רז), (ריג), (ריז), (רכ), (רכג). **ש"י** (הק), (1), ז–ט.
כלי שמלאכתו להיתר - **ש"ז** (סח). **ש"ח** (יא), ד, ח, טו, (קלא). **ש"י** ט. **שי"ג** א.
כלכלה, סלסלה - **ש"ט** ב–ג. **של"ו** יג.
כניסת השבת - **ש"א** (רמו). **ש"ח** (לט), (מב), (נא), (18). **ש"ט** (הק), ד. **ש"י** (הק), ג–ד, (לא). **שי"ג** (עד). **שי"ח** (ט), (יד). **שכ"ד** (כז). **שכ"ה** (יז). **של"ט** (לט). **שמ"ב** (1). וראה *בין השמשות*.
כסות - ראה *בגד*.
כסף (המתכת) - **ש"א** יא, לג. **ש"ג** יב. **שכ"ג** ט.
כסף (מעות) - **ש"א** לב–לג. **ש"ג** כב. **ש"ו** ג–ד, ו. **ש"ז** ג–ד. **ש"ט** ד. **ש"י** ז, ט. **שכ"ג** ד. **שכ"ה** ד. **של"ד** ב, טו–יז. **של"ח** ה. **של"ט** (לב).
כסת - **ש"ה** יט. **שי"א** ח. **שט"ו** ד. **ש"מ** ח.
כף - **שי"ח** יח. **שכ"א** (כד–כה), טז,

(פא). **שכ"ד** (ח).
כף הרגל - **ש"א** כ, כח.
כפיפה מצרית - **ש"כ** יב.
כפפות - **ש"א** לז.
כפתור - **ש"א** (קטז). **ש"ג** כב–כג. **ש"מ** (כ).
כר - **ש"ה** (ל), יג, יט. **ש"ט** ד–ה. **שי"א** ז–ח. **שט"ו** ד.
כרכום - **ש"כ** יט, (עז).
כרכשתא - **שי"ב** ד.
כרמלית - **ש"א** (הק), לה. **ש"ג** יח, כג. **ש"ח** טו, יח, (רא), (26). **שי"א** (ו), ב. **שי"ב** א. **שט"ו** (ד). **שכ"ה** י, טו. **שכ"ו** ז. **שמ"ב** א.
כרשינין - **שי"ח** ח. **של"ב** ג.
כשפים - **ש"א** (קמז). **ש"ז** (עא).
כתבי הקודש - **ש"ז** (5). **ש"ח** ד. **של"ד** יב, טו, (סד), כא.
כתבי קודש - ראה *ספר תורה; ספרי קודש*.
כתם - **ש"ב** ז, ט. וראה עוד *לכלוך*.

ל

"לא ילבש" - **ש"מ** א.
לאחר יד - **ש"ח** ג. **שי"ב** ז. **שי"ט** ו. **שכ"ו** י. **של"ט** ג. **ש"מ** (לה).
לאלתר - **שי"ט** א–ד. **שכ"א** יט. **שכ"ח** יד.
לאשוויי גומות - ראה *השוואת גומות*.
לָבֶד - **ש"א** לה, (ריז). **ש"ג** ג.
"לבוד" - **שט"ו** (יט), (כח).
לבוש - ראה *בגד*.
לבֵנים - **ש"ח** יז. **של"ח** ז.
להחשיך על התחום - ראה *"מחשיכים על התחום"*.
לולב - הבאתו בשבת **שמ"ב** א. החזרתו למים **של"ו** (לח).
לחי - באדם **ש"ג** ב. במת **שי"א** ז. בחצר **של"ד** יז.
לחם - ראה *פת*.
לחש - **ש"א** כה, כז. **שכ"ח** מה.
ליבון (מלאכה) - **ש"א** (יא), (רלו). **ש"ב** (הק), ה, ז, (סב). **שי"ט** י. **ש"כ** (הק), (מט), (סט), (עא), (10). **של"ה** (ז), (2).
לידה - ראה *יולדת*.
לימוד תורה - **ש"א** (יב). **ש"ו** (מב). **ש"ז** (נג), (נט), יז.**ש"ח** (רז), (רכ). **של"ד** (מ). **של"ח** (9).
לימודי חול - ראה *חכמות*.
לימון - סחיטתו **ש"כ** ו. מיץ לימון **שכ"א** (יד).
ליצנים - **ש"א** כ.
לישה - **ש"ח** (לח). **שי"ח** ו. **שכ"א** (הק), (לד), יד–יז. **שכ"ד** (הק), ג. **שכ"ו** (לא–לב). **ש"מ** (הק), יב.
לכלוך - **ש"א** (יג–יד), יד, (ק), לא. **ש"ב** (ב), ט–יא. **ש"ג** א, (סג–סד). **ש"ח** א, יב, (קנד), לד, (קפז). **שי"ט** (נד). **ש"כ** (הק), (עו). **שכ"ג** (לז). **שכ"ד** (נד). **שכ"ח** (קעח), (קפ). **של"ה** (2). **של"ט** (מב). **ש"מ** (לט).
ללחוש (לחולה) - **ש"ו** ז. **ש"ז** (9).
ללמד - **ש"א** (יב). **ש"ו** ו. **שמ"ג** (הק).
למדוד - ראה *מדידה*.
לעז - **ש"ו** יא. **ש"ז** יא, טז.
לק - **ש"ג** (קיד).
לש, לישה - **שכ"א** (הק), יד–יז. **שכ"ד** (הק), ג. **שכ"ו** י. **ש"מ** (הק), יב.
לשדך - **ש"ו** ו.

לשון הקודש - ראה *עברית*.
לשון לעז - ראה *לעז*.

מ

מאוס - **ש"ג** טו. **ש"ח** לה–לו. **ש"י** א.
שכ"ד יד. **שכ"ח** מד. **של"ה** (כד), (כז).
של"ח ח.
מאכל בן דרוסאי - **שי"ח** (הק), ד.
מאכלים מהירים - **שי"ח** (לו).
מבושל כל צרכו - **שי"ח** (הק), ד, ח, טו, יח.
מברשת - בגדים **ש"ב** ט. **של"ז** ב.
שיניים **שכ"ב** (יא). שיער ראה *מסרק*.
מברשת - **ש"א** (ט). **ש"ג** כו–כז. **שכ"ב** יא.
מבשל - ראה *בישול*.
מגבון - **ש"כ** (עח).
מגבת - **ש"א** (קפז), (28), מח. **ש"ב** י–יב.
מִגדל - **ש"ח** ט. **שי"ג** ה. **שי"ד** ז. **שט"ז** א.
מגהץ - ראה *מכבש*.
"מגו דאתקצאי" - **ש"י** ז. וראה עוד *בין השמשות*.
מגילה - **שכ"ג** (לא). **של"ד** יג.
מגיס - **שי"ח** יח.
מגפיים (של ברזל) - **ש"א** ז.
מִדבר, ההולך בו - **שמ"ד**.
מדדה, לדדות - **ש"ח** מ–מא.
מדורה - **שי"ח** (יז), ח, טו–יז, יט. **ש"כ** ט. **שכ"ו** ד. **שכ"ח** יח. **ש"ל** ו.
מדידה - **ש"ו** ז. **ש"ז** כב. **ש"ח** (רכב–רכג). **שי"ז** א. **שכ"ב** ו. **שכ"ג** א–ב, ד. **שכ"ד** ב. **שכ"ח** (י).
מודולרי - **שי"ג** (נד), (סא), (עב). **שט"ו** ג–ה.
מוזהב - **ש"ג** א.
מוחק - **ש"מ** (הק), ג.
"מוטב שיהיו שוגגין" - **ש"ג** יח, (17).
של"ח ה. **שלט** ג.
מוך - **ש"א** כב. **ש"ג** טו. **שכ"ח** כב.
מוליד - ראה *נולד*.
מומחה - לקמיעות **ש"א** כה–כז. **ש"ה** יז. **ש"ח** לג. לרפואה **שכ"ח** י.
מוץ - **שי"ט** (הק). **ש"כ** (הק). **שכ"ד** א.
מוצאי שבת - **ש"א** (ריט). **ש"ו** א, (נה). **ש"ז** ח–ט, (פ). **שי"ח** א, (יג). **שכ"ב** ג. **שכ"ג** (ו). **שכ"ה** ה–ח, (מ), יד, (עג). **שכ"ו** יא, יג. **שכ"ח** יא, (עא). **של"א** ט. **של"ד** (ח), (פג). **של"ו** (ג). **שמ"ב** (הק).
"מוקצה מדעת" - **ש"י** (הק).
מוקצה מחמס מיאוס - **ש"ח** (21). **ש"י** א.
מוקצה מחמת איסור - **ש"א** (יד). **ש"ח** (הק). **ש"ח** (יד). **ש"ט** (4). **שי"ח** (יד).
מוקצה מחמת גופו - **ש"א** (רמו). **ש"ג** (צו–צז), (קג–קד). **ש"ח** (הק), ו–לה, לח–לט, מד, מו, (29), (34), (רכה). **ש"ט** (יא–יב), (כד). **ש"י** (הק). **שי"א** (הק), (לט). **שי"ב** (א). **שי"ג** (ו). **שי"ח** (6). **שכ"א** (ג). **שכ"ב** (ב), (יא). **שכ"ד** (כב). **של"ד** (נד). **של"ח** (לג).
מוקצה מחמת חסרון כיס - **ש"ח** (הק), א, (קמו), (קמח). **ש"י** (הק), (ג).
מורג - **שי"ט** (כט). **שכא** י.
מורה שעות - ראה *שעון*.
מורסן - **שכ"ד** ג. **שכ"ו** י.
מושב לצים - **ש"ז** טז. **שט"ז** ב.

מזוזה, הקלף – **של"ד** (סב), (סה).
מזוזת הפתח – **שי"ג** (יט), (כד). **שי"ז** מב.
מזון שלוש סעודות – **של"ד** א, ו, ט, יא. **של"ה** א.
מזיד – **ש"ה** יח. **שי"ח** א. **של"ד** (17). **של"ו** א. **של"ט** ד. וראה עוד *"מוטב שיהיו שוגגין"*.
מחבץ – ראה *חיבוץ*.
מחט – **שי"א** ט. לצאת בה **ש"א** ח , יב. **ש"ג** ט, יח–יט. לטלטלה **ש"ח** יא.
מחיאת כף – **של"ט** ג.
מחיצה – המהווה רשות היחיד **ש"א** (הק). **שי"ב** (ח). **שכ"ה** (כח), י. **של"ד** יז. חיוב משום בונה **ש"א** (רי). **שי"א** ו. **שט"ו** (הק), א–ד, ז–ח, (מב), יא. נגד שריפה **של"ד** כב.
מחלה – ראה *חולה*.
מחמר – **ש"ה** (צז–צח). **של"ט** (א).
מחצלת – **ש"א** כא. **ש"ח** יב. **שי"א** ו. **שי"ג** ג. **שט"ו** ב. **שט"ז** ד. וראה עוד *שטיח*.
מחשב – **ש"ז** (סג). **ש"י** (כט), (לב).
"מחשיכים על התחום" – **ש"ו** א, ג, (לב), (לו).
מחתה – **ש"י** ח–ט.
מטאטא, לטאטא – **ש"ח** מט. **של"ז** (הק), ב.
מטבע – **ש"א** כח. **ש"ג** כב. **ש"ט** א.
מטהר אוויר – **שי"ט** (פה).
מטפחת – **ש"א** כג.
מטר – ראה *גשם*.
מטריה – **שט"ו** (נג).
מי מלח – **שכ"א** ב, (יח).
מי רגליים, שתן – לעניין ליבון **ש"ב** י. בגרף של רעי **ש"ח** לה. בשלג **ש"כ** יד. בגינה **של"ו** ג.
מי רגלים – **ש"ב** י. **ש"ח** לה. **ש"כ** יד. **של"ו** ג.
"מי שבירך" – **ש"ג** ו.
מיחם – **שי"ח** ח, (עא), יב, יז.
מיטה – **ש"י** ז. **שי"א** א, ה, ח. **שי"ג** ו–ז. **שט"ו** ג–ד, (לה), יא. **של"ז** א.
מילה (ברית) – **ש"ד** (הק). **ש"ז** (כא). **ש"ח** א. **שכ"ה** ד. **של"א**.
מיקרוגל – **שי"ח** (8).
מירוח – **ש"ג** (קיד). **שי"ד** יא. **שט"ז** (22). **שכ"ו** (8). **שכ"ז** (טז). **שכ"ח** כה–כו.
מכבש – **ש"ב** ד.
מכה – **ש"א** ז, כב, (קנ), כח, נא. **ש"ה** יא. **ש"ח** כד. **שכ"ח** ג–ח, כב–כט, מח. **של"ב** ב. **שמ"ג** א.
מכה בפטיש – **ש"ב** (הק), ב. **ש"ח** (נד), (צב). **שי"ג** (הק), (מח), (נא). **שי"ד** (הק), א, (10), (ע). **שי"ז** ג. **שי"ח** ד. **שכ"ח** כח.
מכה של חלל – **שכ"ח** ג–ו, (10), (ס), (קטו), (קעז).
מכנסיים – **ש"ג** ז. **ש"ט** (כ). **ש"י** (לג–לד).
מכתב – ראה *איגרת*.
מלאכה שאינה צריכה לגופה – **שי"א** (טז). **שט"ז** (יד), (ל), (לט), (נא). **שכ"ח** (25–26). **ש"ל** (8). **של"ד** (הק), כו–כז.
מלבוש – ראה *בגד*; *דרך מלבוש*.
מלח – **ש"ג** טו. **שי"ח** ט. **ש"כ** ז, יב. **שכ"א** ב–ו, ח. **שכ"ג** י. **שכ"ו** י. **שכ"ח**

מא, (קסט). **ש"מ** ט.
מליח – ראה *דג מלוח*.
מלילה, מולל – **שט"ז** ט. **שי"ט** ו–ז. **שכ"א** א, יט. **שכ"ב** ה.
מלצר – **ש"ו** (כ), (לה).
ממחק – **ש"ב** (הק), ח. **שי"ד** (סב). **שכ"א** יט. **שכ"ג** ט.
ממצוא חפצך – **ש"ו** (הק), א, (ט), (6), (נא), (סה). **ש"ז** (הק), (ב), (ד), (מו).
ממרח – ראה *מידות*.
"מנה חמה" – **שי"ח** (לו).
מנורה – **ש"ח** ג.
מניפה – **ש"ח** מח.
מנעול – **שי"ג** (ט). **שי"ד** (מב–מג). **שט"ז** ה.
מנעל – ראה *נעל*.
מסכה – **ש"א** כ.
מסמר – **ש"א** כז. **שי"ג** ט. **שי"ד** (סט). **שי"ט** (הק)
מספד – **שכ"ה** טו.
מספריים – **ש"ח** (ד). **שכ"ח** לא.
מסריח – **ש"ב** (נז). **ש"ח** לא. **ש"י** ב. **שי"א** (הק), ב, ז.
מסרק – **ש"ג** כו–כז.
מעבד – ראה *עיבוד*.
מעות – ראה *כסף (מעות)*.
מעיל – **ש"א** (עז), (קסא), (קסד). **ש"ג** ו. **ש"ז** (מג). של ספר תורה **של"ח** (ה).
מעמר – **שי"ט** (16). **של"ה** (9–8). **ש"מ** (הק), ט–י, (ל), (9).
"מעשה שבת" – **שי"ח** א–ב.
מעשר – **ש"ז** כב. **של"ט** ד.
מפולת – **שכ"ט** ב–ג.
מפתח – **ש"א** יא, (קצב). **ש"ג** יז. **ש"ז** כב. **שי"ג** (א). **שי"ד** ז.
מצטמק ויפה לו, מצטמק ורע לו – **שי"ח** (הק), ד, ח, (קו).
מצקת – **שי"ח** (מב), (פב), יח. **ש"כ** (נא). **שכ"ד** (ה), ג.
מקווה – **ש"ג** (פ). **ש"ו** ז. **שכ"ג** (הק), ז. **שכ"ו** (5). **של"ט** (4). וראה עוד *טבילה*.
מקום הפסד, מניעת הפסד – **ש"א** (כא–כב), לג. **ש"ו** (ח), (סז). **ש"ז** יט. **ש"ח** לז. **ש"ט** ג. **ש"י** מג. **שכ"ב** טו. **שכ"ח** לט. **של"ב** (י). **של"ד** (הק), א–ב, כב, (עט), (פה). **של"ה** א, (כז–כח). **של"ו** ט.
מקום צער – **שט"ז** (מא), (4). **שי"ז** א. **שכ"ח** (קיא), לג, (קנט).
מקח – **ש"ו** ג, ו, ח, (נז), יג. **ש"ז** (מז). **שכ"ג** ד. **של"ח** ה. **של"ט** (לא). וראה עוד *קנייה בשבת*.
מקל – הליכה **ש"א** טו, (פד), יז–יח. לגבל בו **שכ"ד** ג. של אוהל **שט"ו** (הק),
מקרר – **ש"כ** (נח). **של"ה** (טז).
מראָה – **ש"ב** יג.
מראית העין – **ש"א** (נט), מה. **ש"ד** ב. **ש"ה** כ. **ש"ז** (טז). **שט"ו** (נג). **שכ"ה** א.
מרדעת – **ש"ה** ז–ח, יז.
מרוצף – **ש"ב** (לז). **ש"ח** (קצ), (ריז). **שי"ב** (7). **שט"ז** (נג). **שכ"ד** (נד). **של"ג** (ד). **של"ז** (הק), (ג), ב–ד. **של"ח** (יח–יט).
מרחץ – **ש"א** מח. **ש"ו** א. **שי"ח** יא. **שכ"ו**.
מרק – **שי"ח** ד, (מב), (פב), טו.
משחה – **שי"ד** (סג). **שכ"ז** (ה). **שכ"ח** (הק), (כה), (צד), (צח), (קד).
משי – **ש"א** לט. **שכ"ד** יב.

משיחה – ראה *חוט*.
משכון – **ש״ו** י. **ש״ז** יא. **שכ״ה** ג.
משמרת – **שט״ו** ט. **שי״ט** ט–יג.
משקולת, משקל – **ש״ג** כד. **של״ח** ג.
משקפיים – **ש״א** יא.
מת – טלטולו **ש״ח** (ט). **שי״א** א–ז. לוויתו וצרכיו **ש״ד** (א). **ש״ו** ג, ט. **שכ״ה** יד.
מתיר (קשר) – בבגד **ש״א** כב, כה. **ש״ג** טז, כו. **ש״ה** ט. המלאכה **ש״ג** טז. **שי״ד** ז–י. **שי״ז**. **שכ״ד** ד–ה
מתכת – **ש״ב** יג. **ש״ד** א. **שי״ד** ז. **שכ״ג** (ל). **שכ״ח** (קעד). **של״ד** כז. **של״ו** (כו). וראה עוד *בדזל*.
״מתעסק״ – **שב** ב. **ש״ו** ח. **ש״ז** (הק), (כח), יא, (נג), (סו). **שכ״ג** (ט). **שכ״ה** ג. **שכ״ט** ו–ז.
״מתקן מנא״ – **שי״ד** א. **שי״ז** (7), ג. וראה עוד *מכה בפטיש*.

נ

נאקה – ראה *גמל*.
נבלה – **ש״ט** (4). **ש״י** (4). **שכ״א** (ל). **שכ״ד** ז. **שכ״ה** (8–7). **שכ״ח** יד. **שמ״ג** א.
נגינה, לנגן – **של״ח** (הק), א–ג. **של״ט** ג.
נְגיעה – **ש״ו** (יח). **ש״ז** יד. **ש״ח** (הק), ג, (קטז), מב. **ש״י** ו. **שי״א** (הק), (ד), (לז), ח–ט. **ש״כ** כ. **שכ״ב** א. **שכ״ה** ג. **שכ״ו** (יז). **של״ו** יג.
נַגר – **ש״א** יב.
נדן – **ש״ח** א.
נדר – התרתו **שמ״א**. לצדקה **ש״ו** ו.
נהר – **ש״א** (27), מט. **ש״ג** (ט). **ש״ז** יט. **שכ״ו** ז. **שכ״ח** יג. **שכ״ט** ח. **של״ט** ב, ו.
נוטה למות – ראה ״*דתקיף ליה עלמא*״.
נולד, מוליד – **ש״ח** מו. **שי״ח** (צט). **ש״כ** (4). **שכ״ב**. **שכ״ו** י.
נוצה – **ש״ב** א. **ש״ח** (ה).
נזם – **ש״ג** ח, כ.
נזק, היזק – **ש״ח** (הק), ה–ו, יח. **שט״ז** (ל). **שכ״ט** (6), (כג). **של״ד** כו–כז. **של״ט** (6).
נחושת – **ש״א** יא.
נחש – **ש״ז** (9). **שט״ז** ז, י. **שי״ז** מה.
נטילת נשמה – **שט״ז** ח–ט.
נטיעה – **שכ״א** (הק), (לב–לג). **של״ו** (לו).
נידה – **ש״א** יג. **ש״ג** טו. **של״ד** (צב).
נייר טואלט – **שי״ב** (הק), (ט). **ש״מ** (לה).
ניעוּר, לנער – **ש״ב** א, (2). **ש״ח** כז. **ש״ט** ג–ה. **ש״י** ח. **שי״א** ט. **שי״ט** (פא). **שכ״ד** ג.
ניפוח, נפיחה – **ש״ח** (הק), ג, מג.
ניקוי – **ש״ב** (הק), ה–ו, ט, (נד) (סב), (10). **ש״ה** ו. **ש״ח** (עד). **ש״י** (א). **ש״כ** (הק), (מט), יז. **שכ״ג** (הק), ט–י. **שכ״ד** (נא–נב). **שכ״ו** (לא). **שכ״ז** ג. **של״ד** (פב). **של״ז** (יד).
נמלים – **שט״ז** (נא). **ש״כ** (נח).
נסר – ראה *קדש*.
נעל, מנעל – **ש״א** ד, ז, טז, (צג–צד), כ, לט. **ש״ב** (הק), ו, ח–ט. **ש״ג** יג, טו. **ש״ח** יד, (פח). **שי״ז** א–ג, (לט). **שכ״ז** ד.
נעלי בית – **ש״א** טז.
נפה – **שי״ט** (הק), א, ז–ח. **שכ״ד** א.

נקי – ראה *ניקוי*.
נקע – **שכ"ח** (קעו).
נר – בבית הכנסת **ש"ח** ג. הדבקתו ביו"ט **שי"ד** (סג). **שכ"א** (פב). הדלקתו וכיבויו לחולה וליולדת **שכ"ח** יא. **ש"ל** א. הדלקתו ע"י גוי **ש"ז** (כג), כב. **שכ"ה** יא–יב. **שמ"ב** א. טלטולו **ש"ח** ג. **ש"י** (10). כפיית כלי עליו **של"ד** כג. מחיצה לפניו **שט"ו** א.
נשיפה – ראה *ניפוח*.
נשק – **ש"א** ז. **שכ"ט** ו, ט.
נתבשל כל צרכו – ראה *מבושל כל צרכו*.

ס

סאונה – **שכ"ו** (יא), (לז–לח). וראה עוד *זיעה*.
סבון – **שכ"ו** י.
סגולה – **ש"א** (קיט), (קנו). **ש"ג** (קי). **שכ"ח** (הק). **ש"ל** כ"א. **של"ד** (מח).
סודר – ראה *בגד*.
סודר – **ש"א** לד. **ש"ב** ה. **שי"ח** ג. **שי"ט** י–יב. **ש"כ** טו.
סוכה – **שט"ו** א.
סוכר – **ש"ז** (מ). **שי"ט** (סב). **ש"כ** (3). **שכ"א** (מה), (נב). **שכ"ח** (י).
סוכרת – **שכ"ח** (י), (כא).
סוללה – **ש"ח** (34). **של"ח** (7).
סולם – **ש"ח** יט. **של"ו** יג.
סומא – **ש"א** יח. **שט"ז** ב. **ש"ל** א.
סוס – **ש"ה** כג. **ש"ו** א. **ש"ח** (קסא–קסג). **שט"ז** יב. זנבו **ש"ב** יא. לעניין הוצאה **ש"ה** א–ב, ח, יא.
סופר – **ש"ח** א. **של"ד** (סה). **ש"מ** יד.
סורק צמר – **ש"א** יב.
סותר – ראה *סתירה*.
סחורה – **ש"ז** א, ד, יט. עומדים לסחורה **ש"ח** א, (קמא–קמב), (קמח). **ש"י** ב. **של"ד** ב.
סחיטה (מלאכה) – **ש"א** ג–ד, מה–מח. **ש"ב** א, ט–יב. **שי"ט** (5), (סו). **ש"כ.** **שכ"א** יט. **שכ"ח** (פו). **של"ה** א. **של"ט** (ז).
סטנדר – **שי"ג** (סד).
סייח – **ש"ה** י.
סייף – **ש"א** ז. **שי"א** ו. וראה עוד *סכין*.
סיכה (בשמן) – **שי"א** ז. **שכ"ז**. **שכ"ח** כב, מא. **ש"ל** ה. **של"ב** ב. **של"ז** ג.
סינר – **ש"א** יג.
סיר לילה – **ש"ח** לה.
סירחון – **ש"ב** (נז–נח). **ש"ח** לא. **ש"י** ב.
של מת **שי"א** (הק), (ט), ב, ז.
סכו"ם – **שי"ט** (הק).
סכין – **ש"ב** ז–ח, יג. **ש"ח** א, (קנד). **שי"ד** א, ז–ח, יב. **שכ"א** (ו), ז–ט, (21). **שכ"ב** ד. **של"א** ו. וראה עוד *איזמל, סייף*.
סלט ירקות, הכנתו – **שכ"א** (לד), (19).
סלסלה – ראה *כלכלה*.
סמרטוט – **ש"א** נא. **ש"ב** ט, (סב). **ש"ח** יג. **שכ"ח** מח. **של"א** ח.
סנדל – **ש"א** ד. **ש"ב** טו. **ש"ג** טו. **ש"ה** יא. **ש"ח** טו. **שי"ז** א–ב. **שכ"ז** ד. וראה עוד *נעל*.
סף – ראה *אסקופה*.
ספוג – **ש"א** כב. **ש"כ** יז–יח. **שכ"ז** (טז). **שכ"ח** כג. **של"ה** א.
ספינה – **ש"ו** א. **שי"א** ב. **שט"ו** ב. **שי"ז** ה. **שכ"ט** ח. **של"ט** ז.

ספסל – **ש״א** טז. **ש״ח** (7), טז. **שי״ג** ח. **שי״ד** יב. **של״ז** א.
ספק דאורייתא, ספק דרבנן – **שכ״ה** (9), (כה–כז), (מ), (ע), (עג). **שכ״ח** (ג), (קכז). **שמ״ב** (הק), (ג). **שמ״ד** (ג).
ספר תורה – **ש״א** מג. **של״ד** יב, טו, כ–כא, (צא). **של״ח** (ה).
ספרי קודש, כתבי קודש – לבנות מחיצה כנגדם **שט״ו** (טו). לטלטלם **ש״ח** ד. **של״ד** יב, טו, יז, (סד), כא. לקרוא בהם **ש״ז** (5).
סרבל – **ש״א** לו.
סרגל – **ש״א** (סז).
סתירה – **ש״ב** ד. **ש״ג** (קיח). **ש״ח** ט, (קצה). **ש״י** (כא). **שי״ב** ב. **שי״ד** (הק), א, ז–י. **שט״ו** ד. **של״ה** (כד).

ע

עבד – **ש״ה** (7). וראה עוד *שביתת עבדו*.
עבודה זרה – **ש״א** (קמז). **ש״ד** א. **ש״ו** (עב). **ש״ז** (נח). **שכ״ח** (ד), (לח). **ש״ל** ב. **של״ד** כא.
עביט – **ש״ח** לה.
עברית, לשון הקודש – **ש״ו** (ס). **ש״ז** טז. **של״ד** (מא).
עגל – **ש״ה** י, יז. **שכ״ד** ט.
עגלה – **ש״ה** יז, (צח). **ש״ח** (רא). **שט״ו** (נג). **של״ג** ג.
עובדין דחול – **ש״א** (11). **ש״ה** (14). **ש״ו** (מז). **ש״ח** (רז). **שט״ו** (מב). **שי״ט** (מה). **שכ״ג** (הק), (ב), (ד). **של״ה** (3), (יז), (לא–לג).
עוגה, חיתוך האותיות עליה – **ש״מ** ג.
עונג שבת – **ש״א** ב, (צא). **ש״ו** (הק), ח. **ש״ז** א, (מו), (פה). **ש״ח** (רח), (רכ). **שכ״ג** (כו–כז), (כט). **של״ח** (כד).
עוף – **ש״ח** כט, לט–מ. **שי״ד** ט. **שט״ז** יב. **ש״כ** (7). **שכ״א** ט. **שכ״ד** ז. **של״ח** ד. וראה עוד *ציפור*; *תרנגול*.
עור – **ש״א** טז, מג. **ש״ב** (הק), (לח), (מה), (מז–מח), (רקו). **ש״ג** (קטו). **ש״ה** ו. **ש״ח** כה. **שי״ד** (סב). **שט״ו** ה. **שט״ז** (כט), ח. **ש״כ** (עב). **שכ״א** (הק), (יא), (פב). **שכ״ג** (לו). **שכ״ו** (כח). **שכ״ז** (ה), ד. **שכ״ח** (צ), (קכ). **של״א** (ג). **של״ד** כב. **ש״מ** יד.
עֵז – **ש״ה** ו, יא, יז.
עטינים – **ש״ה** ו, יא, יז. **שכ״ח** (קלז).
עטיפות, קריעתן – **ש״מ** (לט).
עטרה (של מילה) – **של״א** (א), ב.
עטרה (תכשיט) – **ש״ג** ד.
עיבוד, מעבד – עור **ש״ב** (לח). **שכ״א** (הק), ב, (3). **שכ״ז** (הק), ד. מתכות **ש״ח** (טז–יז).
עיוור – ראה *סומא*.
עין הרע – **ש״ג** טו. **ש״ה** יא. **של״ד** מה.
עיניים – **ש״ג** (קיד). **ש״ה** יא. **שי״א** ז. **שכ״ח** ט, כ–כא, מו. וראה עוד *בתי עיניים*; *מראית העין*; *עין הרע*.
עיסוי – **שכ״ז** ב–ג.
עירוי – מים רותחים **שי״ח** (הק), ד, (סא), י–יב. יין **שי״ט** יד.
עיתון – **ש״ז** (נג), (6).
עלוקה – **שכ״ח** ו.
עם הארץ – **שי״ז** ג.
ענבים – **ש״ט** ג. **ש״י** ב. **שי״ט** סב. **ש״כ**

(הק), א–ה, (לה), (מ), (6). **שכ"א** (עז), (פ). **שכ"ג** (לט). **של"ה** (ד).
עני – **ש"ו** (לט). **ש"ח** ז, נב. **של"ג** (ח).
עניבה (סוג קשר) – **שי"ז** (5), ה.
עסקי רבים – **ש"ו** ו, יב. **שמ"א** ז.
עסקים – **ראה** *מקח*.
עפר – **ש"ח** לח. **שי"א** ח–ט. **שי"ג** (עח). **שכ"א** (מג). **שכ"ד** (נא). **של"ה** (לד). **של"ו** ו, (כב–כג).
עציץ – **של"ו** ז–ח
עצם – **ש"ה** יא. **ש"ח** כז, כט. **שי"ט** (כג), (פ). **שכ"ח** מז. **של"ח** ה.
עצמות – לעניין מוקצה **ש"ח** כז, כט. לעניין בורר **שי"ט** (כג), (פ). השמעת קול **של"ח** ה.
עקיצה, עוקץ – **שט"ז** ט. **שכ"ח** כג.
עקרב – **ש"ז** (9). **שט"ז** ז, י. **שי"ז** מה. **שכ"ח** מה.
ערכאות – **ש"ו** יא.
עשבים – **ש"א** כד. **ש"ז** ט. **ש"ח** (הק). **שי"ב** ג–ו. **שכ"א** א. **שכ"ד** יג. **שכ"ה** יא. **של"ו** ג–ט.
עשיית צרכים – **שי"ב. שט"ו** א. **של"ו** ג. בבעלי חיים **ש"ח** (קפד). וראה עוד *שידותים*.
עשיר – **ש"ח** ז, נב.

פ

פאה נכרית – **ש"א** (רמד). **ש"ג** (נד), יח.
פדיון הבן – **של"ט** ד.
פודרה– **ש"ג** (קטו).
פיקוח נפש (הביטוי) – **ש"א** (קלט). **ש"ד** א. **ש"ו** (סט–ע). **ש"ז** (נה), (עא). **שט"ז** י. **שי"ח** (ח). **שכ"ח** (הק), ב–יח. **שכ"ט. ש"ל** (הק). **של"ד** כו. **שמ"ד** (ד).
פירה – **שי"ח** (לו). **שכ"א** (מה).
פירורים – **ש"ח** כז. **שכ"א** (לז).
פירות – **ש"ו** (2). **ש"ז** ח–י, יט. **שי"ח** יד. **שי"ט** ו. **ש"כ** א–ז, כ. **שכ"א** יב, (מ), יט. **שכ"ה** ח–ט. **שכ"ח** (פו). **של"ה** ד–ה. **של"ח** ד. **של"ט** ד. **ש"מ** י. האם מוקצים **ש"ח** לח. **ש"ט** ג. **ש"י** ב, ד. **שי"א** ט. **שי"ח** ב. **שכ"ב** (הק), ג. **שכ"ה** ה–ז. לשומרם **ש"א** ו. **של"ח** ז. לתולשם **של"ו** ז–ח, יב.
פלטה – **שי"ח** (כז), (14), (קא).
פלסטיק – **ש"ח** (קפג). **ש"כ** (נז). **של"ו** (כו).
פלסטר – **ש"ח** (קלח). **שכ"ח** (קה). וראה עוד *תחבושת*.
פלפל – **ש"ג** טו. **שכ"א** ז, יז.
פנקס – **ש"ז** יא–יב. **ש"מ** ג.
פסיכולוגי – **ש"א** (קיט). **שכ"ח** (קמג).
פסיק רישיה – **ש"א** (33). **ש"ב** (לז). **ש"ג** (קכו). **שי"ב** (3). **שי"ד** א. **שט"ז** ג–ד, (נו). **שי"ח** (10). **ש"כ** (5), יח. **שכ"ו** (4). **שכ"ח** (11), (14), (קעח). **של"א** (8). **של"ו** ג. **של"ז. ש"מ** (1). וראה עוד *דבר שאינו מתכוון*.
פעמון, זוג – **ש"א** כג. **ש"ה** יא, יז. **של"ח** (ה).
פקק – חבית **ש"כ** יח. חלון **שי"ג** א.
פרד – **ש"ה** א, כג.
פרה – **שט"ז** יב. **שי"ז** ו–ז. זנבה **ש"ב** יא. לעניין הוצאה **ש"ה** יא, יז.
פרוכת – **שט"ו** א, י, יב.
פרחים – הנחתם במים **שכ"א** (לג). **של"ו** יא. טלטולם **של"ו** (כו).
פרעוש – **שט"ז** ט.

פשתן - **ש״א** נ. **ש״ב** ה. **ש״ג** א. **ש״ח** כד. **ש״כ** יח. **של״ח** ו. **ש״מ** יב.

פת - לעניין מוקצה **ש״ח** כו–כז. **שכ״ה** ד. וראה עוד *כיכר*. בישולה **שי״ח** ה, (34). צביעתה **ש״כ** כ. טוחן **שכ״א** ז–ח, יב. לרפואה **שכ״א** יח. הצלתה **של״ד** ג.

צ

צאת הכוכבים - **ש״ז** (פד–פה). **שמ״ב** (הק).

צבי - **שט״ז** א–ב, (יב), ה–ו.

צביעה - ראה *צובע*.

צדקה - **ש״א** (18). **ש״ו** ו. **של״ד** כו.

צואה - **ש״ז** לד, (קפא), לח. **ש״י** ח. **שכ״ז** ג.

צובע (מלאכה) - **ש״ג** כה. **שי״ח** (קז–קח). **ש״כ** יט–כ. **שכ״ז** (טז). **שכ״ח** מח.

צוואר - **ש״א** יב, (קמג), ל, נא. **ש״ג** ב, ז. **ש״ד** א. **ש״ה** א, ה, י–יב, טז–יז. **ש״ח** מ. **שי״ז** ג.

צורך גופו - במוקצה **ש״ג** (צו). **ש״ח** (הק), א, ג–ד, ז, (סז), (פח), (29). **ש״י** ז. באדם ובבהמה **ש״א** (עד), (צג), (קנח), (קעח). **ש״ג** (נו), (ק), (קיא). **ש״ה** (ל), (מט), (עה–עו), (פ).

צורך מצווה - **ש״ה** (14). **ש״ו** ג, (לה), ו–ז, (נג), (נט–סא). **ש״ז** (כב–כג), כב. **שי״א** ב. **שי״ז** א. **שכ״ה** ב, ד, (נד–נה). **של״א** (כח–כט). **של״ג** א, ג. **של״ד** (ס). **של״ח** ב. **שמ״ג** (הק), א. וראה עוד *דבר מצווה*.

צורך מקומו - **ש״ג** (צו). **ש״ח** (הק), א, ג–ד, יד, (צ). **ש״י** ז. **שי״א** (הק).

צחצוח - **ש״ב** ה. **שכ״ז** ד.

ציד, צידה - **ש״ה** ה. **שט״ז**. **שכ״ה** ה–ו, ח. **שכ״ח** יג, מח.

צימוקים - **ש״י** (הק), ב, ד–ה. **שכ״ד** (כה).

צינה, קור - **ש״א** (קצא), (קצד). **ש״ה** (ל), ח, (נח). **שט״ו** א. **ש״ל** (יח).

צינור - **שי״ד** ג, ה. **ש״כ** יח. **שכ״ו** ג. **של״ו** ט.

ציפור - לצודה **שט״ו** א. צִפצופהּ - **של״ח** א. וראה עוד *עוף*.

ציפורניים - **ש״ב** ז–ח. **שכ״ח** לא. **ש״ל** ז–ח. **של״א** ג. **ש״מ** א, (ח), ה.

ציצין - במילה **של״א** ב. בציפורן **שכ״ח** לא.

ציצית - **ש״א** (13), לח, (רד), (22).

ציר חלק מסתובב - **ש״ח** (מט). **שי״ג** (א), ג–ה. **שי״ד** (הק), ז.

צירי לידה - **ש״ל** ג.

צלייה, צלוי - **שי״ד** ט. **שי״ח** (הק), (יז), (מ–מא), יט. **שכ״א** ט.

צמות - ראה *קלייעת שיער*.

צמיד - **ש״ג** (עג).

צמר - **ש״א** יב, נ. **ש״ב** (הק), ב. **ש״ג** א, ג, (פב), (קכג). **ש״ה** ו. **ש״ח** (קכט), כד. **שי״ח** יח. **שכ״ו** (כח). **שכ״ח** (קיט). **ש״מ** א.

צנון - **שי״א** ח. **שכ״א** ג–ד.

צנעה - **ש״ד** ב. **שכ״ה** יד. **של״ו** ט.

צעיף - **ש״א** יד, ל, לד. **ש״ג** (לח), יט.

צער בעלי חיים - **ש״ה** (הק), (לט), יח–כ. **ש״ח** מ. **שט״ז** (יא). **של״ב** (הק), (י).

צרור - ראה *אבן*.

ק

קביים - **ש״א** טו–טז, כ. **שי״ג** (סד).

קבר, קבורה – **ש"ד** א. **שכ"ה** יד.
קדירה – **שי"ח** ג, ו–ח, (סב), (פח), טז, יח. **שי"ט** (כז). **ש"כ** ד, ז. **שכ"א** יט. **שכ"ד** (ה). **שכ"ח** לד.
קוביא – **שכ"ב** ו.
קול – ראה *השמעת קול*.
קולב – **ש"ב** (כד). **ש"ח** טז.
קולייס האספנין – **שי"ח** ד, (ע), (עה). וראה עוד *דג מלוח*.
קולמוס – **ש"ח** א.
קולר – **ש"ה** (י), ה.
קומיקס – **ש"ז** (נח).
קוסקוס – **שי"ח** (לו).
קופה – **ש"א** כא. **שי"ג** י. **שי"ט** יב. **שכ"ג** ה. **של"ג** א–ג. **של"ה** ה.
קופסת שימורים – ראה *שימורים*.
קוץ – **ש"ב** יא. **ש"ג** (צט). **ש"ה** יא. **ש"ח** יא, יח. **שי"ג** ג.
קוצר, קצירה – **שכ"א** (הק), (מ). **של"ו** (הק), (א), (יט), (כא), (כג), (לו), (מ). **של"ט** (א).
קור ראה *צינה*.
קורה – **שי"ג** (יט), ז. **שי"ד** (הק). **של"ד** כג.
קורנס – **ש"ח** א, ג.
קושר – מלאכת האיסור **שי"ד** ז, ט–י. **שט"ו** (1). **שי"ז**. **ש"מ** ו, (לח). בבגדים ותכשיטים שונים **ש"א** יג, כב, כד–כה, כח. **ש"ג** ה–ז, יא, טו, כב. בבעלי חיים **ש"ה** א–ב, ו, ח, יא, יג–יד, יז. **שכ"ד** ד–ה. במת **שי"א** ז. תפילין **ש"א** (ריח).
קטלא – **ש"ג** ב.
קטן (ילד) – **ש"א** ז. **ש"ג** יד. **ש"ו** ו. **ש"ז** ה. **ש"ח** לד, מא. **ש"ט** א. **ש"כ** (7). **שכ"א** (לח). **שכ"ב** ו. **שכ"ו** (א). **שכ"ח** יז. **של"ד** כה. **שמ"ג**.
קטניות – **שי"ט** (ב), (כה), ז, (מ). **שכ"א** (ז).
קטשופ – **שי"ח** (פא).
קיא – פינויו **ש"ח** לד. גרימתו **שכ"ח** לט. בתינוק **ש"ל** יא.
קידוש – **ש"ו** (סח). **שמ"ד** א.
קידושין – **של"ט** ד.
קיטע – **ש"א** טו–טז.
קינוח – בשירותים **שי"ב** א–ו. האף **ש"א** כג. מלכלוך **ש"ב** ו, ט–יא. **ש"כ** יז, (עב). **שכ"ח** כו. **של"ה** א.
קיסם – **ש"א** יב. **ש"ג** כ. **שי"ט** י, יג. **שכ"ב** ד. **של"ז** ב. **של"ט** ו.
קיפול בגד – **ש"ב** ג. **של"ד** ו.
קיר – ראה *כותל*.
קירוד – **ש"ה** יט.
קיתון – **שי"ח** יג–יד.
קלי הבישול – **שי"ח** (לב), (34).
קליעת שיער – **ש"ג** א–ג, יח, כו.
קליפה, קילוף – **ש"א** כב. **ש"ב** ח. **ש"ח** כז. **ש"ט** (ט), (כד). **שי"ט** ה–ח. **ש"כ** ג. **שכ"א** ו, יט. **שכ"ד** (ז). **שכ"ו** (לא). **שכ"ח** (24).
קלף – של קמיע **ש"א** (קיט). **ש"ה** (פו). **ש"ח** (קעב). **של"ד** (מה). של ספר תורה **של"ד** כ. **ש"מ** ג.
קמח – **ש"ב** (הק). **שכ"א** יד, (נה), (סה). **שכ"ה** (יז–יח), (45). **ש"מ** (כג), (לא), (לז).
קמיע – **ש"א** כה–כז, מב. **ש"ג** כד. **ש"ה** יז. **ש"ח** לג. **של"ד** יד.
קנֶה – **ש"ח** טז, (כב). **שי"ג** א, ג. **שי"ד** ה.

של״ו א.
קנון - **שי״ט** א, ז.
קנייה בשבת - **ש״ו** ו. **ש״ז** ג. **שכ״ג** (הק), א–ד. וראה עוד *מקח*.
קסדא - **ש״א** ז.
קערה - **שי״ח** (16), (מב), י. **שי״ט** א, ז. **ש״כ** ד, ז. **שכ״א** ז. **של״א** (לד). **של״ד** כג.
קפה - **שי״ח** (20), (ע). **שכ״א** (נב).
קפיצה בשבת **ש״א** ב–ג.
קקאו - **שי״ח** (34). **שכ״א** (מה), (נב).
קרון - **ש״ה** (6), יח. **ש״ו** א. **של״ט** א. וראה עוד *עגלה*.
קרח - לעניין בורר **שי״ט** י. לעניין נולד **שכ״כ** י. וראה עוד *שלג*.
קריאת התורה - **ש״ג** ו.
קרקע - **ש״א** (רי). **ש״ב** (הק), ו. **ש״ה** י. **ש״ו** יא, יג. **ש״ח** ט–י, מט. **ש״י** ב. **שי״א** ו, ח. **שי״ב** (י–יא), (לד). **שי״ג** (הק), א–ב, (מח), י. **שי״ד** (הק), י. **שט״ו** (הק), (מג). **שט״ז** יא. **שי״ז** (יא). **שכ״ד** (הק), טו. **שכ״ו** א, ג. **שכ״ח** כה. **של״ג** (ד). **של״ד** (ז). **של״ז** (הק), ב–ד. **של״ח** ה. **של״ט** ג, ז. וראה עוד *גידולי קרקע*.
קרש - **ש״ח** (כו). **ש״י** (א). **שי״ג** ד, (סז). **שט״ו** ג, (לה), (מג).
קשת - **ש״א** ז.

ר

ראי - ראה *מראה*.
רבי שמעון לעניין מוקצה - **ש״ח** (21). **ש״י** (הק), א.
רוח - **ש״א** מא. **שט״ו** א. **שי״ט** יז. **שכ״ד** (ד). **של״ד** (עא).
רוכב, רכיבה - רכיבה בשבת **ש״ד** (לה), יח, כב. **של״ט** א. לעניין הוצאה **ש״א** כ.
רומח - **ש״א** ז. **שי״ד** ו.
רועה - **ש״ט** כג.
רופא - **ש״א** כו–כז. **ש״ח** (רא). **שכ״ח** (יא), ד–ה, י–יא, יד–יז, (פב), כח. **שכ״ט** ט. **ש״ל** (טו). **של״א** טז.
רוק - **ש״ח** לח. **ש״י** ח. **שט״ז** יא. **שי״ט** יז. **שכ״ח** כ.
רחבה - **שי״ג** ג.
רחיים - **ש״ח** (קפז).
רחיצה - **ש״א** (טו), מט. **ש״ז** ה. **שי״ח** יא. **שכ״ג** (מ). **שכ״ו**. **שכ״ח** (סה), (עה), כא, ל, מד, מח. **ש״ל** ז. **של״א** ט. **של״ח** ח. **של״ט** (4). וראה עוד *מדחץ*; *שחייה*.
רטייה - ראה *תחבושת*.
ריסוס - **שי״ט** (מב).
ריצה בשבת - **ש״א** א–ב.
ריקוד, מרקד - סוג ניפוי **שי״ט** (הק), (ד). **שכ״ד** (א–ב). פעולת הגוף **של״ח** ב, ד. **של״ט** ג.
רכבת - **ש״ה** (14). **ש״ו** (ה).
רמשים - **שט״ז** ז, י.
רסן - **ש״ה** א, ג. **שי״ז** א.
רעולה - **ש״ג** כא.
רפואה - **ש״א** (עד), כב, כד–כח. **ש״ג** טו. **ש״ה** (יז). **ש״ז** (ע). **ש״ח** כד. **שי״ב** ז–ח. **שט״ז** ז. **ש״כ** א. **שכ״א** יז–יח. **שכ״ז** א–ג. **שכ״ח**. **של״א** (ט), (ל). **של״ב**.
רפת - **שי״ז** (מב), (מו). **שכ״ד** (הק).
רצועה - **ש״א** לט, מא–מב. **ש״ג** א, ה–ז. **ש״ה** א, ה, (נז), (נט), (סב), טו, יז. **ש״ח** טו. **שי״ז** א–ב. **שכ״ח** לא.
רְצפה - **ש״ח** (קצד). **שי״ג** (מו). **שכ״ו** (לה). **של״ח** (כ).

ש
שבוּת - **ש"ג** (1). **ש"ז** ה, כב. **ש"ח** יח.
של"א (4). **של"ג** א. **שמ"ב** א. **שמ"ג** א.
שביתת עבדו - **ש"ד**.
שבע מצוות בני נח - **ש"ד** (הק), א.
שברי כלים - **ש"ח** ו–ז, יא, טז, (20), מד.
ש"י ח. **שי"ג** ז. **שי"ד** א. **של"ה** א–ג.
ש"מ יג.
שֵׁד - **ש"ז** יח. **של"ד** (מה).
שובך - **ש"ח** יט. **שכ"ד** יא.
שוחט - **שט"ז** (לג), (מב). **שי"ח** ב.
שכ"ח (7), יד.
שולחן - **ש"ב** (סב). **ש"ח** (לא), ו, כג, כז.
ש"י (כט), (לב). **שט"ו** ג. **שכ"ה** (ב).
של"ג (ג). **של"ח** ה. **ש"מ** ד.
שום - **ש"א** כב. **שי"ח** יט. **שכ"א** טז, יט.
שכ"ד ג.
שומן - **שי"ח** טז. **שי"ט** (פא). **שכ"ז**
(טז). **ש"מ** (כח).
שומשום - **שי"ט** יז. **ש"מ** יא–יב.
שופר - **ש"ז** ה. **ש"ח** ה. **שכ"ג** (לא).
שמ"ב א.
שוּק - **ש"ה** (נו), (7), (סד), (עב).
שוקיים - **ש"א** טז. **ש"ג** טו.
שור - **ש"ה** יז. **שי"ח** ט. **שכ"ד** יד–טו.
של"ב (הק).
שחיטה - **ש"ח** א. **שט"ז** (לג), (מב).
שי"ח ב. **שכ"ח** (7), יד.
שְׁחייה - **שכ"ח** מד. **של"ט** ב, ו, (מג).
שמ"ב א.
שחיקת סממנים - **ש"א** (קח). **שכ"א**
יט. **שכ"ז** (הק). **שכ"ח** (הק), א, (סו),
כא, (27), מג, (קנד). **של"א** ז. **של"ב**
(הק).
שטיח - **ש"ח** (סט), כה. **שט"ו** (נה).
וראה עוד *מחצלת*.
שטר - **ש"ז** (הק), יב–יג, (נח).
שידה - **ש"ח** ט. **שי"ג** ה. **שי"ד** ז. **שט"ז**
א.
שידוך - **ש"ו** ו.
שימורים - **שי"ד** (ד–ה). **שכ"א** (ח–יד),
(יז–יט).
שימוש באילן - **ש"ז** ה. **שי"ב** ו. **של"ו**
א–ב, יג. **שמ"ב** א.
שימוש בבעלי חיים - **ש"ה** (יד), ח,
(עא), יח. **של"ט** (ב).
שינוי, לשנות - **ש"א** ד, (מד). **ש"ה** (צו).
ש"ח ל, (26), (רד). **שי"א** (כח), (מט).
שי"ב (ט). **שי"ג** י. **שי"ד** (סא). **שט"ו**
(לג), (לה). **שט"ז** (נא). **שי"ט** ו, (לט),
יא–יב. **ש"כ** (ה), (סט–ע). **שכ"א** (ז),
(ט), (כב), יד, (נז), טז. **שכ"ג** ה, (לא),
(לז). **שכ"ד** (יא), (יד). **שכ"ו** (לב). **שכ"ז**
ב. **שכ"ח** (כה), יב, יז, (קסד), מט. **ש"ל**
א, יג. **של"א** ח. **של"ד** (הק), (לד–לה).
של"ו ט. **של"ט** (יא), (טז).
שיניים - **ש"ג** יב, (סז). **שכ"ב** ד. **שכ"ח** ג,
לב, לו. **של"א** ז.
שיער - ש"א (רמד–רמו). **ש"ב** (סג–סד).
ש"ג א–ג, (6), (לו), יד, יח, (צח), כו–כז.
ש"ה (קג). **שי"ב** (כז), (ל). **שי"ד** (סב).
שכ"א (פב). **שכ"ג** (לו). **שכ"ו** ט. **שכ"ח**
(קיט). **ש"ל** א, ז–ח. **של"א** ג. **של"ט** (ז).
ש"מ א, (ח).
שירותים - **ש"א** (לח). **שי"ב** (הק). **ש"כ**
(עה).
שכח - **ש"ג** יז. **ש"ט** ד, (כו–כז). **ש"י** ז.
שי"א (ב). **שי"ב** (ג). **של"א** (לח). **של"ד**

(הק), (א), (כא), (נג). **של"ה** (י–יא). **של"ו** (א). **שמ"ד** א.
שכיר – **ש"ה** ג. **ש"ו** א, ד. **ש"ז** א.
שכירות – **ש"ה** כג. **ש"ז** ח.
שכר שבת – **ש"ו** ד–ה. **של"ד** ט.
שכשוך – **ש"ב** ט.
"שלא יהא הילוכך של שבת כהילוכך של חול" – **ש"א** (א).
"שלא להכשילם לעתיד לבוא" – **ש"א** ה. **שכ"ט** (כג).
שלג – **שי"ח** (צז). **ש"כ** ט–יד. **שכ"ג** (לט), (מא).
שליה – בתינוק **ש"ל** ז. בבהמה **ש"ה** יא, יג.
שלקות, שליקה – לעניין בורר **שי"ט** ה. לעניין סחיטה **ש"כ** ז–ח.
שם ה' – **ש"א** (רטו). **של"ד** יב–יג, כא.
"שמא יחתה" – **שי"ח** (פח–פט). **שכ"ו** יא.
"שמא יחתוך זמורה" – **ש"ה** (לה), יח, (קט). **של"ט** (א).
"שמא ירבה" – **שי"ח** ב. **שכ"ה** י–יא.
"שמא יתקע" – **ש"ח** ט, (צג–צה). **שי"ג** ה–ו, (עב).
שמד – **ש"ו** (סט).
שמחת תורה – **שט"ו** (ב).
שֶׁמן – **ש"ח** כד. **שי"א** ז. **שי"ד** יא. **שי"ח** (ל), (20), יט. **ש"כ** (הק), א–ב, (6). **שכ"א** (יד), (נג), יז. **שכ"ז**. **שכ"ח** כב, לב, מא. **של"א** ז. **של"ב** ב. **של"ה** א. **של"ז** ג. וראה עוד *סיכה*.
שמעון – ראה *רבי שמעון*.
שמרי יין – **שי"ד** ב, ד. **שט"ו** ט. **שי"ט** ט–י, (עא), יד. **שכ"ג** ט.
שמש – ראה *חמה*.
שן של שועל – **ש"א** כז.
"שניים שעשאוה" – **שט"ז** ה.
שעווה – **שי"ד** יא. **שכ"א** (פב). **ש"מ** ג.
שעון – **ש"א** (סב). **ש"ח** נא. **של"ח** ג.
שעון שבת – **של"ד** (עא).
שעטנז – **ש"ח** מז.
שפיכות דמים – **ש"ו** (עב). **שכ"ח** ב, (לח).
שפשוף – **ש"ב** ה, ז, ט. **שט"ז** יא. **שי"ט** ח. **ש"כ** יב. **שכ"ב** (יג). **שכ"ב** ט–י. **שכ"ד** ד–ה. **שכ"ח** ל.
שפתון – **ש"ג** (קיד).
שק – **ש"א** כא.
שקדים – **ש"י** ב. **שי"ד** ח.
שקילה, משקל – **שכ"ב** ו. **שכ"ג** (ז–ח).
שקיעת החמה – **ש"ז** (פד). **שמ"ב** (הק).
שרביט (מין תכשיט) – **ש"ג** ב.
שריון – **ש"א** ז.
שרייה – **ש"ב** (הק), ט–י, מו. **שי"ח** ד, (34). **שי"ט** ח. **שכ"א** (ט), יח. **שכ"ח** כא. **של"ד** (פב).
שריפה – ראה *דליקה*.
שרצים – **ש"ה** יז. **שט"ז** ח. **של"ו** (מא).
שרשרת – **ש"א** (סא), כה, (קעז). **ש"ג** ב, ז. **ש"ה** ה. **שי"ד** ח. **של"ה** (לג).
שתן – ראה *מי רגלים*.

ת

תאנה – **ש"ח** ג. **ש"ט** ג. **ש"י** ב. **של"ו** יב. **מ** י. וראה *גרוגרות, דבילה*.
תבואה – **ש"ז** כב. **שי"ט** (כט). **ש"כ** (הק). **שכ"א** יד. **שכ"ד** א, ח. **של"ג** א. **ש"מ** (כד).
תבלין – בישולו **שי"ח** (לב), (לו), ט–י,

(עה), (עח), (פא). כתישתו **ש"ח** (ט). **שי"ג** (יז). צובע **ש"כ** יט.
תבן - **שי"א** ט. **שי"ג** י. **שכ"ב** ד. **שכ"ד** א, טו. **שכ"ט** ו.
תה - **שי"ח** (20), (ע).
תולדות האור, תולדות החמה - **שי"ח** ג, (קיב). **שכ"ו** א.
תולעים - **ש"ה** יז. **ש"ח** מו. **שי"ט** (4), טז. **שכ"ד** יב.
תומכת לידה - **ש"ל** (ב).
תוספת אוהל - **שט"ו** ב.
תופר, תפירה - **ש"א** (מה–מו), (לה–לו), (קטז), לז. **ש"ג** (צט). **שי"ז** ג. **ש"מ** (הק), ו–ז, יד.
תורמוסין - **שי"ט** ה.
תותים - סחיטתם **ש"כ** א. לעניין הצובע **ש"כ** כ. קנייתם **שכ"ג** ב.
תחבושת - **ש"א** יג, כב. **ש"ה** יא. **שי"ד** (12). **שכ"ח** כה–כז. וראה עוד *פלסטר*.
תחום שבת, תחומין - **ש"ה** (14), כג. **ש"ו** א–ג. ט, יד. **ש"ז** ח–י, יד. **שכ"ה** ח–ט, טז. **שכ"ט** (כג). **שמ"ב** (ז).
תיבה - **ש"א** כא. **ש"ח** ט. **שי"ג** ה. **שי"ד** ז. **שט"ו** ג. **שט"ז** ג. **של"ד** כב.
תינוק - **ש"א** כ. **ש"ב** י. **ש"ח** לד. **ש"ט** א. **שי"ח** יד. **ש"כ** (עב). **שכ"ו** (א). **שכ"ח** (יג), לד–לה, מב. **ש"ל** ז–יא. **של"ט** ג. טלטול אגבו - **ש"ח** ה. **שי"א** א–ה. **של"ד** יז. מילתו - **של"א**. וראה עוד *קטן*.
תיק - **ש"א** (כו), י. **ש"י** (10). **של"ד** טו–טז.
תיקון - **ש"ב** (הק), (טו), (יט), (כא–כג). **ש"ז** (פו). **ש"ח** א, י, (עח), טו, (צב–צד), כב, (27). **ש"י** ג. **שי"ב** (לד). **שי"ג** (הק), א, (מח), (עב), (עו), (עח–פ). **שי"ד** (הק), א, (יז), ה, (10), (סה). **שי"ז** (כה), ג. **ש"כ** (הק), (10). **שכ"ב** ד. **שכ"ג** (לא), (לג), (לה), (32). **שכ"ו** (כז). **שכ"ח** יג. **ש"ל** (כח). **של"א** (71). **של"ד** (הק), כו. **של"ה** א, (לג). **של"ו** ט. **של"ח** (הק), (א), ב, (יד). **של"ט** ג, (יז), (לג). **ש"מ** (הק), (כב), יג. מאכל **שי"ט** (הק), א, (טו), טז. **ש"כ** ד. **שכ"א** (1), (כט). **שכ"ד** (יט), (לג).
תירוש - **של"ה** ד.
תכלת - **ש"א** לח.
תכריכין - **ש"ו** ג.
תכשיט, הוצאתו - **ש"א** (הק), ז–יא, כב, כה. **ש"ג**. **ש"ד** (יח). **ש"ה** א, (כט).
תלמיד חכם - **שי"ד** יא. **של"ח** (9).
תָּמֵד - **ש"כ** ג.
תמחוי - **שי"ט** א, ז.
תמרים - **ש"ח** ל. **ש"י** ב. **שי"ד** ח.
תנור - **ש"ח** ג, (ס–סא). **שי"ד** י. **שי"ח** (הק), (יז). **שכ"א** (מה), (מז).
תערובת - בבורר **שי"ט** (2–1), (יט–כ), (כו), (מח). **שכ"ד** (א). בביטול **שכ"ב** (ג). בלישה **שכ"א** יד–יז.
תפוז - לעניין מוקצה **שי"ח** (טז). סחיטתו **ש"כ** (ד). קילופו **שכ"א** (פה).
תפוח אדמה - **שי"ח** (לא). **שכ"א** (מה).
תפוח עץ - **שי"ט** (13). **ש"כ** (ד). **שכ"א** יט, (פה–פו). **של"ו** י. **של"ח** ה.
תפילה - **ש"א** (18), (קסד–קסה), (קפא). **ש"ו** ה, (מו).
תפילין - **ש"א** ז, מב, (רכב–רכג). **ש"ח** ד. **של"ד** טו–טז, (סב), (סה).

תְקרה – **שי״ג** (מה), (סה), (סט).
תרומות ומעשרות – **ש״ז** כב. **של״ט** ד.
תרופה – **ש״א** (קח), (קיט). **שט״ז** (כט).
שכ״א יז–יח. **שכ״ז** (הק), (ה). **שכ״ח** (הק), א, (כה), יז, כ–מד, (קעז), (קפב).
של״א לג. **של״ב** (הק), ב–ד.
תריס – **ש״א** ז.
תרנגול – **ש״ה** יז. **ש״ח** ט, לד, מ. **ש״י** ב.
שכ״א יב. **שכ״ב** (א). **שכ״ד** ג, ט–יא.
של״ו ד.
תשובה (מחטא) – **של״ד** (צ–צא). **שמ״ג** א.

נספח

שימוש בחשמל בשבת

שימוש בחשמל בשבת[1]

1. מבוא – השימוש היומיומי בחשמל
2. שאלת החשמל בשבת
3. סערת מוני המים החדשים
4. דעת הרב עמאר שהפעלת חשמל אסורה
5. איסור מכה בפטיש
6. דעת המשפטי עוזיאל שחייב משום מכה בפטיש
7. דעת החזון–איש שחייב משום בונה וסותר
8. יש 39 תולדות כפול 39 אבות – אולי גם החשמל ביניהם?!
9. דעת הגאון הרב שלמה זלמן אוירבך
10. הפעלת החשמל היא שימוש ולא יצירה
11. ראיה להיתר מכוס של פרקים
12. האם הגבהת קביים היא תיקון מנא?
13. גדר מלאכה בשבת – התקדמות ויצירה
14. עיון במלאכות שלכאורה אינן מתיישבות עם יסוד זה
15. הפעלת החשמל אינה מלאכה המתקיימת
16. איסור חשמל בשבת משום איסור מוליד
17. מוליד בהדלקת אש
18. דעת הרמב"ם על איסור הולדת אש
19. מקורות נוספים לאיסור מוליד

---

1. נדפס ב"בעקבות המחבר" חלק ב' ובעריכת הרב יצחק קושילבסקי ורוב ההערות הן מפרי עטו.

20. פסיקת המחבר והרמ"א באיסורי מוליד השונים
21. דעת הרב אוירבך שאין לחשוש בחשמל לאיסור מוליד
22. הכרעת הרב שלמה זלמן אוירבך להלכה
23. הסיבות לאסור למעשה את השימוש בחשמל בשבת
24. מסקנת ההלכה
25. הנהגת הדין בשעת הדחק
26. סיכום ומסקנות

1. מבוא - השימוש היומיומי בחשמל

נושא השימוש בחשמל בשבת מהוה כר נרחב לדיון, ועסקו בו רבים מגדולי הפוסקים בדורות האחרונים. מדוכה זו הועלתה לפתחם של הפוסקים כבר בראשית גילוי הכח החשמלי מאז שהתבררה האפשרות לרתום את כח החשמל לפעולות שונות כמו תאורה או הגברת קול, אולם בדורנו התרבו והתפשטו השאלות הרבה מעבר לכך, לכל תחומי החיים. מיום ליום משתכללים אמצעי הטכנולוגיה וככל שעובר הזמן ישנם יותר ויותר דברים המופעלים בכח החשמל עד כי לא ירחק היום בו אי אפשר יהיה ללכת צעד בלי להפעיל ציוד חשמלי או אלקטרוני כלשהו. גם השינויים בדרכי הפעולה של מכשירי החשמל השונים מחייבים בחינה מחודשת של יסודות הדין ההלכתיים ושל בירור המציאות בשטח.

כיום השימוש בחשמל ואלקטרוניקה אינו מיועד רק לצרכי נוחיות שאפשר לוותר עליהם, אלא גם לדברים הבסיסיים ביותר.

לאחרונה שהיתי בבית מלון בחו"ל וכל פעולה היתה כרוכה בהפעלת חשמל כלשהי - אם זה החדר שנפתח רק על ידי כרטיס מגנטי, האור שנדלק במסדרון כשעוברים בו, או המים שזורמים רק אחרי שנוכחות הידיים מתחת לברז מובחנת על ידי חיישן אלקטרוני. ישנם בניינים רבים בחו"ל בהם אי אפשר להיכנס לבנין אם לא מקישים קוד אלקטרוני בפתח הבניין. יהודים

שגרים בבניינים אלו כלואים בשבת מבלי יכולת להיכנס לביתם והשכנים לא תמיד מאפשרים להתקין מתקן שאין בו בעיה של חילול שבת.
אך גם מי שאינו אורח במלון ואינו מתגורר בחו"ל אינו יכול לברוח משאלות אלו. כיום ברוב הבניינים מותקנים מדי מים אלקטרוניים שבהם כל פתיחה וסגירה של ברז בבית נרשמת במעין מחשב זעיר המודד את כמות המים בהם האדם השתמש, ונתונים אלו נשמרים ומוזנים באופן אוטומטי למחשב מרכזי, לעתים קרובות בשבת עצמה.
אדם נכנס לחדר בו מופעל מזגן לקירור או לחימום, כניסתו לחדר, פתיחת הדלת או החלון וסגירתם, ואפילו עצם הימצאותו בחדר מוסיפים חימום או קירור לחדר ומשפיעים על פעולת המזגן במישרין או בעקיפין. כיוצא בדבר, פתיחת מקרר משפיעה על התרמוסטט שלו ובכך על הפעלת או הפסקת המנוע. כן מצוי הדבר גם בשתיה ממתקן מים קרים, כאשר השתיה גורמת לתוספת של מים שאינם קרים למכשיר, ולהפעלת המנוע של המכשיר שמתאמץ לקררם. (בישיבה קנינו מכשיר מים קרים עם הכשר מיוחד לשבת כדי להניח דעת החוששים, אף שלדעתי אין צורך בזה).

2. שאלת החשמל בשבת

ומכאן עולה השאלה, הפעלת חשמל בשבת – האם יש בה איסור או לאו, ואם כן, מהו האיסור ומהם גדריו?
ברור הדבר שאם על ידי הפעלת החשמל מתבצעת אחת מל"ט מלאכות האסורות מהתורה או אחד מכל האיסורים מדרבנן, אסורה ההפעלה לחלוטין, הואיל ולחיצת הכפתור נחשבת למעשה גמור ולמלאכת מחשבת[2]. השאלה היא מה הדין במקום שהתוצאה של הפעלת החשמל אינה כרוכה באיסור שבת (כגון בהפעלת מאוורר), האם עצם הפעלת הזרם החשמלי יש בה איסור מצד עצמה או לא.
בנושא זה נאמרו כמה דעות:

---

2. עיין באנציקלופדיה תלמודית (כרך יח, חשמל, בתחילת הערך) דעות שונות האם כשאדם הפעיל מכשיר חשמלי נחשבות הפעולות שנעשות על ידי המכשיר כמעשה גמור של האדם או ככח ראשון או כגרמא בלבד. במאמר זה לא נכנסנו לשאלה זו, ונצא מתוך נקודת מבט מחמירה המייחסת את הפעולה לאדם.

א. יש הסוברים כי בהדלקת החשמל בשבת יש חיוב גמור משום עשיית מלאכה בשבת.
ב. יש הסוברים שאין בדבר איסור תורה, אך יש איסור דרבנן משום מוליד.
ג. יש הסוברים שאפילו איסור דרבנן אין בזה, ולכל היותר יש לאסור משום עובדין דחול.
במאמר זה ננסה להסביר את דעת המחמירים - מה המקור והיסוד של אלה הרואים בהפעלת החשמל איסור חמור מאוד. מאידך ננסה להסביר גם את שיטתם של אלה הרואים בכך איסור קלוש בלבד.
נקדים בזאת כי למעשה אף אחד אינו מתיר הפעלת חשמל וכיבויו ללא סייג, ולהלן נסביר מדוע, אך מכל מקום יש חשיבות רבה לשאלה מה רמת האיסור, היות וברגע שקובעים איזו רמה של איסור, יש בדבר השלכות הלכתיות רבות, כמו למשל אפשרות להקל בשעת הדחק או במקום שיש צדדי היתר נוספים כגון ספקות, אינו מכוון, גרמא, אמירה לגוי, וכו' וכו'.

3. סערת מוני המים החדשים

נקלעתי לעין הסערה מתוקף תפקידי כרב הישוב כוכב יעקב, כאשר ביקשו בישוב להחליף את מוני המים הישנים אשר לרישום הנתונים שלהם נדרש אדם שיעבור באופן ידני ממונה למונה כל חודש וירשום את הכתוב במונה, אל מונים דיגיטליים המאפשרים את שליחת הנתונים באופן אוטומטי למערכת ממוחשבת מרוחקת. לשם הימנעות מבעיות הלכתיות בשבת בחרנו במיוחד במונה מובנה עם התקן שבת. אין כאן המקום להיכנס לצורה בה מערכת זו פועלת[3], אך לדעתי יש בה עדיפות על פני המדידה במוני המים הישנים, היות ובשבת אין כל מדידה הנראית לעין ואם מסתכלים על צג מד המים בשבת רואים את המילים "שבת קודש".

3. עיין בפרק הבא הדן בדין מוני מים.

4. דעת הרב עמאר שהפעלת חשמל אסורה

בעקבות ההיתר להשתמש במונים אלו בשבת קיבלתי מבול של התנגדויות מרבנים חשובים. הרב שלמה עמאר שליט"א שלח לי מכתב שכתב לרב יעקב אריאל שליט"א רב העיר רמת גן שהתיר אף הוא את השימוש במוני מים. במכתב זה התייחס גם לשימוש במיקרופון בשבת[4], ואצטט כמה קטעים ממכתבו:

> **יש לידע שהקול הנשמע מהמיקרופון איננו קול האדם עצמו אלא כאשר אדם מדבר מול המיקרופון נעשה רושם של הברותיו באיזה מקום... וזהו חשש איסור דאורייתא במה שעל ידו נעשה רושם באיזה מקום ואף שאין זה כתיבה, יש על כל פנים איזה חשש מלאכה שעל ידי זה נשמע קול רם ומרחוק, אולי מכה בפטיש, אולי בונה. וצריך לעיין איזה מלאכה, על כל פנים טעם זה הוא לחוש לאיסור דאורייתא אף שלא ברור איזה איסור זה.**

אחר כך כתב לגבי שימוש ברמקול וכיוצא בזה:

> **שלפי מידת הקול גדלה צריכת החשמל ונמצא שבדיבורו הוא מגדיל ומקטין את כח החשמל במכשיר, והשתמשות בכחות אלקטרוניים יש בו חשש איסור דאורייתא אף בלא הבערה...**

כפי שניכר מדבריו הוא יוצא מנקודת הנחה פשוטה שלא יתכן שאין איסור בהפעלת חשמל בשבת, אף שגם לו עצמו לא לגמרי ברור מהו האיסור, אך אנו נראה שהדברים אינם כה פשוטים.

כפי שנראה להלן ישנם שני חששות עיקריים בשימוש בחשמל בשבת: א. איסור דאורייתא משום מלאכת מכה בפטיש; ב. איסור דרבנן משום איסור "נולד".

ראשית כל נסביר את הצד של החוששים שיש בהפעלת חשמל איסור דאורייתא.

---

4. השימוש במיקרופון וברמקול בשבת כרוך גם בנידון נוסף של איסור השמעת קול בשבת, אך אין אנו עוסקים בזה כעת.

5. איסור מכה בפטיש

המלאכה האחת לפני אחרונה ברשימת ל"ט המלאכות המובאת במסכת שבת (לפני מלאכת הוצאה) היא מלאכת "מכה בפטיש". הגדרת המלאכה בפשטות היא "גמר מלאכה", סיום של מלאכה[5]. שם המלאכה מתייחס להכאת האומן בפטיש על הכלי בגמר המלאכה, פעמים רבות כשאין אפשרות לחייב משום מלאכות אחרות אפשר לחייב משום מלאכת מכה בפטיש[6].

להלן כמה דוגמאות[7] בהם הגמרא אומרת שמי שעושה אותם בשבת חייב משום מכה בפטיש מדאורייתא או אסור מדרבנן:

א. המסתת את האבן בשבת (שבת עה, א).

ב. הצר צורה בכלי או המנפח כלי זכוכית (שם).

ג. הקורע מהבגד לאחר אריגתו את שיירי החוטים שמקפיד עליהם (שם).

ד. "אין חותכין הנייר לצלות בו ביום טוב. מאי טעמא, משום דקא מתקן מנא" (מסכת ביצה לב, ב). כלומר אסור לחתוך נייר על מנת לשים אותו על גבי הרשת שעליה צולים את הבשר (כדי שהבשר לא יישרף - רש"י). סיבת האיסור המבוארת בגמרא איננה משום מלאכת מחתך ואף לא משום מלאכת קורע[8] אלא משום "מתקן מנא" - מתקן כלי[9].

---

5. האחרונים מדייקים בדעת הרמב"ם (פירוש המשניות שבת פרק ז משנה ב) שחיוב מלאכת מכה בפטיש אינו דווקא במעשה הנעשה בגמר מלאכה (כמו שמשמע בדברי רש"י בכמה מקומות) אלא בכל מעשה הנעשה על ידי האומן כדי לתקן ולייפות את הכלי אפילו אם נעשה באמצע המלאכה. ועיין באבן האזל (הלכות שבת, י, יז) שכתב שנראה כי לדעת הרמב"ם מלאכת מכה בפטיש היא מלאכה כללית שעניינה הוא שפעולה שהאומן עושה לשם תיקון הכלי ולזה עצמו חשיבות שנקראת מלאכה בשבת.

6. ראה הרחבה לגדרי מלאכת מכה בפטיש במאמרו של הרב דרור פיקסלר: הגדרת מלאכת מכה בפטיש והקשרה לחשמל בשבת (המעין 209 עמודים 67–78).

7. בספר בנין שבת (מלאכת מכה בפטיש מבוא) מחלק את מלאכת מכה בפטיש לכמה גדרים: א. עשיית כלי; ב. תיקון כלי; ג. הכשרת כלי; ד. תוספת בכלי, ומבאר ביחס לכל אחת מהדוגמאות המובאות בגמרא משום מה החשיבוה כמכה בפטיש.

8. ראה בביאור הלכה (סימן שמ סעיף יג ד"ה אין שוברין) שביאר בכמה אופנים מדוע הגמרא לא אסרה משום מלאכת קורע וכן הסביר למה אינו חייב משום מלאכת מחתך.

9. עיין בביאור הלכה (שם) שדייק מדברי הרמב"ם שאין בזה איסור דאורייתא אלא איסור דרבנן כי אין בזה תיקון כלי גמור, אך כתב שלדעת רש"י (בשבת דף מח) שהפותח בית הצוואר בשבת

ה. אין חותכין את הפתילה לשנים בסכין (ביצה לב, א).
ו. אין קוטמין קיסם על מנת לחצוץ בו את השיניים (ביצה לג, ב).
ישנן דוגמאות נוספות[10] וכבר נאמר בגמרא בפרק כלל גדול (שבת עה, א):

רבה ורבי זירא דאמרי תרווייהו, כל דבר שיש בו גמר מלאכה חייב משום מכה בפטיש.

6. דעת המשפטי עוזיאל שחייב משום מכה בפטיש

הראשון שכתב כי יש בהפעלת החשמל איסור תורה משום מלאכת מכה בפטיש הוא הראשון–לציון הרב בן ציון חי עוזיאל בספרו משפטי עוזיאל (חלק א השמטות סימן ב).
ונעתיק את דבריו הנוגעים אלינו:

נשאלתי אם מותר להשתמש במעלית חשמלית בשבת על ידי ישראל או על ידי לא יהודי שהוא שכור לכך מצד בעל הבית לשרת את דיירי החצר או כל אלה שבאים אליהם בהנעת כפתור החשמל של המעלית כדי לאפשר להם העליה וירידה לבתיהם.
וזאת תשובתי בעזרת ה' עזי ומעזי:
... לפי זה יוצא שבפעולה זו יש שני צדדי אסור: א. מבעיר ומכבה[11].
ב. מתקן מנא...[12]
מתקן מנא
הרמב"ם ז"ל פסק כל דבר שהוא גמר מלאכה חייב עליו משום מכה בפטיש ומפני זה הגורד כל שהוא או המתקן כלי באיזה דבר שיתקן חייב (הלכות שבת פרק כג הלכה ד). **וכן פסק מרן ז"ל: זוג המקשקש לשעות עשוי על ידי משקלות מותר**

חייב חטאת משום מכה בפטיש יתכן שגם בקריעת נייר לצלי יש איסור דאורייתא של מכה בפטיש.

10. בדוגמאות אלו אין חיוב משום מלאכת בונה כי לא הרכיב שום חלק זה בזה, ולכן חיובו הוא משום מכה בפטיש.

11. כוונתו שם להדלקה ולכיבוי של התאורה במעלית.

12. כאן בא קטע ארוך שאינו נוגע לענייננו.

לערכו להכינו מבעוד יום כדי שילך ויקשקש כל השבת (אורח חיים סימן שלא סעיף ד). **ומדבריו נלמוד שאסור לערכו בשבת והיינו משום דעריכתו הוא תקונו של כלי זה שאינו משמש לתפקידו אלא על ידי עריכתו ונמצא שעריכתו הוא גומרת תקונו של כלי זה.**

...מכל זה נלמוד לנדון דידן בשאלת המעלית, הואיל וכלי זה איננו ראוי למלאכתו אלא על ידי הנעת הכפתור החשמלי שמביא אותה לתנועה בעליה וירידה אין ספק שהנעה זו היא גמר מלאכתה ותיקונה והעושה אותו חייב משום מתקן מנא.

הרב עוזיאל פוסק בצורה ברורה כי בהפעלת המעלית יש מכה בפטיש. הרעיון המתבטא בדבריו פשוט מאד להבנה. אם ניקח למשל טרנזיסטור או מחשב מכובה, האם אפשר להשתמש בו במשהו אם המערכת החשמלית לא פועלת? הרי הכלי כאילו מת. כשמחברים אותו לחשמל, הוא חוזר לתחייה. כל זמן שלא לחצו על הכפתור, אי אפשר להשתמש במעלית, לא לעלות ולא לרדת ולא לשום דבר. לוחצים על הכפתור ואז זה עולה ויורד[13].

7. דעת החזון–איש שחייב משום בונה וסותר

הדעה שהפעלת חשמל בשבת אסורה מן התורה ידועה יותר משם החזון–איש, שכתב בספרו (אורח חיים סימן נ אות ט) שבלחיצה על מתג חשמל והפעלת החשמל יש חיוב בשבת משום מלאכת בונה[14] וכמו כן בכיבוי החשמל יש

13. דברים מעין אלו באים גם בשו"ת משפטי עוזיאל (חלק א סימן יג) הדן באיסור להשמיע בשבת מוזיקה על ידי גרמופון או מכשיר רדיו מסביר מדוע השימוש בכלים חשמליים חמור יותר מנגינה בכלי נגינה, וכך כתב שם: "ועוד אני אומר: דהשמעת קול על ידי מכונות גרמופון טלפון ורדיו גרע טובא מהשמעת קול על ידי כלי שיר משום דמכונות אלה אינן שלמות בעצמם וצריכין תקון בשעת השמוש לגלגל החבל לתת הטבלאות ולכוין עליו המחט בגרמופון ולקשר זרם חשמלי בטלפון ורדיו, ואינו דומה לכל כלי שיר שהוא מוכן מעצמו וצריך יד פורטת עליו להשמיע קול ולפי זה בכלים אלו אין כאן חשש שמא יתקן אלא מתקן מנא ודאי, שאסור מדאורייתא... דנדון דידן בלי הנעת הכח החשמלי שבהם או בלי סבוב החבל וכוון המחט בגרמופון אינם ראויים לכלום, ובמעשיו של המשתמש בהם עושה אותם כלי והוי מתקן מנא – ודאי אסור".

14. בדברי החזון איש בספרו ובמכתביו אל הרב שלמה זלמן אוירבך, מתבארות שתי סברות מדוע להחשיב את הדלקת החשמל למלאכת בונה:

איסור משום סותר[15]. לדעתו של החזון–איש יש משקל עצום בעולם ההלכתי ובפרט בעולם הפסיקה האשכנזי.

8. יש 39 תולדות כפול 39 אבות – אולי גם החשמל ביניהם?!

הצד השווה בין דברי החזון–איש לבין דברי הרב עוזיאל[16] ששניהם נקטו שיש

א. חיבור חוטי החשמל זה לזה המתבצע בעת הדלקת המתג (סגירת המעגל החשמלי) באופן שהחשמל זורם בחוטים נחשב לחיבור גמור של החוטים והפיכתם ליחידה אחת, ודינו כמו תקיעת פרקי כלי זה בזה אשר רוב הראשונים אסרוהו משום בונה [ובפרט אם החשמל מחובר לקיר (ולא על ידי סוללה) שאז יש להחשיב את סגירת המעגל כפעולה המחברת את החוט אל הקיר ודינה כבנין במחובר].

ב. הזרמת זרם החשמל בחוטים נחשבת כ"נתינת צורה בגשם" וכאילו "מעורר את החוט ממוות לחיים" משום שמעורר כח טבעי שהיה גנוז בחוט ומוציא אותו מהכוח אל הפועל, ופעולה זו נחשבת לעניין שבת כבונה, כי בהפעלת החשמל בחוט יצר כביכול יצירה חדשה של נתינת צורה לכלי.

15. בנקודה זו מתבטא עיקר החילוק להלכה בין דברי הרב עוזיאל שחייב משום מכה בפטיש לבין דברי החזון איש שחייב משום בונה, שלשיטת הרב עוזיאל שחייב בהפעלת החשמל משום מכה בפטיש לא שייך החיוב אלא בהפעלה, אולם בכיבוי החשמל אין איסור (כי למלאכת מכה בפטיש אין מלאכה הפכית). אולם לשיטת החזון איש שבהפעלת החשמל חייב משום בונה מחמת חיבור החוטים זה לזה או מחמת נתינת הצורה לחוטים, ממילא בכיבוי החשמל חייב משום סתירת הכלי.

אמנם עיין בדברי הרב יעקב אריאל (שו"ת באהלה של תורה (ב, כג, עמוד 70) שנקט כי גם למי שאוסר משום מתקן מנא יש איסור על כיבוי החשמל, כי גם בכיבוי החשמל בעת הצורך יש תועלת וזהו תיקונו (כמו למשל כיבוי מזגן כאשר קר מדי בחדר).

16. יש לציין שאף כי החזון–איש התייחס בעיקר למלאכת בונה, מכל מקום נראה שגם הוא נקט שיש צד לחייב משום מלאכת מכה בפטיש (מכך שדימה את הפעלת החשמל לעריכת קפיץ של שעון שדעת החיי אדם שחייב משום מתקן מנא וביאר החזון איש: "על ידי עריכתו יוצר כח חדש בהמסובב שידחוק על האופנים שינועו כולם, והעמדתו על תכונה זו הוא בונה או מכה בפטיש").

מכל מקום נראה שיש חילוק מסוים בין הרב עוזיאל לחזון–איש גם בנקודה זו, שמדברי הרב עוזיאל משמע שעניין מלאכת מכה בפטיש כאן מתייחס לכלי החשמלי שללא החשמל לא היה בו כל תועלת ועל ידי החשמל נהפך לכלי שימושי, כגון מעלית שבלי החשמל היא קופסת מתכת סגורה ועל ידי החשמל היא הופכת לכלי המעלה ומוריד אנשים ממקום למקום. לעומת זאת, מדברי החזון–איש משמע שמלאכת המכה בפטיש היא בחוטים, שמתעורר בהם כח החשמל הנותן בהם את האפשרות להפעיל את הכלי החשמלי.

בהפעלת החשמל בשבת איסור תורה[17].

במבט ראשון קל להבין את ההרגשה האינטואיטיבית שבהפעלת חשמל בשבת יש משום מלאכה. כח החשמל הוא עצום. על ידו ניתן לחמם, לבשל, ולעשות עוד דברים לאין ספור. החשמל הוא אנרגיה אדירה שאנו מפעילים בלחיצת כפתור, ובאמצעותו אנו מעוררים מכשיר דומם ולא שמיש "ממוות לחיים", והופכים אותו לכלי שימושי ותועלתי. אם זה לא מלאכה, מה יהיה מלאכה? לכן אומר לנו הרב עמאר, גם אם אינני יודע איזו מלאכה יש בדבר, וודאי יש כאן מלאכה כלשהי. עלינו רק לחפש אותה[18].

האחרונים מביאים את דברי הירושלמי במסכת שבת (ז, ב):

> **רבי יוחנן ורבי שמעון בן לקיש עבדין הווי בהדא פירקא תלת שנין ופלוג. אפקון מיניה ארבעין חסר אחת תולדות על כל חדא וחדא. מן דאשכחון מיסמוך סמכון הא דלא אשכחון מסמוך עבדוניה משום מכה בפטיש.** [=רבי יוחנן ורבי שמעון בן לקיש עיינו רבות בפרק זה (פרק שביעי במסכת שבת) במשך שלוש שנים ומחצה. הם מצאו 39 תולדות לכל מלאכה ומלאכה מן 39 המלאכות. כל תולדה שהצליחו לסמוך למלאכה מסוימת סמכו, ומה שלא הצליחו סמכו למלאכת מכה בפטיש].

39 כפול 39 זה כמעט 1600 - לכאורה לא רחוק לומר שהפעלת חשמל היא אחת מתוך אותה רשימה ארוכה של כ- 1600 המלאכות, ואם איננו יודעים למה לסומכה נסמוך אותה למלאכת מכה בפטיש[19].

---

17. ועיין עוד בדברי הרב דוב ליאור (שו"ת דבר חברון חלק ב סימן שכג, תה ותלה) שלדעתו יש בהפעלת חשמל בשבת איסור מתקן מנא מדרבנן כי התיקון שנעשה בכלי אינו נראה לעין (שהרי אין העין רואה את זרם החשמל אלא רק את תוצאת זרימתו) ולכן הוא דומה לתיקון רוחני כמו הטבלת כלי מטומאתו שנאסרה מדרבנן.

18. סגנון דומה נמצא גם בדברי הרב אשר וייס (שו"ת מנחת אשר חלק א סימן ל): "זה יותר ממאה שנים מאז התחילו לנצל את כח החשמל במאור ובתעשייה, שגדולי ישראל דנו באיסור סגירת המעגל החשמלי, זה בכה וזה בכה. והאמת יורה דרכו דיש לפלפל ולפקפק בכל הדרכים והסברות שנאמרו בזה, וכמו שעשה מרן הגאון הרב שלמה זלמן אוירבך במנחת שלמה שם. אך כל מי שירצה להקל בזה למעשה הוציא עצמו מן הכלל, וכאילו בת קול יצאה מן השמים שיש בזה חשש מלאכה דאורייתא".

19. כדעה זו ובהסתמך על הירושלמי הנזכר לעיל נוקט גם הרב אשר וייס שליט"א (שם) וזו לשונו: "חידוש עצום למדנו מדברי הירושלמי. דבניגוד למקובל במושכל ראשון, שחז"ל התבוננו

9. דעת הגאון הרב שלמה זלמן אוירבך

הגאון הרב שלמה זלמן אוירבך זצ"ל הקדיש לשאלה זו מחשבה עמוקה, ומעשה שהיה כך היה: אמו של הרב היתה בעלת שמיעה לקויה ונזקקה למכשיר שמיעה; הבעיה היתה מה לעשות בשבת - אמנם ניתן היה להפעיל את מכשיר השמיעה מערב שבת ולהשאירו דולק, אך פתרון זה לא היה מעשי מכמה סיבות: א. הסוללה היתה נגמרת במהרה לפני סוף שבת; ב. כשהמכשיר אינו מונח באוזן (כגון בשעות השינה) הוא היה משמיע צפצופים צורמים וחורקים בקול רם מאד שאי אפשר לשאתם.

שאלה זו ועוד שכמותה הביאו את הרב אוירבך לרדת לעובי הקורה והוא דן בנושא באריכות בתשובה המופיעה בשו"ת מנחת שלמה (חלק א סימן ט). בתשובה זו המשתרעת על פני עמודים רבים הפליא לדון בעניין הפעלת החשמל בשבת וכיבויו מזוויות רבות בהביאו ראיות רבות לסברותיו מהש"ס כולו[20]. דרך תשובה זו ניתן לפגוש במקצת את עוצמתו וגדלותו של הרב אוירבך.

בכל מעשה ועניין אם יש בה צד דמיון לאחת מל"ט מלאכות, ואם מצאו בה צד דמיון לאחת המלאכות, קבעו בה איסור כתולדה למלאכה זו. אלא חז"ל בראשית עיונם קבעו שמעשה זה יש בו חשיבות, תיקון וחידוש, ומשום כך מלאכה הוא, ורק אחר כך התבוננו לאיזו מל"ט מלאכות הוא דומה, וקבעוהו תולדה למלאכה זו. ואם המעשה יש בו מלאכת מחשבת, אף שלא מצאו בו צד דמיון למלאכה כלשהי, קבעו שיש בו מכה בפטיש. ומלאכה זו דמכה בפטיש גדר כללי היא לכל מלאכה שיש בה חשיבות גדולה ויצירה, עד שבסברא ידענו דע"כ בכלל מלאכה הוא.

ונראה לעניות דעתי דכך גם לגבי סגירת המעגל החשמלי על כל צורותיה ואופניה, דללא כל ספק יש בה המצאה עצומה שאין כמותה תיקון וחשיבות להניע יסודות תבל דיש בה חשש מכה בפטיש...".

20. תוספת מרובה בעניין יש גם בתשובות הבאות שם ובפרט בסימן יא שם מתאר ומצטט הרב אוירבך את חליפת המכתבים שערך עם החזון–איש ובהם השיג על מה שחידש החזון–איש שיש להחשיב את הפעלת החשמל כבונה בשבת, מעתיק את שני מכתביו של החזון–איש בהם ענה לו על השגותיו, ודן בהרחבה בסתירת סברותיו של החזון–איש. הוא מגלה שם כי דעתו עדיין לא נחה ביישוביו של החזון איש להשגותיו, אך חשש להמשיך לעמוד על דעתו כנגד החזון איש ולכן לא המשיך להשיבו על המכתב השני שקיבל ממנו. עם זאת בספרו הוסיף הערות גם על מכתבו השני של החזון איש אליו, בהקדימו כי אינו מתכוון להתווכח ולהשיב על דברי החזון איש שהרי

10. הפעלת החשמל היא שימוש ולא יצירה

נעתיק מקצת מדבריו בתשובתו שם:

כן דעת כל הפוסקים שכל דבר שאינו עשוי להיות קיים תמיד, אלא רגילים לפרקו ולהחזירו הרי זה מותר ואין בזה לא משום בנין ולא משום תיקון מנא.
ברם נראה דחיבור מאוורר ומקרר עם הזרם בשבת קיל טפי מעריכת שעון ולכאורה אין בו שום איסור כיון שכך תשמישם תדיר שאין מכניסים בהם את הזרם כי אם בשעה שרוצים להשתמש בהם ואחר כך תיכף מפסיקים את החבור, ואדרבה מאוורר כזה שאי אפשר לסוגרו ולעכב תנועתו והוא הולך וסובב כל הזמן אין לך קלקול גדול מזה. וכיון שכן שפיר מסתבר דהואיל ואם היה המאוורר מתוקן על אופן זה שתנועתו נעשית לא על ידי זרם כי אם בעזרת קפיץ מסתבר שהיה מותר לעשותו גם בשבת אף להאוסרים עריכת שעון, משום דכמו שרשאי כל אדם להקר את עצמו על ידי תנופות מפוח שמנענע אותו הנה והנה, כך הוא רשאי לגרום תנועה זו על ידי מתיחת קפיץ הואיל והמתיחות אינה נשארת בו קבוע לעולם[21].

אם בחיי החזון איש ירא להתווכח עמו כל שכן לאחר מיתתו, שגדולים צדיקים במיתתם יותר מבחייהם.

21. כוונתו כאן להתייחס למה שכתבו כמה פוסקים (וביניהם החיי אדם כלל מד אות יט והפרי מגדים) שאסור לכונן קפיץ של שעון בשבת שעל ידו השעון הולך משום מלאכת מכה בפטיש, ומדבריהם למד החזון איש שיש לאסור גם הפעלת מכשיר על ידי הכנסת זרם החשמל למכשיר. הרב אוירבך מחלק בין הדברים, משום שבשעון הלוא המצב האידיאלי היה שהשעון לא היה מפסיק לעולם מתנועתו, וכל פעם שהקפיץ מפסיק לפעול השעון בעצם במצב מקולקל, ולכן כתבו כמה מהאחרונים שבדריכת הקפיץ יש מעשה של תיקון מנא (וגם על זה יש חולקים כמובא בדבריו שם). אולם בכלי חשמלי שהדרך להפעילו ולכבותו כל הזמן לפי הצורך אין אנו דנים את הכלי כשהוא מכובה כמקולקל (וכדבריו שם: "ואדרבה מאוורר כזה שאי אפשר לסוגרו ולעכב תנועתו והוא הולך וסובב כל הזמן אין לך קלקול גדול מזה"), ולכן אין בהפעלתו גדר של תיקון מנא אלא השתמשות בלבד.

באופן דומה מיישב הרב אוירבך מקור נוסף שממנו מוכח לכאורה שאף בתיקון זמני יש איסור תורה והוא מהדין שאסור להשחיז סכין פגום בשבת למרות שתיקון זה הוא זמני בלבד ואחרי שימוש נוסף ייפגם הסכין שנית. ומיישב הרב שגם בזה שייך החילוק הנזכר לעיל, כי סכין פגום נידון כסכין מקולקל ועדיף היה אילו לא היה נפגם לעולם, ולכן תיקון הסכין יכול להחשב כתיקון מנא, מה שאין כן בכלי חשמלי שהדרך לכבותו ולהדליקו מתוך רצון וכוונה תחילה.

...ואם כן מהיכי תיתי יהא אסור להפעיל את המאוורר או את המקרר על ידי זרם חשמלי שגורם תנועתו כיון דבהכנסת הזרם סברא היא דחשיב כמשתמש ולא כמתקן וכמו שמדליק נר ביום טוב אינו חשוב בהדלקתו כעושה כלי שיוכל להאיר והיינו משום דרק לעשות נר בהתחלה הוא דאסור אבל לא כשהנר מוכן ועומד והוא רק מדליק אותו כדי להשתמש בו.

וכיון שעריכה איננה מעשה אומן וגם נעשית בלי שום טורח, ועיין ברשב"א שבת קב ע"ב שהביא מהרמב"ן "שכל כלי שצריך אומן בחזרתו מחייב משום בונה דהוה ליה כעושה כלי מתחלתו שהרי בשעה שנתפרק ואין ההדיוט יכול להחזירה בטל מתורת כלי", וכן מבואר שם בתוספות ד"ה האי וכמעט שכל הראשונים כתבו שם בהאי לישנא, ולפיכך שפיר סברי דליכא איסור תורה בעריכת שעון כיון שהעריכה אינה מעשה אומן וכל הדיוט רגיל תמיד לעשותה בכל יום ולכן שרי.

וגם משמע מגמרא שבת עה ב ומכל דברי הפוסקים דמלאכת מכה בפטיש היינו דוקא בכהאי גוונא שהוא ממש גמר מלאכה, וגם יותר נראה דהחשיבות של מעשה רב הוא לא בגלל התוצאות אם הן חשובות או לא כי אם מפני שהמעשה עצמו יש בו טורח גדול לעשותו או שהתיקון נשאר בו לעולם, וכאן בהכנסת זרם אף שהתוצאה מפעולה זו חשובה מאד, מכל מקום כיון שהוא כבר ערוך ומתוקן לכך ומצד עיקר המעשה הוה ליה רק מלתא זוטרתא וגם לא מתקיים, ורגילין לעשותו תדיר בכל עת ובכל שעה מסתבר שאין זה חשיב מכה בפטיש, ויבואר בעזרת ה' יותר במקום אחר[22].

22. בדבריו אלה בא הרב אוירבך לענות על כמה מהסברות שנאמרו להחמיר בהדלקת חשמל בשבת (וביניהם שנאמרו על ידי החזון איש): א. בהפעלת חשמל נכנס זרם אלקטרונים מבחוץ המשנים קצת את תכונת המתכת וממגנטים אותו או עושים בו שינויים אחרים המאפשרים את כוח התנועה, לכן אפשר שהכנסת הזרם אינה נחשבת כהשתמשות עם מכונה שעשויה מכבר אלא הרי זה דומה כאילו הזרם עושהו עכשיו לכלי כיוון שמבלעדי הזרם אין למכונה כלל שום סגולה של מכונה; ב. אין זה דומה לכלי של פרקים שחסר רק קירוב חלק אל חלק ואין בו שום שינוי יסודי בגוף הכלי; ג. מסתבר שכלי שצריך לתקעו במעשה רב של יתדות ומסמרים ולפרקו על ידי צבת, גם אם הדרך לפרקו ולחברו כמה פעמים ביום יש בו איסור בונה או מכה בפטיש, ואם כן יש לומר שהפעלת החשמל וכיבויו יתכן להחשיבה כמעשה רב וכתקיעת יתדות, אפילו שבעיני הבריות נראית כדבר קל, שהרי רק על ידי הזרם הוא חיותו של הכלי ובלי הזרם הכלי הוא כגוף בלי נשמה, ואם כן בכל פעם שלוחץ על הכפתור הרי זה כעושה את הכלי מחדש; ד. משמע

11. ראיה להיתר מכוס של פרקים

הרב אוירבך מביא ראיה לדבריו מכוס של פרקים; כתב הטור (סימן שיג סעיף ו) שכוס של פרקים (כוס העשויה מכמה חלקים שהרגילות היא לחברם זה בזה בשעת השימוש ואחר כך לפרקם) שאין רגילות לתקעם ולהדקם חזק זה בזה, מותר לחבר אותה ולפרקה בשבת באופן רפוי ואין זה נחשב עשיית כלי, אף על פי שבשעה שהיא מפורקת אינה ראויה לשום שימוש. ומכאן שכלי העומד לפירוק וחיבור תדיר אין בו משום מתקן מנא גם אם בשעת הפירוק אינו משמש ככלי. יתרה מזאת, הט"ז שם (סימן שיג, ז) כתב שגם מי שמחמיר בכוס של פרקים (כמובא במחבר וברמ"א שם[23]) אין זה אלא בכוס שעיקר תשמישה שלא על ידי פירוק, אך בבקבוק שיש לו פקק הברגה, אפילו אם מבריג את הפקק בכח חזק לבקבוק עד שנחשב כתקוע, אין זה נידון כגמר מלאכה. הסבר הדברים הוא שמאחר וכך צורת שימושו של כלי זה אין הוא נידון כמקולקל אפילו בשעה שהוא מפורק.

מדין זה ראיה לכלי חשמלי, שהיות והדרך והרגילות להפעילו ולכבותו תדיר ובקלות, אין הפעלתו נחשבת כגמר מלאכה וכבונה, ואין כיבויו נחשב כסותר. כפי שניתן לראות בדברים שציטטנו לעיל מתשובתו של הרב אוירבך, ישנם טעמים נוספים להיתר, כגון הסברא המבוארת בדברי הראשונים שמלאכת

ברמב"ם שחיוב מכה בפטיש אינו חד פעמי וניתן להתחייב פעמים הרבה על מכה בפטיש בכלי אחד כשעושים מעשה רב לתיקון הכלי, וכאן יש סברא להחשיב את הפעלת החשמל כמעשה רב כפי שנתבאר כיוון שהזרם עושה שינוי גדול בגוף הכלי;

כנגד כל הסברות הללו מכריע הרב אוירבך שאין בהפעלת החשמל משום מכה בפטיש מכמה סיבות: א. מכה בפטיש שייך דווקא כשחסר בכלי תיקון שהאומנים רגילים לעשות ונשאר בתיקונו לעולם; ב. גם מי שאסר עריכת שעון בשבת זהו רק משום שהשעון נחשב כמקולקל כשאינו פועל; ג. בשלחן-ערוך-הרב מבואר שבכלי שהדרך לפרקו ולחברו כמה פעמים ביום לא שייך איסור מכה בפטיש גם אם מחברים אותו בגבורה ובאומנות, ואם כן אפילו אם הפעלת החשמל היתה נחשבת כמעשה רב אין לאסור כי החיבור אינו עומד לקיום כלל; ד. מהגמרא ומרוב הפוסקים משמע שאיסור מכה בפטיש שייך דווקא בגמר המלאכה ממש; ה. נראה יותר שהגדרה של מעשה רב שנחשבת הכאה בפטיש תלויה במעשה ולא בתוצאה, ולכן דווקא כשיש במעשה עצמו טורח ואומנות הרי זה מעשה רב, אך בהפעלת החשמל שהמעשה הוא מעשה קל וקטן של הדלקת כפתור אין זה בגדר מעשה רב למרות שהתוצאה שנעשית היא תוצאה חשובה מאד.

23. וכן פסק המשנה ברורה (שיג, מו) שאין להקל בזה אלא בשעת הדחק לצורך שבת.

מכה בפטיש שייכת רק במעשה אומן ובטרחה מיוחדת ולא במעשה קל ופשוט שכל הדיוט רגיל לעשות. עם זאת יסודו המרכזי של הרב אוירבך הוא שהפעלת מכשיר חשמלי אינה בגדר **יצירת** כלי אלא בגדר **השתמשות** בכלי קיים.
ננסה להבהיר את דבריו.

12. האם הגבהת קביים היא תיקון מנא?

זכורני כי בצעירותי היה לי ויכוח עם מורי ורבי הרב בן ציון פריימן זצ"ל; הויכוח היה האם מותר לשנות את הגובה של קביים הניתנים להגבהה והנמכה (כמו גם בסטנדרים מסוימים).
הרגילות היא שאם הקביים בשימושו של אדם גבוה הוא מאריך אותם לגובה למשך כל זמן שימושו, ואילו אדם נמוך מנמיך את הקביים ומשאיר אותם נמוכות. אין דרך להעלות ולהוריד את הגובה כל הזמן. אני סברתי שיש בזה איסור של תיקון מנא, אולם הרב פריימן נקט בברירות שאין בזה תיקון מנא. אין אתה מתקן כלום. הסטנדר שלך הוא בסדר גמור. אתה מסדר אותו לפי הגודל שאתה צריך, אבל אין אתה משנה אותו ממהותו[24].

---

24. בגמרא שבת (מז, א) כתוב: "המחזיר קנה מנורה בשבת חייב חטאת קנה סיידין לא יחזיר ואם החזיר פטור אבל אסור". ופירש רש"י: "קנה מנורה שיוצאים ממנה קנים לנרות הרבה ונוטלין הימנה ובשעת הצורך מחזירין אותן. קנה של סיידין הטחין ומלבנין הבית בסיד יש להם קנה של פרקים ונותן מטלית בראשו ושורין בסיד מחוי וטח את הבית וכשהוא טח מלמטה אי אפשר לו אלא בקנה קצר וכשהוא הולך ומגביה מוסיף קנה על קנה ומאריכו פטור שאין זה גמרו שהרי צריך לחזור ולפרקו תמיד". מבואר בפשטות מדברי רש"י שהחילוק בין המרכיב קנה מנורה בשבת שחייב חטאת לבין המרכיב קנה של סיידין (מעין מוט שבראשו מברשת של צבע שניתן להאריך אותו על ידי הרכבת תוספת קנה) שפטור מחטאת הוא שהמרכיב מנורה עושה זאת לזמן ממושך ואילו המרכיב תוספת לקנה של סיידין מרכיב אותו לזמן קצר כי הקנה עומד לקיצור והארכה לשימושים אחרים [וראה בחזון איש (אורח חיים סימן נ אות ט) שביאר את החילוק באופן אחר].

ולכאורה יש לדמות את הנידון של הגבהת והנמכת הסטנדר לגמרא זו, ואם כן הדין יהיה תלוי האם רגילים להגביה ולהנמיך את הסטנדר לעתים מזומנות שאז יהיה זה דומה לקנה של סיידין או לעתים רחוקות ואז יהיה מקום לדמות זאת למנורה של פרקים, וכן כתבו בשו"ת מנחת יצחק (חלק ט סימן לה) ובאור לציון (חלק ב פרק כז אות ג) ובמנוחת אהבה (חלק ג פרק כג הערה 102).

מה שאמר הרב בן ציון פריימן לעניין הקביים הוא מה שאומר הרב שלמה זלמן אוירבך לגבי החשמל. הגדרת הדברים היא שהפעלת חשמל בכלי חשמלי היא שימוש בכלי ולא יצירה חדשה.

13. גדר מלאכה בשבת - התקדמות ויצירה

על מנת להבין את הדברים יותר נקדים יסוד גדול במלאכות שבת. כתוב במשנה בשבת (עג, א):

אבות מלאכות ארבעים חסר אחת... הבונה והסותר... המכה בפטיש.

ובמשנה בהמשך המסכת (קב, ב):

הבונה; כמה יבנה ויהא חייב? - הבונה כל שהוא. והמסתת, והמכה בפטיש ובמעצד, הקודח כל שהוא - חייב. זה הכלל: כל העושה מלאכה, ומלאכתו מתקיימת בשבת - חייב.

במקום אחר עסקנו בדברי המשנה שהבונה כלשהו חייב והראינו שיש חידוש במלאכת בונה שחייב בה אפילו על כלשהו, לעומת שאר מלאכות שבת שאין חייב בהן על כלשהו אלא על שיעור מסוים יותר מכלשהו[25]. כאן נתייחס

אולם בשו"ת שבט הלוי (חלק ו סימן לב) כתב שאין דמיון בין הסטנדר לבין קנה של סיידין ומנורה של פרקים, כי בסטנדר או בקביים אין מוסיפים חלקי כלי אחרים שאינם בכלי שנוכל לדונם כעשיית כלי חדש, אלא מגביהים ומנמיכים את חלקי הכלי שכבר קיימים בו ובכל מצב שהם הכלי הוא בגדר כלי שלם, ואם כן הידוק הקביים במצב גבוה או נמוך אינו בגדר בניית כלי חדש אלא רק בגדר הידוק הכלי הקיים לצורך תשמישו (וזו מעין סברת הרב פריימן המובאת כאן). לסברא זו הסכים גם בחזון עובדיה (הלכות בונה פרק ה, ז) וכן פסקו הגאון הרב שלמה זלמן אוירבך (שלחן שלמה סימן שיג, ז), הרב אלישיב (הובאו דבריו בספר ארחות שבת פרק ח אות ס) ועוד.

25. עיקר היסוד שביארנו שם הוא כי מהותה של מלאכת בונה היא צירוף של הרבה משהויין לדבר אחד גדול, ולכן כל משהו ומשהו עומד בפני עצמו ויש לחייב עליו בשבת. הגמרא מביאה ראיה מהמשכן שבמלאכת בונה חייב על משהו גם אם הוא לא חשוב בפני עצמו, (ובמלאכת בונה אין איזה שיעור ביניים קטן שיש לו חשיבות בין תחילת המלאכה לסוף המלאכה כמו שתי תפירות במלאכת תופר או שיעור גרוגרת במלאכות אחרות). עוד הוספנו להסביר שם שלכן דווקא במלאכת בונה בחרה המשנה להביא את הכלל שכל העושה מלאכה והיא מתקיימת חייב עליה בשבת אף שכלל זה שייך גם למלאכות שבת האחרות ולא רק למלאכת בונה. המשנה

לקטע השני של המשנה שאומרת כלל שכל העושה מלאכה ומלאכתו מתקיימת בשבת חייב. המשנה באה להדגיש נקודה יסודית במלאכות שבת והיא שההגדרה של מלאכת שבת היא שעושים פעולה שיש לה קיום, פעולה שמקדמת במשהו את האדם ואת העולם[26].

נוכל לעבור על כל הרשימה של ל"ט המלאכות ולראות שכמעט בכל המלאכות נעשית פעולה של יצירה כלשהי או של שינוי מצב שמקדמים את האדם בדרך למטרה מסוימת ואינם עומדים להתבטל ולחזור למצבם הקודם. גם באותן מלאכות שאינם סוף מטרתו של האדם, הרי שלאחר שעשאן נעשתה פעולה קיימת ועומדת שאין האדם מבטל אותה אלא היא משמשת אותו כשלב ביניים להגיע למטרתו הסופית.

לדוגמא:

"הזורע" – מניחים זרעים באדמה במטרה שיגדלו. אין דרך להוציא את הזרע מהאדמה לפני שיכה שורש ויצמח.

"הקוצר" – קוצרים את מה שצמח באדמה. מעתה אין יכולת לאדם להחזיר את המצב לקדמותו.

"הצד" – על ידי צידת בעל החי יצר האדם מצב חדש בו הבהמה נתונה לרשותו והוא יכול להשתמש ולעשות בה כרצונו. אדם אינו צד בהמה על מנת לשחרר אותה אלא על מנת לשחוט אותה ולאכול אותה.

14. עיון במלאכות שלכאורה אינן מתיישבות עם יסוד זה

אמנם ישנן ארבע מלאכות שלכאורה יוצאות מכלל זה: א. מעמר; ב. בורר; ג. קושר; ד. מוציא מרשות לרשות, אך בעיון נוסף נוכל לראות שגם במלאכות אלו יש יצירה והתקדמות.

רצתה לפרש למה במלאכת בונה חייב על כל משהו אפילו אם אין בו ממש חשיבות עצמית – כי סוף סוף על ידי המשהו הזה שבנה הוא עשה פעולה מתקיימת שעומדת בשביל האדם כשלב נוסף להשגת מטרתו.

26. וראה מעין זה בשו"ת הר צבי (אורח חיים חלק א סימן קפט): "דגדרי מלאכת מכה בפטיש הוא שגומר את הדבר ומעמידו על תיקונו – שיהא דבר מתוקן יותר מבתחלה, ולפי זה יש מקום לומר דלא מצינו מכה בפטיש אלא באופן שהתיקון הוא ענין המתקיים, רוצה לומר שהחפץ או המאכל עומד קיים בתקונו".

א. ה**מעמר** אוסף את הפירות שקצר למקום אחד. לכאורה אין כאן פעולה של יצירה כי בסך הכל ריכז את הפירות לערימה אחת ובכל רגע יכול לפזר את הערימה ולהחזיר את הפירות למצבם הקודם. אולם האמת היא שפעולה זו היא חלק מתהליך ארוך יותר והיא מקדמת את האדם שלב נוסף בתהליך עבודת האדמה. אין המעמר חייב אלא במקום גידולו. דרכו של בעל האדמה היא שלאחר שהוא קוצר הוא אוסף את כל הפירות לערימה אחת ושוב אין הפירות עומדים לפיזור אלא מוכנים להמשך התהליך של עיבוד הפירות והכנתם לאכילה. אחרי העימור ניתן לקחת את הפירות בקלות למקום הדישה והבירור. אין זה מצב זמני שעומד להחזרה למצב הקודם.

ב. גם במלאכת **בורר**, אמנם ניתן להחזיר את הפסולת שהפרידו מהאוכל ואם כן לכאורה לא התחדש כאן כלום, אולם עיקר מלאכת בורר היא תיקון האוכל מחתיכות הפסולת המעורבות בו ותיקון זה הוא בגדר יצירת מצב קיים ורצוי שרוצים לקיימו. ואכן, מחמת האפשרות הקלה לחזור למצב הקודם לא כל ברירה נחשבת למלאכה אלא רק באופנים ובתנאים מסוימים:

- עיקר המלאכה היא ברירת הרע מהטוב, הפסולת מן האוכל, ואם בורר את האוכל מן הפסולת לשם שימוש מיידי אין אנו דנים את הפעולה באופן זה כיצירת מצב של אוכל מתוקן, אלא רק כלקיחת אוכל מתערובת לשם אכילתו.
- אם הברירה נעשית לשם שימוש מאוחר ולא לאלתר חייב גם כשבורר אוכל מתוך פסולת. באופן זה שוב אין אנו רואים את פעולתו כדרך אכילה, אלא כמלאכה שבאה ליצור מצב מתוקן וקיים של יצירת אוכל מתוקן.

ג. מלאכת **קושר** גם כן עומדת בקלות לאפשרות של התרת הקשר, ואם כן גם בה אין לכאורה יצירה של פעולה קיימת. אולם זו בדיוק הסיבה שלכן אין חייבים על מלאכת קושר אלא אם כן עושים קשר של קיימא, דהיינו קשר שעומד להתקיים לעולם ולהישאר במצבו המחובר.

ד. רק מלאכת **מוציא מרשות לרשות** יוצאת דופן מכל המלאכות, משום שבמלאכה זו החפץ רק עובר ממקום למקום ועומד לחזור למקומו הראשון לאחר זמן, ואם כן לכאורה לא נוצר בחפץ מצב קיים ועומד. הסיבה שבכל זאת פעולה זו נחשבת מלאכה בשבת היא רק בגלל שישנן פסוקים מפורשים

המגדירים אותה כמלאכה (שלא כשאר המלאכות שלא נצרכו לפסוקים מפורשים אלא נלמדו רק מהיותן במלאכת המשכן). ואכן מטעם זה מגדירים התוספות בתחילת מסכת שבת (ב, א, ד"ה יציאות השבת וד"ה פשט) כ"מלאכה גרועה"[27]. (עיין בפרק יב מדוע בכל זאת נקרא שמה מלאכה – שחידוש התורה הוא שמקומו של החפץ הוא חלק מהגדרת החפץ, אך אין כאן המקום להאריך בדבר).

15. הפעלת החשמל אינה מלאכה המתקיימת

הבנה זו בכל המלאכות תסייע בידינו להבין את דברי הרב שלמה זלמן אוירבך.

אחרי שהבנו ששם מלאכה בשבת הונח רק על עשיית פעולה מתקיימת, נוכל להסיק שאם השתמשנו בחשמל על מנת לפתוח דלת לא עשינו כל מלאכה. כשם שניתן לפתוח את הדלת ביד כך ניתן לפתוח את הדלת בחשמל. אין זה אלא עניין טכני. הכלי מוכן ועומד, והשימוש בכלי על ידי חשמל הוא רק הדרך שהותקנה להשתמש בו.

בניגוד לדעתו של החזון–איש שהפעלת חשמל בכלי בשבת מעירה אותו ממוות לחיים, נוקט הרב אוירבך שהכלי אינו מת וגם אינו שבור או מקולקל. הרי גם כשמכשיר החשמל מכובה, אם נמכור אותו, נקבל את כל שוויו.

מכל זה נמצינו למדים שטענת הרב שלמה זלמן אוירבך כלל אינה מהפך בהבנה. זהו הפשט הפשוט של המשנה ששם מלאכה בשבת אינו שייך אלא במלאכה המתקיימת.

ומעתה, אם באמצעות החשמל עושים מלאכה מל"ט מלאכות שבת, כגון שעל ידי החשמל האדם מבשל או בונה, נראה שאכן יש בדבר איסור דאורייתא כאילו עשה מלאכה זו בידיים ממש, שהרי היום כך היא הדרך לעשות דברים

27. בתוספות שם משמע שהטעם שהוצאה היא מלאכה גרועה הוא כי מה ההבדל אם הוציא את החפץ מרשות היחיד לרשות הרבים שחייב לבין אם הוציאו מרשות היחיד אחת לרשות היחיד אחרת שפטור. אולם באור זרוע (ח"ב סימן פב) בשם רבנו תם כתב בסגנון אחר, שמלאכת הוצאה גרועה היא משום שאין בה שינוי בגוף החפץ כבשאר מלאכות עיין שם. גם המאירי בתחילת מסכת שבת (ב, א, ד"ה אמר המאירי) בהסבירו מדוע מסכת שבת פותחת דווקא במלאכת הוצאה כותב: "מפני שאינה דומה לשאר מלאכות, עד שהדעת מפקפקת להיותה נקראת מלאכה".

באמצעות החשמל[28]. אבל אם החשמל אינו עושה שום יצירה אלא פעולה בעלמא בלבד, כגון שהחשמל פותח את הדלת (שזוהי אחת הפעולות הכי נחוצות בחוץ לארץ כאמור לעיל) איזו מלאכה יש בדבר?! אותו אדם שפתח את הדלת על ידי החשמל לא תיקן שום דבר, לא עשה כלי ולא גמר כלי. הכלי גמור ואין מפעיל החשמל אלא משתמש בו.

מטעם זה אומר הרב אוירבך בצורה ברורה כפי שמפורש בתשובה שלו, שמעיקר הדין היה צריך להיות מותר לחבר מאוורר בשבת, כי מה עושה המאוורר - הוא מסתובב ודוחף את האויר. הזזת הרוח אינה מלאכה. פעולה זו עושה כל אדם שחם לו - לוקח דף ומנענע בו כדי לאוורר את פניו, ואין בה כל איסור בשבת. ממילא, אם מה שעושה המכשיר החשמלי זה דבר שאינו מלאכה, אז באמת אין בזה איסור בונה וסותר.

בפועל - אנו נזהרים בשבת גם בזה ולהלן נראה את השיקולים לכך, אבל מעיקר הדין מותר לחבר מאוורר לחשמל.

הרב אוירבך התיר למעשה לאמו הזקנה להפעיל ולכבות את מכשיר השמיעה שלה גם בשבת עצמה. אמנם הרב עמאר כתב במכתבו הנזכר שלדעתו דבר זה אסור בשבת, ומי אמר שהתקבלה ההלכה כדברי הרב אוירבך בזה. אך לדעתי דברי הרב אוירבך הגיוניים מאד ומתיישבים עם עיקר היסוד של מלאכת שבת כאמור לעיל.

נעבור כעת לאפשרות השנייה של איסור בהפעלת חשמל, ולפיה יש בהפעלת חשמל איסור מדרבנן.

16. איסור חשמל בשבת משום איסור מוליד

דעה נוספת נאמרה בפוסקים לאסור הפעלת חשמל בשבת באיסור דרבנן מחמת איסור מוליד. דעה זו נקבעה להלכה על ידי הגאון רבי יצחק שמלקיש (מגדולי גליציה) בשו"ת **בית יצחק** (בתוכן העניינים יורה דעה חלק ב):

הנה בפנים דברתי אודות נר עלעקטרי אזכיר בזה בדין אם רשאים לדבר בשבת

28. ראה דוגמא לדבר במסכת בבא קמא (דף ס, א) שהזורה ורוח מסייעתו חייב משום מלאכת זורה כי כן דרכה של המלאכה. וראה לעיל בהערה 2 מראה-מקום לעיון בנושא.

על ידי מכונה הנקראת טעלעפאן. והנה לפי עניות דעתי יש איסור בדבר ושומר נפשו ירחק מזה. כי מלבד מה שמוכרח המדבר במכונה כזאת להכות מקודם בפעמון עת ירצה לדבר וזה אסור משום משמיע קול יש לאסור עוד משום דעל ידי סגירת זרם העלעקטרי נולד כח עלעקטרי וזה אסור בשבת דכמו בסחופא כסא אשיראי אמרינן בביצה כג דאסור משום דמוליד ריחא הוא הדין דאסור לעשות עלעקטרישע פערבינדונג בשבת.

מהו איסור מוליד?

יש כמה מקורות בהלכה מהם ניתן ללמוד שחכמים אסרו ליצור בשבת או ביום טוב דבר חדש אפילו אם אין ביצירת אותו הדבר איסור תורה[29].

17. מוליד בהדלקת אש

במסכת ביצה (לג, ב) מבואר שאסור להדליק אש ביום טוב משום איסור מוליד[30]. כשאדם לוקח גפרור ביום טוב ומוציא אש, האיסור שיש בזה הוא איסור דרבנן של מוליד. ומדוע אין בזה איסור דאורייתא? נראה כי הטעם הוא שהמדליק אש אינו עושה דבר ולא יוצר דבר, הדלקת האש היא רק אמצעי ליצור חום של הבערה. באמצעות ההבערה אפשר לבשל ולחמם ולעשות הרבה דברים והיא אכן מלאכה דאורייתא (אלא שהותרה ביום טוב משום ההיתר לעשות מלאכת אוכל נפש), אך עצם יצירת האש אינה מלאכה[31].

---

29. יש לשים לב להבדל בין איסור "מוליד" לאיסור "נולד". איסור "נולד" הוא איסור השייך להלכות מוקצה, שהאדם מקצה דעתו מחפץ שלא היה קיים לפני יום טוב או שבת ולכן חפץ זה הוא מוקצה, לעומת זאת איסור "מוליד" הוא איסור לעשות פעולה המולידה יצירה חדשה בשבת או ביום טוב.

30. "אין מוציאין את האור (אש). מאי טעמא משום דקא מוליד ביום טוב".

31. ביתר ביאור, הבערה היא כשיש לאדם אש ואיתו שורף משהו, כגון מבעיר עצים, ובזכות זה יכול לבשל. ההבערה היא מהמלאכות המיוחדות כי ההבערה בעצמה היא קלקול. הלוא האדם הופך את העצים שלו לאפר. הסיבה שבכל זאת נחשבת מלאכה, היא כי בזכות הקלקול הזה נוצר חום שעל ידו ניתן לבשל. ולכן הגמרא אומרת: כל המקלקלין פטורים חוץ מהמבעיר. המבעיר, אף על פי שיש בזה קלקול הינו יוצא מן הכלל (בספרי על יום טוב הארכתי בעניין הזה הרבה אבל אין זה המקום).

יצירת האש היא לא איסור, ההבערה היא האיסור[32].
(מתוך כך אנו יכולים ללמוד שוב שההסתכלות של הרב שלמה זלמן אוירבך על גדרי מלאכת שבת שהבאנו לעיל היא הנכונה. הלוא אין דבר שנראה יותר כיצירה של דבר חדש מאשר הדלקת אש. זה כמו "ויהי אור", אדם משתמש בשני אבנים ועל ידם מוציא ניצוץ של אש. ועם כל זאת אין בזה איסור דאורייתא אלא איסור דרבנן של מוליד כי סוף סוף אין כאן דבר העומד ומתקיים ואין כאן מציאות שהשתנתה).
על כל פנים מבואר בגמרא שהדין שנאמר במשנה שאין מוציאין את האור ביום טוב איסורו הוא משום מוליד אש, ומכאן שאין להוליד דבר חדש ביום טוב. וכן מבואר בדברי המאירי בסוגיה (ביצה לג, ב):

וטעם איסור כל אלו שכל המצאת דבר ממה שאינו, אסור אף לצורך אוכל נפש.

כלומר זו גזירה מיוחדת שקבעו חכמים שאין להתירה משום אוכל נפש. ובטעם הדבר נראה שאף שמן התורה אין זו מלאכה כי אין ביצירת האש דבר של קיום, יש בה נראות של מלאכה יותר מכל המלאכות ולכן לא ראו חכמים להתירה משום אוכל נפש.

18. דעת הרמב"ם על איסור הולדת אש

הרמב"ם (הלכות יום טוב פרק ד, א) כתב שהאיסור להוציא אש ביום טוב הוא משום שהיה אפשר להמציא את האש כבר מערב יום טוב, ובהשגות הראב"ד השיג עליו שהיה לו לומר את הטעם הכתוב בגמרא דהוי מוליד ביום טוב ואין כאן הכנה, ומבואר בדברי הראב"ד שהבין בגמרא שהאש אסורה משום נולד והוי כמוקצה כמו ביצה שנולדה ביום טוב.
ובמגיד משנה שם דחה את דברי הראב"ד וכתב שאין לאסור אש משום מוקצה של נולד כי אין משתמשים באש לכשעצמה כמו בביצה אלא כאמצעי

32. יסוד זה ניתן לראות גם בדברי הפרי מגדים (אורח חיים, תקב, משבצות זהב א) שכתב שבהוצאת ניצוץ אין משום מבעיר אלא אם כן ניצוץ זה נאחז בדבר מה ומבעיר אותו, ומכל מקום אסור ביום טוב משום מוליד כי נראה כמלאכה. לעניין הניצוץ היוצא בשעת חיבור וניתוק חוט החשמל לשקע שבקיר האריכו הפוסקים שאין בזה איסור לא מן התורה ולא מדרבנן מכמה טעמים ויש שהחמירו בדבר, עיין אנציקלופדיה תלמודית כרך יח ערך חשמל הערות 193–175.

לבשל ולאפות, אלא האיסור הוא משום שהיה לו להוליד את האש בערב יום טוב ולא לחכות ליום טוב. ובט"ז כתב שלדברי המגיד משנה האיסור הוא משום שמכשירי יום טוב שאפשר לעשותם מערב יום טוב אסור לעשותם ביום טוב מדאורייתא. אך הקשה הט"ז (אורח חיים תקב, א) שאם כן במקום שמשתמש באש לחימום גופו שאז אין זה מוגדר כמכשירי אוכל נפש אלא כאוכל נפש ממש, היה צריך להיות מותר להדליק אש בתחילה ביום טוב ולא משמע כך מסתימת הפוסקים.

ולכן כתב הט"ז יסוד חדש שהתורה לא התירה מלאכת אוכל נפש אלא באוכל שכבר קיים בעולם וצריך לתקנו, אך להמציא אוכל נפש יש מאין לא התירה התורה וזו כוונת הגמרא לפי הרמב"ם (ומצד מכשירי אוכל נפש גם כן אסור מדאורייתא כי היה יכול להדליק את האש מערב יום טוב וכנכתב לעיל). ולפי דבריו, הדלקת האש אסורה משום הבערה ולא משום מוליד.

אולם בפירוש ברטנורא על המשנה כתב שהאיסור להדליק את האש ביום טוב הוא משום שהולדת האש דומה למלאכה ויש בזה איסור דרבנן וכן משמע מפשטות דברי הגמרא. וראה עוד בשו"ת ומצור דבש סימן ח–ט שהאריך מאד בבירור דברי הרמב"ם והראשונים בנידון זה.

ולהבנת דברי הרמב"ם נראה לפרש שאכן יש שני איסורים בהדלקה: א. יצירת האש שהיא איסור דרבנן של מוליד; ב. ההבערה שבאה מיד אחריה.

והנה ההבערה הותרה ביום טוב כי היא מלאכת אוכל נפש ומה שנשאר זה איסור יצירת האש שהוא איסור בפני עצמו. אלא שלכאורה היה מקום להתיר גם איסור זה ביום טוב משום מלאכת אוכל נפש, שהרי כשם שמתירים איסור מן התורה של הבערה משום אוכל נפש כמו כן מסתבר להתיר גם איסור דרבנן של מוליד משום אוכל נפש, ועל זה אומר הרמב"ם שאיסור זה לא הותר בגלל שהיה יכול לייצר את האש מערב יום טוב ולא לחכות ליום טוב. (והסיבה שהגמרא הוצרכה להמציא איסור חדש של מוליד ולא הסתפקה באיסור הבערה היא משום שאחרי שהותרה ההבערה לצורך יום טוב אין סברא להבחין בין תחילת ההבערה שהיה אפשר לעשותה מערב יום טוב ולאוסרה לבין העברת אש קיימת ביום טוב ממקום למקום שהיא צורך אוכל נפש

שהלוא בשני המקרים מבעירים בפועל חומר בעירה חדש, אבל אם הם שני איסורים שונים מובן ששייך להבחין ביניהם)[33].

19. מקורות נוספים לאיסור מוליד

ישנם שלושה מקורות נוספים לאיסור מוליד בהלכה: א. הולדת ריח בבגד; ב. ריסוק שלג; ג. השמעת קול[34].

א. **הולדת ריח** - בגמרא ביצה (כג, א) מובאת דעת רבה ורב יוסף שאסרו להוליד ריח בכל כלי שהוא, כגון על ידי הנחת עשבי בשמים על בגד או על כלי כדי שיספגו את הריח, וכתב רש"י (ד"ה דקמוליד ריחא):

ואסור מדרבנן שמוליד דבר חדש קרוב הוא לעושה מלאכה חדשה.

ב. **ריסוק שלג** - נאמר במסכת שבת (נא, ב):

אין מרסקין לא את השלג ולא את הברד בשבת בשביל שיזובו מימיו, אבל נותן

---

33. בספר שלחן ערוך כפשוטו (הלכות יום טוב סימן תקב הערה 1) הבאנו דברי כמה פוסקים שרק בזמן חז"ל שהדלקת אש היתה כרוכה בטורח ומאמץ היו רגילים לשמור כל העת אש דלוקה, ולכן אם לא עשה זאת מערב יום טוב הרי זה נידון כמכשירי אוכל נפש שהיה יכול לעשותן מערב יום טוב ואסור, ברם בזמן הזה שהדלקת אש נעשית בקלות יתרה ואין דרך להדליק אש מראש ולשמרה, אין לאסור מחמת שהיה ניתן להדליק את האש בערב יום טוב. וכתבנו שם שלכתחילה יש להחמיר כדעת המשנה ברורה ורוב הפוסקים שגם בזמן הזה יש איסור בהדלקת האש, אך בשעת הדחק כגון אם כבתה האש ואי אפשר לקחת אש משכן ניתן להקל בדבר לצורך שמחת יום טוב (וכן נקט בפניני מועדים פרק ה הלכה א).

לפי דברינו כאן, תהיה שאלה זו תלויה במחלוקת הראשונים בגדר איסור הדלקת אש ביום טוב - לפי המאירי אין היתר בדבר כי סוף סוף יוצר אש חדשה וזה נאסר גם לצורך אוכל נפש, אולם לפי הרמב"ם הנוקט שהאיסור להדליק אש הוא כי היה לו להדליק מערב יום טוב אם כן בזמן הזה שאין דרך להדליק אש מראש יש מקום להתיר.

34. מקום נוסף בו הגמרא משתמשת במושג "אולודי קא מוליד" הוא לעניין הולדת חום; בגמרא שבת (מח, א), כאשר בבית ריש גלותא הניחו כלי עם מים קרים על גבי מיחם בשבת והמים התחממו גער בהם רבה, והסביר לרבי זירא שאין זה דומה להנחת מיחם על גבי מיחם כי כאן "אולודי קא מוליד". לכאורה מבואר בסוגיה זו איסור הולדת חום חדש במים, אולם למעשה נקטו רוב הפוסקים שהאיסור הנלמד מגמרא זו אינו משום דיני מוליד אלא נובע מדיני הטמנה בדבר המוסיף הבל או מדיני בישול (שיש חשש שהמים הקרים יבואו לידי בישול) וכך ננקט גם בשלחן ערוך, ולכן פסק בשלחן ערוך (סימן רנג) שאם מניחים קדרה קרה ליד אש באופן שאין חשש שהקדרה תגיע לשיעור בישול אין איסור בדבר למרות שהקדרה מתחממת.

הוא לתוך הכוס או לתוך הקערה, ואינו חושש.

נחלקו הראשונים בטעמי האיסור וגדריו:

רש"י (ד"ה כדי שיזובו) הסביר את טעם האיסור משום שמוליד מים בשבת "ודמי **למלאכה, שבורא המים האלו**". וכתב הסמ"ג שלדבריו לא אסרו אלא ריסוק בידיים, אך אם נמחה ממילא – מותר.

בעל התרומה (סימן רלה; וכן כתב הרא"ש בשמו) אסר לחמם פשטידה בשבת קרוב למדורה, משום שהשומן הוקרש ונימוח, והוה ליה נולד, ודימה זאת לדין המבואר בגמרא שאין מרסקין את השלג. ומדבריו מבואר שגדר האיסור הוא להוליד בשבת נוזל מתוך דבר מוצק לא רק בפעולה ישירה של ריסוק אלא גם בפעולה עקיפה.

אולם הרמב"ם והר"ן כתבו שהאיסור הוא משום גזרה שמא יבוא לסחוט פירות העומדים למשקים. ולדבריהם אין קשר בין איסור זה לאיסור מוליד כלל.

ג. **השמעת קול** – במסכת עירובין (דף קד, א):

> **עולא איקלע לבי רב מנשה, אתא ההוא גברא טרף אבבא** (הקיש על הדלת באגרופו והשמיע קול - רש"י). **אמר: מאן האי? ליתחל גופיה דקא מחיל ליה לשבתא** (דקסבר כל אולודי קלא אסור - רש"י). **אמר ליה רבה: לא אסרו אלא קול של שיר.**

אביי ממשיך להקשות מכמה מקרים שמהם "שמע מינה אולודי קלא אסור" והגמרא דוחה שניתן ללמוד שהאיסור באותם מקרים הוא מסיבה אחרת.

בדברי הראשונים מובאים שתי דעות להכרעת ההלכה: א. יש האוסרים מחמת עצם הולדת הקול וכדעת עולא (רבנו חננאל והגר"א[35]); ב. יש האוסרים רק בכלי שיר ומשום גזרה שמא יתקן כלי שיר (רמב"ם הלכות שבת, כג, ד, ושולחן ערוך שלח–שלט).

כפי שראינו, רש"י בכל הדינים הנזכרים לעיל (הולדת אש, הולדת מים והולדת ריח) מסביר שאיסורם הוא משום שמוליד בשבת ויום טוב דבר חדש ופעולה

---

35. ועיין במהר"ם מרוטנבורג (הובא בהגהות מיימוניות) והגר"א שכתב שגם לעולא אין איסור אלא במקום שמתכוון להשמעת קול ולא כשהקול נוצר בדרך אגב.

זו נראית כמלאכה. אך מצד שני, בכל המקורות הנזכרים לעיל ראינו שיטות ראשונים אחרות שהסבירו את טעם האיסור באופנים אחרים.

20. פסיקת המחבר והרמ"א באיסורי מוליד השונים

כשנבוא לבחון את פסיקת המחבר והרמ"א בעניין כל הדינים הללו נמצא כי הרמ"א חשש בכולם לשיטת רש"י שאסר משום מוליד, ואילו מדברי המחבר משמע בכל המקומות שנקט כדעת הראשונים שאין איסור משום מוליד[36].

א. את איסור הולדת ריח בבגד כלל לא פסק המחבר להלכה (ונסמך בזה על הרמב"ם והרי"ף שגם הם לא העתיקו דין זה[37]) ורק הרמ"א (סימן תקיא סעיף ד) הביאו.

ב. ביחס לאיסור לרסק שלג ולהופכו למים פסק המחבר כדעות הראשונים שהאיסור הוא משום גזרה שמא יסחט ולכן פסק (בסימן שיח סעיף טז) שמותר להניח שומן בכלי ליד מקור חום אף על פי שהשומן חוזר ונימוח, אולם הרמ"א פסק להחמיר בזה לכתחילה כדעת ספר התרומה שהאיסור הוא משום שנולד דבר חדש בשבת, ובמקום צורך גם הוא הסכים להקל.

ג לעניין איסור השמעת קול בשבת כתב המחבר (באורח חיים סימן שלט סעיף ג): "אין מטפחין... ולא מספקין... ולא מרקדין... **גזירה שמא יתקן כלי שיר**", ובסימן שלח (סעיף א) מבואר בדברי המחבר שאין איסור השמעת קול אלא דרך שיר כי הגזרה היא שמא יתקן כלי שיר, ולכן התיר להקיש על הדלת שלא בדרך שיר. לעומת זאת הרמ"א החמיר שאין להקיש על הדלת במקוש המיוחד לכך. ונראה שגם כאן הלכו המחבר והרמ"א לשיטתם: המחבר אסר רק משום

---

36. אם כנים הדברים שהמחבר לא חשש לאיסור מוליד צריך לומר שהדלקת אש ביום טוב נאסרה באופן מיוחד, ויש לפרש זאת בכמה אופנים: א. כשיטת הט"ז שאיסור הדלקת אש חדשה ביום טוב הוא מדין הבערה ולא מדין מוליד; ב. כשיטת הראב"ד שאיסורה משום מוקצה של נולד; ג. יתכן לומר שבהדלקת אש היתה סיבה מיוחדת לחשוש לאיסור מוליד כי יצירת האש היא ממש יש מאין, ולא כמו נתינת ריח בבגד שאין בה ממש יצירה חדשה אלא הרכבה של שני דברים, או המסת מים שהיא רק שינוי מצב צבירה של דבר קיים.

37. ועיין בראשון לציון (לרבי חיים בן עטר) במסכת ביצה (כב, ב) שכתב שהרי"ף והרמב"ם נקטו שרבא חולק על רבה ורב יוסף וסובר שאין כלל איסור להוליד ריח בבגד.

גזרה שמא יתקן כלי שיר, ואילו הרמ"א חשש גם לאיסור הולדת קול בשבת, ולכן אסר בכל כלי המיועד להשמעת קול[38].

21. דעת הרב אוירבך שאין לחשוש בחשמל לאיסור מוליד

לפי האמור לעיל מתברר שלדעת המחבר אין מקום לחששו של הבית יצחק לאיסור מוליד בחשמל, אולם הרב אוירבך בתשובתו הנזכרת מחדש שגם לבני אשכנז אין לחשוש לאיסור זה בהפעלת זרם חשמל (כשאינו עושה מלאכה בהדלקתו).

38. עיין בבית יוסף (סימן שלח) שהקשה על דעת המהרי"ל (שהיא המקור לדברי הרמ"א), שאם פסק כעולא שחשש לאולודי קול היה עליו לאסור גם להקיש בדלת עם היד ולא רק עם מקוש המיוחד לכך, ואם פסק כרבה היה לו להתיר אפילו עם מקוש כיוון שאין כאן קול שיר. ותירץ הבית יוסף שדעת מהרי"ל היא כרבה אלא שכאשר מקיש בכלי המיוחד לכך יש חשש שיתכוון לקול שיר. גם הלבוש מיישב שדעת מהרי"ל היא כרבה אלא שלדעתו כל כלי שמיועד להשמיע קול נידון ככלי שיר היות ויש חשש שמא יבואו לתקנו.

ולפי זה גם הרמ"א לא חשש להלכה להולדת קול בשבת, ויש לבאר שהטעם בזה הוא שקול הוא דבר לא ממשי ולא ניכר לעין ולכן אין בו יצירה קיימת שניתן לומר שנולדה בשבת (וסברא זו שייכת גם בזרם החשמל).

אולם דעת הרמ"א עדיין טעונה בירור כי מצד אחד בסימן שלט (סעיף ג) (לעניין האיסור למחוא כפיים בשבת) כתב שנוהגים להקל כדעת התוספות שבזמן הזה אין איסור משום שהיום אין לחוש שמא יתקן כלי שיר כיוון שאין אנו בקיאין בתיקון כלי שיר, ומצד שני, בסימן שלח (סעיף א) פסק שיש איסור להקיש במקוש על הדלת. ודבריו צריכים ביאור, שאם בהקשת המקוש בדלת האיסור הוא משום שמא יתקן כלי שיר, הלוא לשיטתו אין לחוש לכך בזמן הזה, ואם האיסור הוא משום הולדת קול מדוע אסר רק בהקשה בכלי ולא ביד (ויש מיישבים שכוונת הרמ"א שהיום אין לגזור שמא יתקינו ויבנו כלי שיר אך עדיין יש לחשוש שמא יתקנו כלי שיר קיימים). וראה באריכות את כל השיטות במאמרו של הרב שמואל לורנץ "השמעת קול בשבת" (עלון שבות 119).

ואולי יש לחדש בדעת הרמ"א הבנה שונה מהבנת הבית יוסף והלבוש, והיא שהסיבה שאסר הרמ"א להקיש בדלת על ידי כלי המיוחד לכך היא כי חשש לשיטת עולא שאסר משום הולדת קול אלא שנקט הרמ"א שלהלכה אין להחמיר אלא כשמשתמש בכלי המיועד להשמעת קול (וזו מעין הרחבה של דברי המהר"ם מרוטנבורג שהובאו בהערה הקודמת הנוקט שגם לעולא אין איסור אלא כשמכוון להשמעת קול ולא בכל הולדת קול).

טעמיו של הרב אוירבך הם כדלהלן:

א. הנה כאשר נתבונן באיסורי מוליד שנאמרו בש"ס נראה שישנו חילוק בין איסור הולדת אש או הולדת מים לבין איסור הולדת ריח. בהולדת אש נוצר דבר חדש ממש שלא היה קיים קודם בעולם כלל כמו יש מאין. גם בהולדת מים מתוך שלג, המים לא היו קיימים קודם לכן כמים ועל ידי הריסוק של השלג נוצרת מציאות חדשה של מים. לעומת זאת בהולדת ריח בבגד אין ממש מציאות חדשה אלא ישנה הרכבה של שני דברים קיימים - הבגד והבושם - שביחד נותנים תכונה חדשה לדבר הקיים שלא היתה לו מקודם - בגד מבושם. ברור שהולדה כזו ודאי נחשבת פחות הולדה מהולדת אש.

אם נדייק בדברי הבית יצחק נראה שדימה את הפעלת החשמל דווקא להולדת ריח ולא להולדת אש או מים. טעמו של דבר הוא משום שגם בהפעלת החשמל אין אנו יוצרים יצירה חדשה שלא היתה קיימת אלא מזרימים חשמל קיים לכלי קיים, וצירופם ביחד נותן תכונה חדשה לכלי.

מעתה בא הרב אוירבך ומחלק בין הולדת חשמל להולדת ריח; אין לאסור מוליד בכלי חשמלי המקבל זרם חשמלי היות והכלי עומד ומיועד לכך ואין הזרם נחשב דבר חדש בכלי. אין לדמות זאת להכנסת ריח לבגד. הבגד אינו מיועד מראש ככלי המיוחד לקבל את הריח הזה, ולכן הכנסת הריח בבגד מוגדת כיצירת בגד עם תכונה חדשה ולכן נאסרת משום "מוליד". אבל בכלי המיועד לכך שכל הזמן יכניסו בו את החשמל המשנה את תכונתו, קשה לקרוא לשינוי התכונה כדבר חדש בכלי. וכך כתב הרב:

> **אבל נראה דכיון שאיסור מוליד הוא רק מפני שנראה כעושה דבר חדש, לכן מסתבר דדוקא אם באמת נעשה דבר חדש כמו הוצאת אש שהניצוץ היוצא הוא לגמרי דבר חדש, או אפילו ריסוק שלג שאף גם זה נראה ממש כדבר חדש שמתחלה היה שלג ועכשיו מים, לכן שפיר אסור בכל ענין. מה שאין כן בההיא דסחופי כסא אשיראי דמה שנראה כדבר חדש הוא רק מפני השינוי שהבגד נשתנה והתחיל פתאום ליתן ריח, בכהאי גוונא נראה דאפשר שרק בדבר שאינו מיוחד לריח אז שפיר נראה כדבר חדש ואסור, מה שאין כן אם הבגד מיוחד ועומד לכך אפשר דבכהאי גוונא אין זה נראה כלל כדבר חדש. וכיון שכן גם כאן המגנטיות והתנודות והולכת הקול לא דבר חדש הוא כלל כיון שכל זה נעשה**

> **בכלים שעומדים ומיוחדים לכך, ולכן כמו שהחזרת מטה רפויה אינה חשובה כעשיית כלי הואיל וכך תשמישה תדיר, כמו כן גם לענין מוליד - אם רגילים תמיד להוליד ולחזור ולהוליד אותו דבר עצמו שכבר נולד קודם וכך הוא תשמישו תדיר, נראה דלא שייך בו כלל איסור מוליד** (שו"ת מנחת שלמה חלק א סימן ט).

אמנם על סברא זו ניתן להתווכח כי סוף סוף יש כאן יצירה חדשה של אנרגיה שלא היתה קודם לכן ואנרגיה זו מורגשת בכלי, אך עדיין ישנם טעמים נוספים כדלהלן.

ב. טעם נוסף כותב הרב אוירבך:

> **ובעיקר הדבר חושבני שקשה מאד לחדש איסור מוליד כזה שלא נזכר כלל בש"ס** (שם).

הוא מוכיח מכמה דינים שלא נאסרו משום איסור מוליד למרות שלכאורה היתה בהם הולדה של דבר חדש; ראיה אחת הוא מביא מהדין של הולדת חום שלמסקנת הפוסקים לא נאסר אלא במקום שהיה בו חשש שיבוא לידי איסור בישול. ראיה נוספת מכך שאין איסור לסחוט פירות שעומדים לאכילה ולא לסחיטה אף על פי שמוליד משקה מאוכל, "ומוכח ודאי מזה שאין לנו לאסור משום מוליד כי אם במה שנזכר מפורש בש"ס והבו דלא לוסיף עלה"(שם).

ג. סברא נוספת העלו כמה פוסקים שאין לאסור הפעלת כלי חשמלי מדין מוליד, כי מוליד לא שייך אלא בדבר מורגש, אך בזרם החשמל אף שאמנם התוצאה שלו נרגשת על ידי פעולת הכלי, הוא עצמו אינו ניכר ואינו מורגש.

22. הכרעת הרב שלמה זלמן אוירבך להלכה

לאחר שדש, טחן וריקד בכל הסברות והצדדים שנאמרו לגבי הפעלת חשמל בשבת, מסיק הרב אוירבך שמעיקר הדין לא היה צריך לאסור את הפעלת החשמל לא מחמת חשש תורה של מלאכת מכה בפטיש או מלאכת בונה וכדעת החזון איש והרב עוזיאל, ולא מחמת איסור מוליד דרבנן וכדעת הבית יצחק.
אף על פי כן, למעשה לא התיר הרב אוירבך להשתמש בחשמל בצורה גורפת. מדוע ולמה? שלוש סיבות עיקריות בדבר:

23. הסיבות לאסור למעשה את השימוש בחשמל בשבת

א. אם נתחיל להתיר מכשירי חשמל יהיה קשה מאוד לדעת מתי המכשיר עושה מלאכה מל"ט מלאכות (שאז בוודאי אסור להפעילו) ומתי אינו עושה מלאכה. המציאות וההלכה מורכבים מאד ורק נעשים מסובכים יותר מיום ליום. על פוסקי ההלכה מוטלת אחריות ביחס לציבור ואסור להם לפסוק הוראה כזו שתביא את הציבור לידי מכשול, גם במקום שההוראה מצד עצמה נכונה לפי הדין.
ובלשונו של הרב אוירבך:

> **נתבאר לפי זה דלעניות דעתי נראה דבכהאי גוונא דלא עשה כלל שום הדלקה או כיבוי כי אם מחבר רק את הטלפון עם הזרם אין לאסור בשבת ויום טוב לא משום מכה בפטיש ולא משום מוליד. אך חושבני שהמון העם אינו יודע כלל להבחין בכך ויכול לטעות על ידי זה לומר שמותר גם להדליק ולכבות את החשמל בשבת, ולכן אף לדידן אין להתיר דבר זה כי אם במקום צורך גדול**(שם).

מטעם דומה נקט הרב אוירבך שיש לאסור להשתמש בדוד מים חמים ("בוילער") שמשמש גם כדוד שמש וגם כדוד חשמלי אף במקום בו המים החמים בדוד התחממו רק על ידי השמש, למרות שבאופן זה אין איסור מעיקר הדין להשתמש בהם בשבת[39]. על מנת שיהיה מותר להשתמש במים

39. ראה שמירת שבת כהלכתה (מהדורה מחודשת, תש"ע) פרק א אות נא.

חמים מתוך הדוד בשבת חייב המשתמש לדעת שלא חיממו את המים שבדוד בערב שבת על ידי הפעלת החשמל, כי אם השתמשו בו בחשמל אסור לפתוח את המים החמים מחמת שיכנסו לדוד מים קרים תחתם ויתבשלו על ידי המים שהתחממו בו בערב שבת על ידי האש. חילוקי דינים אלו אינם ברורים ומובנים לכל אחד, ומתוך כך יבואו אנשים רבים לידי טעויות וחילולי שבת חס ושלום.

ב. טעם נוסף לאסור את השימוש בחשמל הוא משום "עובדין דחול". יש מקום לחשוש לעשות את השבת מיום קודש ליום חול, וכן כתב הרב נחום רבינוביץ:

> **מה שכבר כתבו הגאון הרב שלמה זלמן אויערבאך ועוד גדולים, שאין מקום לחוש למלאכת מכה בפטיש בפעולות חשמליות, ומי יבוא אחריהם. אמנם בתקופה שהתפשטו שימושים בחשמל ראו אל נכון גדולי הפוסקים שיש סיכון לעצם שמירת השבת, שהרי על ידי חשמל ניתן לעשות כל ל"ט מלאכות כולן, ועל כן ברור היה שיש איסור בפעילויות כאלה על כל פנים מדרבנן (וראה מה שכתבתי בשו"ת מלומדי מלחמה סימנים נו-נז, סא ושו"ת שיח נחום סימן כה בשם גדולי הפוסקים, ושם כתבתי שבפעולות חשמליות שלא נעשית בהן מלאכה אך יש בהן סגירה ופתיחה של מעגלים חשמליים - יש איסור לעשותן משום גזרת 'עובדין דחול').**

ג. סיבה נוספת שאינה מבוטלת כלל היא העובדה שכמה מגדולי ישראל החמירו בעניין זה, חלקם מדאורייתא וחלקם מדרבנן.

אמנם העלינו לעיל את הסברות הקיימות לחלוק על דבריהם, אך עדיין קשה לבטל את דבריהם מכל וכל, ולכל הפחות משום כבודם אין בידינו כח להתיר את השימוש בחשמל ללא סייג, וכדברי הרב אוירבך בהביאו את דברי הבית יצחק: "אך מה אעשה שכבר הורה זקן..."[40].

---

40. גם בהביאו את דברי החזון איש במנחת שלמה חלק א סימן יא כותב הרב אוירבך שאינו בא להשיב על דברי "הארי המת" ש"גדולים צדיקים במיתתם יותר מבחייהם", אלא רק לדון על דבריו כדרכה של תורה. ואכן אף שהתווכח עם החזון איש ועמד על דעתו, לא הקל הרב שלמה זלמן אוירבך למעשה אלא חשש לדעת החזון איש שיש איסור בונה בהפעלת חשמל, ורק במקום חולי

מי שלומד בית יוסף יודע, שכאשר ניתן בקלות להתחשב בדעה המחמירה נוהגים כמותה אף שאיננו סבורים שהיא מכוונת להלכה. הרי מי שאמר דעה זו גם הוא חכם, גם לו יש ראש, ואף אם אין אני חושב כמותו, אין זה אומר בהכרח שדבריו אינם נכונים, ולכן ודאי שלכתחילה צריך להיזהר. הלוא מי שאסרו את החשמל לא היו אנשים קטנים. היו אלו הרב יצחק שמלקא, החזון איש, הרב עוזיאל, ולהבדיל בין חיים לחיים הרב עמאר ועוד. כל אלו אינם קטלא קני, אלו חכמים בעלי שכל ותורה לא פחות מהחולקים עליהם. אמנם אני סבור שאין לאדם אלא מה שעיניו רואות ומותר לנו לפסוק כרב זה ולא כרב זה אם אנו משתכנעים בצדקתו, אבל וודאי לכתחילה כשהדבר אפשרי ולא דורש מאמץ גדול, מן הראוי לכבד את הדעות החולקות.

ד. יכול להיות שיש עוד איסור נוסף - שמא מתוך שמפעיל כלים חשמליים יבוא לתקן אותם בזמן שאינם פועלים כראוי ואז יעבור על איסור גמור. אולם קשה לגזור בזמננו גזרות חדשות.

24. מסקנת ההלכה

הנני מקבל את דעת הרב שלמה זלמן אוירבך בנושא כהכרעה ודאית. בשבילי אין זה ספק. אחרי שלמדתי את התשובה של הרב שלמה זלמן אוירבך וכן את הויכוח והמשא ומתן שהיה לו עם החזון איש כפי שמובא במנחת שלמה חלק ב, שוכנעתי שהצדק עמו. ספק דאורייתא יש כאשר ישנה מחלוקת בפוסקים הקודמים שאין בידינו להכריעם. אולם כאן כנגד דעת החזון איש והרב יצחק שמלקה עומדים לא רק דברי הרב שלמה זלמן אוירבך ההגיוניים והברורים אלא גם ההסכמה שבשתיקה של כל הפוסקים שהיו במשך חמישים השנים שהחשמל היה קיים לפני זמנו של החזון איש, אשר נקטו כי הדלקת האור אסורה מדאורייתא רק בגלל ההבערה של חוט הלהט, ולא הזכירו חשש בונה או מכה בפטיש או מוליד. היום מצוי מאד שאין הבערה בהדלקת האור (בנורות הלד החדשות), ולכן נפקע האיסור דאורייתא, ואין איסור אלא מחמת הטעמים המבוארים לעיל.

כמו בתי חולים הסתמך על שיטתו שהחשמל אינו אסור מן התורה ולכן כשצריך למצוא פתרונות הלכתיים לצורך חולים עדיף להשתמש בפתרונות המבוססים על חשמל.

עם זאת סבור אני כי לעניין הולדת אור יש להודות לדברי הבית–יצחק שיש בכך איסור נולד, היות ובהדלקת אור יש יצירה של מקור אור שהיא דבר מורגש הנראה כמציאות חדשה. ואמנם גם על כך אפשר היה לחלוק עליו, אך מאידך בזה יש סברא גדולה וקרובה יותר לאסור, וכפי שמצאנו שלעניין הדלקת אש ביום טוב הסכימו רוב הפוסקים (ואפילו הספרדים שבדרך כלל לא קיבלו את חשש מוליד ברוב הדברים) שיש איסור מוליד[41]. ומכל מקום, כשאינו מדליק את האור ישירות וזה נגד רצונו כגון ההולך ברחוב או בפרוזדור ונדלק האור במערכת שלא הוא תיקן יש מקום להקל בשעת הדחק[42].

הזכרנו בפתיחת הדברים את דברי הרב עמאר שגם אם אין הוא יודע בבירור איזה מלאכה יש בהפעלת חשמל, וודאי לו כי זה אסור. אמנם אני מקבל ומבין את ההרגשה הזו אחרי שאנו יודעים ומכירים את הכח האדיר של החשמל, אך מכל מקום לעניות דעתי אין פוסקים הלכה עם הרגשות. יש לנו הגדרות, והן הקובעות את ההלכה.

---

41. בדברי הרב אוירבך ישנן לשונות סותרים האם ביחס להולדת אור במקום שאינו כרוך בבעירה או בהבערת גחלת של מתכת הודה כי יש איסור מוליד. האריכו בשאלה זו מחברי זמננו, וראה מאמריהם של הרב זלמן מנחם קורן 'על איסור הולדת אור בשבת במשנתו של הגאון הרב שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל' ('המעין' תמוז תשע"א עמודים 45–61) ושל הרב ד"ר דרור פיקסלר 'האם יש איסור מוליד באור ומתי יש איסור בונה בחשמל' (אמונת עתיך 98 תשע"ג, עמודים 66– 76) שנחלקו בדבר.

42. וראה עוד בשו"ת שבט הלוי (חלק ט סימן סט) שנשאל על מי שעובר ברחוב בשבת לפי תומו ובעוברו ברשות הרבים נדלק אור חשמל באופן אוטומטי, ופסק שאין בכך כלום כיוון שהולך לתומו ואין לו שום כוונה למטרת מלאכה ואינו עושה שום תנועה למטרה זו אף על פי שבגרמתו נדלק אור או כל דבר כיוצא בזה אין בזה שום איסור, ודמי למה שכתב הרב המגיד (פרק יב מהלכות שבת הי"ב) בדין מכה בפטיש שכל שאינו מתכוין למלאכה כלל אין ראוי לומר בו דהוי פסיק רישיה ולא ימות מפני שכשאינו מתכוין אין כאן מלאכה כלל עיין שם, ועוד עיין בשו"ת יביע אומר חלק ד חלק אורח חיים סימן לב אות ה וחלק ט אורח חיים סימן לה שהביא סברא זו גם בשם שו"ת חשב האפוד והסכים לה. אכן כל זה דווקא כשלא ניחא ליה, כגון שאינו צריך תאורה זו, אולם אם משתמש בתאורה וצריך אותה וכגון שרוצה שהשומר של הבנין יראה אותו ויתן לו להיכנס או שמבלי התאורה יכשל בחושך, לכאורה אין סברא זו מצטרפת להקל.

25. הנהגת הדין בשעת הדחק

משהגענו להכרעה שבהפעלת החשמל אין איסור מעיקר הדין לא מן התורה ואף לא מדרבנן, יש באפשרותנו לקבוע שהמנהג לאסור את הפעלת החשמל הוא רק במהלך החיים הנורמלי והרגיל אך בשעת הדחק ובמקום צורך גדול יש מקום להקל, ולכן למעשה אנחנו לא נפעיל מכונות בשבת, לא נשתמש בטלפון ולא נדליק מאוורר בשבת, אולם בסיטואציה שאין אפשרות נורמלית לא להשתמש בחשמל נוכל להקל יותר.

דוגמא לדבר: כאשר אדם גר בחוץ לארץ ואינו יכול להיכנס ולצאת מביתו בלי להשתמש בחשמל, מסקנתנו היא שניתן להורות לו שהדבר מותר אלא שיעשה זאת בשינוי כדי לא לשכוח ששבת היום. כשמדובר בחולים או במציאויות קיצוניות שאין לאדם פתרון, אנחנו נמצא לו היתר ונרכיב את הדברים על עיקר הדין שהחשמל כשאין בו הבערה ואין בו מלאכה, אך נבקש לעשות את זה בשינוי כדי לכבד גם את הפוסקים שאוסרים לגמרי ונצא בכל מקרה מחשש איסור תורה.

דוגמא נוספת היא העניין של שעוני המים הדיגיטליים החדשים. גם אם ננסה לדאוג שביישוב כוכב יעקב לא ישימו שעוני מים או שישתמשו באיזשהו היתר עוד יותר משוכלל מההיתר הקיים כדי שלא תהיה שום הפעלה חשמלית במשך השבת, הלוא בני אדם חיים לא רק בכוכב יעקב, הם חיים גם בפתח תקווה וגם בתל אביב וגם בהונולולו ובכל מקום בעולם. מים הם חיי נפש. אם נאסור את השימוש בברזים בשבת אנו גוזרים בזאת על אנשים לא להושיט כוס לכיור ולשתות מים כשצמאים, לא ללכת לשירותים, לא לשטוף ידיים, לא לנקות כלים וכו'. כשהחומרה מונעת את אפשרות החיים הנורמלית ניתן לקיים את הדין כמו שהוא.

כמו כן, כשיש עוד סיבות הלכתיות להתיר, כמו אם אדם נכנס לחדר ואינו מכוון לשינויים שנעשים במזגן או כאשר משתמש במים ואינו מכוון לרישום הדיגיטלי שנעשה בשעון המים, יש בוודאי אפשרות להקל. הלוא הכלל בשבת הוא שאם לא מכוון למלאכה הרי זה מותר. אפילו בפסיק רישא אנו נוקטים שאם זה פסיק רישא דלא ניחא ליה (ולעניין זה מספיק שלא יהיה אכפת לו אם תתבצע המלאכה אם לא) אין בזה איסור מן התורה, ויש המתירים אפילו

לכתחילה כדעת הערוך. אם כן במקום שהפעלת החשמל נעשית בצורה לא מכוונת לא נאסור הפעלה זו.
עדיין יש לזכור כי לעתים הפעלת החשמל כרוכה בעשיית מלאכה מל"ט מלאכות או מאיסורי דרבנן, ואז אסור להפעיל את החשמל מעיקר הדין. משום כך אין קובעים היתר כללי בדבר אלא צריך לראות כל מקרה לגופו.

26. סיכום ומסקנות

א. פתחנו את הדיון עם הבעייתיות העצומה שנוצרה עם השתלטות החשמל והדיגיטציה על חיינו לעניין ההתנהלות בשבת וביום טוב.
ב. הבאנו את דברי הרב עמאר ועוד פוסקים שהפעלת חשמל אסורה בשבת בוודאות גם אם איננו יודעים למה.
ג. המשכנו עם דברי הרב עוזיאל והחזון איש שאסרו את הפעלת החשמל משום מלאכת מכה בפטיש ובונה והסברנו את דבריהם.
ד. כמענה לכך סיכמנו את עיקרי תשובתו של הרב שלמה זלמן אוירבך במנחת שלמה בה מסביר מדוע לדעתו אין כאן איסור מכה בפטיש ואיסור בונה, וראינו כי המסר העיקרי שלו הוא שלא שייך איסור מכה בפטיש ובונה בכלי שדרך ההשתמשות שלו היא להפעיל ולכבות שוב ושוב, וראייתו המרכזית היא מכוס של פרקים.
ה. תמכנו את דבריו בהבאת יסוד מרכזי במלאכות שבת אשר דלינו מתוך המשנה במסכת שבת הקובעת שהגדרת מלאכה בשבת היא דבר המתקיים, והסברנו שמלאכת שבת היא רק ביצירת מצב או מציאות שיש להם קיום לעצמם ומקדמים את האדם. מתוך כך ביארנו כמה מלאכות שבמבט ראשון לא מתיישבות עם כלל זה.
ו. מכל זה הגענו למסקנה שבהפעלת חשמל בשבת (במקום שאין הפעלה זו כרוכה בעשיית אחת ממלאכות שבת האחרות) אין איסור מכה בפטיש ובונה.
ז. הבאנו את שיטת הבית יצחק שהחשמל אסור משום איסור מוליד.
ח. לשם הבנת איסור מוליד וגדריו הבאנו ארבע מקורות בש"ס לאיסור מוליד: מוליד אש ביום טוב; מוליד מים; מוליד קול; מוליד ריח.
ט. הרחבנו בשיטות הראשונים השונות באיסורים אלו, ואגב העיסוק בנידון זה ביארנו את שיטת הרמב"ם לעניין איסור הולדת אש ביום טוב.

י. הסקנו כי להלכה נראה שנחלקו המחבר והרמ"א האם יש לחשוש לאיסור מוליד בשבת וביום טוב.

יא. חזרנו שוב לדברי הרב שלמה זלמן אוירבך והבאנו את דחיותיו לדברי הבית יצחק ואת מסקנתו שאין לחשוש בהפעלת החשמל לאיסור מוליד מפני כמה וכמה טעמים.

יב. הסברנו מדוע למעשה לא התירו הפוסקים (וביניהם הרב שלמה זלמן אוירבך עצמו) את השימוש בחשמל בשבת.

יג. פסקנו כי ההלכה מסתברת כדברי הרב שלמה זלמן אוירבך שמעיקר הדין אין איסור תורה או דרבנן בהפעלת חשמל בשבת (אם אינו עושה מלאכה בהפעלה זו), אך בכל זאת יש לנהוג איסור בדבר מפני הטעמים הנזכרים לעיל. עם זאת סייגנו את הדברים שבהולדת אור מסתבר לאסור כדעת הבית יצחק.

יד. לאור פסיקה זו, העלנו שבמקום הדחק ובעת צורך גדולה מותר להפעיל חשמל כגון פתיחת דלת בכרטיס מגנטי או על ידי לחיצה על קוד אלקטרוני, זרימת מים אחרי שנוכחות הידיים מובחנת על ידי חיישן אלקטרוני, סגירה ופתיחה של מכשיר שמיעה ומכשירי רפואה למיניהם. וישתדל לעשות זאת בשינוי.

טו. וכן במקום שיש צדדי היתר נוספים כמו פסיק רישא דלא ניחא ליה או גרמא, ניתן להתיר את הפעלת החשמל בשבת כגון שימוש במים המפעיל מונה מים אלקטרוני, פתיחת מקרר שמפעיל את המנוע[43] או מעבר במקום שנדלק אור נגד רצונו.

43. כמובן שעל האדם לבחור מקרר כשר לביתו שלא מפעיל את המנוע בפתיחה, אלא שאם נקלע יכול לסמוך על שיטת המקילים.